

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

TÜRK – İSLAM SANATLARI TARİHİ BİLİM DALI

**TÜRKİYE KÜTÜPHANELERİ'NDEKİ
DELÂİLÜ'L-HAYRÂT'LARDA
MİNYATÜR**

(DOKTORA TEZİ)

Semra GÜLER

BURSA – 2017

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

TÜRK – İSLAM SANATLARI TARİHİ BİLİM DALI

**TÜRKİYE KÜTÜPHANELERİ'NDEKİ
DELÂİLÜ'L-HAYRÂT'LARDA
MİNYATÜR**

(DOKTORA TEZİ)

Semra GÜLER

**Danışman:
Yrd. Doç. Dr. Hicabi GÜLGEN**

BURSA – 2017

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Türk – İslam Sanatları Tarihi Bilim Dalı'nda
711122002 numaralı Semra GÜLER'in hazırladığı "Türkiye Kütüphanelerindeki Delâilü'l-
Hayrât'larda Minyatür" konulu (Doktora Tezi) ile ilgili tez savunma sınavı, 24/05/ 2017 günü
09:30 - 12:30 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın
tezinin/çalışmasının - Başarılı - (başarılı/başarısız) olduğuna
oy birliği (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)

Yrd. Doç. Dr. Hicabi GÜLGEN
Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. Abdülhamit TÜFEKÇİOĞLU
Marmara Üniversitesi

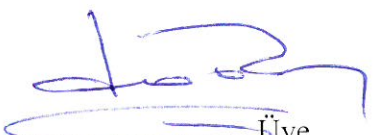
Üye

Prof. Dr. Bilal KEMİKLİ
Uludağ Üniversitesi

Üye

Doç. Dr. Aziz DOĞANAY
Marmara Üniversitesi

Üye

Yrd. Doç. Dr. Doğan YAVAŞ
Uludağ Üniversitesi

24/05/ 2017

DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

Tarih: 02/05/2017

Tez Başlığı: **TÜRKİYE KÜTÜPHANLERİ'NDEKİ DELÂİLÜ'L-HAYRÂT'LARDA
MİNYATÜR**

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 551 sayfalık kısmına ilişkin, 28/04/2017 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 5'tir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dâhil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Adı Soyadı : Semra GÜLER
Öğrenci No : 711122002
Ana Bilim Dalı : İslam Tarihi ve Sanatları
Programı : Doktora
Statüsü : Doktora

Danışman:
Yrd. Doç. Dr. Hicabi GÜLGEN

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum ‘‘Türkiye Kütüphaneleri’ndeki Delâilü’l-Hayrât’lardaki Minyatür’’ başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntılarının kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza : 24/05/2017

Adı Soyadı : Semra GÜLER

Öğrenci No : 711122002

Anabilim Dalı : İslam Tarihi ve Sanatları

Programı : Doktora

Statüsü : Öğrenci

S. Güler

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Semra GÜLER
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : İslam Tarihi ve Sanatları
Bilim Dalı : Türk – İslam Sanatları Tarihi
Tezin Niteliği : Doktora Tezi
Sayfa Sayısı : xiii+ 550
Mezuniyet Tarihi : / / 2017
Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Hicabi GÜLGEN

TÜRKİYE KÜTÜPHANLERİ'NDEKİ DELÂİLÜ'L-HAYRÂT'LARDA MİNYATÜR

Tam ismi Delâilü'l-Hayrât ve Şevâriku'l-Envâr olan eser, Muhammed b. Süleyman el-Cezûlî tarafından tertip edilen salavât-ı şerîflerden müteşekkildir. El yazması nüshaların içinde yer alan minyatürler, bu çalışmanın ana konusudur. Minyatürlerin zaman ve mekâna bağlı olarak nasıl gelişme ve farklılıklar gösterdiği ortaya konmaya çalışılmıştır. Türkiye'deki 27 kütüphaneden 291 minyatür örneği toplanmış ve bu minyatürler envanter bilgileriyle birlikte tezin katalog kısmında anlatılmıştır. Tezin üçüncü bölümünde ise minyatürler; kompozisyon, teknik, işçilik, renk ve gerçeğe uygunluk bakımından değerlendirmeye tâbi tutulmuştur.

Anahtar Sözcükler:

Delâilü'l-Hayrât, Cezûlî, minyatür, kutsal kent tasvirleri, Mekke-Medine.

ABSTRACT

Name and Surname : Semra GÜLER
University : Uludağ University
Institution : Social Science Institution
Field : History of İslam And Islamic Arts
Branch : History of Turkish And Islamic Arts
Degree Awarded : PhD
Page Number : xiii+ 550
Degree Date : / / 2017
Supervisor (s) : Yrd. Doç. Dr. Hicabi GÜLGEN

MINIATURES IN DALA'IL AL-KHAYRATS AT TURKISH LIBRARIES

The material is the work named “Dala’il al-Khayrat Wa Shawaariq ul Anwaar Fee Zikri’s Salaat Alan Nabiyi’l Mukhtaar”, which consists of the prayers for Prophet Muhammad, that compiled by Muhammad Sulaiman al-Jazuli ash Shadhili. The main focus of this study is on the miniatures residing inside the manuscript issues. The study tries to uncover how these miniatures had developed and changed throughout time and based on location. 291 miniature samples were collected from 27 different libraries in Turkey and they were described in the catalogue section of this thesis with their inventory information. In the third section, the miniatures were evaluated based on their composition, technique, craftsmanship, color and obedience to reality.

Keywords:

Dala’il al-Khayrat, Jazuli, miniature, holy city images, Macca-Medina.

ÖNSÖZ

Muhammed b. Süleyman el-Cezûlî tarafından tertip edilen Delâilü'l-Hayrât ve Şevâriku'l-Envâr isimli eser, Fas'tan Malezya'ya kadar çok geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Yalnızca Cezûliyye tarikatının müridleri tarafından değil, aynı zamanda diğer tarikatlar hatta hiçbir tarikata mensup olmayan Müslümanlar tarafından da okunmasının ardındaki sebep, hiç kuşkusuz Hz. Peygamber'e (sav) olan yoğun muhabbettir. Bu eserin içinde yer alan minyatürler, bu çalışmanın ana konusudur. Türkiye Kütüphaneleri'yle sınırlandırılmış olmasına rağmen, diğer ülkelerdeki nüshalarla da olabildiğince karşılaştırma yapma ve farklılıklar ortaya konmaya çalışılmış, bu sayede Delâilü'l-Hayrât'ları minyatür sanatı açısından bütünsel olarak ele almaya gayret edilmiştir. Çünkü bu minyatürlerin nasıl gelişme ve farklılık gösterdiği, hangi aşamalardan geçtiğini görmek aslında bir medeniyetin de arka planını okumak demektir.

Delâilü'l-Hayrât'ın minyatürleri hakkında gerek yurt içinde gerekse yurt dışında yapılan akademik çalışmalar incelendiğinde, konu hakkında daha çok, genel değerlendirmelerin yapıldığı tespit edilmiştir. Bu kadar geniş bir coğrafyada etkili olmuş, çok sayıda istinsah edilmiş bu eserlerin hepsini toplamak ve yorumlamak elbette ki imkânsızdır. Fakat bu doktora çalışmasının detaylı ve geniş kapsamlı verilerinin hem mevcut olan hem de ileride yapılacak çalışmalara temel teşkil edeceği ve faydalı olacağını ümit ediyoruz.

Tezin giriş bölümünde, araştırmanın önemi ve yöntemi anlatılmış, sınırları belirlenmiş, faydanılan kaynaklardan bahsedilmiştir. Bir evrad kitabı olarak da kabul gören Delâilü'l-Hayrât'ın İslam inancındaki yerini anlayabilmek için, konuya giriş mahiyetinde İslam'da salât ü selâm ile evrad geleneğine değinilmiştir. Delâilü'l-Hayrât'daki minyatürleri doğru değerlendirme ve karşılaştırma imkânı sağlayacağı için Delâilü'l-Hayrât Dışındaki Mekke-Medine tasvirler örneklerine yer verilmiştir.

Birinci bölümde, Delâilü'l-Hayrât'ın müellifi Muhammed b. Süleyman el-Cezûlî'nin hayatı, tasavvufî yönü, eserleri ile Delâilü'l-Hayrât'ı nasıl tertip ettiği anlatılmış ve Delâilü'l-Hayrât hakkında bilgi verilmiştir.

Tezin ikinci bölümünü katalog kısmı oluşturmaktadır. Buna göre katalog; yüzyıllara göre dört gruba ayrılmış ve minyatürlerin envanter bilgileri verilerek, tanımı yapılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise, Delâilü'l-Hayrât'ın değerlendirilmesi yapılmıştır. Toplam 291 minyatürden yola çıkarak, tasvirler; kompozisyon, teknik, işçilik ve

kullanılan renkler ve minyatürlerin aslına uygunluğu bakımından detaylı bir şekilde değerlendirmeye tâbi tutulmuştur.

Sonuç kısmında da, Türkiye'deki Delâilü'l-Hayrâtlar'ın nasıl gelişme gösterip, hangi aşamalardan geçtiği ve bunların arka planındaki inanç ve medeniyet algısı ortaya konmaya çalışılmış, diğer ülkelerdeki örneklerle karşılaştırmalar yapılmıştır. Bu doğrultuda varılan sonuçlar aktarılmıştır.

Öncelikle tez konusunun seçiminden başlayarak tüm çalışmam boyunca destek ve yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen, yol gösteren kıymetli hocam ve danışmanım Yrd. Doç. Dr. Hicabi GÜLGEN'e şükranlarımı sunarım. Her zaman gönlünü ve kapısını açık tutan çok muhterem hocam Prof. Dr. Osman ÇETİN'e ve akademik hayatımın en önemli aşamalarında yanımda bulunan hocam Prof. Dr. Bilal KEMİKLİ'ye, değerli fikirleriyle tezime katkıda bulunan Yrd. Doç. Dr. Doğan YAVAŞ ve Doç. Dr. Ahmet Sacit AÇIKGÖZOĞLU'na müteşekkirim. Tezimle ilgili Osmanlıca ve Arapça ifadeleri okumamda yardımcı olan Yrd. Doç. Dr. Abdullah Erdem TAŞ'a, çizimleri yapan Ayşe ŞAHİN'e, karşılaştığım teknik ve kavramsal konularda uygulamalı bir atölye olarak bana adeta ikinci bir okul olan Bab-ı Nun Geleneksel Sanatlar - Kültür Derneği'ndeki arkadaşlarım ile Hocam Hattat Mahmut ŞAHİN'e çok teşekkür ederim. Tezimin konusu gereği çok sayıda şehir ve kütüphane gezmek durumunda kaldım. Ancak iki kurumun ismini zikretmeden geçemeyeceğim. İSAM ve İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi çalışanlarına nezaketlerinden dolayı teşekkürü borç bilirim. Son olarak, her zaman arkamda duran aileme sonsuz minnettarım.

Bu doktora çalışması, Uludağ Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Proje Birimi KUAP - (D) 2013/68 numaralı proje kapsamında gerçekleştirilmiştir. Maddi desteklerinden dolayı Uludağ Üniversitesi BAP Birimine ayrıca teşekkür ederiz.

Semra GÜLER

Bursa 2017

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	iv
DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU.....	v
YEMİN METNİ.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR.....	xii
KÜTÜPHANE İSİMLERİNİN KISALTMALARI.....	xiii
GİRİŞ.....	1
I. TEZİN KONUSU, AMACI VE ÖNEMİ	1
A. ARAŞTIRMANIN SINIRLARI.....	1
B. KAYNAKLAR	2
C. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ	6
II. İSLAM İNANCINDA SALAVÂT VE EVRÂD GELENEĞİ	8
A. SALÂT Ü SELÂM.....	8
B. EVRÂD.....	9
C. SALAVÂT VE EVRÂDIN ÖNEMİ	10
III. DELÂİLÜ'L-HAYRÂT DIŞINDA MEKKE-MEDİNE TASVİRLERİ.....	11

BİRİNCİ BÖLÜM

MUHAMMED B. SÜLEYMAN EL-CEZÛLÎ

VE DELÂİL'Ü'L-HAYRÂT.....	15
I. MUHAMMED B. SÜLEYMAN EL-CEZÛLÎ'NİN HAYATI	16
A. TASAVVUFÎ YÖNÜ VE CEZÛLİYYE TARÎKATI.....	18
B. MUHAMMED B. SÜLEYMAN EL- CEZÛLÎ'NİN ESERLERİ.....	20
II. DELÂİLÜ'L-HAYRÂT VE ŞEVÂRİKU'L ENVÂR İSİMLİ ESERİ.....	21
A. DELÂİLÜ'L-HAYRÂT'IN YAZILIŞI	21
B. DELÂİLÜ'L-HAYRÂTLAR'IN MUHTEVASI VE OKUNUŞU.....	22
C. DELÂİLÜ'L-HAYRÂT ŞERHLERİ.....	24

İKİNCİ BÖLÜM

KATALOG

I. 17. YÜZYIL DELÂİL'ÜL-HAYRÂT MİNYATÜRLERİ.....	27
II. 18. YÜZYIL DELÂİL'ÜL-HAYRÂT MİNYATÜRLERİ.....	36
III. 19. YÜZYIL DELÂİL'ÜL-HAYRÂT MİNYATÜRLERİ	150
IV. TARİHİ BELLİ OLMAYAN YÜZYIL DELÂİL'ÜL-HAYRÂT MİNYATÜRLERİ	210

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DELÂİL'ÜL-HAYRÂT'LARDAKİ

MİNYATÜRLERİN

DEĞERLENDİRİLMESİ

I. MİNYATÜRLERDEKİ KOMPOZİSYONLAR	325
A. MİNBER-İ NEBÎ VE RAVZA.....	325
1. İki Sayfa Halinde Olanlar	325
a) Minber-i Nebî ve Ravza.....	325
b) Minber-i Nebî ve Şebeke-i Saâdet.....	325
c) Minber-i Nebî ile Kemer/Koltuk/Mihrabiye Altında Olan Sandukalar....	326
2. Tek Sayfa Halinde Olanlar	326
B. KÂBE VE RAVZA.....	327
C. SADECE MİNBER-İ NEBÎ.....	327
D. SADECE RAVZA	328
E. SADECE MESCİD-İ HARÂM.....	328
F. SADECE MESCİD-İ NEBEVÎ	328
G. MESCİD-İ HARÂM VE MESCİD-İ NEBEVÎ	329
H. MEKKE VE MEDİNE ŞEHİRLERİ	330
1. Bir Form İçinde Olanlar.....	330
2. Bir Form İçinde Olmayanlar.....	330
I. KARMA NÜSHALAR	331
İ. FARKLI NÜSHALAR.....	332
J. IŞIK HUZMELİ OLANLAR.....	333
II. MİNYATÜRLERDE KULLANILAN TEKNİKLER.....	333
A. ÇİZİM TEKNİĞİ	333
1. Minyatür Tekniği	333
2. Geçiş Dönemi	334

3. Resim Tekniği.....	334
B. BOYAMA TEKNİĞİ.....	335
III. MİNYATÜRLERDEKİ İŞÇİLİK	335
IV. MİNYATÜRLERDE KULLANILAN RENKLER.....	336
V. MİNYATÜRLERİN ASLINA UYGUNLUĞU	337
VI. MİNYATÜRLERİN KARŞILAŞTIRILMASI	340
KAYNAKÇA.....	345
EKLER.....	356
ÖZGEÇMİŞ	549

KISALTMALAR

DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Haz.	: Hazırlayan
Ed.	: Editör
Ter.	: Tercüme
R.	: Resim
S.	: Sayı
V.	: Volume
s.	: Sayfa
p.	: Page
s.y.	: Sayfa numarası yok
ts.	: Tarihsiz
y.y.	: Yazarı Yok
m.y.	: Müellif Yok

KÜTÜPHANE İSİMLERİNİN KISALTMALARI

A DİB K	Ankara Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
A MK	Ankara Milli Kütüphane
A TTK K	Ankara Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi
Ba HK	Balıkesir Halk Kütüphanesi
Bu İ YEK	Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi
Bu TİEM	Bursa Türk – İslam Eserleri Müzesi
Ed SK	Edirne Selimiye Kütüphanesi
Er AÜ K	Erzurum Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi
İs BYEK	İstanbul Bayezid Yazma Eserler Kütüphanesi
İs BB AK	İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Nadir Eserler Bölümü
İs MÜ K	İstanbul Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi
İs MK	İstanbul Millet Kütüphanesi
İs SMK	İstanbul Sabancı Müzesi Kütüphanesi
İs SHM K	İstanbul Sadberk Hanım Müzesi Kütüphanesi
İs SK	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi
İs TSM K	İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
İs TİEM K	İstanbul Türk – İslam Eserleri Müzesi
İs ÜK	İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi
İz MK	İzmir Milli Kütüphane
Ka YEK	Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesi
Ka REK	Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi
Ko KMK	Konya Koyunoğlu Müze ve Kütüphanesi
Ko BYEK	Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi
Ko MMK	Konya Mevlana Müzesi Kütüphanesi
Kü TZK	Kütahya Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphanesi
KÜ VP YEK	Kütahya Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi
MHK	Manisa Halk Kütüphanesi

GİRİŞ

I. TEZİN KONUSU, AMACI VE ÖNEMİ

Bir dua ve evrâd kitabı olan Delâilü'l-Hayrât isimli eserin içindeki minyatürler, bu doktora tezinin ana konusudur. Amacımız, Türkiye Kütüphaneleri'ndeki el yazması 291 nüsha üzerinden minyatürlerin konu, teknik, üslup bakımından hangi aşamalardan geçtiği ve nelerden etkilendiğini ortaya koymaktır. Delâilü'l-Hayrât içindeki minyatürlerin yüzyıllara göre nasıl dağılım ve gelişim gösterdiğini anlamak, Osmanlı minyatür sanatını da daha iyi anlamamız adına önemlidir. Aynı zamanda tarihî belge niteliği taşıyan bu tasvirler, Osmanlı Devleti'nin Haremeyn'e yaptığı hizmetleri de görme imkânı sağladığı için ayrı bir öneme sahiptir.

A. ARAŞTIRMANIN SINIRLARI

Araştırmanın zaman olarak sınırı, 17. yüzyıl ile 19. yüzyıllar arası olarak belirlenmiştir. Şâzelî tarîkatının kollarından biri olan Cezûlîyye kolu, Delâilü'l-Hayrât'ın müellifi olan Muhammed b. Süleyman el-Cezûlî'ye nisbet edilir. Kuzey Afrika'da 13. yüzyılda Ebû'l Hasan Şâzelî tarafından kurulan Şâzelî tarîkatı ise doğal olarak ilk önce bu coğrafyada kendini göstermiş, daha sonra Ebû'l Hasan Şâzelî'nin müridleri tarafından diğer İslam ülkelerinde etkili olmuş, Mısır ve Suriye'den Malezya'ya kadar uzanarak, 16. yüzyılda Anadolu'da yayılmaya başlamıştır.¹ Anadolu'da Şâzelî tarîkatı benimsenmiş olsa da, aynı durum Kuzey Afrika ülkelerinde oldukça yaygınlık kazanan Cezûlîyye kolu için geçerli değildir. Bu mevzuyla alakalı tek bilgi, İstanbul ve Balkanlar'da Cezûlîyye kolunun Şâzelî-Cezûlî şeyhi Ebû'l-Mevâhib Ahmed b. Ali es-Simavî (ö. 1028/1618)'nin faaliyet gösterdiğidir.² Simavî'nin faaliyetleri hakkında malumat sahibi olunmamakla beraber, şeyhin vefat tarihi, Cezûlîyye kolunun 16. yüzyıl sonları ile 17. yüzyıl başlarında Anadolu'da kendini göstermeye başladığına işaret eder. Türkiye Kütüphaneleri'ndeki en erken tarihli Delâilü'l-Hayrât'ın H. 1003 (M. 1594-1595)³ tarihli olması da bu görüşü destekler. Dolayısıyla araştırmanın tarihsel sınırları bu yüzyıllarda başlayıp, Osmanlı Devleti'nde matbaanın yaygın

¹ Ali Murat Özel, "Şâzeliyye", *DİA*, C. 38, İstanbul, 2010, s. 387.

² Muhammed Kemâleddin b. Abdurrahman Harîrîzâde, *Tibyânü Vesaili'l-Hakaik fi Beyani Selasi't-Tarâik*, Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi 430, H. 1297, v. 218b.

³ Bkz. İstanbul Bayezid Yazma Eserler Kütüphanesi Envanter No: 570. Minyatürsüzdür.

hale gelip⁴, el yazmalarının arka planda kalmaya başladığı 19. yüzyıla kadar devam eden süreci kapsar. Delâilü'l-Hayrât'ın el yazması şerhlerinde de minyatürler bulunmakta ancak bu minyatürler, konu dışında tutulmuştur.

Araştırmanın alan sınırları ise, Türkiye kütüphaneleri olarak belirlenmiştir. Daha önceden yazma eserler, illerin merkez kütüphanelerinde saklanırken, son yıllarda Türkiye Yazma Eserler Kurulu Başkanlığı tarafından alınan bir kararla bazı merkez iller belirlenerek, buralarda toplanmıştır. Bu kütüphaneler dışında, özel ve devlet müzelerinin kütüphaneleri, üniversite kütüphaneleri de araştırma kapsamına alınmıştır. İstanbul Vakıf Hat Sanatları Müzesi'nde devam eden restorasyon çalışmaları sebebiyle araştırma yapmak için izin alınamamıştır. Ancak, yapılan katalog taramalarında bu müzede bulunan herhangi bir Delâilü'l-Hayrât örneğine rastlanmamıştır. Bunun yanısıra, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'ndeki yazma eserlerin dijital ortama aktarma işlemi henüz tamamlanmadığı için, buradaki bütün Delâilü'l-Hayrât'lar incelenememiş, sadece dijital ortamdakilere bakılabilmektedir. Bunlarla birlikte, müzayede katalogları taranarak özel koleksiyonlarda bulunan Delâilü'l-Hayrât örneklerine ulaşılmaya çalışılmış, yurt dışındaki bazı müzelerden de örnekler elde edilmiştir.⁵

Ayrıca Osmanlı kültür ve toplum hayatında önemli bir yere sahip olan Delâilü'l-Hayrât'ların, Osmanlı dönemi Balkan ülkelerinde de karşılığının olduğu bilinir. Fakat dil, kültür ve toplumsal farklılıklar göz önüne alındığında, bu Delâilü'l-Hayrât'ların süslemelerinde ne tür farklılıkların olduğu henüz belirlenmemiştir. Saraybosna Gazi Hüseyin Bey Kütüphanesi'ndeki Delâilü'l-Hayrât örneklerini inceleme imkânı bulunmuştur. Fakat konunun etraflıca tahlili için Balkan ülkelerindeki kütüphanelerinde de ayrıca çalışmalar yapılması gerekir.

B. KAYNAKLAR

Araştırmanın ana kaynağını, Türkiye Kütüphaneleri'nde bulunan 17 – 19. yüzyıllara ait el yazması Delâilü'l-Hayrât'lardaki minyatürler oluşturmaktadır. Bu bağlamda 27 kütüphaneden 291 eserin minyatürü kataloga dâhil edilmiştir. Çalışmanın ana verilerini bu katalog çalışması oluşturur.

⁴ Bkz. Yasemin Gencer, "İbrahim Müteferrika and the Age of the Printed Manuscript", *The Islamic Manuscript Tradition*, (Ed. Christiane Gruber), Indiana, Indiana University Press, 2009, s. 155 – 193. Ayrıca bkz. Mahmut Gündüz, "Matbaanın Tarihçesi ve İlk Ku'an-ı Kerim Basmaları", *Vakıflar Dergisi*, S. 12, 1978, s. 335 – 350.

⁵ Delâilü'l-Hayrât'ların yurt dışında hangi kütüphanelerde bulunduğu dair bilgi için bkz. Carl Brockelmann, *Geschichte Der Arabischen Litteratur*, C. 2, Leiden, 1949, s. 327 – 328.

Çalışmaya, Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu (TÜYATOK)⁶ üzerinden taramalar yapılarak başlanmış, devamında yazma eser kütüphanelerinin katalogları incelenmiştir. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Vakfı'nın (İSAM) internet sitesinde yer alan kütüphaneler veri tabanından da oldukça istifade edilmiştir. Bu şekilde, Delâilü'l-Hayrât'ların mevcut olduğu kütüphaneler tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca, müze ve üniversite kütüphanelerinde de araştırmalar yapılarak, toplanan bütün minyatürler kataloğa dâhil edilmiştir. Balkan ülkelerindeki kütüphaneler ve müzayede koleksiyonlarındaki Delâilü'l-Hayrât'lar da, farklı örneklerin olabileceği düşüncesiyle toplanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünü, Delâilü'l-Hayrât ve Şevâriku'l Envar isimli eserin müellifi olan Muhammed b. Süleyman el-Cezûlî'nin hayatı ve eserleri oluşturmaktadır. Daha sonra müellifin Delâilü'l-Hayrât'ı nasıl tertip ettiğine ve bu konudaki farklı hikâyelere değinilip, eserin şerhleri ve muhtevası da bu kısımda ele alınmıştır. Bu bölüm hazırlanırken yerli ve yabancı kaynaklardan özellikle de Arapça kaynaklardan çok yararlanılmıştır. Muhammed b. Süleyman el-Cezûlî'nin hayatıyla ilgili bir yüksek lisans tezi⁷ bulunur. Bu tez, müellifin daha çok tasavvufî yönünü ele alan bir çalışmadır. Zehra İpek'in hazırladığı yüksek lisans tezi⁸ ise Delâilü'l-Hayrât'lardaki hadîslerin tahririyle alakalıdır. Mustafa Salim Güven tarafından hazırlanan doktora tezinde⁹ ise Cezûliyye tarîkatı hakkında oldukça çok sınırlı bilgiler yer alır.

Delâilü'l-Hayrât'ların içindeki minyatürlerle ilgili gerek yurtiçinde gerekse yurt dışında pek çok çalışma yapılmış olmasına rağmen bu çalışmalarda bazı sorunlar tespit edilmiştir. Bunlardan birincisi, bu çalışmaların az sayıdaki Delâilü'l-Hayrât nüshaları üzerinden yapılmış olmasıdır. Örneğin, Osman Nuri Solak tarafından hazırlanan yüksek lisans tezi¹⁰ sadece Konya'daki Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'ndeki bazı Delâilü'l-Hayrât minyatürlerini konu edinmiştir. Aslıhan İnce'ye ait yüksek lisans tezi¹¹ ise yalnız Ankara

⁶ TÜYATOK'ların 34 cildi de taranmıştır. TÜYATOK'larla hakkında bilgi için bkz. Hatice Aynur, "Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu", *DİA*, C. 41, Ankara, 212, s. 597 – 598.

⁷ Bkz. Süleyman Sargın, *Muhammed b. Süleyman el-Cezûlî'nin Hayatı (ö.870-1465) ve Eserleri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2010.

⁸ Bkz. Zehra İpek, *Muhammed B. Süleyman El-Cezûlî'nin Delâilü'l Hayrât Adlı Eserindeki Hadislerin Tahriri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1998.

⁹ Mustafa Salim Güven, *Ebû'l Hasan Şâzili ve Şâziliyye*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1999, s. 316 – 317.

¹⁰ Bkz. Osman Nuri Solak, *Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'nde Bulunan Bazı Delâilü'l-Hayrât'lardaki Tasvirler*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2008.

¹¹ Bkz. Aslıhan İnce, *Ankara Milli Kütüphane Yazma Eserler Koleksiyonundaki Delailü'l Hayrat'larda Yer Alan Mekke ve Medine Minyatürleri*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2015.

Milli Kütüphane'deki Mekke ve Medine minyatürlerinden ibarettir. Üstelik her iki tezde de Mekke ve Medine'deki yer isimleri ve mimari öğelerle ilgili hatalı bilgiler mevcuttur.

Minyatürle alakalı Prof. Dr. Zeren Tanındı'nın çalışmaları bu sahada önemli yer tutmasına karşın yazarın *İslam Resminde Kutsal Kent ve Yöre Tasvirleri*' isimli makalesinde¹² yalnızca dört adet Delâilü'l-Hayrât örneği mevcuttur ve bu nüshalar da Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nden alınmıştır. Serpil Bağcı'nın Konya Mevlana Müzesi Resimli El Yazmaları¹³ isimli kitabında da Delâilü'l-Hayrât'lardaki minyatür örnekleri karşımıza çıkar. Hüsn-i hat, tezhip ve cildleri bakımından ele alınan Delâilü'l-Hayrât örnekleri sadece Konya Mevlana Müzesi ile sınırlı kalmış olup, genel bir değerlendirmeden uzaktır. Mustafa Aşkar'ın makalesi¹⁴ tek bir nüshayı incelerken, Hüseyin Gündüz¹⁵ ve Muammer Ülker'in¹⁶ makaleleri de çok genel bilgiler içerir.

Yurt dışında Delâilü'l-Hayrât'lardaki minyatürlerle alakalı çalışma yapanların başında Jan Just Witkam gelir. Witkam'ın diğer yazarlara nazaran daha kapsamlı olan makalesi¹⁷ bu konuda yapılmış en önemli çalışma olarak gösterilebilir. Witkam, minyatürleri görseller üzerinden gruplandırmıştır. Farouk Yahya'nın yüksek lisans tezi¹⁸ British Museum'da yer alan tek bir Delâilü'l-Hayrât minyatürünü ele alır. Yasmin As-Saleh'in makalesi¹⁹ de üç Delâilü'l-Hayrât örneği üzerinden yazılmıştır. Cleo Cantone'nin de tek bir nüsha üzerinden yapılmış bir çalışması²⁰ mevcuttur. Pieter van Koningsveld'in makalesinde²¹ Amman ve Haydarabad'tan iki farklı Delâilü'l-Hayrât minyatür örneğinin görselleri görülür. Bunlar dışında, Malezya Müzesi'ndeki Delâilü'l-Hayrât örneklerini gösteren sergi kataloğu²² da karşılaştırma yapma imkânı sağladığı için, oldukça önemli bir kaynak olmuştur.

¹² Bkz. Zeren Tanındı, "İslam Resminde Kutsal Kent ve Yöre Tasvirleri", *Orhan Şaik Gökyay Armağanı*, C. 2, İstanbul, 1983, s. 407 – 411.

¹³ Bkz. Serpil Bağcı, *Konya Mevlana Müzesi Resimli El Yazmaları*, İstanbul, 2003.

¹⁴ Bkz. Mustafa Aşkar, "Delâilü'l-Hayrât", *Aşina*, Sayı 25, 2007, s. 107 – 111. Hüseyin Gündüz'ün makalesi de

¹⁵ Bkz. Hüseyin Gündüz, "Hat, Tezhip ve Tasvir Sanatının Görkemli Buluşması Delâil'ül Hayrât", *El Sanatları Dergisi*, S. 5, İstanbul, 2008, s. 134 – 145.

¹⁶ Muammer Ülker, "Delâilü'l-Hayrât", *Antik ve Dekor*, S. 38, İstanbul, 1997, s. 128 – 130.

¹⁷ Jan Just Witkam, "The Battle of Images: Mecca vs. Medina In The Iconography Of The Manuscripts Of al-Jaluzi's Dalâ'il al Khayrât", *Theoretical Approaches to the Transmission and Edition of Oriental Manuscripts*, (Ed. Judith Pfeiffer, Manfred Kropp), Beirut, 2007, s. 67 – 82.

¹⁸ Farouk Yahya, *A Dala'il al-Khayrat manuscript in the Perpustakaan Negara Malaysia*, University of London (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Londra, 2006.

¹⁹ Yasmin Al-Saleh, "An Introductory Analysis of Dala'il al-Khayrat: LNS 3 MS From The Al-Sabah Collection", *Hadeeth ad-Dar*, V. 31, Kuwait, 2009, s. 14 – 16.

²⁰ Cleo Cantone, "Robert Edward Hart's Intriguing Collection of Islamic Manuscripts", *İslam Today*, Issue 28, 2015, s. 34 – 37.

²¹ Pieter van Koningsveld, "The Tomp of the Prophet", *Islamic University of Europa Journal of Islamic Research*, C. V, S. 1, Rotterdam, 2012, s. 109 – 125.

²² Nurul Iman Rusli, *Dala'il al-Khayrat: Prayer Manuscripts From The 16th To 19th Centuries*, Malaysia, Islamic Arts Museum, 2016.

Saraybosna Üniversitesi'nden Aida Smailbegovic'in Bosna'da bulunan Delâilü'l-Hayrât'lardaki Mekke ve Medine tasvirleriyle alakalı bir çalışma yaptığını biliyoruz.²³ Ayrıca, Leiden Üniversitesi'nde görev yapan Prof. Dr. Pieter van Koningsveld'in de konuyla alakalı bir tebliği²⁴ bulunur. Ancak, hem makale hem de bu tebliğ henüz basılmamıştır.

İkinci sorun ise; minyatür kitaplarında Delâilü'l-Hayrât ile ilgili bilgi verilirken hep belirli bir dönemden sonraki örnekler üzerinden değerlendirme yapılmış olmasıdır. Mesela, Banu Mahir²⁵ Delâilü'l-Hayrât'lardaki Mekke – Medine kent tasvirlerini 18. yüzyıldaki başarılı perspektif denemeleri olarak yorumlarken; Serpil Bağcı, Filiz Çağman, Günsel Renda ve Zeren Tanındı'nın ortak hazırladıkları kitapta²⁶ yine benzer noktalara dikkat çekerekmişlerdir ve minyatürler, Mekke – Medine'yle ve 18. yüzyıl örnekleriyle sınırlandırılmıştır.

Üçüncü problem de, Delâilü'l-Hayrât'lardaki tasvirlerin, Delâilü'l-Hayrât dışındaki Mekke ve Medine konulu kompozisyonlarla hiçbir şekilde karşılaştırılmaması, benzerlik veya farklılıklarına değinilmemesidir. Bu sebeple, tezin giriş bölümündeki *Delâilü'l-Hayrât Dışında Mekke-Medine Tasvirleri* başlığı altında bilgiler verilerek, bu noktadaki açık da kapatılmaya çalışılmıştır. Bu hususta yapılmış en önemli çalışma Sabih Erken'e ait makedir²⁷. Erken, çinileri tipolojilerine göre gruplara ayırmış ve değerlendirmiştir.

Dördüncü problem ise bir yönüyle tarihî belge olarak görülebilecek Delâilü'l-Hayrât minyatürlerindeki mimarî öğeler hakkında bilgi verilmemiş veya verilen bilgilerin eksik ve hatalı olmasıdır.

Bir konu hakkında hüküm verebilmek için daha etraflıca çalışmalar yapmak gerektiği malumdur. Yukarıda bahsi geçen çalışmalar hep bir kütüphaneden ve seçilen bazı nüshalar veya belirli döneme ait yazmalar üzerinden yapılmış, bu ise sonuca giden yolda eksik kararlar alınmasına yol açmıştır. Osmanlı Devleti'nde birçok tarikat tarafından benimsenip, okunan Delâilü'l-Hayrât'ların çok sayıda istinsah edildiği göz önünde bulundurulduğunda, sınırlı örnekler üzerinde yapılan değerlendirme çalışmalarının bizleri doğru sonuca götürmeyeceği açıktır.

²³ “Infinite travel of the soul to the Divine City and the Luminous City: Visual depictions of Mecca and Medina in Delâ'ilü'l-Hayrat” isimli bir makalesinin basıma hazır olduğu fakat henüz basılmadığı bilgisini kendisinden aldık.

²⁴ Tebliğin ismi “Iconographical Traditions in the Manuscripts of Al Jazuli's Dalail al-Khairats”dir. Kendisiyle iletişime geçilmiş fakat tebliğin basılmadığı öğrenilmiştir.

²⁵ Banu Mahir, *Osmanlı Minyatür Sanatı*, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2005, s. 80 – 81.

²⁶ Serpil Bağcı, Filiz Çağman, Günsel Renda, Zeren Tanındı, *Osmanlı Resim Sanatı*, İstanbul, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2012, s. 275 – 276.

²⁷ Sabih Erken, “Türk Çiniciliğinde Kâbe Tasvirleri”, *Vakıflar Dergisi*, S. 9, Ankara, 1971, s. 297 – 338.

Katalog kısmında minyatürlerin tanımı yapılırken, kaynak olarak seyahatnamelerden çokça istifade edilmiştir. Mekke ve Medine şehir tasvirlerinde karşımıza çıkan mimari öğeler ile topografik özellikleri belirleme, tanımlama noktasında seyahatnamelerde yer alan bilgiler, ipucu olmuştur. İslam Ansiklopedisi'nden faydalanılmış, dipnotlarda bu öğelerle alakalı çok fazla ayrıntıya girmeden, genel bilgiler verilmiştir.

C. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Öncelikli olarak çalışmaya Delâilü'l-Hayrât'ların bulunduğu kütüphanelerin, müzelerin ve özel koleksiyonların sayısı çıkarılarak başlanmış, tespit edilen kütüphanelerde yer alan Delâilü'l-Hayrât'lar arasından minyatürlü olanlar seçilerek, bu eserlerin künye bilgileri alınmıştır. Sadece minyatürlü varaklar değil, eserin cild ve tezhipli sayfaları da ilgili kütüphaneden satın alınma yöntemiyle tedarik edilmiştir. Satın alma işlemleri, Uludağ Üniversitesi Bilimsel Araştırma Proje Birimi'nin (BAP) KUAP (D)-2013/68 numaralı projenin desteği ile gerçekleşmiştir.

2014 yılı Şubat ayında başlanan katalog veri toplama işlemi, 2015 yılının Ağustos ayında tamamlanmıştır. Bu süreçte 27 kütüphaneden 291 minyatürlü Delâilü'l-Hayrât toplanmış ve bunların envanteri çıkarılmıştır.²⁸ Bu kütüphaneler ve minyatürlü eser sayısı şu şekildedir;

- 1-) Ankara Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi - 2 minyatürlü eser
- 2-) Ankara Milli Kütüphane - 17 minyatürlü eser
- 3-) Ankara Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi - 1 minyatürlü eser
- 4-) Balıkesir Halk Kütüphanesi - 5 minyatürlü eser
- 5-) Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi - 17 minyatürlü eser
- 6-) Bursa Türk – İslam Eserleri Müzesi - 1 minyatürlü eser
- 7-) Edirne Selimiye Kütüphanesi - 2 minyatürlü eser
- 8-) Erzurum Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi - 2 minyatürlü eser
- 9-) İstanbul Bayezid Yazma Eserler Kütüphanesi - 9 minyatürlü eser
- 10-) İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Nadir Eserler - 9 minyatürlü eser
- 11-) İstanbul Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi - 8 minyatürlü eser

²⁸ Bkz. Ek: 1.

- 12-) İstanbul Millet Kütüphanesi - 3 minyatürlü eser
- 13-) İstanbul Sabancı Müzesi Kütüphanesi - 11 minyatürlü eser
- 14-) İstanbul Sadberk Hanım Müzesi Kütüphanesi - 2 minyatürlü eser
- 15-) İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 102 minyatürlü eser
- 16-) İstanbul Topkapı Sarayı Kütüphanesi - 25 minyatürlü eser
- 17-) İstanbul Türk – İslam Eserleri Müzesi Kütüphanesi - 1 minyatürlü eser
- 18-) İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi - 8 minyatürlü eser
- 19-) İzmir Milli Kütüphane - 5 minyatürlü eser
- 20-) Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesi - 8 minyatürlü eser
- 21-) Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi - 5 minyatürlü eser
- 22-) Konya Koyunoğlu Müze ve Kütüphanesi - 4 minyatürlü eser
- 23-) Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi - 27 minyatürlü eser
- 24-) Konya Mevlana Müzesi Kütüphanesi - 10 minyatürlü eser
- 25-) Kütahya Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphanesi - 1 minyatürlü eser
- 26-) Kütahya Vahid Paşa İl Halk Kütüphanesi - 5 minyatürlü eser
- 27-) Manisa Halk Kütüphanesi - 1 minyatürlü eser

Sanat tarihi araştırma yöntemlerinde esas olan tarihlendirme olduğundan, minyatürlerin tarihsel olarak gruplandırılması daha uygun görülmüş ve minyatürler, yüzyıllara göre ayrılmıştır. Tarihi belli olmayanlar ise kompozisyon, işçilik ve teknik özellikler ile hattatı göz önünde bulundurularak tarihlendirilmeye çalışılmıştır. Tezin katalog kısmı olan ikinci bölümünde bu gruplar yer almaktadır.

Klasik kitap sanatlarında hat, cild, tezhip, minyatür ve ebru bir bütündür. Bizim konumuz minyatür olduğu için diğer sanatlar üzerinde fazla durulmamıştır. Zaten bunlar başlı başına başka bir çalışma konusudur.

Türkiye’de sanat tarihi çalışmalarında bir problem olarak karşımıza çıkan ve hâlâ tam manasıyla ortak bir dil birliği sağlanamayan sanat tarihi terminolojisi, tezin katalog kısmında minyatürlerin tanımı yapılırken bizi de zorlamıştır. Var olan terminoloji Batı ağırlıklı olmasına rağmen, elimizden geldiği kadarıyla Batılı ifadelerden uzak durmaya çalıştık. Mesela, ‘*negatif*’ yerine ‘*çift tahrir*’ ifadesi kullanılmıştır. Ancak, dilimize iyice yerleşmiş

ifadelere yer vermek de kaçınılmaz olmuştur. Tezin isminde de görüleceği üzere, ‘*nakış*’ ya da ‘*tasvir*’ yerine ‘*minyatür*’ ifadesi tercih edilmiştir.

II. İSLAM İNANCINDA SALAVÂT VE EVRÂD GELENEĞİ

A. SALÂT Ü SELÂM

Salât ü selâm, Hz. Peygamber’in (sav) şahsiyetini selâmlama olarak kullanılan bir tabirdir. İki kelimenin sözlük anlamlarına bakıldığında, salât ‘*duâ, tâzîm, rahmet*’, selâm ise ‘*esenlik*’ demektir.²⁹

Hz. Peygamber’e salât ü selâm getirmek, Kur’ân-ı Kerim’de Ahzâb Suresi’nin 56. âyetiyle tüm Müslümanlara emredilmiştir. ‘*Şüphesiz Allah ve melekleri o peygambere çok salât ederler. Ey imân edenler, siz de ona salât edin, tam bir teslimiyetle selâm verin.*’ meâlindeki âyette Allahü Teâlâ tarafından Peygamberimiz’e salavât getiriliyor olması, salavâtın ehemmiyetini çok açık bir şekilde ortaya koyar. Bazı âlimler bu âyeti; Rabbin peygamberine olan salâtı onun şerefini yüceltme, meleklerin salâtı onun keremini gösterme, müminlerin salâtı ise onun şefâatine taleptir şeklinde tefsir etmişlerdir.³⁰ Elmalılı Hamdi Yazır, bu âyetin tefsirinde Hz. Peygamber’e salavât getirmenin farz olduğunu, ancak tekrarına değinilmediği için, adı her anıldığında en hafif tabirle vacib olduğunu ifade etmektedir.³¹

Ahzâb Suresi’nin 56. âyeti, Hz. Peygamber’i diğer peygamberlerden ayıran, ona üstünlük veren bir durumdur. Çünkü Kur’ân-ı Kerim’de başka peygamberler için böyle bir ifade kullanılmamıştır.

Salât ü selâm Kur’ân-ı Kerim’deki bu âyetle birlikte pek çok sahih hadîsle de desteklenmiştir. Salât ü selâmla alakalı bazı hadîs-i şerîfler şu şekildedir;

‘*Bana bir salavât getirene Allah on salavât sevabı verir.*’³²

‘*Kıyamet günü bana insanların en yakını, bana en çok salavât okuyandır.*’³³

‘*Yanında benim adım anılıp da bana salavât getirmeyenin burnu yerde sürtülsün.*’³⁴

‘*Gerçek cimri, yanında zikrim geçtiği halde bana salâvat okumayandır.*’³⁵

²⁹ Mehmet Suat Mertoğlu, “Salât ü Selâm”, *DİA*, C. 36, İstanbul, 2013, s. 23.

³⁰ Hidâyet Işık, “Hz. Peygamber (s)’e Salât ve Selâm Getirme ile İlgili Bir Araştırma”, *Diyanet Dergisi Peygamberimiz (s) Özel Sayısı*, C. 25, S. 4, 1989, s. 264.

³¹ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, C. 6, İstanbul, 1935, s. 333.

³² Ebû Davûd, *Vitr*, 26.

³³ Tirmizî, *Salât* 357, 484.

³⁴ Ahmed b. Hanbel, II, 254.

³⁵ Tirmizî, *Daavât* 110, (3540).

*'Her kim kabrimin başında bana salât ü selâm getirirse, ben onu aracısız işitirim. Her kim de benden uzakta bana salât ü selâm getirirse, melekler bana onu ulaştırır.'*³⁶

'Ya Rasûlüllah, selâm vermeyi biliyoruz fakat sana salâtı nasıl getireceğiz? sorusuna, Hz. Peygamber: 'Allahümme salli alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammedin kemâ salleyte alâ İbrahîme inneke Hamîdun Mecîd' deyiniz.' demiştir.³⁷

Böylece, Hz. Peygamber'e salât ve selâm getiren kişiler müjdelenmiş, getirmeyenler ise yerilmiştir. Peygamber Efendimiz bizzat kendisi ashâbına nasıl salavât getirmeleri gerektiğini de böylelikle izah etmiştir.

Hz. Peygamber'e salavât getirmeyi zikir kabul eden Dihlevî'nin salavâtın sadece Hz. Peygamber'e rahmet okunarak yapıldığı, ondan yardımda bulunma anlamı içermediği, salavâtın bu içeriğinin Hz. Peygamber'i tanrılaştırma gibi bir yanılsa gidecek yolu da kapattığına dair ifadeleri, salavâtın başka bir yönüne işaret eder.³⁸ Salavât getirmek aynı zamanda sadece müminlere değil bütün insanlara büyük iyilikler yapan Hz. Peygamber'e, üzerimizdeki haklarına karşılık verme ve ona olan vefa borcunu ödeme adına bir şükür vesilesidir.³⁹

Âyet ve hadîslerde salât ve selâma bu kadar önem atfedilmesi, Müslümanları özellikle de mutasavvıfları salavât metinlerini ezberlemeye yöneltirken, kendilerine özgü evrâd ve hizib yazmalarına da sebep olmuştur.

B. EVRÂD

Sözlükte *'her vakit dil ve ağızda dolaşan söz'* olarak geçen evrâd, Arapça vird kelimesinin çoğuludur.⁴⁰ İlk zamanlarda bu kelime bazı âyetlerin her gün okunması anlamında kullanılırken, zamanla günlük belli sayılarda okunacak duâlar anlamında kullanılmaya başlamış, daha sonra tarîkatların ortaya çıkmasıyla birlikte de bu kelime anlam olarak daha farklı boyuta taşınmıştır. Sonuç olarak, tarîkat kurucularının kendileri tarafından oluşturulan ve içinde âyet, hadîs, salavât, tesbih ve zikirlerle yer verilen 'evrâd kitapları' ortaya çıkmıştır.⁴¹ Ehl-i sünnet ve'l-cemâat yolunu takip eden bu tarîkatların kendine göre

³⁶ Müsned, I, 387.

³⁷ Buharî, De'avât, 33.

³⁸ Şâh Velîyullah Dihlevî, *Hüccetullâh'il-Bâliğa*, (Çev. Mehmet Erdoğan), İstanbul, İz Yayıncılık, 2002, s. 239.

³⁹ Ahmet Nedim Serinsu, "33/Ahzâb Suresi 56. Âyeti Çerçevesinde Hz. Peygambere Salât ve Selâm Getirmenin Anlamı", *Dinî Araştırmalar*, C. 4, S. 11, 2001, s. 138. Peygamber efendimize salavât getirmeye alakalı olarak ayrıca bkz. Şaban Banaz, *Hz. Peygamber'e Salavât Getirmek*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas, 2006.

⁴⁰ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, İstanbul, Ağaç Kitapevi, 2009, s. 200.

⁴¹ Mustafa Kara, "Evrâd", *DİA*, C. 11, İstanbul, 1995, s. 533.

müstakil bir evrâd kitabı bulunmakla birlikte, bu kitaplar tarîkat şeyhlerinin gözetiminde müridlerine okutulmuştur. Günümüzde de bu şekilde devam etmektedir. Evrâd-ı Kâdirî, Evrâd-ı Mevlevî, Evrâd-ı Rifâiyye, Evrâd-ı Cerrâhiyye gibi sadece kendi içinde okutulan kitapların yanında birçok tarîkat tarafından benimsenip, geniş kitleler tarafından okunan evrâd kitapları da mevcuttur.⁴² Tarîkat ehli ve sûfiler, herkesin bir virdi olması gerektiğini, virdi olmayanın vâridi olmayacağı, böylelikle feyz ve ilham gelmeyeceğine inanmaktadırlar.⁴³

C. SALAVÂT VE EVRÂDIN ÖNEMİ

İslamiyet'in erken dönemlerinden itibaren salât ü selâmla alakalı birçok eser yazılmıştır. Sadece Mağrib ve Endülüs âlimlerinin bu konuda altmıştan fazla eser yazdığı bilinir.⁴⁴

Osmanlı Devleti'nde de âlimler ve mutasavvıflar salavâtın önemine binaen salavâtları toplamışlardır. Bunlardan biri de İsmail Hakkı Bursevî'dir. İsmail Hakkı Bursevî'ye göre salavâtların sayısı çok fazladır. Özel olan bazıları vird halini almış ve zamanla yaygınlık kazanmıştır. Mahmud Sami Bey, *el-Mevâhibü's-Seniyye* adlı eserinde, Kütüb-i Sitte'de geçen salavâtlara ek olarak, Ahmed Sâvî, Seyyid Bedevî, Ebu'l-Hasan Şâzelî, Seyyid Mustafa Bekrî, İmam Şâfiî, Abdullah b. Abbâs, Ebu's-Suud Cârîhî, İbrahim Dessûkî, İbrahim Metbûlî, Kutub Halebî, Murtazâ ez-Zebîdî ve Hanbelî gibi şahıslara ait 40 civarında salavâtı bir araya toplamıştır. Birçok mutasavvıf salavât-ı şerîf veya evrâda şerh de yazmıştır.⁴⁵ Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ise salavât getirme hakkında hususî eserler telif edilmiştir. Salavât getirmenin gerekliliği tasavvuf edebiyatına da yansımış, şiirlere konu edilmiştir.⁴⁶ Hz. Peygamber'in methine yönelik isimleriyle salât ü selâm getirmek ve sabah salâlarının ardından bir na't-ı şerîf (Kaside-i Bürde) okunması âdet haline gelmiştir.⁴⁷ Süleyman Çelebi'nin meşhur eseri Mevlîd-i Şerîf'te⁴⁸ “*Ger dilersiz bulasız oddan necât / Aşk ile derd ile idin es-Salât*” vasıta beytiyle salâtın önemi vurgulanmıştır.

Salât ü selâm mûsikîde de karşılığını bulmuş, kimileri bestelenmiştir. Okudukları yer ve zamana göre cenâze, cuma, bayram veya sabah salâsı gibi, içerdikleri konulara göre ise

⁴² Konuyla alakalı daha geniş bilgi için bkz. Zehra Çelebi, *Tasavvuf Tarihinde Vird-Hizb Geleneği ve İsmail Hakkı Bursevî'nin “Şerh-i Salavât-ı Meşîşîyye” İsimli Eseri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2007.

⁴³ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2005, s. 382.

⁴⁴ Mertoğlu, “Salât ü Selâm”, s. 23-24.

⁴⁵ Hür Mahmut Yücer, “Tarîkat Geleneğinde Salavât-ı Şerîfe ve Müstakimzâde'nin Şerh-i Evrâd-ı Kâdirî Adlı Eseri”, *Tasavvuf: İlmî ve Araştırma Dergisi*, S. 15, 2005, s. 254 – 255.

⁴⁶ Yücer, “Tarîkat Geleneğinde Salavât-ı Şerîfe”, s. 266.

⁴⁷ Emine Yeniterzi, *Dîvan Şiirinde Na't*, Ankara, Diyanet Vakfı Yayınları, 1993, s. 70.

⁴⁸ Bkz. Süleyman Çelebi, *Vesiletü'n- Necât*, (Haz. Mehmet Akkuş, Uğur Derman), Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı, 2009.

Salât-ı Kemâliye, Salât-ı Tefriciye, Salât-ı Münciye gibi isimler almışlardır.⁴⁹ Bestelenenler arasında en çok sevileni Salât-ı Ümmiye olmuştur. Mevlid meRâsimleri, tarikat zikirleri icrası, sakal-ı şerîf ve hırka-i saâdet ziyareti, terâvih namazlarında her dört rekâttan sonra olmak üzere çeşitli dinî törenlerde belirli beste ve güftesiyle toplu olarak okunan bir dinî mûsikî formu olan Salât-ı Ümmiye, Hz. Peygamber' e, aile fertlerine ve yakınlarına duâ ifadelerinden ibarettir.⁵⁰

III. DELÂİLÜ'L-HAYRÂT DIŞINDA MEKKE-MEDİNE TASVİRLERİ

Delâilü'l-Hayrât dışında Mekke-Medine tasvirleri en çok mimari eserlerde görülür. Bunlardan bazıları duvar resmi, çoğunluğu ise çini pano şeklinde camilerde karşımıza çıkar. Çini pano halinde tasarlanmış Mekke-Medine veya sadece Mescid-i Harâm tasvirlerine Osmanlı camilerinde sıkça rastlanır. Bunların en eskisi İstanbul Ayasofya Camii mihrabın sağındaki dehlizin içinde bulunan ve H. 1063 (M. 1643) tarihli çini levhadır. Bu çiniler, halk vakıflarına aittir.⁵¹ Bu panoda Mescid-i Haram ile Mescid-i Nebevî ayrı karolar halindedir. İstanbul Topkapı Sarayı Harem'inde Valide Sultan İbadet Odası, Şehzadeler Mektebi ve Kara Ağlar Mescidi'ndeki çinilerin ustası aynıdır ve bu ustanın ismi bellidir. Bu usta, Teberdar Keşşah Ali İskenderiye'dir.⁵² Üsküdar Solak Sinan Cami'nin mihrabında Kâbe tasviri birlikte na'l-i şerîf de yapılmıştır. Kastamonu Küre Hoca Paşa Camii⁵³, Niğde Murat Paşa Camii ve Kütahya Ulu Cami'nin içinde de Kâbe tasviri mevcuttur. Tekfur Sarayı ve İstanbul Yeni Valide Sultan Cami'ndeki Kâbe çinileri aynı tarzdadır.⁵⁴ İstanbul Rüstem Paşa Camii⁵⁵, İstanbul Eyüp Cezerî Kasım Paşa Camii⁵⁶ ve İstanbul Hekimoğlu Ali Paşa Camii'nde⁵⁷ Mekke şehir kompozisyonu yine çini üzerine betimlenmiştir. Nevşehir Nar Köyü Büyük Cami'den alınıp Nevşehir Müzesi'nde sergilenen çini panoda Mescid-i Nebevî perspektif

⁴⁹ Başak İlhan Harmanlı, "Türk Din Mûsikîsi'nde Salâ (Salât) Formu ve Salâ Besteleri", *Rast Müzikoloji Dergisi*, C. 1, S. 1, 2013, s. 157.

⁵⁰ Nuri Özcan, "Salât-ı Ümmiye", *DİA*, C. 36, İstanbul, 2009, s. 20.

⁵¹ Semavi Eyice, "Ayasofya", *DİA*, C. 4, İstanbul, 1991, s. 208.

⁵² Erken, "Türk Çiniciliğinde Kâbe Tasvirleri", s. 304.

⁵³ Zühtü Yaman, "Kâbe Tasvirli Çini Pano", *Şerare Yetkin Anısına Çini Yazıları*, İstanbul, Sanat Tarihi Derneği Yayınları, 1996, s. 187 – 196.

⁵⁴ Erken, "Türk Çiniciliğinde Kâbe Tasvirleri", s. 314.

⁵⁵ Meryem Özcan, *Rüstem Paşa Camii Çinilerinden Örnekler*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2007, s. 21.

⁵⁶ Semavi Eyice, "Cezerî Kasım Paşa Camii", *DİA*, C. 7, İstanbul, 1993, s. 508.

⁵⁷ Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi", *DİA*, C. 17, İstanbul, 1998, s. 170.

anlayışına göre tasvir edilmiştir.⁵⁸ Camiler dışında müstakil olarak Mescid-i Harâm tasvirlerinin bulunduğu çiniler, yurt içindeki ve yurt dışındaki müzelerde sergilenmektedir. Bunların çoğunluğu İznik çinisidir.

Camiye duvar resmi olarak yapılmış en eski örnek, 18. yüzyıla ait olduğu tahmin edilen Sivrihisar Haznedar Mescidi'nin mihrap duvarında yer alan Harem-i Şerîf ve başka kutsal yöre tasvirleridir.⁵⁹ Soma Hızır Bey Cami'nin (1791/1792) son cemaat yerindeki mihrabının sağında Mekke, solunda Medine betimlemeleri yine duvar resmi biçiminde ve perspektife uygun olarak yapılmıştır. Bu tasvirlerde, 18. yüzyıldan sonraya ait Delâilü'l-Hayrât'lardaki Mekke-Medine şehir kompozisyonlarındaki gibi bir çerçeve içine alınarak, tablo etkisi yaratılmıştır.⁶⁰ Koçarlı Cihanoğlu Cami (1834/1835)⁶¹ ve Muğla Kurşunlu Cami (1853)⁶² ile Zile Mustafa Fakih Türbesi ve Cedid Havatin Türbesi'nde de Kâbe duvar resimleri bulunur. Sivil konutlarda Mekke ve Medine betimlemeleri görülmez.⁶³ Aydın Kuyucak, Kayran Köyü Camii ile Denizli Çivril, Bulgurlar Köyü Camii'nde Mescid-i Harâm betimlemesi camideki diğer kalemleriyle birlikte görülür.

Yukarıda bahsi geçen konuyla alakalı yapılan akademik çalışmaların hemen hemen hepsinde '*Kâbe tasviri*' ifadesi kullanılmıştır. Hâlbuki dikkatli incelendiğinde bunların büyük çoğunluğunda Harem-i Şerîf'in tamamıyla betimlendiği fark edilir. Bazılarında Mescid-i Nebevî de gösterilmiştir. İstanbul Cezerî Kasım Paşa Camii ile İstanbul Hekimoğlu Ali Paşa Camii'nde ise Mekke şehri bütünüyle resim kurallarına uygun bir tarzda tasvir edilerek yapılmıştır.

Hac ibadetiyle alakalı bilgiler içeren resimli kitaplardan bilinen en eski tarihlisi, 16. yüzyıl ilk yarısına aittir. Bu kitaplarda, Hac bölgesinde bulunan yapıların ne olduğu ve kim tarafından yaptırıldığı gibi tafsilatlı bilgiler dışında, Kâbe'de okunacak dualara da yer verilmiştir. Bir nevi Hac rehberi gibi olan bu kitaplardan başka, Hac vekâletnamelerinde de Mekke ve Medine'yi gösteren tasvirler görülür. Bunların resimli örneklerinin en eskileri 13.

⁵⁸ Emine Naza Dönmez, "Nevşehir Müzesi'nde Bulunan Medine Camii Tasvirli Bir Çini Levha", *Şerare Yetkin Anısına Çini Yazıları*, İstanbul, Sanat Tarihi Derneği Yayınları, 1996, s. 109 – 114.

⁵⁹ Duvar resmiyle alakalı ayrıntılı bilgi için bkz. Sadi Dilaver, "Osmanlı Sanatında Kâbe Tasvirli Bir Fresk", *Belleten*, S. 134, Ankara, 1970, s. 255 – 257.

⁶⁰ Rüçhan Arık, *Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı*, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988, s. 32 – 33.

⁶¹ Arık, *Anadolu Tasvir Sanatı*, s. 46 – 47.

⁶² Arık, *Anadolu Tasvir Sanatı*, s. 55.

⁶³ Tarkan Okçuoğlu, *18. ve 19. Yüzyıllarda Osmanlı Duvar Resimlerinde Betimleme Anlayışı*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2000, s. 56.

yüzyıldandır.⁶⁴ Tarihle alakalı kitaplarda da yine Mekke veya Medine minyatürleri betimlenmiştir. 18. yüzyıla ait Şeyh Zeynel Âbidin tarafından kaleme alınan *Netîcet'ül Fiker fî Haberi Medîneti Seyyid'il- Beşer* isimli eserde, Mescid-i Nebevî, Hücre-i Saâdet ve Medine'deki başka mescidlerin minyatürleri resmedilmiştir.⁶⁵ Müellifi belli olmayan *İhyaü'l Hacc*⁶⁶ ile Muhammed Mesud b. Muhammed Saîd Paşa en-Nakşebendî el-Muradî'nin telif ettiği *Nübzetü'l-Menâsik*⁶⁷ isimli eserlerin içinde kutsal yöre tasvirleri bulunur. *Futûhu'l-Harameyn*'de de Mescid-i Harâm ile Mescid-i Nebevî betimlemeleri görülür.⁶⁸ Bu tür kitapların dışında el yazması *Delâilü'l-Hayrât* şerhlerinde, bazı dua kitaplarında⁶⁹, En'am-ı Şerifler⁷⁰ ve Mevlid⁷¹ kitaplarında da benzer tasvirlerin bulunduğu bilinir.

Kâbe tasvirlerinin bir dönem seccadelere ve halılara da işlendiği bilinir.⁷² Ancak daha sonra, Kütahya'daki mühimme defterlerinden birinde bulunan bir hükme göre, seccade ve halılara Kâbe tasvirinin işlenmesinin caiz olmadığı ve bunu terk etmeyenlerin cezaya uğratılacakları bildirilmiştir.⁷³

1650 tarihli bir harita üzerinde Kâbe dünyanın merkezi olarak ifade edilmiştir. Kible pusulaları ve güneş kursları üzerinde de Kâbe ya da Mekke şehir betimlemeleri görülmektedir. Bunların çoğu yurt dışındaki müzelerde sergilenir.⁷⁴

H. 1207 (M. 1793) tarihli bir Kur'an-ı Kerim'in serlevhasındaki durakların içine Mekke ve Medine şehirleri oldukça küçük bir şekilde işlenmiştir. Bu şekilde yapılmış başka bir örnek olmaması bakımından önemlidir.⁷⁵

⁶⁴ Zeren Tanındı, "Resimli bir Hac Vekâletnamesi", *Sanat Dünyamız*, S. 5, 1983, s. 2-5. Ayrıca konuyla alakalı bkz. Ulrich Marzolph, "From Mecca to Mashhad: The Narrative of an Illustrated Shiite Pilgrimage Scroll from the Qajar Period", *Shangri La Working Papers in Islamic Art*, No. 5, 2013, s. 1 - 33.

⁶⁵ Banu Demirtaş, *Tire Necip Paşa Kütüphanesi'nde Bulunan Şeyh Zeynel Âbidin'e Ait Tarih-i Medine-i Münevvere Adlı Yazmadaki Tezhip ve Minyatürlerin Türk Sanatı Açısından İncelenmesi*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2001.

⁶⁶ Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, A. 3547.

⁶⁷ Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, H. 116.

⁶⁸ Görsel için bkz. Jan Just Witkam, "Images of Makkah and Medina in an Islamic Prayer Book", *Hadeeth ad-Dar*, V. 30, Kuwait, 2009, s. 29.

⁶⁹ Örnekler için bkz. Witkam, "Images of Makkah and Medina in an Islamic Prayer Book", 30, s. 27 - 32.

⁷⁰ A. Sacit Açıkgözoğlu, "Edirne Selimiye Kütüphanesinde Minyatürlü Eserler", *Minyatürde Yüzleşme*, İstanbul, Pendik Belediyesi Yayınları, 2016, s. 104.

⁷¹ Venetia Porter (Edited by), *Hajj Journey to the Hearth Of Islam*, London, Biritish Museum Press, 2012, s. 56 - 57.

⁷² Ayşen Aldoğan, "Konya Mevlana Müzesi'ndeki Kâbe Tasvirli Bir Seccade", *Sanat Tarihi Yıllığı IX - X, 1979 - 1980*, İstanbul, 1981, s. 23 - 27.

⁷³ Süleyman Polat, *17. Yüzyılda Mühimme Defterlerine Göre Kütahya, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya, 2005, s. 203. Ayrıca bkz. Mehdi Çiftçi, "XVII. Asırda Kütahya (Dinî-Sosyal ve Tarihi Yapı)", *Kütahyalı Bilge Şâir Sun'ullâh-ı Gaybî ve Dönemi Sempozyum Bildirileri*, Bursa, 2016, s. 81.

⁷⁴ Venetia Porter, *The Art of Hajj*, London, British Museum Press, 2012, s. 11 - 17.

⁷⁵ Yıldız Demiriz, "Topkapı Kütüphanesi'ndeki Y.1122 Sayılı Kur'an-ı Kerim ve Kitap Süslemelerinde Rokoko Hakkında Notlar", *Aslanapa Armağanı*, İstanbul, Bağlam Yayınları, 1996, s. 77 - 94.

19. yüzyıl başlarına tarihlenen Rıfâî tarikatına ait bir icazetnâmede de Mekke ve Medine şehirlerinin tasvirleri yapılmıştır.⁷⁶

Hilye-i Şerîflerin Batı'nın bir etkisi olarak duvara tablo şeklinde asılmaya başlamasıyla birlikte, Mekke ve Medine şehirlerinin perspektif kurallarına uygun olarak yapılmış betimlemelerinin hilye-i Şerîflerde yer alan örnekleri oldukça fazladır.⁷⁷ Tamamen resim olarak Mekke ve Medine şehirler tasvirleri ise, 19. ve 20. yüzyıllarda iyice yaygın hale gelmiş ve evlerin duvarını süslemiştir.

Kim tarafından ve ne zaman yapıldığı belli olmayan bir Mekke şehri tasviri de Bursa Ulu Cami'nin kible duvarında büyük bir tablo halinde asılı durmaktadır.

⁷⁶ Alif Art, Osmanlı ve Karma Sanat Eserleri Müzayede Kataloğu, İstanbul, 2009, s. 122.

⁷⁷ Örnek olarak Bkz. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi G.Y. 1227, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi G.Y. 1435.

BİRİNCİ BÖLÜM
MUHAMMED B. SÜLEYMAN EL-CEZÛLÎ
VE DELÂİL'Ü'L-HAYRÂT

I. MUHAMMED B. SÜLEYMAN EL-CEZÛLÎ'NİN HAYATI

Muhammed b. Süleyman el-Cezûlî'nin tam adı ve künyesi İmam Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekir Süleyman b. Dâvûd b. el-Cezûlî eş-Şerîf el-Hasenî eş-Şâzelî'dir.⁷⁸ Süleyman Sargın yüksek lisans tezinde⁷⁹ nesebindeki 'el-Hasenî' ve 'eş-Şerîf' ifadeleri sebebiyle soyunu Hz. Hasan yoluyla Hz. Peygamber'e (sav) dayandırmış; Süleyman Uludağ ise makalesinde⁸⁰ Cezûlî'nin seyyid olarak kabul edildiğini belirtmiştir. İbrahim Harekât⁸¹ da Şâzeli, Cezûlî gibi ilk mutasavvıfların büyük kısmının seyyidlik ve şerîflik iddialarının olmadığını, sadece halkın bu şahıslara yüklediği yüksek paye sebebiyle bu sıfatlarla anıldığına dikkat çekmekte ancak Muhammed el-Fâsî, Cezûlî'nin bizzat kendisinin nesebini Hz. Hasan yoluyla peygamber efendimize dayandırdığını ve bunu bir şeref olarak gördüğünü yazmaktadır.⁸²

Doğum tarihine ait bir kayıt bulunmamakla birlikte bütün kaynaklarda Cezûlî'nin, Fas'ın güneyinde bulunan Sûs Vâdisi'nin meşhur Cezûle bölgesindeki Simlâl köyünde dünyaya geldiği belirtilmektedir. Aslen Cezûle kabilesine mensup bir berberî olduğu da kaynaklarda geçer.

Cezûlî, din ve dil ilimlerini bugün Fas'ta Karaviyyîn Camii'nin yanında bulunan Medresetü's-Saffarin'de tahsil etmiş ve o dönemde Medresetü'l-Halfâviyyîn'de kalmıştır.⁸³ Daha sonradan Şâzeliyye tarikatının önemli temsilcilerinden olacak olan Şeyh Ahmed ez-Zerrûk ile burada tanıştığı tahmin edilmektedir.⁸⁴

Fas'ın güneyi ve civarının ilim merkezi olan Merâkeş o dönemde Portekiz tehdidi altında olduğundan, Cezûlî Fas şehrine gelmiş ve tahsiline burada devam etmiştir. Bir müddet sonra memleketine dönen Cezûlî, burada bir hâdiseye karşılaşmıştır. İki kabile arasında çatışma çıkmış, bir kişi öldürülmüş ve katilin belirlenememesi sebebiyle kabileler yine karşı karşıya gelmiştir. Bunun üzerine Cezûlî, suçu üstlenerek ortamı sakinleştirmiş fakat

⁷⁸ Louis Rinn, *Marabouts et khouan*, Cezayir, 1884, s.269.

⁷⁹ Sargın, *Cezûlî'nin Hayatı*, s. 28.

⁸⁰ Süleyman Uludağ, "Cezûlî", *DİA*, C. 7, İstanbul, 1993, s. 515.

⁸¹ İbrahim Harekât, *el-Mağrib abra't-tarih*, C. 12, Fas, 1984, s. 89.

⁸² Muhammed Mehdi el-Fâsî, *Mümtiu'l-esmâ fi zikri'l-Cezûlî ve't-Tebbâ'*, Fas, 1994, s. 22.

⁸³ İbn'ül-Kadî, *Cezvetü'l-ikitibâs*, Rabat, 1973-74, s. 319.

⁸⁴ Vincent J. Cornell, "The Logic of Analogy and the Role of the Sûfi Shaykh in Post-Marinid Morocco", *International Journal of Middle East Studies*, C. 15, Cambridge, 1983, s. 86.

gelenekler gereği sınır dışı edilmiştir. İlk önce Tanca'ya, sonra Mısır'a⁸⁵, sonrasında da Mekke, Medine ve Kudüs'e gitmiş ve bu seyahati esnasında hac vazifesini de yerine getirmiştir. 40 yıl sonra Fas'a tekrar geri dönmüştür.⁸⁶

Aynu'l-Fıtr'da bulunan Beni Amğâr zaviyesi şeyhi Ebû Abdillah Muhammed eş-Şerîf vasıtasıyla Şâziliyye tarikatına giren Cezûlî'nin, şeyhinden ne zaman icâzet aldığına dair net bir bilgi yoktur. Bu yıllarda, en meşhur eseri olan *Delâilü'l-Hayrât ve Şevâriku'l Envar*'ı tertip etmiş, daha sonra on dört yıl süren inziva hayatı yaşamış ve halvetten çıktıktan sonra da Safi'ye⁸⁷ yerleşmiştir.

Cezûlî'nin siyasi yönden de oldukça kuvvetli bir şahsiyet olması ve Safi'de bir evliya olarak kabul edilmesi sebebiyle, kısa sürede etrafında çok sayıda mürid toplanmıştır. Ancak bu durum, Safi valisinin hoşuna gitmemiş, Cezûlî müridleriyle birlikte sürgün edilerek Şeyzâme bölgesindeki Efûğâl Köyü'ne yerleşmek durumunda kalmıştır.⁸⁸

16 Rebîü'l-evvel 870 (6 Kasım 1465) tarihinde Efûğâl'de sabah namazını kılarken secdede vefat eden Cezûlî, öğle namazından sonra kendi yaptırmış olduğu camiye defnedilmiştir.⁸⁹ Vefat tarihi ile alakalı kaynaklarda farklılıklar görülür. Rivâyetler arasında, 872 (1467) ve 875 (1470) yılları ile Marûnî Devleti'nin yıkılış tarihi olan 869 (1464) yılı da vardır.⁹⁰ Vefat tarihine dair böyle farklılıkların görülmesi, muhtemelen Cezûlî'nin vefatından sonra zuhûra gelen hâdiselerden kaynaklanır.

Bazı yazarlar, Cezûlî'nin öldürüldüğünü iddia etmektedir. Zehirlenerek öldürüldüğünü söyleyenler bu konuda iki ayrı ihtimal ileri sürmüşlerdir. Birincisi, Portekizliler veya onların müttefikleri tarafından zehirlendiği diğeri ise; Fatimîlerden zuhûru beklenen mehdînin, kendisi olduğu düşünülerek Safi valisi tarafından öldürülmüş olma ihtimalidir. Ancak, ikinci ihtimalin daha kuvvetli olduğu kanısı hâkimdir.⁹¹ Yabancı kaynaklarda, Cezûlî'nin vefatından sonra yaşanan hâdiselerle ilgili olarak İslam inancıyla örtüşmeyen fikirler de belirtilmiştir.⁹²

⁸⁵ Harekât, *el-Mağrib abra't-tarih*, s. 89.

⁸⁶ Uludağ, "Cezûlî", s. 515.

⁸⁷ Kaynaklarda bu şehir Asfi olarak belirtilmekte fakat günümüz Türkçesi'nde Safi olarak geçmesinden dolayı, bu şekilde kullanmayı uygun gördük.

⁸⁸ J. Spencer Trimmingham, *The Sûfi Orders in Islam*, Oxford, 1971, s. 85.

⁸⁹ Uludağ, "Cezûlî", s. 515.

⁹⁰ Harekât, *el-Mağrib abra't-tarih*, s. 90.

⁹¹ Trimmingham, *The Sûfi Orders*, s. 85.

⁹² Zehirlenme iddiaları üzerine Cezûlî'nin müridlerinden es-Seyyâf adıyla bilinen Amr b. Süleyman eş-Şeyzami'nin, intikam alma maksadıyla müridinin naaşını uzun zaman yanında gezdirdiği ve Sus bölgesini yakıp yıktığı halk arasında bir söylenti olarak bilinir. Amr b. Seyyâf'ın 1486 senesinde öldürülmesi üzerine, Cezûlî'nin cesedi Haha diyarında Afgal veya Afugal adıyla tanınan yere gömülmüştür. Bkz. Muhammed

Şeyhin vefatından 77 yıl geçtikten sonra, el-A‘rac (topal) lakabıyla bilenen Sultan Ebu Abbas Ahmed Merâkeş’e girdiği sırada, Cezûlî’nin naaşı aynı yerde medfun bulunan babasının cesedi ile birlikte kabirlerinden çıkarılarak, Merâkeş’teki bir türbeye nakledilmiştir.⁹³

A. TASAVVUFÎ YÖNÜ VE CEZÛLİYYE TARİKATI

Hüseyin Vassâf’a göre⁹⁴, Cezûlî’nin tarikat silsilesi aşağıdaki şekildedir;

İmam Ebu’l-Hasan Ali eş-Şâzelî

Şeyh Ebû Abdillâh Muhammed el-Mağribî

Şeyh Ebu’l-Abbâs Ahmed el-Karâfi

Şeyh Aynûs el-Bedevî, Şeyh Ebu’l-Abbâs el-Mersî

Şeyh Ebu’l-Fazl el-Hindî, Takiyyüddîn es-Sûfî

Şeyh Ebû Zeyd Abdurrahman er-Recrâcî

Şeyh Ebû Osman Saîd el-Hertenânî

Şeyh Ebû Abdillâh Muhammed Şerîf b. Abdillâh el-Emğâr

Şeyh Ebû Abdillâh Muhammed b. Süleyman el-Cezûlî

Cezûlî’nin daha talebelik yıllarındayken tasavvufa meyilli olduğu şu olayla anlaşılır. Fas’taki talebeliği zamanında medresedeki odasının kapısını devamlı kilitli tutması ve içeriye kimseyi almaması insanların dikkatini çekmiş ve bu durum babasının kulağına kadar gitmiştir.

Ben Cheneb, “Cezûlî”, *MEB İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1988, C. 3, s. 155. Bu mevzu, klasik İslam kaynaklarında geçmemektedir. Zaten naaşın bu şekilde gezdirilmesi ve bir müridin kin güderek böyle işlere kalkışması, İslam inancıyla da örtüşmez.

⁹³ Bu nakil esnasında görülür ki, Cezûlî’nin naaşı hiç bozulmamış, hatta vefat etmesine yakın yapmış olduğu saç sakal tıraşının izleri bile durduğu söylenmektedir. Duruma şahit olan kişilerden biri parmağını yüzüne bastırınca aynı canlı birinde olduğu gibi etin altındaki kemiği hissetmiş, parmağını kaldırıncaya da yüzünün etinin eski halini aldığı görmüştür. Bu hâdise, Cezûlî’nin kerametlerinden biri olarak kaynaklara geçmiştir. Bkz. Yusuf b. İsmail Nebhânî, *Câmiu Kerâmâti’l-evliyâ*, Mısır, Matbaatu Mustafa’l-Babî’l-Halebi, 1974, s. 276. Cezûlî’nin hayatı hakkında ayrıca bkz. Mahmud Ebu’l Feyz Menûfî, *Cemheratü’l-Evliya ve A‘lamü Ehli’t Tasavvuf*, C. 2, Kahire, 1967, s. 267 – 268.

⁹⁴ Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, C. 1, (Çev. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz) İstanbul, Seha Neşriyat, 1990, s. 249.

Bunun üzerine babasının medreseye gelip, odaya girdiğinde duvarların “*el-mevt (ölüm)*” yazılarıyla dolu olduğunu gördüğü ve nefisini ayıpladığı belirtilir.⁹⁵

Cezûlî'nin Ebû Abdillah Muhammed eş-Şerîf vasıtasıyla Şâzeliyye tarikatına girdiğini, halvetten çıktıktan sonra Safî'ye yerleştiğini yukarıda belirtmiştik. Burada çok sayıda mürîdiyle birlikte Cezûlî, tasavvufî yönünün yanında siyasî anlamda da etkin bir kişilik haline gelmiştir. Fas'ı denizden kuşatan Portekizlilere karşı yapılan mücadelede, Cezûlî'nin cihad ilan ederek halkı direnişe ve İslam topraklarını savunmaya davet etmesi, tarikatın kısa zamanda yayılmasına sebep olmuştur.⁹⁶

Cezûlî'nin tevhid ve zat-ı ulûhiyyet, imân ve islam hakkındaki görüşleri, bir mürşide tâbi olmak, tevbe, mürîd adâbı, zikir ve makamlar gibi mevzularla alakalı sözleri kendi yazdığı kitaplarda görülür.⁹⁷

Cezûliyye tarikatının sembolik bir özelliği de tarikata yeni giren kişilerin tevbe ettikten sonra saçlarını tamamen tıraş etmeleridir.⁹⁸ Cezûlî, yaptıklarıyla Hz. Peygamber'in etrafında toplanan Medine halkını örnek almış ve Mağrib'in birçok bölgesine mürîdlerini görevlendirerek, toplumsal düzeni sağlamaya çalışmıştır.⁹⁹ Böylelikle, Mağrib bir tarikatlar bölgesi haline almış ve Şâzeliyye tarikatına bağlı Cezûliyye kolu ise bölgede hâkim vaziyete gelmiştir. Bugün bile Mağrib'te dinî hayatın tarihî serüvenine baktığımızda Cezûliyye tarikatının etkisi belirgin bir şekilde görülür.¹⁰⁰

İmam Cezûlî, Sellen, Tilemsen, Fas, Zarhun, Miknas, Enmayi, Ezrak, Merakeş, Burman, Mase, Akka illeri ile merkez zaviye Efûğâl olmak üzere yaklaşık on iki şehirde zaviye kurmuştur.¹⁰¹

Şâzeliyye tarikatının bütün özelliklerini taşıyan Cezûliyye kolu, Cezûlî'nin vefatından sonra birçok başka kollara ayrılmıştır. Bu kollar; Abdülaziz b. Abdülhak et-Tebba tarafından kurulan Tebbaiyye, Muhammed b. İsa el-Muhtar tarafından kurulan İseviyye, Abdullah b. İbrahim eş-Şerîf el-Vezzanî tarafından kurulan Vezzanîyye (tarikatın dördüncü şeyhi Mevlâyet-Tayyib'den sonra Tayyibiyye olarak anılmış), ve Saîd b. Yusuf el-Hansalî

⁹⁵ el-Fâsî, *Mümtiu'l-esmâ*, s. 20.

⁹⁶ Esad el-Hatîb, *Sûfîler ve Aksiyon*, (Çev. Halil İbrahim Kaçar, Özgür Kavak, Yasin Günaydın), İstanbul, İnsan Yayınları, 1999, s. 116.

⁹⁷ Sargin, *Cezûlî'nin Hayatı*, s. 38 – 62.

⁹⁸ el-Fâsî, *Mümtiu'l-esmâ*, s. 31. Alimlerin bu uygulamayla alakalı görüşleri için bkz. el-Fâsî, *Mümtiu'l-esmâ*, s. 31 – 36.

⁹⁹ Cornell, “Role of the Sûfi Shayh”, s. 89.

¹⁰⁰ Trimmingham, *The Sûfi Orders*, s.85.

¹⁰¹ Harekât, *el-Mağrib abra't-tarih*, s. 90.

tarafından kurulan Hansaliyye'dir.¹⁰² Daha çok peygamberimize salavât getirmeyi kendine şiar olarak kabul etmesiyle bilinen bu tarikat, günümüzde de farklı isimler altında varlığını sürdürmeye devam eder.¹⁰³

B. MUHAMMED B. SÜLEYMAN EL- CEZÛLÎ'NİN ESERLERİ

Muhammed b. Süleyman el-Cezûlî, daha çok İslam tasavvufu ve fıkıh konularında bilgili bir âlim olarak bilinir. İnsanları ve müridlerini dinî konularda bilgilendirmek amacıyla eserler kaleme almıştır. Bu eserler çok hacimli eserler değildir. Süleyman Sargın tezinde bu eserleri iki gruba ayırmıştır.¹⁰⁴

1- Evrâd ve hizibleri

2- Risâleleri

Evrâd ve hizibleri şeklinde üç eseri bulunmaktadır. Bunlar;

1) Hizbü'l-Felâh,

2) Hizbü Sübhâne'd-daimi lâ Yezûl diye de bilinen Hizbu'l-Cezûlî,

3) Delâilü'l-Hayrât ve Şevâriku'l-Envâr fi Zikri's-Salâti ale'n-Nebiyi'l-muhtâr adlı eserleridir.

Bu eserlerden ikincisi daha çok Şâzeliyye tarikatı mensupları tarafından okunurken, en meşhuru olan Delâilü'l-Hayrât isimli virdi ise tüm İslam topraklarına yayılarak, birçok tarikat tarafından benimsenmiş, hiçbir tarikata mensubiyeti bulunmayanların da okuduğu bir vird haline gelmiştir. İsimleri geçen bu üç eser dışında, *Müsebbebât-ı Aşera* adlı bir eseri daha olduğu rivâyet edilir. Ancak bu eser hakkında hiçbir malumat yoktur.¹⁰⁵

Cezûlî'nin bütün risâle ve makâlelerini tahkikli olarak Faslı akademisyen Dr. Hasan Cellâb 1992 yılında Merâkeş'te neşretmiştir. Orijinal nüshaları Rabat Yazma Eserler Kütüphanesi'nde bulunan risâleler şunlardır;

1) Akîdetü'l-Cezûlî,

2) Risâle fi'z-Zühd,

¹⁰² Bu kollarla alakalı olarak bkz. Trimmingham, *The Sûfi Orders*, s. 276 – 277.

¹⁰³ Rinn, *Marabouts et khouan*, s. 269. Cezûliyye tarikatı ile alakalı ayrıca bkz. A. Le Chatelier, *Les Confreries Musulmanes*, Paris, 1887, s. 100 – 107.

¹⁰⁴ Sargın, *Cezûlî'nin Hayatı*, s. 71.

¹⁰⁵ İpek, *Cezûlî'nin Delâilü'l Hayrât Adlı Eserindeki Hadislerin Tahriri*, s. 19.

- 3) Risâle fi't Tevhîd,
- 4) Ecvibetün fi'dünyâ ve'd-dîn,
- 5) Nuzumu'l-Cezûlî'dir.¹⁰⁶

II. DELÂİLÜ'L-HAYRÂT VE ŞEVÂRIKU'L ENVÂR İSİMLİ ESERİ

Bir salavât-ı şerîfe mecmuası olan bu eser, daha çok halk arasında *Delâilü'l-Hayrât*, *Delâilü Şerîf* veya sadece *Delâil* olarak bilinir. Eserin tam ismi, *Delâilü'l-Hayrât ve Şevâriku'l-Envâr fi Zikri's-Salâti ale'n-Nebiyyi'l-Muhtâr*'dır. Manası, 'Hayırların Delilleri ve Seçilmiş Peygamber'e Salât Konusunda Nurların Kaynağına Ulaştıran Salât ve Selâmlar'dır. Cezûlî'nin bu risaleyi, Şâzeliyye tarîkatına girdikten sonra, Fas'a ikinci kez geri döndüğü sıralarda yazdığı bilinir. Kendisi hayattayken sayıları binleri bulan mürîdleri tarafından yaygın şekilde okunan bu evrâd, çok sayıda istinsah edilmiştir.

Eserin en büyük özelliği, Hz. Peygamber'e ve onun ehl-i beytine haftanın belli günlerinde getirilecek olan, belli hiziplerden müteşekkil salavât ve duâ kitabı olmasıdır.

Merâkeş'in İslamî hayatını derinden etkileyen bu eser, daha sonra tüm İslam coğrafyasında yaygınlık kazanmıştır. Kâtip Çelebi, bu eseri Hz. Peygamber'e salavât-ı şerîfe getirme konusunda, doğuda ve batıda özellikle Anadolu diyarında devamlı okunan bir eser olarak nitelendirmektedir.¹⁰⁷

A. DELÂİLÜ'L-HAYRÂT'IN YAZILIŞI

Eserin yazılışıyla alakalı iki hâdise kaynaklarda geçer. Bazı kaynaklarda bu iki hikâye birbirinin devamı gibi tek bir hâdise olarak da nakledilmiştir. Hüseyin Vassâf¹⁰⁸ anlattığı bu rivâyetleri nerden aldığına dair herhangi bir kaynak belirtmemiştir. Ancak bu anlatılanlar, halk tarafından oldukça kabul görmüştür ve günümüzde de bu haliyle anlatılmaya devam ettiği bilinmektedir. Rivâyetlerden ilki şöyledir;

Cezûlî bir gün namaz vakti abdest almak için su kuyusuna vardığında, suyu kuyudan çekecek herhangi bir şey bulamadığı ve ne yapacağı konusunda düşündüğü esnada bir kız

¹⁰⁶ Sargın, *Cezûlî'nin Hayatı*, s. 71. Eserlerle alakalı ayrıntılı bilgi için yine bakınız Sargın, *Cezûlî'nin Hayatı*, s. 71 – 84.

¹⁰⁷ Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zünûn an esâmi'l-kütübi ve'l-fünûn*, C. 1, İstanbul, 1971, s. 759 – 760.

¹⁰⁸ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, s. 250.

çocuğu görür. Kız çocuğu ona kim olduğunu ve sıkıntısının ne olduğunu sorar. Cezûlî kendisini tanıttıktan sonra, durumu izah eder. Bunun üzerine kız ‘*Sen ki insanlar arasında medh ü sena edilen birisin, nasıl bu kuyudan suyu çekemedin ?*’ diye sorar ve kuyuya üfler. (Bazı rivayetlere göre tükürür) Kızın suya üflemesinden sonra kuyudan taşan su ile imam abdestini alır, ancak hayretini saklayamayarak, kıza bunu nasıl yaptığını sorar. Kızın ‘*Peygamber Efendimiz’e çokça salavât getirmekle*’, cevabı üzerine, Cezûlî bir salât ü selâm kitabı tertip etmeye karar verir.

İkinci hâdise, Cezûlî’nin hanımıyla alakalıdır. Cezûlî mehtaplı bir gecede, hanımının güzel elbiseler giyip başını örttüğünden sonra dışarıya çıktığını fark eder. Merak edip hanımını izlemeye koyulur. Hanımını, önünde ve arkasında iki aslanla birlikte deniz kıyısına doğru gittiğini görür. Hanımının geri dönmesi üzerine hemen Cezûlî de eve döner. Kadın elbiselerini değiştirip yatağa girer. Bu durumdan oldukça şüphelenen Cezûlî, üç gece ard arda hanımını takip eder ve onun denizin üzerinden yürüyerek ıssız bir adaya ulaştığına, burada duâ edip ibadet ettiğine şahit olur. Dayanamayıp karısına bu işin sırrını sorar. Hanım da bu olayın yıllardır devam ettiğini söyler. İmam Cezûlî bu işe nasıl nâil olduğunu sorunca, hanımı ‘*Peygamber Efendimiz’e çokça salavât getirerek*’, cevabını verir. Hangi salavât olduğunu sorunca, hanım bunun bir sır olduğunu, istihare yapmadan cevap veremeyeceğini bildirir. Ertesi gün, hangi salavât olduğunu açıkça söylemesine izin olmadığını fakat salavât-ı şerîfeleri toplarsa, onların içinde geçip geçmediğini söyleyebileceğini ifade eder. Bunun üzerine, Cezûlî itibarlı kitaplardan, dönemin diğer şeyhlerinden aldığı salavât ile Hz. Peygamber’in bizzat kendisinin öğrettiği salavâtı, ashâb-ı kirâm ve ulemâ-i izâmın vird edindikleri salavât-ı şerîfelerden seçmeler yapıp, bir kitap tertip eder. Hazırladığı kitabı hanımına gösterir. Hanımı da kitabı inceledikten sonra, o salavâtın bu kitapta birkaç yerde geçtiğini söyler. Bu kitabı okuyanın da Allah’ın izniyle Allah’ın rahmetine nâil olacağını belirtir. Bu sebepten Cezûlî bu kitaba *Delâilü’l-Hayrât ve Şevâriku’l-Envâr* ismini verir.

B. DELÂİLÜ’L-HAYRÂTLAR’IN MUHTEVASI VE OKUNUŞU

Delâilü’l-Hayrât’lar Cezûlî’nin vefatından önce Müslümanlar tarafından çok çabuk kabul görmüş ve çok sayıda istinsah edilmiştir. Fakat bu durum eserin nüshaları arasında bir takım farklılıklara sebebiyet vermiştir. Bunun üzerine Cezûlî’nin mürîdi ve halifesi olan Ebu Abdullah es-Sehlî farklı nüshaları düzenleyerek, vefatından sekiz yıl önce şeyhine göstermiştir. Cezûlî bu farklılıkların bir kısmını da Delâil metnine yerleştirmiş ve bu nüshalara ‘*nüsha-i dahiliyye -i Sehliyye*’ ismi verilmiştir. Satırların dışına kaydettiği fark ve

fazlalıkları gösteren nüshalarına ise '*nüşa-i hariciyye-i Sehliyye*' denilmiştir. *Delâil*'in Sehli tertibi olmayan nüshaları da; mutemet olan ve olmayan şeklinde iki gruba ayrılır. Mutemet olanların satır içine yazılanına '*mu'temed-i dâhiliyye*', satır dışına yazılanına ise '*mu'temed-i hariciyye*' denir. Bu farklar 'sin', 'gayn' ve 'mim' harfleriyle gösterilmiştir.¹⁰⁹

Delâilü'l-Hayrât'lar çoğunluklu olarak istiğfar ile başlar. İhlâs, muavvizeyn ve Fâtiha Sureleri'nden sonra *esmâ-i hüsnâ* ile birlikte giriş bölümü tamamlanır. Mukaddime kısmında ise salâvatı belli zamanlarda düzenli bir şekilde okuyanların hem ahiret hem de dünya işlerinde rahatlık bulup, Hz. Peygamber'in şefâatine nail olacaklarına dair müjdeler vardır. Ayrıca bu bölümde, Ahzâb Suresi'nin 56. âyeti, salavât getirmenin faziletini anlatan hadîs-i şerîfeler ve salâvat okumanın faziletine dair tasavvuf büyüklerinin görüşleri nakledilmiştir.

Hadîslerin sened zinciri yazılmamıştır ve Cezûlî bunu okuyucunun ezberlemesini kolaylaştırmak amacıyla yaptığını belirtir.¹¹⁰ Hadîslerin delil olarak gösterilmesinden sonra, *esmâü'n-nebî*'ye geçilir ve bu isimler de salavât ile birlikte okunur.

Esmâü'n-nebî'nin okunmasından sonra, Delâilü'l-Hayrât'ı okumaya niyet duâsı gelir. Bu duâda Hz. Peygamber'e getirilen salavâtın devamlılığı, onun sünnetine bağlılık ve muhabbetini kazanmak için Allah'a niyaz edilir.

Delâilü'l-Hayrât'ın içinde haftanın her günü için ayrı salavâtlar ile duâlar yer alır. Pazartesi evrâdında 48 ayrı salât ü selâm ve bağışlama duâsı bulunurken, Salı günü virdinde ise 135 farklı salâvat-ı şerîfe ile giriş ve bitirme duâları vardır. Çarşamba günü için 43, perşembe 40, cuma 62, cumartesi 20, pazar günü içinse 54 ayrı salavât tertip edilmiştir. Eser, bu virdlerin ardından bir bitirme duâsı ve Cezûlî'ye ait bir nazımla nihâyete erer.

Delâilü'l-Hayrât'ın okunmasıyla ilgili belirli bir düzen takip edilir. Her gün, gün aşırı, dört günde bir ve haftada bir olmak üzere tamamı veya bir kısmı okunur. Haftanın hangi günü, hangi kısmın okunması gerektiği metnin kenarında belirtilmiştir. Usulüne uygun ve doğru okunması için ehlinden icâzet alınması geleneği vardır. Bu uygulama bugün de devam eder. Ancak, hiçbir tarîkat mensubu olmayıp Delâilü'l-Hayrât okumayı adet edinen Müslümanlar da vardır.

¹⁰⁹ Süleyman Uludağ, "Delâilü'l-Hayrât", *DİA*, C. 9, İstanbul, 1994, s. 113.

¹¹⁰ Bu hadislerin tahrirciyle alakalı olarak bkz. İpek, *Cezûlî'nin Delâilü'l-Hayrât Adlı Eserindeki Hadislerin Tahrirci*, s. 29 – 58.

Fâsî, Delâil'i kırk günde kırk defa okuyan insanın Allah'ın izniyle murâdına nâil olacağını ve sıkıntısının giderileceğini belirterek, Delâil okumanın ehemmiyetine vurgu yapmıştır.¹¹¹

C. DELÂİLÜ'L-HAYRÂT ŞERHLERİ

Tertip edildiği dönemden itibaren ümmet-i Muhammed tarafından bu kadar ilgi gören bu esere birçok şerh yazılmış olması kaçınılmaz bir durumdur.

Şeyh Hasan el-Adevî'nin *Bülûğu'l-Meserrât alâ Delâili'l-Hayrât*; Muhammed Mehdi el-Fâsî'nin (ö. 1052/1642) *Metâliu'l-Meserrât bi Celâi Delâili'l-Hayrât* adlı Arapça şerhleri basılmıştır. Bunlar arasında en meşhur şerh el-Fâsî'ninkidir.¹¹²

Delâilü'l-Hayrât'a sadece Arapça değil, Türkçe şerhler de yazılmıştır. Fazıl İzmirî, Muhammed Hilmi Efendi, Sâlih Kudsî-i Tokâdî, Eğin Müftüsü Hâcî Osman Efendi (ö.1210/1795), Kıbrıslı İbrahim Efendi (ö. 1173/1759), Vâiz Şeyh Muhammed Efendi ve Kara Dâvud İzmitî'nin telif etmiş olduğu Türkçe şerhler mevcuttur.¹¹³ Türkçe şerhler arasında ise en meşhuru ve en çok okunanı Kara Dâvud'a (ö. 1756) ait olandır. Bursalı Mehmet Tâhir Efendi tarafından bu şerh, Kara Dâvud'un dedesi ve Kanûnî Sultan Süleyman devri müderrislerinden Kara Dâvud İzmitî'ye (ö. 1541) nispet edilmiştir.¹¹⁴ Ancak, Delâilü'l-Hayrât şerhini yapan Kara Dâvudzâde ile dedesi Kara Dâvud'un bu şekilde karıştırılmış olması bazı ilmî hatalara sebebiyet vermiştir.¹¹⁵ Şâzeliyye tarikatının bir kolu olan Cezûliyye'nin Kanûnî Sultan Süleyman döneminde, şerhinin yapılmış olması pek mümkün görünmemektedir. Çünkü Şâzeliyye tarikatı bile Anadolu'da etkisini 16. yüzyılda göstermeye başlamışken, Cezûliyye tarikatının Anadolu'ya daha önce gelmiş olma ihtimali yoktur.

Karadâvudzâde Mehmed Efendi'nin eserinin ismi *Tevfikü Muvaffiki'l-Hayrat fi İzahi Meani Delâili'l-Hayrât*'dir. Müellif, Delâilü'l-Hayrât'ın şerhini klasik şerh yöntemiyle yapmamış, salavât ve duâların nakledilmesi sırasında değişik konulara geçerek, bunları birbirinden farklı kıssa ve tasavvufî menkıbelerle desteklemiştir. Böylelikle eserin hacmi genişlemiş ve eser şerh olmaktan çıkıp, ahlâk ve siyer konularını işleyen bir mev'iza kitabı

¹¹¹ el-Fâsî, *Mümtiu'l-esmâ*, s. 24.

¹¹² Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zünûn*, s. s. 759 – 760.

¹¹³ Bursalı Mehmet Tâhir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul, 1925, s. 399.

¹¹⁴ Hatice Kelpetin Arpağuş, "Kara Dâvud", *DİA*, C. 24, İstanbul, 2001, s. 359.

¹¹⁵ Murat Salim Güven doktora tezinde, şerhi Kara Dâvud'a (ö.948 – 1541) nispet edip, Şâzili tarikatının Cezûliyye kolunu Anadolu halkının çok erken tarihlerde tanıdığını belirtmektedir. Bkz. Güven, *Şâziliyye*, s. 366 – 367.

haline gelmiştir.¹¹⁶ Yapılan araştırmalarda, Kara Dâvud'un bu eserinin geleneksel yaşayış tarzını devam ettiren çevrelerde hâlâ yaygın bir şekilde okunduğu ortaya konmuştur.¹¹⁷

¹¹⁶ şerh hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Arpağu, "Kara Dâvud" , s. 359.

¹¹⁷ Ünver Günay, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dinî Hayat*, İstanbul 1999, s. 252.

İKİNCİ BÖLÜM
KATALOG

I. 17. YÜZYIL DELÂİL'ÜL-HAYRÂT MİNYATÜRLERİ

Katalog No: 1 (İs SK 1)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00410 Şehid Ali Paşa

Müstensih: Muhammed b. İbrahim

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1010 H. (1601 M.)

Ölçüleri: 215x145 - 145x80 mm.

Varak Sayısı: 56

Satır Sayısı: 15

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Belli Değil

Resim No: 1

Minyatür: İki sayfa halinde düzenlenmiş minyatürlerin ilk sayfasında Hücre-i Saâdet görülmektedir. Ortasından altın bir kandilin¹¹⁸ asıldığı at nalı kemer altında Hz. Peygamber (sav), Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'e ait üç sanduka, defnedildikleri hizaya göre tasvir edilmiştir.¹¹⁹ Sandukaların sol tarafında sırasıyla '*kabr-i nebiyyi sallâllâhü aleyhi vesellem*', '*kabr-i Ebu Bekir radiyallâhü anh*', '*kabr-i Ömer radiyallâhü anh*' kırmızı mürekkeple yazılmıştır. At nalı kemer altı dilimlidir ve tepeliği vardır. Dilimlerin içi yeşil üçgenlerle doldurularak, hareketlilik sağlanmıştır. Bu kemer, rûmî kanadıyla başlayan ve içi siyah

¹¹⁸ I. Mahmut, Hz. Muhammed'in mezarı üzerine kandil astırmıştır. Bu kandilin üçgen şeklinde, mücevherli altın bir çerçevenin üç ucuna 750-800 kırat büyüklüğünde 3 zümrüt konduğu, çanağının yekpare akikten, 40 okka hürmüz incisinden bir püskülü olduğu, çerçevesinde ve çanağının üzerinde 3000 parça elmas bulunduğu bilinmektedir. Bu kandillerde gül yağı yakılmıştır. Bkz. Münir Atalar, "Türklerin Kâbe'ye Yaptıkları Hizmetler", *Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 30, Ankara, 1998, s. 290 – 291.

¹¹⁹ Hz. Peygamber (sav)'in naaşı Hz. Ebu Bekir'in naklettiği bir hâdise göre vefat ettiği yere defnedilmiştir. Hz. Ebu Bekir vefat etmeden önce Hz. Peygamber'in yanına defnedilmeyi vasiyet etmiş ve bu arzusu yerine getirilmiş, ancak Hz. Peygamber'le aynı hizaya değil de ona hürmeten biraz daha ayakucuna doğru defnedilmiştir. Hz. Ömer'in kabri de yine Hz. Peygamber ve Hz. Ebu Bekir'e saygısından, Hz. Ebu Bekir'in gömüldüğü yerin biraz daha aşağısına doğrudur. Kabirlerin yerleşim planı için bkz. Ahmet Özel (Ed.), *Fotoğraflarla Kutsal Topraklar Hicaz Albümü*, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008, s. 118. Kabirlerin dizilişleriyle alakalı başka rivayetler de bulunur. Eyüp Sabri Paşa üç şekil göstermiştir. Bkz. Eyüp Sabri Paşa, *Mirâtü'l-Harameyn*, C. 2 (Mirât-ı Medine), İstanbul, Bahriye Matbaası, H. 1301, s. 541, 542, 543. Minyatürlerin tanımlaması yapılırken '*defin hizası*' tabirinden kasıt, Hz. Ebu Bekir'in kabrinin Hz. Peygamber'in ayakucuna, Hz. Ömer'in de Hz. Ebu Bekir'in ayakucuna doğru hizalanmış halidir ki minyatürlerde en çok tercih edilmiş olan şekil budur.

pençerle bezenmiş altın zeminli iki sütun üzerine bindirilmiştir. Sandukalar bu sütunlar arasında ve altınla doldurulmuştur. Altınlar yer yer dökülmüştür.

İkinci sayfada ise minber-i Nebî yer alır. Dokuz basamaklı olarak tasvir edilen minber aynalı, paftalara ayrılmış ve her paftanın içine sitalize penç motifi yerleştirilmiştir. Hz. Peygamber (sav) döneminde üç basamaklı olan minber, Emevîler döneminde altı basamak daha ilave edilerek, dokuz basamaklı hale getirilmiştir.¹²⁰ Minber, şekil itibariyle de Mescid-i Nebî'nin Emevîler dönemindeki hali gibidir.¹²¹ Minber yandan gösterilmişken, kapı ve köşk kısmı minyatür tekniğine uygun olarak cepheden verilmiştir. Bu sayfada da kandil motifi vardır. Diğer sayfadakinden farklı olarak köşebentlerin ortasından bir vazo şeklinde aşağıya sarkıtılmıştır ve içinde çiçekler görülür.

İki sayfa da yeşil kuzu ve altın cedvel içindedir. İlk sayfadaki köşebentler, sol sayfadakine nispeten daha küçüktür. Köşebentlerin içi yeşil yapraklı pembe pençer ve yeşil dallarla doldurulmuştur. Pençerlerin içine iğne perdahtı uygulanmıştır. Minber kapısı, köşk ve korkuluğunda kırmızı ve siyah renkler kullanılmış, içlerinde sarmal rûmîler dönülmüştür.

Vasat bir minyatür olarak değerlendirilebilir. Hücre-i Saâdet'in gösterildiği sayfada at nalı kemer kullanılmış olması bu nüshanın Fas'ta yapılmış bir örnekten kopya edilmiş olabileceğini düşündürür.

Katalog No: 2 (İs MK 1)

Bulunduğu Yer: İstanbul Millet Kütüphanesi

Envanter No: FE 324

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1061 H. (1650 M.)

Ölçüleri: 97x165 - 154x213 mm.

Varak Sayısı: 33

Satır Sayısı: 19

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Bez cildi ve kırmızı cedvelleri vardır.

Resim No: 2

¹²⁰ Abdurrahman Acar, "Minber-i Nebî Hakkında Bazı Notlar", *Diyanet İlmi Dergi*, S. Özel Sayı, 2003, s. 614.

¹²¹ Yılmaz Can, "Minberin Cami Mimarisine Katılımı", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. 8, S. 3, 2008, s. 29. Ayrıca bkz. Ek: 7.

Minyatür: Çift sayfa halindeki minyatürlerin ilk sayfasında, beşik kemer altında üç sanduka tasvir edilmiştir. Sandukaların sol tarafında sırasıyla, *'kabr-i nebî sallâllâhü aleyhi vesellem'*, *'kabr-i es-Siddik radiyallâhü anh'*, *'kabr-i Ömer radiyallâhü ahn'* siyah mürekkeple yazılıdır. Kemerin ortasından kandil sarkıtılmıştır. Sandukaların içi ve kemer basit şekilde + - motifleriyle süslenmiştir.

İkinci sayfada, yedi basamaklı minber görülür. Minber köşkü yüksekçe tutulmuştur. Sayfanın koltuk kısmında, ters ve düz üçgenler çizilerek bir hareketlilik sağlanmaya çalışılmış ve burada da + - motifi kullanılmıştır.

Her iki sayfa da kırmızı kuzu içindedir, ancak sağ sayfanın üst kısmına cedvel çekilmemiş, kemerle sonlandırılmıştır. Minyatürde, sadece kırmızı ve siyah renk kullanılmıştır.

İşçiliğin çok iyi olmaması sebebiyle, minyatürlerin amatör bir elden çıktığı söylenebilir.

Katalog No: 3 (İs MK 2)

Bulunduğu Yer: İstanbul Millet Kütüphanesi

Envanter No: FE 325

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1061 H. (1650 M.)

Ölçüleri: 80x145 - 145x207 mm.

Varak Sayısı: 64

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Ebru cildi vardır.

Resim No: 3

Minyatür: Bu nüshada minyatür için özel bir sayfa veya sayfalar ayrılmamış, metin içine sadece üç sanduka yerleştirilmiştir. Hz. Peygamber ile Hz. Ebu Bekir'in sandukaları hiza olarak birbirine yakın iken, Hz. Ömer'inki daha uzak tutulmuştur. Sandukalar, kırmızı renkle çizilmiş ve özensiz tasvir edilmiştir.

Katalog No: 4 (İs SK 2)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00142 Amcazâde

Müstensih: Muhammed b. Abdullah b. Ahmed (Lakabı: Firvaş el-Hasnâvî, Mağribî yani Faslı-Miknâsetü’z-Zeytûn şehrinden)

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1086 H. (1675 M.)

Ölçüleri: 309x212 - 252x129 mm.

Varak Sayısı: 52

Satır Sayısı: 17

Yazı Türü: Mağribî

Özellikler: Kırmızı deri cildin salbek şemse ve köşebentleri yaldızlıdır. Kapaklarda ve mıklepte ‘*Lâ yemessuhû illâl mutahherûn*’¹²² âyeti yazılıdır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 4, 5, 6

Minyatür: Farklı nüshalardan biri olan bu eserde, çift sayfa halinde düzenlenmiş toplam üç minyatür yer alır. Bu minyatürlerin ilk sayfasına on iki basamaklı minber yerleştirilmiştir. Minber aynalıği kare geçmeler ile alttan ve üstten paftalara ayrılmış, bu paftalar kırmızı ve lacivert renklere boyanmıştır. Minber kapısının ve köşk kısmının olduğu bölümlere iki daire şeklinde şemse motifi konulmuş ve bu ikisi arasına yatay vaziyette ‘*minber-i Muhammed sallâlahü aleyhi vesellem*’ yazılmıştır. Minberin içinde yer alan dikdörtgenin üst köşesine bir mihrap nişi konularak içine ‘*mihrab-ı nebî sallâlahü aleyhi vesellem*’ yazılmış, sayfa kenarlarına da benzer mihrap nişleri yapılarak sayfanın üst kısmındaki ‘*mihrab-ı Seyyidina Osman radiyallahü anh*’¹²³, sayfanın sağ tarafında üstteki ‘*Babü’s-selâm*’, aşağıdaki de ‘*Babü’r-rahme*’ şeklinde belirtilmiştir. Minber kapısında yer alan daire formundaki şemseden sayfa köşesine doğru yatay vaziyette anahtarlı zencerekten bir yol yapılmıştır. Bu yol, minberdeki yazıyla birbirine paraleldir. Bu kısmın zemini siyah noktalarla doldurulmuştur. Sayfa anahtarlı zencerek, iki sıra kırmızı, iki sıra lacivert kuzu içe alınmış ve kırmızı, sarı noktalar halinde tığlarla tamamlanmıştır. Köşelere de rûmî tepeliği yerleştirilmiştir.

İkinci sayfada bir niş içinden aşağıya sarkıtılmış bir kandil ve altında üç sanduka tasvir edilmiştir. Kandil, sandukalara göre oldukça büyüktür. Ancak sandukaların dizilişi, diğer minyatürlerde yaygın olarak görülen haliyle değildir. Hz. Peygamber’e ait sanduka üstte, Hz.

¹²² Ona, ancak tertemiz olanlar dokunabilir (Vâkıa Suresi 79)

¹²³ Mescid-i Nebevî Hz. Osman zamanında genişletilerek, yeniden inşa edilmiştir. Bu genişletme esnasında bir mihrap daha eklenmiş ve ikinci mihraba ‘*Hz. Osman Mihrabı*’ denmiştir. Bkz. Nebi Bozkurt, Mustafa Küçükaşçı, “Mescid-i Nebevî”, *DİA*, C. 29, Ankara, 2004, s. 285.

Ebu Bekir ve Hz. Ömer'e ait sandukalar ise yan yana gösterilmiştir. Hz. Peygamber'in kabri diğer ikisine nazaran daha büyükçe yapılmış, en küçük kabir ise Hz. Ömer'e aittir. Sandukaların iç kısımlarında kime ait oldukları da yazılıdır. Hz. Peygamber'e ait sandukadaki yazının üstünde halifelere olmayan bulut şeklinde, onun nurunu simgeleyen bir motif vardır. Sandukaların sağ tarafına üç sıra anahtarlı zencerek yapılmıştır. Nişin yan kısımları altın zemin üzerine basit beyaz renkte rûmî motifleriyle doldurulmuş, tepelik kısmında ise mavi zemin üzerine basit formda altın rûmîler yapılmıştır. Ortadaki rûmînin kapalı zemini kırmızıya boyanmıştır. Tepeliğin sağ ve sol tarafı dendanlı paftalara ayrılmış ve içerisine mavi zemin üzerine basit altın rûmîler yapılmış ve bunu kırmızı kuzu çevrelemiştir. Bu sayfa da diğer sayfayla uyumlu olarak, anahtarlı zencerek, iki sıra kırmızı, iki sıra lacivert kuzu içe alınmış ve kırmızı, sarı noktalar halinde tığlarla tamamlanmıştır. Sayfanın dış çerçevesinde ilk sayfadakiyle benzer şekilde üstte '*Bab-ı Cibril aleyhisselâm*', altta da '*Bab-ı Nisâ*' yazılıdır. Anahtarlı zencerek, iki sıra kırmızı, iki sıra lacivert kuzu ve kırmızı, sarı noktalar halinde tığlar sayfanın dış çerçevesinde de tekrarlanmıştır.

Varak 50 - 51'de na'l-i şerîf görülmektedir. Üç sıra anahtarlı zencerek yapılarak bu form oluşturulmuştur. İç ve dıştaki zencereğin zemini altınla doldurulurken, ortadaki zencerek sayfa zemini üzerine yapılmıştır. Üçlü anahtarlı zencerek, dairelerle kesintiye uğramıştır. Bu dairelerin bazılarının içi yine anahtarlı zencerekle doldurulmuş, bazıları ise tonlamalı şekilde laciverte boyanmıştır. Alt sağ ve köşelerde ise bu dairelerde kırmızı rengin tercih edildiği görülür. Nalın şeklinin içindeki zeminine, siyah noktalardan şekiller yapılmıştır. Sayfaya, iki kırmızı, iki mavi kuzu halinde cedvel çekilmiştir. Stilize edilmiş na'l-i şerîf formunun uğur getirdiğine ve bulunduğu yeri her türlü kötülükten koruduğuna inanıldığı için, na'l-i şerîfi kitaplarda, sancak alemlerinde, tekstil ürünlerinde ve işleme motiflerde kullanma geleneği vardır.¹²⁴ Fas'ta ve Özbekistan'da bulunan Delâilü'l-Hayrât nüshalarında da na'l-i şerîfin gösterildiği nüshalar bilinmektedir.¹²⁵ İstanbul Üsküdar Solak Sinan Camii'ndeki çini pano da na'l-i şerîf mevcuttur.

Varak 52 - 53'de ise kadem-i şerîf bulunmaktadır. Tek sıra altın zemin üzerine yapılmış anahtarlı zencerekle bu şekil oluşturulmuştur. İçte aynı şekilde bir sıra daha zencerek vardır ve bu na'l-i şerîfte olduğu gibi dairelerle kesintiye uğramıştır. Toplamda yedi adet daire görülür. Dairelerin bazılarının içi kırmızı ile bazıları ise yine altın zencerekle doldurulmuştur. Önceki varakta olduğu gibi sayfaya iki kırmızı, iki mavi kuzu halinde cedvel çekilmiştir

¹²⁴ Nebi Bozkurt, "Na'l-i Şerîf", *DİA*, C. 32, İstanbul, 2006, s. 347.

¹²⁵ Rusli, *Dala'il al-Khayrat: Prayer Manuscripts From The 16th To 19th Centuries*, s. 38, 75.

Minyatürlerin profesyonel bir elden çıktığı aşikârdır. Renkler birbiriyle uyum içerisinde. Hattatının Faslı olması ve minyatürün teknik olarak, Klasik Osmanlı minyatür anlayışından farklı olması, bu yazmanın Fas'tan Osmanlı topraklarına intikal etmiş olabileceğini düşündürmektedir.

Katalog No: 5 (Ka REK 1)¹²⁶

Bulunduğu Yer: Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi

Envanter No: 188/2

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tarihi: 1097 H. (1685 M.)

Ölçüleri: 245x135 - 155x70 mm.

Varak Sayısı: 29b-77a

Satır Sayısı: 15

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli kahverengi deri cild, salbek şemselidir.

Resim No: 7

Minyatür: Çift sayfa halindeki minyatürlerin sağ tarafında üç sanduka yer alır. Defin hizasına göre tasvir edilen sandukaların her birinin sağ tarafına denk gelecek ve ters şekilde, siyah mürekkeple sırasıyla '*Hazret-i peygamber sallâllâhü aleyhi vesellem*', '*Hazret-i Ebu Bekir radiyallâhü anh*', '*Hazret-i Ömer radiyallâhü anh*' yazılıdır. Sayfanın üst bölümünde üç tepelik vardır ve bunların hizasında '*ve sâhibâhü Ebu Bekir ve Ömer radiyallâhü anhümâ kemâ tera*' yine siyah mürekkeple yazılmıştır. Ortadaki tepelikten aşağıya doğru bir kandil sarkmaktadır ve bu kandili sayfanın ortasından yatay şekilde sivri kemer keser.

Sol sayfada yedi basamaklı minber vardır. Köşk kısmı çok uzun tutulmuş ve boynuz biçiminde bir alemlle nihayetlendirilmiştir. Sayfanın üst kısmında yine üç tepelik görülür. Ama bunlar şekil olarak ilk sayfadakilerden daha farklıdır. Kenarları siyah, içleri kırmızıyla doldurulmuştur.

Sayfalar kırmızı kuzu içine alınmış, sandukalar ve minberin basamaklarında da kırmızı renk kullanılmıştır.

Basit bir işçilikle yapılmış, cedveller düzgün çekilmemiştir.

¹²⁶ Ali Rıza Karabulut, *Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi'ndeki Türkçe, Farsça, Arapça Yazmalar Kataloğu*, Kayseri, Emek Matbaacılık, 1982, s. 237.

Katalog No: 6 (Ko KMK 1)

Bulunduğu Yer: Konya Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: 7320

Müstensih: Sâid b. Ahmed el-Abbâdî

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1098 H. (1686 M.)

Ölçüleri: Belli Değil

Varak Sayısı: 45

Satır Sayısı: 15

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi deri cildi, şemselidir.

Resim No: 8

Minyatür: Tek sayfa halindeki minyatür, yazmanın (a) varağında yer alır. Sadece beşik kemer altında altı basamaklı bir minber tasvir edilmiştir. Kemerin ortasından altın bir kandil sarkar. Minber ve köşk yandan verilmişken, minber kapısı cepheden gösterilmiştir. Minber aynalığına yeşil, kırmızı, sarı dikey dikdörtgenler yerleştirilmiştir. Minber külahının alemleri hilal şeklinde ve altınla yapılmıştır. Kandilde de yine altın tercih edilmiştir. Kandilin etrafı kırmızı noktalarla çevrelenmiştir.

Sayfa kırmızı çift kuzu içindedir. İçte ise yeşil kuzu vardır. Basık kemerin üstü yine aynı renkte tığlarla bezenmiştir.

Özensiz yapılmış bir minyatürdür. İşçilik iyi değildir, cedveller düzgün çekilmemiştir.

Katalog No: 7 (Ko MMK 1)¹²⁷

Bulunduğu Yer: Konya Mevlana Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: İhtisas Kütüphanesi 6828

Müstensih: Seyyid Mehmed Râsim b. İsmail

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1106 H. (1694 M.)

Ölçüleri: 179x121 - 126x75 mm.

Varak Sayısı: 68

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

¹²⁷ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlâna Müzesi Yazmalar Kataloğu*, C. 4, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1994, s. 50 – 51. , Bağcı, *Mevlana Müzesi Resimli Elyazmaları*, s. 18 – 19.

Özellikler: Miklepli kahverengi deri cildi, şemseli ve zencereklidir. Tezhipler mülevvendir. Kâğıdı filigranlıdır.

Resim No: 9, 10

Minyatür: Çift sayfa olarak aynı formda tasarlanmış minyatürlerin ilkinde Mekke, ikincisinde Medine şehri görülür. Mekke şehrinin anlatıldığı tasvirin büyük bölümünü Mescid-i Harâm kaplamaktadır. Arkada kahverengi ve mavi renkte sıra dağlar, Mescid-i Harâm'ın sağ tarafında ve önünde Mekke evleri yer alır.¹²⁸ Mescid-i Harâm dikdörtgen planda, yedi minaresi¹²⁹ ve tek sıra kubbeli revaklarıyla¹³⁰ dikkat çeker. Merkezde zikzaklı siyah örtüsü¹³¹ ve altın yaldızlı kuşağıyla¹³² Kâbe vardır. Kâbe'nin etrafında dört mezhep için ayrı ayrı yapılmış makamlar¹³³, Makam-ı İbrahim¹³⁴, Zemzem Binası¹³⁵, minber-i şerîf¹³⁶ ve

¹²⁸ Tarih boyunca Mekke evlerinin yüksekliği Kâbe'ye hürmeten hiçbir zaman Kâbe'yi geçmemiştir. Evlerin damlarından Kâbe ve namaz kılan insanlar rahatlıkla görülebilirdi. Bu evlerin bir diğer özelliği de, hac zamanlarında otel vazifesi görmeleri idi. Ev halkı bu dönemlerde üst katlara çekilerek, alt katları Hacı adaylarına bırakırdı. Bu sebeple Mekke evlerinin planları asırlarca değişmemiştir. Mekke evleriyle alakalı ayrıntılı bilgi için bkz. Bülent Uluengin, Nihal Uluengin, "Mekke'de Koruma ve Kaybedilen Mimari Miras", *Vakıf Haftası Dergisi*, S. 11, 1994, s. 127. İbn Battûta, binaların birbirine tamamen bitişik olduğunu söyler. Bkz. Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, (Çev. A. Sait Aykut), C. 1, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2000, s. 197.

¹²⁹ İslam mimarisinde minare ilk defa Emevî camilerinde görülür, ancak bu dönemde Mescid-i Harâm'a minare yapılıp, yapılmadığına dair bilgi yoktur. Memlûklular tarafından minare sayısının beşe çıkarıldığı, Osmanlı Devleti döneminde ise tavaf sayısına eşitlenerek toplam yedi minare bulunduğu bilinmektedir. Bkz. Özel, *Hicaz Albümü*, s. 43 – 44.

¹³⁰ Daha önceden ahşapla örtülü olan revaklar, II. Selim'in emriyle kubbeli hale getirilmiştir. Bkz. Sâdık Eraslan, "Kâbe ve Mescidü'l-Harâm", *Hz. İbrahim Sempozyumu Bildirileri*, Şanlıurfa, Şurkav Yayınları, 2007, s. 219.

¹³¹ Rivayetlere göre Kâbe'yi ilk defa örtü içine alan Yemen meliklerinden Tubba Esad Ebu Kerib el-Himyeri'dir. Bkz. Ebu'l-Velid Muhammed el-Ezrakî, *Kâbe ve Mekke Tarihi*, (Çev. Y. Vehbi Yavuz), İstanbul, Feyiz Yayınları, 1980, s. 223. Uzun yıllar Kâbe örtüsü Mısır'da dokunmuş ve hediyelerle birlikte Mekke'ye gönderilmiştir. 1517'de Mısır'ın fethiyle birlikte bu uygulama Osmanlı Devleti'ne geçmiş, ancak bir süre daha örtü Mısır'dan gönderilmeye devam etmiştir. III. Ahmed'den itibaren kumaşların tamamı İstanbul'da dokunmaya başlanmış, örtü İstanbul'dan son olarak 1861'de, tahta çıkışı münasebetiyle Sultan Abdülaziz tarafından gönderilmiştir. Bkz. Sadettin Ünal, "Kâbe", *DİA*, C. 24, İstanbul, 2001, s. 17 – 19.

¹³² Nıtak-ı Kâbe üzerine Kâbe ile ilgili âyet-i kerimeler, kelime-i şehadet ve dokunduğu zamanki padişahın ismi halis altın sırma ile işlenirdi. Bkz. Yılmaz Öztuna, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Büyük Türkiye Tarihi*, C. 14, İstanbul, Ötüken Yayınevi, 1979, s. 27.

¹³³ Makamât-ı Erbaa olarak tanımlanan bu dört Sunnî mezhebine ait binaların ne zaman inşa edildiği kesin olarak bilinmemektedir. Ancak 1265 yılında bu mezhepler için birer imam tayin edildiği, bu imamların vakit namazlarını kendileri için belirlenen yerlerde kırdırmalarına karar verildiği, bu sebele de bu makamların üzerindeki yapıların büyük ihtimalle Mısır Bahri Memluk Sultanı I. Baybars döneminde (1260-1277) inşa edilmiş olabileceği tahmin edilmektedir. Kâbe'nin çevresindeki bu makamlar bazı Osmanlı padişahları tarafından onararak yeniden yaptırılmış, bu makamlar Abdülaziz b. Suud döneminde (1924-25) tamamen kaldırılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Salim Ögüt, "Makamât-ı Erbaa", *DİA*, C. 27, Ankara, 2003, s. 415 – 417.

¹³⁴ Hz. İbrahim'in oğlu İsmail ile Kâbe'yi yeniden inşası sırasında iskele olarak kullandığı taşır. Bu taşın özelliği Hz. İbrahim'e ait ayak izinin olmasıdır. Bu makam için ilk mahfaza Abbâsî Halifesi Mehdi-Billah zamanında yapılmış, daha sonra Makam-ı İbrahim'in etrafı dört mermer direk ve demir şebeke ile çevrilmiştir. Memluk ve Osmanlı dönemlerinde de tamir gören bu yapı, Suudî idaresi Faysal döneminde kaldırılıp yerine halen mevcut altıgen şeklinde camekânlı yapı konulmuştur. Bkz. Nebi Bozkurt, "Makam-ı İbrahim", *DİA*, C. 27, Ankara, 2003, s. 412 – 413.

iki tane tek kubbeli yapı¹³⁷ tasvir edilmiştir. Haremin içinde yürüme yolları¹³⁸ da resmedilmiştir.

Medine şehrinin anlatıldığı ikinci sayfanın merkezinde iki bölümlü ve beş minareli¹³⁹ dikdörtgen bir avlu içerisinde Mescid-i Nebevî betimlenmiştir. Mescid-i Nebevî'nin dört tarafında evler, arkasında ise hurma bahçesi ile yeşil ve kahverengi dağlar yer alır. Dağlar, Mekke dağlarına nazaran daha az yapılmış, sayfanın alt kısmına denk gelen yerdeki evlerin önünde surlar¹⁴⁰ gösterilmiştir. Ravza-i Mutahhara kare şeklinde, yeşil kubbesi¹⁴¹, beş kemerli duvarları ile birinci avluda, revaklarla yükseltilmiş bir düzlem üzerindedir. İkinci avluda bir hurma ağacı, bir kuyu ve kubbeli küçük bir yapı¹⁴² vardır. Zemin altınla doldurulmuş ve iğne perdahtı uygulanmıştır.

¹³⁵ Kanûnî Sultan Süleyman tarafından hediye edilen mermer minber, 1963'te önce bulunduğu yerden 7 m. doğuya alınmış, daha sonra ise tamamen kaldırılmıştır. Bundan sonra, hutbeler seygar minber üzerinden okunmaya başlamıştır. Bkz. Özel, *Hicaz Albümü*, s. 44.

¹³⁶ Mescid-i Harâm'ın kuzeydoğusundaki Zemzem Kuyusu'nun önünde su dağıtılan sikâye ile içerisinde çeşitli malzeme ve eşyanın saklandığı yapının üzeri, birer kubbe ile Mehdi zamanında kapatılmış ve çeşitli zamanlarda tamir görmüştür. Daha sonradan bu yapı da kaldırılmıştır. Bkz. Nebi Bozkurt, Mustafa Küçükbaşçı, "Mescid-i Harâm", *DİA*, C. 29, Ankara, 2004, s. 274.

¹³⁷ İbn Cübeyr, Kâbe'nin avlusunda Kubbetü'l-Abbâsiye ve Kubbetü'l-Yahudiyye isimli yapılar bulunduğunu, bunlardan Kubbetü'l-Abbâsiye'de Hâcılara su verildiği ve su ile ilgili levazımâtın burada saklandığı, aynı zamanda burada Hz. Osman tarafından yazılan mushafın bir sanduka içinde muhafaza edildiğini anlatır. Bkz. Yılmaz Can, *İslâmın Kutsal Mabedleri – Kâbe, Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebî*, Samsun, Sidre Yayınları, 1999, s.69. İbn Battûta da Hz. Abbas'a nispet edilen Kubbe-i Şarab'da büyük destiler içinde zemzem suyu ve Harem-i Şerîf'e ait mushafın bulunduğunu, Kubbe-i Şarab'ın ilerisinde Kubbe-i Yahudiyye yer aldığından bahsetmektedir. Bkz. İbn Battûta, *Seyahatnâme*, s. 203 – 204. Her biri 6'şar metre uzunluğundaki bu iki kubbe Sultan Abdülmecid Han tarafından 1846 senesinde biri muvakkithane diğeri ise kütüphaneye dönüştürülmüş, Abdülmecid Han tarafından kütüphaneye 3653 kitap bağışlanmıştır. Bkz. Mehmet Bahadır Dördüncü (Haz.), *II. Abdülhamid Yıldız Albümleri Mekke – Medine*, İstanbul, 2006, Numune Matbaacılık, s. 84.

¹³⁸ Âlim Şeyh Abdurrahman biri Selâm Kapısı, biri Safa Kapısı, biri Umre Kapısı ve dördüncüsü de Hazvera Kapısı'na çıkan dört yürüme yolunun 1594 yılında metaif dairesi mermerle döşendikten sonra yapıldığını söylemektedir. Bkz. İbrahim Rifat Paşa, *Mir'atü'l-Harameyn*, (Ter. Lütfullah Yavuz), İzmir, Işık Yayınları, 2010, s. 201.

¹³⁹ Ahmed Fakih, Mescid-i Nebevî'nin dört köşesinde dört minare olduğundan bahseder. Bkz. Ahmed Fakih, *Kitâbu Evsâfi Mesâcidi 'ş-Şerîfe*, (Haz. Hasibe Mazioğlu), Ankara, Türk-Dil Kurumu Yayınları, 1994, s. 23.

¹⁴⁰ Şehre yapılan saldırılardan korunmak amacıyla Abbâsiler döneminde yapılmış, daha sonra harap olan surlar birkaç kez tamir görmüştür. Kanûnî Sultan Süleyman zamanında da onarım görüldüğü bilinir. An'am Mohamed Osman Elkabashi, *Osmanlı Medinesi: XVI. yy'da Mukaddes Bir Şehrin İdarî, Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2006, s. 28.

¹⁴¹ II. Mahmut'un Mescid-i Nebevî'yi tamiratı sırasında daha önceden ahşap olan kubbe kurşunla kaplandıktan sonra yeşile boyanmış ve bu dönemden sonrası Mescid-i Nebevî'nin simgesi olan bu kubbe 'Kubbetü'l-Hadrâ' olarak anılmaya başlanmıştır. Bkz. Bozkurt, "Mescid-i Nebevî", s. 284.

¹⁴² Mescidin avlusunun ortasında araç ve gereçlerin saklandığı yere 'Kubbetü'z-Zeyt' denilirdi, minyatürdeki bu yapı burası olmalıdır. Bozkurt, "Mescid-i Nebevî", s. 286. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi A. 3547 envanter numaralı *İhyâü'l-Hacc* isimli eserin 86a varaktaki minyatüründe "Hazine Kubbesi" olarak da geçer. Bkz. Ek: 3.

Her iki minyatür beyzî şekilde, iki iplik altın zencerek ile oluşturulmuş kapalı form içerisine oturtulmuştur. Minyatürün alt ve üst köşebentlerinde kobalt mavisi zemin üzerine kırmızı yapraklı renkli penç motifleri tasvir edilmiştir. Her iki sayfa da, altın cetvel ile kırmızı kuzu çekilerek çerçevelenmiştir. Köşebentlerde, evlerin damlarında, Mescid-i Harâm'ın ve Mescid-i Nebevî'nin ikinci avlusunun zemininde iğne perdahtı uygulandığı görülür.

Minyatürler, sanki şehirlerin yüksek bir noktasından şehre bakar gibi, tamamen perspektif kurallarına uygun olarak, realist bir anlayışla ve topografik tarzda yapılmıştır. Üç boyut oldukça başarılı verilmiş olup, adeta fotoğraf karesi gibidir. Dağlarda ve Medine'deki surlarda gölge-ışığı görmek mümkündür.

Bu yazma eserle alakalı söylenecek en önemli husus, minyatürlerin 1106 H. (1694 M.) tarihine ait olamayacağıdır. Çünkü bu dönemde Batı etkisinde minyatür yapılmaya henüz başlanmamıştı. Dolayısıyla yazma esere, minyatürlerin daha sonradan yapıldığı düşünülmektedir. Yazmanın zahriye sayfasındaki tezhipler ve cedvellerin yazıların dışına taşmış olması da bu görüşü destekler. Ayrıca, Ravza'nın revaklar üzerinde bu şekilde gösterilmesi 18. yüzyıl minyatürlerinde görülmektedir.

II. 18. YÜZYIL DELÂİL'ÜL-HAYRÂT MİNYATÜRLERİ

Katalog No: 8 (İs SK 3)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 03223 Yazma Bağışlar

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1112 H. (1700 M.)

Ölçüleri: 155x100 - 120x60 mm.

Varak Sayısı: 92

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi deri cildi salbek şemselidir.

Resim No: 11

Minyatür: Sayfanın yarısına, hilye-i şerîfelerin hilal bölümünü anımsatan bir form içine üç sanduka yerleştirilmiştir. Dairenin üst kısmında, dairenin yarısına denk gelecek

şekilde bir hilal daha yapılmıştır. Bu kısım, sayfa cedvelinin dışına taşmıştır. Belli bir kompozisyon oluşturulmamış, yarım kalmış izlenimi vermektedir.

Katalog No: 9 (İs TSM K 1)¹⁴³

Bulunduğu Yer: İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: E. H. 1018

Müstensih: Ahmed b. Abdullah el-Kuşaşi

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1120 H. (1708 M.)

Ölçüleri: 195x110 - bbxbb mm.

Varak Sayısı: 74

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Sülüs ve Nesih

Özellikler: Miklepli bez cildi vardır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 12, 13, 14

Minyatür: Bu nüshada üç mekân tasviri yer alır. Bunlar; Cennetü'l-Baki', Medine şehrinin topografyası ve çift sayfa halinde tasarlanmış Mescid-i Nebevî'dir.

Cennetü'l-Baki''nin anlatıldığı minyatür, iki sayfa halindedir. İlk sayfadaki minyatür, 12 satırlık bir yazının altında sayfanın alt kısmına denk gelecek şekilde yapılmıştır. Sayfada ilk dikkati çeken unsur, yeşil üçgen alınlığı bulunan yapıdır. Bu yapının içine siyah mürekkeple '*kubbe-i Seyyidina Abbas fil Bakî'a*' yazılmıştır.¹⁴⁴ Onun sağ tarafında kubbesi ve kapısı olan küçük bir türbe yer alır. Onun üzerinde de '*kubbe-i şerîf*' yazılıdır. Hz. Abbas'ın türbesinin sağ ve sol taraflarındaki boşluklar kırmızı ile yapılmış küçük kabirlerle doldurulmuştur. Kabirlerin baş ve ayak şahideleri çizgi halinde verilmiştir. Sayfanın sol alt tarafında bir kapı ve kapı üzerinde '*Babü'l-Bakî'a*', bu kapının üst hizasında da '*kubur-ı Ehli'l- Bakî'a*' yine siyah mürekkeple belirtilmiştir.

Cennetü'l-Baki''yla alakalı diğer sayfada, ilk sayfadaki gibi türbeler ile türbelerden kalan boşluklarda, mezarlar yer alır. Türbelerin kimlere ait olduğu üzerlerine siyah mürekkeple ifade edilmiştir. Bunlar; '*kubbe-i Seyyidina Osman radiyallâhü anh*', '*kubbe-i Fatıma binti Esed*', '*kubbe-i seyyidetünâ Halime*', '*kubbe-i Seyyidina İbrahim b. Rasulallah*',

¹⁴³ Fehmi Edhem Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça Yazmalar Kataloğu*, C. 3, İstanbul, Topkapı Müzesi Yayınları, 1996, s. 265. , Tanındı, "Kutsal Kent ve Yöre Tasvirleri", s. 411.

¹⁴⁴ 1135 (H. 529) yılında Hz. Peygamber'in amcası Hz. Abbas'ın mezarının üzerine Müsterşid Billah'ın emriyle iki kapılı yüksek kubbeli bir türbe yapılmıştır. Bkz. Mustafa Fayda, "Cennetü'l-Baki'", *DİA*, C. 7, İstanbul, 1993, s. 387. II. Abdülhamid Yıldız Albümleri Mekke – Medine'de yer alan Cennetü'l-Baki' fotoğrafının açıklama bölümünde bu büyük kubbeli türbe için '*Kubbe-i Ehl-i Beyt*' ifadesi kullanılmış ve burada Hz. Hasan, Hz. Zeynel Abidin, Hz. Muhammed el-Bâkır, Hz. Cafer el-Sâdık ve Hz. Abbas'ın medfun bulunduğu yazılmıştır. Bkz. Dördüncü, *Yıldız Albümleri Mekke – Medine*, İstanbul, s. 127.

'kubbe-i benât-ı Resullâh'¹⁴⁵, 'kubbe-i Hazret-i Aişe radiyallâhü anha', 'kubbe-i Seyyidina Akil', 'kubbe-i Seyyidina Malik', 'kubbe-i İmam Nâfi' şeklindedir. Sayfanın sol alt köşesinde bir kapı yer alır ve üzerinde 'Babü'l-Cuma' yazılıdır. Bir kapı da Hz. Osman ile Hz. Fatıma binti Esed'in türbeleri arasındadır ki orası da 'Babü'l-Baki'a' olarak belirtilmiştir. Bu sayfanın bütününe bakıldığında Hz. Osman'ın türbesinin diğer türbelerden büyük tutulduğu, Hz. İbrahim'e ait olan türbe kubbesinin diğerlerine nazaran daha süslü, Hz. Aişe ile Hz. Akil'in türbelerinin yan yana olduğu ve İmam Malik ile İmam Nâfi'nin türbelerinin diğerlerine nispetle daha küçük tasvir edildikleri fark edilmektedir. Türbelerin Cennetü'l-Baki'' içindeki konumları ve kubbe büyüklükleri aslına Sâdık kalınarak yapılmıştır.¹⁴⁶

Medine'nin topografyası tek sayfa halindedir. Sayfanın üst kısmında dağlar yeşil olarak verilmiş ve 'Cebel-i Uhud' diye belirtilmiştir.¹⁴⁷ Bu dağların sağ tarafına denk gelen kısmındaki tepede bir yapı dikkat çeker. Buranın 'kubbe-i Harun'¹⁴⁸ olduğu yazılmıştır. Dağların hemen altında Cennetü'l-Baki''deki mezarlar gibi tasvir edilen 'kubur-ı şüheda' vardır. Kabirlerin altında kubbesi, minaresi ve revaklı bir girişi olan Osmanlı tarzında bir yapı vardır. İçine 'merkad-ı Seyyidi'ş-Şüheda Hazret-i Hamza b. Abdülmüttalib' yazılmıştır.¹⁴⁹ Bu yapının hemen yanında yan yana dikdörtgen şeklinde iki platform yapılmıştır. Büyük olanda 'dekke-i ehlü'l-kal'a', küçük olanda ise 'dekke-i sipahian ve yeniçerian'¹⁵⁰ yazılıdır. Onların altında 'sahrincü'l-ma' yani su sarnıcı, sarnıcın altında üzerinde 'büyüt' (evler) bulunan yeşil 'Cebel-i Sagir' görülür. Bu dağın altında ve sayfanın sağ alt köşesine denk gelen noktada, dendanları, merdiveni ve kapısı ile tasvir edilen bir kale bulunur. 'Kal'a-i Medinetü'l Münevvere' olarak belirtilmiştir. Kalenin sağ tarafına 'Babü's- Sır', altına da 'Babü'l-Kal'atış-Şamî' yazılmıştır. Kalenin sol tarafında, sayfanın da sol alt köşesinde biri büyük olmak üzere dört kubbeli yapı fark edilir ve bunlar 'mescid-i Erbaa'dır. Büyük olan mescidin üstünde, ondan da büyük şekilde 'Kibleteyn' Mescidi yer alır. Üç küçük mescidin yukarısına

¹⁴⁵ Hz. Peygamber'in kızları Hz. Zeynep, Hz. Ümmü Gülsüm ve Hz. Rukiye'ye aittir.

¹⁴⁶ Fotoğraf için bkz. Dördüncü, *Yıldız Albümleri Mekke – Medine*, s. 126.

¹⁴⁷ Dağın topografyası aslına uygun olarak tasvir edilmiştir. Bkz. Ek: 4. (Medine'nin uzaydan çekilmiş fotoğrafı.)

¹⁴⁸ Hz. Harun'un kardeşi Hz. Musa ile birlikte hacca geldiklerinde Medine'ye de uğradıkları, Uhud Dağı'na çıktıklarında Hz. Harun'un burada hastalanarak vefat ettiği ve buraya gömüldüğü rivayet edilmektedir. Bkz. Nureddin Ali b. Ahmed Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ bi- ahbâri dâri'l-Mustafa*, Beyrut, 1997, s. 930. Ömer Faruk Harman, Hz. Harun'un kabrinin nerede olduğu tam olarak bilinmediğini ancak Petra'nın batısında Cebeliharün denilen dağın en yüksek tepesinde onun kabri olduğuna inanılan bir yapı olduğunu söyler. Bkz. Ömer Faruk Harman, "Hârûn", *DİA*, C. 16, İstanbul, 1997, s. 255. Peygamberler tarihiyle ilgili kitapların hemen hemen hepsinde Hz. Harun'un bir dağda vefat ettiği ve bunun üzerine gelişen hâdiselerden bahsederek, dağ isminin hiçbir şekilde verilmediği anlaşılmıştır.

¹⁴⁹ Hz. Hamza'nın mezarını, Abbâsî Halifesi Nâsır-Lidînilâh'ın annesi türbe haline getirtmiş ve yanına bir mescid yaptırmıştır. Çeşitli onarımlar geçiren bu mescidi 1543 yılında Kanûnî Sultan Süleyman yeniden inşa ettirmiştir. Bkz. Özel, *Hicaz Albümü*, s. 144. Minyatürde tasvir edilen bu mescid olmalıdır.

¹⁵⁰ 'dekke-i ehlü'l-kal'a' ve 'dekke-i sipahian ve yeniçerian' hakkında seyahatnamelere bakılmış ancak konuya açıklık getirecek yeterli bilgi bulunamamıştır.

ve Kibleteyn Mescidi'nin yanına denk gelen yerde ise '*Cebel-i Kuddamü'l- Medine*' yeşil olarak yapılmıştır. Kale ile Hz. Hamza'nın mescidi arasına bir yol yapılarak, '*tarik*' olarak belirtilmiştir.

Eserdeki son minyatür, çift sayfa olarak düzenlenmiş olan Mescid-i Nebevî'yi gösterir. İlk sayfada alemlî mavi bir kubbe altında üç sanduka yer almaktadır. Kubbenin hemen altında altın zemin üzerine siyah mürekkeple '*Lâ ilâhe illâllh Muhammedü'r- Resûlallâh*' yazılıdır. Üç sandukanın bulunduğu zemin yeşile boyanmış, sandukalar ise altınla doldurulmuştur. Kabirler defin hizası gözetilerek tasvir edilmiş ve kime ait oldukları şu şekilde belirtilmiştir; '*merkad-i Resûllâh aleyhisselâm*', '*merkad-i Ebu Bekir radiyallahü anh*' ve '*merkad-i Ömer radiyallahü anh*'. Hz. Peygamber'e ait kabir diğerlerinden farklıdır ve üzerinde bir kandil motifi vardır. Hz. Ebu Bekir ile Hz. Ömer'in sandukalarının da içinden geçecek şekilde oda turuncu bir şeritle ikiye bölünmüş ve Hz. Peygamber'e ait sanduka, halifelerinkinden ayrılmıştır. '*merkad-i Fatıma*'¹⁵¹ Hz. Ömer'in kabrinin sol hizasında, oda dışında küçük bir sanduka olarak gösterilmiş ve diğer sandukalar gibi altın zeminle doldurulmuştur. Hz. Fatıma'nın kabrinin yanında '*mihrab-ı teheccüd*'¹⁵² bulunur. Hücre-i Saâdet'in dört kapısı yapılmıştır. Mavi kubbenin sağ tarafında '*Makam-ı Cibril*', sol tarafında '*Bab-ı Fatumatü'z-Zehra*', Hz. Peygamber'in kabrinin sağ tarafında '*Bab-ı Tevbe*', kubbenin tam altına denk gelen yerde '*Bab-ı Vüfûd*'¹⁵³ ve bu kapının sol yanında ise '*Bab-ı Şamî*' gösterilmiştir. Hücre-i Saâdet'in sol yanında zemini turuncuya boyanmış bir yapı görülür ki burası '*Sofatü'l-Agavât*' olarak isimlendirilmiş, bu sofanın hemen üstünde de '*hücre-i şamdan*' vardır.

¹⁵¹ M. Yaşar Kandemir, Hz. Fatıma'nın naaşının vasiyeti üzerine geceleyin Hz. Ali, Hz. Abbas ile oğlu Fazl tarafından Cennetü'l-Baki'ye defnedildiğini yazmaktadır. Bkz. M. Yaşar Kandemir, "Fâtıma", *DİA*, C. 12, İstanbul, 1995, s. 220. Ancak Ali Sarı tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinde Osmanlı döneminde yapılan tamir faaliyetleriyle ilgili alınan kararlarda Hz. Fatıma'nın kabrinin Mescid-i Nebevî içinde olduğu bilgisi geçmektedir. Bkz. Ali Sarı, *Medine'de Osmanlı Dinî İmar Faaliyetleri: Mescid-i Nebevî Örneği (1818 – 1861)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2012, s. 35, 60, 91. İbn Battuta, Mescid-i Nebevî'nin bahçesinin kuzeyinde mermerden yapılmış küçük bir havuz olduğunu, onun kible tarafında mihrap şeklinde bir çıkıntı görüldüğünü ve Hz. Fatıma'nın evinin ve kabrinin orada olduğunu belirtir. Bkz. İbn Battûta, *Seyahatnâme*, s. 174. Evliya Çelebi de Hz. Fatıma'nın kabrinin şebekesinin kible tarafının Hz. Peygamber'in kabrinin bulunduğu şebekeye bitişik olduğunu ve Hz. Fatıma'nın sandukasının altınla süslü olduğunu anlatır. Bkz. Evliya Çelebi, *Seyahatnâme Hac Kitabı*, (Haz. Asiye Yılmaz Yıldırım, Zeynep Süslü Berkeş), İstanbul, Yeditepe Yayınları, 2010, s. 615. Rifat Paşa ise, Mescid-i Nebevî'nin içinde Hz. Fatıma'ya ait olduğu iddia edilen bir sanduka olduğunu fakat bu bilginin sabit olmadığını, kabrinin Cennetü'l-Baki'de olduğu görüşünü tercih ettiklerini belirtmektedir. Bkz. Rifat Paşa, *Mir'atü'l Harameyn*, s. 374. Ancak burada olduğu gibi birçok minyatürde de Hz. Fatıma'nın kabri Mescid-i Nebevî'nin içinde tasvir edilmiştir.

¹⁵² Hücre-i Şerife'nin kuzeyinde yer alır. Hz. Peygamber'in teheccüd namazlarını burada kıldığı söylenir. Fakat bilenen ise evinde teheccüd kıldığıdır. Bu mihrap, Sultan Abdülmecid zamanında tekrar imar edilip, üstüne '*Gecenin bir kısmında sana nafile olarak teheccüd namazı kıl. Böylece Rabbinin seni Makam-ı Mahmud'a eriştirebileceğini umabilirsin*' (İsra/79) âyeti yazılmıştır. Rifat Paşa, *Mir'atü'l Harameyn*, s. 393.

¹⁵³ Minyatürde, Bab-ı Vüfûd ve Bab-ı Tevbe diye kapı olarak belirtilse de bunlar sütun olarak geçer. Bkz. Nebi Bozkurt, "Ravza-i Mutahhara", *DİA*, C. 34, İstanbul, 2007, s. 475.

Sayfanın ortalarına ve Hücre-i Saâdet'in alt kısmına denk gelen yerde '*mihrab-ı Resûllâh aleyhisselâm*', bu mihrabın sağ yanında da '*mihrab-ı Osman radiyallâhü anh*' tasviri yer alır. '*minber-i şerîf*'¹⁵⁴, '*mahfil-i şerîf*', '*mihrab-ı Süleyman rahmetullâhi aleyh*'¹⁵⁵ ve '*mahfil-i Şâfiî*' sayfanın alt kısmına yerleştirilmiştir. Sayfanın tam ortasına ve minberin üstüne denk gelecek şekilde '*ravza-i şerîf kale resûlallâh sallâlâhü aleyhi vesellem mâ beyne kabrî ve minberi ravzatün min riyâzi'l- cenneti – Sadaka resûlallâh*'¹⁵⁶ hadîs-i şerîfi yazılmıştır. Bu sayfada iki minare ve iki kapı görülür. Minareler; '*minare-i Babü's-Selâm*' ve '*minare-i Reisiye*'dir. Kapılar; '*Babü's-Selâm*' ve '*Bab-ı Cibril*'dir.

Mescid-i Nebevî'yi anlatan ikinci sayfada bir hurma ağacı görülür ve '*nahl-i Fatıma*'¹⁵⁷ olarak belirtilmiştir. Hurma ağacının sağ tarafında '*bi'r*' (kuyu) tasvir edilmiş ve kuyunun yanında da '*ma'kad-ı Şeyhü'l-Harem*' vardır. Hurma ağacının sol alt tarafında ise kubbeli bir yapı yer alır. Burası da '*mahzen-i zeyt*'tir. Dört köşeye '*meşal*' yerleştirilmiştir. Bu bölümde üç minare ve iki kapı mevcuttur. Sayfanın sol üst köşesinde '*minare-i Süleyman*', sol altta '*minare-i Şekliye*' ve sağ altta da '*minare-i Babü'r-Rahme*' gösterilmiştir. Kapılar ise '*Babü'r-Rahme*' ve '*Babü'n-Nisâ*'dır. Her iki sayfanın da minarelerinin arasına çift sıra revaklar yerleştirilmiştir. Kırmızı renkli sivri kemerli ve ortasından yeşil kandil sarkan bu revaklar sayfa ortasında tek sıra halinde ve daha farklıdır.

Bu nüshadaki minyatürlerde kullanılan renkler ve öğelerin kimi zaman tam cepheden kimi zaman yandan verilmiş olmalarıyla Klasik Osmanlı minyatür tekniğinin tüm özelliklerini yansıtmaya bakımdan önem arz eder. Mimari öğelerin üzerine yazılmış notlar açısından da tarihi bir belge niteliği taşır.

Katalog No: 10 (Ko BYEK 1)

Bulunduğu Yer: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: By 9163

¹⁵⁴ 1579 yılında Medine Kadısı tarafından Divan-ı Hümâyûn'a bir mektup yazılarak minberin köşelerinden ayrılmaya başladığı, kırılmalar sebebiyle çökmek üzere olmasından dolayı yenilenmesi gerektiği bildirilmiştir. Bunun üzerine Mısır'da mimarbaşı olarak görev yapan Zeynizâde bu iş için görevlendirilmiş ve minberi yenilemiştir. Bkz. Abdülkadir Dünder, "16. Yüzyılda Suriye, Mısır ve Suudî Arabistan'daki İmar ve İnşa Faaliyetlerine Katkıda Bulunan Bazı Osmanlı Mimarları", *Orta Doğu'da Osmanlı Dönemi Kültür İzleri Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri*, C. 1, Ankara, 2001, s. 222.

¹⁵⁵ Kanûnî Sultan Süleyman dönemindeki tamiratta mihraplar yenilenmiş, ayrıca kendi adıyla anılmaya başlanan bir mihrap daha inşa edilmiştir. Bkz. İbrahim Ateş, "Mescid-i Nebevî'nin Yapıldığı Günden Bu Yana Geçirdiği Genişletme Girişimleri", *Vakıflar Dergisi*, S. 24, Ankara 1974, s. 9.

¹⁵⁶ Kabrimle minberim arası cennet bahçelerinden bir bahçedir.

¹⁵⁷ Kudüs İsrail Müzesi'nde bulunan bir Delâil'ül-Hayrât örneğinde, hurma ağacının yanında '*nahl-i mütekellim*' (konuşan hurma ağacı) ibaresi yazılıdır ve bu ibarenin Hz. Peygamber'in hutbe verirken dayandığı kütüğün sonradan minber yapılıncaya kullanılmaması üzerine ağlaması olayından esinlenerek yazıldığı düşünülmektedir. Bkz. Dönmez, "Nevşehir Müzesi'nde Bulunan Medine Camii Tasvirli Bir Çini Levha", s. 111.

Müstensih: Muhammed Haydar el-Kürdî

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1124 H. (1712 M.)

Ölçüleri: 162x105 -115x60 mm.

Varak Sayısı: 55b-109a

Satır Sayısı: 15

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Belli Değil

Resim No: 15

Minyatür: İlk sayfada, içi kırmızıyla doldurulmuş bir at nalı kemer altında minber-i Nebî görülür. Minberin üstünde kırmızı mürekkeple '*minber-i nebiyyi sallâlâhü aleyhi vesellem*', kubbenin üstünde ise '*kubbetü'l-minber şerrefehallâh*' yazılmıştır. At nalı kemerin üstünde ise cedvelin dışına doğru taşan tepelik yer alır. Minberin altında dikdörtgen bir form vardır ve yanında '*tahte'l -mübelliğ*'¹⁵⁸ ibaresi yazılıdır. Minber aynalığı ve köşk kısmının külahı yeşile boyanmış, minberin kapısı ve köşkü ise siyahtır. Sayfa önce yeşil, sonra da kırmızı kuzu içine alınmıştır.

İkinci sayfada, ilk sayfadakine benzer şekilde içi kırmızı ile boyanmış beşik kemer altında sandukalar bulunur. Sandukalar, dikdörtgen bir çerçeve içine alınmış ve iki tanedir. Fakat yazılar '*kabr-i nebiyyi sallâlâhü aleyhi vesellem*', *kabr-i Ebu Bekir radiyallâhü anh*', '*kabr-i Ömer radiyallâhü anh*' olmak üzere üç kabri işaret eder. Kemer ve dikdörtgen çerçeve, dikey çizgilerle birbirine bağlanmıştır. Bu çizginin sağ tarafında '*El hücretü's-şerife*' yeşille belirtilmiştir. Sandukalar kırmızı ile doldurulmuşken, sandukaların yer aldığı dikdörtgenin zemini yeşildir. Cedvelin dışına taşmış bir yarım kubbe ile tepeliğı vardır. Bu sayfa da diğer sayfayla uyumlu şekilde yeşil ve kırmızı kuzu içindedir.

Minyatürün bütününe kırmızı, yeşil ve siyah renk hâkimdir. Bu nüshanın da amatör bir elden çıktığı ortadadır.

Katalog No: 11 (İs SK 4)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 01546-001 Laleli

Müstensih: Muhammed b. el-Hâc Muhammed

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

¹⁵⁸ Buradaki taht kelimesi Arapçadaki altında anlamında değil, makam olarak kullanılmış olmalıdır.

Tarihi: 1125 H. (1713 M.)

Ölçüleri: 157x115 - 127x73 mm.

Varak Sayısı: 160

Satır Sayısı: 10

Yazı Türü: Mağribî

Resim No: 16

Özellikler: Kahverengi deri cildi salbek şemselidir.

Minyatür: Minyatürlerin ilk sayfasında, dilimli at nalı kemerin ortasından sarkan kandil altında, üç sanduka görülür. At nalı kemer yedi dilimlidir. Kemerin üzerine bindiği ayaklar ile ara suyunun cedveli düğüm şeklindedir. Hz. Peygamber'e ve Hz. Ebu Bekir'e ait sandukalar neredeyse aynı hizada gibidir. Hz. Ömer'e ait olan kabir, Hz. Ebu Bekir'in kabrinin ayakucuna doğrudur.

İkinci sayfada beşik kemerden bir kandil aşağıya sarkar. Kemerin altında üç basamaklı minber-i Nebî yer alır. Hz. Peygamber dönemindeki minber de üç basamaklıdır. Minber aynalığı paftalara ayrılmış ve her paftanın içine yeşil, bordo ve kırmızı daireler yapılmıştır. Minberin sağ tarafında mihrap nişi vardır. İçinde '*mihrab-ı salâh*' yeşil renkle yazılıdır.¹⁵⁹ İlk sayfada da görüldüğü gibi kemer alınlığının zemini renkli yapraklı dallarla doldurulmuştur.

Her iki sayfa da turuncu cedvel ve yeşil kuzu içindedir. Cedvelin dışında yeşil ve kırmızı noktalar bulunan tepelik vardır.

Vasat bir çalışmadır. İtinayla yapılmış bir işçiliği yoktur.

Katalog No: 12 (İs SK 5)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00021 Şeyhülislam Esad Efendi

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1128 H. (1715 M.)

Ölçüleri: 180x121 - 130x81 mm.

Varak Sayısı: 32

Satır Sayısı: 21

Yazı Türü: Nesih

¹⁵⁹ Aynı ifade Kayvaran Müzesi'ndeki bir Delâil'ül-Hayrât örneğinde daha kullanılmıştır. Bunlar, dışında bir örneğe rastlanmamıştır. y.y. , *Precious Manuscripts of the Kairouan Heritage*, Tunus, 2009, s.y., Görsel için bkz. Ek: 2.

Özellikler: Siyah deri cildi şemselidir.

Resim No: 17

Minyatür: İki sayfa olarak tasvir edilmiş minyatürlerin ilk sayfasında, üç satır yazıdan sonra cedvel içinde ortasından yeşil bir kandilin sarktığı beşik kemer altında defin hizasına göre yerleştirilmiş üç sanduka yer alır. Sandukaların içinde kimlere ait olduğu '*kabr-i nebiyyine Muhammed sallâlahü aleyhi vesellem*', '*kabr-i Ebu Bekir es-Sıddık radiyallâhü anh*', '*kabr-i Ömer bin Hattâb radiyallâhü anh*' şeklinde, siyah mürekkeple belirtilmiştir.

İkinci sayfada stilize edilmiş bir minber görülür. Minberin üstünde ilk sayfadaki kandilin aynısı tasvir edilmiştir. Sandukalar, minber ve cedvellerde kırmızı renk kullanılmıştır.

Cedveller düzgün çekilmemiş olmamasına rağmen, kandil motifine özen gösterildiği fark edilir.

Katalog No: 13 (İz MK 1)¹⁶⁰

Bulunduğu Yer: İzmir Milli Kütüphane

Envanter No: 1539

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tarihi: 1129 H. (1716 M.)

Ölçüleri: 210x130 - 150x75 mm.

Varak Sayısı: 81

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Belli Değil

Resim No: 18

Minyatür: Minyatürlerin ilk sayfasında, tepesinde hilal biçimli alem bulunan kırmızı renkli soğan kubbeli Hücre-i Saâdet altında, üç sanduka tasvir edilmiştir. Hücrenin kubbe kasmağında üç pencere vardır ve bu pencerelerin zemini altınla boyanmıştır. Sandukalar defin hizasındadır. Sandukaların zemini altınla doldurulmuş ve sol tarafında sıra dağ izlenimi veren bir süsleme yapılmıştır. Üç sanduka ve bu dağ yeşil cedvel içine alınmıştır. Böylece bu öğeler, hücrenin büyük bir penceresinden görülüyor gibidir. Sayfanın alt kısmı, hücre yanları ve sayfanın üst kısmındaki boşluklar halkârîlerle doldurulmuştur.

¹⁶⁰ Ali Yardım, *İzmir Milli Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu*, C. 1, İzmir, İzmir Milli Kütüphane Vakfı Yayınları, 1992, s. 703.

Sonraki sayfa, tasarım olarak ilk sayfaya benzer. Burada minber-i Nebî görülür. Minberin köşk kısmının külâhı form ve renk olarak ilk sayfadaki soğanlı kubbe ile uyumludur. Minberin korkuluğu ile minber köşkünün alt kısmı küçük renkli karelerle doldurulmuştur. Minber aynalığında ise hatayî vardır. Minberin kapısı cepheden verilmiştir. Minberin üst kısmında kalan boşlukta bir hurma ağacı görülür. Zemin ise halkârîlerle doldurulmuştur. Sayfanın en alt kısmı da bu şekildedir.

Her iki sayfa da altın cedvel içindedir. Cedveller düzgün çekilmiş, işçilik iyidir. Soğan kubbeler doğu-Hind etkisidir. Bu açıdan farklı bir örnektir.

Katalog No: 14 (Ko MMK 2)¹⁶¹

Bulunduğu Yer: Konya Mevlana Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: İhtisas Kütüphanesi 4017

Müstensih: İbrahim Muhammedî

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1132 H. (1719 M.)

Ölçüleri: 197x142 - 170x100 mm.

Varak Sayısı: 160

Satır Sayısı: 15

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli mukavva cildi ebru ile kaplıdır.

Resim No: 19

Minyatür: İki sayfada da aynı tasarım uygulanmış, ilk sayfaya üç sanduka yerleştirilirken, ikinci sayfaya ise minber-i Nebî bulunmaktadır. Yedi dilimli kemerin ortasından sarkan kandil altında, zemini altınla doldurulmuş üç sanduka defnedildikleri hizadadır. Kemer alınlığının zemini ciharberk ve kırmızı dallarla bezenmiştir. Kandil de altınla boyanmıştır. Diğer sayfadan farklı olarak burada, kemerin oturduğu kırmızı sütunlar görülür.

Minber-i Nebî'nin köşk kısmının tepesinde hilal şeklinde alem ve sancak mevcuttur. Sancakta yeşil zemin içinde basit bir ciharberk dikkat çeker. Minber aynalığının bir kısmı paftalara ayrılarak, dört basamaklı gibi gösterilmiştir. Paftaların içi kırmızı ve mavi zeminle boyanarak, her birinin içine altınla yapılmış stilize gonca gül motifi konmuştur. Minber yandan, kapısı ise cepheden verilmiştir. Kapının üzeri üçgen tac biçimindedir.

¹⁶¹ Bağcı, *Mevlana Müzesi Resimli Elyazmaları*, s. 38 – 39.

Biri altın, diğeri yeşil olan çift cedvel ve mavi kuzuyla sayfa sınırlandırılmıştır. Vasat bir örnektir.

Katalog No: 15 (İs SK 6)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00055 Kemankeş

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tarihi: 1133 H. (1720 M.)

Ölçüleri: 155x105 - 95x60 mm.

Varak Sayısı: 95

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Belli Değil

Resim No: 20

Minyatür: Birinci sayfada, kırmızı-mavi dilimli kubbesi olan Ravza-i Mutahhara altında üç sanduka mevcuttur. Ravza'nın ilk kasnağında beş, ikinci kasnağında yedi pencere vardır. Ancak pencereler birbirinden farklı gösterilmiştir. Pencerelerin bulunduğu kasnak ile sandukaların yer aldığı kısım arasında, kuzuyla çevrili dikdörtgen bir boşluk vardır. Ravza'nın kapısı oldukça küçük yapılmış, sandukalar defin hizasındadır. Sandukaların baş ve ayak şahideleri görülür. Ravza'nın zemini altınla doldurulmuş, sadece sandukaların içine alındığı dikdörtgenin dışındaki kısımların zemini boş bırakılmıştır. Sayfadaki en dikkat çekici nokta, kubbenin üzerinden yukarıya doğru cedveli de aşarak çıkan ışık huzmesidir. Hz. Peygamber'in nuru simgeler.

İkinci sayfada minber-i Nebî, iki hurma ağacı ve iki mihrap nişi tasvir edilmiştir. Sayfanın ortasına minber-i Nebî yerleştirilmiş, mihraplar sol üst ve altta, hurma ağaçları ise sağ üst ve alttadır. Minber aynalığında mühr-i Süleyman¹⁶² motifi fark edilir. Minber kapısı ve korkuluğunda kırmızı renk ve altın kullanılmıştır. Hurma ağaçları, şahideleri olan sanduka benzeri saksılar içinden çıkar ve üçer tanedir. Üstteki hurma ağacının dalları, diğer sayfadaki ışık huzmesinin cedvelinden çıktığı gibi tasvirden taşırılmıştır. Minberin altında ve üstünde yer alan iki mihrap nişi yatay vaziyettedir. Her ikisi de aynıdır.

¹⁶² Mühr-i Süleyman motifi İslamî tezyini sanatlarında çok kullanılan bir öğedir. Bulunduğu yere şeytanın giremeyeceğine dair halk inancı yaygındır. İlk defa devlet inancı ve hükmetme yetkisi Hz. Süleyman (a.s.)'da ortaya çıktığı için, devletin kudretini de simgeler. Mühr-i Süleyman'la alakalı ayrıntılı bilgi için bkz. İskender Pala, "Mühr-i Süleyman", *DİA*, C. 31, İstanbul, 2006, s. 524 – 526.

İki sayfa da, siyah iki kuzu ve altın cedvel içindedir. Minber aynalığının yandan, kapısının cepheden, mihrapların yatay verilmiş olmalarından dolayı minyatür tekniklerine uygun yapıldığı söylenebilir. Sandukalar genellikle minyatürlerde yatay olarak betimlenirken, sandukaların burada dikey olmaları dikkat çekicidir.

Toplanan minyatürler arasında Hz. Peygamber'i simgeleyen ışık huzmelerinin tasvir edildiği en erken tarihli minyatür olması bakımından önem arz eder.

Katalog No: 16 (MHK 1)

Bulunduğu Yer: Manisa Halk Kütüphanesi

Envanter No: 45 Ak Z 1533

Müstensih: Derviş Ahmed el-Mevlevî'nin talebesi el-Hâc Ahmed

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1134 H. (1721 M.)

Ölçüleri: 210x115 - 145x74 mm.

Varak Sayısı: 1b-71a

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli deri kahverengi cildi, şemselidir.

Resim No: 21

Minyatür: Minyatürlerin ilk sayfasında, at nalı kemerin tam ortasında bulunan kandil ve havada asılı kalmış gibi duran kubbe altında üç sanduka tasvir edilmiştir. Bu kubbe üç, kubbenin kasnağı ise dokuz bölümlüdür. Kubbenin iki yanında dikey şekilde aşağıya sarkan altınla yapılmış rûmîler vardır. Sandukalar, defin hizasında ve sandukaların zeminleri altınla doldurulmuştur. Keza kandil de aynı şekildedir. Sandukalar, şekil itibarıyla diğer minyatürlerde görülen sanduka biçimlerinden farklıdır. Siyah mürekkeple sandukaların kime ait olduğu bilgisi verilmiş, buna göre en üstteki Hz. Peygamber'e, ortadaki Hz. Ebu Bekir, sayfanın en altında soldaki ise Hz. Ömer'e aittir. Hz. Ebu Bekir'in kabrinin sağ tarafında '*Babü'r-Ravza*', Hz. Ömer'in kabrinin sol tarafında yan vaziyette '*Bab-ı Cibril*' yazılıdır.

İkinci sayfanın tasarımı da ilk sayfadaki gibidir. At nalı kemer altında, minber-i Nebî ve üstünde Kâbe görülür. İlk sayfadaki kemerin ortasından sarkan kandil yerine buraya Kâbe yerleştirilmiştir. Ancak, Kâbe de kemere kandil gibi asılı vaziyette gösterilmiştir. Kâbe'nin

sağ tarafına siyah mürekkeple ‘*Altın Oluk*’¹⁶³, sol alt köşesine ‘*Hacerü’l-Esved*’¹⁶⁴ yazılıdır. Altın Oluk’un olduğu tarafta, ‘*Makam-ı İbrahim*’ de gösterilmiş, Kâbe’nin üstünde ve sol tarafında da Makam-ı İbrahim gibi yapılar mevcuttur fakat bunların ne olduğuna dair bilgi verilmemiştir. Bunlar, biçim olarak ilk sayfadaki kubbe kasnaklarına benzer. Kâbe’nin sağ alt köşesinde iki tekerlekli ufak bir merdiven yandan tasvir edilerek, altına ‘*nerdiban*’¹⁶⁵ yazılmıştır. Minber-i Nebî sayfanın alt kısmının tamamına yerleştirilmiştir. Aynalık kısmında dört basamak görülür. Eşit kareler halindeki bu paftaların zemini yeşil ve pembeye boyanarak, içine tamamen stilize edilmiş ciharberkler yerleştirilmiştir. Paftaların çevresi ve ciharberkler altınla yapılmıştır. En üst paftadan ve minberin korkuluğundan yukarıya bir sancak çıkarılmış ve o da altınla boyanmıştır. Sancağın üçgen şeklindeki bayrağının ucu, merdivenin yanında kadar gelmiştir. Minber yandan verilirken, kapısı diğer nüshalardaki gibi cepheden tasvir edilmiştir.

Her iki sayfa da siyah, kırmızı kuzu; altın ve kırmızı cedvel içindedir. At nalı kemer alınlığının zemini, siyah zemin üzerine penç ve dallarla doldurulmuştur. İşçilik bakımından vasattır. Altının bolca kullanıldığı fark edilir.

Genellikle minber-i Nebî’nin üstünde kandil görülürken, bu nüshada Kâbe’nin olması bakımından farklıdır.

Katalog No: 17 (İs SK 7)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00804 Nûr-ı Osmaniye

Müstensih: Abdullah Enîs

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1134 H. (1721 M.)

Ölçüleri: Belli Değil

Varak Sayısı: 90

Satır Sayısı: 11

¹⁶³ Kureyşliler’in Kâbe’yi inşası esnasında batı duvarına tavanda biriken suların Hicr’e akması için bir oluk yerleştirilmiştir. İlk defa Emevî halifesi I.Velîd’in emriyle de altınla kaplanmış ve bundan sonra Altın Oluk olarak anılmaya başlanmıştır. Bkz. Özel, *Hicaz Albümü*, s. 30.

¹⁶⁴ Bu taşın Hz. İbrahim tarafından tavafin başlangıç noktasını belirlemek amacıyla Kâbe’nin inşaatı sırasında konulduğuna inanılmaktadır. Taşın cennet geldiği, baştan beyaz olmasına rağmen insanların günahlarından dolayı karardığı rivayet edilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Salim Ögüt, “Hacerülesved”, *DİA*, C. 14, İstanbul, 1996, s. 433 – 435.

¹⁶⁵ Farsça merdiven demektir. İbn Battûta, tahtadan basamakları ve ayakları olan, bu ayaklardaki makaralar vasıtasıyla hareket ettirilen bir kürsü olarak anlattığı merdivenin, Kâbe kapısına kadar getirilerek Kâbe’nin içine girildiğini anlatır. Bkz. İbn Battûta, *Seyahatnâme*, s. 200.

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli kahverengi cildin salbek şemseleri yaldızlıdır. Tezhipler yaldızlı ve mülevvendir.

Resim No: 22

Minyatür: Birbirinin aynısı olan iki sayfanın ilkinde minber-i Nebî, ikincisinde ise üç sanduka bulunmaktadır. Minberin köşk kısmının külahı ile kapının üzerindeki külah aynı şekildedir. Tepelerinde alem, yanlarda ise rûmî tepeliği formunda çıkıntılar vardır. Minber aynalığının kenarlarından dolaşan şerit ile sayfanın cedveli aynıdır. Şeritin iç kısmı ile köşkün alt tarafları, altın zeminle ve aynı tarzda süslenmiştir. Minber köşk ve kapı külahları, alem, kandil ve minberin yer aldığı zemindeki çiçeklere iğne perdahtı uygulanmıştır. Dendanlarla oluşturulmuş köşebentlerin ortasından kandil sarkar. Köşebentlerin içi, altın üzerine pençlerle bezenmiştir. Boş kalan yerler, dengeli şekilde müstakil olarak yapılmış yapraklı çiçek motifleriyle betimlenmiştir.

Dikdörtgen şeklindeki üç sanduka defin hizasında ve altınla doldurulmuştur. Hz. Peygamber'e ait olan kabrin ayak ve baş şahidelerine rûmî tepelik yapılmış, kabrin üstüne yine rûmî tepelik formunda alemlî küçük bir kubbe yerleştirilerek diğer kabirlerden ayrıştırılmıştır. Sayfanın sol tarafında, sandukaların yanına, yatay vaziyette ucunda alem olan bir tepelik yerleştirilmiştir. Sanduka kenarlarına, kandil ve zemindeki çiçeklere diğer sayfada olduğu gibi iğne perdahtı yapılmıştır. Köşebentler ve boş kalan kısımlar diğer sayfadaki gibidir.

İki sayfanın dış tasarımı birbirinin aynısıdır. Mihrabiye içi altın üzerine ayırma rûmî, penç ve yönlü hatâyilerle bezenmiştir. Tahrirler siyah kullanılarak yapılmış, çiçeklerin içleri kırmızı noktalarla renklendirilmiştir. Mihrabiye, yeşil karanfilli tığlarla tamamlanmıştır. Üst koltuk ile alt koltuk da aynı şekilde, sure başı tezhibi formundadır. Kırmızı kuzu içine alınmış, mihrabiye motifleriyle uyumlu olarak betimlenmiştir. Üst koltuğun kırmızı kuzusu mihrabiye boyunca da devam ederek, sayfanın yukarısına kadar çıkar. Tüm sayfa sırasıyla içten dışa doğru yeşil kuzu ve çift kuzulu altın cedvelle çevrelenmiştir.

Bu eserde altının yoğun bir şekilde kullanıldığı dikkat çekmektedir. Minyatürler itinayla yapılmış, usta bir elden çıkmış olmalıdır.

Katalog No: 18 (A MK 1)

Bulunduğu Yer: Ankara Milli Kütüphane

Envanter No: 06 Hk 4794

Müstensih: Hasan b. Hasan Ziyâî

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1135 H. (1722 M.)

Ölçüleri: 175x115 - 120x68 mm.

Varak Sayısı: 80

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Vişne rengi meşin cildi miklepli, salbek şemselidir. Tezhipleri mülevven, kâğıdı krem rengi üzüm filigranlıdır.

Resim No: 23

Minyatür: Aynı şekilde tasarlanmış form içinde ilk sayfada minber-i Nebî, ikincisinde de defin sırasına göre hizalanmış sandukalar yer almaktadır. Kırmızı-gri taşlarla örülmüş basık kemer, yeşil sütun üzerine bindirilmiştir. Sütun başlığı altın renginde ve ion tarzındadır. Kemer alınlıkları mavi zemin üzerine beyaz bitkisel motiflerle bezelidir. Bu kemerden sarkan altın kandil motifi altındaki minberin altın külâhının ucunda ve minber kapısının üzerinde hilal şeklinde alem bulunur. Kapısı oldukça süslüdür ve karşı cepheden betimlenmiştir. Yandan gösterilmiş minber aynalığının üzerinde bir sancak vardır. Minber kaidesinde kemer açıklıkları mevcuttur ve minber biçim olarak Osmanlı minberlerindedir.

İkinci sayfadaki üç sanduka da aynı kemer ve kandil altındadır. Sandukaların yandan görünüşleriyle gösterilmiştir. Sandukalar altınla doldurulmuş ve üst kısmı üçgen formunda olup, Osmanlı tarzındadır. Üçgen kısım yeşile boyanmış ve renk olarak sütun gövdesiyle uyumludur. Sandukaların ayak ve baş şahideleri altındadır ve süslüdür. Sandukaların arasında kalan boşluklar da altın bitkisel öğelerle süslenmiştir.

Beşik kemerin üstüne koltuk yerleştirilmiştir. Kahverengi kuzu şeklindeki dikdörtgen çerçeve içinde, altın sure başı formu vardır. Diğer kısımlar, lacivert zemin üzerine penç ve dallarla doldurulmuştur. Kompozisyona altın ve yeşil renkte çift cedvel çekilmiştir. Ara suyunda büyük palmetler dikkat çeker. Palmetlerin aralarına altın sarmal rûmîler dönülmüş ve küçük pençler konulmuştur. Tekrar bir cedvel çekilmiş ve sayfaların yan kenarlarına yeşil ile altın küçük palmetler yapılarak, kompozisyon tamamlanmıştır.

İşçiliğin itinalı olduğu bu eserde, altın kullanılmıştır. Minyatür tekniklerine uygun yapılmıştır.

Katalog No: 19 (İs SK 8)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00106-001 Şâzelî Tekkesi

Müstensih: Celalzâde Derviş Mustafa

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1139 H. (1726 M.)

Ölçüleri: 202x142 - 140x75 mm.

Varak Sayısı: 36

Satır Sayısı: 22

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Belli Değil

Resim No: 24, 25

Minyatür: Bu eserdeki ilk minyatür, yazmanın (a) varağının üst bölümüne yarım sayfa halinde tasvir edilmiştir. Mescid-i Harâm, revaklı kare bir avluya sahiptir ve yedi minarelidir. Minarelerin ikisi avlu içindedir. Metaf alanı içindeki Kâbe, altın kuşaklı siyah örtüsü, Hacerü'l-Esved taşı ve Altın Oluk'la birlikte gösterilmiştir. Minber-i şerîf ve Makamât-ı Erbaa da avludadır.

Sonraki sayfada görülen Mescid-i Nebvî kare planlı olarak yapılmış, üçü yukarıda, ikisi aşağıda olmak üzere mescidin beş minaresi bulunur. Mescidin dört tarafına kapı yapılmış, kapılardan bir tanesi sağ alt köşedeki minarenin altına yerleştirilmiştir. Minareler, ikişer şerefelidir. Avluda, minber-i Nebî ile hurma ağacı vardır. Minber yandan, hurma ağacı ise karşıdan bir bakış açısıyla gösterilmiştir. Kubbeli Hücre-i Saâdet içinde üç sanduka mevcuttur. Kubbenin iki tarafından aşağıya kandil sarkıtılmış ve bu kısımlar, sandukaların yer aldığı bölümden ayrı tutulmuştur. Sağ taraftaki kandil altında bir kabir daha görülür ki burası Hz. Fatıma'ya ait makam olmalıdır. Üç sanduka defin hizasına göre sıralı değildir, boyut olarak da sadece en alttaki küçüktür. Diğer ikisi boyut olarak birbirine yakındır. Üç sanduka ile Hz. Fatıma'ya ait olduğu tahmin edilen sanduka şekil itibarıyla farklıdır. Hz. Fatıma'nınki daha çok bir mezarı andırmaktadır.

Minyatürün amatörce yapıldığı çok aşikârdır.

Katalog No: 20 (İs SK 9)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 04045 -001 Hâcî Mahmud Efendi

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1141 H. (1728 M.)

Ölçüleri: 152x100 - 120x58 mm.

Varak Sayısı: 137

Satır Sayısı: 9

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 26

Minyatür: Tek sayfa olarak yapılmış minyatür, yazma eserin (a) varağında yer alır. Sadece minber-i Nebî tasviri mevcuttur ve bu minber, sayfanın üst kısmında köşebentlerin tam ortasından aşağıya sarkan kandil altındadır. Minber aynalığının zemini, tamamen siyaha boyanmıştır. Minber köşkünün alt kısmının zemini yine siyahla doldurulmuş, fakat kırmızı çiçek motifi ile bezenmiştir. Köşkün külahında hilal şeklinde alem vardır. Minberin kapısının olduğu bölüm, muhtemelen kitabın restorasyonunda varakla kapatılmıştır. Minyatüre sadece kırmızı ve siyah renk hâkimdir. Kuzular kırmızı, cedvelin içi ise siyahtır.

Cedveller düzgün çekilmemiş, boyalar tahrir dışına taşırılmıştır. Özensiz bir çalışmadır.

Katalog No: 21 (İs SK 10)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00763-002 Nafız Paşa

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1141 H. (1728 M.)

Ölçüleri: 210x160 - 150x110 mm.

Varak Sayısı: 55 - 106

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Sülüs & Nesih

Özellikler: Kahverengi düz deri cildi vardır.

Resim No: 27

Minyatür: Tasvir, kitabın (b) varağında, yedi satırlık yazı altına yarım sayfa olarak yapılmıştır. Defin hizası gözetilerek yapılmış üç sanduka ve minber-i Nebî'den ibarettir. Sandukaların kime ait oldukları siyah mürekkep ile sandukaların ayakuçlarına denk gelen kısımlara sırasıyla '*merkad-i şerîf nebi aleyhisselâm*', '*merkad-i Ebu Bekir radiyallâhü anh*' ve '*merkad-i Ömer radiyallâhü anh*' şeklinde belirtilmiştir. Hz. Peygamberin sandukası, diğer ikisine nazaran biraz daha büyükçedir. Minber beş basamaklıdır. Minber aynalığı paftalara

ayrılmıştır. Minber ve sandukalar kırmızı kuzu içine alınmış, sandukaların ve minber aynalığındaki paftaların zemini kırmızıya boyanmıştır.

Sadece kırmızı ve siyah kullanılarak yapılmıştır. Çok amatörce yapılmış bir minyatür örneğidir.

Katalog No: 22 (İs SK 11)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00192 İbrahim Efendi

Müstensih: Hasan b. Mahmud

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tarihi: 1142 H. (1729 M.)

Ölçüleri: 175x113 - 116x60 mm.

Varak Sayısı: 115

Satır Sayısı: 10

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi deri cildin salbek şemseleri ve köşebentleri yaldızlıdır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 28

Minyatür: Aynı şekilde tasarlanmış minyatürlerin birinde Mekke, diğerinde Medine şehri tasvir edilmiştir. Minyatürlerin ilk sayfasındaki Mekke şehrinin merkezinde yedi minaresi ile Mescid-i Harâm yer alır. Makamât-ı Erbaa, minber-i şerîf ve Kubbeteyn Kâbe'nin etrafına dizilidir. Mescidin İbrahim Kapısı¹⁶⁶ ile Dârü'n-Nedve¹⁶⁷ ilaveleri de görülür. Mekke evleri mescidin etrafına sıralanmıştır. Ön taraftaki evler arasında bir medrese fark edilir.¹⁶⁸

Medine şehrinin anlatıldığı ikinci sayfada ise Mescid-i Nebevî iki avlulu olarak betimlenmiştir. İlk avluda Ravza-i Mutahhara tek büyük kemerli ve kubbelidir. Minber-i Nebî

¹⁶⁶ Mescidin batı tarafında yer alır. Abbâsî halifesi Muktedirbillah zamanında yapılmıştır. İlave tarihi Ezrakî'ye göre 306 H. (918 M.)'dir. Bkz. Ezrakî, *Kâbe ve Mekke Tarihi*, s. 373.

¹⁶⁷ Mescidin kuzey tarafındadır. Dâr'ün-Nedve'nin içindeki su depolarının, Mescid-i Harâm'a zarar vermesinden dolayı buranın yıkılması, mescide dâhil edilmesi için karar alınmıştır. Sonra Dâr'ün-Nedve'nin bulunduğu yere, mescidin revaklarıyla uyum gösteren bir ilave yapılmış ve inşa işi 284 H. (897 M.)'de tamamlanmıştır. Bkz. Ezrakî, *Kâbe ve Mekke Tarihi*, s. 367 – 368.

¹⁶⁸ II. Selim zamanında yapılan onarımlar esnasında mescidin etrafında medrese, yurt gibi sosyal amaçlı binalar kurulmuştur. Bkz. Can, *İslâmın Kutsal Mabedleri*, s. 61.

de bu avludadır. İkinci avluda ise sadece hurma ağacı görülür. İlk sayfadaki gibi burada da Medine evleri arasında bir medrese görülür.¹⁶⁹

Gökyüzünde mavi, dağlarda gri, zeminde krem, evlerde beyaz, damlarında kırmızı renk kullanılmıştır. Mescid-i Nebevî ile Mescid-i Harâm'ın revaklı avlusunun kubbeleri ise mavidir.

Birbirine tamamen benzer şekilde yapılan iki şehri ayıran en belirgin öge, Medine şehrindeki hurma ağaçlarıdır. Onun dışında kullanılan renkler, gökyüzü, dağlar, evler, Mescid-i Nebevî ile Mescid-i Harâm'ın mimarisinin yapılış tarzı aynıdır.

Resim tekniğiyle yapılmış vasat bir nüshadır.

Katalog No: 23 (İs BB AK 1)

Bulunduğu Yer: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Nadir Eserler Bölümü

Envanter No: Bel-Yz-K 001236

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1146 H. (1733 M.)

Ölçüleri: 195x130 - 145x80 mm.

Varak Sayısı: 86

Satır Sayısı: 12

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Bez cildin miklebi ebruludur. Cedveller yaldızlıdır.

Resim No: 29

Minyatür: Benzer formda tasarlanmış iki minyatürün ilk sayfasına minber-i Nebî, ikincisine ise üç sanduka yerleştirilmiştir. Tepelik kısmında mavi renkli dilimli kubbe ve onun altında basık kemer ortasından sarkan kandil görülür. Kubbeler üç taraftan kırmızı kuzu içine alınarak alttaki tasvirlerden ayrı tutulmuştur. Kubbelerin ucunda hilal şeklinde alem vardır.

Minber-i şerîf, yandan verilmiş, sadece kapısı cephedendir. Kapısının üzerindeki hilal biçimli alem dikkat çekicidir. Kapı pembe renk ile boyanmıştır. Minberin külah kısmında da âlem görülür. Minber aynalığı sekizgenlerle oluşturulmuş geometrik motiflerle bezenmiş, ortasında çarkıfelek motifi mevcuttur. Minber aynalığının alt bölümlerinin kemerli

¹⁶⁹ Memlûklüler ve Osmanlılar zamanında Medine'ye çok sayıda medrese inşa edilmiştir. Belgelere göre, Osmanlı Devleti tarafından Medine'ye ilk medrese inşa ettiren Sadrazam Rüstem Paşa'dır. Medine'deki medreselerle alakalı detaylı bilgi için bkz. Elkabashi, *Osmanlı Medinesi*, s. 45 – 49.

açıklıklarında mavi zemin üzerine lacivert süslemeler yer alır. Minber aynalığının alt kısmı beş bölüme ayrılmıştır.¹⁷⁰ Minber köşkün alt kısmı da dört bölümlüdür. En üstteki ve en alttaki bölümler turuncuyla boyanmış, üstten ikinci bölümün zemini minber kapısıyla aynı renktedir. Üstten üçüncü kısım da, minber aynalığının kemerli bölümlerinin zeminiyle aynı tondadır. Minber köşkünün arada kalan bu iki bölümünde de aynı süsleme motifi görülürken, turuncu zeminler sade olarak bırakılmıştır.

İkinci sayfada bulunan üç sanduka defin hizasına göredir. Hz. Peygamber'e ait olan sandukanın sağ tarafı, sayfanın cedveli ile birleştirilmiştir. Aynı uygulama Hz. Ömer'in sandukasının sol tarafında da görülür. Hz. Ebu Bekir'in sandukası ortada kalmakta, bu sebeple sadece Hz. Ebu Bekir'in sandukasının ayak ve baş şahideleri görünmektedir. Şahideler, rûmî tepelik şeklindedir. Hz. Peygamber'e ait sandukanın rengi diğerlerinden farklıdır. Hz. Ömer ve Hz. Ebu Bekir'in sandukalarının zemini altınla doldurulmuştur.

Hz. Peygamber ve Hz. Ebu Bekir'in bilgileri siyah mürekkeple sandukaların sol tarafına, Hz. Ömer'inki ise sandukasının alt tarafına yazılmıştır. Hz. Ömer'le alakalı verilen bilgilerin sol tarafındaki yazıların silindiği fark edilir. İki sayfada kemer alınlıkları pembeyle boyanmıştır.

Klasik Osmanlı minyatür tekniğinde yapılmıştır. Mavi dilimli kubbede hafif gölgelendirmeler yapıldığı fark edilmektedir.

İşçiliği gayet düzgündür, özellikle minber aynalığındaki geometrik süsleme başarılı şekilde yapılmıştır.

Katalog No: 24 (İs SK 12)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 02855-005 Nûr-1 Osmaniye

Müstensih: İmam Mahmud

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1147 H. (1734 M.)

Ölçüleri: 155x100 - 95x55 mm.

Varak Sayısı: 40-171

Satır Sayısı: 9

Yazı Türü: Nesih

¹⁷⁰ Minber aynalığının alt bölümlerindeki bu kemerli açıklıklar Erken Osmanlı sonlarında görülmeye başlanmış, daha sonra Osmanlı dönemi minber özelliği halini almıştır. Bkz. Gülay Apa, "Erken Dönem Osmanlı Selâtin Cami Minberleri", *İSTEM*, S. 11, Konya, 2008, s. 254.

Özellikler: Yeşil bez cildi vardır. İç kapaklar ebruludur.

Resim No: 30

Minyatür: İlk sayfada Kâbe, minber-i şerîf, merdiven, üç adet kubbeli yapı ve ortasından kandil sarkan iki mihrap nişi görülür. Kâbe, sayfanın sağ ortasında siyah örtüsü ve altın kuşağı ile gösterilmiş, Altın Oluk, Kâbe kapısı ve Hacerü'l-Esved de tasvir edilmiştir. Kâbe'nin sol tarafında ve tam üstünde mavi kubbeli bir yapı vardır. Kâbe'nin üstündeki ile yanındaki bu yapılar form itibariyle birbirlerine benzeseler de, yandaki yapının gövde kısmı daha uzun tutulmuştur. Bu kubbelerin mavi rengi ile Kâbe'nin damı aynıdır. Sayfanın sol üst köşesinde birinin zemini turuncu, diğerinin yeşil olmak üzere ortalarından kandil sarkan iki mihrap betimlenmiştir. Minber-i şerîf sayfanın sağ alt köşesine yerleştirilmiş, yanına da merdiven konmuştur. Minber aynalığı zemini turuncu, korkuluk kısmı yeşil, külâh kısmı altınla boyalıdır. Merdiven yeşil renkli, üç basamaklı ve iki tekerleklidir. Minber kapısının tam üstüne denk gelen yerde, mavi kubbeli bir yapı daha yapılmış, ona bitişik vaziyette üçgen çatılı bir yapı görülür. Zemzem Kuyusu olabilir.

Diğer sayfanın sağ üst tarafında Ravza-i Mutahhara mavi kubbeli olarak gösterilmiştir. Mavi kubbe altında kırmızıyla boyanmış zemin üzerinde üç sanduka, Şebeke-i Saâdet¹⁷¹ arkasından hizalı vaziyette görülür. Sol tarafta Ravza-i Mutahhara'ya bitişik küçük mavi kubbe altında, demir şebeke arkasında bir sanduka daha vardır. Hz. Fatıma'ya ait olmalıdır. Sayfanın en üstünde, biri Ravza-i Mutahhara'nın kubbesinin üstüne denk gelecek şekilde yapılmış, ortasından kandil sarkan iki mihrap mevcuttur. Bunlar, form ve renk bakımından ilk sayfadaki mihraplara benzer fakat alınlıkları farklıdır. Sayfanın ortasında mavi kubbeli küçük bir yapı vardır. Onun altında minber-i şerîf yer alır. Bu minberde kullanılan renkler, diğer sayfadaki minberde kullanılan renklere farklıdır. Minberin sol tarafında hurma ağacı, sayfanın en altında tulumba şeklinde bir kuyu ile kapı bulunur. Hurma ağacının iki tarafı çevrelenmiş, kuyunun zemini turuncuya boyanmış, kapıda ise altın kullanılmıştır.

Her iki sayfa da siyah kuzu ve altın cedvel içine alınmıştır. Genel olarak minyatür mantığına uygun yapılmış olan minyatürlerin bazı yerlerinde perspektif kullanıldığı görülür. Bu yerler, Kâbe'nin damı ve hurma ağacını iki taraftan çevreleyen çittir.

Kullanılan renkler itibariyle canlı fakat çizgiler açısından vasat bir örnektir.

Katalog No: 25 (İs SK 13)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

¹⁷¹ I. Ahmet altın kaplamalı gümüş şebeke göndermiş, eski şebeke-i saâdetin bir bölümünü getirtip kendi türbesine koydurmuştur. Bkz. Ahmet Önkal, "Hücre-i Saâdet", *DİA*, C. 18, İstanbul, 1998, s. 458.

Envanter No: 04368 Yazma Bağışlar

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1149 H. (1736 M.)

Ölçüleri: 165x104 - 110x55 mm.

Varak Sayısı: 99

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi deri cildi salbek şemselidir.

Resim No: 31

Minyatür: İki sayfa halinde düzenlenmiş minyatürlerin ilk sayfası yatay olarak dörde ayrılmış ve her bölüme üçer sanduka yerleştirilerek, son kısım boş bırakılmıştır. En üst ve en alt bölümdeki sandukalar hizalı iken, orta bölümdelikiler ise farklı yerleştirilmiştir. Sandukalar tabut şeklinde kahverengiye boyanmış, her birinin ortasına denk gelecek şekilde pembe ufak puşide serilidir. Sandukaların kimlere ait olduğuna dair herhangi bir bilgi yoktur. Sandukaların yandan görünüşü tasvir edilmiştir.

İkinci sayfada beş minaresi, kubbeli revaklı iki avlusu ile Mescid-i Nebevî görülür. Minarelerin beşi de çift şerefelidir. Mescidin önünde, sayfanın alt tarafında yeşil sıra dağlar betimlenmiştir. Mescidin ikinci avlusunda hurma ağacı ve mavi kubbeli küçük bir yapı yer alır. Burada zemin kahverengidir. Avlunun revak kubbeleri ile Ravza-i Mutahhara'nın kubbesi aynı renkte, mavi ile boyanmıştır. Ravza'nın kubbe kasnağının ön tarafı kırmızı, yan tarafı ise pembedir. Mescidin sağ yanında da yine pembe tercih edilirken, revaklar arasındaki hatıllar kırmızı yapılmıştır. Mescidin ön tarafında yeşil bir kapı vardır.

İki sayfa da kırmızı kuzu içindedir. Yeşil, kırmızı, mavi ve pembe renkleri dikkat çeker. Mescid-i Nebevî şehrin yüksek bir noktasından bakılarak perspektif kullarına uygun olarak yapılmıştır. Mescidin hurma ağacının yer aldığı ikinci avlu hariç, her iki sayfada da zemin boş bırakılmıştır.

Çizimler çok başarılı değildir.

Katalog No: 26 (İz MK 2)¹⁷²

Bulunduğu Yer: İzmir Milli Kütüphanesi

Envanter No: 898-2

¹⁷² Yardım, *İzmir Milli Kütüphanesi Kataloğu*, s. 702.

Müstensih: Belli Değil
Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil
Tarihi: 1152 H. (1739 M.)
Ölçüleri: 205x130 - 130x7 mm.
Varak Sayısı: 53b - 115b
Satır Sayısı: 13
Yazı Türü: Nesih
Özellikler: Belli Değil
Resim No: 32

Minyatür: Bu eserdeki minyatürler, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Nadir Eserler Bölümü'nde yer alan Bel-Yz-K 001236¹⁷³ envanter numaralı eserin minyatürleriyle birkaç detay dışında neredeyse aynıdır. Bu nüsha, diğerine nazaran daha fazla süslenmiştir. Atatürk Kitaplığı'ndaki minyatürde boş bırakılmış olan sanduka, basık kemer alınlıkları, minber kapısı bu nüshada süslemelerle bezenmiştir. Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in sandukalarının içi aynı şekilde, kırmızı çift tahrirlerle doldurulmuştur. Hz. Peygamber'inki ise altın zemin üzerine siyah çift tahrir çekilmiştir. Minyatürlerde kullanılan renkler de hemen hemen aynıdır. Sanduka yanlarındaki yazılar da aynı yerlere yazılmıştır. Kandil formları da benzerdir.

İki eserin de aynı sanatçı elinden çıktığı düşünülebilir. Ancak İzmir'deki tarih olarak da daha geçtir ve daha özenli tasvir edildiği görülür.

Katalog No: 27 (Bu İYEK 1)
Bulunduğu Yer: Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi
Envanter No: UC 1005-2
Müstensih: Seyyid Ahmed el-Üstüvânî
Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil
Tarihi: 1152 H. (1739 M.)
Ölçüleri: 215x140 - 154x80 mm.
Varak Sayısı: 41-76
Satır Sayısı: 21
Yazı Türü: Nesih
Özellikler: Mavi renkli ebru cildi vardır.

¹⁷³ Bkz. Resim No: 22. Minyatürler burada ayrıntı anlatıldığından, tekrara düşmemek adına burada yeniden anlatılmamış, sadece farklılıklardan bahsedilmiştir.

Resim No: 33

Minyatür: Çift sayfa halinde düzenlenmiş minyatürlerin ilk sayfanın üst bölümünde üç sanduka, alt bölümünde de yine üç sanduka vardır. Bunlar, dikdörtgen şekilde oldukça basit çizilmiştir. İçlerindeki yazılardan kime ait oldukları anlaşılır. Üst bölümdeki sandukaların dizilişi ile alttakilerin dizilişi farklıdır. Üstteki sandukalarda, *'kabr-i nebiyyi sallâlâhü aleyhi vesellem'* ile *'kabr-i Ömer bin Hattâb radiyallâhü anh'* yan yana iken, *'kabr-i Ebu Bekir es-Sıddık radiyallâhü anh'* Hz. Peygamber'inkinin altındadır. Hz. Peygamber ve Hz. Ebu Bekir'in kabirlerinin sol tarafına dikey vaziyette, diğer yazılarda olduğu gibi siyah mürekkeple *'kabr-i Ebu Bekir halef-i nebiyyi sallâlâhü aleyhi vesellem'* yazılmış, kırmızı mürekkeple nokta konmuştur. Hz. Ömer'in kabrinin üst tarafına da *'kabr-i Ömer inde ricleyi 'n-nebiyyi sallâlâhü aleyhi vesellem'* yazılarak, yine kırmızı nokta ile tamamlanmıştır. Hz. Ömer'in kabrinin altında mail şekilde *'kâle's-Semhûdî ve hâzâ ercahu mâ ravâ ani'l-Kâsım ibn Muhammed sümme savverahâ İbn Asâkir hâkezâ'* yazılmıştır. Sayfanın alt tarafındaki sandukalar birbiriyle aynı büyüklükte, alt alta aynı hizada betimlenmiştir. İçlerinde yine kime ait olduğu bilgisi vardır. En üstteki *'kabr-i nebiyyi sallâlâhü aleyhi vesellem'*, ortadaki *'kabr-i Ebu Bekir es-Sıddık radiyallâhü anh'*, en alttaki ise *'kabr-i Ömer bin Hattâb radiyallâhü anh'* a aittir. Hz. Ömer'in kabrinin hizasından başlayacak şekilde dikey olarak, dört satır halinde *'ve nesebe İbn Hacer hâzihî's-sıfate ilâ'l-ekser ve hiye'r-rivâyetü's-sâlisetü ve mâ adâ hâzihî's-selâsete zaîfeten'* yazılmıştır.

Diğer sayfada minber-i Nebî yer alır. Sayfanın üst tarafındaki köşebentlerin tam ortasından büyükçe bir kandil, minber aynalığının üst tarafına denk gelecek biçimde aşağıya sarkıtılmıştır. Minber yandan tasvir edilmişken, kapısı karşıdan gösterilmiştir. Kapının üzeri üçgen tac biçimindedir. Minber köşkünün külâhı ve külâhın tepesinde alem vardır. Köşk kısmının alt tarafı üç bölüme ayrılmış ve her bölüm, kemerle açılmıştır. Minber kaidesi de görülür. Bu sayfa da bir de mühür bulunur. Mühürde şöyle yazar; *'Lâ ilâhe illâllâh Muhammedü'r- rasûlüllâh ve li-vakfî el-Hâc Abdülhamid b. Abdullah el-kütüb fi'z-zâfiyeti fi'l-câmi 'i'l-kebîr Sene mieteyn ba'de elf (1200)'*

Her iki sayfa da çift kırmızı kuzu içindedir. Bütün çizimlerde kırmızı renk kullanılmış, kompozisyon sade fakat öğeler muntazam betimlenmiştir.

Katalog No: 28 (İs SK 14)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00529 Ayasofya

Müstensih: Hâfız el-Hâc Mustafa

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1153 H. (1740 M.)

Ölçüleri: 200x125 - 131x63 mm.

Varak Sayısı: 70

Satır Sayısı:13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Bez cildi vardır.

Resim No: 34

Minyatür: Minyatür, yazmanın (a) varağında üç satırlık yazı altına tamamen altın kullanılarak yapılmıştır. Minber-i şerîf ile Ravza-i Mutahhara betimlenmiştir. Ravza'nın bir kısmı, minberin köşk ve kapısı üzerine denk gelecek şekilde yerleştirilmiştir. Alemli bir kubbe ve yanında altınla doldurulmuş iki pafta altında, Şebeke-i Saâdet ardında dikdörtgen forumunda üç sanduka görülür. Sandukalar defin hizasındadır.

Minber yandan tasvir edilmiştir. Minber aynalığı çiçek dallarıyla bezenmiştir. Minber köşkünün külahında hilal biçiminde bir alem görülür. Köşk kısmı bütünüyle dokuza ayrılmış, en üstteki boş bırakılmak suretiyle, diğerlerinin içine daire şeklinde birer nokta konmuştur. Benzer uygulama minber kapısında da vardır. Ancak minber kapısı dört kısma ayrılmıştır.

Basit ama kendi içinde düzeli bir kompozisyonu olan bir çalışmadır.

Katalog No: 29 (Ba HK 1)

Bulunduğu Yer: Balıkesir Halk Kütüphanesi

Envanter No: 10 Hk 962

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1153 H. (1740 M.)

Ölçüleri: Belli Değil

Varak Sayısı: 100

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Tevkî

Özellikler: Vişne rengi miklepli, deri cildi vardır. Tezhipleri mülevvendir.

Resim No: 35

Minyatür: Eserin (b) varağında ve tek sayfa halinde görülen minyatürde, Mescid-i Nebevî karşımıza çıkar. İki bölüm olarak tasvir edilmiş mescidin üst tarafının sağında minber-i şerîf, sol tarafta ise Ravza yer alır. Ravza'nın üstü mihrabiye şeklindedir. Mescidin dört

tarafı, tepesinde alem olan küçük lacivert kubbeli revaklarla çevrili iken Ravza'nın üst kısmı, mihrabiye ile kesintiye uğramıştır. Ancak, Hz. Peygamber'e hürmeten böyle yapıldığı söylenebilir. Mihrabiyenin içinin bir kısmı altın üzerine eflatun ciharberklerle, bir kısmı ise lacivert üzerine altın pençerle doldurulmuştur. Mihrabiye özensiz tığlarla tamamlanmıştır. Sivri kemerden aşağıya sarkan beş kandil altında, turuncu zemine üç sanduka, defin hizasına göre yerleştirilmiştir. Sivri kemerin içi anahtarlı zencerekle doldurulmuştur. Bu altın zencerek ile revaklar arasında kalan kısım da lacivert zemin üzerine altın cihaberklerle bezenmiştir. Minberin üstünde üç kandil vardır. Minber aynalığı yeşile boyanmış, minber kaidesi çift sıra kemerli açıklıklarla yükseltilmiştir. Üst sıradaki kemer açıklıkları pembeye, alt sıradakiler ise mescidin revaklarıyla aynı şekilde yeşile; sandukalar, kandiller, minber kapısı ve köşkündeki alemler ise altınla boyanmıştır. Minberin olduğu bölümün zemini laciverttir. Mescidin alt bölümünde bir hurma ağacı ile tepesinde alem bulunan lacivert kubbeli yapı içinde kandil görülür. Toplamda dört minareli olarak tasvir edilen mescidin iki minaresi buraya konmuştur. Bütün minareler iki şerefeli olarak verilmiştir. Bu kısmın zemini pembedir ve dengeli şekilde ara ara üç beyaz nokta konarak, zemin doldurulmuştur.

Kullanılan yeşil altının yer yer döküldüğü görülür. Minyatür tekniğine göre yapılmış, vasat bir çalışma olarak değerlendirilebilir.

Katalog No: 30 (Ko BYEK 2)¹⁷⁴

Bulunduğu Yer: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: By 378

Müstensih: Süleyman

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1153 H. (1740 M.)

Ölçüleri: 155x105 - 100x60 mm.

Varak Sayısı: 120

Satır Sayısı: 9

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli siyah meşin cildi, salbek şemselidir. Cedveller yaldızlıdır.

Resim No: 36

¹⁷⁴ Solak, *Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'nde Bulunan Bazı Delâilü'l-Hayrât'lardaki Tasvirler*, s. 92 – 93. Aynı envanter numarasıyla tezde anlatılan minyatür ve kütüphaneden tarafımıza verilen minyatür, aynı değildir. Durum, kütüphaneden sorulduğunda tezde yanlışlık olabileceği söylenmiştir.

Minyatür: İki sayfa olarak düzenlenmiş minyatürlerde aşınmalar olduğundan bazı yerler net değildir. İlk sayfanın merkezinde minber-i şerîf görülür. Minberin altında dört tarafı çevrilmiş bir hurma ağacı, minberin üst tarafında ise revaklı bir yapı ile bir tepe vardır. İkisi sayfanın alt köşelerinde, diğeri minberin sol üstünde kalacak şekilde üç kubbeli yapı mevcuttur. Tepe ve hurma ağacı yeşil; revaklar, kubbeler ve minber külâhı gri; minberin korkuluğu ile hurma ağacını çevreleyen çit turuncuyla boyanmıştır.

İkinci sayfanın merkezinde yine minber-i şerîf dikkat çeker fakat bu minber ilk sayfadakine nispeten daha küçüktür. Minberin alt tarafında yine ilk sayfadaki gibi bir hurma ağacı vardır. Ancak buradakinin kökleri sayfanın cedveline oturtulmuş ve onu çevreleyen bir şey yoktur. Burada dört kubbeli yapı yer alır. İkisi ilk sayfadaki gibi alt köşelere yerleştirilmişken, üçüncüsü minberin sağ tarafında, dördüncüsü de sayfanın en üst bölümündedir. Minberin solunda ve külâhının üst tarafında denk gelen yerde birer kuyu resmedilmiştir. Üstteki kuyunun arkasında altı bölümlü ve kubbeli revaklar, revaklara bitişik vaziyette de dört tarafında basık kemer bulunan Ravza-i Mutahhara tasvir edilmiştir. Şebeke-i Saâdet arkasında üç yeşil sanduka hemen hemen aynı hizadadır. Minber külâhı, kubbelerde mavi kullanılmış, revaklardaki sütun başlıkları ve hurma ağacı yeşil, Ravza'nın kaidesi ise turuncudur. Ravza'daki sütun başlıklarında altın kullanılmış, sütunlarda ise yeşil tercih edilmiştir.

Her iki sayfa da altın cedvel içine alınmış, sayfa zeminleri de aynı renge boyanmıştır. Ravza'da ve yanındaki revaklarda perspektif denemeleri görülürken, minber ve ilk sayfanın üst bölümündeki revaklı yapı tamamen minyatür tekniğiyle yapılmıştır.

Basit bir çalışmadır. Belli bir kompozisyon yoktur.

Katalog No: 31 (İs SK 15)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 01540 Laleli

Müstensih: Muhammed Sâdık b. Mustafa

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tarihi: 1154 H. (1741 M.)

Ölçüleri: 175x115 - 116x62 mm.

Varak Sayısı: 97

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 37

Minyatür: Mekke ve Medine şehir tasvirlerinin yer aldığı minyatürler, iki sayfa halindedir. Mekke şehri ilk sayfada yer alır. Sayfanın bütünü, tek şerefeli yedi minaresi ve üç sıra kubbeli revaklarıyla¹⁷⁵ Mescid-i Harâm kaplar. İbrahim Kapısı ile Dârü'n-Nedve ilaveleri de görülür. Avlunun merkezinde kapısı ve kuşağıyla görülen Kâbe yer alır. Metaf dairesi, Makamât-ı Erbaa, Makam-ı İbrahim, minber-i şerîf, merdiven, Kubbeteyn, bir kemer avluda görülen diğer öğelerdir. Makam-ı Hanefî ve Makam-ı Şâfiî¹⁷⁶ diğer makamlardan farklı olarak, iki katlı ve maksurelidir. Avluda iki sütun üzerine bindirilmiş kemer¹⁷⁷ dikkat çeker ki bu Ben-i Şeybe Kapısı'dır. Mescidin doğu cephesinde iki basamakla çıkılan üç kapı bulunur. Sayfanın en altında çok az kırmızı damlı evler görülür. Bu evlerin sol hizasında, sayfanın köşesine dik bir biçimde uzanan kemerli düz çatılı dikdörtgen bir yapı fark edilir. Burası Safâ Tepesi'dir.¹⁷⁸ Sayfanın sol üst köşesinde yeşil tepe üzerinde kubbeli mescidi olan bir dağ mevcuttur. Bu dağ, Nur Dağı olmalıdır.¹⁷⁹ Sayfanın üst tarafında mavi kubbeli, kırmızı kubbe kasnağı bulunan iki mescit vardır. Bu kısım aynı zamanda ufuk çizgisinin görüldüğü yerdir ve mavi ile boyanmıştır.

İkinci sayfa Medine şehrine ayrılmış ve ilk sayfada olduğu gibi sayfanın bütünü Mescid-i Nebevî'ye aittir. Üçer şerefeli beş minaresi ve tek sıra kubbeli revaklarıyla görülen mescidin avlusunun sol üst köşesinde Hücre-i Saâdet vardır. Mavi kubbeli, üç kemerli ve şebekeli olarak tasvir edilmiştir. Avluda bir hurma ağacı, bir kuyu ve kubbeli iki yapı yer alır. Minber-i Nebî ve mihrap nişi revakların içinde gösterilmiştir. Sayfanın alt kısmı tamamen hurma ağaçlarıyla doldurulmuştur. Bu kısımda, mescidin duvarlarındaki kırmızı şebekeli demir parmaklıkları olan pencereler görülür. Sayfanın sol üst köşesinde üzerinde bir yapı bulunan bir tepe ile bu hizada resmedilmiş başka yapılar dikkat çeker.

¹⁷⁵ Mescid-i Harâm'ın resminde de bu revaklar üç sıra halindedir. Resim için bkz. Eyüp Sabri Paşa, *Mirâtü'l-Harameyn*, s. y.

¹⁷⁶ Hanefî makamı Kanûnî Sultan Süleyman döneminde (1540) iki kat halinde inşa edilmiştir. Mâlikî ve Hanbelî makamları ise dört sütun halinde tekrar yapılarak üzerine ahşap bir çatı ilave edilmiştir. Bkz. Ögüt, "Makamât-ı Erbaa", s. 416.

¹⁷⁷ Bu kemer, Zemzem Kuyusu'nun kuzeyinde yer alan Beni Şeybe Kapısı'dır. Kapının üzerine, hilal altına 'Oraya emniyet içinde selâmetle giriniz' (Hicr/46) âyeti yazılıdır. Kemerde ise 'Ey Rabbim, buraya sadakatle girmemi ve buradan sadaketle çıkmamı sağla. Bana tarafından hakkıyla yardım edici bir kuvvet ver' (İsra/80) âyeti altınla yazılmıştır. Bkz. Rifat Paşa, *Mir'atü'l-Harameyn*, s. 167.

¹⁷⁸ Sa'yın başlangıç noktasıdır. Üzerine doğudan batıya doğru dizilmiş üç kemer yapılmıştır. Bu tepenin tam karşısında Merve Tepesi yer alır. Burada da bir duvardan duvara uzanan bir kemer bulunur. Rifat Paşa, *Mir'atü'l-Harameyn*, s. 243.

¹⁷⁹ Mekke'nin kuzeydoğusunda Kâbe'ye 5 km uzaklıktadır. Hz. Muhammed'in peygamberliğinden önce tefekkür için çıktığı dağdır ve kendisine vahiy bu dağda gelmiştir. Hz. Muhammed henüz çocukken Cebrâil tarafından göğsü yarılıp kalbi yıkanarak vahiy kabul etmeye uygun hale getirilme hâdisesi de yine bu dağda yaşanmıştır. Sonradan buraya kubbesi uzaktan görülebilen büyükçe bir mescid yapılmıştır. Bkz. Fuat Günel, "Hira", *DİA*, C. 18, İstanbul, 1998, s. 121.

İki sayfa da altınla doldurulmuş cedvel içindedir. İki sayfada da hemen hemen aynı renkler kullanılmış ve minyatürlerin geneline beyaz tonlar hâkimdir. Kubbe ve minarelerin alemlerinde, minber kapısı ve köşk kısımlarında, mihrapta, Ravza'nın şebekesinde ve kubbe kasnağında altın kullanılmıştır. Her iki sayfa zemini sarı, gökyüzü mavi tonlarıyla renklendirilmiştir.

Perspektif göre resmedilmiş, vasat bir örnektir. Ravza'dan yukarıya doğru çıkan ışık huzmesi Hz. Peygamber'in nurunu simgeler.

Katalog No: 32 (İs TSMK 2)¹⁸⁰

Bulunduğu Yer: İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: E. H. 1020

Müstensih: Mimarşeyhizâde İsmail Saîd

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tarihi: 1154 H. (1741 M.)

Ölçüleri: 165x110 - bbxbb mm.

Varak Sayısı: 94

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Resim No: 38, 39, 40

Özellikler: Miklepli vişne çürüğü deri cildi salbek şemseli ve köşebentlidir. Tezhipler mülevvendir.

Minyatür: Üç sayfa olarak yapılmış minyatürlerde Mekke, Medine şehirleri ile Hücre-i Saâdet betimlenmiştir. İlk sayfada iki satırlık yazı altında müstakil olarak, yüksek bir kaide üzerinde Hücre-i Saâdet bulunur. Boynuz biçiminde alemler olan dilimli kubbenin kasnağında beş pencere vardır. Kubbenin dilimleri farklı renk ve süslemelerle hareketlendirilmiştir. Kubbe kasnağı ve kaide, aynı renk ve formda yapılmıştır. Hücre-i Saâdet yeşil sütunlar üzerine binen üç kemerle, üç bölüme ayrılmıştır. Kemerler, sıralı beyaz ve mavi taşlarla örülmüştür. Ortadaki kısım daha büyükçedir ve burada pencere şekli verilmiş üç sanduka yer alır. Sandukalar soldan sağa doğru küçülmektedir. Sandukaların üstünde üç kandil mevcut olup, sandukaların zemini mavi pençberk ve gri dallarla doldurulmuştur. Orta kısmın her iki yan taraflarının zemini açık pembedir ve altından yapılmış şebeke ile kaplanmıştır. Kemerlerin üst kısmında kalan boşluklar da yine pembe zemin üzerine

¹⁸⁰ Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu*, s. 266.

geometrik (altıgen) motiflerle süslenmiştir. Hücre-i Saâdet'in iki yanına şamdan yerleştirilmiş ve bu şamdanlardan yukarıya doğru çıkan ışık huzmeleri fark edilir.

İkinci sayfada, Mekke şehri görülür. Yedi minaresi, tek sıra revaklı kubbeleriyle Mescid-i Harâm dışında, sayfanın alt kısmında dört tepe ve bu tepelerin aralarında kubbeli yapılar, kırmızı damlı Mekke evleri, üç mescit, sayfanın sol üst köşesinde tepesinde mescidiyle Arafat Dağı, tasvir edilen diğer unsurlardır. Bu dağda beyaz direkler dikkat çeker. Bunlar, Arafat Dağı'nın sınırlarını belirleyen işaretler olabilir.¹⁸¹ Üç mescidin iki tanesi yeşil avlusuyla diğerinden ayrılır. Mescid-i Harâm'ın İbrahim Kapısı ve Dârü'n-Nedve ilaveleri de avlu biçiminde görülür. Mescidin avlusunda siyah örtüsü, altın kuşağı ve kırmızı damı ile Kâbe, Makamât-ı Erbaa ve bir kubbeli yapı yer alır. Metaf dairesinin zemini beyaza boyanmış ve bu kısım kırmızı direklerle¹⁸² ile çevrelenmiştir. Minber-i şerîf de bu daire içindedir. Mescidin kapıları doğu cephesinde görülür. Bu kapılardan birinin tac kısmı üçgen biçimlidir ve bu, Osmanlı etkisidir. Bu tasvirde dikkat çekici olan nokta, sayfanın sol altında ve sayfanın cedvelini kesintiye uğratacak biçimde yapılmış olan Safâ Tepesi'nin kemerleridir. Minyatürde kemerlerin üstü kubbeye örtülmüştür.¹⁸³ Mescidin doğu cephesinde, tasvirin alt kısmında dört sıra dağ mevcuttur. Bu dağlardan biri, Ebû Kubey's olmalıdır.¹⁸⁴

Medine şehrinin bulunduğu tasvirde, beş minareli ve tek sıra kubbeli revaklarıyla Mescid-i Nebevî iki avlulu olarak gösterilmiştir. Bunun dışında hurma ağaçları, kırmızı damlı Medine evleri, dört mescit, içinde yedi kubbeli türbe bulunan Cennetü'l-Baki' ve sayfanın alt kısmında alçak tepeler vardır. Mescid-i Nebevî'nin ilk avlusunda mavi büyük kubbesiyle Ravzatü'l-Mübarek dikkat çeker. Şebeke-i Saâdet ardında üç sanduka görülür. Minber-i şerîf de bu bölümdedir. Buranın zemini açık yeşille boyanarak, farklılık sağlanmış, bu şekilde buranın Cennet Bahçesi olduğu vurgulanmak istenmiş olabilir. İkinci avluda ise bir hurma ağacı ile bir kubbeli yapı yer alır.

¹⁸¹ Günümüzde bu sınır, duvar görünümünde büyük taşlarla belirgin hale getirilmiştir. Bkz. Abdullah Boks, "Arafat", DİA, C. 3, İstanbul, 1991, s. 262. Bu taşlar, açıklamalı minyatürlerde mîl tabiriyle ifade edildiği için, biz de diğerlerinde bu şekilde kullanmayı uygun gördük.

¹⁸² İlk kez Abbâsî halifesi Vasık devrinde dikilen bu kandil direkleri, önceleri sadece Kâbe'nin ön cephesinde bulunurken, zamanla diğer cephelerde de yer alarak, çember şeklinde Kâbe'yi kuşatmıştır. Bkz. Can, *İslâmın Kutsal Mabedleri*, s. 65. Nâsır-ı Husrev, Kâbe'nin etrafına direkler dikildiğini, her iki direğin başında tahtalar konulduğunu, oymalarla, nakışlarla süslenmiş bu tahtalara halkalara ve kancalara da geceleri kandiller asıldığından bahsetmektedir. Bkz. Nâsır-ı Husrev, *Sefernâme*, (Çev. Abdülvehab Tarzi), İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1967, s. 116.

¹⁸³ Abbâsî Halifesi Ebû Cafer el-Mansûr dönemine kadar burada herhangi bir yapılanma olmamıştır. Sadece çıkmayı kolaylaştırıcı merdivenler yapılmıştır. Bkz. Mustafa Sabri Küçükbaşçı, "Safâ ve Merve", DİA, C. 35, İstanbul, 2008, s. 441 – 442.

¹⁸⁴ Mescidin 100 m. doğusunda bulunan bu dağ, İslamiyet'ten önce de sonra da kutsal kabul edilmiş ve önemli birçok hâdise bu dağda zuhur etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Özel, *Hicaz Albümü*, s. 52 – 54.

Üç sayfa da altın cedvel ve kırmızı kuzu içindedir. Mekke ve Medine şehirlerinin bulunduğu sayfaların cedvel dışında kalan boşlukları ile üçüncü sayfanın cedvel içinde Hücre-i Saâdet'in dışındaki boşluklar halkarî ile doldurulmuştur. Mekke ve Medine şehir tasvirleri uygulanan teknik ve kullanılan renkler bakımından birbirine benzer. Her iki sayfanın da zemini altınla boyanmış, Mescid-i Harâm ile Mescid-i Nebevî'nin kubbeleri mavi, duvarları beyaz, revaklar arasındaki hatıllar kırmızı, pencereler turuncu, dağlar gri, gökyüzü ve ufuk çizgisi mavi tonlarındadır. Mekke-Medine şehirlerinde görülen perspektif ve ışık-gölge uygulamaları üçüncü sayfa görülmez. Hücre-i Saâdet'in tasviri minyatür kurallarına uygun yapılmıştır.

Kullanılan renkler ve işçilik bakımından usta bir elden çıktığı ortadadır.

Katalog No: 33 (İs BYEK 1)

Bulunduğu Yer: İstanbul Bayezid Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: Veliyyüddin Efendi 569

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1154 H. (1741 M.)

Ölçüleri: 160x105 - 120x55 mm.

Varak Sayısı: 61

Satır Sayısı: 15

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli kahverengi deri cildin şemseleri yaldızlıdır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 41

Minyatür: Çift sayfa halinde görülen minyatürlerin ilk sayfasında Mescid-i Nebevî, ikinci sayfasında ise Mescid-i Harâm bulunmaktadır. Tasarım ve kullanılan renkler bakımından birbirine çok benzer. Her iki mabed de tepesinde nokta şeklinde kırmızı alemler olan mavi kubbeli tek sıra revaklar içindedir ve minareler revakların içine yerleştirilmiştir.

Beş minaresiyle Mescid-i Nebevî'nin avlusunda, sayfanın yukarısında Ravza-i Mutahhara görülür. Üç kubbeli ve üç bölümlü, şebekeli olarak betimlenmiştir. Orta kısımda iki kahverengi sütun arasında, şebeke ardında kırmızı üç sanduka defin hizasındadır. Kubbelere mavi, zemin ise pembeye boyanmış, kubbelere yukarıya doğru çıkan ışık huzmesi altınla yapılmıştır. Sandukaların hemen alt hizasında bir mihrap görülür. Sayfanın alt tarafında daha büyükçe yapılmış bir mihrap daha vardır. Mihrapların tac kısmı üçgen şeklindedir. Klasik

Osmanlı cami mihraplarında bu üçgen tasarım sıkça görülür.¹⁸⁵ Fakat küçük olan mihrabın üst tarafında yine ışık huzmesi bulunmasından dolayı bu mihraba, mihrab-ı Nebî denilebilir. Mihrabın alt tarafında minber-i Nebî yer alır ki minber kapısının üzerinde de mihrab-ı Nebî'deki gibi ışık huzmeleri görülür. Bunlar Hz. Peygamber'in nurunun ve makamının sembolü olabilir. Avluda bir de hurma ağacı mevcuttur. Hurma ağacı pembe ve tonlarıyla renklendirilmiş karolar üzerine konmuştur.

Mescid-i Harâm; yedi minaresi, avlusunda Kâbe, Makamât-ı Erbaa, iki minber ve Zemzem Kuyusu ile tasvir edilmiştir. Kâbe siyah örtüsü, altın kuşağı ile sayfanın üst bölümündedir. Altın Oluk, Hacerü'l-Esved, Hicr-i İsmail¹⁸⁶ de görülür. Metaf dairesi 12 direk ile dilimlere ayrılmış ve makamlardan biriyle kesintiye uğramıştır. Her bir dilimden kandil¹⁸⁷ sarkar. Aslında metaf dairesinin etrafındaki direkler, minyatürde kuşbakışı tasvir edildiği için, direkler ve aralarındaki bölümler, dilim gibi görünmektedir. Makamlar şekil ve renk olarak birbirinin aynısıdır. Hepsi üçgen çatılı ve şebekelidir. Burada iki minber olması dikkat çekicidir. Üstteki minber form olarak Osmanlı minberlerine benzerken (Kanunî Sultan Süleyman tarafından gönderilmiş minber olabilir), alttaki minber Mescid-i Nebevî'nin Emevîler dönemindeki minberi gibidir. Sekiz basamaklıdır ve minber aynalığı paftalara ayrılmış, bu paftalar kırmızı, siyah, pembe ve altınla boyanmıştır. Diğer minberin aynalığı yeşil çift tahrirle, kaide kısmı ise turuncu çift tahrirle doldurulmuş, kapısında ve köşkünün külahında altın kullanılmıştır. Zemzem Kuyusu üçgen çatılı, şebekelidir ve sayfanın sol alt köşesinde yer alır.

Tasvirler, genel olarak minyatür kurallarına uygun olarak yapılmıştır. Sadece iki yerde perspektif denemesifark edilir. Hurma ağacının yer aldığı karolarda ile Mescid-i Nebevî'nin avlusundaki öndeki mihrabın arkadakine nazaran daha büyük tasvir edilmiş olması perspektif uygulamaya çalışıldığını düşündürmektedir. Minyatürlerin geneline pembe ve tonları hâkimdir. Vasat bir örnektir. Mescid-i Nebevî'nin ilk sayfada bulunması bakımından farklılık arz eder. Mescid-i Nebevî'nin ilk sayfada betimlenmesi, Kaşmir'de bulunan bir Delâilü'l-Hayrât nüshasında da görülür.¹⁸⁸

¹⁸⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Tolga Bozkurt, *Osmanlı Selâtin Cami Mihrapları*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya, 2007.

¹⁸⁶ Kâbe'den ayrılmış olmasına rağmen Kâbe'nin bir parçası olarak kabul edilmekte ve Hz. Hacer'in ile oğlu Hz. İsmail'in mezarlarının burada olduğuna inanılır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Fuat Günel, "Hicr", DİA, C. 17, İstanbul, 1998, s. 455 – 456.

¹⁸⁷ III. Murad, 1576'da Mekke'ye üç parça kandil göndermiş ve böylece III. Murad Osmanlı Sultanları içinde, Haremeyn'e ilk kez kandil astıran padişah olmuştur. Sonra diğer padişahlar tarafından da Haremeyn'e hediye olarak kandil gönderme geleneği başlamıştır. Bkz. Atalar, "Türklerin Kâbe'ye Yaptıkları Hizmetler", s. 290 – 291.

¹⁸⁸ Rusli, *Dala'il al-Khayrat: Prayer Manuscripts From The 16th To 19th Centuries*, s. 138.

Katalog No: 34 (Ko BYEK 3)¹⁸⁹

Bulunduğu Yer: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: By 4226/2

Müstensih: İsmail el-Konevî

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tarihi: 1154 H. (1741 M.)

Ölçüleri: 167x117 - 110x55 mm.

Varak Sayısı: 56b - 153a

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Ciltsizdir. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 42

Minyatür: İki sayfa olarak tasarlanmış minyatürlerin ilk sayfasında yedi minaresi ile Mescid-i Harâm, tek sıra kubbeli revaklarla çevrelenmiştir. Avlunun merkezinde siyah örtüsü, altın kuşağı ve kapısı ile Kâbe yer alır. Altın Oluk ile Hacerü'l-Esved de tasvir edilmiştir. Yarım daire şeklindeki yeşil metaf dairesi, 10 dilime ayrılmış ve her dilimde altınla yapılmış bir kandil vardır. Makamât-ı Erbaa ile Makam-ı İbrahim, Zenzem Kuyusu ve minber-i şerîf fark edilen diğer mimari öğelerdir. Sayfa zemini pembeye, kubbeler de mavi boyanmış, alemleri ise altındır. Mescid-i Harâm'ın dışında, sayfanın üst bölümünde Nur Dağı ve tepesinde kubbeli mescidi vardır. Ayrıca yine burada yatay vaziyette mihrap nişine benzer bir şekil yapılmıştır. İçinde taşlar ve bir çiçek motifi görülür. Bu sayfada en dikkat çekici öge, stilize edilmiş kuş figürleridir. Bu şekilde yapılmış kuş figürü başka minyatürde görülmez.

İlk sayfadaki revaklı avlu burada da tekrar edilmiş, Mescid-i Nebevî beş minaresi ile revaklı avlu içine yerleştirilmiştir. İki bölüm halinde gösterilen mescidin alt bölümünün zemini, ilk sayfadaki gibi pembeye boyanmış ve buraya bir hurma ağacı ile içinde kandil bulunan kubbeli bir yapı betimlenmiştir. Ravza-i Mutahhara avlunun sol üst köşesindedir. Kubbesi, mihrabiye formunda yapıp, içi altın ve lacivert zemin üzerine penç ve dallarla bezenmiştir. Revaklar, burada kesintiye uğrar. Üç kemerle, üç bölüme ayrılan Ravza'nın orta kısmında, anahtarlı zencerekle oluşturulmuş sivri kemerden sarkan üç kandil ve kandillerin altında sandukalar yer alır. Yanlardaki kemerlerin altında birer kandil ile şamdan vardır. Kemerler bir siyah, bir beyaz taş sırasıyla örülmüştür. Ravza'nın hemen yanında üstünde üç

¹⁸⁹ Solak, *Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'nde Bulunan Bazı Delâilü'l-Hayrât'lardaki Tasvirler*, s. 111 – 112.

kandil sarkan minber-i Nebî mevcuttur. Minber kaidesi, çift katlı dört kemerli açıklıklar üzerindedir. Alttaki kemerler, revaklardaki kemerlerin renk ve formundadır. Minber kapısı ve köşk kısmı aynı renklerde ve biçimde yapılmıştır. Sayfanın en üst kısmında, Ravza'nın dışında tepesi oyulmuş bir dağ tasvir edilmiştir.¹⁹⁰

Her iki tasvir de minyatür mantığı ile yapılmıştır. İşçilik çok profesyonel olmamasına rağmen özenli çalışılmıştır.

Katalog No: 35 (İs SMK 1)

Bulunduğu Yer: İstanbul Sabancı Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: 103-0359

Müstensih: İsmail Yesârîzâde

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1155 H. (1742 M.)

Ölçüleri: 167x100 - 116x59 mm.

Varak Sayısı: 70b - 173b

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli koyu kestane rengi deri cildin salbek şemse ve köşebentleri yaldızlıdır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 43, 44, 45, 46

Minyatür: Ard arda dört sayfa halindeki minyatürlerde minber-i şerîf, Şebeke-i Saâdet, Mekke-Medine şehir tasvirleri bulunmaktadır. İlk sayfada minber-i şerîf basık kemerden sarkan bir kandil altında bütün sayfayı kaplar vaziyettedir. Kemer ile cedvel arasında kalan zemin, lacivert zemin üzerine hatâyî çiçekleriyle bezenmiştir ki aynı süslemeler minber kapısında, minber köşkünün alt tarafında da görülür. Aynı yerlerde ve kandilde iğne perdahtı uygulanmıştır. Kemerin bittiği yerlerde altınla yapılmış basit rûmîler vardır. Minberin korkuluk kısmında turuncu süslemeler yapılarak, hareketlilik sağlanmıştır. Minber kaidesi, biri pembe diğeri mavi zeminli olmak üzere çift sıra kuzu şeklindedir.

İkinci sayfanın üst kısmı ilk sayfanın tekrarıdır. Basık kemer altında, dilimli bir at nalı kemer yer alır. Fakat bu kemer, kubbe gibi tasvir edilmiş ve kemerin ortasından bir kandil sarmaktadır. Kandilin altında da, şebeke ardında içleri altınla doldurulmuş dikdörtgen şeklinde üç sanduka mevcuttur ve bunlar, defin hizasındadır. Şebekenin her iki yanında, içleri

¹⁹⁰ Bu minyatürdeki Mescid-i Nebevî ile Balıkesir Halk Kütüphanesi Katalog No: 29'da anlatılan Mescid-i Nebevî form olarak birbirine benzemektedir. Bkz. Resim No: 35.

anahtarlı zencerekle doldurulmuş iki sütun ve sütunların ucunda hilal biçimli alem bulunur. At nalı kemerin dilimleri birbiri içine geçmiş yarım dairelerden oluşur. Dairelerin kesişme yerlerinin zemini mavidir ve her birinin üzeri turuncu, siyah ve beyaz noktalarla süslenmiştir. Kemerin iç kısmında bir sıra halinde turuncu zeminli kuzu yer alır. Minber kaidesindeki süsleme, burada şebekenin oturduğu kaidedeki süslemenin aynısıdır.

Mekke şehir tasvirinin betimlendiği minyatürün merkezinde Mescid-i Harâm yedi minaresi, üç sıra revaklı kubbeli avlusuyla dikkat çeker. İbrahim Kapısı ile Dârü'n-Nedve de yer alır. Mescid-i Harâm'ın üç tarafında mescide bitişik nizamda olan Mekke evleri, arkada sıra dağlar, sayfanın ön tarafında ise bir medrese ile bir mescid bulunmaktadır. Mescid-i Harâm'ın avlusunda siyah örtüsü, altın kuşağı, kapısı ve Altın Oluk'la Kâbe yer alır. Metaf dairesinin etrafında Makamât-ı Erbaa, Makam-ı İbrahim ve minber mevcuttur. Avluda görülen diğer unsurlar, Kubbeteyn, Ben-i Şeybe Kapısı ve yürüme yollarıdır. Aslına uygun olarak Makam-ı Hanefî ve Makam-ı Şâfiî iki katlı tasvir edilmişken, Makam-ı Hanbelî ile Makam-ı Mâlikî tek katlıdır.¹⁹¹ Dağların ardında gökyüzü ve bulutlar fark edilir.

Medine-i Münevvere'nin anlatıldığı sayfada tek şerefeli dört minaresi ve ön cephedeki üç kapısı, tek sıra kubbeli revaklı avlusuyla Mescid-i Nebevî betimlenmiştir. Mescid, üç avlu şeklindedir. En büyük avluda bir hurma ağacı, kubbeli bir yapı, kuyu ve kırma çatılı bir maksure mevcuttur. İkinci avluda mavi kubbesi ve altın şebekesi ile Ravza görülür. Kubbe kasnağında üç pencere vardır. En küçük avluya ise kahverengi külâhı ile minber-i Nebî yerleştirilmiştir. Mescidin üç tarafında, mescide bitişik vaziyette Medine evleri; arkada sıra dağlar ve gökyüzü; gökyüzünde bulutlar; ön tarafta ise bir medrese ile yine evler tasvir edilmiştir. Mescidin sol duvarı hizasınca S şeklinde yeşil bir yol uzanır.

Dört sayfa da siyah kuzu ve altın cedvel içindedir. Mekke-Medine şehir tasvirleri tamamen Batı etkisi altında, realist bir anlayışla, perspektif ve gölge-ışık kurallarına uygun bir şekilde yapılırken, minber ve Hücre-i Saâdet'in yer aldığı tasvirlerde geleneksel minyatür teknikleri uygulandığı fark edilir.

Hem geleneğin hem de yeniliğin bir arada yer aldığı bu eser için, geçiş dönemi eseri denilebilir. Minyatürlerin usta bir elden çıktığı çok açıktır.

Katalog No: 36 (İs SK 16)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00752 Fatih

¹⁹¹ Fotoğraf için bkz. Dördüncü, *Yıldız Albümleri Mekke – Medine*, s. 89.

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1155 H. (1742 M.)

Ölçüleri: 158x101 - 102x59 mm.

Varak Sayısı: 106

Satır Sayısı: 10

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Cildi kırmızı bezdir. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 47

Minyatür: Mekke ve Medine şehirlerinin görüldüğü minyatürlerin ilkinde, Mekke-i Mükerrema vardır. Mescid-i Harâm yedi minareli, tek sıra mavi kubbeli revaklarıyla sayfanın bütünü oluşturur; kalan boşluklar, kırma çatılı veya kubbeli Mekke evleri ile doldurulmuştur. Sayfanın sol üst köşesinde yeşil renkte Nur Dağı ve üzerinde kubbeli mescid bulunur. Mescid-i Harâm'ın İbrahim Kapısı ile Dârü'n-Nedve ilaveleri de görülür. Kâbe-i Muazzama ise avlunun ortasında siyah örtüsü ve altın kuşağıyladır. Kâbe'nin etrafında gelişi güzel yerleştirilmiş ve birbirine benzer şekilde dokuz adet kubbeli yapı ile mavi külahı, kırmızı merdivenleriyle minber-i şerîf yer alır. Avlunun zemini açık yeşile boyanmıştır. Revakların içi kırmızı tonlarındadır. Mescidin ön tarafına altı-üstlü iki sıra halinde pencereler konmuştur. Alttaki pencereler, dikdörtgen şeklinde siyah zemin üzerine kırmızı şebekeli iken üsttekiler mavi zemin üzerine beyaz şebekelidir. Mescidin etrafında, önceki minyatürlerde görülen Mekke evlerinden farklı olarak yapılmış mavi kırma çatılı, iki katlı binalar vardır. Sayfanın sol alt köşesine dik olarak Safâ Tepesi'nin kemerleri yerleştirilmiştir.

İkinci sayfada, Medine şehri ve sayfanın merkezinde Mescid-i Nebevî betimlenmiştir. Mescid-i Nebevî'nin kubbeli revakları ile pencereleri renk ve şekil açısından ilk sayfadakinin aynısıdır. Minare sayısı burada beştir. Avluda yine dağınık vaziyette dört yapı ile minber, Mescid-i Harâm'dakilere benzer şekildedir. Zemin yine aynı renge boyanmıştır. Avluda bir de hurma ağacı görülür. Ravza, mescidin sol üst köşesine revakların üzerine hava asılı durur gibi tasvir edilmiştir. Ravza'nın mavi kubbesi, kubbe kasmağının önde dört, yanda iki penceresi ve zemini yeşile boyanmış siyah şebekesi vardır. Sandukalar görünmez. Ravza'nın kubbesinde iki küme halinde ışık huzmeleri sayfanın cedvelinden taşar biçimde yukarıya çıkmaktadır. Sayfa zemini yine ilk sayfadaki gibi sarıdır.

İki sayfa da cedvel içine yerleştirilmiş ve kullanılan renkler ve formlar bakımından birbirine çok benzer. Resim tekniğinde yapılmış vasat bir nüshadır.

Katalog No: 37 (A DİB K 1)

Bulunduğu Yer: Ankara Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi

Envanter No: 2000

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1156 H. (1743 M.)

Ölçüleri: Belli Değil

Varak Sayısı: Belli Değil

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi şemseli, miklepli cildi vardır. Tezhipleri mülevvendir.

Resim No: 48

Minyatür: İki minyatürden ilkinde, köşebentlerin ortasından aşağıya sarkan büyük bir kandil altında, defin hizası dikkate alınarak yerleştirilmiş üç sanduka görülür. Büyük kandilin iki yanında birer küçük kandil daha vardır. Sandukalardan üstte olanın sağ tarafı ile en alttakinin sol tarafı, tasvirin kenar suyu cedveline yaslanmaktadır. Sandukaların iç zemini, yeşile boyanmıştır. Baş ve ayak kısımlarının olduğu yerlere turuncu üçgen biçiminde şahide yapılmıştır. Büyük kandil en üstteki sandukanın şahide kısmında durur gibidir. Kenar suyunda yapraklı dal motifi amatörce uygulanmıştır. Köşebentlerin zemini yeşildir ve üzeri turuncu dallarla doldurulmuştur.

Diğer sayfa, ilk sayfayla aynı tasarıma sahiptir ve burada minber-i Nebî bulunur. Minber köşk kısmının alt bölümünde ve minber korkuluğunda turuncu dikdörtgenler tasvir edilmiştir. Minber kapısı cepheden tasvir edilmiştir.

Minyatür kurallarına uygun yapılmıştır. Amatör bir çalışmadır ve bu amatörlük, özellikle kandil motiflerinde çok daha net fark edilir.

Katalog No: 38 (A MK 2)¹⁹²

Bulunduğu Yer: Ankara Milli Kütüphane

Envanter No: 06 Hk 4541

Müstensih: Muhammed Hocaşâde

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1158 H. (1745 M.)

¹⁹² İnce, *Ankara Milli Kütüphane Yazma Eserler Koleksiyonundaki Mekke ve Medine Minyatürleri*, s. 72 – 77.

Ölçüleri: 158x103 - 115x58 mm.

Varak Sayısı: 93

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Sırtı, sertabı ve mıklebi kahverengi meşin, mavi bez kaplı mukavva bir cildi vardır. Tezhipleri mülevven, kâğıdı suyolu filigranlıdır.

Resim No: 49

Minyatür: Çift sayfa halindeki minyatürün ilk sayfasında Mescid-i Harâm, tek sıra mavi kubbeli revaklı dikdörtgen avlusu ve çift şerefeli yedi minaresi ile gösterilmiştir. Avlusunda Beytullah yarım daire şeklindeki metaf alanı içindedir. Makamât-ı Erbaa, minber-i şerîf, merdiven ve Zemzem Kuyusu da avludadır. İbrahim Kapısı mescidin batı cephesindedir. Doğu cephesinde ise mescidin duvarı, tam karşı cepheden betimlenmiştir. Bu duvarda çift katlı pencerelerin üsttekileri siyah, alttakileri kırmızı şebekelidir.

Mescid-i Nebevî ikinci sayfadadır. Beş minareli mescidin tek sıra mavi kubbeli revaklı dikdörtgen bir avlusu bulunur. Hücre-i Saâdet'in kubbesi de mavidir. Şebekesi ardında üç kabir, defin sırasına göre hizalıdır. Altınla doldurulmuş sandukalar yandan görünür. Hücre-i Saâdet'in bulunduğu cephede revaklar iki katlıdır. Mescidin avlusunda minber-i şerîf, iki mahfil, hurma ağaçları ve kuyu mevcuttur. Buradaki minber ile Mescid-i Harâm'ın avlusundaki minber aynıdır. Yandan gösterilmiş minber, Osmanlı tarzındadır. Mescidin beden duvarı da ilk sayfadaki gibidir.

Her iki sayfanın da zemini altındır. Çift siyah kuzu ve altın cedvel çekilmiştir. Minyatürde yer yer dökülmeler meydana gelmiştir.

Hem perspektif hem de minyatür tekniği uygulanmıştır. Mescidin öndeki duvarının tam cepheden görülmesi minyatür tekniğine göre, mescidlerin planı ise perspektife uygundur. İşçilik vasattır.

Katalog No: 39 (İs SK 17)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 01535 Laleli

Müstensih: Hâfız Ahmed

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1158 H. (1745 M.)

Ölçüleri: 158x105 - 96x59 mm.

Varak Sayısı: 142

Satır Sayısı: 9

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi deri cildin salbek şemse ile köşebentleri kırmızı ve yaldızlıdır. İç kapaklar ebruludur. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 50

Minyatür: Her iki sayfanın başında iki satırlık beyit altında minyatürler görülür. İlk sayfada, Kâbe-i Muazzama'nın üstündeki beyit şöyledir;

Budur âyîn-i Arab bir kavmin olsa seyyidî

Az olur ki kabri üzre bende azâd olmaya

Kâbe siyah zikzaklı örtüsü ve altın kuşağı ile iki cepheden görülür. Altın Oluk da yapılmıştır. Kâbe kapısı ve üzerindeki panoda bir takım motifler betimlenmiştir. Ancak bu kısım silindiği için bunların ne oldukları tam olarak anlaşılamamaktadır. Kâbe'nin kaide kısmı, üstte pembe, altta mavi kuzu şeklinde ve ara suyu da altınla bezenmiştir. Dam kısmında turuncu kuzu dört tarafı dolandır ve zemini pembeyle boyanmıştır. Kâbe'nin örtüsündeki zikzaklarda ve Altın Oluk'ta iğne perdahtı uygulanmıştır.

İkinci sayfanın beyti de şöyledir;

Sen ki fahrü'l-mürselin hem seyyidü'l-kevneynsin

Hâşâlillâh kabrine yüz süren azâd olmaya

Hücre-i Saâdet de Kâbe gibi düz bir çatıyla örtülü ve iki cepheden gösterilmiştir. Her iki yapının da çatıları ve kaidelerinin formu ile rengi aynıdır. Hücre-i Saâdet'in yeşil sivri kemerleri, pembe sütunlar üzerine biner. Sütun kaideleri ile başlıkları altınla yapılmış ve buralarda iğne perdahtı uygulanmıştır. Sütunların altında üç sıra düzgün kesme beyaz taş sırası görülür. Kemer ve çatı arasında kalan boşluklar maviyle boyanmıştır. Zemini altınla doldurulmuş hücrenin kırmızı şebekesi ardında üç sanduka defin hizasındadır. Sanduka başlarındaki sarıklar dikkat çekicidir.

Beyitler ve tasvirler altın cedvel içindedir. Canlı renkler kullanılmış, işçilik düzgündür.

Katalog No: 40 (İs SK 18)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 01543-001 Laleli

Müstensih: es-Seyyid Mehmed el-Halebî es-Sekrî el-Hanefî

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1160 H. (1747 M.)

Ölçüleri: 222x165 - 166x79 mm.

Varak Sayısı: 61

Satır Sayısı: 15

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Vişne rengi deri cild şemselidir. İç kapaklar ebruludur. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 51

Minyatür: Minyatürlerin ilkinde Kâbe-i Muazzama örtüsüz bir şekilde görülür. Beyaz düzgün kesme taştan yapılmış olarak tasvir edilmiş Kâbe'nin kapısı, altın kuşağı ve Altın Oluk'u vardır. Kâbe'nin iki yanında birbirinin aynısı, ortasından kandil sarkan mavi kubbeli yapılar yer alır. Üst tarafında üç yapı betimlenmiştir ki bunlar Kâbe'nin yanındakilere nispeten daha küçüktür. Bu üç yapıdan ortadaki, turuncu şeridiyle diğer ikisinden ayrılır. Bu yapıların en dikkat çekici tarafı, alemlerinin tığ şeklinde yapılmış olmasıdır. Kâbe'nin sağ alt köşesinde minber-i şerîf ve aynı hizada iki yapı görülür. Minber kapısı ile külahı mavi kubbe şeklindedir. Minber aynalığının zemini altınla doldurulmuşken, köşk kısmının yarısı ile aynalığın alt bölümü turuncuya boyanmıştır. Minberin alt kısmına ise iki kubbeli yapı arasında iki tekerlekli, dört basamaklı bir sarı merdiven ve bir de kuyu yerleştirilmiştir. Minberin hemen altındaki yapı ve Kâbe'nin üstündeki turuncu şeritli yapı aynıdır. Kâbe, minber ve bütün yapılar altınla yapılmış bir kaide üzerinde yükselir.

İkinci sayfanın merkezinde, turuncu çitle çevrelenmiş üç hurma ağacı mevcuttur. Hurma ağacının etrafında birbirinin aynısı üç yapı ile bir kuyu görülür. Büyükçe bir aleme sahip mavi soğan kubbeli Ravza, sayfanın sol üst köşesine yerleştirilmiştir. Sandukalar, şebeke ardında defn hizasındadır. Sandukaların bulunduğu bölüm turuncu çerçeve içine alınmıştır. Ravza'nın sağ tarafında minber-i Nebî ve onun üstünden de aynı şekilde tasvir edilmiş, ortasından kandil sarkan mihraplar bulunur. Minber; form olarak ilk sayfadakinin benzeridir, sadece kullanılan renkler farklıdır. Burada minber aynalığı sarıya boyanmıştır. Ravza, minber, mihraplar, kubbeli yapılar ile hurma ağacının bulunduğu çit, altınla boyanmış kaide üzerindedir.

Minyatürler, atın cedvel içinde ve pembe zemin üzerine betimlenmiştir. Her iki sayfanın altında üstü mavi, alt tarafı yeşil olan bulutlar vardır. İlk sayfadaki bulutlarda noktalar dikkat çeker. Tasvirler genel olarak minyatür tekniğinde yapılmış olmasına rağmen, Kâbe'de perspektif uygulandığı fark edilir. İşçilik vasattır.

Katalog No: 41 (Bu İYEK 2)

Bulunduğu Yer: Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: OR 367

Müstensih: Osman b. Ahmed

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tarihi: 1160 H. (1747 M.)

Ölçüleri: 194x130 - 140x74 mm.

Varak Sayısı: 28

Satır Sayısı: 23

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Tezhipleri mülevvendir.

Resim No: 52, 53

Minyatür: İlk minyatürde yedi minareli, tek sıra kubbeli revaklıyla Mescid-i Harâm tam sayfa halindedir. Kâbe siyah örtüsü, altın kuşağı ve kapısı ile metaf dairesi içerisindedir. Kâbe'nin etrafına Makamât-ı Erbaa ve Makam-ı İbrahim, Zemzem Kuyusu ve Kubbeteyn yerleştirilmiştir. Metaf dairesinin içi kaldırımlarla döşenmişken, dört makam ile Kubbeteyn'e giden yürüme yolları mevcuttur. Bazı revakların içinde kubbesi mavi, gövdesi altınla boyanmış yapılar yer alır. Revakların içi turuncu, kemer üstleri kırmızı, kubbeleri ise mavidir. Hatıllar nokta şeklindedir. Minareler griye boyalıdır. Bu minyatürün yanındaki sayfanın sağ alt köşesine mavi kubbeli kasnaklı bir yapı yerleştirilmiştir. İçi zikzak, kuzu ve üç iplik rûmî ile bezenmiş, yapının etrafı da düzgün kesme taşlarla doldurulmuştur.

Bir sonraki sayfa kuzularla dört sağda dört solda olmak üzere sekiz bölüme ayrılmış, sağ tarafa yazılar yazılmış, sol tarafa ise sandukalar tasvir edilmiştir. Mavi kubbe altındaki sandukalar, üstteki iki bölümde aynı, alttaki iki bölümde farklı şekillerde yerleştirilmiş ve yanlarına kırmızı mürekkeple kime ait oldukları belirtilmiştir. Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'inkiler aynı iken, Hz. Peygamber'in kabrinin üzerindeki ifadeler farklıdır. Yandaki açıklamalarda da bu durum izah edilmiştir. Ayrıca, sandukaların dizilişleri ve aralarındaki mesafeler hakkında açıklamalar yapılmıştır.

Mescid-i Nebevî'nin yer aldığı minyatürde mescid; beş minareli, iki avlulu ve tek sıra kubbeli revaklı olarak tasvir edilmiştir. Revakların içi yeşile boyanmıştır. Hücre-i Saâdet mavi kubbe altında, kenarları anahtarlı zencerekle sınırlandırılmış şebeke içindedir. Şebeke ardında dört sanduka görülür. Anahtarlı zencerekle, yukarıdaki revaklara doğru çıkar. Bu revağın içinde üç kapı veya pencere vardır. Hücre-i Saâdet'in hemen yanında üç kemerle, üçe ayrılmış bir bölüm vardır. Orta bölümde minber mevcuttur ve buranın zemini altınla doldurulmuştur. İkinci avluda; hurma ağacı, mahfil-i şerîf, küçük kubbeli bir yapı ile iki kemerli ve bu

kemerlerden kandil sarkan bir yapı mevcuttur. Avlunun zemini kesme taşla döşenmiş gibidir. Sayfanın en üstünde çok basitçe ikişerli küme halinde dört dağ çizilmiştir.

Minyatürler, altın cedvel içindedir. Mescid-i Nebevî'nin avlusundaki havuz dışında perspektif kullanıldığı görülmez, minyatür kurallarına uygun olarak yapılmıştır. İşçiliği açısından vasat bir çâşımadır.

Katalog No: 42 (İs BB AK 2)

Bulunduğu Yer: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Nadir Eserler Bölümü

Envanter No: Bel-Yz-K 000556

Müstensih: Tayyib b. Muhammed el-Kadî

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1160 H. (1747 M.)

Ölçüleri: 160x105 - 115x70 mm.

Varak Sayısı: 95

Satır Sayısı: 9

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli kahverengi deri cild salbek şemselidir. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 54

Minyatür: İlk sayfada Şebeke-i Saâdet, ikinci sayfada ise minber-i şerîf tasvir edilmiştir. Sayfanın üst kısmında basık kemer ve kemer bitiminde basitçe yapılmış rûmîler vardır. Kemer ile cedvel arasındaki köşebentlerde hatâyîler betimlenmiştir. Şebeke-i Saâdet dilimli at nalı kemer altındadır ve kemerden bir kandil sarkar. At nalı kemerin dilimleri birbiri içine geçmiş yarım daireler şeklindedir, dairelerin kesişme yerlerinin zemini mavi iken, diğer yerler altınla doldurulmuştur. Kemerin iç kısmında, bir sıra halinde kuzu yer alır. Tam tepesinde de alem mevcuttur. Şebekenin arkasında dikdörtgen şeklinde üç sanduka defin hizasına göre yerleştirilmiş ve sandukaların içi altınla boyanmıştır. Şebekenin her iki yanında gri sütun ve sütunların tepesinde alem bulunur.

İkinci sayfada minber-i Nbü, ilk sayfadaki kemerli tasarım altında görülür. Diğer sayfadakinden farklı olarak kandil, at nalı kemerden değil, basık kemerden aşağıya iner. Minber aynalığı ile köşebentlerdeki süslemeler aynıdır. Minber kapısında, korkuluğunda ve külâhında altın kullanılmıştır. Kapısının tac kısmı, Osmanlı tarzına uygun olarak üçgen şeklindedir.

Bu eserdeki minyatürler, kompozisyon olarak İstanbul Sabancı Müzesi'ndeki 103-0359 envanter numaralı eserdeki Hücre-i Saâdet ve minber formu ile çok benzer.¹⁹³ Ancak, Sabancı Müzesi'ndeki minyatürlerin işçiliği daha kalitelidir. Bu minyatürleri yapan usta, Sabancı Müzesi'ndeki eserden ilham almış olabilir. İşçiliğin iyi olduğu pek söylenemez.

Katalog No: 43 (İs SK 19)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00054 Çelebi Abdullah

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tarihi: 1161 H. (1748 M.)

Ölçüleri: 210x130 - 150x70 mm.

Varak Sayısı: 297

Satır Sayısı: 23

Yazı Türü: Nesih

Resim No: 55

Özellikler: Beyaz bez cilde sahiptir. Tezhipler mülevvendir.

Minyatür: Mekke-Medine şehir betimlemelerinin bulunduğu minyatürde, Mekke ilk sayfadadır. Yedi minareli, tek sıra mavi kubbeli revaklı dikdörtgen avlusuyla Mescid-i Harâm İbrahim Kapısı ve Dârü'n-Nedve ilavesiyle gösterilmiştir. Avluda sadece siyah örtüsüyle Kâbe, mavi kubbeli Makamât-ı Erbaa, Kubbeteyn ve mavi külahlı minber-i şerif vardır. Mescidin duvarları beyazdır ve kapıları üçgen tac biçimli, Osmanlı tarzındadır. Kırmızı şebekeli pencereleri bulunur. Revakların zemini yeşil, avlu zemini ise pembedir. Mescidin doğu cephesinde mavi kubbeli Osmanlı tarzında yapılar, kırmızı damlı, beyaz duvarlı evler ile yeşil dağlar yer alır. Güney cephesinde de benzer ev ve yapılar görülür. Bu taraftaki yeşil dağlar, önlü-arkalı konumlandırılarak, derinlik sağlanmıştır. Gökyüzü ise masmavidir.

İkinci sayfadaki Medine şehrinde, Mescid-i Nebevî beş minareli ve tek sıra mavi kubbeli revaklı dikdörtgen planıyla, iki avluludur. İlk avluda, Ravza-i Mutahhara ve mihrap tasvir edilmiştir. Ravza'nın mavi kasnaklı kubbesi altında, altın şebekesi ardında, yeşil zemin üzerinde siyah üç kabir defin sırasına göre hizalanmış vaziyettedir. İkinci avluda, Mescid-i Harâm'ın avlusundaki minberin aynısı, hurma ağacı ve mavi kubbeli bir yapı mevcuttur.

¹⁹³ Bkz. Katalog No: 35, Resim No: 43, 44.

Dağlar, evler ve yapılar Mekke şehrindekine benzer haldedir. Sadece evlerin sayısının daha fazla olduğu fark edilir.

Şehirlerin zemini altına boyalıdır ve altın cedvel çekilmiştir. Minber, minyatür tekniğine göre yapılmışken, genel olarak kompozisyona hâkim olan teknik, resim tekniğidir. Gölgeleme, perspektif uygulanmış, derinlik verilmeye çalışılmıştır.

İşçilik itinalıdır. Kompozisyon bakımından da başarılıdır.

Katalog No: 44 (İs SK 20)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00215 Süleymaniye

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1162 H. (1748 M.)

Ölçüleri: 163x108 - 102x60 mm.

Varak Sayısı: 111

Satır Sayısı: 9

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Vişne rengi deri cildi salbek şemselidir. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 56

Minyatür: Birinci sayfada Mekke-i Mükerrreme, ikinci sayfada Medine-i Münevvere şehri betimlemiştir. Mekke'nin merkezinde Mescid-i Harâm pembe renkli yedi minaresi, bir sıra mavi kubbeli revaklarıyla görülür. Revaklar iki katlıdır. Mescidin üst tarafına avlu şeklinde bir bölüm daha eklenmiştir. Kâbe ilk avluda, etrafında Makamât-ı Erbaa ve minberle birlikte görülür. Sayfanın üst tarafında üç mescid, iki küçük kubbeli yapı ve hurma ağaçları vardır. Sayfanın cedvelinin dışında pembe bir tepe ve ikisi yanda, biri tepesinde olmak üzere üç kubbeli yapı yerleştirilmiştir. Sayfanın en altında da benzer renk ve formda yapılmış küçük tepeler üzerinde bir hurma ağacı mevcuttur.

Medine şehrinin bulunduğu tasvirde, Mescid-i Nebevî pembe beş minaresiyle bulunur. Avlusunda bir hurma ağacı, kuyu, kubbeli bir yapı, minber ve iki mihrap vardır. Tepesinde kocaman alem bulunan mavi kubbeli Hücre-i Saâdet altında üç sanduka, altınla doldurulmuştur. Mescidin kapılarında merdivenler yer alır. Sayfanın üst tarafına, birbirinin aynısı üç kubbeli yapı, hurma ağaçları ile bir tepe yerleştirilmiştir. Cedvel dışında da pembe bir tepe tasvir edilmiştir. Ayrıca sayfanın alt kısmı, ilk sayfadakiyle uyumlu şekildedir, fakat burada daha fazla hurma ağacı vardır.

Her iki sayfada da ağırlıklı olarak pembe, mavi ve yeşil kullanılmıştır. Perspektif sadece Mescid-i Harâm'ın üst avlusunda görülür. Sayfaların sol alt köşesine denk gelen yerdeki minarelerin, mescidlerden bağımsız ve kaidesine kadar gösterilmiş olmaları dikkat çeker.

Harem-i Şerîf'in ön duvarındaki karmaşıklık gözü yormaktadır. Özensiz ve amatör bir çalışmadır.

Katalog No: 45 (İs SK 21)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 01500 Yazma Bağışlar

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1162 H. (1748 M.)

Ölçüleri: 160x104 - 120x64 mm.

Varak Sayısı: 144

Satır Sayısı: 9

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Vişne çürüğü rengi deri cilde sahiptir. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 57

Minyatür: İlk sayfada Mekke şehri görülür. Yedi minaresi, mavi kubbeli revakları ve beyaz duvarlarıyla Mescid-i Harâm'ın avlusunda siyah örtülü ve altın kuşaklı Kâbe, Makamât-ı Erbaa, Makam-ı İbrahim, minber-i şerîf ve Kubbeteyn yer alır. Metaf dairesi, kırmızı çitle belirlenmiştir. Makamât-ı Erbaa mavi kırma çatılı maksure biçiminde ve taşıyıcıları kırmızıdır. Revak kemerlerinin hatılları da kırmızı renktedir. Minareler beyaz, külahları ise maviye boyanmıştır. İbrahim Kapısı ile Dârü'n-Nedve de gösterilmiştir. Mescidin doğu duvarındaki oluklar dikkat çekicidir. Mescidin güneydoğu köşesinde Safâ Tepesi'nin kemerleri bulunur. Mescidin etrafı beyaz duvarlı Mekke evleri ile çevrilidir. Bu minyatürdeki evlerin, + biçimindeki planı, kırmızı gölgelikleri ve her birinin damında bulunan ve havuz olduğu tahmin edilen öğeleri, önceki minyatürlerde görülmeye alışkın olunan evlerden farklıdır. Mescidin arkasında ise sıra dağlar mevcuttur. Sayfanın köşelerindeki dağlar kahverengi, aralardakiler ise gri tonlarda betimlenmiştir. Dağlarda mescitler vardır. Ufuk çizgisindeki kırmızı tonlar, güneşin doğmak üzere olduğu izlenimini verir. Gökyüzü mavidir, gökyüzündeki kuşlar da dikkat çekicidir.

Medine şehrinin ortasında Mescid-i Nebevî iki avlulu, beş minarelidir olarak tasvir edilmiştir. Mescidin mimari öğelerinde kullanılan renkler, ilk sayfadakilerle aynıdır. Revak kubbelerindeki alemler altınla yapılmıştır. Birinci avluda Ravza, mescid duvarlarından çok yüksek tutulmuş, mavi kubbeli ve yüksek kubbe kasnaklıdır. Kubbe kasnağında iki pencere resmedilmiştir. Hücre-i Saâdet altın şebekeli, tek kemerlidir. Sandukalar görünmez, minber ise revakların arasından görülür. İkinci avluda bir hurma ağacı ile kuyu bulunur. Mescidin iki kapısı ve iki basamaklı merdivenleri gridir. Medine evleri renk ve şekil açısından Mekke evleriyle aynıdır. Mescidin arkasında Cennetü'l-Baki' yüksek beyaz duvarlarla çevrelenmiştir. Zemini yeşille doldurulmuştur. Şehrin dağları da önde üç sıra kahverengi, arkada iki sıra gri tonlardadır. Gökyüzü de Mekke şehrindeki tekrarır.

İki sayfa da siyah kuzulu altın cedvellidir. Sayfa zemini sarıya boyanmış, gölge-ışık kullanılmış ve perspektif kurallarına da tam riayet edilmiştir. Mekke'deki kahverengi dağlar ile gri dağlar arasında derinlik verilmiştir. İşçilik gayet muntazamdır.

Ravza'nın mescid duvarlarından çok yüksek tutulması ölçüler açısından orantısızlık yaratıyor gibi görünse de, Hz. Peygamber'in makamına duyulan hürmetten dolayı böyle yapıldığı düşünülebilir.

Katalog No: 46 (İs SK 22)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00046 -001 Aşir Efendi

Müstensih: Halil el-Girîdî

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tarihi: 1162 H. (1748 M.)

Ölçüleri: 170x108 - 109x57 mm.

Varak Sayısı: 69

Satır Sayısı: 15

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 58

Minyatür: Haremeyn tasvirlerinin yer aldığı minyatürlerin ilkinde Mekke şehri ve şehrin merkezinde Mescid-i Harâm betimlenmiştir. Mescidin beş minaresi ve İbrahim Kapısı görülür. Muhtemelen diğer iki minare de resmedilmiş fakat sayfanın o bölümü hasar gördüğü için, minareler görünmemektedir. Hasar gören kısımda muhtemelen Dârü'n-Nedve de yer almaktaydı. Tek sıra lacivert kubbeli revaklı avluda Kâbe, mezhep makamları, Kubbeteyn ve

minber-i şerîf mevcuttur. Mescidin ön tarafında dört kapı vardır. Safâ Tepesi'nin kemerleri mescidin güneydoğu köşesinde. Kırmızı damlı, beyaz duvarlı Mekke evleri mescidin iki tarafında yer alır. Mescid-i Harâm'ın arka tarafında iki tane mescit, mescitlerin arkasında da sıra dağlar tasvir edilmiştir. Bu mescitlerin kubbeleri dilimdir. Sayfanın sol köşesindeki Nur Dağı olduğu tahmin edilen dağın tepesinde mescit bulunur. Dağlar siyah ve gri tonlarındadır. Gökyüzü maviye boyanmıştır.

İkinci sayfa Medine şehrine ayrılmış, Mescid-i Nebevî beş minareli, iki avlulu ve tek sıra lacivert kubbeli revaklarla çevrilidir. Birinci avluda Ravza, tepesinde alem bulunan dilimli bir kubbeye sahiptir ve kubbe kasnağında iki pencere bulunur. Ön kısmı üç, yan tarafı ise beş kemerle bölümlere ayrılmış, bölümler de şebeke ile kaplanmıştır. Ön tarafındaki bir kısım sonradan ilave edilmiş izlenimi verecek şekilde gösterilmiştir. Avluya ayrıca minber ve mahfil de yerleştirilmiştir. İkinci avluda hurma ağacı, kuyu ile kubbeli bir yapı vardır. Medine evleri Mekke evleriyle aynı şekil ve renktedir. Yalnız burada ön taraftaki evler, şehrin surlarına bitişik vaziyettedir.¹⁹⁴ Mescidin arka tarafında zemini yeşille boyanmış Cennetü'l-Baki', iki mescit ve üç tepe görülür.

Her iki tasvir, cedvelle oluşturulmuş oval form içine yerleştirilerek, minyatürlere tablo etkisi verilmeye çalışılmıştır. Kırmızı kuzulu altın cedvelli minyatürlerin köşebentlerin zemini, siyaha boyanarak üzeri penç ve yeşil yapraklarla bezenmiştir. Tamamen perspektif kurallarına uygun olarak yapılan minyatürlerin sayfa zemininde ve mimari öğelerin duvarında beyaz kullanılmış olması, minyatürlere aydınlık bir hava vermiştir. İşçilik, başarılıdır.

Katalog No: 47 (Bu İYEK 3)

Bulunduğu Yer: Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: UC 1000

Müstensih: Hâfız İbrahim

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1163 H. (1749 M.)

Ölçüleri: 192x114 - 125x68 mm.

Varak Sayısı: 94

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

¹⁹⁴ Osmanlı döneminde sur duvarlarına bitişik evler yapıldığı bilinmektedir. Bkz. Elkabashi, *Osmanlı Medinesi*, s. 29.

Özellikler: Kahverengi deri cildi yaldızlı salbek şemseli ve zencereklidir. Tezhipleri mülevvendir.

Resim No: 59

Minyatür: Mekke şehrinde kırmızı damlı, beyaz duvarlı evlerin arasında Mescid-i Harâm üç sıra mavi kubbeli revaklı avlulu ve yedi minareli olarak resmedilmiştir. İbrahim Kapısı ile Dârü'n-Nedve de tasvir edilmiştir. Avlusunda Kâbe, Makamât-ı Erbaa, minber, Kubbeteyn, Ben-i Şeybe Kapısı ve yürüme yolları görülür. Makam-ı Hanefî ile Makam-ı Şâfiî aslı gibi iki katlı iken, diğer mezheplere ait makamlar tek katlıdır. Maksurelerin üzeri kırma çatı ile örtülmüştür. Minyatürde Kâbe'nin bulunduğu kısım hasar gördüğü için, Kâbe'nin ne şekilde tasvir edildiği anlaşılamamaktadır. Avlu zemini sarıdır. Safâ Tepesi'nin kemerleri kısmen de olsa fark edilir. Sayfanın alt kısmında Mekke evleri, bir mescit ve bir medrese vardır. Şehrin dağları evlerin hemen ardından başlar ve lacivert tonlarında betimlenmiştir. Gökyüzü beyazdan maviye doğru yoğunlaşır.

Medine şehrinin anlatıldığı sayfada Mescid-i Nebevî tek sıra mavi kubbeli revaklarıyla beş minareli ve iki avluludur. İlk avluda Ravza kasnaklı mavi kubbeli, önde üç sıra, yanda ise beş sıra kemerlidir. Kemerler arası altın şebekelidir. Ravza'nın kubbesinden ışık huzmesi çıkar. Minber ve mahfil birinci avluda görülen diğer öğelerdir. İkinci avluda ise hurma ağacı ile mavi kubbeli bir yapı yer alır. Medine, Mekke'ye nazaran daha yeşilliklidir. Sayfanın üst tarafında vahalar görülür. Sayfanın alt ve üst kısımları Mekke'yle aynı şekildedir.

Minyatürler kırmızı kuzulu altın cedvel içindedir. Kullanılan renkler, perspektif ve mimari öğeler realist üslupla yapılmıştır. Kompozisyon ustaca yapılmıştır.

Katalog No: 48 (Bu İYEK 4)

Bulunduğu Yer: Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: GE 4527

Müstensih: el-Hâc Hasan

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1164 H. (1750 M.)

Ölçüleri: 163x100 - 103x64 mm.

Varak Sayısı: 96

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Koyu kahverengi deri cildi, salbek şemselidir. Tezhipleri mülevvendir.

Resim No: 60

Minyatür: Yazma eserin (a) varağında, tek sayfa halindeki minyatürde sadece üç sanduka bulunur. Sandukalar altınla doldurulmuş ve defin hizasına göre yerleştirilmiştir. Sandukaların baş ve ayak şahideleri mevcuttur. Tasvir çift cedvel içine alınmış, üst kısmına da ucunda basit tığlar yer alan içi altınla bezenmiş tepelik mevcuttur. Sandukaların yandan görünüşleri, minyatür tekniğine uygundur. Cedveller düzgün çekilmemiş, işçilik oldukça basittir.

Katalog No: 49 (İs SK 23)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00787-001 İzmir

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1164 H. (1750 M.)

Ölçüleri: 165x110 - 110x60 mm.

Varak Sayısı: 86

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 61

Minyatür: Bu yazma içindeki minyatürler, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Nadir Eserler Bölümü'nde yer alan Bel-Yz-K 001236 envanter numaralı ve İzmir Milli Kütüphane 898-2 envanter numaralı eserlerin minyatürleriyle çok benzemektedir.¹⁹⁵ Diğer ikisinden farklı olarak burada, kubbe yerine tepelik tasviri tercih edilmiştir. Tepeliğin içi lacivert zemin üzerine penç ve dallarla bezenmiştir. Cedvel ile basık kemer arasında kalan zemin, Atatürk Kütüphanesi'ndeki nüshadaki gibi boş bırakılmıştır.

İlk sayfada bulunan minber şekil olarak diğer iki nüshayla aynı iken, süsleme açısından burada daha fazla işçilik olduğu fark edilir. Minber aynalığındaki geometrik düzen ve kandil motifleri İzmir Milli Kütüphane'dekiyle aynıdır. Minber kapısı pembe zemin üzerine kırmızı dal ve yapraklarla süslüdür. Minber aynalığının altındaki kemerli üç bölümün süslemeleri aynıdır. Sadece ortadakinin zemin rengi kırmızıya boyanarak, farklılık yaratılmıştır. Diğer ikisinde tercih edilen renk laciverttir. Minber köşk kısmının alt tarafı beş bölüme ayrılarak, her biri farklı şekilde betimlenmiştir. En üsttekinde pembe zemin üzerine

¹⁹⁵ Bkz. Katalog No: 23 Resim No: 29 ve Katalog No: 26 Resim No: 32.

kırmızı geometrik desenler, onun altında lacivert zemin üzerine dallar, onun altında turuncu zemin üzerine yeşil geometrik desenler, onun altında kırmızı zemin üzerine beyaz bir motif ve en alttakinde minber kapısıyla uyumlu şekilde pembe zemin üzerine kırmızı dal ve yapraklar tasvir edilmiştir. Sayfanın zemininde muhtemelen bir önceki sayfada bulunan halkarîlerin izi çıkmıştır.

İkinci sayfada bulunan sandukaların zeminleri, İzmir Milli Kütüphane'deki gibi çift tahrirlerle doldurulmuştur. Hz. Peygamber'e ait sandukada kahverengi zemin üzerine pembe ciharberkler yerleştirilmiş, Hz. Ebu Bekir'in sandukasında yeşil zemin üzerine siyah çift tahrir, Hz. Ömer'inde ise pembe zemin üzerine kırmızı çift tahrirler görülür.

İstanbul Atatürk Kitaplığı, İzmir Milli Kütüphane ve İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi'nde görülen bu üç eser arasında işçilik açısından en çok özen gösterilen nüsha budur. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki eserin İzmir Koleksiyonu'nda yer alıyor olması, İzmir'le olan bağlantıyı kuvvetlendirir.

Katalog No: 50 (İs TSMK 3)¹⁹⁶

Bulunduğu Yer: İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: YY 19

Müstensih: İsmail

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1164 H. (1750 M.)

Ölçüleri: 180x115 - bbxbb mm.

Varak Sayısı: 90

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli kahverengi deri cildin salbek şemse, köşebent ve zencerekleri yaldızlıdır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 62, 63

Minyatür: Mekke-i Mükerreme'nin bulunduğu ilk sayfada gri tonlarla oluşturulmuş sıra dağlar önünde beyaz duvarlı, kırmızı pencerele Mekke evleri ile Mescid-i Harâm tasvir edilmiştir. Mescid-i Harâm'ın yedi minareli, tek sıra mavi kubbeli revaklı avlusunda Beytullah, turuncu setle çevrilmiş metaf dairesi içindedir. Beytullah siyah örtüsü, altın kuşağı, Altın Oluk ve kapısı ile görülür. Etrafında mezhep makamları aslına uygun olmayarak mavi

¹⁹⁶ Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu*, s. 276.

kubbeli olarak yapılmıştır. Kubbeteyn, minber ve Ben-i Şeybe Kapısı da mevcuttur. İbrahim Kapısı ve Dârü'n-Nedve ilaveleri de gösterilmiştir. Mekke evlerinin duvarları ve pencereleri ile mescidin duvarları ve pencereleri uyumludur.

Medine şehri, ikinci sayfadadır. Mescid-i Nebevî beş minareli ve tek sıra mavi kubbeli revaklarıyla iki avluludur. Birinci avluda mavi kubbeli, iki katlı Ravza'nın kapısı ve altın şebekesi görülür. Kubbesinin tepesindeki hilal biçimindeki alem orantısız şekilde çok büyük yapılmıştır. Avluda kubbeli iki yapı ve minber de mevcuttur. İkinci avluda üç sıra düzgün kesme taşla örülmüş set içinde bir hurma ağacı ve iki kuyu yer alır. Mescidin arkasında kapısı da bulunan Cennetü'l-Baki' ve dört tepe betimlenmiştir. Cennetü'l-Baki'deki mezar taşları beyazla belirtilmiştir. Medine evleri, Mekke evleriyle aynı renk ve biçimdedir. Evlerin arasında ucunda hilal şeklinde alemler bulunan mavi kubbeli bir yapı da fark edilir.

Minyatürler, altın cedvel içindedir ve her ikisinin de zemini sarıya boyanmıştır. Gökyüzü açıktan koyuya doğru mavinin tonları kullanılarak yapılmıştır. Perspektif ve gölge-ışık iki minyatürde de açık şekilde fark edilir. Sadece ikinci sayfadaki Ravza'nın kubbesine yerleştirilen alemin büyük tutulması, minyatürün kompozisyon dengesini bozar. İşçilik bakımından başarılı bir çalışma olduğu söylenebilir.

Katalog No: 51 (İs SK 24)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00069-001 Hâlet Efendi

Müstensih: Sacizâde Muhammed Esad

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1165 H. (1751 M.)

Ölçüleri: 191x115 - 120x51 mm.

Varak Sayısı: 82

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Talik

Özellikler: Kahverengi deri cildin salbek şemsesi yaldızlıdır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 64

Minyatür: Mail olarak yazılmış satırların yanında, sayfanın soluna yaslanmış şekilde cedvel içinde Mescid-i Nebevî iki avlulu, beş minareli olarak tasvir edilmiştir. İlk avluda Ravza, dilimli mavi kubbesi ve kubbe kasnağında üçer pencere ile görülür. Basık kemer altındaki sandukalar, defin hizasında yerleştirilmiştir. Ravza'nın penceresinden bir sanduka daha görülür ki Hz. Fatıma'ya ait olmalıdır. Ravza'nın duvarı kesme taşla örülü gösterilmiştir.

Bu avludaki revaklar, tam cepheden çizilmiştir. Sütunların başlık ve kaideleri net bir şekilde fark edilir. Üç kemerle, üçe bölüme ayrılan kısmın ortasına minber-i Nebî, diğer ikisine ise mihrap yerleştirilmiştir. Kemerlerin üst tarafında rozetler dikkat çekicidir.

İkinci avlunun revakları, ilk avludakilerden farklı olarak minyatür tekniğinde yapılmıştır. Bu avluda bir kuyu, beyaz dilimli kubbeli bir yapı ve hurma ağaçları mevcuttur. Kubbeli yapının iki sıra halindeki üçer pencere dizisi, mescidin pencereleriyle aynıdır. Birinci avlu ile ikincisi arasında kalan bölümde mahfil, bir taht ve avlunun merdivenleri vardır.

İşçilik açısından oldukça başarılı tasvir edilmiştir. Hem perspektif kurallarının hem de minyatür tekniğinin çok rahat ayırt edilebilecek şekilde bir arada görülmesi bakımından farklılık arz eder.

Katalog No: 52 (Ko KMK 2)

Bulunduğu Yer: Konya Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: 9969

Müstensih: Mustafa en-Nahîfi

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1165 H. (1751 M.)

Ölçüleri: 112x197 - bbxbb mm.

Varak Sayısı: 95

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Deri cilde sahiptir.

Resim No: 65

Minyatür: Mekke şehrinin betimlendiği sayfada Mescid-i Harâm, üç mescid, bir medrese, Cennetü'l-Muallâ¹⁹⁷ ve tepesinde mescidiyle Nur Dağı birbirinden bağımsız ve müstakil olarak tasvir edilmiştir. Harem-i Şerîf; yedi minareli, tek sıra mavi kubbeli revaklarıyla betimlenmiştir. İbrahim Kapısı ile Dârü'n-Nedve de görülür. Avlusunda siyah örtüsü, altın kuşağı ve kapısı ile Kâbe ve Kâbe'nin etrafında Makamât-ı Erbaa aslına uygun olmayarak kubbeli olarak verilmiştir. Minber-i şerîf ve Kubbeteyn de avluda yer alır. Mescidin kuzeyinde bulunan medrese cedvelden taşırılmıştır.

¹⁹⁷ Harem-i Şerîf'in 2 km. kuzeyinde bulunan bu mezarlıkta Hz. Peygamber'in ilk hanımı Hz. Hatice, dedesi ve amcası gibi yakınlarının medfun olması bakımından önem arz eder. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Fayda, "Cennetü'l-Muallâ", *DİA*, C. 7, İstanbul, 1993, s. 387 – 388.

Medine şehrinde Mescid-i Nebevî beş minareli, tek sıra mavi kubbeli revaklarıyla çift avluludur. Birinci avluda Ravza, mavi kubbeli olarak tasvir edilmiştir. Altın şebeke zikzak biçiminde gösterilmiştir. Minber-i şerîf de bu avludadır. İkinci avluda ise çoğu minyatürde olduğu gibi hurma ağacı, kuyu ve kubbeli bir yapı mevcuttur. Sayfanın alt tarafında tepesinde kubbe olan bir yapı ve hurma ağacı bulunan bir dağ sırası görülür. Mescid-i Nebevî'nin üç tarafı başka mescitlerle çevrilidir. Sayfanın üst kısmında Cennetü'l-Baki' ve üç hurma ağacı da vardır. Ağaçlar havada asılı durur gibidir.

Tasvirlerin zemini altınla bezenmiş, cedveller de altınla çekilmiştir. Sayfanın boş kalan kısımları halkarîlerle doldurulmuştur.

Mescidlerde perspektif kullanılmıştır. Fakat kompozisyon içinde, öğeler arasında kopukluk vardır. Birbirlerinden bağımsız olarak tasvir edilmiş olmaları, boşlukta asılı kalmış izlenimi verir. Mescid-i Haram, Mescid-i Nebevî'ye nazaran daha küçük resmedilmiştir. Aralarındaki boyut farkı olması, bir orantısızlık yaratmaktadır. Minyatürlerde yoğun altın kullanımı dikkat çekicidir. İşçilik, vasattır.

Katalog No: 53 (İs TSMK 4)¹⁹⁸

Bulunduğu Yer: İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: E. H. 1038

Müstensih: Mehmed Paşa Hatîbi Süleyman

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1165 H. (1751 M.)

Ölçüleri: 180x130 - bbxbb mm.

Varak Sayısı: 80

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli kahverengi deri cildin salbek şemse, köşebent ve zencerekleri yaldızlıdır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 66, 67

Minyatür: İlk minyatürde Mescid-i Harâm; neredeyse sayfanın tamamını kaplar şekilde, yedi minaresi, tek sıra mavi kubbeli revaklarıyla görülür. Minarelerin dördü iki şerefeleriyle gövde kısımlarına kadar gösterilmişken üç tanesi, kaidesine kadar bütün bölümleriyle tasvir edilmiştir. Revak kubbelerinin alemleri, turuncudandır. Revakların

¹⁹⁸ Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu*, s. 270.

kemerleri sıralı siyah-beyaz taşlarla örülmüş ve her birinden bir kandil sarkmaktadır. Kemerlerin zemini, yeşile boyanmıştır. İbrahim Kapısı ile Dârü'n-Nedve de birbirine benzer renk ve biçimde yapılmıştır. Ancak diğer minyatür örneklerde görülmeyen şekilde, karşı cepheden verilmiştir. Mescidin duvarları, beyaz düzgün kesme taştandır. Mescid kapıları ise pembe kullanılarak yapılmıştır. Mescidin avlusunda Kâbe siyah örtüsü, altın kuşağıyla merkezde yer alır. Kâbe'nin kapısı ile Altın Oluk da resmedilmiştir. Metaf alanı, yarım daire şeklinde ve dilimli olarak gösterilmiş, zemini de beyaz kesme taşlarla döşenmiştir. Makamât-ı Erbaa, minber-i şerîf, merdiven, Kubbeteyn ve Makam-ı İbrahim avluda görülen diğer öğelerdir. Makam-ı Hanefî ise farklı şekilde tasvir edilmiştir. Önde tek, yanda ise dört kemer üzerine düz çatılı, dikdörtgen planda bir yapı olarak karşımıza çıkar. Daha önceki minyatürlerde Makam-ı Hanefî hiç bu şekilde gösterilmemiştir.¹⁹⁹ Merdiven üç basamaklı, iki tekerlekli ve turuncu korkulukludur. Minber aynalığı, kapı ve köşk kısımları altınla bezenmiş, merdivenleri turuncudur. Minber kapısının tac kısmı üçgenlerden yapılmıştır. Makamların hepsi mavi kubbeli tasvir edilmiştir. Ayrıca avluda, muhtemelen zemzem suyu içmek için konulmuş testiler²⁰⁰ ve bardak yer almaktadır. Minarelerin külahları ve alemleri, Kâbe'nin ve diğer mimari elamanların kaideleri de altınla doldurulmuştur. Avlu zemini pembe, kaldırımlar da beyazdır. Uzunlamasına dikdörtgen hasırlar avluda boş kalan yerlere yerleştirilmiştir. Sayfanın alt kısmında kahverengi üç tepe ve hervele yapılan yerleri gösteren mâleyn vardır.²⁰¹ Sayfanın üst kısmında da benzer tepeler ve tepesindeki mescidle bir dağ bulunur. Mescidten aşağıya yol iner. İki tepe arasına turuncu korkulukları olan bir mahfil resmedilmiştir.

Mescid-i Nebevî ikinci sayfaya yerleştirilmiştir. Beş minaresi, tek sıra kubbeli revaklarıyla ilk sayfayla uyum içindedir. Revak kemerleri de aynı biçim ve renkler kullanılarak yapılmıştır. Mescidin ilk avlusunda Ravza, oldukça yüksek gösterilmiştir. Ravza'nın kubbesinden yukarıya doğru Hz. Peygamber'in nurunu simgeleyen ışık huzmesi gri tonlarda yükselir. Kubbe kasnağı üç pencerelidir. Kasnak ve gövde kısmı anahtarlı zencerekle ayrılmıştır. Bu zencerek, revakların altından da devam eder. Altın şebeke ardında, defin hizasında üç sanduka görülür. Bunların altında kırmızı zemin üzerine, altın şebeke ardında bir sanduka daha mevcuttur ki Hz. Fatıma'ya ait olmalıdır. Bu sandukaların bulunduğu bölümün iki yanına birer şamdan konmuştur. Hz. Fatıma'nın sandukasının altında da merdivenler vasıtasıyla ikinci avluya geçiş vardır. Revakların altından devam eden anahtarlı zencereğin alt

¹⁹⁹ Kaynaklarda da Makam-ı Hanefî'nin planının bu şekilde olduğuna dair bir bilgiye rastlanmamıştır.

²⁰⁰ Bunlar, zevrak denilen zemzem-i şerîf tesisleridir. Zevrak formu için bkz. İlhan Ovalıoğlu, Raşit Gündoğdu, Cevat Ekici, Ebul Faruk Önal (Haz.), *Belgelerle Osmanlı Devrinde Hicaz*, C. 1, İstanbul, Çamlıca Basım Yayın, 2008, s. 291.

²⁰¹ Safâ ve Merve Tepeleri arasında sa'y yaparken belli bir yerde erkeklerin daha hızlı ve çalımli yürümesi sünnettir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Salim Öğüt, "Sa'y", *DİA*, C. 36, İstanbul, 2009, s. 206 – 207.

tarafında üç kemerli bölümün ortasında minber-i şerîf, kenarlarda da mihraplar mevcuttur. Kemerlerin her birinden kandiller sarkar. Bu kandiller, diğer revaklardaki kandillere nazaran daha süslüdür. Mihraplar ve minberin kapısı, köşk ve aynalık bölümleri altınla doldurulmuş, minber merdivenleri kırmızıdır. Bu kısmın altındaki bölüm zemini pembedir ve üzeri halkârîlerle doldurulmuştur. İkinci avluda her kenarında ikişer kemer bulunan mahfil, bir kuyu, yanlarında sütunlar bulunan bir şamdan, turuncu çitle çevrilmiş bir hurma ağacı ve kubbeli yapı pembe zemin üzerine yerleştirilmiştir. Mahfilin turuncu korkulukları vardır ve her kemer içine bir kandil betimlenmiştir.

Sayfalar kırmızı kuzulu, altın cedvellidir. Tasvirler minyatür tekniklerine uygundur. Ancak bazı yerlerde perspektif uygulanmıştır. Bunlar; Harem-i Şerîf'teki Kâbe, makamlar, minber ve Mescid-i Nebevî'deki minber ve mahfildir. İşçilik, muntazamdır.

Ravza'nın kubbesinden Hz. Peygamber'in nurunu simgeleyen ışık huzmesi genelde altınla kullanılarak belirtilirken burada farklı renk kullanılması dikkat çekicidir.

Katalog No: 54 (Bu İYEK 5)

Bulunduğu Yer: Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: HO 1224

Müstensih: Ahmed Uşşâkî

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1166 H. (1752 M.)

Ölçüleri: 285x186 - 211x124 mm.

Varak Sayısı: 67

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Koyu kahverengi cildi şemseli ve mikleplidir. Cedveller yaldızlıdır.

Resim No: 68

Minyatür: Tek sayfa halindeki minyatür, yazmanın (b) varağındadır. Defin hizasındaki üç sanduka altında, minber-i Nebî bulunur. Sandukalar ve minber, üst kenarının ortasında tepelik bulunan bir altın cedvel içine alınmıştır. Sandukaların içi altınla doldurulmuş, biçim olarak da birbirinin aynısıdır. Ancak boyut olarak hepsi farklıdır. En üstteki, enlemesine en uzun olanıdır. Hz. Peygamber'e ait olmalıdır. Ortadaki biraz daha kısa ki Hz. Ebu Bekir'in sandukası olmalıdır. En alttaki ise en kısasıdır. Bu da Hz. Ömer'inkidir. Minberin köşk kısmının alt tarafı ile kaide kısmı karelere bölünmüştür. Karelerin biri altınla doldurulup, sonraki boş bırakılmış ki böylece hareketlilik sağlanmıştır. Korkulukta da benzer

uygulama yapıldığı görülür. Minber kapısı ve köşk külahı da boş bırakılmıştır. Sade bir kompozisyonu olan tasvirde özenli çalışılmıştır.

Katalog No: 55 (İs TSMK 5)

Bulunduğu Yer: İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: YY 875

Müstensih: Mustafa Güzelhisârî

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1166 H. (1752 M.)

Ölçüleri: Belli Değil

Varak Sayısı: Belli Değil

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli kahverengi deri cildin salbek şemse, köşebent ve zencerekleri yaldızlıdır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 69

Minyatür: Minyatürlerin ilk sayfasında, Mekke şehri yer alır. Harem-i Şerîf yedi minaresi, tepesinde altından alem bulunan mavi kubbeli revaklarıyla sayfanın çoğunu kaplar şekildedir. Minarelerin gövdeleri beyaz, külah ve alemleri altındandır. Külahlarda, iğne perdahtı uygulanmıştır. Revak kemerleri sıralı siyah-beyaz taşlarla örülü ve bu kemerlerin her birinden bir altın kandil sarkar. Revakların zemini pembeye boyalıdır. Mescidin doğusunda kalan revaklar, mescidin duvarları gibi verilmiştir. Mescidin İbrahim Kapısı ve Dârü'n-Nedve ilaveleri cepheden gösterilmiştir. Kâbe siyah örtüsü, altın kuşağı, kapısı ve Altın Oluk ile görülür. Kâbe'nin kuşağı, kapısı ve kaidesinde de iğne perdahtı yapılmıştır. Metaf dairesi yeşil dilimli, yarım daire biçimindedir. Zemini düzgün kesme beyaz taşlarla döşenmiştir. Etrafında Makamât-1 Erbaa vardır. Makamların hangi mezhebe ait olduğu siyah mürekkeple yazılarak belirtilmiştir. Makam-1 Hanbelî ile makam-1 Malikî'ye ait yapılar, mavi kubbeli ve birbirine benzer vaziyettedir. Makam-1 Şâfiî'nin yanında Zemzem Kuyusu da görülür ki aslı da böyledir.²⁰² Makam-1 Hanefî yine farklı şekilde tasvir edilmiştir. Önde tek, yanda ise dört kemer üzerine düz çatılı, dikdörtgen planda bir yapı olarak karşımıza çıkar. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi E. H. 1038'deki Makam-1 Hanefî de bu şekildedir. Makam-1 İbrahim şebekeli olarak bir küçük, diğeri büyük biçimde iki mavi kubbelidir. Makam-1 İbrahim'in

²⁰² Fotoğraf için bkz. Dördüncü, *Yıldız Albümleri Mekke – Medine*, s. 84 – 85.

solunda iki tekerlekli turuncu korkuluklu merdiven, solunda ise minber mevcuttur. Minberin merdivenleri ve aynalığı da turuncudur. Minber aynalığı basit sarmal rûmîlerle bezenmiştir. Minber külâhı mavidir. Makamât-ı Erbaa ile Kubbeteyn kubbe kasnakları ve kaidelerinde, minberin ise köşk bölümünde iğne perdahtı uygulanmıştır. Turuncu iki sütun üzerine binen kemer için 'Babü's-Selâm' ifadesi kullanılmıştır.²⁰³ Kubbeteyn de mavi kubbeleriyle avluda tasvir edilmiştir. Altlarında 'kubbe-i şemi'²⁰⁴ ile 'kubbe-i mihmân' yazılıdır. Bu kubbeli yapıların yanında iki testi ve bir bardak bulunur. Yanlarına 'zemzemiye' açıklaması yapılmıştır. Avluda boş kalan yerlere, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi E. H. 1038'de de karşımıza çıkan etrafı üç nokta iğne perdahtı ile benzenmiş, uzunlamasına dikdörtgen hasırlar yerleştirilmiştir. Avlu zemini altınla boyanmıştır. Sayfanın alt kısmında yeşil dağlar tasvir edilmiş ve sayfanın sol köşesinde 'Safa' yazılı olan yerde biri büyük, diğeri küçük olmak üzere iki tane mavi kubbeli baldaken, sağ köşesinde ise 'Merve' yazılı olan kısımda da benzer üç baldaken betimlenmiştir. Safa Tepesi'ndeki baldakenler yanında dört tane turuncu 'Mileyn' vardır.²⁰⁵ Bunlar arasında hervele yapılıdır. Dağların üstünde beyaz duvarlı, tepesinde alem bulunan üçgen çatılı yapılar mevcuttur. Sayfanın üst tarafında kubbeli mescidiyle 'Cebel-i Arafat', 'Müzdelife'²⁰⁶, 'Cebel-i Nur' ve 'Cebel-i Sevr'²⁰⁷ betimlenmiştir. Arafat Dağı'ndaki mescitten²⁰⁷ aşağıya bir yol iner. Müzdelife turuncu korkuluklu ve beyaz kesme taştandır. Daha önceki minyatürlerde bu tanımlamalara rastlanmamıştır. Sayfanın sol üst köşesindeki Arafat Dağı ile sağ üst köşedeki Nur Dağı cedvel dışına taşırılmıştır.

Medine şehrinin anlatıldığı minyatürde, Mescid-i Nebevî minaresi sayısı ve Ravza'nın kubbesi dışında Mescid-i Harâm'ın dış duvarlarıyla aynıdır. Ravzatü'l-Mübarek altın alemi bulunan mavi büyük kubbelidir. Kubbe ve kasnağı arasındaki geçiş beyne's-sutur biçiminde ve altınla doldurulmuştur. Kasnakta üç pencere de altınla boyanmış, aynı zamanda bu kısımlara iğne perdahtı uygulanmıştır. Kasnaktaki boş olan yerlere, beyaz zemin üzerine kırmızı sarmal rûmîler dönülmüştür. Kasnak ve gövde kısmı anahtarlı zencerekle ayrılmış ve bu zencereğin revakların altında da devam ettirildiği fark edilir. Zencerekte de iğne perdahtı yapılmıştır. Sandukalar, altın şebeke ardında defin hizasındadır. Onların altında Hz. Fatıma'ya

²⁰³ Mescidin dışında da Babü's-Selâm Kapısı bulunur. Burası, Bab-ı Selâm-ı Atik'dir. Bkz. Ek: 5. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H. 116 envanter numaraya kayıtlı *Nübzetü'l-Menâsik* isimli yazmanın içinde yer alan Mescid-i Harâm planı.

²⁰⁴ Nâsır-ı Husrev Sefernâme adlı eserinde, Zemzem Kuyusu yanında kubbeli bir yapıdan ve içinde mum bulunduğundan ve ona da Hızânetü'z-Zeyt dediklerinden bahseder. Nâsır-ı Husrev, *Sefernâme*, s. 116.

²⁰⁵ *Nübzetü'l-Menâsik* 'te bunlar, 'mîl-i hızır' olarak betimlenmiştir.

²⁰⁶ Mekke'ye 13 km. uzaklıktadır. Hacda Arafat vakfesinden sonra ikinci vakfenin yapıldığı yerdir. Detaylı bilgi için bkz. Dursun Ali Şeker, "Müzdelife", *DİA*, C. 32, İstanbul, 2006, s. 239.

²⁰⁷ Mekke'nin 21 km doğusunda, Taif yolu üzerindedir. Zirvesinde 15 m. uzunluğunda ve 10 m. genişliğinde bir düzlük vardır ki burada İbrahim Mescidi olduğu söylenir. Bkz. Rifat Paşa, *Mir'atü'l Harameyn*, s. 258.

ait olan sanduka da yer alır. Zemini kırmızıya boyanmıştır. Hz. Fatıma'nın sandukası altından ikinci avluya geçiş, üç basamaklı merdivenle sağlanır. Merdivenlerin sol tarafına siyah mürekkeple '*Ravza-i Mutahhara*' yazılmıştır. Sandukaların olduğu kısmın iki yanındaki boşluklarda birer şamdan görülür. Sandukaların bulunduğu kısmın sağ hizasında üç kemerli bölüm bulunmaktadır. Kemerlerden kandil sarkar. Ortadaki minber, yanlarda ise mihraplar mevcuttur. Mihrapların içleri, kandiller, minber külahı altınla doldurulup, iğne perdahtı ile tamamlanmıştır. Bu bölümün alt kısmı ile ikinci avlu arasında kalan boşluk mavi zemin üzerine lacivert sarmal rûmîlerle hareketlendirilmiştir. İkinci avluda kuyu, mahfil, hurma ağaçları, iki sütun, bir şamdan ve kubbeli bir yapı tasvir edilmiştir. Mahfilin üst tarafı tamamlanmamış gibidir. Avlu zemini ilk sayfayla uyumlu olarak altınla bezenmiştir.

Tasvirler; altın cedvel içine alınmış, bazı yerlerde perspektif uygulanmıştır. Kâbe, makamlar, Harem-i Şerîf'teki minber ve Mescid-i Nebevî'deki minber ile mahfil, perspektifin görüldüğü yerlerdir.

Minyatürler, İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi E. H. 1038 envanter numaralı eserdeki minyatürlere çok benzer. Aynı nakkaş elinden çıkma ihtimali çok yüksektir.²⁰⁸ Fark olarak burada Ravza'dan çıkan ışık huzmesi yoktur ve daha yoğun altın kullanıldığı fark edilir. Ayrıca, bu minyatürde Müzdelife, mahfil ve hurma ağacını çevreleyen çit sadece iki yönden betimlenmişken, E. H. 1038'de ise bu öğelerin dört tarafı da tasvir edilmiştir.

Katalog No: 56 (Kü TZK 1)²⁰⁹

Bulunduğu Yer: Kütüphanesi Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphanesi

Envanter No: TZK 71

Müstensih: Konevî Şeyh Mustafa

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1167 H. (1753 M.)

Ölçüleri: 193x125 - bbxbb mm.

Varak Sayısı: 121

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli vişne rengi deri cilde sahiptir. Tezhipleri mülevvendir.

²⁰⁸ Bkz. Katalog No: 53 Resim No: 66 – 67.

²⁰⁹ M. Şinasi Acar, *Tavşanlı Zeytinoğlu Halk Kütüphanesi*, İstanbul, Zeytinoğlu Eğitim, Bilim ve Kültür Vakfı Yayınları, 2007, s.30.

Resim No: 70

Minyatür: Mekke-Medine şehir tasvirlerinin olduğu minyatürlerin ilkinde, Mekke görülür. Mescid-i Harâm yedi minaresi, doğu cephesinde ve İbrahim Kapısı'na geçişte üç sıra olmak üzere diğer cephelerinde iki sıra mavi kubbeli revaklarıyla betimlenmiştir. Dârü'n-Nedve ilavesi de bulunur. Mescidin avlusunda Kâbe; yarısına kadar zikzaklı siyah örtüsü, altın kuşağı ve kapısı, etrafına ise mavi kırma çatılı Makamât-ı Erbaa, şebekeli Makam-ı İbrahim, minber ile Kubbeteyn yerleştirilmiştir. Mescidin doğu cephesinde, aslına uygun şekilde yapılmış üç kapı vardır. Ortada kapı iki kemerli, diğerleri ise üç kemerlidir.²¹⁰ Her kemerden kandil sarkar. Mescidin etrafında beyaz duvarlı Mekke evleri mevcuttur. Doğü cephesindeki evler bir medrese etrafında toplanmıştır. İbrahim Kapısı arkasında gri ve mavi sıra dağlar ile gökyüzü tasvir tamamlanmıştır.

İkinci sayfada, Mescid-i Nebevî beş minaresi, doğu cephesinde üç sıra, diğer cephelerde iki sıra mavi kubbeli revaklarla çevrelenmiş ve iki avlulu olarak Medine şehrinin merkezindedir. İlk avluda Ravza; önde üç, yanda tek kemeri bulunan mavi kubbeli bir yapı olarak verilmiştir. Kırmızı şebekelerin bulunduğu zemin altındır. Ravza'nın yanında kırmızı merdivenleriyle minber-i şerîf vardır. İkinci avluda hurma ağacı ile mavi kubbeli bir yapı bulunur. Medine evleri mescidin etrafına sıralandırılmıştır. Sayfanın alt tarafında şehir surları betimlenmiştir. Sayfanın üst tarafında Cennetü'l-Baki' ile gri, mavi, yeşil sıra dağlar görülür. Yeşil ve mavi olan dağların üzeri hurma ağaçlarıyla bezenmiştir. Gökyüzü ilk sayfadaki gibi beyazdan maviye doğru yoğunlaşarak betimlenmiştir.

Tasvirler, beyzî şekilde altın cedvelle oluşturulmuş bir form içine yerleştirilmiştir. Köşebentler, kırmızı zemin üzerine altın çift tahrirlerle doldurulmuştur. Her iki sayfa da kırmızı kuzulu altın cedvel içindedir. Zeminleri de altınla doldurulup, altından ufak üç nokta yapılarak, hareketlilik sağlanmıştır. Perspektif ve gölge-ışık kurallarına riayet edilen, vasat bir nüshadır.

Katalog No: 57 (Bu TİEM K 1)²¹¹

Bulunduğu Yer: Bursa Türk-İslam Eserleri Müzesi

Envanter No: 344

Müstensih: Çörekçizâde Mehmed

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

²¹⁰ Resim için bkz. Eyüp Sabri Paşa, *Mirâtü'l-Harameyn*, s. y.

²¹¹ Yazmanın tezhip özellikleriyle alakalı detaylı bilgi için bkz. Caner Şahin, *Bursa Türk-İslam Eserleri Müzesi'nde Sergilenen Tezhipli Yazmalar*, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2011, s. 109 – 118.

Tarihi: 1167 H. (1753 M.)

Ölçüleri: 160x102 - 112x64 mm.

Varak Sayısı: 93

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli bordo deri cild, salbek şemselidir. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 71

Minyatür: İlk sayfada Mekke şehri ve şehrin ortasında, üç sıra mavi kubbeli revaklı avlusu ve içerisinde yedi minaresiyle Mescid-i Harâm tasvir edilmiştir. Merkezde siyah örtüsü, altınla bezeli kuşağı ve kapısıyla Beytullah bulunur. Beytullah'ın etrafında metaf dairesi, Makamât-ı Erbaa, Makam-ı İbrahim ile minber-i şerîf resmedilmiştir. Avluda ayrıca Kubbeteyn de yer alır. Mescidin dışında ise İbrahim Kapısı ve Dârü'n-Nedve avlularıyla birlikte görülür. Safâ Tepesi'nin kemerleri mavi kubbelerle örtülmüş olarak verilmiştir. Bunun dışında sıra sıra tek katlı Mekke evleri yapılmış, sayfanın alt kısmındaki evlerin ardında da iki dağ vardır. Sayfanın üst kısmında ise mavi dağlar ve gökyüzüyle kompozisyon tamamlanmıştır.

Medine-i Münevvere'yi gösteren minyatürün ortasında, iki bölümlü ve beş minareli dikdörtgen bir avlu içerisinde, Mescid-i Nebevî bulunur. Mescid ve Medine evleri surlar içinde verilmiştir. Avlunun üst tarafında Ravza, dört taraftan üç kemerli duvarları ve yüksek kasnaklı kubbesiyle, şebekeli olarak gösterilmiştir. Bu bölümde bir de minber yer alır. İkinci avluda ise mavi kubbeli bir yapı ve etrafı çitlerle çevrilmiş hurma ağaçları vardır. Sol tarafta Cennetü'l-Baki' resmedilmiştir. Buradaki evler sadece alt kısımda sıra halindeyken, diğerleri dağınık vaziyettedir.

Tasvirler, beyzî formunda altın cedvelle oluşturulmuş bir şekil içindedir. Köşebentlerin içi yeşil bir kuzu ile çerçevesiyle, lacivert zemin üzerine renkli çiçeklerle doldurulmuştur. Böyle bir form oluşturulması, minyatürlere tablo havası verir. Dağlarda gölge-ışık kullanımı ve evlerin sıralanışı ile aralarındaki mesafelerin resmedilmiş olması, minyatürlere üç boyut kazandırmaktadır. İşçilik açısından başarılı denilebilir.

Katalog No: 58 (İs SK 25)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00034 Pertevniyal

Müstensih: Ahmed Hâfızu'l-Kur'ân

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1167 H. (1753 M.)
Ölçüleri: 188x126 - 146x78 mm.
Varak Sayısı: 130
Satır Sayısı: 9
Yazı Türü: Nesih
Özellikler: Tezhipler mülevvendir.
Resim No: 72

Minyatür: Çift sayfa halindeki minyatürlerin ilkinde, Harâm- Şerîf tepesinde altın alem olan iki sıra mavi kubbeli revakları, beyaz duvarları, yedi minaresiyle Mekke şehrinin merkezine yerleştirilmiştir. Avlusunda Kâbe siyah örtüsü, altın kuşağı, kapısı ve Altın Oluk ile tasvir edilmiş, etrafında metaf dairesi, Makamât-ı Erbaa beyaz duvarlı, mavi kırma çatılı maksure biçimindedir. Makam-ı Hanefî ile Makam-ı Şâfîî aslına uygun vaziyette, iki katlıdır. Avluda yürüme yolları, minber-i şerîf ve Kubbeteyn de vardır. Mescid kapılarının tac kısmı, üçgen şeklindedir. Safâ Tepesi'nin kemerleri kubbeyle kapatılmış vaziyettedir ki karşısında bulunan Merve Tepesi de keza aynıdır. Mescidin çevresi beyaz duvarlı, bacalı Mekke evleri ile doludur. Evlerin bacalarından duman tüter. Sayfanın ön tarafındaki evler arasında bir medrese görülür. Arka tarafta kubbeli iki mescid, Cennetü'l-Muallâ ve kahverengi, gri sıra dağlar ile gökyüzü betimlenmiştir.

Medine-i Münevvere şehrinde Mescid-i Nebevî, Medine evleriyle birlikte surlar içindedir. Mescidin dört minaresi görülür. Tek sıra mavi kubbeli revaklar, sadece ikinci avlu tarafında mevcuttur. Kasnaklı mavi kubbeli Ravza, mescidin birinci avlusunda revaklarla yükseltilmiş bir düzlem üzerindedir. Ravza'nın bu şekilde gösterilmesi Konya Mevlana Müzesi 6828 envanter numaralı eserde de karşımıza çıkar.²¹² Kasnakta ve gövdede üçer pencere vardır. İkinci avluda ise sadece hurma ağacı resmedilmiştir. Sayfanın alt ve üst kısımları, ilk sayfadakinin aynısıdır. Yalnız sayfanın üst tarafında hurma ağaçları arasında Cennetü'l-Baki' bulunur.

Şehirler, beyzî şekil içine oturtulmuş ve kırmızı kuzulu altın cedvelle çevrelenmiştir. Köşebentler, altın zemin üzerine yeşil yapraklı stilize süsen çiçekleriyle bezenmiştir. Sayfa zeminleri kahverengi tonlarında boyanmıştır.

Üç boyut, gölge-ışık verilmiş özenli bir çalışmadır.

Katalog No: 59 (Ka YEK 1)

²¹² Bkz. Katalog No: 7 Resim No: 9.

Bulunduğu Yer: Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: KHK 2043

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tarihi: 1168 H. (1754 M.)

Ölçüleri: 170x116 - 116x65 mm.

Varak Sayısı: III+114

Satır Sayısı: 9

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Vişne rengi deri cild, salbek şemseli ve köşebentlidir. Tezhipler mülevvendir. Kâğıdı marka filigranlıdır.

Resim No: 73

Minyatür: Mescid-i Harâm avlusunun bulunduğu ilk sayfada, yedi minare vardır. Fakat minareler gelişi güzel boş kalan yerlere konmuş gibidir. Kâbe, merkezde sadece iki cephesiyle tasvir edilmiştir. Kapısının görüldüğü cephede zikzaklı siyah örtü, kapı hizasına kadardır. Diğer cephede örtü, duvarı tamamen kaplar. Kâbe duvarının kesme taşlardan örüldüğü, kapı yanları ve alt kısımlardaki açıklıktan fark edilir. Kâbe'nin tavanı düz değil, tonozla kapatılmış gibi tasvir edilmiştir. Keza, etrafındaki Makamât-ı Erbaa ve Makam-ı İbrahim'in da tavanları da benzer şekilde, kaburga tonozla örtülmüştür. Tonozlar kırmızı, kaburgalar altınla yapılmıştır. Makamların, dört tarafı açık kemerli olduğu görülür. Sayfanın üst kısmına, Makam-ı Mâlikî yanına iki mihrap yerleştirilmiştir. Kubbeteyn ve minber-i şerîf de vardır. Minber, minyatürün cedveline dayandırılmış ve böylece yandan betimlenmiştir. Minber, Klasik Osmanlı minberlerindedir. Minber aynalığı, kapı ve köşk kısmı kırmızı tonlarında boyanmıştır. Ben-i Şeybe Kapısı minberin alt kısmında yer alır. Sayfanın alt tarafında başka kubbeli yapılar da mevcuttur.

İkinci sayfa, Mescid-i Nebevî'ye ayrılmıştır. İki avlulu olarak tasvir edilen mescidin dört minaresi görülür. Bu minareler, ilk sayfadaki gibi avlu içinde boş kalan yerlere konmuştur. Mescidin ilk avlusunda Ravza, iki mihrap ve minber mevcuttur. Mihraplar, şekil ve renk olarak ilk sayfadakinin aynısıdır. Minber de ilk sayfadakine benzer ancak buradaki minberin aynalığı altınla doldurulmuş, korkuluk kısmı renklendirilmiştir. Ravza-i Mutahhara kemerli açıklık üzerine kaburga tonozla örtülmüştür. Ön cephesinde altın şebeke ardındaki üç sanduka; defin hizasına göre, sandukaların kime ait olduğu ibareleriyle birlikte tasvir edilmiştir. Bilgilendirmeye göre, en üstteki Hz. Peygamber, ortadaki Hz. Ebu Bekir, en alttaki ise Hz. Ömer'e aittir. Kabirler altınla doldurulmuştur. Kabirlerin baş ve ayak şahideleri de

vardır. Ravza'nın diğer cephesi kırmızı zikzaklı süslemeyle bezenmiş ki aynı süsleme ikinci avluya geçişteki boşluğu doldurmak için de kullanılmıştır. Birinci avludan ikinci avluya geçiş Ravza'nın alt kısmındaki iki basamaklı merdivenle sağlanır. İkinci avluda bir hurma ağacı, kuyu, mahfil, mihrap, iki kubbeli yapı yer alır.

Tasvirler, ince bir cedvel içine alınmış fakat sayfanın üst kısmına gelen kenar, üç tepelikten müteşekkil bir biçimde tasarlanmıştır. Her iki sayfanın zemini kalitesiz altınla doldurulmuş ve sayfalarda Kâbe'nin siyah örtüsü hariç yoğun şekilde kırmızı ve tonları kullanıldığı fark edilir. Genel olarak perspektif kurallarına riayet edilse de minyatür tekniklerinden de yararlanılmıştır. Mesela, minberler bu anlayışa uygun olarak yapılmıştır.

Öğelerin mesafe ve renk olarak birbirine çok yakın tasvir edilmeleri, tasvirlere karmaşıklık duygusu vermekte ve gözü yormaktadır. İşçilik açısından da kötü bir nüshadır.

Katalog No: 60 (A MK 3)²¹³

Bulunduğu Yer: Ankara Milli Kütüphane

Envanter No: 06 Mil Yz A 8153/3

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1169 H. (1755 M.)

Ölçüleri: 115x62 - bbxbb mm.

Varak Sayısı: 64a-161a

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Şemseli, zencirekli, köşebendli, miklebli, siyah meşin bir cilt içerisinde.

Tezhipleri mülevven, kâğıdı suyolu filigranlıdır.

Resim No: 74

Minyatür: İlk sayfada üç satırlık nesih yazı altında Mescid-i Harâm tasvir edilmiştir. Dört köşesine bir minare yerleştirilmiş kare planlı mescidin avlusunda, siyah örtüsüyle Beytullah bulunur. Avlu içinde başka yapılar da vardır ancak ne oldukları pek anlaşılabilir. Avlu, kuşbakışı betimlenmiştir. Avlu dışında da turuncu kubbeli başka üç yapı fark edilir. Bunlar, mescid olabilir. Tasvirin sağ üst köşesinde, mavi bir üçgen dikkat çeker. Tasvirin alt kısmı da turuncu üçgenlerle hareketlendirilerek süslenmiştir.

²¹³ İnce, *Ankara Milli Kütüphane Yazma Eserler Koleksiyonundaki Mekke ve Medine Minyatürleri*, s. 87 – 92.

Mescid-i Nebevî, ikinci sayfadadır. Üç minaresi bulunan mescid kare planlıdır. Mavi kubbeli Ravza'nın zemini altınla boyalıdır. Üç beyaz sanduka görülür. Sandukaların solunda, sandukalarla aynı hizada, avlu dışında turuncu kenarlı, kahverengi dikdörtgen şekiller mevcuttur. Mescidin avlusunda minber-i Nebî ve mihraplar fark edilir. Bu bölüm, altın ince bir çerçeve içindedir ve Ravza'nın kubbesi bu çerçeveyi böler vaziyettedir. Bunların üstünde maviye boyanmış geniş bir koltuk yer alır. Sayfanın alt tarafında ise zemini maviye boyalı ve içleri bitkisel motiflerle bezeli kemer açıklıkları betimlenmiştir. Her iki sayfa da altın cedvel içindedir.

Tasvirde üç farklı bakış açısı bulunur. Ravza karşı cepheden, mescidin avlusu kuşbakışı, sayfanın alt kısmındaki kemer açıklıkları ise karşıdan gösterilmiştir.

İşçiliğin çok başarılı olduğu söylemez. Fakat farklı bakış açılarının bir arada bulunduğu bu nüsha, daha önceki çalışmalara pek benzemez. Uygulanan teknik açısından farklı bir örnektir.

Katalog No: 61 (Ko BYEK 4)

Bulunduğu Yer: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: By 7552

Müstensih: Mustafa el-Bursevî

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1170 H. (1757 M.)

Ölçüleri: 145x90 - 210x58 mm.

Varak Sayısı: 160+XII

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Belli Değil

Resim No: 75

Minyatür: Epey yıprandığı anlaşılan yazma eserin minyatürlerinde de bozulmalar görülür. Tasarım olarak birbirinin aynısı olan iki sayfanın ilkinde defin hizasında üç sanduka, ikincisinde ise minber-i Nebî yer alır. Bir kandil motifi altındaki sandukalar, uzunlamasına dikdörtgen biçimindedir. Hangisinin kime ait olduğuna dair bilgiler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Hz. Peygamber'e ait olan kabir en üstte bulunur, fakat boyut olarak diğerinden daha küçük olduğu fark edilir. Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'e ait sandukalar, ölçü olarak hemen hemen birbirine yakındır. Kandil, Hz. Ebu Bekir'in sandukasının üstüne denk gelecek vaziyette tasvir edilmiştir. Sandukaların içi altınla doldurulup, iğne perdahtı uygulanmıştır.

İğne perdahtı kandil motifinde de vardır. Alt ve üst koltuklardaki bezemelerin olduğu kısımlarda bozulmalar olduğundan, net olarak anlaşılamaz.

Minber, Klasik Osmanlı minberlerindedir. Diğer minyatürlerde görüldüğü gibi aynalık ve köşk kısmı yandan, kapısı cepheden verilmiştir. Aynalığında altınla yapılmış bir üçgen içinde, lacivert zemine üzerine bir motif yapılmıştır. Korkuluk kısmında uzunlamasına altın kesmeler arasında farklı renkler kullanılarak, bir hareketlilik sağlanmıştır. Kapısı ve köşk kısmının alt tarafı renk ve form olarak aynıdır. Kapısının tac kısmı üçgenlerle yapılmıştır. Köşk ve külahında altın ile lacivert renkleri kullanılmış, külahın tepesinde altından alem mevcuttur. Bu sayfadaki kandil motifi minberin aynalığının üst tarafında denk gelir. Korkuluğun başına yerleştirilen sancak direği, kandili keser biçimdedir.

İki sayfanın alt ve üst koltuklarında sure başı formu uygulanmıştır. Lacivert zemin üzerine altınla bezenen koltukları ile sayfalar cedvel içine alınmıştır. Cedveller basit zencerek şeklindedir.

Tasvirlerde yer yer dökülmeler, silinmeler olmuştur. Minyatürlerin işçiliği de iyi değildir.

Katalog No: 62 (Ko MMK 3)²¹⁴

Bulunduğu Yer: Konya Mevlana Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: İhtisas Kütüphanesi 5917

Müstensih: İsmail Yesârîzâde

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1171 H. (1758 M.)

Ölçüleri: 145x90 - 110x58 mm.

Varak Sayısı: 133

Satır Sayısı: 9

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli koyu kahverengi cildin, salbek şemseleri ve köşebentleri yaldızlıdır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 76

Minyatür: İki sayfa halindeki minyatürler, aynı biçimde tasarlanmış basık kemer altındaki öğelerden müteşekkildir. Kemer alınlığındaki zemin, lacivert zemin üzerine çiçek motifleriyle doldurulmuştur. Tasvirlerin ilkinde, at nalı kemerin ortasından bir kandil sarkar.

²¹⁴ Bağcı, *Mevlana Müzesi Resimli Elyazmaları*, s. 20 – 21.

At nalı kemerin dilimleri birbiri içine geçmiş yarım dairelerden oluşur. Her bölümün içi müsenna olarak tezhiplenmiştir. Kemerin içinde tek sıra kırmızı kuzu vardır. Kemerin tam orta noktasının üstünde, tepelik formunda bir şekil üzerine, hilal şeklinde bir alem yerleştirilmiştir. Alemin iki yanında kandiller bulunur. At nalı kemer altında, şebeke ardında, içleri altınla doldurulmuş dikdörtgen şeklindeki üç sanduka defin hizasındadır. Şebekenin iki yanında, ucunda hilal biçimli alem bulunan, içleri zencerekle bezenmiş sütunlar yer alır. Şebeke-i şerîf, üç sıra kuzu üzerine oturtulmuştur. En alttaki kuzu; lacivert zemine üzerine beyaz, ikincisi; kırmızı zemin üzerine beyaz, üçüncüsü ise turuncu zemin üzerine kırmızı motiflerle süslenmiştir. En alttaki kuzu, diğer ikisine göre daha geniştir.

İkinci sayfada minber-i Nebî tasvir edilmiştir. Minber, ilk sayfadaki gibi üç sıra kuzunun üzerine yerleştirilmiştir. Minber aynalığının içi kuzuyla çevrelenerek bir üçgen oluşturulmuştur. Üçgenin içi lacivert zemin üzerine yapraklı çiçeklerle bezenmiştir. Minber kapısı altın zemin üzerine siyah-beyaz şekillerle doldurulmuştur. Korkuluk kısmı da aynı biçimde betimlenmiştir. Minber köşkünün külahı, aynalığının içi ve basık kemer alınlıkları, renk ve süsleme bakımından aynıdır. Köşk kısmının alt tarafı üç kısma ayrılmış, en üstteki ve en alttakinin benzer olduğu fark edilir. Ortadaki kısım ise altın zemin üzerine çift tahrirle bezenmiştir. Minber aynalığının üzerine denk gelen yerde, yukarıdan üç kandil sarkar.

Her iki sayfa da kırmızı kuzulu altın cedvelle tamamlanmıştır. Minyatürler, İstanbul Sabancı Müzesi 103-0359 ile İstanbul Atatürk Kitaplığı Nadir Eserler Bölümü Bel-Yz-K 000556 envanter numaralı eserlerdeki minyatürlere kompozisyon olarak benzemektedir.²¹⁵ Ancak bu nüshadaki eser, diğer ikisine kıyasla işçilik ve renk uyumu bakımından en başarılı olanıdır.

Katalog No: 63 (Ko BYEK 5)²¹⁶

Bulunduğu Yer: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: By 1967/1

Müstensih: Seyyid Ahmed Hamdi

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1171 H. (1758 M.)

Ölçüleri: 159x101 - 97x51 mm.

Varak Sayısı: 1a - 87b

²¹⁵ Bkz. Katalog No: 35 Resim No: 43, 44 ve Katalog No: 42 Resim No: 54.

²¹⁶ Solak, *Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'nde Bulunan Bazı Delâilü'l-Hayrât'lardaki Tasvirler*, s. 99 – 100.

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Yıldız şemseli, köşebentli, zencerekli kahverengi meşin mukavva cildlidir. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 77

Minyatür: Aynı renk ve biçimde tasarlanmış iki sayfanın ilk tasvirinde, defin hizasına uygun üç sanduka yerleştirilmiştir. Sandukalar, enlemesine dikdörtgen şeklindedir. Baş ve ayak şahidelerinde rûmî tepelik bulunur. Altınla doldurulmuş sandukaların üzerine üstübeçle kime ait oldukları yazılmıştır. Buna göre, en üstteki Hz. Peygamber'e aittir. Hz. Peygamber'e ait olan kabrin üzerindeki üçgen alınlıktan da ona hürmeten bir farklılık yaratıldığı anlaşılır. Sandukaların kenarlarına iğne perdahtı uygulanmıştır. Alt ve üst koltuklar, sure başı tezhibi formundadır ve üstte '*heza sıfatü*', altta ise '*Ravza-i Mutahhara*' ibaresi mevcuttur.

İkinci sayfada minber-i Nebî yer alır. Minber aynalığı ile kapısının üzerindeki tepelik aynı şekilde, altınla yapılmış yapraklı dallarla bezenmiştir. Bu dallar arasında kırmızı, pembe, mavi renkli yapraklar da vardır. Minber aynalığında, korkulukta, köşkte ve köşkün külahında, külahın ucundaki alemde iğne perdahtı uygulandığı görülür. Bu sayfada üstte '*heza sıfatü*', altta da '*minber-i şerîf*' yazılıdır.

Minber de üç sanduka da zemini altın yapraklı dal motifleriyle doldurulmuş köşebentler ortasından sarkan kandil altındadır. Kandiller ve köşebentler içindeki dallarda iğne perdahtı uygulaması fark edilir. Bu kompozisyon, bir kuzu ile çevrelenmiş, altına ve üstüne koltuklar yerleştirilmiştir. Koltuklar, mavi ve altınla bezeli zemin üzerine kenarlarda beyaz hatâyî çiçekler ile süslenmiş, ortasına da üstübeçle açıklamalar belirtilmiştir. Koltuklar kırmızı kuzuyla çevrelenmiş ve tüm sayfa kırmızı kuzulu altın cedvel içine alınmıştır.

Teknik olarak, minyatür mantığı uygulanmıştır. Tasvirlerin işçiliği iyi değildir. Boyalamalar özenli değil, tahrirler dışına taşırılmıştır.

Katalog No: 64 (Ko BYEK 6)²¹⁷

Bulunduğu Yer: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: By 3999

Müstensih: Haffâfizâde Muhammed er-Râfi

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1173 H. (1759 M.)

²¹⁷ Solak, *Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'nde Bulunan Bazı Delâilü'l-Hayrât'lardaki Tasvirler*, s. 109 – 110.

Ölçüleri: 170x100 - 117x60 mm.

Varak Sayısı: 82

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Salbek şemseli, köşebentli, zencerekli meşin cildi vardır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 78

Minyatür: Aynı biçimde oluşturulmuş kompozisyondaki sayfaların ilkinde, at nalı kemerden sarkan bir kandilin altında, şebeke ardında defin hizasındaki üç sanduka bulunur. Şebeke zemini griyle doldurulmuşken, sandukalarda altın tercih edilmiştir. At nalı kemerin etrafına içi altınla dolu rûmîler dönülmüş, tepesine de hilal formu alem konulmuştur. Rûmîler arasındaki boşluklar, beyaz zemin üzerine kırmızı noktalarla tamamlanmıştır. Şebeke yanlarında ikişer sütun ve uçlarında hilal şeklinde alem vardır. Sütunlardan içteki pembe, dıştaki ise altındır ve üzerleri noktalarla hareketlendirilmiştir. Şebeke, çift sıra kuzu üzerine yerleştirilmiştir. Altındaki kuzu mavi zeminli, üstteki ise kırmızı zemin üzerine beyaz motiflidir.

İkinci sayfada, minber-i şerîf görülür. Minber aynalı ve köşk külâhı aynı şekilde bezenmiştir. Mavi zemin üzerine pembe, beyaz pençer ile kıvrımlı dallar yer almaktadır. Minber kapısı, korkuluk ve köşk kısmının alt bölümü altınla doldurulmuştur. Kapısı üzerinde beş beyaz penç ve her pencin üzerinde altın yaprak betimlenmiştir. Külâh, kapı ve köşk kısmı pembe bir kuzu içine alınmış, minber ilk sayfadaki gibi iki kuzu üstüne oturtulmuştur.

Sayfaların ikisinde de beşik kemer altından, aynı formda üç kandil sarktığı görülür ancak ilk sayfadaki kandillerden ortadaki en kısasıyken, ikinci sayfadaki kandillerin ortadaki olan en uzunudur. İlk sayfadaki at nalı kemerin alemleri, ortadaki kandilin üstüne denk geldiği için bu şekilde kısa tutulmuştur. Basık kemer ile cedvel arasındaki zemin, mavi üzerine kıvrımlı dalları bulunan beyaz pençerlerle bezenmiştir. Sayfalar, kırmızı kuzulu altın cedvel içindedir.

Buradaki at nalı kemer formu önceki minyatürlerde görülenlerden daha farklı betimlenmiştir. Tasvirlerdeki işçilik fena değildir.

Katalog No: 65 (Ka YEK 2)

Bulunduğu Yer: Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: KHK 3756

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1174 H. (1760 M.)

Ölçüleri: 150x95 - 110x60 mm.

Varak Sayısı: 134

Satır Sayısı: 9

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli yeşil bez cildi vardır. Tezhipler mülevven, kâğıdı suyolu filigranlıdır.

Resim No: 79

Minyatür: Renk ve süsleme bakımından birbirinin aynısı olan form içine ilk sayfaya Mekke şehri, ikinci sayfaya ise Medine şehri yerleştirilmiştir.

Mekke-i Mükerreme'nin merkezinde yedi minaresi, tek sıra mavi kubbeli revaklarıyla Mescid-i Harâm görülür. Avluda siyah örtüsü, altın kuşağı ve kapısı ile Beytullah yer alır. Etrafında Makamât-ı Erbaa ile Makam-ı İbrahim bulunur. Alt yarım dairedeki üç ev dışındaki Mekke evleri dağınık vaziyette, sanki boş kalan yerleri doldurma gayesiyle yapılmış gibidir. Diğer minyatürlerde betimlenen evlerden farklı olarak kubbelidir. Mescidin güney cephesi tarafında mavi kubbeli iki mescit mevcuttur. Üst yarım daire içine yeşil bir dağ yerleştirilmiştir. Burası, Arafat Dağı olmalıdır. Çünkü üzerinde hududlarını belirleyen beyaz mîller vardır. Boyaların yer yer döküldüğü fark edilir. Özellikle minare gövdelerinde dökülmeler çok fazladır ve zeminde bulunan altın rengi meydana çıkmıştır.

Medine-i Münevvere'nin tasvir edildiği sayfada beş minareli, tek sıra mavi kubbeli revaklı avlusuyla Mescid-i Nebevi vardır. Ravzatü'l-Mübarek oldukça yüksek tutulmuştur. Mavi kubbe altında tek kemerli bölümden siyahla boyanmış üç sanduka defin hizasındadır. Avluda bir hurma ağacı ile mavi kubbeli bir yapı da betimlenmiştir. Mescidin dışında evler yine ilk sayfadaki gibi dağınıktır. Cennetü'l Baki' de beyaz duvarlıyla dikdörtgen planlıdır. Ravza'nın kubbesinin üstünde bir hurma ağacı vardır. Dökülmeler bu sayfada da dikkat çeker.

Sayfa zeminleri altınla doldurulmuştur. Üstten ve alttan birbirine bakan yarım daireler ile sayfa kenarında, yarım dairenin olmadığı kısımlar kuzu ile çevrelenmiş, sayfaların tamamı ise altın cedvel içine alınmıştır. Yarım daireler ile cedvel arasındaki zemin maviye boyanıp, üzerine siyah çift tahrir uygulanmıştır. Minyatürlerde, perspektif kurallarına riayet edilmiştir. Altın bolca kullanılmış ama işçilik bakımından vasat bir nüshadır.

Katalog No: 66 (Bu İYEK 6)

Bulunduğu Yer: Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: GE 4875

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1174 H. (1760 M.)

Ölçüleri: 148x101 - 100x60 mm.

Varak Sayısı: 9+125

Satır Sayısı: 9

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi deri cildi mikleplidir. Cedveller kırmızıdır.

Resim No: 80

Minyatür: Birbirine benzer şekilde tasarlanmış kompozisyon içinde ilk sayfada minber ile Kâbe, ikincisinde ise minber ile Şebeke-i Saâdet görülür.

İlk sayfada, yukarıdan sarkan bir kandil altında minber-i şerif yer alır. Kandil, minberin aynalık kısmının üstüne denk gelecek şekildedir. Minber aynalığının içinde sarmal rûmîler dönülmüştür. Minberin kaidesi ve köşk kısmının alt tarafı zikzak biçimindedir. Köşkün külahında ve kapısındaki alem yuvarlak formdadır. Kâbe, minberin solundadır. Uzunlamasına dikdörtgen biçimde, orijinalindeki gibi değildir. Siyah örtüsü ve altın kuşağı bulunur.

İkinci sayfada da ilk sayfadaki minberin aynısı mevcuttur. Solunda Şebeke-i Saâdet, bir kubbeye örtülüdür. Şebeke ardında, altınla doldurulmuş üç sanduka defin hizasında, birbirine bitişik vaziyettedir.

Her iki sayfanın alt ve üstünde, enlemesine dikdörtgen, içleri altınla doldurulmuş koltuklar vardır. Üstteki koltuk, alttakinden daha küçüktür. Minyatürler, altın cedvel içindedir. Kâbe'nin siyah örtüsü dışında, tasvirler sadece altın kullanılarak yapılmıştır. Minber, yandan tasvir edilmişken, Kâbe, perspektif kurallarına uygundur.

İşçilik bakımından başarılı bir nüsha değildir, altınlar tahrir dışına taşırılmıştır.

Katalog No: 67 (İs SK 26)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 04070 Hâcı Mahmud Efendi

Müstensih: İbrahim b. Mustafa

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1174 H. (1760 M.)

Ölçüleri: 204x105 - 142x65 mm.

Varak Sayısı: 69

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Belli Değil

Resim No: 81

Minyatür: Tek sayfa olan tasvir, eserin (a) varağındadır ve tasvirde sadece üstte üç sanduka, minber, ne oldukları çok net anlaşılmayan iki öge vardır. Sandukalar, üçgen prizma biçiminde, defin hizasında ve yandan tasvir edilmiştir. Minber yandan tasvir edilmiştir. Ögelerden biri minberin solundadır. Diğeri ise aşağıdadır. Aşağıdaki mihrab, minberin solundaki ise ortasında mum bulunan bir kandil olabilir. Sandukaların üzerine denk gelecek şekilde, kötü bir hat ve siyah mürekkeple '*Allâhümme salli ala Muhammedün ve ala âlihî kemâ*' yazılmıştır. Sayfa kırmızı cedvel içindedir. Ögeler de kırmızıyla çizilmiştir.

Çok özensiz ve amatörce yapılmış olan tasvirlerin, el yazmasının ilk sayfasında yer alıyor olması sonradan yapılmış olabileceğini düşündürür.

Katalog No: 68 (Ko MMK 4)²¹⁸

Bulunduğu Yer: Konya Mevlana Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: İhtisas Kütüphanesi 6467

Müstensih: Derviş Atâullah el-Pîrî

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tarihi: 1175 H. (1762 M.)

Ölçüleri: 196x120 - 137x77 mm.

Varak Sayısı: 84

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli kırmızı deri cildi, salbek şemseleri yaldızlıdır. Tezhipleri mülevvendir.

Resim No: 82

Minyatür: İlk sayfada Mekke, ikincisinde ise Medine şehri tasvir edilmiştir. Mekke şehrinin ortasında Mescid-i Harâm evlerle bitişik nizamdadır. Evler, beyaz duvarlı, düz damlıdır. Mescid beş minaresi, çift sıra mavi kubbeli revaklarıyla görülür. Avluda Kâbe; siyah örtüsüyle, metaf dairesinin içindedir. Etrafında minber-i şerîf ve biri kubbeli olan üç yapı

²¹⁸ Bağcı, *Mevlana Müzesi Resimli Elyazmaları*, s. 22 – 25. , Gölpınarlı, *Mevlana Müzesi Yazmalar Kataloğu*, C. 4, s. 15 – 16.

vardır. Mescidin batısında İbrahim Kapısı da resmedilmiştir. Avlu zemini yavruağzıyla boyanmışken, İbrahim Kapısı'nın ilavesi altınla doldurulmuştur. Mescidin doğu tarafında dağınık vaziyette ne oldukları tam olarak anlaşılamayan yapılar mevcuttur.

İkinci sayfadaki Medine şehrinde sadece Mescid-i Nebevî bulunur. Mescid; dört minareli, tek sıra mavi kubbeli revaklarıyla, iki avluludur. İlk avluda, Ravza-i Mutahhara çok yüksek olarak kasnaklı yeşil kubbesiyle betimlenmiştir. Ravza tarafındaki iki minare ile Ravza'nın yanındaki revakların, Ravza'yla orantılı ancak mescidle çok orantısız şekilde yüksek yapıldığı fark edilir. Ravza'nın altın şebekesi duvarın yarısına kadardır. İki cepheden gösterilen Ravza'nın ön cephesinde yana çekilmiş kırmızı bir perde görülmektedir. İlk avluda oldukça küçük bir minber, ikinci avluda da çitle çevrelenmiş bir hurma ağacı vardır. Sayfanın alt tarafında yan yana dizili hurma ağaçları yer alır. Bir hurma ağacı da sayfanın sol tarafındaki cedvelden çıkar gibi tasvir edilmiştir.

Çift sayfanın zemini de altınla bezenmiştir. Gökyüzü mavi, kahverengi, gri tonlarında boyanarak sanki gece izlenimi verilmiştir. Her iki sayfa da kırmızı kuzulu altın cedvelle çevrelenmiştir.

Genellikle çift sayfa halindeki minyatürler birbiriyle uyumlu ve dengeli iken, bu nüshanın minyatürleri arasındaki uyumsuzluk çok dikkat çekicidir. Mekke şehri daha uzak, Medine şehri ise daha yakından betimlenmiştir. Mescid-i Nebevî'deki öğeler de kendi içinde dengesizdir. Perspektif uygulanmıştır. İşçilik de iyi değildir.

Katalog No: 69 (İs TSMK 6)²¹⁹

Bulunduğu Yer: İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: E. H. 1031

Müstensih: İbrahim er-Rodosî

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tarihi: 1176 H. (1762 M.)

Ölçüleri: 180x115 - bbxbb mm.

Varak Sayısı: 79

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Belli Değil

Resim No: 83

²¹⁹ Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu*, s. 269.

Minyatür: Benzer şekilde oluşturulmuş kompozisyonun ilkinde, Mekke şehir tasviri görülür. Mescid-i Harâm; yedi minareli, üç sıra mavi kubbeli revaklı avlusu ve beyaz duvarıyla betimlenmiştir. İbrahim Kapısı, Dârü'n-Nedve tasvir edilmiştir. Avluda metaif dairesi içinde Kâbe; siyah örtüsü, altın kuşağı ve Altın Oluk'la karşımıza çıkar. Metaif dairesinin dışında Makamât-1 Erbaa, Makam-1 İbrahim, minber-i şerîf, Ben-i Şeybe Kapısı ve Kubbeteyn bulunur. Makam-1 Hanefî, diğer makamlardan farklı olarak iki katlıdır. Bütün makamlar, mavi kırma çatıyla örtülmüştür. Safâ Tepesi'nin kemerleri sayfanın cedvelini keser. Merve Tepesi'nin üzeri ise mavi tonozla kapatılmıştır. Mescid-i Harâm, mescidin güney ve batı cephesindeki beyaz duvarlı sıralı evler arasındadır. Mescid ile doğu cephesindeki evlerle arasında bir yol, evler arasında ise mescid ve medrese vardır. Evler birbirine bitişik nizamdadır. Evlerin bittiği yerde Mekke dağları başlar. Sayfanın üst tarafında da kahverengi sıra dağlar yer alır. Bir tanesinin eteğine evler yerleştirilmiştir. Mekke dağları arasında diğerlerinden farklı olarak pembe tonlarıyla betimlenmiş üzerinde bir kubbe ve minber olan bir dağ fark edilir. Burası Arafat Dağı olmalıdır. Sınırı belirleyen beyaz mîller ve dağın hemen yanında su kanalları bulunur.²²⁰ Nur Dağı'nın alt tarafında iki mescid mevcuttur.

Medine-i Münevvere şehir tasviri, ikinci sayfadadır. Burçları olan surlar içinde ve dört tarafında beyaz duvarlı ve damlı evler bulunan Mescid-i Nebevî; beş minareli, düz çatılı ve iki avluludur. Ravza ve minber-i Nebî ilk avludadır. Ravza'nın mavi kubbesi, üç pencerele kasnak üzerindedir. Ravza'nın kubbesi dışında, mescidin bu bölümünde kasnaksız bir mavi kubbe daha görülür.²²¹ İkinci avluda hurma ağacı ile kubbeli bir yapı yer alır. İlk avlunun zemini pembe, ikincisinin ise sarıyla doldurulmuştur. Surlar dışında Cennetü'l Baki', mescidler ile kuyular vardır. Biri Mescid-i Nebevî'ye, diğeri Cennetü'l Baki''ye giden iki yolu bulunan büyük avlulu, mavi kubbeli bir mescit fark edilir ki burası Kubâ Mescidi²²² olmalıdır. Bu mescidin sağ tarafında yeşil bir alan betimlenmiştir. Sayfanın üst kısmında ilk sayfadaki gibi dağlar görülür.

²²⁰ Arafat ile Taif arasında çıkan ve Mekke'ye ulaştırılan su kanalları ilk kez, Abbâsî Halifesi Harun Reşid'in hanımı Zübeyde Hanım tarafından yaptırıldığı için, 'Aynizübeyde' olarak bilinir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa L. Bilge, "Aynizübeyde", *DİA*, C. 4, 1991, s. 279 – 280. Kanunî Sultan Süleyman döneminde bu kanallar ciddi bir tamirat geçirmiş ve yenileri eklenmiştir. Bunlarla alakalı belgeler için bkz. Ovalıoğlu vd (Haz.), *Belgelerle Osmanlı Devrinde Hicaz*, s. 18 – 19.

²²¹ *Nübzetü'l-Menâsik* isimli eserin 33b varlığında bulunan Mescid-i Nebevî planında bu kubbe için 'Kubbe-i Diyar-ı Temr' ifadesi kullanılmıştır. Bkz. Ek: 6.

²²² Temeline ilk taş, bizzat Hz. Peygamber tarafından konan bu mescid, Müslümanların umuma açık ilk mescidi olması bakımından önem arz eder. Hz. Peygamber'in cumartesi ve bazen de pazartesi günleri yürüyerek gidip, burada namaz kıldığı bilinmektedir. Minyatürde gösterilen bu yol, Hz. Peygamber'in yürüdüğü yol olmalıdır. Ayrıca, Kubâ'da namaz kılmayı umre yapmakla bir tuttuğu rivayet edilir. Bkz. Hüseyin Algül, "Mescid-i Kubâ", *DİA*, C. 29, Ankara, 2004, s. 279 – 280.

Tasvirlerin köşebentleri altınla oluşturulmuş, içleri de zemini mavi olan lacivert çift tahrirlerle doldurulmuştur. Sayfalar, altın cedvelle çevrelenmiştir. İki sayfanın zemini de toprak sarısı rengindedir. Üç boyut, gölgelendirme başarılı şekilde yapılmıştır.

Bu nüshadaki minyatürler, öncekilerde görülen bakış noktasından daha yüksek bir yerden bakılmış izlenimi verir. İşçilik bakımından iyi, kompozisyon olarak dengelidir.

Katalog No: 70 (İs TSMK 7)²²³

Bulunduğu Yer: İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: E. H. 1037

Müstensih: Derviş Mehmed

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tarihi: 1176 H. (1762 M.)

Ölçüleri: 145x9 - bbxbb mm.

Varak Sayısı: 100

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli kahverengi deri cildin salbek şemse ve zencerekleri yaldızlıdır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 84, 85

Minyatür: İlk sayfada Mescid-i Harâm; yedi minareli, tek sıra mavi kubbeli revaklı avlusuyla betimlenmiştir. Mescidin batısında İbrahim Kapısı, kuzeyinde Dârü'n-Nedve görülür. Avluda ise kandiller yanan direklerle çevrili Kâbe, siyah örtüsü altın kuşağı ve Altın Oluk'la tasvir edilmiştir. Makamât-ı Erbaa, kırma mavi çatılı; Makam-ı İbrahim ise mavi kubbeli, altın şebekelidir. Avluda ayrıca tek kubbeli bir yapı da mevcuttur. Safâ Tepesi'nin kemerleri kısmen de olsa fark edilir.

Mescid-i Nebevî, beş minaresi ve tek sıra mavi kubbeli revaklı iki avlusuyla dikkat çeker. İlk avluda sadece Ravza, ikinci avluda ise sadece hurma ağacı vardır. Ravza kasnaklı mavi kubbeli, tek kemerli altın şebekeli olarak gösterilmiştir. Şebekenin zemini yeşildir.

İki sayfanın alt tarafına dört kahverengi dağ ve aralarında düz kırmızı damlı evler yapılmıştır. Arka tarafta ise dağlar ardında mavi tonlarında gökyüzü ile tasvirler tamamlanmıştır. Gökyüzü sayfanın neredeyse üçte birini kaplar vaziyettedir. Mekke daha dağlıkken, Medine'deki dağlar daha azdır. Mescid kapıları aynı şekil ve sayıdadır. Sayfaların

²²³ Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu*, s. 270.

zemini sarıyla doldurulmuş, diğer kısımlarda yer yer yeşillendirmeler mevcuttur. Minare külâhı alemlerinde, revak kubbelerinin alemlerinde, Ravza'nın kubbesindeki alemde, revaklar arasındaki sütunların kaideleri ve başlıklarında altın kullanılmıştır.

Sayfalar, kırmızı kuzulu altın cedvel içindedir. Perspektif kurallarına uygun yapılan tasvirlerde gölge-ışık da fark edilir. İşçilik itinalıdır.

Katalog No: 71 (Kü VPYEK 1)

Bulunduğu Yer: Kütahya Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: 43 Va 3156

Müstensih: Süleyman Râtib

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1176 H. (1762 M.)

Ölçüleri: Belli Değil

Varak Sayısı: Belli Değil

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi deri cildi, salbek şemseli ve köşebentlidir. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 86

Minyatür: Mekke-Medine şehir tasvirlerinin anlatıldığı minyatürlerin ilk sayfası, Mekke'ye ayrılmıştır. Mescid-i Harâm yedi minaresi, çift sıra mavi kubbeli revaklı avlusu, İbrahim Kapısı ve Dârü'n-Nedve ilavesi birlikte görülür. Doğu cephesinde, iki basamakla çıkılan merdivenli üç kapı yer alır. Mescidin avlusunda siyah örtüsü ve altın kuşağı ile Kâbe, etrafında Makamât-ı Erbaa, minber-i Şerîf ve Kubbeteyn vardır. Makamât-ı Erbaa, iki katlı maksure şeklinde ve mavi kırma çatılıdır. Minberin merdivenleri kırmızıdır. Mescidin güney ve batı cephesindeki Mekke evleri, mescidine bitişik vaziyette iken doğu cephesindeki evler ile mescid arasında yol bulunur. Bu cephedeki evler arasında bir de medrese mevcuttur. Safâ Tepesi'nin kemerlerinin üzeri, mavi kubbelerle örtülmüştür.

Medine şehrinde; Mescid-i Nebevî beş minaresi, tek sıra mavi kubbeli revaklı ve iki avlusuyla surlar içindedir. İlk avluda, Ravza mavi kasnaklı kubbesiyle bir kaide üzerindedir. Şebeke, iki kemerli bölme biçimindedir. Bu avludaki minber, ilk sayfadaki gibi kırmızı basamaklarıyla dikkat çeker. İkinci avluda kuyu, iki hurma ağacı ile mavi kırma çatılı bir yapı bulunur. Medine evlerinin yerleştirilme düzeni ilk sayfadakiyle aynıdır. Bu sayfada mescid ve evlerin dışında kalan boş yerlere hurma bahçeleri yerleştirilmiştir.

Minyatürlerdeki dağ sıraları ile gökyüzü aynı renkte, ön taraftakiler kahverengi, arkadakiler ise mavi tonlarındadır. Ancak Mekke dağlarının daha yüksek olduğu fark edilir. İki sayfa da beyzî lacivert cedvel içindedir. Köşebentler ise, yeşil zemin üzerine altın ve renkli pençerle bezenmiştir. Sayfalara çekilen çift siyah kuzulu, altın cedvel ile tasvirler tamamlanmıştır.

Mescidlerin perspektif kurallarına uygun yapıldığı, dağlarda ise gölge-ışık kullanıldığı açıktır. Renkler soluk, işçilik vasattır.

Katalog No: 72 (Ko BYEK 7)²²⁴

Bulunduğu Yer: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: Yusuf 43/2

Müstensih: Mahmud Kâşif b. Osman b. Mesudzâde

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tarihi: 1176 H. (1762 M.)

Ölçüleri: 170x105 - 120x60 mm.

Varak Sayısı: 68

Satır Sayısı: 15

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Yeşil bez cildi vardır. İç kapaklar ebruludur. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 87

Minyatür: Aynı kompozisyonla oluşturulmuş çift sayfa halindeki minyatürlerin ilkinde Mekke şehri vardır. Pembe damlı, beyaz duvarlı Mekke evleri; Mescid-i Harâm'ı kuzey cephesi hariç, üç taraftan sarmıştır. Doğu cephesindeki evler arasında tek mavi kubbeli bir mescid ile bir medrese bulunur. Mescid-i Harâm; yedi minaresi, tek sıra mavi kubbeli revaklı avlusu, İbrahim Kapısı ve Dârü'n-Nedve ilaveleriyle birlikte resmedilmiştir. Avluda; siyah örtü, altın kuşak ve Altın Oluk'la görülen Kâbe-i Muazzama'nın damı, Mekke evlerinin damıyla aynıdır. Kâbe'nin etrafında mavi kırma çatılı Makamât-ı Erbaa, Zemzem Kuyusu, Kubbeteyn ve minber-i şerîf yer alır. Safâ Tepesi'nin kemerleri mescidin kubbeleriyle uyumlu iken Merve Tepesi'nin üzeri mavi tonozla kapatılmıştır. Mescidin üst tarafında kahverengi, gri, mavi tonlarında yapılmış dağlar ile mescid ve bazı yapılar yer alır. Dağların üzerine beyaz

²²⁴ Solak, *Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'nde Bulunan Bazı Delâilü'l-Hayrât'lardaki Tasvirler*, s. 130 – 132. , Nurcan Sertyüz, *Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi'nde Bulunan Bazı Yazma Eserlerin Tezhiplerinin İncelenmesi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2009, s. 156 – 157.

tonlamalar yapılmıştır. Bu dağlardan bir tanesi pembeye boyanarak diğerlerinden ayrılmış ve üzerine kubbe yerleştirilmiştir. Burası, Nur Dağı olabilir.

İkinci sayfadaki Medine şehrinde Mescid-i Nebevî; beş minareli, tek sıra mavi kubbeli revaklarıyla çift avlulu ve beyaz duvarlıdır. İlk avluda Ravza, mavi kubbeli ve revaklarla yükseltilmiş ikinci kattadır. Avluda minber-i Nebî de bulunur. İkinci avluda ise hurma ağacı ve mavi kubbeli yapı vardır. Beyaz yüksek duvarlarıyla Cennetü'l Baki', hurma ağaçları ve dağlar, ufak gri tepeler sayfada görülen diğer öğelerdir. Ayrıca, büyük avlulu bir mescid tasvir edilmiştir ki burası Kubâ Mescidi olmalıdır. Sayfaların zemini çöl rengini andıran sarıyla doldurulmuştur.

İki sayfa da beyzî şekil içine oturtulmuştur. Köşebentlerin içi altın yapraklı, rengârenk pençerle doldurulmuş, sayfanın bütünü iki iplik ara suyuyla çerçevelemiştir. Ara suyunda iğne perdahtı uygulanmıştır. Kenar suyunun iki tarafı da altın cedvellerle sınırlandırılarak, zemini altınla bezenmiştir. Üzerine sarmal şekilde yeşil yaprak ve dallarıyla kırmızı süsen çiçekleri betimlenmiş, aralarda üç nokta şeklinde yapılmış iğne perdahtı görülür.

Minyatür dışındaki yoğun altın kullanımı ve rengârenk çiçeklerden sonra, minyatürde kullanılan renkler soluk kalmaktadır. Perspektif ve gölge-ışık kullanılmıştır. Tezhipteki işçilik, minyatürdeki işçilikten daha başarılıdır.

Katalog No: 73 (Bu İYEK 7)

Bulunduğu Yer: Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: GE 4361

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1177 H. (1763 M.)

Ölçüleri: 154x100 - 107x64 mm.

Varak Sayısı: 136

Satır Sayısı: 9

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Bez cildi mikleplidir. Cedveller kırmızıdır.

Resim No: 88

Minyatür: Benzer tasarımla yapılmış tasvirlerin ilk sayfasında Kâbe ile minber, ikinci sayfasında ise Ravza ile minber yer alır. Minber kaidesi, korkuluk ve köşk kısmı altınla doldurulmuş, aynalık bölümü ise boş bırakılmıştır. Kâbe-i Muazzama, yarıya kadar siyah örtüyle kaplanmış, yarısından aşağısının zemini boyanmamıştır. Kapısı bu bölümde

gösterilmiştir. Kâbe'nin altın kuşağı ve Altın Oluk da betimlenmiştir. Minber-i şerîf Altın Oluk'a bakan taraftadır.

İkinci sayfadaki minber ile ilk sayfadaki aynıdır. Ravza-i Mutahhara tepelik formunda yapılmış bir örtüyle kapatılmış gibi gösterilmiştir. İçinde enlemesine dikdörtgen üç sanduka defin edildikleri biçimdedir. Sanduka içleri ve tepelik de altınla doldurulmuştur.

Her iki sayfanın da alt ve üstünde koltuklar yapılmış ve içleri boş bırakılmıştır. Sayfalar cedvelle çevrelenmiş, Kâbe'nin siyah örtüsü hariç bütün öğeler altınla yapılmıştır. Altının kararmasından dolayı kalite altın kullanılmadığı sonucu çıkar. Minber aynalıkları yandan, kapısı ise cepheden tasvir edilmişken, Kâbe'de perspektif uygulandığı fark edilir. İşçilik bakımından vasat bir çalışmadır.

Kompozisyon olarak Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi GE 4875 envanter numaralı nüshayla benzerlik gösterir. Ama bu eserin süsleme bakımından daha sade olduğu anlaşılır.

Katalog No: 74 (İs TSMK 7)²²⁵

Bulunduğu Yer: İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: M. 414

Müstensih: Hocaşâde Mehmed

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tarihi: 1177 H. (1763 M.)

Ölçüleri: 190x115 - bbxbb mm.

Varak Sayısı: 105

Satır Sayısı: 17

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli kahverengi deri cildin salbek şemse, köşebent ve zencerekleri yaldızlıdır. Miklebi kopmuştur. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 89, 90

Minyatür: Mekke şehir merkezinde; yedi minareli, iki sıra mavi kubbeli revakları, İbrahim Kapısı, Dârü'n-Nedve ilavesi ve beyaz duvarlıyla Mescid-i Harâm bulunmaktadır. Metaf dairesi içinde siyah örtü, altın kuşak ve kapısıyla Kâbe görülür. Makamât-ı Erbaa mavi kırma çatılı, beyaz duvarlı ve maksure biçimindedir. Makam-ı İbrahim ise küçük mavi kubbeli, altın şebekelidir. Minber-i şerîf ile Ben-i Şeybe Kapısı da avlu içinde yer alır. Önceki

²²⁵ Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu*, s. 276.

minyatürlerde görüldüğü gibi burada da Mekke evleri, Mescid-i Harâm'ı üç taraftan kuşatır. Mescidin doğu cephesi tarafında beyaz duvarlı, düz damlı bu evlerin arasında bir medrese mevcuttur. Cennetü'l-Mualla mescidin güney tarafında belli belirsiz biçimde tasvir edilmiştir. Sayfanın üst tarafındaki sağlı-sollu dörder kahverengi dağ sırası ile ortalarındaki mavi dağın yerleştirilme düzeni, minyatüre derinlik katmıştır. Bu kısmın zemin renginde yeşil tonlamalar yapıldığı dikkat çeker. Mavinin tonlarındaki gökyüzüyle tasvir tamamlanmıştır.

Medine şehir tasvirinin bulunduğu ikinci sayfada, Mescid-i Nebevî; beyaz duvarlı, beş minareli, iki sıra mavi kubbeli revaklarıyla iki avluludur. İlk avluda Ravza, üç pencerele kasnağı olan mavi bir kubbeyle örtülmüştür. Tek kemer altında, şebeke-i Saâdet görülür. Zemini yeşildir. Minber-i Nebî de bu avludadır. İkinci avluda, altınla yapılmış kubbeli küçük bir yapı ve hurma ağaçları vardır. Revakların sütun başlıkları ile kaideleri, ilk sayfadaki gibi altınla yapılmıştır. Evler, Mekke evleriyle aynı düzen, şekil ve renktedir. Burada sadece iki cephede surlar da fark edilir. Burçların zemini de yeşille doldurulmuştur. Burçlar arasında hurma ağaçları betimlenmiştir. Cennetü'l-Baki' ilk sayfadaki gibi belli belirsizdir. Medine'deki dağlar Mekke'ye nazaran daha az ve renk olarak farklıdır.

İki şehir de beyzî formunda siyah zemin üzerine beyazla yapılmış kuzu içindedir. Köşebentler, kırmızı zemin üzerine mavi pençerle bezenmiştir. Kırmızı kuzulu altın cedvel ile minyatürler sonlandırılmıştır.

Perspektif ve üç boyut teknikleriyle yapılmış minyatürlerin işçiliği vasattır. Yumuşak renk tonları tercih edilmiştir.

Katalog No: 75 (A MK 4)²²⁶

Bulunduğu Yer: Ankara Milli Kütüphane

Envanter No: 06 Mil Yz A 7281

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1178 H. (1764 M.)

Ölçüleri: 155x101 - 105x59 mm.

Varak Sayısı: 120

Satır Sayısı: 9

Yazı Türü: Nesih

²²⁶ İnce, *Ankara Milli Kütüphane Yazma Eserler Koleksiyonundaki Mekke ve Medine Minyatürleri*, s. 38 – 39.

Özellikler: Kahverengi meşin cildi, salbek şemselidir. Tezhipleri mülevven ve kâğıdı suyolu filigranlıdır.

Resim No: 91

Minyatür: Tek sayfa olarak yapılmış minyatür, yazmanın (a) varağındadır. Tek sıra mavi kubbeli revaklı Mescid-i Nebevî'nin beş minaresi ve iki avlusu bulunur. Minarelerden sadece biri üç şerefeli, diğerleri ise tek şerefelidir. İlk avluda, Ravza mavi kubbeli ve kırmızı-beyaz duvarlı olarak gösterilmiştir. İkinci avluda ise sadece bir hurma ağacı vardır. Mescidin beyaz beden duvarında beş kapı ve pencereler fark edilir. Mescidin zemini ve dışı kahverengidir. Sayfanın alt ve üst kısmı da maviye boyanmıştır.

Siyah kuzulu altın cedvel içindeki minyatürde perspektif kullanılmıştır. İşçilik iyi değildir.

Katalog No: 76 (İs SK 27)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 01766 Serez

Müstensih: Muğnîzâde Seyyid Mustafa

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tarihi: 1179 H. (1765 M.)

Ölçüleri: 155x103 - 105x61 mm.

Varak Sayısı: 81

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi deri cildi salbek şemselidir. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 92

Minyatür: Tasvirlerin ilk sayfasında sadece Mescid-i Harâm'ın avlusu görülür. Mescid, dört minareli olarak betimlenmiştir. Altın doldurularak yapılmış bu minarelerin hepsi iki şerefelidir. Mescidin kuzeydoğu köşesine denk gelen minarenin yanına, siyah mürekkeple '*minare-i şerîf*' yazılmıştır. Kâbe, altın kuşaklı-zikzaklı siyah örtüsü, kapısı ve Hacerü'l-Esved taşıyla metaf dairesi içindedir. Kandillerin asıldığı direklerle oluşturulan metaf dairesinin zeminine beyaz kesme taşlar döşenmiştir. Hicr-i İsmail de tasvir edilmiştir. Kaldırımlarla döşeli olan kısımda '*Makam-ı İbrahim, minber-i şerîf, bir-i Zemzem*' (Zemzem Kuyusu) tanımlanmıştır. Zemzem Kuyusu'nun bir bölümü metaf dairesinin dışındadır. Bunlar dışında metaf dairesi içinde bir minber daha ve bir kapı da yer alır. Bu minber, diğerine nispetle daha büyüktür ve yön olarak ona ters olarak durur. Metaf dairesi dışında mezhep

makamları, mihrap şeklinde belirtilmiş ve sadece üç tanesi gösterilmiştir. Yazılmış ifadelere göre bunlar; '*mihrab-ı Hanefî, mihrab-ı Hanbelî ve mihrab-ı Malikî*'dir. Makam-ı Hanefî ile Makam-ı Hanbelî aynı form ve renkler kullanılarak yapılmışken, Makam-ı Malikî diğer ikisinden farklı olarak üç bölümlüdür. Sayfanın alt tarafında iki minare arasında, '*Kadem-i Resul*'²²⁷ bulunur. Makamların üst kısmı ucunda alem bulunan sivri kubbe biçimindedir. Makamlar, Zemzem Kuyusu, Makam-ı İbrahim ve Kadem-i Resul de bu şekildedir ve hepsi açık yeşile boyanmıştır. Keza Hicr-i İsmail ve büyük minber külahı da aynı renktedir. Kâbe'nin damı, makamların ve Zemzem Kuyusu'nun alt tarafındaki iki bölmeden biri, metafor dairesi içindeki kapı, büyük minber kapısının bir bölümü ve Kadem-i Resul de pembe renktedir. Sayfanın etrafı önce altın cedvel ile sınırlandırılmış, sonra etrafına içi altınla doldurulmuş palmetler dönülmüştür. Dört köşedeki palmet daha büyük olarak yapılmıştır.

İkinci sayfada, Mescid-i Nebevî'nin avlusu bulunur. Sivri kubbe altında içleri altınla boyalı dikdörtgen üç sanduka defin hizasındadır. Sandukaların baş şahideleri mevcuttur ve rûmî tepelik konmuştur. Kimlere ait oldukları yanlarına belirtilmiştir. Bu bilgilere göre; en üstteki Hz. Peygamber, ikincisi Hz. Ebu Bekir, en alttaki ise Hz. Ömer'e aittir. Bu kısmın zemini yeşile boyanmıştır. Hücre-i Saâdet'in kapısı '*Bab-ı Cibril*' olarak tanımlanmıştır. Bu kapının üstü, ucunda alem olan kırmızı sivri kubbe şeklindedir. Hücre-i Saâdet'in kubbe kasnağı ve kaidesi kırmızı kuzu biçiminde, kasnaktaki mavi, kaidedeki ise kırmızı renktedir. Hücrenin sol tarafında '*Mihrab-ı Atik*' ve '*Mihrab-ı Cedid*' olarak tanımlanmış iki mihrap ile '*Kürsi*' mevcuttur. Hücrenin altında '*Mahfil-i Şerîf*', '*Minber-i Şerîf*' ve '*Hurma Ağacı*' vardır. Mahfil-i şerîf, pembe sivri kemerli ve iki bölmelidir. Minber-i Şerîf; ucunda kırmızı alem bulunan mavi külahı, dört kısımlı kemer açıklıkları ve kapısı ile görülür. Minber aynalığının zemini yeşile boyanmış ve altıgenlere ayrılmıştır. Altıgenlerin merkezine ise kırmızı kenarlı, altınla doldurulmuş kareler yerleştirilmiştir. Minber korkuluğu altınla boyanmıştır. Hurma ağacı, minberin sağ tarafında yer alır ve kaidesi pembedir. Sayfa, altın cedvel ile çevrelendikten sonra küçük sivri kubbeler dönülmüştür. Ravza'nın kubbesi cedvel dışına taşırılmış ve bu kubbenin ucuna palmet formunda alem konulmuştur.

Tasvirler genel olarak minyatür tekniğinde yapılmıştır. Kâbe'de ve kürsüde perspektif görülür. İşçilik vasattır, kimi yerlerde taşmalar fark edilir. Bu eser, Kaşmir'de yapılmış bir

²²⁷ Zemzem Kuyusu yakınında, üzeri kubbeye kapatılmış Hz. Peygamber'e izafe edilen bir ayak izi vardı. Fakat bu kubbe, Mekke Emiri Avnürrefik tarafından ortadan kaldırılmıştır. Bkz. Nebi Bozkurt, "Kadem-i Şerîf", *DİA*, C. 24, İstanbul, 2001, s. 57.

Delâil'ün Hayrât minyatürünün Mescid-i Harâm kompozisyonuyla benzerlik göstermesi bakımından önemlidir.²²⁸

Katalog No: 77 (Ko BYEK 8)²²⁹

Bulunduğu Yer: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: By 1172

Müstensih: Abdullah b. Muhammed el-Ganî

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1179 H. (1766 M.)

Ölçüleri: 192x130 - 155x83 mm.

Varak Sayısı: 37

Satır Sayısı: 17

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Sırtı meşin mukavva cildi vardır.

Resim No: 93

Minyatür: Birinci sayfada, altı satırlık yazı altına Hücre-i Saâdet yerleştirilmiştir. Sayfanın yarısını kaplayan bu bölümde, at nalı kemerin ortasından sarkıtılan kırmızı kandil altında, defin hizasında üç sanduka görülür. Sandukaların içleri ve üç tarafı anahtarlı zencerek ile betimlenmiştir. At nalı kemerin tepesinde, cedvelin dışına taşırılmış bir tepelik yer alır. Kemer alınlığı kırmızı zemin üzerine rûmîlerle doldurulurken, hücrenin iki yanı, siyah zemin üzerine sarmal rûmîlerle bezenmiştir.

İkinci sayfadaki tasvir, yedi satırlık yazı altında, ilk sayfadaki tasvirle aynı hizadadır. Beş basamaklı minber-i Nebî, beşik kemer altından sarkan bir kandil altındadır. Minber köşk ve kapısı da görülür. Minber, kare paftalara ayrılmış ve her paftanın içi, geometrik motiflerle süslenmiştir. Beşik kemer, iki sütun üzerine biner; kemer ve sütunların içleri anahtarlı zencerekle doldurulmuştur. Kemer alınlığı ilk sayfadaki kemer alınlığıyla aynı şekil ve renktedir. İki kenardaki bezeme de yine aynıdır.

Üslup olarak farklı yapıldığı anlaşılan minyatür, kırmızı ve siyah renk kullanılarak tasvir edilmiştir. İşçilik bakımından vasat bir nüshadır.

Katalog No: 78 (İs SK 28)

²²⁸ Rusli, *Dala'il al-Khayrat: Prayer Manuscripts From The 16th To 19th Centuries*, s. 138.

²²⁹ Solak, *Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'nde Bulunan Bazı Delâilü'l-Hayrât'lardaki Tasvirler*, s. 96.

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 02572 Yazma Bağışlar

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1181 H. (1767 M.)

Ölçüleri: 157x98 - 110x62 mm.

Varak Sayısı: 77+3

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi deri cildi salbek şemselidir.

Resim No: 94

Minyatür: Çift sayfa olarak düzenlenmiş minyatürlerin ilkinde, tepesinde büyük hilal biçiminde bir alem bulunan at nalı kemer altında, defin hizasındaki dikdörtgen üç sanduka tasvir edilmiştir. At nalı kemer, birbiri içine geçmiş yarım dairelerle oluşturulmuş, içleri de süslenmiştir. Kemerin içinde tek sır kuzu dönülmüştür. Sandukalar, üç kuzu üzerine oturtulmuş altın şebeke ardındadır. Şebekenin iki yanında içi anahtarlı zencerekle doldurulmuş, ucunda hilal alemleri olan sütunlar görülür. At nalı kemerin ortasından bir kandil sarkar. Tüm bu öğeler, beşik kemer altına yerleştirilmiştir.

Minber-i Nebî ikinci sayfada, üç sıra kuzu üzerindedir. Kapısı, aynalık ve külahı altınla doldurulmuştur. Külahının alemleri hilal şeklindedir. Beşik kemer altından, üç kandil sarkar. Yanlardaki kandiller, ortadakinden daha kısadır. Beşik kemer alınlığı ilk sayfadaki gibi beyaz çiçekler ve pembe dallarla bezenmiştir. Sayfalar, altın cedvelle tamamlanmıştır.

Altının yer yer döküldüğü fark edilir. İtinayla yapılmış bir çalışma değildir.

Katalog No: 79 (Ka REK 2)²³⁰

Bulunduğu Yer: Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi

Envanter No: 7925

Müstensih: Mustafa b. Yusuf el-Celvetî

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1181 H. (1767 M.)

Ölçüleri: Belli Değil

Varak Sayısı: 111

²³⁰ Karabulut, *Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi'ndeki Yazmalar Kataloğu*, s. 238.

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi deri cildin, salbek şemseleri, köşebentleri ve zencerekleri yaldızlıdır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 95

Minyatür: İki sayfa halinde hazırlanmış minyatürlerin ilkinde Mescid-i Harâm ile Mekke evleri yer alırken, ikincisinde Mescid-i Nebevî ile Medine evleri görülür. Mescid-i Harâm; yedi minaresi, tek sıra lacivert kubbeli revakları, İbrahim Kapısı ve Dârü'n-Nedve ilavesiyle birlikte betimlenmiştir. Avluda Kâbe; altın kuşaklı siyah örtüsü ve Altın Oluk'la gösterilmiş, etrafına Makamât-ı Erbaa, Makam-ı İbrahim, Zemzem Kuyusu ve minber-i şerîf yerleştirilmiştir. Makamlar lacivert kırma çatılı, beyaz duvarlıdır. Minber ve minare külahları da makamların örtü sistemiyle uyumludur. Doğu cephesinde mescidin üç kapısı vardır. Mescidin üç tarafında, mescid duvarlarıyla aynı şekilde boyanmış Mekke evleri mevcuttur. Damları, turuncu tonlarındadır.

Medine şehrinin tasvir edildiği ikinci sayfada Mescid-i Nebevî beş minareli, tek sıra lacivert kubbeli revaklarıyla iki avluludur. İlk avluda Ravza, epey yüksekçe tutulmuş ve sanki revakların üzerine oturmuş gibi verilmiştir. Ravza'nın sivri lacivert kubbesi ve düzgün kesme beyaz taşlarla örülmüş duvarların ardında, defin hizasında, dikdörtgen şeklinde yeşil sandukalar fark edilir. Bu avluda kubbeli bir yapı ve minber görülürken, ikinci avluda sadece hurma ağacı bulunur. Medine evleri aynı Mekke evleri gibidir, ancak Mekke'deki evler daha nizamlı yerleştirilmişken, buradakiler dağınık vaziyettedir.

Sayfalar siyah kuzu, altın cedvel ile yeşil kuzuyla çevrelenmiş ve zeminleri de altınla boyanmıştır. Kompozisyon olarak sade, işçilik bakımından vasattır.

Katalog No: 80 (A MK 5)²³¹

Bulunduğu Yer: Ankara Milli Kütüphane

Envanter No: 26 Hk 1100

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1183 H. (1769 M.)

Ölçüleri: Belli Değil

Varak Sayısı: 123

²³¹ İnce, *Ankara Milli Kütüphane Yazma Eserler Koleksiyonundaki Mekke ve Medine Minyatürleri*, s. 63 – 67.

Satır Sayısı: 9

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Belli Değil

Resim No: 96

Minyatür: Mekke şehri birinci sayfada gösterilmiştir. Dikdörtgen planlı, tek sıra mavi kubbeli revaklarıyla Mescid-i Harâm'ın ikişer şerefeli yedi minaresi vardır. İbrahim Kapısı avlu şeklinde ancak revakları yoktur. Bitişinde büyük mavi kubbeli ile örtülmüş bir yapı bulunur. Dârü'n-Nedve'nin avlusu da revaksızdır. Mescidin avlusunda kahverengi direklerden oluşturulmuş metaf dairesi içinde Beytullah; altın kuşaklı siyah örtüsü, Altın Oluk ve kapısı ile betimlenmiştir. Metaf alanının içinde minber-i şerîf de bulunur. Avluda Beytullah dışında, sadece iki mavi kubbeli yapı yer almaktadır. Mescid dışında bazı mavi kubbeli yapılar ile sayfanın alt ve üst kısmında tepeler tasvir edilmiştir.

İkinci sayfadaki Medine şehrinde, Mescid-i Nebevî; beş minareli, tek sıra mavi revaklarıyla çift avlulu ve dikdörtgen planlıdır. Birinci avluda, mavi kubbeli Ravza-i Mutahhara'nın altın şebekesi ardında, üç kabir defin sırasına göre hizalıdır. Minber-i Nebî de bu avludadır. İkinci avluda ise hurma ağacı ile iki mavi kubbeli yapı görülür. Mescidin dışında ilk sayfadaki gibi yapılar, bir küçük mescid, bir de avlulu mescid ile sayfanın sadece alt tarafında dağlar ve hurma ağaçları resmedilmiştir.

İki sayfanın da zemini altınla boyalıdır. Siyah kuzulu altın cedvel çekilmiştir. Perspektif ve derinlik uygulanmıştır. İşçilik vasattır.

Katalog No: 81 (İs SK 29)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 01140 Yazma Bağışlar

Müstensih: Muhammed Râcizâde

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1183 H. (1769 M.)

Ölçüleri: 165x106 - 108x63 mm.

Varak Sayısı: 78

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi deri cildin salbek şemseleri yaldızlıdır.

Resim No: 97

Minyatür: İlk tasvirde Kâbe, minber-i şerîf ile ne oldukları belli olmayan ve farklı boyutlarda sekiz dikdörtgen şekil yer alır. Kâbe, siyah örtüsüyle görülür. Kâbe kapısı bir tepelik formunda altın ve mavi renk kullanılarak yapılmıştır. Kapının altınla boyanan kısmında iğne perdahtı uygulanmıştır. Minber aynalığı altınla doldurulmuş ve yandan verilmiştir. Minberi kapısı ve köşkü oldukça farklıdır. Onlar da altın doldurularak yapılmış ve burada da iğne perdahtı uygulandığı fark edilir. Avlunun boş kalan yerlerine betimlenen dikdörtgen şekillerin hepsi altın çerçeve ile yapılmış ve üstleri tepelik formundadır. Bu tepeliklerin motifleri hepsi birbirinden farklıdır.

Sonraki sayfada, Hücre-i Saâdet, minber-i Nebî, hurma ağacı, ilk sayfadakine benzer dört dikdörtgen şekil vardır. Hücre-i Saâdet şebekelidir. İçinde üç sanduka dik vaziyette ve hizalı şekildedir. Sandukalar form olarak, İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Amcazâde 00142 envanter numaralı yazmadaki sandukalara benzer.²³² Minber aynalığı altınla doldurulmuş, köşk külâhının ucunda boynuz alem mevcuttur. Minber korkuluğu turuncudur. Minber kapısı, orantısız biçimde çok yüksek tutulmuştur. İçi de yatay yeşil ve eflatun dikdörtgenlere bölünmüştür. Hurma ağacı altın kullanılarak yapılmıştır. Bu sayfadaki dikdörtgen şekiller form olarak ilk sayfadakilere benzer fakat buradakilerin daha süslü olduğu fark edilir.

Her iki sayfa da yeşil, kırmızı kuzulu altın cedvel içindedir. Bazı kısımlarda yıpranmalar fark edilir.

Minyatür tekniğinde yapılan tasvirlerin öğeleri orantısız şekildedir, kompozisyon başarılı şekilde oluşturulamamıştır. İşçilik de pek iyi değildir.

Katalog No: 82 (Ka REK 3)²³³

Bulunduğu Yer: Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi

Envanter No: 7924

Müstensih: Ahmed Girîdî

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1183 H. (1769 M.)

Ölçüleri: Belli Değil

Varak Sayısı: Belli Değil

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

²³² Bkz. Katalog No: 4 Resim No: 4.

²³³ Karabulut, *Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi'ndeki Yazmalar Kataloğu*, s. 238.

Özellikler: Miklepli kahverengi deri cildin, salbek şemseleri, köşebentleri ve zencerekleri yaldızlıdır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 98

Minyatür: Aynı formda tasarlanmış tasvirlerin ilkinde Mekke, diğerinde Medine şehri betimlenmiştir. Mescid-i Harâm, yedi minareli, iki sıra lacivert kubbeli revaklıdır. İbrahim Kapısı ile Dârü'n-Nedve ilavesindeki kubbeler tek sıradır. Mescidin doğu cephesinin, revaklarla değil de kırmızı damlı Mekke evleriyle kapatıldığı fark edilir. Belki de revaklar, evlerin ardında kalmıştır. Avluda, altın kuşaklı-siyah örtüsü ve Altın Oluk'uyla birlikte Kâbe-i Muazzama, metaf dairesi içindedir. Ayrıca, minber-i şerîf, Makamât-ı Erbaa ve üç mavi kubbeli yapı da yer alır. Makamlar, mavi kırma çatılı, beyaz duvarlıdır. Mescidin kuzey, güney ve batı cephesinde birbirine bitişik Mekke evleri bulunur. Evlerin ardı tamamen dağlarla doldurulmuştur. Gökyüzü, ufuk çizgisinde pembe tonlarıyla başlayıp, mavi tonlarıyla tamamlanmıştır. Doğu cephesindeki evler dağınıktır. Bu cepheye kemer biçiminde bir kapı da yapılmıştır.²³⁴ Sayfanın alt tarafında üç sıra dağ vardır.

İkinci sayfada, Medine şehrinde Mescid-i Nebevî beş kubbesi, çift sıra lacivert kubbeli revaklarıyla tek avluludur. Mescidin bir cephesi, Mescid-i Harâm'da olduğu gibi evlerle kapatılmıştır. Ravza-i Mutahhara, kırmızı kasnaklı ve mavi kubbeli bir baldaken şeklindedir. Altın şebeke arkasında yeşil sandukalar belli belirsizdir. Avluda, iki kubbeli yapı ve hurma ağaçları da betimlenmiştir. Mekke evlerine benzeyen Medine evleri dışında bir medrese, dört mavi kubbeli mescit, Cennetü'l Baki' tasvir edilen diğer unsurlardır. Sayfanın alt kısmına, ilk sayfadaki gibi üç sıra dağ yerleştirilmiştir.

Tasvirler, altınla yapılmış beşik kemer altında görülür. Bu kısma, iğne perdahtı uygulanmıştır. Kemer alınlığı, siyah zemin üzerine kırmızı-beyaz karanfiller ve altın yapraklarla bezenmiştir. Tasvirlerdeki mescidlerin zemini beyaz, diğer kısımlar ise yeşil renkle boyanmıştır. Sayfalar, siyah kuzu ve altın cedvel içindedir.

Minyatürler, derinlik ve perspektif kullanılarak yapılmıştır. Kemer alınlığındaki karanfiller oldukça başarılı bir işçilikle yapılmıştır. Ama minyatürlerin geneli için için aynı durum söz konusu değildir.

Katalog No: 83 (İs TIEMK 1)²³⁵

Bulunduğu Yer: İstanbul Türk-İslam Eserleri Müzesi

²³⁴ İbn Battûta, Mekke şehrinin üç kapısından söz eder. Bu kapıların isimleri; 'Babü'l-Muallâ, Babü's-Şubeyke ve Babü'l-Mesfel'dir. Bkz. İbn Battûta, *Seyahatnâme*, s. 198.

²³⁵ Bu eser, müzenin vitrininde teşhir edilmektedir. Eserin envanter bilgileri müzeden istenmiş fakat olumlu netice alınmamıştır.

Envanter No: 1441

Müstensih: Mustafa Kütâhî

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1184 H. (1770 M.)

Ölçüleri: Belli Değil

Varak Sayısı: Belli Değil

Satır Sayısı: Belli Değil

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi deri cildi vardır.

Resim No: 99

Minyatür: Mekke şehrinin betimlendiği ilk sayfada, yedi minaresi, mavi kubbeli revaklı avlusu, İbrahim Kapısı ve Dârü'n-Nedve ilavesiyle Mescid-i Harâm yer alır. Avlusunda, kırmızı direklerle oluşturulmuş metaf dairesi içinde, siyah örtülü ve altın kuşaklı Kâbe bulunur. Makamât-ı Erbaa, Makam-ı İbrahim, minber-i şerîf, Ben-i Şeybe Kapısı ve dört yürüme yolu fark edilebilen diğer öğelerdir. Güney ve batı cephesindeki evlerle mescid arasında mesafe yoktur. Doğu cephesindeki evler arasında bir medrese mevcuttur. Bütün evler, mescidin duvarları gibi beyazdır. Evlerin damları ise, kırmızımsıdır. Mescidin arkasında kahverengi tepeler görülür. Mescidin zemini ve sayfanın zemini çöl rengi olan sarı tonlarındadır.

Medine şehri surlar içindedir. Mescid-i Nebevî, beş minareli, mavi kubbeli revaklıyla iki avlulu olarak tasvir edilmiştir. İlk avluda Ravza-i Mutahhara mavi kubbesiyle hava asılı kalmış gibi gösterilmiştir. Minber-i Nebî ve kubbeli bir yapı da bu avludadır. İkinci avluda hurma ağacı, kuyu ve bir yapı mevcuttur. Medine evleri ilk sayfadaki gibidir. Cennetü'l-Baki' yüksek beyaz duvarıyla fark edilir. Medine şehrindeki tepeler, sayfa ve mescid zemini yeşile boyanarak, iki şehir arasındaki iklimsel farklılık vurgulanmıştır.

Her iki sayfa da, beyzî şeklinde altın cedvelle oluşturulmuş bir form içindedir. Köşebentler, yeşil zemin üzerine altın bitkisel öğelerle bezenmiştir. Sayfalar; altın cedvelle çerçevelendikten sonra, boş kalan yerler zikzak şeklinde yapılmış yapraklar ve yaprakların araları da halkarîler ile doldurulmuştur. Yapraklarda iğne perdahtı uygulanmıştır.

Perspektif ve üç boyut başarılı şekilde uygulanmıştır. Altının bolca kullanıldığı tezhip ile minyatürlerdeki işçilik itinalıdır.

Katalog No: 84 (İs SK 30)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00268 Nuri Arlasez

Müstensih: Mehmed Salih

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1184 H. (1770 M.)

Ölçüleri: 150x95 - 100x61 mm.

Varak Sayısı: 155

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 100

Minyatür: Mekke şehrinin merkezinde, çift sıra mavi kubbeli revaklı avlusu, yedi minaresi, İbrahim Kapısı ve Dârü'n-Nedve ilavesi ve beyaz kesme taştan duvarıyla Mescid-i Harâm ilk sayfada yer alır. Avluda Makamât-ı Erbaa, Makam-ı İbrahim, minber-i şerîf ve Kubbeteyn ile metaf dairesi içinde, altınla yapılmış Hicr, Altın Oluk, siyah örtülü, altın kuşaklı Kâbe görülür. Mekke evleri, mescidi dört cepheden sarmış, batı ve güney cephedeki evler mescide bitişikken diğer cephelerde evler ile mescid arasında yol vardır. Evlerin damı ile Kâbe damı aynı renktedir. Doğu cephesinde evler arasında bir mescid, kuzey cephedekilerin arasında ise bir medrese bulunur. Safâ Tepesi, önceki örneklerde de görüldüğü gibi sayfanın cedvelini böler biçimdedir. Merve Tepesi'nin üzeri mavi tonozla örtülmüştür. Yeşil renkte dağlar arasında, farklı renkte iki dağ fark edilir. Bir tanesinin tepesinde kubbeli bir mescid, diğerinin yamacında da evler mevcuttur. Kubbeli olan dağ, Arafat Dağı olmalıdır. Arafat'ın hududlarını belirleyen beyaz mîller ve ayrıca dağlar arasında başka iki mescit daha vardır.

Surlar içindeki Medine şehrinde, Mescid-i Nebevî beş minareli ve iki avluludur. Revaklar üzerinde kubbe görülmez. İlk avluda Ravza ve minber-i Nebî betimlenmiştir. Minber, Mescid-i Harâm'ın minberiyle aynıdır. Külâhı altınla boyanmıştır. Ravza, iki kasnaklı mavi kubbe ile kapatılmıştır. Cephesinde üçer kemer ve kemerler arasında şebeke yer alır. Ravza'nın kubbesindeki bacadan Hz. Peygamber'in nurunu temsilen altınla yapılmış ışık huzmesi duman gibi çıkar. İkinci avluda hurma ağacı ile kubbeli bir yapı bulunur. Evlerin dizilişi, ilk sayfadaki gibidir. Cennetü'l-Baki' beyaz yüksek duvarlıdır. İçinde çok sayıda kubbeli türbeler fark edilir. Yeşil dağlar, sayfanın üst bölümünde tek sıra halindedir. Mavi kubbeli bir mescit, dağlar önünde görülür. Gökyüzü; ufuk çizgisinde sarı, yukarıya doğru mavi tonlarında bitirilmiştir.

Sayfaların ve mescidlerin zemini altınla doldurulmuş, sayfalar kırmızı kuzulu cedvel ile çevrelenmiştir. Perspektife uygun tasvir edilmiştir, ancak işçilik vasattır.

Katalog No: 85 (Ko BYEK 9)

Bulunduğu Yer: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: By 160

Müstensih: Seyyid Mustafa

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1185 H. (1771 M.)

Ölçüleri: 145x90 - 100x50 mm.

Varak Sayısı: 99

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi deri cildi salbek şemseli, köşebentli ve mikleplidir. Tezhipleri mülevvendir.

Resim No: 101

Minyatür: Benzer şekilde tasarlanmış tasvirlerin ilkinde at nalı kemer altında, defin hizasına göre sıralanmış dikdörtgen sandukalar, bir şebeke ardındadır. Sandukalar, altınla boyanmıştır. İki sıra kuzu üzerine yerleştirilmiş Şebeke-i Saâdet'in iki yanında, ucunda damla biçimli alem bulunan ince sütunlar mevcuttur. At nalı kemerin ortasından, altınla yapılmış bir kandil sarkar. At nalı kemerin dışına, içi altınla doldurulmuş rûmîler dönülmüş ve rûmîlerin arası beyaz zemin üzerine kırmızı noktalarla doldurulmuştur. Kemerin içinde ise tek sıra turuncu kuzu vardır.²³⁶ At nalı kemer üstünde, turuncu kuzuyla yapılmış basık kemerden sarkan üç kandil bulunur. Kemer alınlıkları, altın yapraklı basit pençerle bezenmiştir.

İkinci sayfada minber-i Nebî tasvir edilmiştir. Minber, ilk sayfadaki basık kemer altındır. Burada da üç kandil betimlenmiştir ancak boyutları ilk sayfadakinden farklıdır. İlk sayfada, ortadaki kandil en kısayken, bu sayfada en uzunudur. Minber köşkü ve kapısı turuncu kuzuyla oluşturulmuş, aynalık kısmı ise basit pençerle doldurulmuştur. Minber, ilk sayfadaki gibi iki sıra kuzu üzerine yerleştirilmiştir. Alttaki kuzunun zemin rengi mavi, diğerinin kırmızıdır. Sayfalar kırmızı kuzulu altın cedvel içine alınarak, kompozisyon tamamlanmıştır.

²³⁶ At nalı kemerin aynı şekilde süslenmiş hali aynı kütüphanenin By 3999 envanter numaralı tasvirinde de görülür. Ancak, buradaki işçilik By 160 envanter numaralı esere göre daha itinalıdır. Bkz. Katalog No: 64 Resim No: 78.

Kemerler ve minber kapısı karşıdan, minber aynalığı ile sandukalar yandan verilmiştir. İkinci sayfaya ilk sayfadaki at nalı kemerin görüntüsü geçmiştir. Minyatür tekniği uygulanmış tasvirlerde, işçilik iyi değildir.

Katalog No: 86 (Ko BYEK 10)²³⁷

Bulunduğu Yer: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: By 1928

Müstensih: Abdullah b. Şamî

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1186 H. (1772 M.)

Ölçüleri: 180x115 - 115x65 mm.

Varak Sayısı: 92

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Meşin salbek şemseli, köşebentli, zencerekli miklepli cildi vardır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 102

Minyatür: Mekke şehrinde, kahverengi dağlar önünde Mescid-i Harâm ile evler görülür. Yedi minaresi, İbrahim Kapısı ve Dârü'n-Nedve ilavesiyle Mescid-i Harâm'ın revakları üzerinde kubbe görülmez, mavi düz bir çatıyla kapatılmıştır. Avluda, metaf dairesi içinde altın kuşaklı siyah örtüsü ve kapısıyla Kâbe ile etrafında yan yana iki yapı, Makamât-ı Erbaa, Ben-i Şeybe Kapısı ve yürüme yolları mevcuttur. Makamlar ile iki yapının üzeri de mavi düz çatılıdır. Revak kemerlerinin ortasından kandil sarkar. Mescidi dört taraftan saran evler, hem birbirine hem de mescide bitişik nizamdadır. Sadece doğu cephesindeki evler ile mescid arasında mesafe vardır. Bir de bu doğu cephesindeki evlerin ortasında bir medrese bulunur. Evlerin damları kırmızı tonlarında, kuzeye bakan cepheleri kırmızı renktedir. Mescidin duvarları da aynı şekildedir.

Medine-i Münevvere surlar içindeki evleri ve Mescid-i Nebevî ile betimlenmiştir. Surların dışında da evler ve evlerin arasında bir medrese görülür. Mescid-i Nebevî; beş minareli ve iki avlulu olarak verilmiştir. İlk avluda Ravza, minber-i Nebî ve kubbeli bir yapı, ikinci avluda ise iki mavi kubbeli yapı arasında kalan hurma ağaçları tasvir edilmiştir. Ravza, mavi kasnaklı kubbesi ve üç kemer arasından görülen şebekesiyle birinci avluda yer alır.

²³⁷ Solak, *Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'nde Bulunan Bazı Delâilü'l-Hayrât'lardaki Tasvirler*, s. 97 – 98.

Mescid ile surlar arası tamamen evlerle doldurulmuştur. Doğu cephesindeki evler arasında bir medrese ve yine bu cephedeki surlarda burçlar ile kapılar fark edilir. Arkada tek büyük bir dağ, onun yanında sıra tepeler ve mavi gökyüzü ile şehrin görüntüsü sona erer.

İki sayfa da beyzî biçiminde altın cedvelle oluşturulmuş bir form içine yerleştirilmiştir. Köşebentler, altınla yapılmış basit seberk ve dallarla süslenmiştir. Tasvirlerle kırmızı-siyah kuzulu, atın cedvel çekilmiştir.

Perspektif kurallarına riayet edilmiş, evlerin ve mescidlerin kuzeye bakan cephelerinde kırmızı renk kullanılarak, gölge hissi verilmiştir. Sıcak renkler kullanılmış, işçilik vasattır.

Katalog No: 87 (İ SMK 2)

Bulunduğu Yer: İstanbul Sabancı Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: 103-0004

Müstensih: Osman Sâni

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tarihi: 1186 H. (1772 M.)

Ölçüleri: 162x103 - 105x60 mm.

Varak Sayısı: 116

Satır Sayısı: 9

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Yekşah tarzında, miklepsz cildir. Koyu kahverengi deri cildin salbek ve şemse ve köşebentleri yaldızlıdır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 103, 104

Minyatür: Çift sayfa halinde yapılmış minyatürlerin ilkinde, Harem-i Şerîf, Mekke evleri ve kahverengi tonlarında sıra dağlarla kompozisyon oluşturulmuştur. Harem-i Şerîf; yedi minareli, tek sıra mavi kubbeli revaklarıyla tasvir edilmiştir. Mescidin batı cephesinde, İbrahim Kapısı ile kuzeyde Dârü'n-Nedve avlu şeklindedir. Mescidin avlusunda, Kâbe-i Muazzama turuncu direklerden oluşturulmuş metaf dairesi içindedir. Bu kısım, beyaz kaldırım ile döşenmiştir. Makamât-ı Erbaa, maksure biçiminde ve mavi kırma çatıyla örtülüdür. Minber-i şerîf, Ben-i Şeybe Kapısı ve Kubbeteyn de avluda yer verilmiş diğer unsurlardır. Revakların kırmızı hatılları vardır. Beyaz duvarlı, kırmızı gölgelikli Mekke evleri, mescidin etrafına bitişik nizamda sıralanmıştır.

İkinci sayfadaki Medine şehrinde; Mescid-i Nebevî, evler ve yüksek beyaz duvarlı Cennetü'l-Baki' ile Mekke'deki gibi sıra dağlar betimlenmiştir. Beş minareli, tek sıra mavi kubbeli revaklarıyla Mescid-i Nebevî iki avluludur. Mescidin kırmızı demir parmaklıklı

pencereleri vardır. İlk avluda Ravza-i Mutahhara, yüksek kasnaklı sivri kubbesi ile kare planlı bir yapı biçimindedir. Altın şebekenin zemini yeşille boyanmıştır. Cennetü'l-Baki' Mezarlığı da aynı zeminle doldurulmuştur. İlk avluda eve benzeyen bir yapı ile minber-i Nebî de bulunur. İkinci avluda ise, kuyu, hurma ağacı ve mavi kubbeli iki yapı yer alır. Kubbeli yapıların evlerdeki gibi kırmızı gölgelikleri olduğu fark edilir.

Tasvirlerin zemini altınla doldurulmuştur. Dağ sıraları, gökyüzü ile evler, ilk sayfadakiyle aynı renk ve biçimdedir. Kırmızı kuzulu cedvel içine alınmış minyatürlerin gökyüzü kısımlarında bozulmalar olduğu anlaşılır.

Perspektif ve gölge-ışık başarılı bir şekilde verilmiştir. İşçilik muntazamdır.

Katalog No: 88 (İ SHMK 1)²³⁸

Bulunduğu Yer: İstanbul Sadberk Hanım Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: S.H.M.H.K Yaz 139

Müstensih: Hâfizzâde Hâfız Mehmed Edirnevî

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1188 H. (1774 M.)

Ölçüleri: 150x105 - 90x60 mm.

Varak Sayısı: 140

Satır Sayısı: 9

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi deri cildin iç kapakları ebruludur. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 105

Minyatür: Mekke'nin tasvir edildiği ilk sayfada, Mescid-i Harâm; yedi minareli, tek sıra mavi kubbeli revaklı avlusu ve beyaz duvarlarıyla görülür. İbrahim Kapısı ve Dârü'n-Nedve avlularıyla; Safa ve Merve Tepeleri de kemeriyle verilmiştir. Safa Tepesi'nin üzeri düz çatıyla örtülü iken, Merve Tepesi'nin üzeri açıktır. Kâbe, Makamât-ı Erbaa, minber-i şerîf, Ben-i Şeybe Kapısı ve Kubbeteyn avluda bulunur. Mescidin doğu cephesindeki evler arasında, mavi kubbeli olan bir medrese mevcuttur. Mekke evleri kırmızı damlı, beyaz duvarlıdır. Cennetü'l-Muallâ ve kahverengi dağlar ile aralarındaki mavi dağlar, arka planda yer alır. Kahverengi tonlardaki dağların tepelerinde mavi kubbeli yapılar vardır. Minyatürdeki en dikkat çekici unsur, mescidin güney cephesindeki evlerden başlayıp, Cennetü'l-Muallâ'ya uğradıktan sonra bir dağda biten yoldur. Bu güzergâh, Hz. Peygamber'in Nur Dağı'na gidiş-

²³⁸ İsmail Bakar, *Sadberk Hanım Müzesi Kütüphanesi Hüseyin Kocabaş Yazmaları Kataloğu*, İstanbul, 2001, s. 22.

gelişlerini temsil ediyor olabilir. Sayfanın zemini çöl rengi olan sarı, gökyüzü ise mavi-beyaz tonlardadır.

Medine şehri, surlar içindedir. Surların dışında evler, hurma bahçeleri ve iki yeşil tepe betimlenmiştir. Mescid-i Nebevî beş minareli, tek sıra mavi kubbeli revaklarıyla iki avluludur. Ravza, iki katlı kasnağı olan mavi kubbeyle örtülüdür. Zemini yeşile boyanmış hücrede, üç siyah sanduka defin hizasındadır. İkinci avluda hurma ağacı, kuyu ve kasnaklı mavi kubbeli bir yapı görülür. Sayfa zemini yeşile boyanmıştır. Gökyüzü sarımtıraktır.

Sayfalar, kırmızı kuzulu altın cedvel içindedir. Tasvirlerde, gölgelendirmeler yapılmış ve derinlik verilmiştir. İşçilik vasattır.

Katalog No: 89 (İs SK 31)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 04039 Hâcî Mahmud Efendi

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tarihi: 1189 H. (1775 M.)

Ölçüleri: 175x122 - 123x112 mm.

Varak Sayısı: 63

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Belli Değil

Resim No: 106

Minyatür: Altın cedvel içine yerleştirilmiş iki sayfa halindeki minyatürler, birbirine oldukça benzer biçimde betimlenmiştir. Sayfanın üst kısmında lacivert tonlarında gökyüzü altında kahverengi dağlar ile sayfanın alt tarafında üç sıra birbirine bitişik beyaz duvarlı, kırmızı damlı evler her iki sayfada da aynıdır. Mescid-i Harâm ve Mescid-i Nebevî'nin beden duvarları, kubbeleri, minare sayıları ve biçimleri de benzerdir. Harem-i Şerîf'in minare sayısı diğer nüshalardan görülenin aksine burada beştir. Harem'in avlusunda Kâbe ve çok basit şekilde tasvir edilmiş makamlar bulunur. İki avlulu Mescid-i Nebevî'nin iki avlusundan ilkinde sadece beyaz duvarlı ve kubbeli Ravza mevcuttur. Başka öge görülmez.

Tasvirler çok amatörce yapılmış, biraz da yarım kalmış izlenimi vermektedir.

Katalog No: 90 (İ SMK 3)

Bulunduğu Yer: İstanbul Sabancı Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: 103-0181

Müstensih: Berberzâde İbrahim

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1190 H. (1776 M.)

Ölçüleri: 143x104 - 100x60 mm.

Varak Sayısı: 130

Satır Sayısı: 9

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Vişne rengi deri şemseli ve köşebentli cildi vardır. Tezhipleri mülevvendir.

Resim No: 107, 108

Minyatür: Birinci sayfada, Mekke şehrinin sıra dağlarının ön tarafındakiler kahverengi, arkadakiler ise mavi olarak verilmiştir. Kahverengi dağların tepesine, altından yapılmış alemler olan mavi kubbeli yapılar yerleştirilmiştir. Dağların yamacında iki mescid, su kanalları ile sınırları belirleyen beyaz mîller de görülür. Cennetü'l-Muallâ'nın beyaz yüksek duvarları ve giriş kapısında mavi bir kubbe vardır. Harem-i Şerîf avlusunda zikzaklı siyah örtüsüyle Kâbe, mavi kubbeyle örtülü maksure biçiminde mezhep makamlarına ait yapılar, minber-i şerîf, Kubbeteyn ve yürüme yolları yer alır. Harem; beyaz beden duvarları ve iki sıra mavi kubbeli revaklarıyla betimlenmiştir. Kubbeleşmeler üzerine altın nokta şeklinde alemler konmuştur. İbrahim Kapısı, Dârü'n-Nedve avlularıyla görülür. Safâ Tepesi iki kemerli ve üzeri kubbeyle örtülü, Merve Tepesi ise tek kemer üzerine mavi tonozla kapatılmıştır. Mescidin doğu cephesinde görülen mescid kapıları, üç basamaklı ve mavi kubbelidir. Bu cephedeki Mekke evleri arasında bir medrese ve başka mescidler mevcuttur. Mescidin yedi minaresinden birinin külahı ve hilal şeklindeki alemler altınla boyanarak farklılık yaratılmıştır. Bu minare, Süleymaniye Minaresi olabilir.

Beş minaresi, tek sıra mavi kubbeli revaklarıyla üç avlulu olarak tasvir edilen Mescid-i Nebvî; Medine şehrinin surları içindedir. Ucunda büyük hilal biçimli altından alemler olan Ravza'nın kubbesi iki katlı kasnak üzerindedir. Ravza'nın kubbesinden yukarıya doğru altın ışık huzmesi çıkar. Altın şebekenin zemini yeşildir. İkinci avluda kuyu, hurma ağacı ve kasnaklı kubbesi olan bir yapı bulurken, diğer minyatürlerde daha önce görülmeyen üçüncü avluda hiçbir şey yoktur. Sayfanın alt tarafında Medine evleri arasında bir medrese mevcuttur. Surların kırmızı pencere, mavi külahlı gözetleme kuleleri dikkat çeker. Surların dışında, Cennetü'l-Baki', birkaç mescid ve iki kahverengi tepe vardır.

Minyatürler, beyzi biçimde pembe kuzuyla oluşturulmuş form içindedir. Köşebentler, lacivert zemin üzerine altın dal ve yapraklı pençerle süslenmiştir. Kırmızı-siyah kuzulu altın cedvel çekilerek, kompozisyon tamamlanmıştır.

İtinayla çalışılmış tasvirlerde perspektif kurallarına riayet edilerek, resim mantığında yapılmıştır.

Katalog No: 91 (İs SK 32)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00328 İzmir

Müstensih: Tatarzâde Muhammed

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1192 H. (1778 M.)

Ölçüleri: 155x100 - 100x60 mm.

Varak Sayısı: 107

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli kahverengi deri cildin salbek şemse, köşebent ve zencerekleri yaldızlıdır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 109

Minyatür: Kırmızı kuzudan yapılmış basit kemer altındaki sayfaların ilkinde, Şebeke-i Saâdet; diğerine ise minber-i Nebî yerleştirilmiştir. Basit kemerden iki kandilin sarktığı ilk sayfadaki altın şebeke, dilimli bir at nalı kemer altındadır. Dilimler, birbiri içine geçmiş yarım dairelerden müteşekkildir. Kesişen yerlerin zemini lacivertle boyanmışken, diğerleri altınla doldurulmuştur. Kemerin içine bir sıra kuzu dönülmüştür. At nalı kemerin üstünde, ucunda hilal şeklinde alemler bulunan büyük bir tepelik vardır. Kemerin ortasında şebekeye doğru bir kandil sarkar. Şebekenin zemini altındadır. Dikdörtgen sandukalar, defin edildikleri hizaya göre sıralanmışlardır. Şebekenin iki yanında hilal biçimli alemleri olan turkuaz sütunlar bulunur.

İkinci sayfada, basık kemerden dört kandil sarkar ve minber-i Nebî, kandillerin altındadır. Minber kapısı turuncu bir kuzuyla oluşturularak, zemini altına boyanmış ve üzeri de siyah noktalarla bezenmiştir. Kapının üstünde, üç tane altınla yapılmış, sola kıvrımlı basit rûmî motifi vardır. Korkulukta da altın kullanıldığı görülür. Aynalık kısmı ise turkuaz bir kuzuyla üçgen şekli verildikten sonra, zemini laciverte boyanmış ve üzerine altın yaprak, dal ve renkli çiçekler tasvir edilmiştir. Köşk kısmı, kapıdaki gibi turuncu kuzuyla çerçevelenmiş,

içi bitkisel motiflerle bezenmiştir. Köşk kısmının alt tarafı pembe kuzuyla yapılmış olup, üç bölüme ayrılmıştır. Alt ve üst bölümlerde kemer vardır. Üç bölümün ortasında da geometrik bir motif fark edilir. Burada da altın kullanılmıştır.

Şebeke de minber de üç sıra kuzu üzerine oturtulmuştur. Basık kemer aynalığı lacivert zemin üzerine altın dal ve yapraklı, renkli pençerle betimlenmiştir. Kemerin her iki tarafındaki başlangıç yerlerinde, altınla yapılmış ve iğne perdahtı uygulanmış rûmîler bulunur. Sayfalar, kırmızı-siyah kuzulu altın cedvel içindedir.

İşçilik çok muntazamdır. Canlı renkler kullanılmıştır.

Katalog No: 92 (Ko BYEK 11)

Bulunduğu Yer: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: By 4895

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1192 H. (1778 M.)

Ölçüleri: 203x147 - 150x91 mm.

Varak Sayısı: 60

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli, siyah şemseli, çiçekli, kahverengi meşin cildi vardır.

Resim No: 110

Minyatür: Yazmanın (b) varağında, cedvel içine yapılmış tasvir, dört satırlık yazı üzerindedir. Defin hizasına göre sırlanmış üç sanduka bulunur. İçleri altınla doldurulmuş, enlemesine dikdörtgen sandukaların ortalarında yarım daire biçiminde yükselti görülür. Bu yükseltilerden sandukalar, birbirine bağlanmıştır. Sandukaların baş şahidesinden üstteki sandukaya, ayak şahidesinden de sayfanın cedveline doğru çıkan bağlantılar fark edilir. En üstteki sandukanın bağlantılarının ikisi de sayfa cedvelinde sonlanır. Oldukça amatör yapılmış minyatürün işçiliği de iyi değildir.

Katalog No: 93 (İs SK 33)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00067-001 Hâlet Efendi

Müstensih: Ahmed Nâilî

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1194 H. (1780 M.)

Ölçüleri: 155x98 - 95x57 mm.

Varak Sayısı: 82

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 111

Minyatür: Aynı biçimde oluşturulmuş iki sayfanın ilkinde, Mekke-i Mükerreme vardır. Mekke evleriyle kuşatılmış Harem-i Şerîf; yedi minaresi, İbrahim Kapısı ve Dârü'n-Nedve ilavesiyle birlikte tasvir edilmiştir. Doğu cephesinde üç, diğerlerinde iki sıra mavi kubbeli revakları görülür. Bu cephede mescidin üç kapısı betimlenmiştir. Avlusunda metaif dairesi içinde Kâbe, minber-i şerîf, Makamât-ı Erbaa ile Kubbeteyn mevcuttur. Makamât-ı Erbaa ve Kubbeteyn'in alemleri ile minberin külahı altınla yapılmıştır. Mekke evleri kırmızı gölgelikli, düz damlıdır. Damların tepesine birer sancak yerleştirildiği fark edilir. Ayrıca doğu cephesindeki evler arasında bir medrese bulunur. Kahverengi dağların ardında yeşil dağlar ve üç tane kubbeli yapı sayfanın üst tarafındadır.

İkinci sayfada yer alan Medine şehrinin gözetleme kuleli surları, şehrin sadece iki cephesinde fark edilir. Surların içine önce Medine evleri, sonra beş minareli, tek sıra mavi kubbeli revaklarıyla iki avlusu olan Mescid-i Nebevî yerleştirilmiştir. Beyaz duvarlı mescidin kırmızı parmaklıklı pencereleri bulunur. İlk avluda, yüksek kasnaklı mavi kubbesi görülen Ravza'nın şebekesi yeşildir. Kırmızı basamaklı minber-i Nebî'nin külahı ile Ravza'nın kubbesinin alemleri, altınla boyanmıştır. İkinci avluda hurma ağacı, kuyu, mavi kubbeli bir yapı ile kırma çatılı bir maksure vardır. Medine evleri, Mekke evlerine benzer ancak bunların damında (bir kaçı hariç) sancak yoktur. Cennetü'l-Baki' ve bazı yapılar surlar dışındadır. Dağlar, Mekke'dekilerle aynıdır.

Sayfaların zemini sarıya boyanmıştır. Minyatürler, beyzî şeklindeki altın cedvelden yapılmış bir şekil içindedir. Köşebentlerin içi lacivert zemin üzerine pembe, sarı pençlerle bezenmiş, yapraklara iğne perdahtı uygulanmıştır. Sayfalara siyah-kırmızı kuzulu altın cedvel çekilmiştir.

Perspektif kullanılarak, resim tarzında yapılan minyatürlerde, vasat bir işçilik görülür.

Katalog No: 94 (A MK 6)²³⁹

²³⁹ İnce, *Ankara Milli Kütüphane Yazma Eserler Koleksiyonundaki Mekke ve Medine Minyatürleri*, s. 68 – 71.

Bulunduğu Yer: Ankara Milli Kütüphane

Envanter No: 06 Hk 1651

Müstensih: Hüseyin Şükrî

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tarihi: 1200 H. (1785 M.)

Ölçüleri: 230x150 - 170x70 mm.

Varak Sayısı: 175

Satır Sayısı: 7

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi meşin cildi, miklepli, şemse ve zencereklidir. Tezhipleri mülevven, kâğıdı isimli taç filigranlıdır.

Resim No: 112

Minyatür: Birinci sayfada Mekke şehri tasvir edilmiştir. Mescid-i Harâm üçer şerefeli altı minareye sahiptir. Dikdörtgen planlı avlusu, kubbeli revaklıdır. Beytullah, avlunun güneybatı köşesine yerleştirilmiş ve pembe duvarlı, mavi damlı olarak gösterilmiştir. Minber-i şerîf Beytullah'ın hemen sağ yanındadır. Ayrıca avluda, iki yapı daha bulunur, fakat ne oldukları tam olarak anlaşılmaz. Mescidin doğu ve güney cephesinde Mekke evleri ile lacivert dağlar mevcuttur. Tasvirin alt ve üst kısmında benzer şekilde yapılmış köşebentler yer alır. Pembe zemin üzerine üç küme halinde ışık huzmeleri gibi çizgiler yapılmıştır.

Medine şehri, ikinci sayfadadır. Mescid-i Nebevî, üçer şerefeli beş minaresi ve tek sıra kubbeli revaklı avlusu ile görülür. Avluda pembe konik kubbeyle örtülü Ravza ile minber-i Nebî vardır. Mescidin dışında evler, başka mescidler ve bu mescidlerle Mescid-i Nebevî arasında yollar mevcuttur. İlk sayfadaki gibi lacivert dağlar ile tasvirin alt ve üstüne köşebentler yerleştirilmiştir. İlk sayfadakinden farklı olarak, bunların zemini yeşildir. Mescidlerin zemini altınla boyalıdır.

Perspektif kullanılmaya çalışılmış ama pek başarılı olunamamıştır. Siyah kuzulu altın cedvel içindeki minyatürün işçiliği iyi değildir. Beytullah'ın ve Ravza'nın tasviri diğer minyatürlerden farklıdır.

Katalog No: 95 (İz MK 3)²⁴⁰

Bulunduğu Yer: İzmir Milli Kütüphane

Envanter No: 1956/2

²⁴⁰ Yardım, *İzmir Milli Kütüphanesi Kataloğu*, s. 703.

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1200 H. (1785 M.)

Ölçüleri: 150x100 - 100x55 mm.

Varak Sayısı: 72b - 174b

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kobalt mavisi cildi vardır. Tezhipleri mülevvendir.

Resim No: 113

Minyatür: Mekke şehrinin merkezinde Mescid-i Harâm; Dârü'n-Nedve ve İbrahim Kapısı, yedi yivli minaresi, tek sıra mavi kubbeli revaklarıyla tasvir edilmiştir. Kâbe-i Muazzama, etrafını çepeçevre saran siyah direklerle oluşturulmuş metaf dairesi içindedir. Makamât-ı Erbaa, Kubbeteyn, minber-i şerîf ve yürüme yolları da avlu içinde görülür. Makamât-ı Erbaa, maksure şeklindedir. Mescide bitişik nizamda Mekke evleri, beyaz duvarlı ve kırmızı damlıdır. Evler ile dağlar arasına bir sınır çekilmiştir. Bu sınır, Harem sınırı gösteriyor olmalıdır. Arkadaki dağlar kahverengi, gökyüzü ise mavi tonlarındadır.

İkinci sayfadaki Medine şehrinde evler ve Mescid-i Nebevî surlar içindedir. Surlar dışında ise hurma bahçesi ile bir dağ betimlenmiştir. Beş minareli, tek sıra mavi kubbeli revaklarıyla (Ravza'nın bulunduğu cephe hariç), iki avlulu plana sahip mescidin kırmızı şebekeli pencereleri vardır. Hücre-i Saâdet, çift kat kasnak üzerine yerleştirilen mavi bir kubbe altındadır. Bu cephede kubbeler, üç sıra halindedir. Birinci avluda minber-i Nebî, ikinci avluda da kuyu ve hurma ağacı bulunur. Ravza-i Mutahhara'nın kubbesinden ışık huzmesi çıkar.

Kırmızı kuzulu altın cedvel içine alınmış sayfaların minyatürleri beyzî biçimindeki altın cedvelle tamamlanmıştır. Renkli pençerle doldurulmuş köşebentlerin zemini, laciverte boyanmıştır. Sayfaların zemini çöl rengi olan sarıyla bezelidir.

Mekke'deki dağların dizilişiyile derinlik oluşturulmuş tasvirlerde perspektife riayet edilmiştir. İşçilik orta düzeydedir.

Katalog No: 96 (İs SK 34)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00196 Tahir Ağa Tekke

Müstensih: Muhammed el-Vefâî

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1200 H. (1785 M.)
Ölçüleri: 165x105 - 120x65 mm.
Varak Sayısı: 81
Satır Sayısı: 11
Yazı Türü: Nesih
Özellikler: Belli Değil
Resim No: 114

Minyatür: Birinci sayfada, tepesinde kubbeli yapılar bulunan kahverengi dağların önünde Mekke evleri ve Harem-i Şerîf yer alır. Avluyu çift sıra mavi kubbeli revaklar çevreler ve revakların kırmızı hatıllar bulunur. Yedi minare, İbrahim Kapısı ve Dârü'n-Nedve görülür. Kâbe, minber-i şerîf, Kubbeteyn, Ben-i Şeybe Kapısı, mavi kırma çatılı, maksure şeklinde Makamât-ı Erbaa ile yürüme yolları mescidin avlusunda betimlenen unsurlardır. Beyaz duvarlı, düz pembe damlı evler, birbirine bitişik ve sıralıdır. Mescidin güney ve batı cephesindeki evler, mescide bitişikken doğu cephesinde ayrıdır.

Sonraki sayfa Medine'ye ayrılmıştır. Mescid-i Nebevî iki avlulu, mavi kubbeli revakları ve beş minaresiyle tasvir edilmiştir. İki katlı yüksek kasnaklı, mavi kubbeli Ravza-i Mutahhara kırmızı şebekelidir. Şebeke ardında defin hizasına göre, dikdörtgen siyah sandukalar dizilmiştir. Ravza'nın kubbesindeki boynuz biçimli altın alem dikkat çekicidir. Minber-i Nebî de bu avludadır. İkinci avluda bir kuyu, hurma ağacı ve kubbeli bir yapı yer alır. Evler, ilk sayfadaki gibi mescidin etrafında konumlandırılmıştır. Sayfanın üst bölümünde sağ ve sol köşede, tepesinde kubbeli yapılar olan dağlar ile aralarında hurma ağaçları mevcuttur.

Sayfa zeminleri sarıya boyanmış ve kırmızı kuzulu altın cedvel içine yerleştirilmiştir. Gökyüzü mavi tonlarındadır.

Perspektif kurallarına uyulmuş, ilk sayfada dağların dizilimiyle derinlik sağlanmıştır. İşçilik bakımından vasat bir nüshadır.

Katalog No: 97 (İs TSMK 9)²⁴¹

Bulunduğu Yer: İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: E.H. 1013

Müstensih: Hâfız Muhammed Vasfî

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

²⁴¹ Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu*, s. 264.

Tarihi: 1201 H. (1787 M.)

Ölçüleri: 185x118 - bbxbb mm.

Varak Sayısı: 165

Satır Sayısı: 9

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi deri cildin salbek şemse, köşebent ve zencerekleri yaldızlıdır. Mahfazası da bulunur. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 115, 116

Minyatür: İlk tasvirde, Mescid-i Harâm; tek sıra mavi soğan kubbeli revakları ve Osmanlı tarzındaki yedi minaresiyle sayfanın odak noktasındadır. Kubbelerin damla biçimli altın alemleri, minarelerin de altına boyanmış külahları fark edilir. İbrahim Kapısı ve Dârü'n-Nedve avlu şeklindedir. Mescidin avlusunda, altın kuşaklı-siyah örtüsü ve kapısıyla Kâbe ile Hicr-i İsmail siyah direklerle oluşturulmuş metaf dairesi içindedir. Bu kısım, kesme taşlarla döşenmiştir. Kâbe kapısının hemen önünde altınla yapılmış İbrahim Makamı ve turuncu korkuluklu minber-i şerîf yer alır. Kâbe'nin kapısı, kuşağı ve damında iğne perdahtı uygulanmıştır. Makamât-ı Erbaa beyaz duvarlı ve mavi kubbeli biçimde gösterilmiştir. Makam-ı Hanefî ile Makam-ı Şâfiî iki katlıdır. Makam-ı Hanefî'nin katları arasındaki, iğne perdahtı yapılmış altın şerit dikkat çeker. Avluda ayrıca Kubbeteyn, Ben-i Şeybe Kapısı, iki tekerlekli turuncu merdiven ve beyaz yürüme yolları mevcuttur. Mescidin doğu cephesinde üç kemerli düz damlı Safâ Tepesi, üstü açık tek kemerli Merve Tepesi ve iki medrese vardır. Mescidin bu cephesinde görülen kapı açıklıklarından avlunun içi görülmektedir. Burada bulunan Mekke evlerinin pembe damında fark edilen mavi kubbe ve tepesindeki altın alemler daha önceki minyatür örneklerinde hiç görülmemiştir. Bu plandaki evler, güney cephesinde de ara ara bulunur. Güney cephedeki evler arasından sayfanın üst tarafındaki kahverengi dağlara doğru beyaz yollar, hududları gösteren mîller ve mavi tonlarındaki gökyüzüyle tasvir sonlandırılmıştır.

Surlar içindeki Medine şehri, Mekke evlerine benzer evleri ve Mescid-i Nebevî, dağların tepelerindeki hurma ağaçlarıyla betimlenmiştir. Beş minareli mescidin revakları üç cephede tek sıra halinde iken, Ravza cephesinde üç sıradır. Minareler ile kubbeler, ilk sayfadağinin aynısıdır. Tek avlulu olan mescidte Ravza-i Mutahhara, yüksek beyaz beden duvarları üzerine tepesinde hilal biçimli alemler olan mavi kubbesiyle gösterilmiştir. Pencere açıklıkları altınla doldurulmuştur. Alemin hilalinden duman şeklinde altından yapılmış ışık huzmesi çıkar. Avluda bir kuyu, hurma ağaçları, iki sütun, turuncu renkli kürsü, iki katlı kubbeli yüksekçe bir yapı, düz damlı iki katlı başka bir yapı ve mavi düz damlı küçük bir yapı

fark edilir. Ravza'nın bulunduğu taraftaki revaklar arasında, ortası altından turuncu mihrap betimlenmiştir. Mescidin altın şebekeli pencereleri vardır.

Her iki sayfa da siyah kuzulu, altın cedvel içindedir. Zeminler altınla doldurulmuş ve zeminlere üç nokta şeklinde iğne perdahtı uygulanmıştır.

İşçiliğin gayet itinalı olduğu tasvirlerde, mescidin revaklarında ve evlerde perspektif çok açık biçimde fark edilir. Fakat dağların üzerindeki hurma ağaçlarının boyut olarak fazla büyük tutulmuş olması bu perspektifi bozar. İşçilik açısından başarılı olduğu söylenebilir.

Katalog No: 98 (A MK 7)²⁴²

Bulunduğu Yer: Ankara Milli Kütüphane

Envanter No: 06 Hk 2445

Müstensih: Osman el-Fahrî

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tarihi: 1202 H. (1787 M.)

Ölçüleri: 185x110 - 125x65 mm.

Varak Sayısı: 110

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Bordo meşin cildi, salbek yaldız şemseli zencirekli mikleblidir. Tezhipleri mülevven, kâğıdı harf marka filigranlıdır.

Resim No: 117

Minyatür: Birinci sayfa, Mekke şehrine ayrılmıştır. Pembe damlı, beyaz duvarlı Mekke evleriyle kuşatılmış Harem-i Şerîf, yedi minareli ve tek sıra lacivert kubbeli revaklı avlusuyla dikdörtgen planlıdır. İbrahim Kapısı ve Dârü'n-Nedve ilavesi de görülür. Mescidin avlusunda, kırmızı direklerden oluşturulmuş metafor dairesinin ortasında, siyah örtüsüyle Beytullah; Beytullah'ın dört köşesine yerleştirilmiş mavi kubbeli Makamât-ı Erbaa, minber-i şerîf ve kuyu bulunmaktadır. Minber ile kuyu, kırmızı renkte ve oldukça basit bir biçimde betimlenmiştir. Arkadaki kahverengi dağlar ile mescid ve evler arasındaki kısımda kıvrımlı bir yol gider. Ayrıca buraya, Harem sınırlarını gösteren mîller yerleştirilmiştir. Gökyüzü mavi-gri tonlarındadır. Sayfa zemini ise sarımtıraktır.

İkinci sayfada, Medine şehri yer alır. Mescid-i Nebevî beş minareli, tek sıra kubbeli revaklarıyla, iki avlulu olarak gösterilmiştir. Ravza, mavi kubbesiyle ilk avludadır. Keza ilk

²⁴² İnce, *Ankara Milli Kütüphane Yazma Eserler Koleksiyonundaki Mekke ve Medine Minyatürleri*, s. 58 – 62.

sayfadakine benzer şekilde yapılmış minber-i şerîf de buradadır. İkinci avluda, hurma ağacı ile kuyu mevcuttur. Mescidin dışındaki öğelerin hepsi ilk sayfadakinin aynısıdır. Yalnız burada dağlar ve sayfa zemini yeşildir.

Her iki şehir de altta ve üstteki beşik kemerle yapılmış beyzî form içindedir. Kemer alınlıkları kırmızı çift tahrirle bezelidir. Minyatürlere, kırmızı-siyah kuzulu altın cedvel çekilmiştir.

Resim tekniğine göre gerçekleştirilmiş tasvirlerin işçiliği vasattır.

Katalog No: 99 (İs TSMK 10)²⁴³

Bulunduğu Yer: İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: YY 141

Müstensih: İsmail Zühdî

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1203 H. (1788 M.)

Ölçüleri: 210x150 - 160x150 mm.

Varak Sayısı: 94

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli bordo deri cildi vardır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 118

Minyatür: Mekke şehrinin betimlendiği ilk sayfada, İbrahim Kapısı, Dârü'n-Nedve, iki sıra mavi kubbeli revaklı avlusu ile Harem-i Şerîf bulunur. Osmanlı tarzındaki yedi minaresinin külahları altınla boyanmıştır. Safâ Tepesi'nin üzeri örtülü vaziyette gösterilmişken, Merve Tepesi ise sadece tek kemerlidir. Harem'in avlusunda metaif dairesi içindeki Kâbe, genellikle aslına uygun olduğu yerde gösterilirken burada sola doğu kaydırılmıştır. Maksure şeklindeki Makamât-ı Erbaa'nın konumlandırılışı da gerçekte olduğu haliyle değildir. Kubbeteyn de altın külahlı olarak gösterilmiştir. Makam-ı İbrahim, şebekeli ve mavi kubbelidir. Avluda, turuncu ve iki tekerlekli merdiven yandan tasvir edilmiştir. Minberin kırmızı merdivenleri, yeşil kapısı ve altın külahı vardır. Avlu da bir de Ben-i Şeybe Kapısı mevcuttur. Mekke evleri mescidin güney ve batı cephesinde yoğun şekilde yerleştirilmiştir. Doğu cephesinde ise evler arasında iki medrese fark edilir. Mescidin güney cephesindeki evler ile dağ arasında, bir sınır görülür. Harem ile Arafat arasındaki sınır

²⁴³ Bağcı ve diğerleri, *Osmanlı Resim Sanatı*, s. 274.

olmalıdır. Gri tonlarındaki dağlar, ufuk çizgisindeki kıvrıklık ve gökyüzünün mavi tonları önceki minyatürlerde de görülmeye alışkın olunan öğelerdir.

İkinci sayfadaki Medine-i Münevvere, surlar içindedir. Mescid-i Nebevî; tek sıra mavi kubbeli revaklarıyla iki avlulu ve beş minarelidir. Ravza, iki pencereleli kasnağın üzerine mavi kubbeyle kapatılmıştır. Beşik kemerden, zemini yeşille doldurulmuş, altın şebeke görülür. Kemer alınlıklarına rozet yerleştirilmiştir. Birinci avluda, minber-i Nebî, iki mihrap, kürsü ve mavi kubbeli bir yapının bir kısmı fark edilir. İkinci avluda bir hurma ağacı ile kuyu mevcuttur. Mescidin altın şebekeli pencereleri ve giriş kapısı da yapılmıştır. Pencereler, Mescid-i Harâm'inkilerle aynıdır. Medine evleri, Mekke'dekilere benzer vaziyette ve şekildedir. Sur dışında; beyaz duvarlı, mezar taşlarının da yer aldığı Cennetü'l-Baki' ile aynı hizadaki dağlar vardır.

Siyah kuzuyla oluşturulmuş beyzî form içindeki tasvirler, altın cedvel içindedir. Köşebentlerin zemini altınla doldurulmuş olup, üzeri yeşil yapraklı pembe pençerle bezenmiştir. Köşebentlerde iğne perdahtı uygulanmıştır. Her iki sayfanın zemini de sarıdır.

Resim tekniğinde yapılmış minyatürlerde, aslına Sâdık kalınarak yapılmış öğelerin bu nüshada ufak tefek değişikliklerle betimlendiği fark edilir. Mekke dağlarının dizilişi bu sayfaya üçüncü boyut kazandırmıştır. İnce bir işçiliğe sahip tasvirlerde perspektife dikkate alınmıştır.

Katalog No: 100 (İs SK 35)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00032 Pertevniyal

Müstensih: Hâfız Mustafa

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tarihi: 1205 H. (1790 M.)

Ölçüleri: 227x135 - 168x92 mm.

Varak Sayısı: 156

Satır Sayısı: 9

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Mahfazası vardır. Kahverengi deri cildi, salbek şemseli, köşebentli ve zencereklidir. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 119

Minyatür: Birinci tasvirde, Mescid-i Harâm tek sıra mavi kubbeli revaklı avlusuyla yedi minarelidir. Kuzeyde Dârü'n-Nedve, batıda İbrahim Kapısı avlu şeklindedir. Avluda,

metaf dairesi içinde Kâbe, mavi kubbeli olarak betimlenmiş Makamât-ı Erbaa, Ben-i Şeybe Kapısı ve yürüme yolları gösterilmiştir. Beyaz duvarlı, pembe düz damlı Mekke evleri, güney ve batı cepheleri ile Dârü'n-Nedve'ye kadar mescide bitişik vaziyettedir. Doğu cephesinde mescid ile evler arasında mesafe vardır. Sayfanın üst tarafında bir mescit, tepesinde kubbeler olan dağlar tasvir edilmiştir. Dağlar ile evler arasında sınırı belirleyen beyaz mîller dikkat çeker. Sayfa zemini sarımtırak renktedir.

Sonraki sayfada Medine'nin merkezindeki Mescid-i Nebevî, dört taraftan evler ve burçları olan surlar tarafından kuşatılmış durumdadır. Düz kırmızı çatıyla örtülmüş revaklı avluların ilkinde minber-i Nebî ile kürsü ve Ravza yer alırken, ikinci avluda kuyu, hurma ağacı ve mavi kubbeli bir yapı bulunur. Ravza-i Mutahhara, dikdörtgen planlı bir yapı biçimindedir. Üç katlı kasnaklar üzerindeki mavi kubbesinden, altın renginde ışık huzmesi çıkar. İlk avlunun zemin rengi kahverengiyken, ikinci avlununki sarıdır. Surlar dışında da evler, beyaz duvarlarla çevrili Cennetü'l-Baki' ve yeşil dağlar, ağaçlar mevcuttur. Şehrin zemin rengi ise yeşildir.

Şehirler, beyzî form içindedir. Köşebentlerin zemini, lacivertle boyandıktan sonra üzeri sarmal şekilde döndürülmüş renkli penç ve basit hatâyîlerle süslenmiştir. Köşebentlerin köşelerinin zemini, altındandır. Lacivert zemin, üç nokta beyazla doldurulmuştur. Cedveller, altınla yapılmış anahtar zencerek şeklindedir ve burada iğne perdahtı uygulanmıştır. Kenar suyunda pençlerden zemini altınla doldurulmuş, zikzak şekli oluşturulmuş ve diğer kısımların zemini lacivert ve kırmızıyla renklendirilmiştir.

Minyatürlerde gölgelendirme, üç boyut vardır. Minyatürlerin etrafındaki tezhip çok yoğundur. Özellikle tezhip işçiliği muntazamdır.

Katalog No: 101 (Ko BYEK 12)²⁴⁴

Bulunduğu Yer: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: By 5484

Müstensih: Ali Girîdî

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tarihi: 1205 H. (1790 M.)

Ölçüleri: 192x117 - 128x70 mm.

Varak Sayısı: 102

Satır Sayısı: 11

²⁴⁴ Solak, *Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'nde Bulunan Bazı Delâilü'l-Hayrât'lardaki Tasvirler*, s. 115 – 116.

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Vişnerengi rengi salbek şemseli ve miklepli meşin cildi vardır. Tezhipler mülevven ve kâğıdı, suyolu filigranlıdır.

Resim No: 120

Minyatür: Birbirine benzer şekilde tasarlanmış sayfaların ilkinde, Mescid-i Harâm; çift sıra lacivert kubbeli revaklı avlusu, İbrahim Kapısı ve Dârü'n-Nedve ilavesi ile görülür. Mescidin doğu cephesini Mekke evleri kaplamıştır ve buradaki revak kubbeleri görülmez. Avlusunda metafor dairesi içinde; Kâbe, minber-i şerîf, Kubbeteyn ve Makamât-ı Erbaa belli belirsizdir. Mescid duvarları pembedir. Evler, diğer minyatürlerde görülen evlerden farklı olarak, daha yüksekçe betimlenmiştir. Cennetü'l- Mualla ve bir dağ mescidin arka tarafındadır. Cennetü'l- Mualla ile dağ arasında beyaz mîller yer alır.

Medine şehri de Mekke şehrine benzer şekildedir. Mescid-i Nebevî beş minareli, çift sıra kubbeli revaklarıyla tek avluludur. Ravzatü'l-Mübarek, mavi kubbesiyle baldaken biçimindedir. Avluda yine belirsiz şekilde hurma ağacı, minber-i Nebî, kubbeli yapılar fark edilir. Cennetü'l-Baki', birkaç mescid ve hurma ağaçları şehirde tasvir edilmiş diğer öğelerdir.

Sayfaların alt tarafına, üç sıra dağ yapılmıştır. Mescidlerin avlusu kalitesiz altınla doldurulmuşken, sayfa zemini yeşildir. Tasvirler, altın cedvel içindedir. Cedvelin dış kısımları, büyük ancak basit hançer yapraklarıyla doldurulmuştur.

Perspektiften yararlanılmış, gölgelendirmeler özellikle dağlarda tercih edilmiştir. İşçilik ve kullanılan renkler bakımından başarılı bir örnek değildir.

Katalog No: 102 (Ko MMK 5)²⁴⁵

Bulunduğu Yer: Konya Mevlana Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: İhtisas Kütüphanesi 4781

Müstensih: Mustafa el-Halîm

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1207 H. (1792 M.)

Ölçüleri: 140x95 - 97x60 mm.

Varak Sayısı: 68

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

²⁴⁵ Bağcı, *Mevlana Müzesi Resimli Elyazmaları*, s. 26 – 27.

Özellikler: Bordo ve koyu kahverengi renkli cild, mikleplidir. Eşkenar dörtgen şeklindeki şemsesi yeşil renktedir. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 121

Minyatür: Tek sayfa halindeki tasvirde, Medine şehri bulunur. Surlar içinde evler ile beş minareli, iki avlulu Mescid-i Nebevî tasvir edilmiştir. İlk avluda, sadece Ravza yüksek kasnaklı bir kubbe ile kapatılmıştır. Altın şebekenin zemini yeşildir. İkinci avluda bir yapı, kuyu ve hurma ağacı mevcuttur. Avluların zemininde sarı renk tercih edilmiştir. Surların gözetleme kuleleri dikkat çeker. Surlar dışında evler, Cennetü'l-Baki', ağaçlar ve yeşil bir dağ vardır. Bu kısımların zemini de yeşildir. Mavi-gri tonlarındaki gökyüzü ile şehir tasviri tamamlanmıştır. Yeşilin bu kadar çok kullanılmasıyla şehrin doğasına vurgu yapılır.

Minyatür, beyzî şeklinde altın cedvelle oluşturulmuş bir form içindedir. Köşebentlerin zemini kırmızıdır. Üzerine altından yapraklar yapılarak doldurulmuştur. Tüm tasvir siyah kuzulu altın cedvelle sonlandırılmıştır.

Canlı renklerin kullanıldığı minyatürde işçilik vasattır. El yazmasının çok yıprandığı fark edilir. Mekke şehrinin de bulunduğu sayfanın kopmuş olma ihtimali çok yüksektir.

Katalog No: 103 (İs SK 36)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 01496 Yazma Bağışlar

Müstensih: Yahya b. Muhammed

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1209 H. (1794 M.)

Ölçüleri: 120x175 - 120x65 mm.

Varak Sayısı: 128

Satır Sayısı: 9

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Bordo ve kahverengi deri cildin salbek şemse, köşebent ve zencerekleri bulunur. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 122

Minyatür: Şehir tasvirlerinde ilk sayfada Mekke betimlenirken bu nüshada farklı olarak Medine görülmektedir. Mescid-i Nebevî; dört minareli, çift sıra lacivert kubbeli revaklarıyla tek avluludur. Avluda hurma ağacı, minber-i Nebî, üç kubbeli yapı ve Ravza bulunur. Ravza-i Mutahhara'nın mavi kubbesinde, altından hilal biçimli alem vardır. Altın şebeke, tek kemerlidir. Mescidin bir cephesi evlerden müteşekkildir, burada revaklar

görülmez. Evler, beyaz duvarlı, kırmızı damlıdır. Sayfanın üst tarafında ise hurma ağaçları, Cennetü'l-Baki' ve mescidler fark edilir.

İkinci sayfada, Mekke şehrinin merkezinde Mescid-i Harâm tasvir edilmiştir. Beş minareli mescidin iki sıra lacivert kubbeli revakları, doğu cephesindeki evlerden görülmez. İbrahim Kapısı ve Dârü'n-Nedve'de revaklar tek sıradır. Avluda, Kâbe metafor dairesi içindedir. Dairenin içinde küçük kubbeli bir yapı dikkat çeker. Burası, İbrahim Makamı olmalıdır. Makamât-ı Erbaa pencereleri ve kapısı olan, kırma çatılı bir ev şeklindedir. Ben-i Şeybe Kapısı, minber-i şerîf ve üç kubbeli yapı da avluda görülür. Cennetü'l- Mualla ile dağ arasında Harem sınırlarını belirleyen beyaz mîller yer alır.

Sayfaların alt tarafında üç tepe ve küme halinde evler yer alır. Mescidlerin zemini altınla doldurulmuş, diğer kısımlar ise yeşile boyanmıştır. Gökyüzü mavi tonlarındadır. Mekke sadece daha dağlık bir şehir olarak gösterilmiştir. Onun dışında iki şehrin kompozisyonu hemen hemen aynıdır.

Sayfalar, siyah kuzulu altın cedvel içindedir. Cedvel dışına sarmal dilimli rûmîler dönülmüş, rûmîler birbirine bağlıdır. Kalitesiz altın kullanıldığı için, rengi bozulmuş ve solmuştur.

Perspektif ve üç boyut görülen tasvirlerde, işçilik vasattır. Bu nüshanın kompozisyonu Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi By 5484 envanter numaralı esere çok benzemektedir.²⁴⁶

Katalog No: 104 (İs SK 37)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00571-001 Tercüman

Müstensih: es-Seyyid Hasan er-Rüşdî

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1209 H. (1794 M.)

Ölçüleri: 142x95 - 107x58 mm.

Varak Sayısı: 82

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli kahverengi deri cilde sahiptir.

Resim No: 123

²⁴⁶ Bkz. Katalog No: 101 Resim No: 120.

Minyatür: İlk sayfada Hücre-i Saâdet, dilimli kubbe altındadır. Kubbenin zemini, yavruağzına boyandıktan sonra üzeri lacivert dallı ve yapraklı gonca güllerle süslenmiştir. Karelere ayrılmış şebekede, dikdörtgen biçimindeki sandukalar fark edilir. Defin hizasına göre hizaya konmuştur. Bu kısmın zemini altınla doldurulmuştur. Şebekenin iki yanında ucunda hilal şeklinde alem bulunan iki mavi sütun mevcuttur.

Sonraki tasvirde minber-i şerîf yer almaktadır. Minberin külahı ile şebekenin dilimli kubbesi aynı renk ve şekilde bezenmiştir. Korkuluk kısmı turuncudur. Aynalığı da mavi kuzudan oluşturulmuş bir üçgen formundadır. Beyaz zemin üzerine, siyah tahrirle yapılmış bitkisel öğelerle bezenmiştir. Minber kapısı, altınla doldurularak yapılmıştır. Minberin kapısı karşıdan tasvir edilmişken, diğer kısımları yandan gösterilmiştir.

İki sayfanın kompozisyonu da dilimli kemer altına yerleştirilmiştir. Kemer alınlığı, altın zemin üzerine pençerle betimlenmiştir. Şebeke ve minber, üç sıra kuzu üzerine oturtulmuştur. Bu kuzuların rengi alttan üste doğru, yavruağzı, altın ve pembedir. Şebekenin kubbesinden ve minberden yukarıya doğru mavi çizgiler halinde ışıklar yapılmıştır. Bunlar da Hz. Peygamber'in nuru simgeliyor olabilir. Tasvirler, altın cedvel içindedir.

İşçiliği pek de iyi olmayan minyaütde kullanılan renkler de uyumsuzdur. Kalitesiz altın kullanıldığı hem yer yer dökülmelerden hem de renginin yeşile dönmesinden anlaşılmaktadır.

Katalog No: 105 (İs TSMK 11)²⁴⁷

Bulunduğu Yer: İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: M. 411

Müstensih: Ebu Bekir Vahid

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tarihi: 1209 H. (1794 M.)

Ölçüleri: 165x115 - bbxbb mm.

Varak Sayısı: 52

Satır Sayısı: 15

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli vişne deri cildin salbek şemse ve zencerekleri yaldızlıdır.

Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 124, 125

²⁴⁷ Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu*, s. 275.

Minyatür: Minyatürlerin ilki, Mekke şehrine ayrılmıştır. Tek sıra lacivert kubbeli revaklı avlusu ve yedi minaresiyle Harem-i Şerif; etrafında kırmızı damlı beyaz duvarlı evlerle birlikte görülmektedir. Mescidin avlusunda Kâbe-i Muazzama, beyaz metaf dairesi içindedir. Hicr-i İsmail de fark edilir. Kâbe'nin damı, Mekke evlerinin damıyla uyumludur. Üç mavi kubbeli yapı, yürüme yolları ve düz mavi çatılı başka bir yapı avludaki diğer elemanlardır. İbrahim Kapısı mescidin batısında, Dârü'n-Nedve kuzeyde, Safâ Tepesi'nin kemerleri güneydoğu köşesinde, Merve Tepesi'nin tek kemeri güneydoğu köşesindedir. Mescidin güney cephesinden, arkadaki dağlara doğru kahverengi bir yol gider ve yolun üzerinde kahverengi mîller vardır.

Medine'nin merkezinde, Mescid-i Nebevî; beş minareli, tek sıra lacivert kubbeli revaklı avlulu olarak tasvir edilmiştir. Ravza-i Mutahhara mavi kubbesi, beyaz duvarlarıyla revaklar üzerinden görülür. Avluda, hurma ağaçları ile iki kubbeli yapı mevcuttur. Evler, mescidi üç cephesinden tamamen kuşatmış vaziyettedir. Diğer cephesinde hiç ev yoktur. Evlerden hurma bahçesine giden yeşil bir yol yapılmıştır. Sıra dağlar ve mavi tonlardaki gökyüzü ile kompozisyon biter.

Mescidlerin içi ve şehirlerin zemini sarıya boyanmıştır. Sayfalar, altın cedvel içindedir. Dağların ard arda dizilişi, tasvirlerle derinlik vermiştir. Gölgeleme ve perspektif uygulanmış, ancak işçilik kötüdür.

Katalog No: 106 (İs ÜK 1)

Bulunduğu Yer: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi

Envanter No: A 5566

Müstensih: Esmâ İbret Hanım

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tarihi: 1213 H. (1798 M.)

Ölçüleri: Belli Değil

Varak Sayısı: 110

Satır Sayısı: 10

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli kahverengi deri cildin bezemeleri yıldızlıdır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 126

Minyatür: Aynı form içine oturmuş şehir tasvirlerinin ilki, Mekke'dir. Doğu cephesindeki çift sıra hariç, diğer cephelerde tek sıra mavi kubbeli revaklarla oluşturulmuş

avlusunu olan Mescid-i Harâm; İbrahim Kapısı ve Dârü'n-Nedve ilavesiyle birlikte gösterilmiştir. Avluda, altın kuşağı ve zikzaklı siyah örtüsü ile Kâbe, turuncu direkleri olan beyaz metaf dairesi içindedir. Makamât-ı Erbaa ve İbrahim Makamı beyaz duvarlı, mavi kubbeyle örtülü, kare planlı yapılar şeklindedir. Kubbeteyn yapıları ise minareye benzer. Minber de değişik bir tarzda betimlenmiş, aynalık kısmı orantısız şekilde uzun tutulmuş ve makamlardan daha büyük tasvir edilmiştir. Üç basamaklı, iki tekerlekli turuncu merdiven sanki revak kubbelerinin üzerindeymiş gibi durmaktadır. Ben-i Şeybe Kapısı da merdivenin yanındadır. Mescidin güney tarafındaki evlerin yoğunluğu dikkat çeker. Evlerin duvar rengi ile mescidin duvar rengi aynıdır.

Mescid-i Nebevî; iki avlulu, düz çatılı ve beş minareli olarak betimlenmiştir. Ravzatü'l- Mübarek iki katlı kasnaklı mavi kubbesiyle ilk avludadır. Beyaz duvarlı ön cephesi kemerlerle açılmıştır. Bu avluda kubbeli iki yapı ve Harem-i Şerîf'teki minbere benzer bir minber yer alır. İkinci avluda kuyu, hurma ağaçları ve kubbeli bir yapı mevcuttur. Evlerin mescid etrafındaki konumlandırılışı ilk sayfadaki gibidir. Ancak burada evlerin bitiminde Cennetü'l-Baki' vardır.

Şehirlerin ve mescidlerin zeminleri altınla doldurulmuş, yer yer iğne perdahtı uygulanmıştır. Mekke dağları kahverengiyken, Medine'dekilerde bazıları yeşildir. Gökyüzü iki tasvirde de aynı, mavi tonlarındadır.

İki sütun üzerine bindirilmiş altın basık kemer, sayfanın alt ve üst tarafına yerleştirilerek beyzî şekli oluşturulmuştur. Kemerlerde iğne perdahtı uygulanarak, hareketlilik sağlanmıştır. Kemer alınlıkları, lacivert zemin üzerine altın dal ve yapraklı renkli pençerle bezenmiştir. Kompozisyonlar kırmızı-siyah kuzulu altın cedvel içindedir.

İtinayla hazırlanmış minyatürlerde perspektif uygulanmış olsa da, bazı yerlerde öğeler arasında orantısızlıklar fark edilir.

Katalog No: 107 (İs SK 38)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 03272 Yazma Bağışlar

Müstensih: Salâhî Mehmed Emin

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1213 H. (1798 M.)

Ölçüleri: 100x55 - 163x105 mm.

Varak Sayısı: 1+115+4

Satır Sayısı: 9

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Siyah deri cildin yaldızlı salbek şemse ve zencerekleri vardır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 127

Minyatür: Birinci sayfada, Mekke'nin merkezindeki Harem-i Şerîf; bir sıra lacivert kubbeli revaklı avluya sahiptir. Yedi adet minaresi, İbrahim Kapısı, Dârü'n-Nedve, Safâ ve Merve Tepeleri gerçeğe uygundur. Mavi çatılı Makamât-ı Erbaa ile çevrilmiş metafor dairesi içinde Beytullah yer alır. Makam-ı İbrahim de minber ile yan yana ve şebekeli olarak betimlenmiştir. Avluda, Kubbeteyn de bulunur. Pembe damlı, beyaz duvarlı evler, iki cephede mescide bitişiktir. Doğu cephesinde evler arasında bir medrese vardır. Mescidin güney cephesindeki evlerden, arkadaki kahverengi dağlardan birine kırmızı bir yol gider. Bu dağın tepesinde bir de kubbe bulunur. Bu dağ, Nur Dağı, yol da Hz. Peygamber'in inzivaya çekilmeye gittiği zamanlarda kullandığı yol olmalıdır. Sayfa zemini sarıdır.

Medine şehrinin anlatıldığı ikinci sayfada, surlar içinde evler ve beş minareli, iki avlulu Mescid-i Nebevî mevcuttur. İlk avluda minber-i Nebî ile kasnaklı mavi kubbesiyle Ravza tasvir edilmiştir. Ravza'nın üç kemerinden, altın şebeke görülür. Ravza'nın kubbesindeki hilal alemden, ışık huzmesi çıkar. İkinci avluda kuyu, hurma ağacı ve bir kubbeli yapı bulunur. Surların dışında tasvir edilen beyaz yüksek duvarlı Cennetü'l-Baki'ye de bir yol gider. Buradaki dağların bazıları kahverengi, bazıları yeşildir. Keza sayfa zemininde de yeşil tercih edilmiştir.

Kırmızı-siyah kuzulu altın cedvel içindeki tasvirlerde mescidlerin zemini sarıdır. Gökyüzünde beyazdan maviye doğru giden tonlamalar hâkimdir. Dağların dizilişiyle derinlik verilmiş, mescidlerin planında perspektif kullanılmıştır. İşçilik vasattır.

Boyalarda dökülmeler dikkat çeker. El yazması yıpranmıştır.

Katalog No: 108 (Ko MMK 6)²⁴⁸

Bulunduğu Yer: Konya Mevlana Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: Müze 1542

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1213 H. (1798 M.)

Ölçüleri: 158x107 - 113x64 mm.

²⁴⁸ Bağcı, *Mevlana Müzesi Resimli Elyazmaları*, s. 28 – 29.

Varak Sayısı: 108

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Koyu kahverengi deri cild, salbek şemseli, köşebentli ve zencereklidir. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 128

Minyatür: İbrahim Kapısı ile Dârü'n-Nedve ve yedi minareli, tek sıra mavi kubbeli revaklı avlusuyla Mescid-i Harâm ve etrafını saran beyaz duvarlı evler ile dağlardan oluşan Mekke şehri ilk sayfada betimlenmiştir. Avluda altın kuşağın üst tarafı siyah, alt tarafı beyaz örtüyle kaplı olan Kâbe beyaz metaf dairesi içindedir. Şebekeli İbrahim Makamı, mavi kubbeyle örtülmüştür. Kırmızı merdivenli minber de metaf dairesi içindedir. Makamât-ı Erbaa maksure şeklindedir. Avludaki Kubbeteyn, diğer unsurlara nazaran orantısız şekilde, küçüktür. Mescidin zeminine iğne perdahtı uygulanmıştır.

Beş minareli, tek sıra mavi kubbeli revaklı iki avlusuyla Mescid-i Nebevî ikinci sayfada yer alır. Kasnaklı mavi kubbeli Ravza'nın hilal şeklinde kırmızı bir aleme görülür. Üç kemer ardında kırmızı şebekenin zemini, altındır. Minber de bu avludadır. Hurma ağacı ve mavi kubbeli bir yapı ise ikinci avludadır. Medine evlerinden sonra beyaz duvarlı Cennetü'l-Baki'nin zemini, yeşile boyanmıştır. Sayfanın alt tarafındaki evlerin arasında, ilk sayfadakiyle aynı şekilde bir medrese mevcuttur. Dağların renk ve dizilişleri de Mekke'deki gibidir. Fakat Mekke, Medine'ye nispeten daha dağlıktır.

Altın kuzudan oluşturulmuş beyzî form içine yerleştirilmiş tasvirler, kırmızı kuzulu altın cedvel çekilerek tamamlanmıştır. Köşebentlerin zemini pembeye boyanmış, üzeri kırmızı dal ve yapraklarla bezenmiştir. Sayfaların ve mescidlerin zemininde, kaliteli altın kullanılmıştır ki altınlar parlamaktadır.

Altının bolca kullanıldığı minyatürde işçilik fena değildir.

Katalog No: 109 (İs SMK 4)

Bulunduğu Yer: İstanbul Sabancı Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: 103-0287

Müstensih: Galatalı Ahmed Nâilî

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1214 H. (1799 M.)

Ölçüleri: 161x103 - 120x70 mm.

Varak Sayısı: 86

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kitabın miklepli özgün cildinin vişne rengi deri dış kapaklarının orta alanı, merkezinde dört noktanın yer aldığı ve dört yaprağın birleşmesiyle oluşan altınlı yaprakların oluşturduğu küçük karelerle, vişne rengi deri iç kapaklar ise altın kontürlü baklava biçimleriyle süslüdür. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 129, 130

Minyatür: Minyatürlerin ilkinde, Mescid-i Harâm; yedi minaresi, tek sıra lacivert kubbeli revaklı avlusuyla, Mekke evleri ise beyaz duvarları ve kahverengi damları ile betimlenmiştir. Safâ Tepesi, üç kemerli ve üzeri kubbeyle örtülü gösterilmiştir. İbrahim Kapısı ile Dârü'n-Nedve de fark edilir. Mescidin planı, önceki tasvirlerde görülmeye alışkın olandan farklı olarak dikdörtgen değildir. Mescidin güneydoğu köşesinde bir duvar daha vardır. Avluda Kâbe, siyah düzgün kesme taşları ve ortasında altın kuşağı ile kırmızı direklerden müteşekkil beyaz zeminli metaf dairesi içindedir. Ayrıca avluda Makamât-ı Erbaa, kırmızı merdivenli mavi külahlı minber-i şerîf, Kubbeteyn ve yürüme yolları vardır. Yürüme yollarından bir tanesine, altından merdivenler yapılarak farklılık sağlanmıştır. Bu yürüme yolu, doğu cephesine doğru gider. Yapıların ve revakların kubbe alemleri, metaf dairesindeki direklerin uçları altından noktalar biçimindedir. Doğu cephesindeki evler arasında bir medrese ve üç sıra dağ mevcuttur. Güney cephesindeki evlerin arasından, bir mescide uğradıktan sonra kahverengi dağlara doğru bir yol gider.

Beş minareli, tek sıra lacivert kubbeli revaklı avlusuyla Mescid-i Nebevî; ikinci sayfanın merkezindedir. Mescid ve evler, burçları olan surlar içindedir. Ravza-i Mutahhara'nın yüksek kasnaklı mavi kubbesi, revakların üzerinden görünür şekilde yapılmıştır. Kubbeden yukarıya, altınla yapılmış ışık huzmesi çıkar. Avluda, hurma ağaçları ve üç kubbeli yapı vardır. Kubbeli yapılardan birinin kubbesi kasnaklıdır. Surlar dışındaki evlerin ardında üç sıra kahverengi dağ, hurma bahçesi ve sayfanın üst kısmında yeşil dağlar yer alır. Surlardan hurma bahçesine giden bir yol bulunur.

Mescidlerin ve şehirlerin zemini altınla doldurulduktan sonra üç nokta iğne perdaht yapılmıştır. Medine şehrindeki dağlarda yeşil renk tercih edilmiş olması, Medine'nin daha yeşil olduğuna dair bir vurgudur.

Resimler, kırmızıyla başlayıp beyazla biten yapraklardan oluşturulmuş beşik kemer formunun içindedir. Kemerin kilit taşının bulunduğu yere bir penç yerleştirilmiş ve bu pençten yanlara doğru laleler yapılarak, kemer alınlığı doldurulmuştur. Altınla boyanan zemine iğne perdahtı uygulanmıştır. En son siyah kuzulu altın cedvel çekilmiştir.

Batı etkisiyle minyatürlere giren perspektif ve gölgelendirme bu nüshada daha da kendini göstermiştir. Revaklardaki derinlik çok daha iyi hissedilir. Daha önceki minyatürlerin köşebentleri, klasik tarzda tezhip yapılarak doldurulurken burada Batı etkisi iyice artmış ve realist üslupta laleler yapılmıştır. Canlı renkler kullanılmış, işçilik itinalıdır.

Katalog No: 110 (İs SK 39)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 05768 Yazma Bağışlar

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1214 H. (1799 M.)

Ölçüleri: 200x128 - 135x63 mm.

Varak Sayısı: 47

Satır Sayısı: 15

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Siyah bez cildi vardır.

Resim No: 131

Minyatür: Eserin (a) varağındaki tasvirde, altın dikdörtgenlere bölünmüş ve içlerine yazılar yazılmış bir formun yanında, dilimli kemerin tam ortasından aşağıya bir kandil sarkar. İçi altınla boyanmış kandil altında da minber-i Nebî bulunmaktadır. Ucunda hilal şeklinde alemler olan külahı, kapısı ve korkulukları altınla yapılmış minberin aynalığı, pembe kuzuyla yapılmış bir üçgen biçimindedir. Minber kaidesi, köşkün alt tarafı ve aynalığın içi aynı tarzda süslenmiştir. Lacivert ve siyah zemin üzerine yeşil dallı eflatun pençer dönülmüştür. Minber kapısının üzerine bir hurma ağacı, korkuluğunun üzerinde ise yeşil yapraklı pembe bir pençer yapılmıştır. Bu pembe pençerden kandilin yanlarında da vardır. Ama bir tanesi vazo tarzı bir dikdörtgen bir şeklin içinden çıkar gibi betimlenmiştir. İşçilik vasattır.

III. 19. YÜZYIL DELÂİL'ÜL-HAYRÂT MİNYATÜRLERİ

Katalog No: 111 (Bu İYEK 8)

Bulunduğu Yer: Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: UC 999

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1215 H. (1800 M.)

Ölçüleri: 176x110 - 122x66 mm.

Varak Sayısı: 132

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli kahverengi deri cildi yaldız şemseli ve zencereklidir. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 132

Minyatür: Tasvirler, iki sayfa halindedir. İlk varakta, minber ile Kâbe; diğerinde aynı minber ile üç sanduka yer alır. Sayfanın alt ve üst kısımlarında kırmızı çerçeve içine alınmış, altınla doldurulmuş koltuklar bulunur. Yukarıdaki koltuğun sağ tarafından aşağıya, minber aynalığının üst tarafına doğru bir kandil sarkıtılmıştır. Minber kaidesi, köşkü ve kapısı altınla boyanıp, içlerine + motifi yerleştirilmiştir. Minber aynalığı dal ve yapraklarla bezenmiş, minberin yanına da müstakil olarak altın dallı ve yaprakları bulunan kırmızı bir çiçek vardır. Siyah örtülü, altın kuşaklı Kâbe, kandille aynı hizadadır. Altın kuşağın içi de +'larla betimlenmiştir.

İkinci varakta, diğer sayfadan farklı biçimde kandil hizasında üç sanduka defin edildikleri sıraya göre tasvir edilmişlerdir. Sandukalar, altından tepelik olan kırmızı dikdörtgen form içindedir. Buranın zemini ve sandukalar altınla boyanmıştır.

Minyatürler, altın cedvel içine alınmış, burada altın, siyah ve kırmızı renk tercih edilmiştir. İşçilik yine oldukça vasattır.

Katalog No: 112 (Bu İYEK 9)

Bulunduğu Yer: Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: OR 365

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1215 H. (1800 M.)

Ölçüleri: 157x107 - 108x64 mm.

Varak Sayısı: 141

Satır Sayısı: 9

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli kahverengi deri cildi, yaldızlı şemseli, köşebentli ve zencereklidir. Tezhipleri mülevvendir.

Resim No: 133

Minyatür: Tek sayfa halindeki minyatür, yazmanın (a) varağındadır. Ortadan ikiye bölünmüş kısımların üst tarafında, minber ile Kâbe; alt tarafında ise minber ile üç sanduka bulunur. Alttaki ve üstteki minber aynıdır. Minber köşk ve kapısının arasında, minber aynalığının üzerine denk gelecek şekilde yukardan sarkan altın bir kandil yerleştirilmiştir. Minber kaidesi, köşkü, kapısı ve korkuluğu altınla bezenip, içleri + motifiyle süslenmiştir. Aynalığı ise sarmal basit rûmîlerle doldurulmuştur. Kâbe-i Muazzama, siyah örtüsü ve altın kuşağıyla betimlenmiştir. Alt taraftaki üç sanduka, defin hizasında ve altından tepeliği olan bir dikdörtgen içindedir. Sandukaların içi altına boyanmış ve içleri, anahtar zencerekle hareketlendirilmiştir. Minber ile üç sanduka altında üç bulut görülür ki keza üst tarafta da aynısı mevcuttur.

Sayfa siyah kuzulu cedvel içindedir. Kâbe'nin siyah örtüsü hariç diğer yerlerde altın kullanılmıştır. Altının ayarının düşük olduğu hem kararmasından hem de ara ara dökülmesinde anlaşılır. İşçilik vasattır.

Bir önceki eserle çok benzeyen bu nüshaların aynı nakkaş elinden çıkma ihtimali yüksektir.

Katalog No: 113 (İs SK 40)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 04719 Yazma Bağışlar

Müstensih: Muhammed b. Ahmed el-Ahîshavî

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tarihi: 1217 H. (1802 M.)

Ölçüleri: 154x100 - 100x52 mm.

Varak Sayısı: 79

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Bordo renkli deri cildin yaldızlı ay yıldızlı motifi bulunur.

Resim No: 134

Minyatür: Aynı şekilde yapılmış iki betimlemenin ilkinde Mekke, diğerinde ise Medine tasvir edilmiştir. Sayfaların alt ve üst kısımlarında birer satırlık siyah mürekkeple yazılmış nesih yazı bulunur. Mekke şehrinde, mavi bir gökyüzü altında kahverengi dağların önünde, kırmızı damlı, beyaz duvarlı evlerle sarılmış Mescid-i Harâm yer almaktadır. İbrahim Kapısı, Dârü'n-Nedve ve Safa ile Merve Tepeleriyle de betimlenen mescidin tek sıra mavi

kubbeli revaklı avlusu vardır. Avlunun ortasında, beyaz metaf dairesi içinde Kâbe, etrafında mavi kubbeli olarak verilmiş Makamât-ı Erbaa, İbrahim Makamı ile minber-i şerif mevcuttur. Kubbeteyn avluda oldukça küçük resmedilmiştir.

Medine’de yeşil dağlar önünde Mescid-i Nebevî’ye iki cepheden evler bitişiktir. Sayfanın aşağı tarafına denk gelen yerdeki evler ile mescid arasından yol geçer ve ilk sayfadaki gibi bu evler arasında bir medrese fark edilir. Mavi külahları olan beş minare, tek sıra mavi kubbeli revakları bulunan mescid iki avluludur. İlk avluda, minber-i Nebî ile iki katlı kasnaklı mavi kubbesiyle Ravzatü’l-Mübarek’in ön cephesindeki iki beşik kemerin zemini, yeşile boyanmıştır. İkinci avluda hurma ağaçları, kuyu ve mavi kubbeli yapı yer alır. Evlerin bitiminde zemini yeşile boyanmış Cennetü’l-Baki‘ beyaz duvarlıdır.

Altın cedvelle oluşturulmuş beyzî şekil içine yerleştirilen tasvirlerin zemin rengi, altındır. Beşik kemer alınlıkları, kırmızı üzerine beyaz bitkisel motiflerle bezenmiştir. Kırmızı-siyah kuzulu altın cedvel çekilmiştir.

İşçilik bakımından vasat olan tasvirlerde yumuşak tonlar tercih edilmiş, mescidler perspektif kurallarına göre yapılmışken, dağların dizilişiyle derinlik hissi sağlanmıştır. Mescid-i Harâm’ın güney cephesindeki evlerin olduğu kısım hasar görmüş, silinmiştir.

Katalog No: 114 (İs SK 41)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00139 Nuri Arlasez

Müstensih: Abdurrahman Hayrî

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1218 H. (1803 M.)

Ölçüleri: 162x112 - 115x60 mm.

Varak Sayısı:104

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi deri cildin salbek şemse, köşebent ve zencerekleri yaldızlıdır.

Resim No: 135

Minyatür: Mekke-i Mükerrerme, güney ve batı cephesinden evlerle çevrilmiş Harem-i Şerif’iyle ilk sayfadadır. Yedi minareli, çift sıralı lacivert kubbeli revaklı avlunun ortasında beyaz metaf dairesi içinde Beytullah bulunur. Beytullah’ın kuşağı ile damı beyazdır. Kubbeteyn ve Makamât-ı Erbaa mavi kubbelidir. Minber-i Şerîfin merdivenleri kırmızı, diğer kısımları eflatundur. Safâ Tepesi aslına uygun olarak basamaklarıyla gösterilmiş, ancak üzeri

kubbeyle örtülmüştür. Merve Tepesi'nin üzeri ise açıktır. Doğu cephesinde, beyaz duvarlı ve damlı evler arasında medrese, onların arkasında iki dağ vardır. Güney cephesindeki evler arasından, kahverengi ve gri dağlara doğru bir yol gider. Mescidin içi, kuzey ve doğu cephesinin zemini altınla boyanıp, zemine üç nokta iğne perdaht uygulanmıştır. Diğer yerlerin zemini ise açık kahvedir.

Sonraki varakta, surlar arasında Medine şehri mevcuttur. Çift sıra mavi kubbeli revakları olan iki avlulu Mescid-i Nebevî'nin altı minaresi vardır. İlk avluda, ilk sayfadaki minberin aynısı ve kasnaklı mavi kubbeli Ravza-i Mutahhara görülür. Ravza altın şebekelidir ve kubbesinden altın ışık huzmesi çıkar. İkinci avluda da hurma ağaçları, mavi kubbeli yapı, bir kuyu ve mahfil tasvir edilmiştir. Sayfanın alt tarafında ilk sayfadaki gibi iki dağ, surlar dışına ise hurma bahçeleri yapılmıştır. Önceki tasvirdeki dağlar ve mavi tonlarındaki gökyüzü burada da aynı şekildedir. Sur içinin zemini altınla bezenmiş, diğer yerler de kahverengiye boyanmıştır.

Her iki tasvir de beyzî form içine yerleştirilmiştir. Beşik kemer alınlıkları, kırmızı üzerine altınla sarmal dal ve yapraklarla süslenmiştir. Kırmızı-siyah kuzulu altın cedvelle kompozisyon tamamlanmıştır.

Minyatürlerde perspektif kullanılmış fakat Mescid-i Harâm'ın avlusundaki öğeler, boyut olarak orantısızdır. Minber, makamlardan daha büyük betimlenmiştir. İşçiliğin çok itinalı olduğu söylenemez.

Katalog No: 115 (Ko BYEK 13)

Bulunduğu Yer: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: By 6435

Müstensih: Mustafa Rüşdî

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tarihi: 1219 H. (1804 M.)

Ölçüleri: 145x90 - 210x58 mm.

Varak Sayısı: 160+XII

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi deri cildin zencerekleri yaldızlıdır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 136

Minyatür: Aynı şekilde yapılmış beşik kemer altına ilk sayfaya Ravzatü'l-Mübarek, ikinci sayfaya ise minber-i Nebî ile hurma ağaçları yerleştirilmiştir. Ravza, tepesinde altın

hilal biçimli alem olan kasnaklı kubbeli bir yapı olarak betimlenmiştir. Kasnakta, şebekeli üçer pencere bulunur. Sütunlu tek beşik kemerden, altın şebeke ve ardında belli belirsiz defin sırasında göre dizilmiş üç sanduka görülür. Zemin, yeşile boyanmıştır. Kemer alınlıkları, griye boyanmış; Ravza'nın kaidesi de süslenmiştir.

İkinci sayfada, minber-i Şerîfin külahı mavidir. Külahın ucunda altın hilal alem vardır. Merdivenleri kırmızı, aynalığı ise pençerle bezenmiştir. Kapısının üst tarafı da palmet biçimindedir. Minberin hemen yanında hurma ağaçları, hurmalarıyla birlikte tasvir edilmiştir.

Beşik kemer pembeyle resmedilmiş, kemer bitimlerine rûmîler yapılmıştır. Kemer alınlıkları, lacivert ve altın zemin üzeri pembe pençerle doldurulmuştur. Ravza da minber de üç süslü basamak üzerindedir. Tasvirler, kırmızı-siyah kuzulu, altın cedvel içindedir. İşçilik muntazamdır.

Ravza ile minberin ayrı sayfalarda, aynı kemer altındaki kompozisyonu daha önceki minyatürlerde görülmüştür. Ancak, burada ilk defa minberin tamamen perspektifle resmedildiği dikkat çeker. İki boyutlu görmeye alıştığımız bu kompozisyona burada üçüncü boyut eklenmiştir. Bu sebeple, minber ve Ravza basamaklar üzerine tam oturmaz. İçilik bakımından iyi denilebilir.

Katalog No: 116 (İs SK 42)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00014-001 Arslan Kaynardağ

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tarihi: 1220 H. (1805 M.)

Ölçüleri: 160x105 - 96x60 mm.

Varak Sayısı: 1 - 57

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Ebru cildi vardır.

Resim No: 137

Minyatür: El yazmasının (b) varağında tek sayfa halindeki tasvirde, Medine şehri bulunur. Tasvirin alt ve üstünde cedvelle oluşturulmuş koltuklarında yazılar vardır. Üstte sülüsle yazılmış '*Muhammed sallâlahü aleyhi vesellem Medine-i Münevvere*', altta da nesihle

*'anhü sallâlahü aleyhi vessellem men zâra kabrî vecebet lehü şefaâtî sadaka resulullah*²⁴⁹ hadîs-i şerîfi görülür. Ortada, şehir minyatüründe dört minareli, tek sıra kubbeli revaklı avlusuyla Mescid-i Nebevî betimlenmiştir. Ravza'nın sadece kasnaklı kubbesi görülür. Medine evleri, dağlar ve bir mescid tasvirde fark edilebilen diğer unsurlardır.

Yazılar ve tasvirin olduğu kısmın zemini yeşildir. Ancak, el yazmasının zamanla bozulmasından dolayı bu rengi aldığı tahmin edilir. Yazılar ve tasvir dışındaki kısımlar, pembeye boyanmıştır.

Sayfanın altında pembe renk görölse de, amatörce yapılan minyatürde sadece siyah renk kullanılmıştır.

Katalog No: 117 (İs MÜ K 1)

Bulunduğu Yer: İstanbul Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi

Envanter No: 11937/YZ0203

Müstensih: Muhammed Kayasî

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tarihi: 1220 H. (1805 M.)

Ölçüleri: Belli Değil

Varak Sayısı: 492

Satır Sayısı: 25

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Yeşil bez cildi vardır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 138

Minyatür: Bu nüshanın minyatürleri, yarım kalmıştır. İki sayfa halindeki minyatürlerden muhtemelen ilkinde Mekke, diğerine ise Medine yapılacaktır. Birinci sayfada, mescidin beden duvarları ve avlusu mavi renkle yapılmış, gökyüzü de maviye boyanmıştır. İkinci sayfada, Mescid-i Nebevî'nin mavi beden duvarları ile iki avlusu görülür. Ayrıca, yeşillikler ve yeşil bir dağ fark edilir. Gökyüzü yine maviye boyanmıştır.

İki sayfa da kırmızı beyzî form içine yerleştirilmiş ve kırmızı cedvel çekilmiştir. Tahrirlerden boyaların taşırılmış olması, bu eserin işçiliğinin çok da iyi olmadığını anlamaya yeterlidir.

Katalog No: 118 (İs SK 43)

²⁴⁹ Kim kabrimi ziyaret ederse, şefaâtim ona vacip olur.

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00019 Ağa Efendi Tanacan

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1220 H. (1805 M.)

Ölçüleri: 220x140 - 173x89 mm.

Varak Sayısı: 99

Satır Sayısı: 9

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Siyah deri cildi bulunur.

Resim No: 139

Minyatür: El yazması çok yıprandığı için minyatürlerde kararmalar olmuş, sayfanın ortasına yapıştırılan bant da minyatürlerin bir kısmını kapatmıştır. İlk sayfada Mekke, ikinci sayfada Medine yer alır. Anlaşılabildiği kadarıyla, Mescid-i Harâm'ın yedi minareli, tek sıra kubbeli revaklı avlusunda Kâbe ve Makamât-ı Erbaa vardır. Medine'de ise Mescid-i Nebevî iki avluludur ve ikinci avluda bazı yapılar bulunur. Mescidlerin şebekeli pencereleri fark edilir. Evler, diğer nüshalardaki evlerden farklıdır. Evler, kubbeyle örtülüdür. Kahverengi dağların hepsi aynı hizadadır. Gökyüzünün olduğu kısım kırmızı noktalarla doldurulmuştur.

Her iki sayfa, beyzî form içine yerleştirilmiş ve kuzulu cedvel çekilerek, tasvirler bitirilmiştir. Perspektifin görüldüğü minyatürlerin işçiliği vasattır.

Katalog No: 119 (İs TSMK 12)²⁵⁰

Bulunduğu Yer: İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: YY 1191

Müstensih: Ahmed Nâîfî

Nakkaş/Müzehhib: Ali

Tarihi: 1222 H. (1807 M.)

Ölçüleri: 203x125 - bbxbb mm.

Varak Sayısı: 81

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

²⁵⁰ Yıldız Demiriz, *Osmanlı Kitap Sanatlarında Doğal Çiçekler*, İstanbul, Yorum Sanat ve Yayıncılık, 2005, s. 180.

Özellikler: Miklepli siyah deri cildin çiçek bezemeleri ve zencerekleri yaldızlıdır. Pembe renkli mahfazası bulunur. Rokoko tarzındaki tezhipler mülevvendir.

Resim No: 140, 141

Minyatür: Aynı tasarım içinde yerleştirilen şehir tasvirlerinin bulunduğu sayfanın haşiye kısımlarında, mail şekilde yazılmış yazılar görülür. Mekke şehrinde, yedi minareli, çift sıra lacivert kubbeli revaklı avlusuyla Harem-i Şerîf mevcuttur. İbrahim Kapısı ve Dârü'n-Nedve de yapılmıştır. Kırmızı direkli, beyaz zeminli metafor dairesi içinde Kâbe-i Muazzama siyah örtülü, altın kuşaklıdır ve hemen yanında minber-i şerîf yer alır. Çevresinde ise Makamât-ı Erbaa, mavi kubbeye örtülüdür. Kubbeteyn, Zemzem Kuyusu ve Makam-ı İbrahim de avludaki diğer elamanlardır. Mescidin doğu cephesinde, evler arasında medrese ve mescidler vardır. Batı cephesindeki evler ile dağlar arasında tahrirlerle belirlenmiş, fakat boyanmamış evler ile mescidler fark edilir. Mescidin batı cephesindeki evlerden çıkıp, bu boyanmamış evler arasından geçtikten sonra mîllerle çevrelenmiş dağdan – Arafat Dağı olmalı- sonlanan bir yol geçer. Gökyüzü tümüyle maviye boyanmıştır. Sayfa zemini sarıdır.

Medine şehrinde, Mescid-i Nebevî ile evler surlar içindedir. Pembe damlı, beyaz duvarlı evlerin bazılarının üstünde mavi kubbelerin bulunması ilk sayfayla benzerlik gösterir. Surların dışında, hurma bahçeleri ve yeşil sıra dağlar bulunur. Mescid-i Nebevî, iki sıra lacivert kubbeli revaklıyla iki avlulu ve beş minarelidir. Ravzatü'l-Mübarek ilk avludadır ve oldukça farklı betimlenmiştir. Ön cepheden, dört kemer arasından altın şebeke görülür. Altın düz damı olan Ravza'nın, beyaz bir duvar ardında ucunda boynuz alemi olan altın kubbesi dikkat çekicidir. Minber-i Nebî, iki mavi kubbeli yapı da ilk avludadır. İkinci avluda ise hurma ağaçları ile mavi kubbeli irili ufaklı yapılar vardır. Bunlardan bazıları havada asılı gibidir. Sayfa zemininde yeşil renk tercih edilmiştir.

Minyatürler, üç taraftan S kıvrımlı yeşil bir dalın dolanarak üstte pembe kurdeleyle birleştirildiği bir form içindedir. S kıvrımlarının aralarına natüralist tarzda tasvir edilmiş renkli çiçekler yerleştirilmiştir. Tepe kurdeleye bağlanmış, gül, penç ve nergis çiçekleri iki buket halindedir.

Yazmanın 81 (a) varağında yeşil bir sancak tasvir edilmiştir. Alt kısımda 'Ya Hazret-i Halid' yazısındaki Elif harfi sancağın direği şeklindedir. Sancağın yanında sarı zerrin ve mor süsen çiçeği yeşil yapraklarıyla realist üslupta yapılmıştır. Kalın altın cedvel içine alınmış bu öğeleri yapan nakkaşın ismi, cedvel içine kırmızı mürekkeple 'Ali' olarak belirtilmiştir.

Her ne kadar genel olarak perspektif ve derinliğin uygulandığı görülse de, Mescid-i Nebevî'nin ikinci avlusunda görülen öğelerin bu kuralların dışında kalmıştır. Batı etkisi

gerçekçi ve abartılı çiçek motiflerinde kendini gösterir. Ancak, işçilik çok muntazamdır. Saray işi olduğu çok açıktır.

Katalog No: 120 (Ko MMK 7)²⁵¹

Bulunduğu Yer: Konya Mevlana Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: İhtisas Kütüphanesi 9145

Müstensih: Seyyid Hâfız Ahmed Tevfikî

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1222 H. (1807 M.)

Ölçüleri: 185x117 - 118x71 mm.

Varak Sayısı: 1b-58b

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi deri cildi, salbek şemseli ve zencereklidir. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 142, 143

Minyatür: Toplam üç tasvire sahip el yazmasının 53 (b) varağında, sadece Ravza-i Mutahhara görülür. Üç pencereli kasnağı bulunan mavi kubbeli ile örtülmüş Ravza'nın kırmızı şebekeleri önde üç, yanda iki kemer dizisi arasından görülür.

57 (b) ve 58 (a) varaklarında, tamamıyla aynı şekilde yapılmış Mekke ve Medine şehirlerini birbirinden ayıran noktalar; Mescid-i Nebevî ile Mescid-i Harâm'ın avlu içindeki unsurlar ile minare sayılarıdır. Yedi minareli Mescid-i Nebevî'nin avlusunda metaif dairesi içinde Kâbe, mavi kubbeyle örtülü Makamât-ı Erbaa, minber-i şerîf ve Kubbeteyn mevcuttur. Ayrıca, İbrahim Kapısı ile Dârü'n-Nedve de görülür. Beş minareli Mescid-i Nebevî'nin avlusunda ise iki mavi kubbeli yapı, minber-i Nebî ile mahfil yer alır. Ravza-i Mutahhara, kasnaklı mavi bir kubbe altında şebekeli olarak verilmiştir. Havada asılı durur gibidir.

Lacivert kubbeli tek sıra revaklı mescidlerin üç cephesine, hem birbirine hem de mescide bitişik nizamda, kırmızı damlı beyaz duvarlı evler yerleştirilmiştir. Sayfanın alt kısmındaki evler ve mescid arasında mesafe olduğu dikkat çeker ki mescidlerin giriş kapıları bu cephededir. Dağlar da iki tasvirde hemen hemen aynıdır. Sadece Mekke dağlarının, Medine'deki dağlara nispetle daha koyu kahve ile betimlenmiştir. Mescid avluları ve diğer yerlerin zemininde sarı tercih edilmiş, gökyüzü ise maviye boyanmıştır.

²⁵¹ Bağcı, *Mevlana Müzesi Resimli Elyazmaları*, s. 30 – 31.

Minyatürler, altta ve üstte beşik kemer şeklinde, birbirine sütunlarla bağlanmış bir form içindedir. Kemer alınlıkları pembe zemin üzerine, kırmızı yaprak ve dallarla bezenmişken, sütunlar da beyaz zemin üzerine renkli noktalarla hareketlendirilmiştir. Sayfalara, kırmızı-siyah kuzulu altın cedvel çekilmiştir.

İşçiliğin pek iyi olmayan tasvirlerdeki mescidlerde ve müstakil resmedilmiş Ravza'da perspektif, gölgelendirme ve derinlik uygulanmıştır.

Katalog No: 121 (İs BB AK 3)

Bulunduğu Yer: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Nadir Eserler Bölümü

Envanter No: Bel-Yz-K 000240

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1223 H. (1808 M.)

Ölçüleri: 160x105 - 110x60 mm.

Varak Sayısı: 92

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi deri cild, yıldız şemselidir. İç kapaklar ise ebruludur.

Resim No: 144

Minyatür: Mekke ve Medine şehir betimlemelerinin bulunduğu minyatürlerin ilki Mekke'ye ayrılmıştır. Tek sıra lacivert kubbeli revaklı avlusu bulunan Harem-i Şerif'in merkezinde metaif dairesi içinde Kâbe bulunur. Kâbe'nin çevresinde, mavi kubbeli Makamât-ı Erbaa, Makam-ı İbrahim, minber-i şerif ve Kubbeteyn vardır. Safâ Tepesi'nin kemerleri fark edilir, bunların üzeri mavi düz damla kapatılmıştır. Mekke evleri, mescidin güney cephesinde mescide bitişik vaziyettedir. Doğu cephesinde ise mescidin giriş kapısı ile arasında bir medresenin yer aldığı evler tasvir edilmiştir. Arka tarafta kahverengi sıra dağlar ve gökyüzü ile tasvir sonlandırılmıştır. Dağlardan bir tanesi müstakildir. Sıra dağların yamacında hudud sınırlarını gösteren beyaz miller fark edilir.

Medine'de, Mescid-i Nebevî beş minaresi ve tek sıra lacivert kubbeli revaklarıyla tek avluludur. Ravza'nın olduğu cephede ise kubbe sayısının üçe çıktığı fark edilir. Avlunun içinde sadece hurma ağacı tasvir edilmiştir. Ravza-i Mutahhara, yüksek beyaz beden duvarlarının üzerine küçük mavi bir kubbe ile örtülü olarak gösterilmiştir. Altın şebekesi de

mevcuttur. Mescide bitişik tek sıra evler, arkada yeşil dağlar ve bu dağlardaki hurma ağaçları dikkat çeken diğer öğelerdir.

Sayfa zeminleri sarıya boyanmış, ama yazmanın zamanla bozulmasından kaynaklanan kahverengilikler hâsıl olmuştur. Siyah kuzulu altın cedvel içindeki minyatürlerin işçiliğinin iyi olduğu söylenemez. Medine’de dağlardaki hurma ağaçlarının oldukça büyük yapılmış olması perspektifi bozsa da mescidlerde perspektif görülür.

Katalog No: 122 (İs TSMK 13)²⁵²

Bulunduğu Yer: İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: E. H. 1016

Müstensih: Kebecizâde Mehmed Vasfî

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1227 H. (1812 M.)

Ölçüleri: 190x115 - bbxbb mm.

Varak Sayısı: 139

Satır Sayısı: 9

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli siyah deri cildin salbek şemse, köşebent ile zencerekleri kırmızı ve yaldızlıdır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 145, 146

Minyatür: Benzer formda oluşturulmuş minyatürler, iki sayfadır. Osmanlı tarzı yedi minaresi, tek sıra mavi kubbeli revaklı avlulu Harem-i Şerîf’in merkezinde turuncu direklerden oluşturulmuş beyaz zeminli metaif dairesi içinde Kâbe yer alır. Zikzaklı siyah örtüsü, altın kuşaklı ve kapılı Kâbe’nin Hicr-i İsmail kısmı da görülür. Kâbe’nin hemen yanında mavi kubbeli, yeşil şebekeli Makam-ı İbrahim, iki tekerlekli merdiven, altın külahlı, kırmızı merdivenli minber-i şerîf de beyaz zemin üzerindedir. Makam-ı Hanefî iki katlı, mavi kırma çatılı ve turuncu penceresidir. Makam-ı Malikî ve Makam-ı Hanbelî de Makam-ı Hanefî’ye benzer şekilde fakat tek katlıdır. Makam-ı Şâfiî ve Zemzem Kuyusu ise kubbeyle örtülmüştür. Avluda yürüme yolları, Ben-i Şeybe Kapısı ve Kubbeteyn de mevcuttur. İbrahim Kapısı, Dârü’n-Nedve, Safâ Tepesi de fark edilir. Mescidin güney ve batı cephesinde beyaz duvarlı, kırmızı damlı Mekke evleri, mescide bitişiktir. Evler, plan olarak ters T biçimindedir. Sayfanın alt tarafındaki evler arasında medrese bulunur. Güney cephesindeki evler arasından,

²⁵² Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu*, s. 265.

iki mescide uğradıktan sonra dağlarda sonlanan bir yol vardır. Kahverengi sıra dağların arasında Arafat hudud sınırlarını belirleyen mîller dikkat çeker. Sayfanın zemin rengi açık kahverengidir.

Beş minareli, iki avlulu ve düz kırmızı damlı Mescid-i Nebevî ile ilk sayfadakine plan olarak benzeyen evler surlar içindedir. Mescidin ilk avlusunda Ravzatü'l-Mübarek ve minberi Nebî, ikinci avluda da beyaz duvarlı bir çit içinde hurma ağacı ve mavi kubbeli bir yapı betimlenmiştir. Ravza'nın, iki katlı yüksek kasnaklı mavi kubbesinin ucundaki altın aleminden duman gibi ışık huzmesi çıkar. Ravza'nın altın şebekesinin zemini yeşildir. Mescidin altın şebekeleri ve kapısı da resmedilmiştir. Surların dışında, evlerden çıkan ve Cennetü'l-Baki'ye bir yol gider. Beyaz duvarlı, kahverengi zeminli Cennetü'l-Baki'de mezar taşları ile mavi kubbeli bir türbe dikkat çeker. Bunun dışında kahverengi tek bir dağ ile yeşil sıra dağlar, birkaç mescid ve mavi-beyaz tonlarındaki gökyüzü ile resim tamamlanmıştır. Mescidin avlusu ile sur içinin zemini kahverengi, diğer yerlerin zemini yeşildir.

Her iki şehrin de alt ve üst kısımlarında birbiri içine geçmiş yeşil, kırmızı hançer yapraklarıyla bezenmiş bir şekil oluşturulmuştur. Aralarda altın kullanılmıştır. Mekke şehrinde bu altınlara iğne perdahtı uygulanmıştır. Fakat aynı uygulama, Medine'de görülmez. Sayfalar siyah kuzulu altın cedvel içindedir.

Gölgelendirme, derinlik ve perspektifle resim mantığında tasvirler yapılmıştır. Canlı renkler kullanılmış ve işçilik de itinalıdır. Saray işi olmalıdır.

Katalog No: 123 (İs SK 44)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 07580-003 Yazma Bağışlar

Müstensih: Hâfız Halil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1229 H. (1813 M.)

Ölçüleri: 158x105 - 101x52 mm.

Varak Sayısı: 21 - 109

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli koyu kahverengi deri cildin şemse, köşebent ve zencerekleri yaldızlıdır. Tezhipleri mülevvendir.

Resim No: 147

Minyatür: Minyatürlerin birinci varağında Mescid-i Harâm, ikincisinde Mescid-i Nebevî tasvir edilmiştir. Kare plana sahip mescidin beş minaresi, mescid dışındayken, iki tanesi avlunun içine yerleştirilmiştir. İbrahim Kapısı da görülür. Tek sıra mavi kubbeli revaklarla çevrili avluda, yeşil metaif dairesi içinde Kâbe, etrafında mavi kubbeli Makamât-ı Erbaa, Makam-ı İbrahim, Kubbeteyn ve minber-i şerîf vardır. Ben-i Şeybe Kapısı'nın kemeri ve içindeki kandil, revaklardaki siyah-beyaz taşlarla dizilmiş kemerleri ve yeşil zeminiyle uyum içindedir. Kemerlerden kandil sarkar. Mescidin üst tarafında, müstakil gri birkaç dağ, alt tarafında ise mavi kubbeli bazı yapılar ile sıra dağlar bulunur. Bunlar, Safâ ile Merve Tepe'leri, arasındaki iki sütun da hervele yapılan alanı belirlemek için konmuş olmalıdır.

Mescid-i Nebevî'nin beş minaresinin ikisi avlu içindedir. Mescid-i Harâm'la benzer plana sahip Mescid-i Nebevî'nin sadece Ravza'nın yer aldığı kısmı farklıdır. At nalı kemere benzer bir kemerden sarkan kandil altında, altın şebeke ardında üç sanduka defin hizasındadır. Bu bölümün iki yanında, iki şamdan sütun biçimindedir ve ucunda boynuz alem mevcuttur. Kemerden yukarıya doğru çıkan ışık huzmesi alev gibi yapılmıştır. Ravza'nın yanında, iki katlı revakların kemerlerine kandil, minber ve mihrap konulmuştur. Ravza ve bu bölüm, avludan pembe yatay bir şeritle ayrılmıştır. Mescidin avlusunda kuyu, mahfil, testiler ve mavi kubbeli yapılar yer alır. Mescidin üst tarafında yeşil dağlar betimlenmiştir.

Mescidlerin avlu zemini pembe, sayfaların diğer kısımları sarıdır. Sayfalara kırmızı-siyah kuzulu altın cedvel çekilmiştir.

Mescidin avlu revaklarından alt kısmındakiler ile İbrahim Kapısı ve Ravza'nın yanındaki revaklı katlar karşıdan tasvir edilmiştir. Böylelikle, klasik minyatür anlayışına uygun olan tasvirlerdeki işçilik de fena değildir.

Katalog No: 124 (Kü VP YEK 2)

Bulunduğu Yer: Kütahya Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: 43 Va 2875

Müstensih: Ahmed Nâilî

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1229 H. (1813 M.)

Ölçüleri: 140x70 - 200x115 mm.

Varak Sayısı: 93

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi meşin cildi salbek şemseli, miklepli ve köşebentlidir. Tezhipleri mülevvendir.

Resim No: 148

Minyatür: Haşiye kısmında mail sülüs yazılar bulunan sayfaların tasvirlerinin ilkinde, Harem-i Şerîf, sonrakinde ise Mescid-i Nebevî bulunmaktadır. Tek sıra mavi kubbeli revaklı avlulu mescidin altın külahlı yedi minaresinden biri, avlunun içindedir. Metaf dairesi içinde Kâbe-i Muazzama'nın etrafında mezheplere ait makamlar, Makam-ı İbrahim, minber şerîf, Zemzem Kuyusu ve yürüme yolları vardır. Kubbeteyn, Ben-i Şeybe ile uzunlamasına dikdörtgen hasırlar avluda fark edilen diğer elemanlardır. Bu öğelerin ne oldukları yazıyla belirtilmiş ancak minyatür hasar gördüğü için, çok da net okunamamaktadır. Metaf dairesinin zemini düzgün kesme taştandır, avlunun zemini pembeye boyanmıştır. Revakların kemerleri beyaz ve siyah sıralı taşlarla örülmüştür. Her birinden bir kandil sarkar ve zeminleri yeşildir. Mescidin doğu cephesinde sıra dağlar ile bir takım yapılar mevcuttur. Safâ ile Merve Tepeleri ve hervele yapılan mesafeyi gösteren sütunlar olabilir. Sayfanın üst tarafında tepesinde kubbeli bir yapı bulunun bir dağ (Arafat Dağı olmalı), Müzdelife ve başka gri renkte dağlar betimlenmiştir.

Beş minareli Mescid-i Nebevî'nin minarelerinden ikisi, avlu içindedir. Külahının ucunda altından hilal biçiminde alemler olan minareler, şekil ve renk itibariyle ilk sayfadaki gibi keza revak kubbeleri, kemerleri de öyledir. Mescidin avlusunda hurma ağacı, kuyu, mahfil, kürsü ve mavi kubbeli bir yapı görülür. Burada da ne oldukları yazmakta, ancak okunamamaktadır. Ravza-i Mutahhara, ucunda boynuz biçimli alem bulunan mavi kubbeli şekilde gösterilmiştir. Kubbeden yukarıya bir ışık huzmesi çıkar. Ravza'dan avluya üç basamaklı beyaz merdivenlerle geçiş sağlanır. Ravza'nın altın şebekesi ardında üç sanduka, defin hizasındadır. Sandukaların olduğu kısmın iki yanına, şamdan yerleştirilmiştir. Bu kısmın sağ tarafı, üç kemerle üç bölüme ayrılmış; ortadakine minber, diğer ikisine mihrap konmuştur. Kemerlerin üstünde yatay anahtarlı zencerekten sonra, bir kat revaklı kemer dizisi daha görülür ki bunların zemini mora boyanarak, diğer cephedeki revaklardan ayrılmıştır. Kemerlerin alt kısmı ile avlu arasındaki kısım da mor üzerine beyaz motiflerle doldurulmuştur. Mescidin üst tarafında dağlar ve birkaç hurma ağacı betimlenmiştir. Betimlemeler, altın cedvel içindedir.

Genel olarak minyatür tekniğinde yapılmış olan tasvirlerin Medine şehrinin Ravza'sındaki minber-i Nebî'de perspektif uygulanmış olması dikkat çekicidir. İşçilik

bakımından vasat olan bu nüshadaki minyatürler, kompozisyon bakımından bir önceki nüsha, Topkapı Sarayı E. H. 1038 ve YY 875 envanter numaralı eserlere²⁵³ oldukça benzer.

Katalog No: 125 (İs SK 45)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00821-001 İzmir

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1233 H. (1817 M.)

Ölçüleri: 205x145 - 170x100 mm.

Varak Sayısı: 52

Satır Sayısı: 15

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Bordo deri cildin salbek ve şemseleri yaldızlıdır. Tezhipleri mülevvendir.

Resim No: 149

Minyatür: Mekke şehrinde, düzgün kesme taştan oluşturulmuş beyaz beden duvarları, yedi minaresi, tek sıra mavi revaklı avlusuyla Mescid-i Harâm, İbrahim Kapısı ile tasvir edilmiştir. Avluda, beyaz zeminli tam daire şeklinde metafor dairesi içinde simsiyah örtüsüyle Beytullah bulunur. Kırmızı merdivenli, mavi külahlı minber-i şerif ve mavi kubbeli bazı yapılar da avlu içindedir. Bu yapıların ne olduklarını tanımlamak güçtür çünkü geliş güzel avluya yerleştirilmiş izlenimi verirler. Mescidin güney ve batı cephesinde evler hem birbirine hem de mescide bitişik nizamdadır. Beyaz duvarlı, pembe damlı bu evler ile mescidin doğu cephesi arasından yol geçer. Tasvirin üst tarafında yeşil dağlar ve mavi gökyüzü fark edilir.

Medine şehri, surlar içindedir. Mescid-i Nebevî, evlerin ortasında kalmış olarak betimlenmiştir. Beş minareli, tek sıra mavi kubbeli revaklarıyla iki avluludur. İlk avluda, Ravzatü'l-Mübarek kasnağında pencereler bulunan mavi kubbeliyle görülür. Kırmızı şebeke ardında, defin hizasında üç sanduka dikdörtgen şeklindedir. Minber-i Nebî de bu avluda ve kırmızı merdivenli, mavi külahlıdır. İkinci avluda ise sadece kuyu ve hurma ağacı mevcuttur. Sayfanın alt kısmında, surların dışında tek sıra halinde evler yer alır. Sayfanın üst tarafında ise beyaz duvarlı Cennetü'l-Baki' ve yine ilk sayfadaki gibi yeşil dağlar ile gökyüzü vardır.

²⁵³ Bkz. Katalog No: 53 Resim No: 66, 67; Katalog No: 55 Resim No: 69.

Mekke şehrinin olduğu sayfa kırmızı kuzulu altın cedvel içindedir. Medine şehrinin olduğu sayfaya ise sadece altın cedvel çekilmiştir. Tasvir zeminleri altınla boyanmış, ancak kararmalar olmuştur. Özellikle gökyüzündeki boyalarda da dökülmeler görülür.

Perspektif, mescidler ve evlerde, gölgelendirmeler ise dağlarda fark edilir. İşçilik vasattır.

Katalog No: 126 (İs SK 46)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00068 Hâlet Efendi

Müstensih: Osman Şâkir

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tarihi: 1234 H. (1818 M.)

Ölçüleri: 175x111 - 111x62 mm.

Varak Sayısı: 64

Satır Sayısı:13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 150

Minyatür: İlk sayfada, Mekke evleriyle, iki cepheden kuşatılmış Harem-i Şerîf; iki sıra mavi revaklı avlusu ile yedi minareli, İbrahim Kapısı ve Dârü'n-Nedve ilavesiyle birlikte görülür. Avluda, beyaz zeminli metafor dairesi içinde Kâbe-i Muazzama turuncu direklerle çevrilidir. Burada, İbrahim Makamı da yer alır. Yürüme yolları yapılmış, mezhep makamlarına ait yapılar, kubbeli olarak betimlenmiştir. Ayrıca, minber-i şerîf ve tek kubbeli bir yapı da mescidin avlusuna yerleştirilmiştir. Safâ Tepesi'nin kemerlerinin üzeri kubbeyle örtülüdür. Mescidin doğu cephesinde, beyaz duvarlı kırmızı damlı evler arasında medrese ve mescidler vardır. Güney cephesindeki evlerden kahverengi Mekke dağlarına doğru bir yol gider. Bu kısımda boş olan yerlere bazı yapılar konmuş, ancak bunların ne oldukları aşılammıştır. Mescidin avlu zemini ve sayfa zemini altınla boyalıdır.

Surlar içinde, evler ve Mescid-i Nebevî bitişik nizamdadır. Beş minareli ve revaklı iki avlulu mescidin Ravza'sı birinci avluda yer alır. Mavi kubbesinden yukarıya altınla yapılmış ışık huzmesi çıkan Ravza'nın ön cephesinde dört kemer vardır ve kemerler arası yeşile boyanmıştır. İlk avluda bir de minber-i Nebî, ikinci avluda da hurma ağacı ile iki kubbeli yapı bulunur. Tasvirin alt tarafındaki sur kapısı dikkat çeker. Kapıya doğru bir yol yapılmıştır. Mescidin üst tarafında, sur dışında Cennetü'l-Baki', hurma ağaçları, birkaç yapı, yeşil ve

kahverengi dağlar ve mavi tonlarındaki gökyüzü ile tasvir tamamlanmıştır. Mescidin içi altınla doldurulmuş, diğer kısımlarda ise yeşil renk tercih edilmiştir.

Siyah kuzulu altın cedvel çekilmiştir. Dağların konumlandırılışı ile derinlik sağlanmış, mescidlerde perspektif uygulanmıştır. İşçilik itinalıdır.

Katalog No: 127 (İz MK 4)²⁵⁴

Bulunduğu Yer: İzmir Milli Kütüphanesi

Envanter No: 513

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1237 H. (1821 M.)

Ölçüleri: 155x100 - 105x70 mm.

Varak Sayısı: 65

Satır Sayısı: 15

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli kahverengi deri cild, salbek şemseli ve köşebentlidir.

Resim No: 151

Minyatür: Benzer formatta yapılan tasvirlerin birinci varağında üç sanduka, diğerinde ise minber-i Nebî bulunmaktadır. Basık kemerden sarkıtılmış üç kandil dışında, iki tane de yandan çıkan kandillerden biri aşağıya sarkarken, diğeri en üstteki sandukaya doğru uzatılmıştır. Sandukalar, defin hizasındadır. Hangisinin kime ait olduğuna dair bir bilgi bulunmamasına rağmen, yandan uzatılmış olan kandilin en üstteki sandukaya doğru olması, bunun Hz. Peygamber'e ait olabileceğini düşündürür.

Sonraki varakta yer alan minber, altı basamaklıdır. Bu minber, ilk sayfadaki gibi basık kemerden sarkan üç kandil altındadır. Bir tane de, sayfanın sağ tarafındaki cedvel bölümünden çıkan bir kandil vardır. Minber aynalığı, kare paftalara ayrılmış vaziyettedir, karelerin içleri kırmızı ve siyah renkle doldurulmuştur. Minber korkuluğuna bir sancak yerleştirilmiştir. Minber köşk ve aynalığı yandan, kapısı ise karşı cepheden tasvir edilmiştir.

Cedvel içine alınmış tasvirlerdeki basık kemer alınlıkları yapraklara bezenmiştir. Sadece kırmızı ve siyah rengin kullanıldığı minyatürlerin işçiliği çok özensizdir.

Katalog No: 128 (İs SHMK 2)²⁵⁵

²⁵⁴ Yardım, *İzmir Milli Kütüphanesi Kataloğu*, s. 702.

²⁵⁵ Bakar, *Sadberk Hanım Müzesi Kütüphanesi Yazmaları Kataloğu*, s. 22 – 23.

Bulunduğu Yer: İstanbul Sadberk Hanım Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: S.H.M.H.K Yaz 141

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1240 H. (1824 M.)

Ölçüleri: 165x105 - 115x70 mm.

Varak Sayısı: 82

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli koyu kahverengi deri cildin şemseleri yaldızlıdır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 152

Minyatür: Sadece bir sayfadan müteşekkil tasvirde, turuncu direklerle oluşturulmuş metaf dairesi içinde Kâbe, siyah örtüsü, altın kuşağı ve Altın Oluk'la betimlenmiştir. Zemzem Kuyusu mavi kubbeli bir yapı içindedir. Makamât-ı Erbaa'nın üçü yüksek maksure şeklindeyken, bir tanesi kubbeli bir yapı şeklinde yapılmıştır. Minber-i Şerîfin altın külahı, aynalığında yine altından iki sancak vardır. Köşk kısmının alt tarafı mavi çift tahrirlerle bezenmiştir. Aynalık kısmı turuncu zemin üzerine altın motiflerle süslenmiştir. Bütün bu unsurlar, basık kemer altına yerleştirilmiş, kemer alınlıkları altınla doldurulmuştur.

Kâbe ile makamlarda perspektif uygulanmış, minber aynalığı yandan gösterilmişken kapısı ve Zemzem Kuyusu cepheden tasvir edilmiştir. Metaf dairesinin direklerinin de perspektifle gösterilmesi dikkat çeker. Kâbe'nin perspektifle betimlenmiş kırmızı direklerin ortasındaki hali, 1582 tarihli kibleyi gösteren bir pusulada da karşımıza çıkar.²⁵⁶ İşçilik çok iyi değildir.

Katalog No: 129 (A MK 8)²⁵⁷

Bulunduğu Yer: Ankara Milli Kütüphane

Envanter No: 06 Mil Yz A 3834

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1243 H. (1827 M.)

Ölçüleri: m 180x120 - 110x60 mm.

²⁵⁶ Porter, *The Art of Hajj*, s. 15.

²⁵⁷ İnce, *Ankara Milli Kütüphane Yazma Eserler Koleksiyonundaki Mekke ve Medine Minyatürleri*, s. 52 – 57.

Varak Sayısı: 1b-106b

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Vişnerengi meşin kaplı mukavva cildi, şemseli, zencerekli, mikleblidir. Tezhipleri mülevven, kâğıdı harf filigranlıdır.

Resim No: 153

Minyatür: Benzer şekilde tasarlanmış form içinde, ilk sayfada Mekke-i Mükerreme şehri yer almaktadır. İkişer şerefeli yedi minaresi, İbrahim Kapısı ve Dârü'n-Nedve ilavesi, tek sıra mavi kubbeli revaklarıyla, beşgen planlı Harem-i Şerîf şehrin merkezindedir. Kırmızı direklerle oluşturulmuş metaf dairesinin ortasında, altın kuşaklı siyah örtüsüyle Beytullah bulunur. Minber-i şerîf, Makamât-ı Erbaa, yürüme yolları ve Kubbeteyn de avludadır. Kırmızı damlı, beyaz duvarlı Mekke evleri mescidi, güney ve batı cephesinden sarmış vaziyettedir. Doğu cephesindeki evler arasında bir medrese bulunur. Kahverengi dağlar, kubbeli bazı yapılar şehirde görülen diğer unsurlardır. Sayfa zemini, çöl rengi tonlarındadır. Gökyüzü beyaz-maviye boyanmıştır.

Surlar içindeki Medine şehri, ikinci sayfadadır. Mescid-i Nebevî plan olarak Harem-i Şerîf'e benzer. Ancak beş minareli ve iki avluludur. Minarelerin külahları, ilk sayfadaki gibi altın rengindedir. Lacivert kubbesinden, Hz. Peygamber'in nurunu simgeleyen altın ışık huzmesi çıkan Ravza-i Mutahhara, ilk avludadır. Kubbeli bir yapı, hurma ağacı ile kuyu ise ikinci avluda görülmektedir. Evler, dağlar da ilk sayfadakine benzer biçimde konumlandırılmıştır. Ancak dağlar ve sayfa zemini, yeşildir.

Kırmızı-siyah kuzulu altın cedvel çekilmiş şehir tasvirleri, altın beşik kemerle yapılmış beyzî form içindedir. Kemer, yeşil sütun üzerine bindirilmiştir. Kemer alınlıkları, lacivert zemin üzerine altın dalları olan çiçeklerle süslenmiştir.

Resim kurallarına göre yapılmış minyatürlerin işçiliğinin başarılı olduğu söylenebilir.

Katalog No: 130 (İs SK 47)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00041-002 Yazma Bağışlar

Müstensih: Mustafa Râkım Efendi

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1246 H. (1830 M.)

Ölçüleri: 155x110 - 90x55 mm.

Varak Sayısı: 8-99

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 154

Minyatür: Mescid-i Harâm, Mekke şehrinin merkezinde üç taraftan kırmızı damlı, beyaz duvarlı evlere bitişik olarak resmedilmiştir. Yedi minareli, bir sıra mavi kubbeli revaklı avlulu mescid, İbrahim Kapısı ve Dârü'n-Nedve birlikte görülür. Avluda, beyaz metaif dairesi içinde siyah örtülü Kâbe ve Hicr-i İsmail, yürüme yolları, minber-i şerîf, Kubbeteyn, Ben-i Şeybe Kapısı, mezhep makamlarına ait yapılardan sadece üç tanesi mevcuttur. Safâ ve Merve Tepeleri'nin yapıları fark edilir. Mekke evleri, doğu cephesinde yan yana tek sıra halindedir. Güney cephesindeki evlerden, arkadaki kahverengi dağlara doğru bir yol gider. Yolun üzerinde mîller vardır ki bunlar Harem sınırlarını belirtir. Bu yol boyunca mavi kubbeli bir de mescid yer alır. Avlu ve sayfa zemini, toprak rengine boyanmıştır.

Medine evleri arasında kalmış Mescid-i Nebevî surlar içindedir. Mescidin beş minaresi tek avlusu vardır. Ravzatü'l-Mübarek, yüksek kasnaklı bir mavi kubbe ile örtülüdür. Kubbesinden yukarı altınla yapılmış bir ışık huzmesi çıkar. Avluda, aynı zamanda hurma ağaçları ile iki kubbeli yapı tasvir edilmiştir. Surun küçük bir kapısı ve o kapıya doğru ince bir yol fark edilir. Sayfanın üst tarafında, surlardan beyaz duvarlarla çevrili hurma bahçesine doğru bir yol gider. Buradaki dağlar ve sayfa zemini, yeşildir. Her iki sayfada da gökyüzü aynı şekilde, mavi-beyaz tonlardadır.

Kırmızı-siyah kuzulu altın cedvel çekilmiştir. Perspektif, gölgelendirme, üç boyut verilmiştir. İşçilik itinalıdır.

Katalog No: 131 (Ko BYEK 14)

Bulunduğu Yer: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: By 6544

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tarihi: 1249 H. (1833 M.)

Ölçüleri: 150x105 - 105x70 mm.

Varak Sayısı: I+99+I

Satır Sayısı: 9

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Belli Değil

Resim No: 155

Minyatür: Bir sayfa olarak tasarlanmış tasvir eserin (a) varağındadır ve sadece Mescid-i Nebevî betimlenmiştir. Tek avlulu, beş minareli mescidin tek sıra mavi soğan kubbeli revakları vardır. Revakların kemerlerinden kandil sarkar. Avluda, Ravza-i Mutahhara'nın olduğu cephede revaklar iki katlıdır. Ravza, kasnaklı mavi soğan bir kubbe ile kapatılmıştır. İçleri altınla doldurulmuş üç sanduka, defin hizasındadır. Ravza'dan avluya geçiş, üç basamaklı bir merdivenle sağlanır. Avluda minber-i Nebî, mahfil, kürsü, çitle çevrili hurma ağaçları, bir kuyu ve kubbeli bir yapı bulunur. Ravza'nın ve avludaki yapının kubbe kasnakları, minberin aynalık bölümünün bir kısmı, mahfil ve hurma ağacının çiti aynı motifle süslenmiştir. Mescidin bir duvarı görülür, burada da şebekeli beş pencere yer alır.

Tasvir, tamamıyla karşı cepheden bakan bir bakış açısıyla tasvir edilmiştir. Minber, mahfil, kürsü ve çitte perspektif kullanılmıştır. Mavi, pembe ve altın kullanılarak yapılan minyatürde işçilik iyi değildir.

Katalog No: 132 (İs ÜK 2)²⁵⁸

Bulunduğu Yer: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi

Envanter No: A 5559

Müstensih: el-Hâc İzzet Mustafa

Nakkaş/Müzehhib: Müzehhib Seyyid Muhammed Salih Efendi

Tarihi: 1251 H. (1835 M.)

Ölçüleri: Belli Değil

Varak Sayısı: 86

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi deri cildi miklepli, bezemeler yaldızlıdır. Tezhipler mülevvendir ve Rokoko tarzındadır.

Resim No: 156

Minyatür: Mekke şehrinde; kahverengi çatılı evler, Harem-i Şerîf, iki mescid ve iki kubbeli yapı betimlenmiştir. Harem-i Şerîf, klasik Osmanlı tarzı yedi minaresi, iki sıra mavi kubbeli revaklı avlusu, İbrahim Kapısı ve Dârü'n-Nedve ilavesiyle görülür. Safâ Tepesi'nin üç kemeri de iki kubbeyle kapatılmıştır. Mescidin avlusunda, kırmızı direkli metafor dairesi içinde Hicri İsmail ile birlikte Kâbe, mezheplere ait makamlar, minber-i şerîf, Ben-i Şeybe

²⁵⁸ Demiriz, *Osmanlı Kitap Sanatlarında Doğal Çiçekler*, s. 234, 243, 244.

Kapısı ile Kubbeteyn vardır. Mescidin doğu cephesindeki bir duvarla, avlu dikdörtgen planından çıkmıştır. Doğu tarafında yine evler arasında medrese fark edilir. Arkadaki dağların yamacında bulunan mescidten çıkan kıvrımlı bir yol yapılmıştır. Mescidin avlu ve sayfa zemini toprak rengindedir.

Medine şehrine, surlar içinde evler ile Mescid-i Nebevî yerleştirilmiştir. Surlar dışında ise, Cennetü'l-Baki' ve bir yolla bağlanmış iki kubbeli yapı, yeşil sıra dağlar arasında bir mescit yer alır. Mescid-i Nebevî, iki sıra mavi kubbeli revaklarıyla iki avlulu ve beş minarelidir. İlk avluda, iki küçük kubbeli yapı, minber ve Ravza bulunur. Ravza, kasnaklı mavi bir kubbeyle kapatılmış, ön cephesinde üç, yandan ise iki kemeri görülür. Kemer içleri yeşile boyanmıştır. İkinci avluda hurma ağacı, bir kuyu ve bir yapı tasvir edilmiştir. Sur içi ve avlu zemini, ilk sayfadaki gibi toprak renginde, diğer yerler ise yeşildir.

Şehir tasvirleri her iki sayfada da aynı tasarım içine yerleştirilmiştir. Üstten bir kurdeleyle başlanmış, iki taraftan aşağıya sarkan gül buketleri, alt tarafta da yukarıya doğrudur. Birbirine simetrik şekilde bakar vaziyette olan bu buketler, yatay beyzî form oluştururlar. Dört köşeye ise mavi zemin üzerinde, eflatun ve kırmızı hançer yaprakları konulmuş, betimlemelere altın cedvel çekilmiştir.

Perspektif, derinlik ve gölgelendirme teknikleriyle yapılmış şehir tasvirleri ile etrafını saran realist üsluptaki çiçekler tamamen Batı etkisidir. Başarılı şekilde oluşturulmuş kompozisyonda, canlı renkler kullanılmıştır. İşçilik çok başarılıdır.

Tezhib yönünden oldukça zengin bu eserin müzehhibi bellidir. İmzasını 'es-Seyyid Muhammed Salih' olarak atmıştır. Müzehhib Seyyid Muhammed Salih Efendi aynı zamanda mücellidir.²⁵⁹

Katalog No: 133 (İs MK 3)

Bulunduğu Yer: İstanbul Millet Kütüphanesi

Envanter No: AEMTF 8147

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1256 H. (1840 M.)

Ölçüleri: 170x105 - 105x55 mm.

Varak Sayısı: 113

Satır Sayısı: 9

²⁵⁹ A. Süheyl Ünver, *Hezargradlızâde Ahmed Ataullah Hayatı ve Eserleri*, İstanbul, Kemal Matbaası, 1955, s. 24.

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi deri cildi, miklepli ve köşebentli, salbek şemselidir. Tezhipleri mülevvendir.

Resim No: 157

Minyatür: Basık kemer altında ilk sayfada, Harem-i Şerif; yedi minareli, İbrahim Kapısı ve Dârü'n-Nedve ile birlikte gösterilmiştir. Revaklı avluda, Kâbe, mezheplere ait makamlar ile Kubbeteyn dağılık vaziyettedir. Avlunun sadece iki yerinde kubbe fark edilir. Bunlar; güneybatı köşesinde ve doğu cephesinde, iki minare arasında tepesinde alem yerleştirilmiş şekildedir. Mescidin dışında boş kalan yerlere gelişi güzel kubbeli yapılar konmuş, kubbeleri ise mavi, turuncu ve kırmızıyla boyanmıştır.

Bir sonraki tasvirde, basık kemerden üç kandil sarkar. Kandillerin zincirleri altına, içleri ise pembeye boyanmıştır. Şebeke-i Saâdet, süslü pembe bir beşik kemer altındadır. Beşik kemerin, ucunda hilal alem bulunan bir tepeliği vardır. Şebeke ardında, kare şeklindeki siyah üç sanduka, birbiri ucuna değer şekilde ve defin hizasındadır. Şebekenin iki yanına, yüksekçe iki sütun yerleştirilmiştir. Sütunların zemini kırmızı ve lacivertle boyanmış, içleri S biçiminde bitkisel motiflerle bezenmiştir. Bu bezeme, beşik kemerin üzerinde ve her iki sayfada bulunan basık kemer alınlıklarında tekrar edilmiştir.

Tasvirler, kırmızı-siyah kuzulu altın cedvel içindedir. İlk sayfadaki mimari öğeler perspektiften uzak ve çok amatörce yapılmıştır. İkinci sayfadaki işçilik, ilk sayfaya nispeten biraz daha iyidir.

Katalog No: 134 (İs SMK 4)

Bulunduğu Yer: İstanbul Sabancı Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: 103-0185

Müstensih: Mehmed Saîd

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tarihi: 1257 H. (1841 M.)

Ölçüleri: 170x105 - 105x55 mm.

Varak Sayısı: 110

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Siyah deri cildin zencerek ve çiçek motifi yaldızlıdır. Tezhipler mülevvendir. Rokoko tarzındadır.

Resim No: 158, 159

Minyatür: Mekke-Medine şehir betimlemelerinin yer aldığı bu nüshada da Mekke ilk sayfadadır. Yedi minareli, tek sıra mavi kubbeli revaklı avlusuyla Mescid-i Harâm'ın avlusundaki beyaz zeminli metafor dairesi, kırmızı direklerle oluşturulmuştur. Kâbe ile Hicr-i İsmail bu dairenin içindedir. Mavi kubbeli Makamât-ı Erbaa, Kâbe'nin dört köşesine yerleştirilmiş, kırmızı merdivenli, mavi külahlı minber ve Kubbeteyn de avluda yer alır. İbrahim Kapısı, Dârü'n-Nedve ve Safâ Tepesi, mescidin kubbeleriyle uyumlu bir şekilde örtülmüştür. Kubbelerin ucunda nokta şeklinde altın hilaller vardır. Merve Tepesi'nin üzeri açıktır. Pembe damlı, beyaz duvarlı Mekke evleri, mescidi üç cepheden kuşatmıştır. Mescidin doğu cephesinde kapılar bulunur. Mescid ile bu taraftaki evler arasında bir medrese fark edilir. Kahverengi Mekke dağları ile evler arasında ise kırmızı bir yol gider. Üzerinde mîller bulunan bu yol, Harem sınırlarını gösteriyor olmalıdır. Ayrıca, bu kısımda mavi kubbeli bir mescid ile evleri birbirine bağlayan ikinci bir yol daha dikkat çeker. Yollar dışında, mescidin ve Dârü'n-Nedve'nin avlusunu, kapıların bulunduğu cepheyi ve Safâ Tepesi'ni kırmızı bir şerit dolaşır.

Medine şehrinde, Mescid-i Nebevî ile onu üç cepheden saran evler surlar içindedir. Tek sıra kubbeli revaklarla çevrili avluda, iki mavi kubbeli yapı ile hurma ağaçları betimlenmiştir. Ravzatü'l-Mübarek ise yüksek kasnaklı bir kubbeyle kapatılmıştır. Mavi kubbesinden altın ışık huzmesi yukarıya doğru çıkar. Mescidin kapısı ile sur kapısı aynı hizadadır. Burada, sur dışında da evler görülür. Sur dışında hurma bahçesi ve yeşil dağlar tasvir edilmiş, mavi tonlarındaki gökyüzü ile tasvir tamamlanmıştır.

Altın cedvelle oluşturulmuş beyzî form içinde kalan tasvirler, kırmızı-siyah kuzulu altın cedvel içindedir. Köşebentlerin içi lacivert zemin üzerine, altın nokta ve büyük yapraklarla bezenmiştir.

Resim anlayışının bütün teknik özelliklerini taşıyan minyatürlerde işçilik muntazamdır.

Katalog No: 135 (İs SK 48)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 06819 Yazma Bağışlar

Müstensih: es-Seyyid Hâfız Ömer el-Feyzî

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1257 H. (1841 M.)

Ölçüleri: 154x99 - 85x52 mm.

Varak Sayısı: 89

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Belli Değil

Resim No: 160

Minyatür: Birinci sayfada, Mekke şehri görülür. Ancak tasvir oldukça yıpranmıştır. Anlaşılabildiği kadarıyla tek sıra mavi kubbeli, revaklı avlusuyla Mescid-i Harâm ve etrafında ona bitişik kırmızı damlı evler yer alır. Mescidin avlusunda ne olduğu net değildir. İbrahim Kapısı fark edilir. Dağlar, kahverengidir.

Medine şehri, ilk sayfaya nazaran daha az hasarlıdır. Surlar içinde, dört taraftan kuşatılmış evlerin ortasında beş minareli, revaklı iki avlusuyla Mescid-i Nebevî bulunur. Mavi kubbeli Ravza-i Mutahhara, minber-i Nebî ile ilk avludadır. İkinci avluda da bir yapı ve hurma ağacı mevcuttur. Medine'nin sıra dağları genelde olduğu gibi yeşildir. Gökyüzü mavi tonlarında boyanmıştır.

Tasvirler, beyzî şeklinde altın cedvelden yapılmış bir form içine oturtulmuştur. Köşebentler, mor zemin üzerine altından, tek dalda yaprak ile çiçeklerle süslenmiştir. Sayfalara, siyah kuzulu altın cedvel çekilmiştir.

Oldukça bozulduğu fark edilen tasvirlerde perspektif, mescidlerde açıkça görülür. İşçiliğin de vasat olduğu anlaşılır.

Katalog No: 136 (İs SMK 6)

Bulunduğu Yer: İstanbul Sabancı Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: 103-0182

Müstensih: Hâfız Mehmed el-Vehbî

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tarihi: 1258 H. (1842 M.)

Ölçüleri: 96x14 - 63x38 mm.

Varak Sayısı: 104

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kitabın miklepli deri cildinin dış kapakları lacivert zemine altınla yaprak ve rozet çiçeklerle bezenmiş bir çerçeveye çevrili renkli çiçekli bir buketle, vişne rengi deri iç kapakları ise altınla bir buketle lake teknik kullanılarak süslenmiştir. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 161

Minyatür: Yazmanın 10 (a) varağında, daha önceki eserlerde hiç karşılaşmadığımız öğeler farklı bir formda yapılmıştır. Hz. Peygamber'e ait olan ve kutsal kabul edilen muhallefat²⁶⁰ betimlenmiştir. Hırka-i şerîf²⁶¹, asâ-ı şerîf²⁶², tesbih-i şerîf²⁶³ ile misvak-ı şerîf dandanlardan yapılmış, öğelerin içi gubarî şekilde duâlarla doldurulmuştur. Hırka-i şerîf, tamamen stilize edilmiş şekildedir. Öğelerin ne olduğu kırmızı mürekkeple belirtilmiştir. Sayfanın bu öğeleri dışında kalan yerleri, altın zemin üzerine sarmal kırmızı, yeşil yapraklı pençerle bezenmiştir. Tasvir, kırmızı-siyah kuzulu altın cedvel içindedir. Asâ-ı Şerîfin sol tarafı boyunca ve altın zeminin bazı yerlerine iğne perdahtı uygulanmıştır. İşçilik itinalıdır. Yüksek ayarda altın kullanıldığı, altının parlamasından anlaşılır.

Katalog No: 137 (İs BB AK 4)

Bulunduğu Yer: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Nadir Eserler Bölümü

Envanter No: Bel-Yz-K 000923

Müstensih: Muhammed Şerîf

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1258 H. (1842 M.)

Ölçüleri: 165x105 - 130x60 mm.

Varak Sayısı: 69

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

²⁶⁰ Hz. Peygamber'e olan yoğun muhabbetin neticesi olarak, ona ait en ufak bir hatıra bile büyük özen ve hürmetle saklanmıştır. Ashabla birlikte başlayan bu hassasiyet, diğer Müslüman devletlerce de devam etmiştir. En son Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethiyle, bu kutsal emanetler Osmanlı Devleti'ne intikal etmiştir. Hz. Peygamber'e ait eşyalar arasında, hırka, sakal-ı şerîf, kılıç, sancak, asa, kadem-i şerîf, na'l-i şerîf gibi eşyalar bulunur.

²⁶¹ Hz. Peygamber'e ait iki hırkadan söz edilir. Biri, Ka'b b. Züheyr'e diğeri ise Veysel Karanî'ye hediye edilmiştir. Ka'b b. Züheyr'e hediye dilen, Mısır'ın fethinden sonra Osmanlı'ya intikal eden emanetlerle birlikte İstanbul'a gelmiş ve bugün Topkapı Sarayı Has Odası Mukaddes Emanetler Dairesi'ndedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Nebi Bozkurt, "Mukaddes Emanetlerin Tarihi ve Osmanlı Devleti'ne İntikâli", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 15, İstanbul, 1997, s. 7 – 26. Veysel Karanî'de bulunan hırka da yüzyıllarca Üveysiler'in elinde durmuş, daha sonradan Sultan Abdülmecid tarafından yapıtırılan Hırka-i Şerîf Camii'ne nakledilmiştir. Bilgi için bkz. M. Baha Tanman, "Hırka-i Şerîf Camii", *DİA*, C. 17, İstanbul, 1998, s. 378 – 382. Hırka, tarikatlarda da sembolik bir mana taşır. Hırka, onu giymeye layık olanlara, tarikat silsilesi Hz. Peygamber'e dayanan pîr tarafından meRâsimle giydirilirdi. Bkz. Nurhan Atasoy, *Derviş Çeyizi - Türkiye'de Tarikat Giyim-Kuşam Tarihi*, İstanbul, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000, s. 227.

²⁶² Allah (c.c.) Hz. Peygamber'i Mirâc'a davet ettiğinde Cebrâil (a.s.) ile birlikte bir çeyiz gönderir ve bu çeyizin içinde hırka, kemer, nalınle birlikte asa da vardır. Bkz. Atasoy, *Derviş Çeyizi*, s. 227.

²⁶³ Nebi Bozkurt makalesinde, Evliya Çelebi'nin kutsal emanetler arasında Hz. Peygamber'e ait tesbih de olduğundan bahsettiği ancak Hz. Peygamber'in tesbih kullanmadığı ve mevcut emanetler arasında tesbih bulunmamasından dolayı Evliya Çelebi'nin bu hususta yazdıklarına itibar edilemeyeceğini belirtmektedir. Bkz. Bozkurt, "Mukaddes Emanetlerin Tarihi", s. 15.

Özellikler: Koyu kahverengi deri cildin salbek şemse, köşebent ve zencerekleri yaldızlıdır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 162

Minyatür: İlk sayfada, Mekke şehrindeki Mescid-i Harâm, uzunlamasına dikdörtgen plana sahiptir. İbrahim Kapısı ve Dârü'n-Nedve'yle birlikte betimlenen mescidin bir sıra mavi kubbeli revaklı avlusu ve yedi minaresi bulunur. Avluda, küçük bir metaf dairesi içinde Kâbe ve İbrahim Makamı, minber, mezhep makamlarına ait yapılar ve Kubbeteyn yer alır. İbrahim Makamı'ndan, mescidin doğu tarafına doğru bir yürüme yolu ve bu yolun üzerinde Ben-i Şeybe Kapısı vardır. Safâ Tepesi'nin kemerleri kubbeyle örtülmüştür. Mekke evleri, beyaz duvarlı ve turuncu damlıdır. Arkadaki sıra dağlar, dağa giden yol ve üzerindeki mîller de yine turuncu renkle yapılmıştır.

Sonraki sayfa, Medine şehrine ayrılmıştır. Mescid-i Nebevî, beş minareli ve tek sıra mavi kubbeli revaklıyla bir avluludur. Ravza'nın bulunduğu cephede kubbeler, dört sıra halindedir. Ravza da kasnaklı mavi kubbe ile kapatılmıştır. Mescidin avlusunda hurma ağacı, kuyu, iki büyük yapı ve bir de küçük yapı mevcuttur. Evler, ilk sayfadaki renk ve şekildedir. Mescid ve evler, surlar içindedir. Sur dışında, turuncu dağlar tasvir edilmiştir.

Sayfaların zemini altına boyanmış, tasvirlerin dışına mavi, kırmızı ve siyah kuzu çekilmiştir. Perspektif, mescidlerin planlamasında görülür. Fakat diğer öğelerde perspektif kurallarına çok da riayet edilmediği anlaşılır. Turuncu ve altın sayfaya hâkim olan renklerdir. İşçiliğin iyi değildir.

Katalog No: 138 (İs BB AK 5)

Bulunduğu Yer: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Nadir Eserler Bölümü

Envanter No: Bel-Yz-K 000845

Müstensih: es-Seyyid Muhammed Şerîf el-Hulûsî Licevî

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1258 H. (1842 M.)

Ölçüleri: 170x110 - 105x60 mm.

Varak Sayısı: 96

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi deri cil şemselidir. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 163

Minyatür: İki sayfa halindeki minyatürde, sadece Mescid-i Nebevî tasvir edilmiştir. İki avlulu mescidin bir avlusu, bir sayfaya yerleştirilmiştir. Lacivert zemin üzerine beyaz noktalı dört minare, köşelerde ve sayfa cedvelinin dışındadır. İlk sayfa ve birinci avluda, Ravza, kürsü ve minber-i Nebî yer alır. Her birinden kandil sarkan revaklar, sadece sayfanın alt ve üst tarafında vardır. Ravza, yatay bir dikdörtgen biçimindedir. Üzeri bir kubbeyle örtülmüştür. Ravza'yı örten kubbenin biraz üstünde iki kubbe daha bulunur. Altınla doldurulan bu kubbelerden Ravza'nın kubbesi tepesindeki hilal şeklindeki alemlerle, diğerlerinden ayrılır. Üç sanduka, dikey olarak yerleştirilmiş ve altınla boyanmıştır. Bu kısımda zemin rengi, pembedir. Kürsü, Ravza'nın alt tarafındadır. Yandan betimlenmiş kürsünün basamakları fark edilir. Kürsünün altında minber-i Nebî de yandan verilmiştir. Turuncu ve altınla yapılan süslemelerle, hareketlilik sağlanmıştır.

İkinci sayfa ve avluda, hurma ağacı, kubbeli bir yapı ile meşaller mevcuttur. Ucunda hilal alem olan kubbeli yapı, turuncu zemin üzerine şebekeli olarak yapılmıştır. Hurma ağacı da bir çit içindedir. Revaklar, ilk sayfadaki gibi sadece alta ve üsttedir. Zeminde boş kalan kısımlar, renkli basit dallarla doldurulmuştur.

Tasvirlerde genel olarak altın ve turuncu renk hâkimdir. Siyah kuzulu altın cedvel çekilen tasvirler, minyatür tekniğinde yapılmıştır. İşçilik, vasattır.

Katalog No: 139 (İs TSMK 14)²⁶⁴

Bulunduğu Yer: İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: H. 113

Müstensih: Halil Nebil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1261 H. (1845 M.)

Ölçüleri: 155x100 - bbxbb mm.

Varak Sayısı: 97

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli siyah deri cildin çiçek bezemesi, köşebent ve zencerekleri yaldızlıdır. Tezhipler mülevvendir. Rokoko tarzındadır.

Resim No: 164, 165

²⁶⁴ Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu*, s. 272.

Minyatür: Aynı şekilde tasarlanmış şekil içine, önce Mekke şehri yerleştirilmiştir. Yedi minareli, tek sıra lacivert kubbeli revaklı avluya sahip Harem-i Şerîf'in doğu cephesindeki duvarla dikdörtgen planı bozulmuştur. İbrahim Kapısı ile Dârü'n-Nedve de eklenmiştir. Kâbe ve Hicr-i İsmail metafor dairesi içindedir. Makamât-ı Erbaa ve Makam-ı İbrahim, minber-i şerîf, Kubbeteyn ve Ben-i Şeybe Kapısı avlu içindeki diğer unsurlardır. Kırmızı damlı, beyaz duvarlı Mekke evleri hem birbiriyle hem de mescidle üç cepheden bitişik nizamdadır. Doğu cephesinde evler arasında medrese bulunur. Şehrin uzağında kahverengi sıra dağlar ve bu dağlarla, şehri bağlayan bir yol vardır. Ayrıca bir de mescid yer alır.

Surlar içindeki Medine şehrinde, Mescid-i Nebevî evler tarafından tamamen sarılmış vaziyettedir. Sur dışında ise birkaç ev daha ve hurma bahçesi görülür. Dağlar, Medine'nin iklimine istinaden yeşildir. Mescid-i Nebevî'nin, tek sıra mavi kubbeli revaklı avlusu görülür. Ravzatü'l-Mübarek'in olduğu tarafta kubbe sırası ikiye çıkar. Avluda, hurma ağacı ile üç küçük yapı bulunur. Ravza, yüksek kasnaklı bir kubbe ile örtülmüş ve kubbesinden altın ışık huzmesi çıkar.

Altın cedvel içine alınmış tasvirlerde şehirler, basık kemeri andıran beyzî bir formla tamamlanmıştır. Bu formun köşebentleri, lacivert zemin üzerine altın tek daldan çıkan yaprak ve çiçeklerle süslenmiştir. Mescidler ile şehrin diğer kısımlarının zemini altınla doldurulmuş ve üzerine üç nokta iğne perdahtı uygulanmıştır.

Altının bolca kullanıldığı minyatürde, resim teknikleri de başarıyla kullanılmıştır. Tasvirlerin işçiliği de muntazamdır.

Katalog No: 140 (İs BB AK 6)

Bulunduğu Yer: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Nadir Eserler Bölümü

Envanter No: Bel-Yz-K 001557

Müstensih: Hüseyin el-Hüsni

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1262 H. (1846 M.)

Ölçüleri: 170x105 - 110x60 mm.

Varak Sayısı: 100

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Vişne rengi deri cildin şemse ve köşebentleri yaldızlıdır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 166

Minyatür: Çift sayfa olarak yapılmış tasvirlerden ilk sayfaya yerleştirilen öğelerin ne oldukları tam olarak anlaşılammıştır. Sayfanın yarısına kadar yapılan fakat yarım bırakılmış unsur, bir mihrabın karşıdan betimlenmiş hali olabilir. Onun altında üçgen bir şekil, üçgenin yanında uzunlamasına siyah dikdörtgen başka bir şekil, en solda da içi altınla doldurulmuş meşale olabileceği düşünülen bir öge bulunur. Mihrabın, zemini yeşil olan kenarların üzeri özensiz şekilde süslenmiştir. Alttaki üçgen de önce pembe bir kuzuyla çevrelenmiş, içi de altın zemin üzerine mavi yapraklarla doldurulmuştur. Tasvire, siyah kuzulu altın cedvel çekilmiştir.

İkinci sayfada, uzunlamasına dikdörtgen bir şekil içinde içleri altınla doldurulmuş yatay dikdörtgen biçiminde iki sanduka vardır. Onların altında, zemini yeşil olan uzunlamasına bir şebeke görülür. Şebekenin yan tarafları mavi zemin üzerine altınla S şeklinde motifle hareketlendirilmiştir. Bu şebekeli kısım, Hz. Peygamber'e ait sandukayı simgeliyor olabilir. Bu betimleme, kırmızı kuzulu altın cedvel içindedir.

Minyatür tekniğinin uygulandığı tasvirler, kompozisyon ve işçilik bakımından iyi bir çalışma değildir.

Katalog No: 141 (Ka REK 4)²⁶⁵

Bulunduğu Yer: Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi

Envanter No: 26192

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1264 H. (1847 M.)

Ölçüleri: 160x105 - 124x65 mm.

Varak Sayısı: 52

Satır Sayısı: 17

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli siyah deri cildi, salbek ve şemselidir. Tezhipleri mülevvendir.

Resim No: 167

²⁶⁵ Karabulut, *Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi'ndeki Yazmalar Kataloğu*, s. 238.

Minyatür: Birinci sayfada Mescid-i Harâm, altı minareli, tek sıra yeşil kubbeli revaklı avlusuyla tasvir edilmiştir. Mescid dışında, mescid minarelerinden farklı renkte, müstakil üç minare daha görülür. Avlunun merkezindeki Beytullah, zeminine düzgün kesme taşların döşendiği tam daire şeklindeki metafor dairesinin ortasındadır. Beytullah'ın örtüsünün altın kuşağından yukarısı siyah, aşağısı beyazdır ²⁶⁶. Minber-i şerif, Makam-ı İbrahim ve bazı yapılar da avluda yer alır. Bu yapılar, mezhep makamlarına ait olabilir, ancak çok düzensiz bir şekilde avluya yerleştirilmişlerdir. Ayrıca, avluda yürüme yolları fark edilir. Revakların zemini turuncuya, avlu zemini ise altına boyanmıştır. Mescidin doğu cephesinin aşağısında, ne oldukları tam olarak anlaşılamayan bazı yapılar mevcuttur. Kuzey cephesine ise, avluları olan iki büyük kapı yapılmıştır.

Mescid-i Nebevî'nin betimlendiği ikinci sayfada, mescid dışında hurma ağaçlarından başka bir şey yoktur. Beş minareli mescid, tek avluludur. Avluda, hurma ağacı ve bazı yapılar vardır. Ravza, tepesinde hilal biçimli alem olan altın bir kubbe ile örtülüdür. Şebeke-i Saâdet'te üç sanduka defin hizasındadır. Buradan avluya, üç basamaklı bir merdivenle inilir. Ravza'nın yan tarafındaki revaklar, iki katlı ve üçer basık kemer şeklindedir. Üst kattaki orta kemerin içindeki mihrabın üzerinde, tepesinde alem olan altın kubbe dikkat çeker. Alt kattaki kemerlerin ikisinde yine mihrap, ortadakinde de minber-i Nebî, yandan görünüşüyle betimlenmiştir. Mihrapların her birinden kandil sarkar. Mescidin duvarları, beyaz düzgün kesme taşla örülmüştür. Minarelerin külahı ve sayfa zemini altına boyanmıştır.

Minyatürlere, kırmızı kuzulu altın cedvel çekilmiştir. Mescidlerin beden duvarlarında, mescid avlusundaki yapılarda perspektif denemeleri fark edilse de, özellikle minarelerde bu kuralların dışına çıkılmıştır. İşçilik vasattır.

Katalog No: 142 (İs SK 49)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 01763 Serez

Müstensih: İbrahim Edhem el-Hâc Mehmed

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1264 H. (1847 M.)

Ölçüleri: 159x97 - 110x53 mm.

Varak Sayısı: 99

Satır Sayısı: 11

²⁶⁶ Kâbe'nin Hz. Ömer'in halifeliği ve Abbâsiler döneminde, belirli günlerde beyaz örtüyle kaplandığı bilinmektedir. Bkz. Özel, *Hicaz Albümü*, s. 35 – 36.

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kırmızı deri cildin şemse ve köşebentleri yaldızlıdır.

Resim No: 168

Minyatür: İki sayfada da aynı tasvir bulunmaktadır. Bir karenin ortasına biri büyük, diğeri küçük iki tane daire yerleştirilmiştir. Küçük olan daire, büyüğünün içindedir. Küçük dairenin alt tarafında pek de düzgün olmayan, içi altınla boyanmış bir üçgen vardır. Karenin, daire dışında kalan kısımları altınla doldurulmuştur. Karenin üstünde, üç taraftan lacivert bir şeritle sınırlandırılmış çerçevenin içinde kubbemsi bir tümsek üzerinden, yukarıya doğru çıkan altından eğri çizgiler yapılmıştır. Bu çizgiler, diğer minyatürlerdeki Ravza'dan çıkan ışık huzmelerini hatırlatır. Tasvir, altın cedvel çekilerek tamamlanmıştır.

Kompozisyon bakımından oldukça farklı olan bu nüshadaki minyatürler, tamamlanmamış izlenimi de verir. İşçiliği iyi değildir.

Katalog No: 143 (İs SK 50)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00033 Pertevniyal

Müstensih: Hasan Râşid

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tarihi: 1264 H. (1847 M.)

Ölçüleri: 221x150 - 142x95 mm.

Varak Sayısı: 154

Satır Sayısı: 7

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 169

Minyatür: İlk tasvirde Mescid-i Harâm, yedi minareli, tek sıra lacivert kubbeli revaklı avlusuyla şehrin merkezindedir. Mescidin beden duvarları, düzgün kesme taştandır. İbrahim Kapısı ve Dârü'n-Nedve avlu şeklidir. Safâ ve Merve Tepe'leri ise sadece kemerleri ile dikkat çeker. Mescidin avlusunda, Kâbe-i Muazzama, yarısına kadar örtüyle kaplıdır. Alt tarafta ise Kâbe'nin duvar taşları fark edilir. Turuncu direklerden tam daire şeklindeki metafor dairesi içinde Kâbe'yle birlikte, Hicr-i İsmail de yer alır. Minber-i şerîf, Kubbeteyn ile Makamât-ı Erbaa da avludadır. Beyaz duvarlı Mekke evleri, mescidi üç cepheden kuşatmıştır. Doğu cephesindeki evler ile mescid arasında mesafe vardır. Bu taraftaki evlerin ardında üç

sıra dağ bulunur. Mescidin güney cephesindeki evlerden, sayfanın üst tarafındaki evlere doğru bir yol gider. Burada bir de mescid vardır.

Medine şehri surlar içindedir. Mescid-i Nebevî, beş minareli, tek sıra lacivert kubbeli revaklıyla tek avlulu olarak betimlenmiştir. Ravza'nın yer aldığı cephede, kubbe sırası ikiye çıkar. Ravza, kasnaklı lacivert bir kubbeyle örtülüdür. Ravza'nın altın şebekesi dikkat çeker. Kubbesinden yukarıya bir ışık huzmesi çıkar. Avluda ayrıca, bir hurma ağacı ile üç kubbeli yapı vardır. Surlar dışında da birkaç ev görülür. Buradaki dağlar, yeşildir.

İki sayfanın da zemine altına boyanmış, üzerine üç nokta iğne perdahtı uygulanmıştır. Ufuk çizgisinde turuncu tonlarıyla başlayan gökyüzü, yukarıya doğru beyaz ve mavi tonlarında devam eder. Şehir tasvirleri, basık kemer şeklinde oluşturulmuş beyzî bir form içindedir. Köşebentler, altın zemin üzerine lacivert hançer yapraklarıyla doldurulmuştur. Siyah-kırmızı kuzulu altın cedvelden sonra sayfanın boş kalan kısımları altından yapılmış basit pençerle bezenmiştir.

Mescidlerin planında perspektif görülür. Dağların aynı hizada yapılmış olması, derinlik duygusunun önüne geçer. Klasik renklerin tercih edildiği nüshada, işçilik iyidir.

Katalog No: 144 (İs TSMK 15)

Bulunduğu Yer: İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: YY 878

Müstensih: Aşir Efendizâde Mehmed Tâceddin

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1265 H. (1848 M.)

Ölçüleri: 150x90 - bbxbb

Varak Sayısı: 80

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Talik

Özellikler: Miklepli kahverengi deri cildin çiçek bezemeleri ve zencerekleri yaldızlıdır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 170, 171

Minyatür: Tek sıra lacivert kubbeli, revaklı avlulu ve yedi minareli Harem-i Şerif'in güney ve batı cephesindeki beyaz duvarlı, kırmızı damlı evler, mescide bitişik nizamdadır. Doğu cephesindeki evler arasında bir medrese bulunur. Mescidin İbrahim Kapısı, Dârü'n-Nedve ve Safâ Tepesi'nin kemerleri de görülür. Avluda ise kırmızı direkli metaf dairesi içinde yarıya kadar siyah örtüyle kaplanmış Kâbe, yeşile boyanmış ve mavi kubbeli Makam-ı

İbrahim, kırmızı merdivenli, altın külahlı minber-i şerîf ve Ben-i Şeybe Kapısı yer alır. Metaf dairesinin zemini beyaza boyanmış, avlunun diğer kısımları altınla doldurulmuştur. Beyaz zemin üzerinde iki kubbeli yapı vardır. Kubbeteyn ise bunun dışındadır. Mescidin güney ve batı cephesi, bir hatla kesin bir şekilde sınırlanmıştır. Buradan, arkadaki yan yana iki kubbeli yapıya doğru bir yol gider. Batı cephesindeki kubbeli yapıya giden ayrıca bir yol daha fark edilir. Kahverengi dağlar ve mavi-beyaz tondaki gökyüzü ile Mekke şehrinin tasviri tamamlanmıştır.

Sonraki sayfa, surlar içindeki evler, Mescid-i Nebevî, surlar dışındaki hurma bahçesi ile yeşil dağlardan müteşekkildir. Beş minareli, iki avlulu mescidin revakları lacivert kubbeyle kapatılmıştır. İlk avluda Ravza, neredeyse bütün cephe boyuncadır. Üç katlı, kemerli olarak betimlenmiş Ravza'nın mavi kubbesinden ışık huzmesi çıkar. Şebekenin zemini, yeşile boyanmıştır. Birinci avluda çatılı, ki yapı arasında kırmızı merdivenli minber-i Nebî yer alır. İkinci avluda da, mavi kubbeli iki yapı arasında hurma ağaçları mevcuttur. Hurma ağaçları, lale demetine benzer şekilde betimlenmiştir. Sur dışındaki hurma bahçesindeki çiçekler de müstakil lalelere benzer. Bu hurma bahçesi ile evler arasında bir yol fark edilir. Medine dağları, yeşildir.

Şehir zeminleri altınla doldurulup, üzerine üç nokta iğne perdahtı uygulanmıştır. Mekke şehrinde zemine yer yer yatay kahverengi çizgiler atılmış, Medine'de ise bu çizgiler yeşildir. Tasvirler, dendanlardan yapılmış sivri kemerlerle oluşturulmuş beyzî bir form içindedir. Köşebentler, kobalt mavisi zemin üzerine yapraklı pençerle süslenmiştir. Minyatürlere, siyah kuzulu altın cedvel çekilmiştir.

Perspektif, gölgelendirme ve derinliğin bulunduğu minyatürlerde işçilik vasattır.

Katalog No: 145 (İs BYEK 2)

Bulunduğu Yer: İstanbul Bayezid Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: Bayezid 1265

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1266 H. (1849 M.)

Ölçüleri: 190x120 - 126x65 mm.

Varak Sayısı: 92

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi deri cildin zencereği yaldızlıdır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 172

Minyatür: Hz. Peygamber'e ait muhallefata tek sayfaya sığdırılmış şekilde tasvir edilmiştir. Yeşil hırka-i şerîf en üste yerleştirilmiş, ortada misvak-i şerîf, kadem-i şerîf, seccade-i şerîf, tesbih-i şerîf, en altta da ibrik ile leğen görülmektedir. Yeşil hırka, kolları açık vaziyettedir. Misvak sarıya, kadem-i şerîf ise beyaza boyanmıştır. Tesbih, leğen ve ibrik altınla doldurulmuştur. Seccade, hırkayla uyumlu olarak yeşildir. Seccadenin üzerinde, sivri bir kemerden sarkan altın bir kandil vardır. Kemer alınlıkları basit yapraklı pençerle süslenmiştir. Hırka, misvak, tesbih, seccade karşıdan, ibrik ve leğen de yandan bir bakış açısıyla betimlenmiştir. Na'1-i şerîf ise yukarıdan resmedilmiştir. Tesbihin imamesi yukarıya doğrudur. Tüm bu öğeler, siyah kuzulu altın cedvel içindedir.

İlk defa, İstanbul Sabancı Müzesi Kütüphanesi 103-0182 envanter numaralı²⁶⁷ eserde karşımıza çıkan muhallefata burada birkaç eşya daha eklenmiştir. İstanbul Sabancı Müzesi Kütüphanesi'ndeki tasvirde stilize olarak betimlenmiş öğelerin burada daha realist verilmesi dikkat çeker. İşçilik bakımından itinalıdır.

Katalog No: 146 (İs BYEK 3)

Bulunduğu Yer: İstanbul Bayezid Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: Bayezid 1266

Müstensih: Hasan Hüsni

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tarihi: 1266 H. (1849 M.)

Ölçüleri: 162x105 - 110x62 mm.

Varak Sayısı: 131

Satır Sayısı: 9

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli beyaz bez cildi vardır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 173

Minyatür: Bu nüshada da Hz. Peygamber'in muhallefata tek sayfa halindedir. Sadece eşyaların yerleştirilme düzeni biraz daha farklıdır. Hırka-i şerîf, en üstte, onun altındaki tesbih yatay bir vaziyettedir. Ortada sağdan sola doğru, misvak-ı şerîf, seccade ve kadem-i şerîf yer alır. En altta da, ibrik ve leğen bulunur. Hırka-i şerîf, önceki minyatürde olduğu gibi yeşil ve kollar açık biçimdedir. Ancak, öncekine nispetle buradakinin boyu daha kısadır. Seccade,

²⁶⁷ Bkz. Katalog No: 136 Resim No: 161.

form ve renk bakımından aynıdır. Kadem-i şerîf, kırmızıya boyanmıştır. İbrik ve leğen de benzer şekildedir. Önceki eserde kullanılan altının daha kaliteli olduğu dikkat çeker.

Her iki yazma eser de, Bezm-i Alem Valide Sultan tarafından vakfedilmiştir.

Katalog No: 147 (İs BYEK 4)

Bulunduğu Yer: İstanbul Bayezid Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: Bayezid 1267

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1266 H. (1849 M.)

Ölçüleri: 210x135 - 95x60 mm.

Varak Sayısı: 121

Satır Sayısı: 9

Yazı Türü: Talik – Reyhanî

Özellikler: Yeşil bez cildi vardır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 174, 175

Minyatür: İki sayfa olarak tasarlanmış minyatürlerin ilkinde Mescid-i Harâm, diğerinde Mescid-i Nebevî betimlenmiştir. Harem-i Şerîf; çift sıra kubbeli revaklı avlulu, dokuz minareli olarak gösterilmiştir. Soğan kubbelerin tepelerinde alem vardır. Mescidin avlusunda, hilal biçimindeki metaf dairesi içinde siyah örtüsü, altın kuşağıyla Kâbe ile Hicr-i İsmail bulunur. Kâbe kapısının karşısında Makam-ı İbrahim, Makam-ı Şâfiî ve Zemzem Kuyusu, minber-i şerîf ve ortasından kandil sarkan bir mihrap mevcuttur. Metaf dairesi ile bu öğelerin bulunduğu alanın zemini, maviyle boyanmış ve üzeri motiflerle hareketlendirilmiştir. Diğer mezheplere ait makamlar, Kâbe'nin üç cephesine yerleştirilmiştir. Avluda üç kubbeli yapı daha fark edilir. Avlunun revaklarının zemini turuncu, yeşil, mavi ve kırmızıyla doldurularak, renklilik sağlanmıştır. Hepsinin ortasında, altından daire şeklindeki kandiller dikkat çeker. Avlunun zemin rengi, sarıdır. Mescidin kuzey cephesinin bir bölümünde revak sayısı üçe çıkarılmıştır. Böylelikle, Dârü'n-Nedve ilavesi belirtilmek istenmiş olabilir. Mescidin kubbeleri arasındaki boşluklar, renkli çiçeklerle bezenmiştir. Bu şekilde yapılarak, tasvire kenar bordürü havası verilmiştir.

İkinci sayfadaki, Mescid-i Nebevî'nin revakları ve kubbeleri ilk sayfadaki gibi yapılmıştır. Burada mescid, iki avlulu ve dört minarelidir ki bunlardan ikisi avlu içinde yer alır. Mescidin yan cephelerinde ikişer kapı dikkat çeker. İlk avluda Ravzatü'l-Mübarek'in üzeri, mavi bir soğan kubbeyle kapatılmış ve kubbe revakların üzerine yerleştirilmiştir.

Hücre-i Saâdet içindeki enlemesine dikdörtgen sanduka, defin hizasındadır. Beyaz bir sanduka daha vardır ve içi altınla doldurularak renk itibariyle diğer üç sandukadan ayrı tutulmuştur. Dört sandukanın da üzerinde siyah bir şekil bulunur, aynı şeklin hücrenin kapısı üzerindeki kubbenin de tepesinde görüldüğü fark edilir. Hücre-i Saâdet'in zemini, metafor dairesinin zeminiyle aynı renk ve biçimdedir. Hücrenin yanındaki bölmede iki kubbeli yapı ve minber-i Nebî mevcuttur. Bu kısmın zemini, yan tarafın zeminiyle şekil olarak aynıdır, sadece rengi pembedir. Ayrıca bu bölme, bir revak sırasıyla ikinci avludan ayrılır. İkinci avluda, ikinci bir minber, mavi soğan kubbeli bir yapı, hurma ağacı ve bir kuyu betimlenmiştir. İkinci avlulunun zemini, Mescid-i Harâm'ın avlusu gibi sarıya boyanmıştır.

Bu el yazmasının minyatürleri teknik olarak, klasik minyatür anlayışına tamamen uygun olarak yapılmıştır. Öğeler, perspektiften uzak ya karşı cepheden ya da kuşbakışı betimlenmiştir. Canlı renklerin kullanıldığı eserin işçiliği de gayet itinalıdır. Bu eser de Bezm-i Alem Valide Sultan tarafından vakfedilmiştir. Ancak, minyatürleri bakımından Osmanlı tarzından ziyade doğu etkilerinin izlerini taşır. Kompozisyon ve kullanılan teknik bakımından Kaşmir'deki nüshalarla benzerlik gösterdiği anlaşılır.²⁶⁸

Katalog No: 148 (İs BYEK 5)

Bulunduğu Yer: İstanbul Bayezid Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: Bayezid 1268

Müstensih: Seyyid Osman

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1266 H. (1849 M.)

Ölçüleri: 189x120 - 111x65 mm.

Varak Sayısı: 69

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi deri cild, zencerek ve köşebentlidir. Vazoda buket çiçek bezemesi yaldızlıdır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 176

Minyatür: Mekke şehrinin yer aldığı ilk sayfada, tek sıralı lacivert kubbeli revaklı avlusuyla Mescid-i Harâm; yedi minarelidir. İbrahim Kapısı ve Dârü'n-Nedve ilavesi de gösterilmiştir. Safâ Tepesi basamakları ve kemerleri ile üzeri kubbeye örtülü, Merve Tepesi

²⁶⁸ Rusli, *Dala'il al-Khayrat: Prayer Manuscripts From The 16th To 19th Centuries*, s. 139.

de tek kemerli açık olarak tasvir edilmiştir. Avluda, Kâbe etrafında Makamât-ı Erbaa, İbrahim Makamı ve minber-i şerîf ve Kubbeteyn mevcuttur. Mescidin batı ve güney cephesindeki beyaz duvarlı, pembe damlı evler, mescidi kuşatmış biçindedir. Doğu cephesindeki evler, plan olarak diğerlerinden farklıdır ve evlerin arasında bir medrese bulunur. Mescidin güney cephesindeki dağ, diğer dağlardan farklı renkle boyanmak suretiyle, ayrı tutulmuştur. Bu dağ, Nur Dağı olmalıdır. Diğer dağlar arasında da etrafı mîllerle çevrelenmiş, üzerinde mihrap olan bir dağ fark edilir ki burası Arafat Dağı olmalıdır. Dağların yamacında da mavi kubbeli yapılar vardır. Zemin rengi, toprak tonlarındadır.

Surlar içindeki evler ve Mescid-i Nebevî'den başka Medine-i Münevvere şehrinde, hurma bahçeleri ile Cennetü'l- Baki' betimlenmiştir. Beş minareli mescid, iki avluludur ve kubbeli revakları Mescid-i Harâm'inkiler gibidir. Yüksek kasnaklı, mavi kubbeli Ravza'nın beş kemeri ardından, Ravza'nın şebekesi görülür. Kubbesinden ışık huzmesi çıkar. Kırmızı merdivenli minber-i Nebî de ilk avludadır. Hurma ağacı, kuyu ve bir yapı ise ikinci avluda yer almaktadır. Sur içinde zemin rengi toprak tonlarında iken, diğer yerler yeşildir.

İki sayfada da dağlar kahverengi ve mavi tonlarındadır. Ufuk çizgisi kıızıdır. Gökyüzü yukarıya doğru maviyle boyanmıştır.

Tasvirler, alttan ve üstten yapılmış beşik kemerlerden oluşmuş bir form içine yerleştirilmiştir. Kemer, korint başlıklı sütunlar üzerine biner. Sütun içleri, üç noktalarla hareketlendirilmiştir. Kemerler altınla doldurulmuş ve üzerine iğne perdahtı uygulanmıştır. Kemer alınlıkları, mavi üçgen kuzuyla çevrelenmiş ve içi beyaz zemin üzerine kırmızı penç ve dallarla süslenmiştir. En son sayfalara siyah kuzulu altın cedvel çekilmiştir.

Derinlik ve gölgelendirme dağlarda, perspektif ise mescidlerde anlaşılır. İşçilik de oldukça muntazamdır.

Katalog No: 149 (İs BYEK 6)

Bulunduğu Yer: İstanbul Bayezid Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: Bayezid 1269

Müstensih: İbrahim

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tarihi: 1266 H. (1849 M.)

Ölçüleri: 220x162 - 161x95 mm.

Varak Sayısı: 97

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli beyaz bez cildi vardır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 177

Minyatür: Hz. Peygamber'e ait muhallefat bu nüshada da tekrar edilmiştir. Hırka-i şerîf ile dikey vaziyetteki tesbih üste, na'l-i şerîf, seccade ve kadem-i şerîf ortaya, misvak, ibrik ve leğen de en alta yerleştirilmiştir. İstanbul Bayezid Kütüphanesi'nde bulunan diğer iki nüshaya çok benzer. Burada farklı olarak, na'l-i şerîf bulunmaktadır. Her üç tasvirde de kadem-i şerîfteki başparmağın dışa dönük olması dikkat çekicidir.

Katalog No: 150 (İs BYEK 7)

Bulunduğu Yer: İstanbul Bayezid Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: Bayezid 1270/1

Müstensih: Mahmud Râcî

Nakkaş/Müzehhib: Müzehhib Mehmed Şevkî

Tarihi: 1266 H. (1849 M.)

Ölçüleri: 307x198 - 230x110 mm.

Varak Sayısı: 1b-32b

Satır Sayısı: 23

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi deri cildin salbek şemseleri ve köşebentleri yıldızlıdır.

Tezhiper mülevvendir.

Resim No: 178

Minyatür: Şehir betimlemelerinin yer aldığı bu minyatürlerde de Mekke şehri, önce gelir. Yedi minareli, üç sıra lacivert kubbeli revaklı avlusunda, Kâbe'nin kapısının bulunduğu cephede, siyah örtüsü yarıya kadardır. Beyaz zeminli metaf dairesi içinde minber-i şerîf, merdiven ve altın şebekeli İbrahim Makamı bulunur. Avluda ayrıca mezhep makamlarına ait yapılar, Zemzem Kuyusu ve Kubbeteyn vardır. Yürüme yollarının biri üzerinde ise Ben-i Şeybe Kapısı görülür. Mescidin İbrahim Kapısı ve Dârü'n-Nedve de avlulu olarak tasvir edilmiştir. Safâ Tepesi, basamaklı ve kemerli olarak, üzeri kubbeyle kapatılmıştır. Merve Tepesi ise tek kemerli ve üzeri açık biçimdedir. Mescidin doğu cephesi hariç, Mekke evleri mescide bitişik nizamdadır. Güney cephesindeki evlerden, arkadaki kahverengi dağlara doğru kıvrımlı bir yol gider. Yolun üzerinde hudud sınırlarını belirten mîller vardır. Şehir zemini, krem renge boyanmıştır.

Medine evleri tarafından kuşatılmış Mescid-i Nebevî, surlar içindedir. Cennetü'l-Baki', hurma bahçeleri, yeşil dağların yamacındaki mescidler ise sur dışında kalmıştır. Beş

minareli, iki avlulu mescidin ilk avlusunda minber-i Nebî, mahfil ve Ravza yer alır. Ravza uzunlamasına dikdörtgen bir plana sahip ayrı bir yapı gibidir. Kasnaklı, mavi bir kubbeyle örtülüdür. Ravza'nın kubbesinden yukarıya ışık huzmesi çıkar. Hurma ağacı, kuyu ve kubbeli yapı da ikinci avludadır. Şehrin zemini, yeşildir.

Beşik kemer şeklinde yapılmış beyzî bir form içine yerleştirilmiş şehir tasvirleri, kırmızı-siyah kuzulu altın cedvel içine alınmıştır. Kemer alınlıklarının köşelerinin zemini altın, diğer kısımların zemini ise lacivettir. Üzeri ise sarmal renkli pençerle bezenmiştir.

Başarılı bir işçiliğe sahip minyatürlerde, teknik olarak da resim tekniğinin tüm gerekleri yerine getirilmiştir. Ancak Kâbe'nin diğer yapılardan biraz ön plana çıkarılmış olması, Mescid-i Nebevî'nin ikinci avlusundaki hurma ağacının da yapılardan büyük yapılması minyatür tekniğine daha uygun düşer.

Eserin müzehhibi Mehmed Şevkî'dir. İmzasını '*zehebe el-fakîr Mehmed Şevkî min telâmîz müzehhib Kalyonî*' şeklinde atmıştır.

Katalog No: 151 (İs SMK 6)

Bulunduğu Yer: İstanbul Sabancı Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: 103-0297

Müstensih: Mehmed Şevkî

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1268 H. (1851 M.)

Ölçüleri: 198x129 - 132x73 mm.

Varak Sayısı: 98

Satır Sayısı: 7

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli zilbehar tarzında deri cild kahverengidir. Tezhipler mülevvendir ve Rokoko tarzında yapılmıştır.

Resim No: 179, 180

Minyatür: İlk sayfa, Mekke şehrine ayrılmıştır. Yedi minareli, lacivert kubbeli tek sıra revaklı avluya sahip Mescid-i Harâm; alışılacağına dikdörtgen plana sahip değildir. İbrahim Kapısı ile Dâr'ün-Nedve avlulu, Safâ Tepesi iki kemerli ve üzeri kubbeyle örtülü, Merve Tepesi ise tek kubbeli olarak betimlenmiştir. Mescidin avlusunda, kırmızı direklerle oluşturulmuş metaf dairesi içinde Kâbe, çevresinde mavi kubbeli Makamât-ı Erbaa, Kubbeteyn ve kırmızı merdivenleriyle dikkat çeken minber-i şerîf yer alır. Yürüme yollarından bir tanesi İbrahim Makamı'ndan, mescidin doğu cephesindeki kapıya doğrudur ve

diğer yürüme yollarından, altın renkli basamaklarıyla diğerlerinden ayrılır. Doğu cephesindeki Mekke evleri arasında bir medrese ve onların ardında üç sıra dağ görülür. Güney cephesindeki evlerden çıkan yol, bir mescide uğradıktan sonra, arkadaki kahverengi dağlara doğru kıvrılır.

Mescid-i Nebevî ve onu çepeçevre saran evler, Medine surları içindedir. Tek avlulu, beş minareli mescidin revakları, lacivert kubbeyle örtülüdür. Avlusunda hurma ağacı ve biri kasnaklı olmak üzere kubbeyle örtülmüş üç yapı yer alır. Ravzatü'l-Mübarek'in bulunduğu cephede, kubbe sırası ikidir. Ravza'nın, kasnaklı mavi kubbesinden ışık huzmesi çıkar. Ravza'da altın şebeke de fark edilir. Sur dışında, hurma bahçesi ile yeşil dağlar mevcuttur. Gökyüzü ilk sayfadaki gibi, beyazdan mavi tonlarına doğru gider.

Sayfa zeminleri altına boyanmış, üzerine üç nokta iğne perdahtı uygulanmıştır. Yalnız, Medine'nin zemini, Mekke'ye nispetle daha yeşildir. İki sayfa da aynı form içine oturtulmuş ve altın cedvel çekilmiştir. Kırmızı-beyaz hançer yaprağı biçiminde basık kemer yapılmıştır. Kemerin ortasında bir penç ve yanlara doğru giden uzun yaprakları görülür. Devamına da, yeşil yapraklı laleler yerleştirilmiştir. Kemer alınlıklarının zemini de altına boyanıp, üzerine iğne perdahtı uygulandığı fark edilir.

Perspektif, derinlik ve gölgelendirme yapılan tasvirlerin işçiliği gayet muntazamdır. Usta bir elden çıktığı aşikârdır.

Katalog No: 152 (Ko MMK 8)²⁶⁹

Bulunduğu Yer: Konya Mevlana Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: Müze 45

Müstensih: Alâliyeli Hasan Hüsnî

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1269 H. (1852 M.)

Ölçüleri: 165x114 - 126x70 mm.

Varak Sayısı: 219

Satır Sayısı: 21

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli koyu kırmızı deri cildi salbek şemseli ve köşebentlidir. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 181

²⁶⁹ Bağcı, *Mevlana Müzesi Resimli Elyazmaları*, s. 32 – 33.

Minyatür: Aynı tasarım içindeki Mekke ve Medine şehirlerinde, kutsal iki mescid betimlenmiştir. Birinci sayfadaki Harem-i Şerif; tek sıra mavi kubbeli revaklı avlulu ve yedi minarelidir. Fakat minarenin biri, avlu içindedir. Avluda, Kâbe ile minber-i şerif ve muhtemelen mezhep makamlarına ait yapılar yer alır. Bu yapılar, mescidin doğu cephesinde üç, batı cephesinde iki tane görülen Mekke evleriyle aynı şekilde yapılmıştır. Turuncu damı, beyaz duvarlı olarak betimlenmiş yapılar ve evler, iki katlıdır. İbrahim Kapısı ve Dârü'n-Nedve ilavelerinin avluları görülür, ancak bunların beden duvarlarının resmedilmediği fark edilir. Bu şekilde olmaları, havada duruyormuş izlenimi verir. Mescidin doğu cephesinde beyaz beden duvarı ve mescid kapısı vardır. Bu taraftaki evlerin ardından bulut gibi üç mavi şekil görülür.

Beş minareli, iki avlulu Mescid-i Nebevî'nin revaklı kubbeleri, mavidir. İlk avluda, Ravza ile minber-i Nebî mevcuttur. Ravza, kubbelerin üzerine yerleştirilmiştir. Yüksekçe yapılmış duvarları, mavi kubbeyle kapatılmıştır. Ravza'nın altın zemin üzerine kırmızı şebekesi ardında, siyah üç sanduka defin hizasındadır. İkinci avluda ise mahfil ve beyaz bir çadıra benzeyen yapı dikkat çeker. Revak kubbelerinin tepesinde altın nokta şeklinde, Ravza'nın kubbesinde ise hilal biçimli alem bulunur. Evler, ilk sayfadaki gibi konumlandırılmıştır. Arkadaki tek sıra dağlar ile gökyüzü de ilk sayfadakiyle aynı renk ve formdadır.

Sayfa zeminleri, turuncuyla boyanmıştır. Alt ve üstte beşik kemer şeklinde oluşturulmuş form içine yerleştirilen tasvirler, biri ince, diğeri daha kalın olmak üzere iki kuzu içindedir. En son kırmızı-siyah kuzulu altın cedvel çekilmiştir. Kemer alınlıkları, altın zemin üzerine penç ve mavi yapraklarla bezenmiştir.

Perspektif, mescid ve evlerde görülür. Minberler, yandan betimlenmiştir. Ravza'nın revaklar üzerinde ve oldukça uzun tasvir edilmiş olması, dağlarda kullanılan renkler de gerçekliğe aykırıdır. Minyatürlerin renkleri soluk, işçiliği de vasattır.

Katalog No: 153 (İs SK 51)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00035 Pertevniyal

Müstensih: Muhammed Râsim

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1270 H. (1853 M.)

Ölçüleri: 197x123 - 124x78 mm.

Varak Sayısı: 130

Satır Sayısı: 9

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi deri cildin buket bezemesi ve zencerekleri yaldızlıdır. Tezhipler mülevven ve Batı sanat anlayışına göredir.

Resim No: 182, 183

Minyatür: Dört sayfa halindeki tasvirlerin ilk ikisinde, şimdiye kadar anlatılan minyatürlerde ilk defa karşımıza çıkan bir betimleme dikkat çeker. Mescid-i Nebevî'nin içinde Babü's-Selâm Kapısı'ndan girildiğinde, şebeke-i şerîfenin önünde duruyormuş gibi bir bakış açısıyla tasvir edilmiştir. (Sayfanın haşiye kısmındaki Osmanlıca metinde bu şekilde izah edilmektedir.) Kuzularla süslenmiş tavanı olan bölümde, öne doğru üç sıra revaklar bulunur. Revakların beyaz sütunları ve korint sütun başlıkları dikkat çekicidir. İki büyük kandil aşağıya sarkar. Turuncu korkuluklar vardır. Zemini açık yeşile boyanmış avluda, minber-i Nebî fark edilir. En sağda ise, zikzaklı örtüsü ve kırmızı kuşağı olan Hücre-i Mutahhara görülür. Daire şeklindeki üç siyah noktadan Hz. Peygamber, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'e ait sandukaların görülebildiği ifade edilir. Daireler aynı hizada değildir. Şefaata isteyen ziyaretçilerin buradan baktıkları yazmaktadır.

Sonraki iki sayfa, Mekke-Medine şehir tasvirlerine ayrılmıştır. İlk sayfadaki Mekke şehrinde; yedi minareli, tek sıra kubbeli revaklı avlusuyla Mescid-i Harâm uzunlamasına dikdörtgen planlıdır. İbrahim Kapısı ile Dârü'n-Nedve avlu biçimindedir. Safâ Tepesi iki kemerli ve üzeri kubbeyle örtülüdür. Merve Tepesi de ön cephede tek, yandan iki kemer üzerine kubbeyle kapatılmıştır. Mescidin avlusunda, zemini kesme taşlarla döşeli metafor dairesi içinde Kâbe-i Muazzama, minber-i şerîf ile Makam-ı İbrahim bulunur. Ayrıca avluda yürüme yolları, Makamât-ı Erbaa ile kubbeli bir yapı da vardır. Mescidin doğu cephesinde dağlar, güney cephesinde ise bir mescid ile Cennetü'l-Mualla görülür. Mescid ve Cennetü'l-Mualla, bir yol ile birbirine bağlıdır. Onların arkasındaki sıra dağlardan biri üzerinde, kubbeli bir yapı ve dağların yamacında hudud sınırlarını gösteren mîller vardır.

Medine bölümünde, Mescid-i Nebevî beş minareli ve iki avlulu olarak tasvir edilmiştir. Sadece, ilk avludaki Ravza'nın bulunduğu cephede revaklar kubbelidir. Ravza'nın kubbesinden ışık huzmesi çıkar. Altın şebeke ardındaki üç sanduka, siyahtır. İki mihrap nişi ve minber-i Nebî de ilk avludadır. Ancak, minber-i Nebî ikinci avluya doğru çıkmıştır. İkinci avlunun zemini düzgün kesme taşla döşenmiştir. Burada, hurma ağaçları, biri kubbeli olmak üzere üç adet de yapı mevcuttur. Mescidin etrafına ara ara kubbeli bazı yapılar yerleştirilmiştir. Sayfanın alt ve üst kısmında dağlar fark edilir.

İlk iki sayfa da siyah kuzulu altın cedvel içindedir ve tasvirler, siyah renk ve altın kullanılarak yapılmıştır. Mescidlerde perspektif, dağlarda gölgelendirmeler vardır. İlk tasvir, şehir betimlemelerinin aksine renklidir. Burada da perspektif kullanılmıştır. Genel olarak işçilik muntazamdır.

Katalog No: 154 (İs ÜK 3)

Bulunduğu Yer: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi

Envanter No: A 5768

Müstensih: Seyyid Muhammed Râşid

Nakkaş/Müzehhib: Müzehhib Hüseyin Hüsnî

Tarihi: 1271 H. (1854 M.)

Ölçüleri: Belli Değil

Varak Sayısı: 159

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Mahfazası vardır. Açık kahverengi cildin bezemeleri yaldızlıdır. Tezhipler mülevvendir. Rokoko tarzında yapılmıştır.

Resim No: 184

Minyatür: Mekke şehrinde, güney ve batı cephesindeki evler tarafından bitişik nizamda kuşatılmış Harem-i Şerîf'in yedi minaresi ve lacivert kubbeli revaklı avluya sahip düzgün dikdörtgen olmayan bir planı vardır. Revak kubbelerinin altın nokta şeklinde, minarelerin ise hilal biçimli alemleri bulunur. İbrahim Kapısı ile Dâr'ün-Nedve avlu halinde mescide eklenmiştir. Safâ Tepesi, üç kemerli ve üzeri kubbeyle kapatılmıştır. Merve Tepesi'nin bulunduğu kısım, tek kemerli ve üzeri açıktır. Mescidin avlusunda, metaif dairesi içinde zikzaklı örtüsü ve altın kuşağı ile Kâbe-i Muazzama, Hicr-i İsmail, şebekeli ve kubbeli tasvir edilmiş İbrahim Makamı yer alır. Kubbeyle örtülmüş Makamât-ı Erbaa, minber-i şerîf, Kubbeteyn, yürüme yolları ve Ben-i Şeybe Kapısı görülen diğer unsurlardır. Mescidin minare külahlarında ve Kâbe'nin kuşağında iğne perdahtı uygulanmıştır. Doğu cephesindeki evler arasında bir medrese bulunur. Mescidin güney cephesi tarafından kıvrımlı bir yol, kubbeli iki yapıya doğru gider. Arkada sıra dağlar ve bazı yapılar görülür. Sayfa zemini, toprak rengindedir.

Sonraki sayfada, Mescid-i Nebevî ve evler, burçları olan surlarla çevrilmiştir. Sur dışında Cennetü'l-Baki', bir takım yapılar, yeşil dağlar ve bu dağlara giden yollar betimlenmiştir. Arkadaki dağlardan sayfanın sol tarafındaki, kahverengiye boyanarak

diğerlerinden ayrılmıştır. Beş minareli, kahverengi kubbeli revaklarıyla Mescid-i Nebevî, iki avluludur. Ravzatü'l-Mübarek, pencereleri bulunan kasnaklı bir mavi kubbeyle örtülmüştür. Altın şebekesi ve kubbesinden çıkan ışık huzmesi dikkat çeker. Ravza'nın bulunduğu revakların zemini yeşile boyanmıştır. Minber-i Nebî de ilk avluda, hurma ağacı ile bir yapı ise ikinci avludadır. Hurma ağacının beyaz çit duvarının ön yüzünde bir çiçek motifi fark edilir. Minare ve minberin altın külâhında iğne perdahtı mevcuttur. Sayfanın alt tarafında sur kapısı ve ona giden bir yol ile dağlar vardır. Sayfa zemini yeşildir.

Üstten ve alttan mor-beyaz renkte hançer yapraklarından oluşturulmuş basık kemer içine yerleştirilmiş tasvirlerle, siyah kuzulu aldın cedvel çekilmiştir. Hançer yapraklarının içe bakan kısımlarının zemini altınla doldurularak, üzerine iğne perdahtı uygulanmıştır. Dışında kalanlar kısımlara ise renkli pençer yerleştirilmiştir.

Resim tekniğinin başarıyla uygulandığı tasvirdeki işçilik de çok itinalıdır. Tezhib yönüyle oldukça zengin bir işçiliğe sahip bu eserin müzehhibi, Hüseyin Hüsnî'dür. İmzasını '*zehebe müzehhib ez-zayıf es-Seyyid Hüseyin Hüsnî*' olarak atmıştır. Hüseyin Hüsnî Efendi, Hezargradlızâde Müzehhib ve Çiçek Ressamı Seyyid Ahmed Ataullah'ın en önemli talebesidir.²⁷⁰

Katalog No: 155 (İs TSMK 16)²⁷¹

Bulunduğu Yer: İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: M. 406

Müstensih: İbrahim Nesîb Hâfız

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1271 H. (1854 M.)

Ölçüleri: 165x110 - bbxbb mm.

Varak Sayısı: 100

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli siyah deri cildin şemse, köşebent ve zencerekleri yaldızlıdır. İç kapakları mavi ebrudur. Rokoko tarzındaki tezhipler mülevvendir.

Resim No: 185, 186

²⁷⁰ Ünver, *Hezargradlızâde Ahmed Ataullah*, s. 21 – 24.

²⁷¹ Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu*, s. 274.

Minyatür: Mekke-i Mükerrerme, ilk sayfadadır. Mescid-i Harâm; yedi minareli ve tek sıra lacivert kubbeli revakları vardır. Avlusunda, yarıya kadar siyah örtüyle kaplanmış, altın kuşaklı ve Altın Oluk'uyla Kâbe'nin düzgün kesme taşlarla örüldüğü görülür. Hicr-i İsmail, minber-i şerîf, muhtemelen makamlara ait yapılar, Kubbeteyn, merdiven ve Ben-i Şeybe Kapısı da avluda yer alır. Mescidin zemini altınla doldurulmuş, Kâbe'nin altın kuşağı, Altın Oluk ve zemin üzerine iğne perdahtı uygulanmıştır. İbrahim Kapısı, Dârü'n-Nedve ve kuzey cephesindeki başka bir kapı, avlu şeklinde betimlenmiştir. Safâ Tepesi'nin kemerleri kubbeyle kapatılmıştır. Mescid, güney ve batı cephesinde kırmızı damlı, beyaz duvarlı evlerle bitişik nizamdadır. Mescidin doğu cephesindeki yeşil evler arasında bir medrese ve arkasında dağlar bulunur. Sayfanın üst kısmında kahverengi dağlardan, bir tanesinin tepesindeki kubbeli bir yapı dikkat çeker. Bu dağa giden ve bir mescidten geçen yol da vardır. Dağların orada bazı yapılar da mevcuttur.

Medine-i Münevvere'de, Mescid-i Nebevî ile onu dört taraftan kuşatmış yeşil damlı evler, burçları olan surlar içindedir. Beş minareli ve iki avlulu olarak tasvir edilmiş mescidin avlu şeklindeki bir kapısı dikkat çekicidir. Ravza-i Mutahhara, iki katlı ve mavi bir kubbeyle örtülüdür. Kubbesinden altın ışık huzmesi dağılır. Minber-i Nebî, iki kubbeli yapı ile ilk avluda; hurma ağacı, kuyu ve bir yapı da ikinci avludadır. Birinci avluda ve revakların üzerine turuncuya boyanmış, meşale olduğu tahmin edilen öğeler fark edilir. Sur dışında kalan yerlere ara ara hurma ağaçları ve mescidler yerleştirilmiştir. Buradaki dağlar, yeşildir. Gökyüzü, ilk sayfadaki gibi beyazdan mavi tonlarına doğru gider.

Sayfaların zemini altına boyanmış, üç nokta iğne perdahtı mescidlerin dışına uygulanmıştır. Her iki şehir de mor-beyaz hançer yapraklarından yapılmış ve iki sütun üzerine binen bir kemer içine yerleştirilmiştir. Korint sütun başlıkları, hançer yapraklarıyla form ve renk bakımından uyumludur. Hançer yapraklarının içinde, altın üzerine iğne perdahtı yapıldığı görülür. Kemer alınlıkları ise lacivert zemin üzerine, bitkisel motiflerle bezenmiştir. Sayfalara, kırmızı-siyah kuzulu altın cedvel çekilmiştir.

Perspektif mescidlerde kullanılmış, ancak avludaki öğelerde orantı yoktur. Derinlik dağlarla verilmiştir. Gölgeleme vardır. İşçilik bakımından vasat bir çalışmadır.

Katalog No: 156 (İs SK 52)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00323-001 İzmir

Müstensih: Hâcî Hasan

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1272 H. (1855 M.)

Ölçüleri: 170x110 - 110x60 mm.

Varak Sayısı: 99

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Siyah bez cilde sahiptir.

Resim No: 187

Minyatür: İlk varakta, turuncu direklerden oluşturulmuş metaf dairesi içinde Kâbe ve iki kahverengi yapı tasvir edilmiştir. Köşk kısmı, metaf dairesinin içinde kalacak şekilde yerleştirilmiş minber-i şerîf, klasik Osmanlı minberleri gibidir. Minber aynalığı yandan, kapısı ise cepheden betimlenmiş ve tamamen kahverengi tonları kullanılarak yapılmıştır. Minber alemleri hilal şeklindedir. Minberin iki yanında küçük testiler görülür. Bunlar, zenzem testi olmalıdır. Tasvirin üstünde, siyah mürekkeple '*Mekke-i Mükerrreme*' yazılıdır.

İkinci varakta ise, şekil ve renk itibariyle ilk sayfadakine benzer ama daha büyükçe çizilmiş minberin üst tarafında, yeşil üç sanduka defin hizasına göre konumlandırılmıştır. Sandukalar ile minber arasında bir de hurma ağacı yer alır. Bu sayfanın üst kısmında da '*Medine-i Münevvere*' ibaresi bulunur.

Her iki betimleme de, yeşil bir basık kemer altındadır. Kemer alınlıkları, yeşil yaprak ve dallarla doldurulmuştur. Tasvirlerin altında yeşil bir şerit vardır ve eflatun kuzu içindedir.

Farklı bir kompozisyona sahip minyatürlerde, perspektif yoktur. Yeşil ve kahverengi tonlarının ağırlıklı kullanıldığı tasvirlerde, işçilik iyi değildir.

Katalog No: 157 (İs BB AK 7)

Bulunduğu Yer: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Nadir Eserler Bölümü

Envanter No: Bel-Yz-K 001567

Müstensih: Halil Kasım

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tarihi: 1272 H. (1855 M.)

Ölçüleri: 180x120 - 120x70 mm.

Varak Sayısı: 75

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli koyu kahve deri cildi zencereklidir. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 188

Minyatür: Şehir betimlemelerinin bulunduğu ilk sayfada, Mekke vardır. Yedi minareli, lacivert kubbeli revaklarıyla Harem-i Şerîf'in avlusunda Kâbe, yürüme yolları, Ben-i Şeybe Kapısı, minber-i şerîf ile Makamât-ı Erbaa görülür. Mekke evleri, mescidi her yönden sarmıştır. Sadece doğu cephesindeki kapının önü açık bırakılmıştır. Kahverengi dağlar ve şehir içi yollar mevcuttur. Sayfa zemini kahve tonlarında, gökyüzü ise beyazdan maviye doğru koyulaştırılmıştır.

Mescid-i Nebevî ile onu kuşatmış evler, sur içindedir. Sur dışında, yer yer hurma ağaçları, yollar ve arkada yeşil ağaçlar yer alır. Mescid-i Nebevî, beş minareli ve iki avluludur. Ravza'nın mavi kubbesinden altın ışık huzmesi dağılır. Ravza'nın şebekesi fark edilir. Minber-i Nebî ilk avluda, hurma ağacı, kuyu ve bir yapı da ikinci avludadır. Sayfa zemini yeşildir.

Alt ve üstten köşebentler içine alınmış tasvirlerle, siyah-kırmızı kuzulu altın cedvel çekilmiştir. Köşebentler pembe zemin üzerine basit bitkisel motiflerle bezenmiştir.

Resim tekniğinde yapılmış tasvirlerin işçiliği çok özensizdir.

Katalog No: 158 (İs SK 53)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 06502 Yazma Bağışlar

Müstensih: Mustafa Râkım

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1273 H. (1856 M.)

Ölçüleri: 180x110 - 110x55 mm.

Varak Sayısı: 75

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi deri cildin çiçek motifi ve zencerekleri yaldızlıdır. Tezhipleri mülevven ve realist üsluptadır.

Resim No: 189

Minyatür: Mekke şehrinde, yedi minareli, tek sıra lacivert kubbeli revaklı avlusuyla Mescid-i Harâm'ın planı beşgen şeklindedir. İbrahim Kapısı ile Dârü'n-Nedve de ayrı avlular halinde mescide eklenmiştir. Avluda, kırmızı direkli metafor dairesi içinde altın kuşağıyla siyah örtülü Beytullah, minber-i şerîf, Kubbeteyn, mezhep makamlarına ait binalar, merdiven ve yürüme yolları yer alır. Evler, üç cepheden mescidi sarmıştır. Doğu cephesinde Safâ ve Merve

Tepesi'nin arası görülür. Yine bu cephede evler ile dağlar yer almaktadır. Sayfanın üst kısmında, dağlar ardında gökyüzüyle tasvir tamamlanmıştır. Sayfa zemini ve dağlar, çöl rengi tonlarına boyanmıştır. Tasvirin üstünde, '*Mekke-i Mükerrreme*' ibaresi mevcuttur.

Surların içindeki Medine şehrinde, üç cepheden evlerle kuşatılmış Mescid-i Nebevî'nin avlusunda, iki kubbeli yapı, minber, kuyu ve bir hurma ağacı mevcuttur. Altın şebekesi ile dikkat çeken Ravza'nın bulunduğu cephede, kubbe sırası ikiye çıkarılmıştır. Ravza'nın mavi kubbesinden altın ışık huzmesi çıkar. Sur kapısından evlere doğru yol gider. Ayrıca, ara ara hurma ağaçları ile yeşil dağlar betimlenmiştir. Sayfa zemininde yeşil renk tercih edilmiştir. Bu betimlemenin üzerinde de, '*Medine-i Münevvere*' yine siyah mürekkeple yazılıdır.

İki şehir de alttan ve üstten basık kemer şeklinde oluşturulmuş bir form içindedir. Kemer alınlıkları altına boyanmıştır. Tasvirlerin dışına, kırmızı-siyah kuzulu altın cedvel çekilmiştir.

Canlı renklerin kullanıldığı minyatürlerde derinlik, gölgelendirme, perspektif uygulanmıştır. İşçilik itinalıdır.

Katalog No: 159 (İs SK 54)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 04159 Yazma Bağışlar

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1275 H. (1858 M.)

Ölçüleri: 140x92 - 81x47 mm.

Varak Sayısı: 1-116

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Yeşil bez cildi vardır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 190

Minyatür: Birinci sayfada, Mescid-i Harâm; yedi minareli, tek sıra mavi kubbeli revaklı avlusu, İbrahim Kapısı ve Dârü'n-Nedve ile birlikte tasvir edilmiştir. Enlemesine dikdörtgen bir plana sahiptir. Mescidin avlusunda, Kâbe metaforu dairesi içindedir. Minber-i şerif ve diğer yapılar avlu içinde düzensiz bir şekilde yerleştirilmiş ve Kâbe de avlunun merkezinde değildir. Avlu zemini, kesme taşlarla döşenmiş gibidir. İğne perdahtı uygulanmıştır. Mescidin beden duvarları görülmez. Mekke evleri, güney ve batı cephesinden

mescide bitişiktir. Doğu cephesinde, Safâ ile Merve Tepeleri de üzeri kubbeyle kapatılmış olarak betimlenmiştir. Bu cephede bazı yapılar ve arkasında evler de fark edilir. Tasvirin üst kısmında Mekke Dağları'ndan bir tanesinin tepesinde kubbeli bir yapı dikkat çeker.

İkinci sayfada, Mescid-i Nebevî beş minareli ve iki avluludur. Revakları, tek sıra mavi kubbeyle kapatılmıştır. Burada da mescidin beden duvarları yapılmamıştır. İlk avluda, mavi kubbeli Ravzatü'l-Mübarek, minber-i Nebî ve bir yapı, ikinci avluda da hurma ağacı, kuyu mevcuttur. Ravza'nın şebekesinin olduğu kısımda bozulmalar fark edilir. Evler, mescidi dört taraftan kuşatır. Hurma ağaçları ve dağlar da görülen diğer öğelerdir. Sayfaların zemininde üç nokta iğne perdahtı görülür.

Her iki şehir de altta ve üstte simetrik olarak yerleştirilmiş anahtarlı zencerek şeklinde basık kemer içindedir. Kemer alınlıkları, mavi zemin üzerine sarmal dalları olan pençerle bezenmiştir. Siyah kuzulu altın cedvel çekilerek, minyatürler sonlandırılmıştır.

Tasvirlerin altını yer yer dökülmüştür. Sayfa zemini, evlerin duvarları altınla boyandığı için, öğeler zor seçilir. Perspektif ve derinlik kullanılmıştır. İşçiliği vasattır.

Katalog No: 160 (Ko MMK 9)²⁷²

Bulunduğu Yer: Konya Mevlana Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: İhtisas Kütüphanesi 1122-1129

Müstensih: Seyyid Ahmed Nâilî Tıflîzâde

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tarihi: 1279 H. (1862 M.)

Ölçüleri: 195x120 - 130x70 mm.

Varak Sayısı: Belli Değil

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Açık kahve renkli bezemesiz ve miklepsiz deri cilde sahiptir. Cedveller ve duraklar, yaldızlıdır.

Resim No: 191, 192

Minyatür: Aynı tasarımın ilkine Mescid-i Harâm, ikincisinde Mescid-i Nebevî yerleştirilmiştir. Mescid-i Harâm; dört minareli, tek sıra mavi kubbeli revaklarıyla avlulu olarak betimlenmiştir. Kuzey cephesinde, Dârü'n-Nedve görülür. Avlusunda, kuşbakışı Kâbe ile Hicr-i İsmail, karşıdan tasvir edilmiş kuyu, bir yapı ve minber-i şerîf yer alır. Mescidin

²⁷² Bağcı, *Mevlana Müzesi Resimli Elyazmaları*, s. 36 – 37.

beden duvarları görülmez. Mescidin dört cephesinde, kahverengi damlı Mekke evleri vardır. Ancak, evlerin duvarları ve sayfa zemini aynı renkte olduğu için, evleri algılamak oldukça zordur. Mescidin doğu cephesinde, yan yana dört mavi kubbeli yapı vardır.

Mescid-i Nebevî; beş minareli ve tek avluludur. Avluda Ravzatü'l-Mübarek, karşı cepheden yeşil kubbeli ve şebekeli olarak gösterilmiştir. Minber-i Nebî, ilk sayfadakinin aynısıdır. Ayrıca, avluda bir de kuyu fark edilir. Mekke şehrindeki gibi dağlar ile gökyüzü tasvirin hem altında hem üstünde müsenna olarak yapılmıştır.

Her iki betimleme de beyzî şeklinde pembe bir kuzu içindedir. Sayfaya çift siyah kuzu, altın cedvel ve mavi cedvel çekilmiştir. Pembe kuzu ile mavi cedvel arası, altın yaprak ve dallarla doldurulmuştur.

Genel olarak minyatür tekniği uygulanmış tasvirde, mescidlerin sınırları perspektifle belirlenmiştir. İşçiliği vasattır.

Katalog No: 161 (İs SK 55)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00006 Muğla Hoca Mustafa Efendi

Müstensih: İsmail Hakkı b. Muhammed

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1279 H. (1862 M.)

Ölçüleri: 166x105 - 111x56 mm.

Varak Sayısı: II+99+5

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi deri cildin salbek şemse, köşebent ve zencerekleri yaldızlıdır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 193

Minyatür: İlk sayfada, Hücre-i Saâdet ile minber-i Nebî görülür. Tasvirin üst kısmında, dikdörtgen şeklinde koltuk ve onun altında da mihrap nişi vardır. Mihrap nişinin altında siyah mürekkeple '*Mihrab-ı Osman*' yazılıdır. Hücre-i Saâdet, dikdörtgen bir çerçeve içine alınmış, bu çerçeve de kesintiye uğratarak, başka bir dikdörtgen içine minber yerleştirilmiştir. Minber, form olarak oldukça farklıdır. Aynalık kısmı, yüksekçe yapılmıştır. Hücre, bir kubbe altında şebekelidir. Kubbeden bir kandil sarkar. Defin hizasına göre konumlandırılmış üç sandukanın kimlere ait oldukları üzerinde belirtilmiştir. Şebeke zemini, altınla doldurulmuş, sandukalar boş bırakılarak, belirgin haline getirilmiştir. Şebekenin alt

kısmı, üçgen biçimindedir. Üçgenin altında, '*makam-ı Cebrâil aleyhisselâm*' yazılmıştır. Bu haliyle hücrenin, aslına uygun olarak tasvir edilmesi dikkat çekicidir.²⁷³

Sonraki sayfada, Mescid-i Harâm yedi minarelidir. Ortasında, tam daire şeklinde metaf alanı ve içinde Kâbe ile Hicr-i İsmail yer alır. Kâbe'nin kapısı ile Hacerü'l-Esved taşı da görülür. Kâbe'nin dört tarafına çıkan yürüme yolları vardır. Alt tarafta iki de kapı mevcuttur.

Tasvirler, kırmızı kuzulu altın cedvel içindedir. Tamamen minyatür tekniğe uygun yapılmıştır. İşçiliği çok iyi değildir.

Katalog No: 162 (Ko BYEK 15)

Bulunduğu Yer: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: By 3582/2

Müstensih: Mehmed Tekfurdağı

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1280 H. (1863 M.)

Ölçüleri: 160x107-110x60 mm.

Varak Sayısı: 7b -95a

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Salbek şemseli kahverengi deri cildi çok yıpranmıştır.

Resim No: 194

Minyatür: Mekke şehrinin görüldüğü ilk sayfada, Harem-i Şerîf; iki sıra kubbeli mavi revaklı avluya sahip ve yedi minarelidir. İbrahim Kapısı ile Dârü'n-Nedve avlı olarak mescide eklidir. Mescidin avlusunda, metaf dairesi içinde Kâbe-i Muazzama, mezheplere ait makamlar, minber-i şerîf, merdiven ve Kubbeteyn vardır. Mescidin güney ve batı cephesinde tek sıra evler yer alır. Evlerin mescidten yüksek oluşu dikkat çeker. Doğu cephesinde evler arasında bir medrese bulunur. Üst tarafta ise dağlar ile iki mescid fark edilir.

Medine şehrinde, Mescid-i Nebevî tek sıra mavi kubbeli revaklarıyla iki avlu halindedir. Mavi kubbeli ve kırmızı şebekeli Ravza, minber-i Nebî ve bir yapı ilk avludadır. İkinci avluda da hurma ağaçları, bir yapı ve kuyu tasvir edilmiştir. Medine evleri, sadece alt tarafta mevcuttur. Üst kısma ise, Cennetü'l-Baki', hurma ağaçları ile muhtemelen Kuba

²⁷³ Hücre-i Saâdet'in planının Kâbe'ye benzememesi için, hürmeten üçgen eklenerek beşgen haline getirildiği bilinmektedir. Çizim için bkz. Eyüp Sabri Paşa, *Miratü'l-Harameyn*, C.2, s. 537.

Mescidi olan bir mescid yerleştirilmiştir. Dağlar ile gökyüzü ilk sayfadakine benzer şekildedir keza sayfa zemin renkleri de aynıdır.

Altta ve üstte bulunan, basık kemer şeklinde bir form içindeki minyatürlere, siyah kuzulu altın cedvel çekilmiştir. Kemer alınlıkları, kırmızı zemin üzerine altından sarmal dal ve yapraklarıyla bezenmiştir.

Perspektif kurallarına uyulmuş, derinlik duygusu mescidlerin revaklarında hissettirilmiştir. Kararmalar ve bozulmaların anlaşıldığı minyatürün işçiliğinin iyi olduğunu söylemek zordur.

Katalog No: 163 (İs BB AK 8)

Bulunduğu Yer: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Nadir Eserler Bölümü

Envanter No: Bel-Yz-K 001558

Müstensih: Ahmed Fuad

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tarihi: 1286 H. (1869 M.)

Ölçüleri: 155x110 - 100x60 mm.

Varak Sayısı: 113

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi deri cildin zencerek ve çiçek bezemeleri yaldızlıdır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 195

Minyatür: Mescid-i Harâm; beş minareli, üç sıra mavi kubbeli revakları, İbrahim Kapısı ve Dârü'n-Nedve ile birlikte Mekke şehrinin merkezinde yer alır. Avlusunda, Kâbe, Makamât-ı Erbaa, minber-i şerîf, Makam-ı İbrahim bulunur. Avlunun içinde bir kısım, kırmızı şebeke halindedir. Evler, mescide güneyde ve batıda tarafında bitişik vaziyettedir. Tasvirin alt tarafında da evler, üst tarafında ise dağlar vardır. Mescid ve sayfa zemini turuncu renktedir.

Medine şehrinde, evlerin arasında kalmış Mescid-i Nebevî surlar içindedir. Mescid, beş minareli ve iki avluludur. İlk avluda, Ravza ile minber, ikincisinde ise hurma ağaçları ile mavi kubbeli bir yapı görülür. Ravza, mavi kubbeyle örtülüdür. Ön cephesinde, üç kemer vardır ve şebekesi yeşildir. Sayfanın alt kısmında sur dışında da evler mevcuttur. Sayfa zemini, yeşildir ve böylece Medine'nin yeşilliği vurgulanmıştır.

Beşik kemerler, alttan ve üstten şehirleri içine alır. Kemer alınlıkları, pembe zemin üzerine penç ve dallarla süslenmiştir. Kırmızı-siyah kuzulu altın cedvel çekilmiştir.

Şehir kompozisyonu başarılı şekilde verilmiştir. Ancak Mekke dağları havada uçurur gibi, gerçeklikten uzak kalmıştır. İşçilik de muntazamdır.

Katalog No: 164 (İs SK 56)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00194 H Hayri - Abd - Ef

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1287 H. (1870 M.)

Ölçüleri: 200x110 - 135x70 mm.

Varak Sayısı: 346

Satır Sayısı: 9

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi deri cildin zencerekleri yaldızlıdır. Tezhipleri mülevvendir.

Resim No: 196

Minyatür: Benzer şekilde yapılmış tasarım içine ilk sayfada, kadem-i şerîf, ikincisinde ise üstte hırka-i şerîf, altta ise iki misvak arasında bir tesbih tasvir edilmiştir. Kadem-i şerîfte başparmağın dışa dönük olması dikkat çeker. Hırka, tesbih ve misvaklar ise cepheden betimlenmiştir. Her iki sayfanın da dört köşesinden ışıklar saçılır. Sayfalara siyah kuzulu altın cedvel çekilmiştir. Tüm öğeler, altın kullanılarak yapılmış, başka renk kullanılmamıştır. İşçilik vasattır.

Katalog No: 165 (Ba HK 2)

Bulunduğu Yer: Balıkesir Halk Kütüphanesi

Envanter No: 10 Hk 537

Müstensih: Ömer Kazdağı

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1290 H. (1873 M.)

Ölçüleri: Belli Değil

Varak Sayısı: 142

Satır Sayısı: 9

Yazı Türü: Tevkî

Özellikler: Kahverengi deri cildi, salbek şemseli ve mikleplidir.

Resim No: 197

Minyatür: İki sayfada da, beşik kemerden sarkan büyük bir kandil yer alır ve bu kandilin altında ilkinde üç sanduka, ikincisinde ise minber-i şerîf bulunmaktadır. İlk sayfadaki sandukalar dikdörtgen biçiminde ve içleri altınla doldurulmuştur. Defin hizasına göre yerleştirilmiştir. Minber-i Şerîfin aynalık kısmında iki sancak görülür.

Beşik kemerin içi kırmızı, beyaz ve siyah üçgenlerle hareketlendirilmiştir. Kandil de altına boyanmıştır. Tasvirler, siyah kuzulu altın cedvel içindedir.

Altın, kırmızı ve siyah renkler kullanılarak yapılmış kompozisyonun işçiliği iyi değildir.

Katalog No: 166 (İs SK 57)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00597 Tercüman

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1291 H. (1874 M.)

Ölçüleri: 162x118 - 118x65 mm.

Varak Sayısı: 101

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi deri cildin salbek şemse, köşebent ve zencerekleri yaldızlıdır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 198

Minyatür: Birinci sayfada, Mekke şehri betimlenmiştir. Mescid-i Harâm yedi minareli, mavi kubbeli revaklar tek sıradır. Avluda, kırmızı direklerle oluşturulmuş metafor dairesi içinde Kâbe ile Hicr-i İsmail, Makamât-ı Erbaa, İbrahim Makamı, minber-i şerîf, Kubbeteyn, merdiven ve Ben-i Şeybe Kapısı mevcuttur. İbrahim Kapısı ile Dârü'n-Nedve avlu biçiminde, mescide eklenmiştir. Revaklar, makam binaları, merdiven, minber ve Ben-i Şeybe Kapısı altınla boyanmıştır. Safâ Tepesi'nin kemerleri sayfanın cedvelini böler şekildedir. Merve Tepesi onun tam karşısında tek kemerli ve üzeri açık halde gösterilmiştir. Mescidlerin minareleri oldukça büyük tasvir edilmiştir. Mescidin güneybatı tarafında üç mescid, onların arkasında mîllerle sınırları belirlenmiş iki yeşil dağ vardır. Burası, Arafat

Dağı olmalıdır. Mescidlerden bir tanesinin minaresi, sayfa cedvelinin içinden geçerek, dışarı taşmıştır.

İkinci sayfada, sadece Hücre-i Saâdet vardır. Hücre, mavi bir kubbeyle kapatılmıştır. Kubbenin alemi hilal biçimlidir. Demir şebeke, beşik kemer altındadır. Kemer de iki sütun üzerine biner. Kemer alınlıkları, kırmızı sarmal dallarla doldurulmuştur. Yeşil dikdörtgen sandukalar, defin hizasına göredir ve üzerinde bir kandil bulunur. Hücrenin kubbesindeki alemin iki yanında fark edilen altın ışık huzmesi top halinde ve sayfa cedvelini böler biçimdedir. Hücre, tam karşı cepheden tasvir edilmiştir.

Minyatürler, kırmızı-siyah kuzulu altın cedvel içindedir. Perspektif denemeleri sadece ilk sayfada uygulanmıştır. Fakat minarelerin büyükçe resmedilmiş olmaları, bu kuralı bozar. Genellikle, Mekke-Medine şehir betimlemeleri yan yana betimlenirken, burada Medine şehri yerine sadece Hücre-i Saâdet tasvirinin tercih edildiği görülür. İşçilik düzgündür.

Katalog No: 167 (Ba HK 3)

Bulunduğu Yer: Balıkesir Halk Kütüphanesi

Envanter No: 10 Hk 601

Müstensih: Muhammed Şükrî Mîr Safâvî

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1290 H. (1873 M.)

Ölçüleri: Belli Değil

Varak Sayısı: 134

Satır Sayısı: 9

Yazı Türü: Tevkî

Özellikler: Kırmızı deri cildi, salbek şemseli, köşebentli ve mikleplidir.

Resim No: 199

Minyatür: Çift sayfa halindeki minyatürler, aynı şekilde tasarlanmıştır. Birinci sayfada, beşik kemerde asılı kandil altında minber-i şerîf bulunur. Sarı, turuncu, yeşil renk kullanılarak yapılmıştır. Minberin köşk ve kapı kısmı aynıdır. Aynalığın üzerinde, kemer alınlıklarındaki olan penç motifi vardır. Aynalığın üst kısmında iki yeşil sancak görülür.

Sonraki sayfada, üç sanduka ilk sayfadaki kemer ve kandilin aynısının altındadır. Yatay dikdörtgen sandukalar turuncudur, sarı bir şerit içindedir. Defin hizasına göre yerleştirilmiştir. Sayfanın alt kısmında, lacivert koltuk mevcuttur.

Tasvirler, siyah kuzu, sarı-turuncu cedvel içindedir. İşçiliğin çok iyi olmadığı aşikârdır.

Katalog No: 168 (A MK 9)²⁷⁴

Bulunduğu Yer: Ankara Milli Kütüphane

Envanter No: 06 Hk 4538

Müstensih: Mehmed Vehbî Erzurûmî

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tarihi: 1295 H. (1877 M.)

Ölçüleri: 127x92 - 100x67 mm.

Varak Sayısı: 87

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Sırtı bez kaplı kartondur. Tezhipleri mülevven, kâğıdı cedittir.

Resim No: 200

Minyatür: Benzer bir form içine yerleştirilmiş şehirlerden ilki, Mekke-i Mükerrerme'dir. Mescid-i Harâm; kare planlı, dört minareli ve yeşil olarak şehrin merkezindedir. Mescidin avlusundaki Beytullah, üçgen çatılı bir biçimde gösterilmiştir. Avluda, başka yapılar da vardır. Mescid-i Harâm dışında şehirde, birçok mescid yer alır. Ancak bunlardan, çift minareli, altın kubbesinin ucunda hilal âlemi olanı, en dikkat çekicisidir. Bu mescid, Mescid-i Harâm'ın hemen üstündedir.

Medine-i Münevvere, ikinci sayfada bulunmaktadır. Mescid-i Nebevî; üç minareli, iki avlulu ve yeşil renktedir. Minarelerin külahları damla şeklindedir. İlk avludaki Ravza'nın sadece kubbesi fark edilir. İlk sayfadaki gibi burada da birçok mescid mevcuttur.

Her iki sayfanın da boş kalan kısımları, altın biçimsiz küçük dairelerle doldurulmuştur. Şehirler, alttan ve üstten basık kemerlerle yapılmış bir form içindedir. İlk sayfada üstte '*Mekke-i Mükerrerme*', ikincisinde ise '*Medine-i Münevvere*', altlarında da '*şerrefehü'llahu ilâ yevmi'l- kıyamet*'²⁷⁵ üstübeçle yazılmıştır.

Kırmızı kuzulu altın cedvelden sonra bir de mavi cedvel çekilmiştir. Sadece mescidlerin planında perspektif görülür. Genel olarak minyatür tekniği hâkimdir. İşçilik vasattır.

Katalog No: 169 (İs TSMK 16)²⁷⁶

Bulunduğu Yer: İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

²⁷⁴ İnce, *Ankara Milli Kütüphane Yazma Eserler Koleksiyonundaki Mekke ve Medine Minyatürleri*, s. 78 – 81.

²⁷⁵ 'Allah onu kıyamet gününe kadar şerefli kılsın'

²⁷⁶ Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu*, s. 277.

Envanter No: YY 122

Müstensih: Yahya Hilmî

Nakkaş/Müzehhib: Müzehhib el-Hâc Ahmed İslambolî

Tarihi: 1306 H. (1888 M.)

Ölçüleri: 190x120 - bbxbb mm.

Varak Sayısı: 77

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli kahverengi deri cildin motifleri ve zencerekleri yaldızlıdır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 201, 202

Minyatür: İlk sayfada, yedi minareli, tek sıra mavi kubbeli revaklı avlusuyla Harem-i Şerîf, onu kuşatan beyaz duvarlı, kırmızı damlı evler, sayfanın alt ve üst kısmında kahverengi Mekke dağları betimlenmiştir. Mescidin avlusunda, güneybatı köşesine yerleştirilmiş Kâbe, Hicr-i İsmail, minber-i şerîf, Ben-i Şeybe Kapısı ve mezhep makamlarına ait binalar, metafor dairesinin içindedir. Kubbeteyn dairenin dışındadır. Mescidin beden duvarları yapılmamış, Dârü'n-Nedve avlu halinde mescide eklenmiştir. Sayfanın alt tarafındaki evler U şeklinde yerleştirilmiş ve içinde yeşil çadırlar dikkat çeker. Mescidin güney cephesindeki evlerden çıkan bir yol bir mavi kubbeleri olan dikdörtgen planlı bir yapıya doğru gider.

İkinci tasvirdeki Mescid-i Nebevî; beş minareli, tek sıralı mavi kubbeli revaklarıyla iki avluludur. Yine mescidin beden duvarları görülmez ve kapısı avlu biçimindedir. Yeşil kubbe ve şebekeli Ravzatü'l-Mübarek, minber-i Nebî ve iki mihrap ilk avluda, hurma ağaçları ile kuyu ise ikinci avluda bulunmaktadır. Mescide bitişik nizamdaki evler ve mescid, surlar içindedir. Sayfanın alt kısmında surlar dışında, yeşil çadırlar, evler, hurma ağaçları ve kahverengi dağlar mevcuttur. Sayfanın üst tarafındaki surlar dışında da yine hurma ağaçları, dağlar, surlardan çıkan ve bir yapıya giden ulaşan yollar vardır.

Her iki betimleme de, alt ve üstte bulunan beşik kemerlerden oluşturulmuş bir form içindedir. Kemer alınlıkları, lacivert zemin üzerine altın hançer yapraklarıyla bezenmiştir. Siyah kuzulu altın cedvel çekilerek, kompozisyon tamamlanmıştır. Sayfa zeminleri, altına boyanmıştır.

Perspektif mescidlerde görülür. İşçilik vasattır. Müzehhibin imzası bulunur. '*zehebe el-Hâc Ahmed İslambolî*' şeklinde imzasını atmıştır.

Katalog No: 170 (İs SK 58)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00621 Tahir Ağa Tekke

Müstensih: Mustafa Besîm

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tarihi: 1308 H. (1890 M.)

Ölçüleri: 300x205 - 195x110 mm.

Varak Sayısı: 170

Satır Sayısı: 7

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Tezhipleri mülevvendir.

Resim No: 203

Minyatür: Mescid-i Harâm ilk sayfada, Mekke şehrinin merkezindedir. Mescid, tek sıra mavi kubbeli revaklı bir avluya sahiptir. Yedi minaresi ve avlu şeklindeki Dârü'n-Nedve'nin bitişik olduğu mescidin avlusunda, metaf dairesi içinde yarım şekilde Kâbe'yi örtmüş siyah örtünün alt kısmında Kâbe'nin düzgün kesme beyaz taşları görülür. Mezhep makamlarına ait yapılar, minber-i şerîf, Ben-i Şeybe Kapısı, Makam-ı İbrahim metaf dairesi içindedir. Kubbeteyn ise metaf dairesi dışındadır. Kâbe, avlunun merkezinden kaymış, güneybatı köşeye doğrudur. Mescidin beden duvarları görülmez. Kırmızı damlı, beyaz duvarlı evler, üç cepheden mescidi sarmış durumdadır. Sayfanın alt tarafındaki evler, U biçimindedir. Burada, yeşil küçük çadırlar fark edilir. Bu cephede üç sıra dağ da vardır. Sayfanın üst kısmında da aynı hizada kahverengi dağlar yer alır. Şehrin dışında bazı mescidler ve bu mescidlerden evlere giden yollar bulunur.

Beş minareli, iki avlulu Mescid-i Nebevî ile onu dört taraftan kuşatmış evler, Medine surları içindedir. Mescidin ilk avlusunda Ravza, kasnaklı yeşil kubbeyle örtülüdür. Şebeke zemini de yeşildir. Minber-i Nebî ve iki mihrap da ilk avludadır. İkinci avluda ise, bir kuyu ile hurma ağaçları betimlenmiştir. Mescidin beden duvarları burada da yoktur. Sur dışında, mescidler ile bu mescidlere giden yollar ve dağlar görülür. Sayfanın alt tarafında, yeşil çadırlar, evler ve dağlar ilk sayfadaki gibi tasvir edilmiştir.

Minyatürler, alttan ve üstten beşik kemerler içine alınmıştır. Kemer alınlıkları, laciverte boyanmıştır. Sayfa zeminleri altınla doldurulmuş ve sayfalara kırmızı-siyah kuzulu altın cedvel çekilmiştir.

Pastel renklerin kullanıldığı kompozisyonda resim kuralları dikkate alınmış, işçilik de iyidir. Kompozisyon olarak bir önceki minyatüre benzer, ancak önceki tasvir, buna nispeten biraz daha süslüdür.

IV. TARİHİ BELLİ OLMAYAN YÜZYIL DELÂİL'ÜL-HAYRÂT MİNİYATÜRLERİ

Katalog No: 171 (A DİB K 2)

Bulunduğu Yer: Ankara Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi

Envanter No: 3093

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: Belli Değil

Varak Sayısı: Belli Değil

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi cildi, yıldız salbek şemseli ve köşebentlidir. Tezhipleri mülevvendir.

Resim No: 204

Minyatür: Birinci sayfa, Mekke şehrine ayrılmıştır. İki sıra mavi kubbeli revaklı avlusuyla Mescid-i Harâm, yedi minarelidir. İbrahim Kapısı ile Dârü'n-Nedve avlu biçimindedir. Tek kemerli düz damlı Merve Tepesi mescidin kuzeydoğu köşesinde, Safâ Tepesi ise sayfa cedvelini böler şekilde, mescidin güneydoğusundadır. Mescidin avlusunda Kâbe, metaif dairesi içindedir. Mezhep makamlarına ait yapılar ve minber-i şerîf avludaki diğer öğelerdir. Mekke evleri, sadece mescidin güneyinde tek sıra halinde, doğusunda ise dağınık vaziyettedir. Cennetü'l-Mualla ve Mekke dağları, sayfanın üst tarafındadır.

Medine şehrinde, Mescid-i Nebevî tek sıra mavi kubbeli revaklarıyla iki avlulu ve beş minarelidir. Mavi kubbesiyle görülen Ravza ile minber ilk avludadır. Hurma ağacı, kuyu ve bir yapı da ikinci avluda yer alır. Evlerin mescid etrafındaki dizilişi, ilk sayfadakinin aynısıdır. Cennetü'l-Baki', mescid ve hurma ağaçları da betimlenmiştir.

Şehirler, beşik kemerlerle alttan ve üstten kuşatılmış bir form içindedir. Kemer alınlıkları açık maviye boyanmıştır. Her iki sayfanın zemini ve gökyüzü de dâhil olmak üzere tamamen sarıya boyanmıştır. Tasvirlere, kırmızı-siyah kuzulu altın cedvel çekilmiştir.

Perspektifin kullanıldığı minyatürlerde, kompozisyon ve işçilik zayıftır. Şehir betimlemelerinden dolayı, minyatürlerin en erken 18. yüzyıla ait olduğu söylenebilir.

Katalog No: 172 (A MK 10)²⁷⁷

Bulunduğu Yer: Ankara Milli Kütüphane

Envanter No: 06 Mil Yz A 470/4

Müstensih: Mehmed Tosyevî

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 19. yy

Ölçüleri: Belli Değil

Varak Sayısı: 11b-105

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Koyu bordo meşin cildi, şemseli, zencerekli, köşebentli ve mikleplidir. Cedveller ve duraklar yaldızlı, kâğıdı ise suyolu filigranlıdır.

Resim No: 205

Minyatür: Mekke şehrinde, avlusunun ortasında metafor dairesi içindeki Kâbe, mezhep makamlarına ait yapılar, minber-i şerîf ve Kubbeteyn bulunan Harem-i Şerîf, yedi minarelidir. Tek sıra lacivert kubbeli revaklı avlusuna, İbrahim Kapısı ile Dârü'n-Nedve de eklenmiştir. Alışlageldiği üzere Safâ Tepesi'nin üzeri kubbeyle örtülü iken, Merve Tepesi'nin üzeri açıktır. Mekke evleri, mescide güney ve batı cephesinde bitişik nizamdadır. Doğu cephesinde de evler yer alır. Bunlar dışında, üç mescid ve sıra dağlar da betimlenmiştir. Beyaz tonlarında başlayan gökyüzü mavi tonlarında tamamlanmıştır.

Surlar içindeki Medine şehrine, ikinci sayfada yer verilmiştir. Beş minareli, iki avlulu Mescid-i Nebevî'nin ilk avlusunda Ravza-i Mutahhara, minber-i Nebî ve bir yapı bulunur. Ravza, yüksek kasnaklı mavi bir kubbeyle örtülüdür. Ön cephesindeki üç kemer, siyah şebekeyle kapatılmış, zemini yeşile boyanmıştır. İkinci avluda, sadece hurma ağaçları ve bir kubbeli yapı mevcuttur. Surların dışında birkaç mescid vardır. Medine dağları daha yeşildir.

Sayfa zeminleri, altınla doldurulmuştur. Alt ve üst kısımda bulunan beşik kemerlerle oluşturulmuş beyzî form içindeki tasvirlerle, kırmızı-siyah kuzulu altın cedvel çekilmiştir. Kemer alınlıkları, lacivert zemin üzerine renkli penç ve altın sarmal dallarla bezenmiştir.

Resim kurallarına göre betimlenmiş minyatürlerin işçiliği de iyidir. Yazmanın hattatı Mehmed Tosyevî'nin vefat tarihi H. 1222 (M. 1807)' dir.²⁷⁸ Bu sebeple eserin 19. yüzyıla ait olduğu söylenebilir.

²⁷⁷ İnce, *Ankara Milli Kütüphane Yazma Eserler Koleksiyonundaki Mekke ve Medine Minyatürleri*, s. 82 – 86.

²⁷⁸ <http://hattatlarimiz.blogspot.com.tr/2016/01/hattat-hafz-mehmed-tosyevi.html> (27.12.2016)

Katalog No: 173 (A MK 11)

Bulunduğu Yer: Ankara Milli Kütüphane

Envanter No: 06 Mil Yz A 6726

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: 150x102 - 100x50 mm.

Varak Sayısı: 1b-92b

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Belli Değil

Resim No: 206

Minyatür: Birinci sayfadaki Mekke-i Mükerrerme'de, güney ve doğu cephesinden evlere bitişik biçimde resmedilmiş Mescid-i Harâm yedi minarelidir. İbrahim Kapısı ve Dârü'n-Nedve avluları dışında, mescide bitişik bir avlu daha yapılmıştır. Mescidin avlusunda, kırmızı direklerden oluşturulmuş metaif dairesi içinde Kâbe, mezhep makamlarına ait yapılar, minber-i şerîf, turuncu merdiven ve Kubbeteyn mevcuttur. Kâbe'nin, avluda kuzeye doğru kaydırıldığı fark edilir. Mescidin doğu cephesindeki kapılar, diğer minyatürdekilerden farklıdır. Basık kemerlerle ayrılmış kapılar, oldukça süslüdür. Şehir dışında ne olduğu anlaşılamayan iki yapı ve tek sıra halinde sıra dağlar yer alır.

Medine-i Münevvere şehrinin merkezinde, Mescid-i Nebevî; beş minareli ve iki avluludur. Yüksek kasnaklı, mavi kubbeli Ravza'nın altın zemin üzerine kırmızı şebekeleri olduğu görülür. Minber-i Nebî ilk avluda, hurma ağaçları ile kuyu da ikinci avludadır. Mescidin ikinci avlusunun olduğu cephesi, şebekeli şekilde yapılarak, hareketlendirilmiştir. Beyaz duvarlı kırmızı damlı evler, mescidin etrafına ilk sayfadaki gibi yerleştirilmiştir. Dağlar da hemen hemen aynıdır.

Dilimli kemere benzer bir kemer şehir tasvirlerinin alt ve üst kısmına yapılarak bir form oluşturulmuştur. Kemer alınlıkları, altın zemin üzerine yine altın penç, dal ve yapraklarla doldurulmuş ve dallara iğne perdahtı uygulanmıştır. Önce altın zemin üzerine kırmızı anahtarlı zencerek çekilen sayfalar, altın cedvel ile tamamlanmıştır.

Perspektif, derinlik ve gölgelendirmenin görüldüğü tasvirlerin işçilik bakımından da iyi olduğu anlaşılır. Minyatürlerin, 18. yüzyıldan öncesine ait olmadığı söylenebilir.

Katalog No: 174 (A MK 12)²⁷⁹

Bulunduğu Yer: Ankara Milli Kütüphane

Envanter No: 06 Mil Yz A 6770

Müstensih: Ahmed Mehmed

Nakkaş/Müzehhib: Hâfız Ali

Tahmini Tarihi: 19. yy

Ölçüleri: Belli Değil

Varak Sayısı: 102

Satır Sayısı: 12

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Yeşil cildi, şemseli ve zencereklidir. Tezhipleri mülevven, kâğıdı cedittir.

Resim No: 207

Minyatür: Mekke şehir betimlemesinde, Mescid-i Harâm'ın beşgen planı dikkat çeker ve yedi minaresi vardır. Tek sıra mavi revaklı kubbeli avlusuna İbrahim Kapısı ile Dârü'n-Nedve de avlu biçiminde eklidir. Safâ Tepesi tek kubbeyle, Merve Tepesi'nin üzeri ise iki kubbeyle örtülüdür. Haremin avlusunda, metaf dairesi içinde Kâbe'nin örtüsü siyah ve altın şeritler halindedir. Kâbe; avlunun merkezinde değil, kuzeybatıya doğru kaymış vaziyettedir. Yürüme yolları, minber-i şerîf, merdiven ve Makamât-ı Erbaa da avludadır. Kırmızı damlı, krem rengi duvarlı Mekke evleri, üç cepheden mescide bitişikken doğu cephesinde hem kapı hem de sa'y kısmı, boş bırakılarak evler arkaya bırakılmıştır. Bu cephedeki evler ile mescid arasında bir yol görülür. Altta ve üstteki Mekke dağları ile sayfa zemini, sarıya boyanmıştır.

Medine şehri, surlar içindedir. Beş minareli Mescid-i Nebevî mavi kubbeli revaklarıyla tek avluludur. Mavi kubbeli, altın şebekeli ve kubbesinden altın ışık huzmesi dağılan Ravza, diğer minyatürlerde görülenden farklı olarak mescidin sağ üst köşesinde değil, ortalanmış bir şekilde resmedilmiştir. Minber-i Nebî, hurma ağacı ve iki mavi kubbeli yapı, mescidin avlusunda bulunur. Sayfanın alt kısmında, sur dışında ilk sayfadaki gibi evler ile dağlar yer alır. Bu sayfanın zemini ve dağları yeşildir, gökyüzü mavi yine tonlarındadır.

Alt ve üstte basık kemerle beyzî bir form oluşturulmuş ve şehir tasvirleri bu formun içine yerleştirilmiştir. Kemer alınlıkları, birer tane pembe penç ve köşelere doğru uzanmış yeşil yapraklarla doldurulmuştur. Kırmızı-siyah kuzulu altın cedvel çekilmiştir.

Üç boyutlu olarak tasvir edilen minyatürlerin işçiliği vasattır. 19. yüzyıla ait olmalıdır. Çünkü Harem-i Şerîf'in bu planı, Kâbe'nin de avludaki konumlandırılışı 19. yüzyıl

²⁷⁹ İnce, *Ankara Milli Kütüphane Yazma Eserler Koleksiyonundaki Mekke ve Medine Minyatürleri*, s. 27 – 31.

minyatürlerinde karşımıza çıkar. Yazmanın tezhiblerinin Hâfız Ali tarafından yapıldığı bellidir.

Katalog No: 175 (A MK 13)

Bulunduğu Yer: Ankara Milli Kütüphane

Envanter No: 06 Mil Yz A 10024

Müstensih: Hâcî Muhammed

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy ortaları

Ölçüleri: 175x110 - 120x65 mm.

Varak Sayısı: 5b-66a

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Meşin cildi, salbek şemseli ve zencereklidir. Mıklebi düşüktür. Tezhipleri mülevven ve kâğıdı âbâdîdir.

Resim No: 208

Minyatür: İlk sayfada Hücre-i Saâdet, kasnağında beş pencere olan altın bir soğan kubbe ile örtülüdür. Kubbenin hilal biçimli altın bir alemi vardır. Kubbeden altın ışık huzmeleri dağılır. Büyük soğan kubbenin yanında, iki küçük mavi kubbe görülür. Bu kubbelerden de yukarıya doğru, soğan kubbenin yanındaki boşlukları dolduracak şekilde altın penç, dallar ve yapraklar çıkar. Anahtarlı zencerek şeklinde, ikişerli dört sütun arası, kırmızı şebeke olarak betimlenmiştir. Orta kısım ise çiçeklerle bezenmiştir. Bu kısım hasar görmüş, silinmiştir. Çiçeklerin üzerinde iki tane yatay dikdörtgen şekil mevcuttur. İçleri kırmızı-yeşil zikzaklar halindedir. Üstteki dikdörtgenin üzerinde bir basık kemer yer alır. Kemerin iki yanına da tepesinde hilal alem olan kubbeler fark edilir. Kemer alınlıkları, kırmızı zemin üzerine pençlerle doldurulmuştur.

İkinci kısımda bir minber-i şerîf bulunur. Minberin köşk kısmı da silinmiştir. Minber korkuluğu altın zemin üzerine, siyah sarmal dallarla, alt kısmı ise zikzaklarla hareketlendirilmiştir. Aynalık kısmı ise mavi bir kuzu ile üçgen şekli oluşturularak, içi pençlerle süslenmiştir. Aynı süsleme, köşk kısmının alt tarafında da tekrarlanmıştır. Kapısının üst kısmı, altın rûmîler biçimindedir. Aynalığın üzerinde, kemerden sarkan bir kandil tasvir edilmiştir.

Her iki tasvir de basık kemer altındadır. Kemer alınlıklarında, daldan çıkan yapraklar dikkat çeker. Hücre de minber de üç sıra farklı renk ve motifteki kuzu üzerine yerleştirilmiştir. Tasvirlerle, kırmızı-siyah kuzulu altın cedvel çekilmiştir.

Hücre ile minber kapısı karşıdan, aynalığı ise yandan gösterilmiştir. Bazı yerleri hasar gören minyatürlerin işçiliği iyidir. Kompozisyon düzeninden dolayı, minyatürlerin 18. yüzyılın yarısından sonraya ait olduğu düşünülür.

Katalog No: 176 (A MK 14)²⁸⁰

Bulunduğu Yer: Ankara Milli Kütüphane

Envanter No: 06 Hk 4687/1

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: 165x110 - 125x65 mm.

Varak Sayısı: 1b-94b

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Bordo meşin cildi, altın yaldız köşebentli, zencirekli ve şemselidir. Tezhipleri mülevven, kâğıdı harf marka filigranlıdır.

Resim No: 209

Minyatür: Birinci sayfa, Harem-i Şerîf'e ayrılmıştır. Yedi minareli, dikdörtgen planlı mescidin revakları görülür. Avlusunda, metaif dairesi içinde altın kuşaklı, siyah örtülü Beytullah'ın Altın Oluk'u ve kapısı bulunur. Hicr-i İsmail de gösterilmiştir. Mezhep makamlarına ait yapılar, Makam-ı İbrahim, Kubbeteyn, merdiven ve Ben-i Şeybe Kapısı avluda fark edilen diğer mimari elamanlardır.

Sonraki sayfada, Mescid-i Nebevî yer alır. Beş minareli, dikdörtgen planlı mescid tek avlu halindedir. Ravza-i Mutahhara'nın dört yönde, dört kapısı mevcuttur. İçindeki sandukalar, defin sırasına göre hizalanmıştır. Onların altında, dördüncü bir kabir daha bulunur ki Hz. Fatıma'ya ait olmalıdır. Ayrıca avluda, Ravza'nın sağ tarafında iki mihrap arasında minber-i Nebî, minberin alt kısmında mahfil, Ravza'nın alt tarafında Ashab-ı Suffa için ayrılmış bölüm, bu bölümün altında da hurma ağacı ile bir yapı mevcuttur.

²⁸⁰ İnce, *Ankara Milli Kütüphane Yazma Eserler Koleksiyonundaki Mekke ve Medine Minyatürleri*, s. 32 – 37.

Tasvirler, sadece altın kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Genel olarak minyatür tekniğinin hâkim olduğu çalışmada, Mescid-i Nebevî'nin avlusundaki minberde, hurma ağacının çitlerinde perspektif uygulandığı anlaşılır.

Siyah kuzulu altın cedvel çekilmiştir. İşçilik vasattır. Kullanılan teknik ve kompozisyonu dikkate alındığında, 18. yüzyıl eseri olabileceği söylenebilir.

Katalog No: 177 (A MK 15)²⁸¹

Bulunduğu Yer: Ankara Milli Kütüphane

Envanter No: 06 Mil Yz A 6691

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: 142x90 - 88x50 mm.

Varak Sayısı: 132

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Gömme salbek şemseli, zencirekli, köşebendli, sırtı tamir görmüş, miklebli, mukavva bir cilt içerisindedir. Tezhipleri mülevven, kâğıdı saykallı âbâdîdir.

Resim No: 210

Minyatür: Mekke şehri, çift sayfa halindeki tasvirlerin ilkidir. İki sıra lacivert kubbeli revaklı avlusu, yedi minaresi ve dikdörtgen planıyla Mescid-i Harâm, şehrin merkezindedir. İbrahim Kapısı ve Dârü'n-Nedve de avlu olarak mescide eklidir. Mescidin avlusunda, siyah örtülü Kâbe-i Muazzama, kırmızı direkli metafor dairesi içindedir. Minber-i şerîf, Makamât-ı Erbaa ve Kubbeteyn de avluda yer alır. Mekke evleri, kırmızı damlı ve beyaz duvarlıdır. Mescidin doğu cephesindeki evlerin ön kısımları da gösterilmiştir. Şehrin arkasında kırmızı dağlar, en arkada ise lacivert dağlar ile lacivert bir gökyüzü betimlenmiştir. Mescid-i Harâm ile dağlar arasında kalan boşlukta iki küçük mescid fark edilir.

Medine şehri, ikinci sayfada bulunur. İkişer şerefeli beş minaresi, düz kırmızı çatısı ve iki avlusu olan mescid, dikdörtgen planlıdır. Lacivert kubbeli Ravza-i Mutahhara, ilk avluda ve havada durur vaziyettedir. Kırmızı şebekesi vardır. İkinci avluda, hurma ağacı ile bir yapı mevcuttur. Evler; form, renk ve mescidin etrafındaki konumları bakımından ilk sayfadakiyle

²⁸¹ İnce, *Ankara Milli Kütüphane Yazma Eserler Koleksiyonundaki Mekke ve Medine Minyatürleri*, s. 46 – 51.

aynıdır. Dağlar ve gökyüzü de öyledir. Ancak, ön taraftaki dağların rengi burada mavidir. Dağlarla mescid arasında kırmızı damlı iki küçük yapı dikkat çeker.

Kırmızı-siyah kuzulu altın cedvel içindeki minyatürler, resim tekniğindedir. Ravza'nın hava durur gibi yapılması, Hz. Peygamber'e hürmettendir. İşçilik açısından orta düzeydedir. Kompozisyon ve kullanılan teknik olarak bakıldığında, 18. yüzyıldan önceye ait olamayacağı düşünülür.

Katalog No: 178 (A MK 16)²⁸²

Bulunduğu Yer: Ankara Milli Kütüphane

Envanter No: 06 Mil Yz A 9397

Müstensih: Mehmed b. Hüseyin

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 19. yy

Ölçüleri: 172x108 - 110x58 mm.

Varak Sayısı: 87

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Cildi altın yaldız zencirek ve buket şemseli zeytuni yeşil renk meşin kaplıdır. Tezhipleri mülevven, kâğıdı ince saykallıdır.

Resim No: 211

Minyatür: İlk sayfada betimlenmiş Mekke şehri, geniş bir bakış açısıyla gösterilmiştir. Mekke evleriyle sarılmış Mescid-i Harâm; yedi minareli, üç sıra mavi kubbeli revaklı avlusuyla dikdörtgen planlıdır. İbrahim Kapısı ve Dârü'n-Nedve ilavesi avlu şeklinde, Merve Tepesi tonozla örtülü, Safa Tepesi ise kemeriyle tasvir edilmiştir. Safa Tepesi, yine sayfa cedvelini böler vaziyettedir. Avlunun revaklarından kırmızı zemin görülür. Kırmızı direkli metaf dairesi içinde Beytullah, onun etrafında mavi kubbeli Makamât-ı Erbaa, İbrahim Makamı ve minber yer alır. Ben-i Şeybe Kapısı ve Kubbeteyn de avludaki diğer unsurlardır. Mescidin doğu ve kuzey cephesindeki evler arasında medrese ve camiler dikkat çeker. Evlerin hemen bittiği noktada dağlar başlar. Bu dağlar ile arkadaki dağlar arasında başka camiler, hudud sınırlarını gösteren mîller ve su kanalları bulunur. Dağlar, gri tonlarında yapılmışken bir tanesi kahverengi yapılarak farklılık yaratılmıştır. Burası, Arafat Dağı olmalıdır.

²⁸² İnce, *Ankara Milli Kütüphane Yazma Eserler Koleksiyonundaki Mekke ve Medine Minyatürleri*, s. 40 – 45.

Surlar içindeki Medine şehri, ikinci tasviridir. Evlerin arasında kalmış Mescid-i Nebevî; beş minareli, tek sıra mavi kubbeli revaklarıyla iki avluludur. Ravza-i Mutahhara, yüksek kasnaklı mavi kubbesiyle, iki mihrap arasındaki minber-i Nebî ile ilk avludadır. Bu avlunun zemini, kırmızı tonlarındadır. İkinci avluda, hurma ağacı ile bir yapı mevcuttur. Surlar dışında Cennetü'l-Baki', dağlar ve kırmızı tonlarında başlayıp, beyaz ve maviye doğru giden gökyüzü vardır. Mescid ve sayfa zeminleri altına boyanmıştır.

Siyah kuzulu altın cedvel içindeki tasvirler, tamamen resim kurallarına göre oldukça realist bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Perspektif, derinlik, gölgelendirme çok açıktır. İşçilik açısından da iyidir.

Bu kadar gerçekçi bir biçimde şehirlerin gösterilmiş olması, 19. yüzyıldan sonra yapılmış olabileceğini düşündürür.

Katalog No: 179 (A MK 17)

Bulunduğu Yer: Ankara Milli Kütüphane

Envanter No: 06 Mil Yz FB 508

Müstensih: Mahmud el-Arif

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 19. yy

Ölçüleri: 126x85 - 100x60 mm.

Varak Sayısı: 107

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Siyah meşin cildi, yaldız zencerekli ve şemselidir. Tezhipleri mülevven ve kâğıdı samanlı ipektir.

Resim No: 212

Minyatür: Harem-i Şerîf, yedi minareli, tek sıra mavi kubbeli dikdörtgen avlulu olarak ilk sayfadadır. Bu kubbeler, sadece mescidin üç cephesinde görülür. Kubbelerin tepesinde damla biçimli alemler fark edilir. Minarelerin alemleri de yine aynıdır. Minarelerin hepsi avlu içindedir. Avlu zemini, kesme düzgün taşlarla örülüdür. Metaf dairesi içinde, altın kuşaklı siyah örtüsü ve kapısıyla Kâbe-i Muazzama, Hicr-i İsmail bulunur. Kâbe'nin etrafında mezhep makamlarına ait yapılar, İbrahim Makamı, Kubbeteyn, minber-i şerîf ve ortasından kandil sarkan bir mihrap da avluda yer almaktadır.

Mescid-i Nebevî, beş minaresiyle ikinci sayfadadır. Plan ve şekil olarak Harem-i Şerîf'e benzer. Mescidin avlusunda, mavi kubbeli Ravza'nın içinde içleri altınla doldurulmuş

üç sanduka mevcuttur ve bunlar defin sırasına göre hizalanmıştır. Minber-i Nebî ilk sayfadaki gibidir. Aynalığının üzerinde bir sancak vardır. Hurma ağaçları ve ortasından kandil sarkan mihrap mescidin alt tarafındadır. Mescidin üst cephesindeki duvardan altın kandillerin sarktığı fark edilir.

Minyatür tekniklerine göre yapılmış tasvirlerin işçiliği vasattır. Kompozisyon ve teknik açısından, İstanbul Bayezid Yazma Eserler Kütüphanesi 1267²⁸³ envanter numaralı eserlerle benzerlik göstermesi sebebiyle, 19. yüzyıla ait olduğu tahmin edilir.

Katalog No: 180 (A TTK 1)

Bulunduğu Yer: Ankara Türk Tarih Kurumu Kütüphane

Envanter No: Y 263

Müstensih: Ömer b. Muhammed

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: Belli Değil

Varak Sayısı: Belli Değil

Satır Sayısı: 9

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi, yıldız salbek şemseli, miklepli cildi vardır.

Resim No: 213

Minyatür: Birinci sayfa Mekke şehrine, ikincisi ise Medine'ye ayrılmıştır. İlk sayfanın merkezindeki Mescid-i Harâm; tek sıra lacivert kubbeli revaklı avlusuyla, yedi minarelidir. İbrahim Kapısı ve Dârü'n-Nedve ilavesi de görülür. Mescidin avlusunda, turuncu direklerden yapılmış tam daire şeklinde metafor dairesinin içinde Kâbe, metafor dairesi dışında da Makamât-ı Erbaa, Kubbeteyn, minber-i şerîf ve merdiven vardır. Mezhep makamlarından üçü mavi çatıyla örtülü iken, bir tanesi Kubbeteyn ile uyumlu olarak boyanmamıştır. Pembe damlı, beyaz duvarlı Mekke evleri kuzey, güney ve batı cephelerinden mescide bitişik vaziyettedir. Kuzey kısmındaki evler, biraz silinmiştir. Doğu cephesindeki evler arasında bir medrese yer alır. Sayfanın üst tarafında, kahverengi Mekke dağları sıralanmış ve aralarına da bir takım yapılar betimlenmiştir.

Mescid-i Nebevî; iki avlu, beş minareli ve tek sıra lacivert kubbeli revaklı olarak tasvir edilmiştir. Yüksek kasnaklı, mavi kubbeli, kubbesinde ışık huzmesi çıkan Ravzatü'l-Mübarek

²⁸³ Bkz. Katalog No: 147 Resim No: 174, 175.

ile bir yapı ilk avluda yer alırken, hurma ağacı, kuyu ve bir yapı ikinci avludadır. Medine evleri, mescidin etrafına ilk sayfadaki gibi konumlandırılmıştır. Yeşil Medine dağları, Cennetü'l-Baki' ve bazı yapılar da yine ilk sayfadaki gibi mescidin üst tarafındadır.

Siyah kuzulu altın cedvel içindeki sayfaların zemini, toprak renginde, gökyüzü de mavi tonlarındadır.

Perspektif, gölgelendirme ve üç boyut kullanılarak resmedilmiş minyatürlerin işçiliği ise vasattır. Şehir kompozisyonları daha çok 18. yüzyıldan sonra görülmeye başlandığından, bu nüsha da en erken 18. yüzyıla ait olabilir.

Katalog No: 181 (Ba HK 4)

Bulunduğu Yer: Balıkesir Halk Kütüphanesi

Envanter No: 10 Hk 194

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 19. yy

Ölçüleri: Belli Değil

Varak Sayısı: 56

Satır Sayısı: 15

Yazı Türü: Tevkî

Özellikler: Miklepli kahverengi deri cildin salbekli şemseleri ve köşebentleri yaldızdır.

Resim No: 214

Minyatür: Aynı şekilde yapılmış tasarım içinde, ilk varakta defin hizasına göre sıralanmış üç sanduka diğerinde ise minber-i Nebî görülmektedir. Kuzudan yapılmış basık kemerden sarkan kandil altındaki sandukalar, yatay dikdörtgen biçiminde ve içleri altınla doldurulmuştur. Sandukaların baş ve ayak şahideleri de çizgi halinde belirtilmiştir.

Minber-i Nebî'nin köşk, kapı ve korkuluğu altına boyanmıştır. Köşk ve kapı kısımlarının tepesi, palmet şeklindedir. Minber aynalığı, çapraz karelere ayrılmış ve altın, kırmızı ve turuncu renkleriyle boyalıdır. Aynalığın üstünde, tepesinde hilal alem olan iki altın sancak dikkat çeker. Minber kapısının ve köşkünün yanları kırmızı + -'lerle hareketlendirilmiştir. İlk sayfadaki basık kemer ile kandil burada da bulunur.

Öğeler, basık kemerle uyumlu olarak gri kuzu içindedir. Kemerlerin üzerinde önce sure başı tezhibi, onun da üzerinde mihrabiye formu vardır. Sure başı tezhibi de yine aynı kuzu içindedir. Mihrabiye'nin içi sarmal dallar ve pençerle bezelidir. Mihrabiye'den çıkan

üç tığın uçları hilal biçiminde sonlandırılmıştır. Kenar suyu altın zemin üzerine, kırmızı bitkisel motiflerle süslenmiştir.

Sandukalar ve minber yandan tasvir edilmiş, işçilik pek iyi değildir. Kompozisyon olarak Balıkesir Kütüphanesi 10 Hk 537²⁸⁴ envanter numaralı esere benzeyen bu tasvir, daha süslü olmasına rağmen, onunla aynı tarihlere yani 19. yüzyıla ait olmalıdır.

Katalog No: 182 (Ba HK 5)

Bulunduğu Yer: Balıkesir Halk Kütüphanesi

Envanter No: 10 Hk 1255

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yüzyıl ortaları

Ölçüleri: Belli Değil

Varak Sayısı: 112

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Tevkî

Özellikler: Kahverengi deri cild mikleplidir. Salbek şemselidir.

Resim No: 215

Minyatür: Tek sayfa halindeki minyatür, nüshanın (b) varağındadır. En üstte, birbirinin aynısı iki yapı arasında siyah örtüsüyle Kâbe durur. Hicr-i İsmail ve üç basamaklı, iki tekerlekli merdiven, altınla yapılmıştır. Merdivenin solunda ve onun altında da bir yapı vardır. Bunlar, mezhep makamlarına ait yapılar olmalıdır. Hepsi mavi kubbeye örtülüdür. Minber-i şerîfin alt kaidesi ve köşk kısmı karelere bölünmüş ve sırasıyla turuncu, mavi renkle hareketlendirilmiştir. Minber aynalığı, altın dal ve yapraklarla doludur. Korkuluk ve kapı da altınla boyalıdır. Minber altındaki Kubbeteyn, mavi soğan kubbeye kapatılmıştır. Tasvirin sol alt kısmı yırtıldığı için burada ne betimlendiği anlaşılamamaktadır. Kompozisyon siyah kuzulu altın cedvel içindedir.

Bütün elemanlar, karşı cepheden tasvir edilmiş, Kâbe'de perspektif verilmeye çalışılmıştır. İşçilik vasattır. Minyatür tekniklerine uygun olarak yapılmış bu eserin 18. yüzyıl ortalarına ait olduğu söylenebilir.

Katalog No: 183 (Bu İYEK 10)

²⁸⁴ Bkz. Katalog No: 165 Resim No: 197.

Bulunduğu Yer: Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: OR 5900

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: 166x98 - 126x58 mm.

Varak Sayısı: 71

Satır Sayısı: 15

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli kahverengi cildi, yaldızlı salbek şemseli ve köşebentlidir. Tezhipleri mülevvendir.

Resim No: 216

Minyatür: Eserin (b) varağındaki tasvirde, sadece Mescid-i Harâm yer almaktadır. Mavi kubbeli revaklı avluya sahip mescidin yedi minaresi vardır. Minarelerin alemleri, hilal biçimlidir. İbrahim Kapısı ve mescidin güneyindeki başka bir kapısı, avlu halinde mescide ekli olarak betimlenmiştir. Mescidin avlusunda metaif dairesi içinde Kâbe bulunur. Minber-i şerîf ve üç küçük yapı daha avlu içindedir. Minberin altında, 'Hacerü'l- Esved' şeklinde siyah mürekkeple yazılmış bir bilgi fark edilir. Avlu dışına, solda üç basamaklı turuncu merdiven, Zemzem Kuyusu ve üç kubbeyle örtülü Makam-ı İbrahim yerleştirilmiş ve bunların ne oldukları belirtilmiştir. Merdivenin üstünde, kuyunun alt ve üstündeki balık motiflerine benzer testiler dikkat çekicidir. Altın cedvel içine alınmış çalışmanın, cedvel dışında da öğeler resmedildiği görülür. Yazılan bilgilere göre; sayfanın sağ üst köşesinde, Makam-ı Malikî, soldaki Makam-ı Hanbelî'dir. Sayfanın sağ altında, Makam-ı Hanefî betimlenmiştir. Soldaki ise Makam-ı Şâfiî olmalıdır, ancak ne olduğu yazılmamıştır. Makam-ı Hanefî ile Makam-ı Şâfiî arasında mâleyn tasvir edilmiştir. Dört makam da kubbeyle örtülü turuncu renktedir.

Bu nüshada perspektif denemeleri yapılmış fakat iyi netice alınamamıştır. Minyatür tekniği ağır basmış, işçiliği de başarılı değildir. 18. yüzyıla ait olabilir.

Katalog No: 184 (Bu İYEK 11)

Bulunduğu Yer: Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: HO 1223

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy ortaları

Ölçüleri: 282x182 - 212x124 mm.

Varak Sayısı: 69

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Bordo deri cildi, miklepli ve şemselidir. Cedveller yaldızlıdır.

Resim No: 217

Minyatür: Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi HO 1224 envanter numaralı eserle²⁸⁵ çok benzeyen bu nüshadaki tasvir, eserin (a) varağında, beş satırlık yazı altındadır. Minber, sandukalar ve tepelik aynı şekildedir. Sadece buradaki minberin kapısı ve kullanılan altın rengi farklıdır. Buradaki daha özensiz betimlenmişken, kullanılan altının daha kaliteli olduğu parlamasından anlaşılır.

Katalog No: 185 (Bu İYEK 12)

Bulunduğu Yer: Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: HO 1225

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy ortaları

Ölçüleri: 290x185 - 210x120 mm.

Varak Sayısı: 79

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Bordo deri cildi, miklepli ve şemselidir. Cedveller yaldızlıdır.

Resim No: 218

Minyatür: Bir önceki tasvirin hemen hemen aynısıdır. Ancak, yazmanın (b) varağında ve dört satırlık yazı altındadır. Bu nüshadaki minber kapısı biraz daha özen gösterilerek tasvir edilmiştir.

Katalog No: 186 (Bu İYEK 13)

Bulunduğu Yer: Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: HO 1226

Müstensih: Belli Değil

²⁸⁵ Bkz. Katalog No: 54 Resim No: 68.

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy ortaları

Ölçüleri: 295x184 - 214x123 mm.

Varak Sayısı: 84

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Bordo deri cildi, miklepli ve şemselidir. Cedveller yaldızlıdır.

Resim No: 219

Minyatür: Yine aynı serinin devamı olan bu eserdeki tasvir, tam sayfa halindedir ve (a) varağındadır. Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi HO 1224 envanter numaralı eserle, en çok bu nüsha benzerlik gösterir.

Katalog No: 187 (Bu İYEK 14)

Bulunduğu Yer: Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: HO 1227

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy ortaları

Ölçüleri: 282x187 - 212x120 mm.

Varak Sayısı: 74

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Bordo deri cildi, miklepli ve salbek şemselidir. Cedveller yaldızlıdır.

Resim No: 220

Minyatür: Eserin (a) varağında bulunan bu tasvir, yine aynı serinin devamıdır ve bu eserler arasında bunun, en süslüsü olduğu söylenebilir. Tek sayfa halindeki tasvirde minber, diğerlerinden farklıdır. Köşk kısmının alt tarafı sırayla mavi ve pembe karelere bölünmüştür. Sandukalardan da sadece en üsttekinin baş ve ayak şahideleri görülür. Tepeliği bütün cephe boyunca uzamıştır. Alt tarafta ise koltuk vardır. Yatay anahtarlı zencerekten sonra dikdörtgen bir pembe kuzu ile çerçeveye alınmış koltuğun zemini altınla doldurulmuştur.

Envanter numaraları da ard arda sıralanmış bu eserlerin aynı müzehhip elden çıktığı açıktır ve HO 1224 envanter numaralı eserin 1752 tarihli olması, bu dört nüshanın da 18. yüzyıla ortalarına ait olduğu söylenebilir.

Katalog No: 188 (Bu İYEK 15)

Bulunduğu Yer: Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: UC 1004

Müstensih: Mustafa

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: 165x105 - 108x57 mm.

Varak Sayısı: 85

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Yeşil renkli cildi, salbek şemselidir. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 221

Minyatür: Oldukça fazla rutubete maruz kaldığı anlaşılan el yazmasının minyatürleri bozulmuştur. İlk sayfadaki Mekke şehrinde, Harem-i Şerîf ile Mekke dağları ve mescidin doğu cephesindeki evler görülür. Harem-i Şerîf'in tek sıra mavi kubbeli revaklı avlusunda metaf dairesi içinde Kâbe, kırma çatılı Makamât-ı Erbaa ve Ben-i Şeybe Kapısı vardır. Dârü'n-Nedve ve İbrahim Kapısı da avlu halinde mescide birleştirilmiştir.

Medine şehrindeki Mescid-i Nebevî ise, tek sıra mavi kubbeli revaklarıyla iki avlu halindedir. İlk avluda, Ravzatü'l-Mübarek altın şebekeli ve kubbeyle örtülüdür. İkinci avluda, hurma ağaçları ve kubbeli bir yapı vardır. Mescidin dışında ilk sayfadaki gibi evler, dağlar ve Cennetü'l-Baki' betimlenmiştir.

Sayfa zeminleri, altınla boyanmıştır. Tasvirler, kırmızı kuzulu altın cedvel içindedir. Perspektif uygulanan betimlemelerin işçiliği iyi değildir. Minyatürler, 18. yüzyıl öncesine ait olamayacağı anlaşılır.

Katalog No: 189 (Bu İYEK 16)

Bulunduğu Yer: Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: GE 608-1

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 17. yy

Ölçüleri: 156x103 - 108x65 mm.

Varak Sayısı: 1+129

Satır Sayısı: 9

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Bordo cildi, şemse ve köşebentlidir.

Resim No: 222

Minyatür: İlk sayfadaki üç kandil altında, defin hizasına göre sıralanmış, yatay dikdörtgen sandukalar görülmektedir. Kandillerin iki tanesi aynı, ortadaki farklıdır ve diğerlerine göre daha uzun tutulmuştur. Kandillerin ve sandukaların içleri altınla doldurulmuştur. Tasvir, siyah kuzulu altın cedvel içindedir.

Minber-i Nebî de iki kandil altındadır. Minberin köşk kısmı, kubbeyle örtülüdür. Minberin kaide kısmı üçgenlere, aynalığı ise karelere ayrılmıştır. Kapısının üzerinde rûmî tepeliği şeklinde motifler vardır. Bu tasvire ise kırmızı kuzulu altın cedvel çekilmiştir.

Tasvirler, siyah ve altın kullanılarak, minyatür tekniğinde yapılmıştır. İşçilik ise vasattır. Betimlemeler, en erken 17. yüzyıla ait olabilir.

Katalog No: 190 (Bu İYEK 17)

Bulunduğu Yer: Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: GE 3943

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: 158x78 - 107x57 mm.

Varak Sayısı: 130

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli kahverengi deri cildi, yıldız salbek şemselidir.

Resim No: 223

Minyatür: Aynı form içine yerleştirilmiş şehirlerden ilki, Mekke'dir. Kahverengi Mekke dağları önünde Mescid-i Harâm, iki cepheden pembe damlı, beyaz duvarlı evlerle kuşatılmış olarak gösterilmiştir. İki sıra mavi kubbeli revaklı avluya sahip mescidin, altı minaresi vardır ve Dârü'n-Nedve avlu olarak kuzey cephesine eklidir. Doğu cephesindeki evler arasında bir medrese mevcuttur. Mescidin avlusunda sadece beyaz metaif dairesi içinde Kâbe-i Muazzama ve mezhep makamlarına ait mavi kubbeli, ortasından kandil sarkan yapılar betimlenmiştir.

Medine şehri, ikinci sayfadadır. Mescid-i Nebevî, çift sıra lacivert kubbeli revaklı avlusuyla beş minarelidir. Avlusunda, minber-i Nebî ile Ravza-i Mutahhara tasvir edilmiştir.

Ravza, tek kemerli ve şebekelidir. Mavi bir kasnaklı kubbeyle kapatılmış, kubbenin tepesindeki alem hilal şeklindedir. Medine evleri hem biçim olarak hem de mescidin etrafındaki dizilişi bakımından ilk sayfadaki gibidir. Mescidlerin kapıları ile dağlar ve beyaz tonlarından başlayıp mavi tonlarında biten gökyüzü de aynı tonlardadır. Sayfa zeminleri, toprak rengindedir.

İki şehir de altın rozet biçimli form içine oturtulmuştur. Köşebentlerin zemini yeşile boyanmış ve dört köşesine, çerçeve içine alınmış kartuşlar yerleştirilmiştir. Kartuşlar, pembe zemin üzerine mor dal ve yapraklarla bezelidir. Siyah kuzulu altın cedvel çekilmiştir.

Resim tekniklerini uygulanan minyatürlerin işçiliği çok iyi değildir. Muhtemelen tasvirler, 18. yüzyıl sonrasına aittir.

Katalog No: 191 (Ed SK 1)²⁸⁶

Bulunduğu Yer: Edirne Selimiye Kütüphanesi

Envanter No: 22 Sel 471

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy ortaları

Ölçüleri: Belli Değil

Varak Sayısı: 83

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi deri cildi, yaldızlı salbek şemselidir. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 224

Minyatür: Benzer şekilde dizayn edilmiş tasvirlerin ilkinde Şebeke-i Saâdet, ikincisinde minber-i şerîf ise bulunmaktadır. Pembe beşik kemerden, üç büyük zincirli kandil sarkar. Üstteki bu kemer, iyon sütun başlığına benzer bir form üzerine bindirilmiştir. Kırmızı ve altına boyanmış kandillerin altına yerleştirilmiş altın şebekenin üstünde, sayfanın ara suyu deseniyle uyumlu olan bir beşik kemer vardır ve kemer içi maviye boyanarak kubbe görüntüsü verilmiştir. Kubbenin turuncu bir tepeliği mevcuttur. Bu tepeliğin ve şebekenin iki yanındaki pembe sütunların üzerindeki alemler altın hilal biçimlidir. Şebekenin en üst kısmında, üç yatay şerit halinde sandukalar sembolize edilmiştir. Şebeke, tek sıra turuncu bir kuzu şekli üzerine oturtulmuştur.

²⁸⁶ Açıkgözoğlu, “Edirne Selimiye Kütüphanesinde Minyatürlü Eserler”, s. 103.

İkinci sayfanın üstündeki beşik kemer, form olarak ilk sayfadaki aynı ancak renk olarak turuncuya boyanarak farklılık sağlanmıştır. Minber köşkü turuncu bir üçgen şeklinde ve içi mavidir. Köşkün alt kısmı ile minber kapısı renk ve süsleme bakımından ara suyu ile aynıdır. Kapı üzerinde, mavi kubbemsi bir şekil dikkat çekicidir. Minberin korkulukları da turuncudur.

Her iki sayfanın da kemer alınlıkları, yeşil zemin üzerine üç beyaz noktayla doldurulmuştur. Ara suyu, kırmızı üzerine büyük beyaz noktalarla hareketlendirilmiştir. Siyah kuzulu altın cedvel çekilerek, kompozisyon tamamlanmıştır.

Şebeke tam karşıdan, minber aynalığı ile köşkü yandan, kapısı ise cepheden tasvir edilerek, minyatür tekniği uygulanmıştır. İşçiliği vasat olan çalışmanın tarihiyle alakalı olarak, en erken 18. yüzyıl ortalarına ait olabileceği söylenebilir.

Katalog No: 192 (Ed SK 2)²⁸⁷

Bulunduğu Yer: Edirne Selimiye Kütüphanesi

Envanter No: 22 Sel 4722

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: Belli Değil

Varak Sayısı: 109

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Bordo deri cildi, yaldızlı salbek şemselidir. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 225

Minyatür: Mekke-Medine şehir betimlenmelerinin görüldüğü iki sayfa halindeki minyatürler, neredeyse birbirinin aynısıdır. İlk sayfadaki tek sıra lacivert kubbeli revaklarıyla Mescidü'l-Harâm; yedi minareli ve tek avlulu iken, ikinci sayfadaki Mescid-i Nebevî; beş minareli ve iki avluludur. Mescidlerin yapısı, planı, rengi, mescidlerin etrafındaki pembe damlı, beyaz duvarlı evlerin konumlandırılışı tamamen aynıdır. Mekke şehrinin zemini ve dağlar kahverengi tonlarındaiken, Medine şehrinde yeşilin tercih edildiği görülür. İlk sayfadaki mescid ve evler ile dağlar arasındaki mesafeye harem hududlarını belirleyen mîller konulmuş, Medine'de ise bu kısımlar hurma ağaçlarıyla doldurulmuştur.

²⁸⁷ Açıkgozoğlu, "Edirne Selimiye Kütüphanesinde Minyatürlü Eserler", s. 103.

İbrahim Kapısı, Dârü'n-Nedve avlusuyla görülen Mescidü'l-Harâm'ın avlusunda direklerle sınırları belli olmuş metaf dairesi içindeki Kâbe, Makamât-ı Erbaa, kırmızı bir merdiven şeklinde minber-i şerîf ve mahfil fark edilir. Safâ Tepesi'nin kemerleri, kubbeyle örtülüdür. Mescid-i Nebevî'nin ilk avlusunda da yine merdiven gibi bir minber ve bir yapı bulunur. İkinci avluda, hurma ağacı, kuyu ve bir yapı mevcuttur. Ravzatü'l-Mübarek, mavi kubbesiyle revakların üzerine oturur vaziyette betimlenmiştir.

Şehirler, beşik kemer altındadır. Kemer alınlıkları kırmızı dal ve yapraklarla bezenmiştir. Siyah kuzulu altın cedvel çekilmiştir.

Üç boyut, perspektif ve gölge-ışık kurallarına riayet edilerek tasvir edilmiş minyatürlerin işçiliği vasattır. 18. Yüzyıla özellikleri taşır.

Katalog No: 193 (Er AÜ K 1)

Bulunduğu Yer: Erzurum Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi

Envanter No: SA 13

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: Belli Değil

Varak Sayısı: 284

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Bez cildi vardır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 226

Minyatür: Kütüphanedeki el yazması eserlerin dijital ortama aktarımı henüz tamamlanmadığı için görseller, siyah-beyazdır. Dolayısıyla, tasvirlerin renkleri bilinmemektedir.

Yedi minareli, tek sıra kubbeli revaklı avlusuyla Harem-i Şerîf'i mescidi kuşatmış evler ve şehrin dışındaki sıra dağlarıyla Mekke şehri ilk sayfada yer almaktadır. Mescidin avlusunda sadece Kâbe-i Muazzama, Makamât-ı Erbaa ile bir minber görülür. Safâ Tepesi'nin kemerleri ve üzerini örten kubbeleri de belirtilmiştir. Mescidin güney cephesinden, arkadaki dağlara doğru bir yol uzanır.

Sonraki sayfada, Medine şehrinin evler boyunca sur içine alındığı fark edilir. Evlerin arasındaki Mescid-i Nebevî; beş minareli ve iki avlulu olarak tasvir edilmiştir. Ravza-i Mutahhara, yüksek kasnaklı bir kubbeli ile kapatılmış ve revaklar üzerine yerleştirilmiştir.

İkinci avluda, iki hurma ağacı ile bir yapı vardır. Sayfanın alt tarafındaki iki sıra evler, ilk sayfadağının aynısıdır. Yine ilk sayfadağı gibi evlerle, dağlar arasında bir yol bulunur. Tasvirlerle, siyah kuzulu altın cedvel çekildiğı tahmin edilmektedir.

Resim tekniğinde yapıldığı anlaşılan tasvirlerin işçiliğı çok iyi değildir. Bu eser, büyük ihtimalle 18. yüzyıla ait olmalıdır.

Katalog No: 194 (Er AÜ K 2)

Bulunduğı Yer: Erzurum Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi

Envanter No: SA 13-1

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzeħhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: Belli Değil

Varak Sayısı: 110

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Ebru cildi vardır.

Resim No: 227

Minyatür: Alttan ve üstten beşik kemer şeklindeki beyzî form içine yerleştirilmiş tasvirlerin ilk sayfasında Şebeke-i Saâdet, ikincisinde ise minber-i Nebî bulunur. Köşebentler, koyu bir zemin üzerine dalları olan pençlerle bezenmiştir. Şebeke-i Saâdet, tepesinde hilal biçimli alemler bulunan bir kubbeye örtülüdür. Üç sanduka, uzunlamasına dikdörtgen şeklinde ve defin hizasına göre yerleştirilmiştir. Şebeke-i Saâdet, yatay ince bir şerit üzerine oturtulmuştur.

Minber-i Nebî, kemerden sarkan bir kandil altındadır. Minber külahındaki alem de hilal biçimlidir. Köşk, aynalık ve kapısı çiçek motifleriyle süslüdür. Kapısı, tam karşıdan gösterilmişken; köşk ve aynalığı yandan betimlenmiştir. Minber de ilk sayfadağı gibi bir şerit üzerindedir. Her iki öge de kuzulu cedvel içindedir.

Bu minyatürlerin de renkleri yukarıda izah edilen sebepten ötürü bilinemez. İşçilik bakımından vasat olan tasvirler, en erken 18. yüzyıla ait olabilir.

Katalog No: 195 (İs BB AK 9)

Bulunduğı Yer: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Nadir Eserler Bölümü

Envanter No: Bel-Yz-K 001178

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: 165x105 - 105x60 mm.

Varak Sayısı: 1b-66b

Satır Sayısı: 12

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli siyah deri cild şemselidir. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 228

Minyatür: Mekke-Medine şehir betimlemelerinin bulunduğu minyatürler, hemen hemen aynıdır. Turuncu renge boyanmış zemin üzerindeki mescid ile kahverengi dağlardan başka bir şey yapılmamıştır. Her iki mescidin beden duvarları, plan ve renkleri aynıdır. Mescid-i Harâm; yedi minaresiyle tek avlulu, İbrahim Kapısı ve Dârü'n-Nedve ilavesiyle birlikte gösterilirken, Mescid-i Nebevî, iki avluludur. Mescid-i Harâm'ın avlusunun merkezinde, metaif dairesi içindeki Kâbe ile onun etrafında bir takım yapılar ve minber görülür. Bu yapılar, mezhep makamlarına ait binalar ve İbrahim Makamı olabilir. Ancak yapıların daha önceki minyatürlerde görülen düzende değil, dağmık yerleştirildiği fark edilir. Mescid-i Nebevî'nin ilk avlusunda, soğan kubbeyele örtülü Ravza şebekeli olarak betimlenmiştir. İkinci avluda ise sadece bir hurma ağacı mevcuttur. Mekke şehrinde gökyüzü lacivert, Medine'de ise yeşildir.

Siyah kuzulu altın cedvelin çekildiği tasvirlerde sade bir kompozisyon vardır. Mescidlerin planı perspektif kurallarına uygun yapılmıştır. İşçilik açısından pek başarılı bir örnek değildir. En erken 18. yüzyıl ortalarına ait olabilir.

Katalog No: 196 (İs BYEK 8)

Bulunduğu Yer: İstanbul Bayezid Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: Veliyyüddin Efendi 567

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: 172x115 - 100x57 mm.

Varak Sayısı: 69

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli kahverengi deri cildin şemseleri yaldızlıdır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 229

Minyatür: İlk sayfadaki Mekke şehrinde, yedi minareli, tek sıra lacivert kubbeli revaklı avlusuyla Harem-i Şerîf merkezde bulunur. İbrahim Kapısı ile Dârü'n-Nedve avlu biçiminde mescide ekli vaziyettedir. Mescidin avlusunda yürüme yolları, metaf dairesi içinde Kâbe ve Makamât-ı Erbaa vardır. Kırmızı damlı, beyaz duvarlı Mekke evleri mescide güney ve batı cephesinde bitişiktir. Doğudaki evler arasında medreseler mevcuttur. Şehrin dışında, sayfanın üst kısmında kahverengi sıra dağlar ve beyazdan mavi tonlarına doğru yapılmış gökyüzü görülür. Sayfa zemini, toprak tonlarındadır.

Medine şehri, ikinci sayfadadır. Mescid-i Nebevî, iki avlu olarak tasvir edilmiştir. Ravzatü'l-Mübarek ilk avluda kasnaklı bir mavi kubbeli örtülü şekilde revaklar üzerinden yükselmektedir. İkinci avluda, sadece bir yapı ile hurma ağaçları yer alır. Evler, mescid etrafına ilk sayfadaki gibi konumlandırılmıştır. Medine dağları ile sayfa zemini yeşildir. Aralarda yer yer hurma ağaçlarıyla, Medine daha yeşil bir doğaya sahiptir.

Beşik kemerle alttan ve üstten çevrelenen tasvirlerin dışına, kırmızı-siyah kuzulu altın cedvel çekilmiştir. Kemer alınlıkları, pembe zemin üzerine mor dal ve yapraklarla doldurulmuştur.

Derinlik, gölgelendirme ve perspektifin görüldüğü tasvirlerde işçilik vasattır. 18. yüzyıla ait olduğu söylenebilir.

Katalog No: 197 (İs BYEK 9)

Bulunduğu Yer: İstanbul Bayezid Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: Veliyyüddin Efendi 568

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: 170x115 - 100x60 mm.

Varak Sayısı: 69

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli kahverengi deri cildin şemseleri yaldızlıdır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 230

Minyatür: Mekke şehir tasvirinin bulunduğu ilk sayfada, Mescid-i Harâm çift sıra revaklı avlusuyla yedi minarelidir. İbrahim Kapısı ile Dârü'n-Nedve de gösterilmiştir. Avluda Kâbe-i Muazzama, yürüme yolları ve mezhep makamlarına ait dört yapı yer alır. Mescidi güney ve batı cephesinden kuşatmış Mekke evleri kırmızı damlı ve beyaz duvarlıdır. Doğu cephesindeki mescit kapıları ile evler arasında sokak ve bu cephedeki evler arasında medreseler bulunur. Kahverengi dağlar ve mavi-beyaz tonlarındaki gökyüzü ile şehir tasviri tamamlanmıştır. Zemin, toprak rengindedir.

Medine'de, Mescid-i Nebevî; tek sıra lacivert kubbeli revaklarıyla iki avluludur. Birinci avluda, revaklar üzerinden yükselen Ravza'nın mavi kubbesinden altın ışık huzmesi çıkar. İkinci avluda, hurma ağacı ile bir yapı bulunur. Evler, ilk sayfadaki şekil ve vaziyettedir. Sayfa zemini ile dağlarda yeşil renk tercih edilmiştir.

Kırmızı-siyah kuzulu altın cedvel çekilen tasvirler, resim mantığında yapılmıştır. Muhtemelen 18. yüzyıla ait olmalıdır.

Katalog No: 198 (İs MÜ K 2)

Bulunduğu Yer: İstanbul Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi

Envanter No: 12988/Y107

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy ortaları

Ölçüleri: Belli Değil

Varak Sayısı: 81

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli siyah cilde sahiptir. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 231

Minyatür: Turuncu bir kuzu biçimindeki beşik kemerden sarkan zincirli altın iki kandil altındaki Şebeke-i Saâdet, ilk sayfadadır. Altın şebeke ardında, defin hizasına göre yerleştirilmiş ve altınla doldurulmuş üç kare sanduka vardır. Bu kısmın zemini pembedir. Şebekenin iki yanında, ucunda hilal biçimli alem yeşil sütunlar bulunmaktadır. Şebekenin üstüne, ortasında kandil olan dilimli bir at nalı kemer, kemerin üstüne altın bir tepelik ve tepeliğin ucuna da altın hilal şeklinde alem yerleştirilmiştir. At nalı kemerin dilimleri, birbiri içine geçmiş yarım daireler biçimindedir. Dairelerin kesişme noktaları yeşil, diğer kısımlar mavidir.

Aynı renk ve formdaki kemer altında, ikinci sayfada minber-i Nebî yer alır. Kemerin bitim yerlerine, altından bir motif tasvir edilmiştir. Kemer alınlıkları, mavi zemin üzerine altın yapraklı pembe çiçekle bezelidir. Bu sayfada, kandil sayısı üçe çıkmış, yanlardakiler kısa, ortadaki ise minber aynalığına doğru uzatılmış durumdadır. Minber kapısı, külahı ve köşk kısmı turuncu bir çerçeve içine alınmış ve içleri altınla doldurulmuştur. Külahın alemi yine hilal biçimlidir. Minber aynalığında, kemer alınlıklarında görülen çiçek motiflerinin aynısı fark edilir. Minber de şebeke de üç sıra yatay kuzu üzerine oturtulmuştur. Bunlar, alttan yukarıya doğru, mavi, pembe ve turuncu renktedir. Siyah kuzulu altın cedvel çekilerek tasvirler tamamlanmıştır.

Canlı renkler kullanılmış, işçilik ise vasattır. At nalı kemerli şebeke ve minberin bulunduğu bu kompozisyon şekli, 18. yüzyıl ortalarından itibaren oldukça yaygın görülmektedir. Bu sebeple, bu tasvir de 18. yüzyıl eseri olmalıdır.

Katalog No: 199 (İs MÜ K 3)

Bulunduğu Yer: İstanbul Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi

Envanter No: 11995/YZ0258

Müstensih: Muhammed b. Ahmed

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: Belli Değil

Varak Sayısı: 102

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Cildi yıpranmıştır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 232

Minyatür: Mescid-i Harâm; tek sıra lacivert kubbeli revaklı avlusuyla, yedi minareli olarak ilk sayfadaki Mekke şehrinin merkezindedir. İbrahim Kapısı ile Dârü'n-Nedve, avlu şeklindedir. Mescidin avlusunda altın kuşaklı siyah örtüsüyle Kâbe, turuncu renkte basitçe yapılmış minber ile mavi külahlı dört yapı yer alır. Bu yapılar, Makamât-ı Erbaa olmalıdır. Evler, sarı damlı ve beyaz duvarlı olarak mescid etrafında görülür. Kahverengi dağlar, mavi gökyüzü ve daha önceki minyatürlerde Mekke şehrinde görülmeyen hurma ağaçları, sayfadaki betimlenmiş diğer unsurlardır.

Beş minareli ve iki avlulu Mescid-i Nebvî'nin revakları, düz kırmızı damla kapatılmıştır. İlk avluda, turuncu renkte minber-i Nebî ve Ravza-i Mutahhara bulunur.

Kasnaklı mavi bir kubbeye örtülmüş Ravza'nın tek kemerinden yeşil zemin üzerinde, defin hizasına göre yerleştirilmiş altın üç sanduka fark edilir. İkinci avluda ise hurma ağacı ile bir yapı vardır. Evler, dağlar, gökyüzü ve hurma ağaçları ilk sayfadaki gibidir. İki sayfanın da zemini kremdir.

Siyah kuzulu altın cedvel içindeki tasvirlerin işçiliği çok özensiz olmasına rağmen cedvellerin düzgün çekilmiş olması dikkat çekicidir. Perspektife dikkat edilerek yapılmış minyatürler, en erken 18. yüzyıla ait olabilir.

Katalog No: 200 (İs MÜ K 4)²⁸⁸

Bulunduğu Yer: İstanbul Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi

Envanter No: 12286/YZ0473

Müstensih: Burdûrî Osman Nurî

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 19. yy sonları

Ölçüleri: Belli Değil

Varak Sayısı: 187

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli kırmızı bez cild şemselidir. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 233

Minyatür: İki sayfa halindeki minyatürlerin ilkinde, Mekke şehri görülür. Şehir, dik olarak değil, yatay vaziyette betimlenmiştir. Üç taraftan kuşatılmış dağlar arasında kalmış şehirde, evlerin ortasında Mescid-i Harâm; yedi minareli, üç sıra revaklı kubbeli avlusuyla, beşgen bir plana sahiptir. Metaf dairesi içindeki Kâbe, mezhep makamlarına ait yapılar, Kubbeteyn ve yürüme yolları mescidin avlusunda yer alır. Evler, mescide güney, batı ve kuzeyde bitişik nizamdadır. Doğu cephesinde ise kaldırım taşlarıyla döşenmiş bir yol bulunur. Bu yolun devamı, mescidin kuzeyindeki dağın ardına doğru gider. Burada, çadırlar ve bazı yapılar fark edilir. Bu bölge, Arafat olmalıdır. Güneydoğu köşesindeki büyük tak kapı dikkat çeker. Doğu cephesinde evler arasındaki dağ ise Kubey's Dağı'dır. Burada şehir, diğer minyatürlere nazaran daha geniş bir perspektiften bakılmış bir bakış açısıyla resmedilmiştir.

İkinci sayfada, Mescid-i Nebvî; beş minareli ve tek avludur. Avlusunda bir hurma ağacı vardır. Ravza-i Mutahhara sade bir kubbeye örtülü olarak betimlenmiş, ancak Ravza

²⁸⁸ Rusli, *Dala'il al-Khayrat: Prayer Manuscripts From The 16th To 19th Centuries*, s. 151.

diğer minyatürlerden görülenden değişik olarak mescidin farklı bir noktasına yerleştirilmiştir. ²⁸⁹ Mescidin minarelerinin ucunda altın hilal biçimli alemler vardır. Evler, üç cepheden mescidi kuşatmış ve birbirine bitişik şekildedir. Ön cephede, mescid kapılarının olduğu kısım boş bırakılmış, gökyüzü çizgeler halinde verilmiştir.

Kırmızı kuzulu altın cedvel, iç içe birkaç kez tekrarlanarak kalın bir cedvel oluşturulmuştur.

Daha önceden alışıla gelen şehir betimlemelerinden oldukça farklı olan bu tasvirler, siyah-beyaz olarak yapılmıştır. Minyatürden çok, resme yakındır. İşçiliği çok muntazam ve profesyoneldir. Gerçeğe oldukça yakın yapılmıştır. 19. yüzyıl sonlarına ait olmalıdır. Hattatı Burdurî Osman Nurî'nin vefat tarihi de H. 1311 (M. 1894)'dir.²⁹⁰ Ayrıca, bu minyatürün resminin bulunduğu *Dala'il al-Khayrat: Prayer Manuscripts From The 16th To 19th Centuries* isimli kitapta da tarih olarak 19. yüzyıl olarak belirtilmiştir.

Katalog No: 201 (İs MÜ K 5)

Bulunduğu Yer: İstanbul Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi

Envanter No: 12294/YZ0479

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 17. yy

Ölçüleri: Belli Değil

Varak Sayısı: 66

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Koyu kahverengi deri cild şemselidir. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 234

Minyatür: Büyük altın bir kandilin sarktığı hilal biçimli beşik kemerlerin altına, ilk sayfada üç sanduka, ikincisinde ise minber-i Nebî bulunmaktadır. Hilal biçimli kemerler, altınla boyalıdır. Kemer alınlıkları yaprak ve dallarla bezelidir. Yatay dikdörtgen şeklindeki üç sanduka, defin hizasındadır. Hepsinin üzerinde içleri bitkisel motiflerle süslü yarım daire şeklinde bir form vardır. Sandukaların içi altınla doldurulmuştur.

²⁸⁹ Mescid-i Nebevî bu şekildeki tasviri, Topkapı Sarayı Müzesi Mukaddes Emanetler bölümünde yer alan ve Abdülmecid zamanında yapılan Mescid-i Nebevî maketini hatırlatır.

²⁹⁰ Uğur Derman, *Siegel Des Sultans*, Deutsche Guggenheim, Berlin, 2001, s. 130 – 131.

Minber külâhı, altındandır. Köşkünüñ alt kısmı bölümlere ayrılmış ve orta kısmı yaprak ve dallarla doldurulmuştur. Aynı uygulama, minber aynalığında da fark edilir. Karşıdan cepheden betimlenmiş kapının üzerinden ve minber korkuluğundan çıkan hurma ağaçları dikkat çekicidir. Kapının üzerinden çıkan ağacın alt kısımlarındaki kahverengi renk kullanımıyla, minyatürlerin bütününe hâkim olan altın rengin dışına çıkılmış olunur.

Siyah kuzulu altın cedvel çekilen tasvirlerin işçiliği vasattır. Bu çalışma en erken 17. yüzyıla ait olabilir.

Katalog No: 202 (İs MÜ K 6)

Bulunduğu Yer: İstanbul Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi

Envanter No: 12507/YZ0640

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 17. yy

Ölçüleri: Belli Değil

Varak Sayısı: 102

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli bej rengi cildi vardır. Cedveller yaldızlıdır.

Resim No: 235

Minyatür: Birinci sayfada, tam daire şeklindeki metafor alanı içinde Kâbe, siyah örtüsü ve altın kuşağıyla betimlenmiştir. Dairenin sağ tarafında, ortasından kandil sarkan üç, sol tarafında ise bir mihrap yatay vaziyettedir. Dairenin üst kısmında yer alan öğeler, mescid kapıları olabilir. Sayfanın alt bölümünde iki minare arasında, minber-i şerîf ile onun altında yine ortasından kandil sarkan iki mihrap fark edilir. Minber köşkünüñ alt kısmı çok yüksekçe tutulmuş ve karelere bölünmüştür. Keza kapısı da benzer şekildedir. Kapının üzerindeki üç kollu form dikkat çeker. Minberin kaidesi, korkuluğu ve külâhı altındandır. Minber külâhından muhtemelen kandil olan bir şekil aşağıya doğru sarkar.

Sonraki sayfada, Hücre-i Saâdet dikdörtgen bir şekilde gösterilmiştir. İçinde, baş ve ayak şahideleri görülen sandukalar, defin hizasındadır. Sandukaların kime ait olduğu siyah mürekkeple altlarına belirtilmiştir. Hücrenin yan tarafında, bir minare bulunur. Hücreden avluya geçiş vardır ve sayfanın alt tarafında, yan yana iki hurma ağacı, minber-i Nebî ve minare mevcuttur. Minber, ilk sayfadakine benzer ama buradakinin aynalığı bitkisel motiflerle süslüdür ve kapı üzerindeki form burada görülmez.

Siyah kuzulu altın cedvel içine alınmış tasvirlerde, Kâbe'nin siyah örtüsü hariç hep altın kullanılmıştır. Tamamen minyatür tekniklerine riayet edilerek yapılmış bu nüshanın işçiliği vasattır. Tarih olarak en erken 17. yüzyıla ait olabilir.

Katalog No: 203 (İs MÜ K 7)

Bulunduğu Yer: İstanbul Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi

Envanter No: 12593/YZ0717

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: Belli Değil

Varak Sayısı: 90

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Vişne rengi deri cildin zencerekleri yaldızlıdır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 236

Minyatür: Mekke şehrinde, İbrahim Kapısı ve Dârü'n-Nedve ilavesiyle Harem-i Şerif; yedi minareli ve tek sıra mavi kubbeli revaklı bir avluya sahiptir. Safâ Tepesi'nin kemerleri, düz bir çatıyla kapatılmıştır. Mescidin avlusunda, metaif dairesin içinde Kâbe, mezhep makamlarına ait yapılar, İbrahim Makamı, Kubbeteyn ve minber-i şerif yer alır. Minber külâhı, altındır. Mescidin sadece doğu cephesinde evler ile bu evler arasında bir medrese bulunur. Şehrin dışında, kahverengi dağlar ve harem sınırlarını gösteren mîller konulmuştur. Gökyüzü mavi tonlarındadır.

İkinci sayfa, Medine şehrine ayrılmıştır. Mescid-i Nebevî; beş minareli ve tek avluludur. Ravza'nın bulunduğu cephede kubbe sırası üçken, diğer cephelerde birdir. Ravza, yüksek bir kasnak üzerinde ve mavi kubbeli olarak betimlenmiştir. Altın şebeke, revaklarla aynı hizada görülür. Avluda, hurma ağaçları, kuyu ve bir yapı vardır. Tek sıra olan evler, iki cepheden mescide bitişik şekildedir. Ayrıca, alt tarafta da tek sıra halinde evler yer alır. Buradaki dağlar, yeşildir. Sayfa zemini, ilk sayfadaki gibi sarıdır.

Kırmızı-siyah kuzulu altın cedvel çekilmiş tasvirler, sade bir kompozisyona sahiptir. Perspektif kullanılarak yapılmış, işçilik ise vasattır. 18. yüzyıl minyatür özelliklerini taşır.

Katalog No: 204 (İs MÜ K 8)

Bulunduğu Yer: İstanbul Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi

Envanter No: 12740/YZ0824

Müstensih: Silinmiş (...) Hâmid (...)

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy başları

Ölçüleri: Belli Değil

Varak Sayısı: 117

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli açık kahverengi deri cildin zencerekleri yaldızlıdır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 237

Minyatür: Beş satılık yazı altında, siyah üzerine beyaz noktaları olan kuzu bir dikdörtgen içindeki Kâbe, ilk varakta yer almaktadır. Siyah örtülü, altın kuşağı ve kapısıyla görülen Kâbe'nin üzerinde, altın basık bir kemer bulunur. Kemerin yüzeyi, açıklıklar ile hareketlendirilmiş, her açıklığın içine altın bir nokta konmuştur. Basık kemerden, Kâbe'nin damına doğru tığlar yapılmıştır. Basık kemer alınlıkları ise stilize penç ve yapraklarla süslüdür.

Sonraki varakta, Mescid-i Nebevî betimlenmiştir. Sayfanın en üstünde, solda altın soğan bir kubbeyle örtülmüş Şebeke-i Saâdet mevcuttur. Siyah şebeke ardında defin hizasına göre yerleştirilmiş üç sanduka, altınla boyalıdır. Şebeke'nin yanında minber-i Nebî ve minberin külâhı hizasında, külâh ortada kalacak biçimde iki mihrap görülür. Mihraplar, birbirinden farklı fakat ikisinin de ortasından kandil sarkar. Minberin kaidesi ve köşk kısmının altı aynı şekilde bezenmiştir. Minberin korkuluğu, altın üçgenlerden oluşturulmuştur. Aynalığı ise mavi bir üçgen içine altın zemin üzerine penç ve dallarla doludur. Şebeke-i Saâdet'in altında bir sanduka daha fark edilir, bu sanduka Hz. Fatıma'ya ait olmalıdır. Minber altında da, bir çit içinde üç hurma ağacı yer alır. Ayrıca, soğan kubbeyle kapatılmış ve içinde kandil bulunun üç yapı daha avludadır.

Her iki tasvir de kırmızı-siyah kuzulu altın cedvel içindedir. Çoğunlukla altın kullanılarak yapılmış öğeler, minyatür tekniğinde tasvir edilmiştir. İşçiliğin iyi olduğu söylenebilir. Bu nüsha, en erken 18. yüzyıl başlarına ait olabilir.

Katalog No: 205 (İs SM K 8)

Bulunduğu Yer: İstanbul Sabancı Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: 103-0184

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: 154x106 - 113x63 mm.

Varak Sayısı: 113

Satır Sayısı: 9

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli kızıl renkli deri cildin salbek şemse ve köşebentleri yaldızlıdır.

Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 238, 239

Minyatür: Mekke şehrinin bulunduğu birinci sayfada, yedi minareli Mescid-i Harâm'ın tek sıra lacivert kubbeli revaklı avlusunda, kırmızı direklerle oluşturulmuş metafor dairesi içinde Kâbe, Makamât-ı Erbaa ve yürüme yolları bulunur. İbrahim Kapısı ve Dârü'n-Nedve de avlu şeklinde görülür. Kırmızı damlı Mekke evleri, mescidin güney ve batı cephesine bitişiktir. Doğu cephesindeki evler arasında bir medrese fark edilir. Güney cephesindeki evler arasından, arkadaki Mekke Dağları'na doğru kıvrımlı bir yol gider. Sayfa zemini sarı, gökyüzü mavi tonlarındadır.

Medine-i Münevvere'de üç tarafından evlerle sarılmış Mescid-i Nebevî, beş minareli ve iki avluludur. Ravzatü'l-Mübarek ilk avludur. Yüksek beden duvarları, kasnaklı mavi bir kubbeyle kapatılmıştır. Ravza'nın görülen cephesi üç kemerlidir ve yeşile boyalıdır. İkinci avluda, hurma ağaçları ve kuyu vardır. Avlu zemini, sarıdır. Sayfanın alt kısmında kırmızı kubbeli iki yapı, yan yanadır. İlk sayfadaki gibi evlerle dağlar arasında bir yol mevcuttur. Buradaki zemin ile dağlar yeşile boyanmıştır.

Kırmızı-siyah kuzulu altın cedvel içindeki şehir betimlemelerinde perspektif ve gölgelendirme yapılmıştır. Vasat bir işçiliğe sahip tasvirler, 18. yüzyıla görülen örneklerle benzerlik taşır.

Katalog No: 206 (İs SM K 9)

Bulunduğu Yer: İstanbul Sabancı Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: 103-0180

Müstensih: Mehmed Şâkir

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy sonları

Ölçüleri: 159x98 - 103x60 mm.

Varak Sayısı: 111

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Cildinin açık kestane rengi deri özgün dış kapakları gömme salbek şemseli ve köşebentlidir. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 240, 241

Minyatür: İlk sayfanın merkezinde, Mescid-i Harâm'ın bulunduğu Mekke şehri dağları ve evleriyle tasvir edilmiştir. Üç sıra mavi kubbeli revaklı avlusuyla mescid, yedi minarelidir. İbrahim Kapısı, Dârü'n-Nedve, Safâ ve Merve Tepeleri de gösterilmiştir. Avluda, kırmızı direkli metaf dairesi içinde Kâbe, mavi kırma çatıyla örtülü mezhep makamlarına ait yapılar, mavi kubbeli Makam-ı İbrahim, mavi külahlı minber-i şerîf, turuncu merdiven, Ben-i Şeybe Kapısı ile Kubbeteyn yer alır. Güney ve batı cephesindeki evler, mescide bitişiktir. Doğu cephesindeki evler arasında, bir medrese bulunur. Mekke evlerinin kırmızı gölgelikleri fark edilir. Kahverengi sıra dağlardan bir tanesinin tepesinde, mavi kubbeli bir yapı vardır.

Medine şehir betimlemesinde; Mescid-i Nebevî, evler, evler arasında bir medrese ve mavi kubbeli bir yapı surlar içindedir. Sur dışında, dikdörtgen şeklinde beyaz duvarları olan Cennetü'l-Baki'nin mezar taşları dikkat çeker. Mezarlık zemini, yeşildir. Mescid-i Nebevî tek sıra mavi kubbeli revaklarıyla, iki avlulu ve beş minarelidir. İlk avluda, Ravza yüksek beden duvarlarına sahip ve kasnaklı mavi bir kubbeyle kapatılmıştır. Önden ve yandan tek kemerli olarak görülen Ravza'nın altın şebekesinin zemini de yeşile boyalıdır. Minber ve mahfil de ilk avludadır. İkinci avluda ise sadece hurma ağaçları ve bir kuyu vardır.

İnce altın cedvel çekilmiş sayfaların zemini sarıya, gökyüzü ise maviye boyalıdır. Resim tekniğindeki minyatürlerin işçiliği oldukça başarılıdır. Gerçeğine uygun yapılmış bu çalışma, 18. yüzyıl sonlarında sonraki yıllara ait olmalıdır. Eserin hattatı Mehmed Şakîr'in²⁹¹ hocası Mehmed Saîd Berberzâde'nin vefat tarihi H. 1192 (M. 1778)'dir.²⁹²

Katalog No: 207 (İs SM K 10)

Bulunduğu Yer: İstanbul Sabancı Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: 103-0294

Müstensih: İbrahim Dâimî

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

²⁹¹ Mustafa Koç (Haz.), *Tuhfe-i Hattâtîn*, Klasik Yayınları, İstanbul, 2014, s. 366.

²⁹² Koç, *Tuhfe*, s. 354. Ayrıca bkz. Şevket Rado, *Türk Hattatları*, İstanbul, 1984, s. 181.

Ölçüleri: 172x113 - 113x67 mm.

Varak Sayısı: 77

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli cildinin kestane rengi deriden özgün dış kapakları yaldız gömme şemseli, köşebentli, enli pervazlıdır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 242, 243

Minyatür: Mekke şehri, birinci sayfadadır. Yedi minareli Mescid-i Harâm'ın üç sıra mavi kubbeli revaklı avlusuna, ayrıca İbrahim Kapısı ve Dârü'n-Nedve de avlu biçiminde eklenmiştir. Avluda, metaf alanının ortasında Kâbe ve Makam-ı İbrahim, yürüme yolları, mezhep makamlarına ait yapılar, minber-i şerîf, Ben-i Şeybe Kapısı ve Kubbeteyn bulunur. Mescidin kuzeydoğu köşesine denk gelen yere, yüksek bir duvar çekilmiş, daha önceki minyatürlerde de bu duvara hiç rastlanmamıştır. Duvara yakın bir medrese dikkat çeker. Mekke evleri, mescide üç cepheden bitişiktir. Doğu cephesindeki evler arasında medrese vardır ve bu diğer evlerden farklı olarak evlerin bacaları görülür. Evler ve arkadaki Mekke dağları arasında hudud sınırlarını belirten mîller çekilmiştir.

İkinci sayfadaki Medine şehri, surlar içine alınmıştır. Sur dışında da arasında medrese bulunan bazı evler, mescidler ve bazı yapılar mevcuttur. Mescid-i Nebevî; beş minareli ve iki avluludur. Minarelerin külahları, ilk sayfadaki gibi altındandır. Birinci avlu, ikinci avluya nispetle daha geniştir. Ravza-i Mutahhara birinci avluda, ön ve yan cephede iki kemerli ve mavi kubbeyle kapatılmıştır. Altın şebekesi ve altın alemi vardır. Minber-i Nebî ve bir yapı da ilk avludadır. İkinci avluya ise ortasında hurma ağaçları olan iki küçük yapı yerleştirilmiştir.

Sayfa zeminleri sarıya, dağlar ise koyu yeşildir. Mavi tonlarındaki gökyüzünde altından yıldızlar yapılarak, gece görüntüsü verilmiştir. Her iki şehir de alttan ve üstten dilimli basık kemer içine alınmıştır. Köşebentler, altın zemin üzerine penç, dal ve yapraklarla süslüdür. Pençlerin içine üç nokta iğne perdahtı uygulanmıştır. Siyah kuzulu altın cedvel çekilen kompozisyonun kenar suyu hatâyîlerle bezelidir.

Perspektif, üç boyut ve gölgelendirmenin yapıldığı örnekte işçilik de iyidir. Minyatürler, 18. yüzyıla ait olmalıdır. Yazmanın hattatı İbrahim Dâimi'nin vefat tarihi (H. 1170 M. 1757)²⁹³ de bunu destekler.

Katalog No: 208 (İs SM K 11)

²⁹³ Koç, *Tuhfe*, s. 51.

Bulunduğu Yer: İstanbul Sabancı Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: 103-0295

Müstensih: Ahmed Nâilî

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 19. yy

Ölçüleri: 192x115 - 123x70 mm.

Varak Sayısı: 135

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli cildinin kestane rengi deri dış kapakları, içleri rumilerle dolu açık yeşil ve nohudi zeminli salbekli şemseli, köşebentli ve enli pervazlı, kırmızı deri iç kapakları kenarları dilimli altınla konturlu baklava biçimleriyle süslemelidir. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 244, 245

Minyatür: Alttan ve üstten beşik kemerlerle oluşturulmuş beyzî form içindeki şehirlerin ilkinde, Mekke yer alır. Harem-i Şerîf'in altın külahlı yedi minaresi, tek sıra lacivert kubbeli revaklı avlusu, İbrahim Kapısı ve Dârü'n-Nedve ilavesi görülür. Safâ Tepesi, kubbeyle kapatılmışken, Merve Tepesi'nin üzeri açıktır. Beyaz duvarlı mescidin avlusunda, kırmızı direkli metaf dairesi içinde Hicr-i İsmail ile Kâbe, İbrahim Makamı ve merdiven vardır. Metaf dairesi dışında Makamât-ı Erbaa yer alır. Makam-ı Hanefî ve Makam-ı Şâfî'nin iki katlı oluşu dikkat çeker. Ayrıca avluda yürüme yolları, minber-i şerîf, Kubbeteyn ve Ben-i Şeybe Kapısı da vardır. Avluların zemini, altına boyanmıştır. Kırmızı damlı Mekke evleri, mescidin güney ve batı cephesinde, bitişik nizamdadır. Bir medrese, doğu cephesindeki evler arasındadır. Güney cephesindeki evler arasından, birkaç mavi kubbeli yapıya uğradıktan sonra dağlara ulaşan yol gider. Bunun dışında da bazı yapılar fark edilir. Kahverengi dağlar arasında mavi bir tepe ve o tepeden çıkan ışık huzmesi dikkat çeker. Burası, Nur Dağı olabilir. Sayfa zemini sarıdır.

Surlar içindeki Medine'de, Mescid-i Nebevî, dört taraftan evlerle kuşatılmıştır. Mescid evlerle uyumlu olarak kırmızı düz damlı ve beyaz duvarlıdır. İki avlulu mescidin beş minaresi de altın külahlıdır. Ravzatü'l-Mübarek, iki katlı yüksek kasnaklı mavi sivri bir kubbeyle örtülmüştür. Hilal biçimli alemi olan kubbeden, yukarıya doğru altın ışık huzmesi çıkar. Ravza'nın kemerlerinin arasından yeşil zemin görülür. Minber-i Nebî de ilk avludadır. İkinci avluda, beyaz duvarlı bir çit içinde hurma ağacı ve mavi kubbeli yüksek bir yapı tasvir edilmiştir. Mescid ile evler arasındaki yol sarıdır. Sur dışında Cennetü'l-Baki', bazı yapılar ve

kahverengi, yeşil dağlar betimlenmiştir. Cennetü'l-Baki''de iki türbe dikkat çeker. Bunlar, Hz. Abbas ile Hz. Osman'ın türbeleri olabilir. Cennetü'l-Baki' ile evler arasında yol bulunur. Beyazdan mavi tonlarına doğru giden mavi gökyüzü, ilk sayfadakiyle aynıdır. Bu sayfanın zemin renginde yeşil tercih edilmiştir.

Beşik kemer alınlıkları, lacivert zemin üzerine renkli penç, altın dal ve yapraklarla bezelidir. Ayrıca beyaz üç nokta kümeleriyle doldurulmuştur. Kırmızı-siyah kuzulu altın cedvel çekilen tasvirlerin ara suyu, hatâyîlerle süslenmiş ve hatâyîlerin arasında S şeklinde altın şeritler dolandır. Hatâyîler, tekrar altın cedvel içine alınarak, kompozisyon nihayetlendirilmiştir.

Tamamen resim mantığında yapılmış minyatürlerin işçiliği de oldukça muntazamdır. Bu el yazmasının hattatının vefat tarihi (H. 1229 M. 1813)²⁹⁴ ile minyatürler özellikleri birbirleriyle uyum içinde olmasından ötürü, tarih olarak 19. yüzyıl verilebilir.

Katalog No: 209 (İs SK 59)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00045 Aşir Efendi

Müstensih: Muhammed Halis

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: 177x110 - 108x57 mm.

Varak Sayısı: 86

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Vişne rengi deri cildin yaldızlı şemse ve zencerekleri bulunur. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 246

Minyatür: Mescid-i Harâm; yedi minareli, tek sıra lacivert kubbeli revaklı avlusu, İbrahim Kapısı ve Dârü'n-Nedve'yle birlikte ilk sayfada, Mekke şehrinin merkezindedir. Safâ Tepesi kubbeleriyle, Merve Tepesi ise üzeri açık haliyle görülür. Mescidin avlusunda, zikzaklı örtüsüyle Kâbe kırmızı direkli, beyaz zeminli metafor dairesi içindedir. Etrafında mavi kırma çatılı Makamât-ı Erbaa, İbrahim Makamı, Kubbeteyn, minber-i şerîf, Ben-i Şeybe Kapısı ve yürüme yolları vardır. Evler, güney ve batı cephesinde hem birbirine hem de

²⁹⁴ İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Hattatlar*, Maarif Basımevi, İstanbul, 1955, s. 218.

mescide bitişik vaziyettedir. Medrese, yine doğu cephesindeki evler arasında gösterilmiştir. Ön sıralardaki Mekke dağları kahverengidir ve hepsinin tepesinde kubbeli bir yapı bulunur. Bu kahverengi dağlar arasında ise mavi tepeler fark edilir. Evler ile dağların arasındaki mesafede mîller ve mescidler yer alır.

Mescid-i Nebevî beş minareli, tek sıra lacivert kubbeli revaklarıyla iki avlulu olarak Medine şehrinin merkezine yerleştirilmiştir. İki katlı kasnak üzerine mavi kubbeyle kapatılmış Ravza'nın önden ve yandan üç kemerle bölüdüğü anlaşılır. İlk avluda Ravza dışında mahfil, mihraplar ve minber-i Nebî vardır. İkinci avluda, kuyu, hurma ağaçları ve mavi kubbeli bir yapı sıralanmıştır. Evler, mescidin etrafında ilk sayfadaki gibi konumlandırılmış ve mescid ile birlikte surlar içine alınmıştır. Sur dışında, hurma bahçeleri ve bazı yapılar da betimlenmiştir. Köşelerdeki iki dağ kahverengi, aralarındakiler ise yeşildir. Yeşil dağların önüne sıra halinde hurma ağaçları dikilidir. Her iki sayfada, gökyüzü mavi tonlarındadır ve sayfa zemini de altınla doldurulmuştur.

Basık kemerler içine alınmış şehir betimlemelerine, kırmızı-siyah kuzulu altın cedvel çekilmiştir. Kemer alınlıkları, lacivert zemin üzerine altın dal ve renkli pençerle bezelidir.

Şehir tasvirlerinin bütün özelliklerini taşıyan bu nüshanın işçiliği vasattır. En erken 18. yüzyıla ait olabilir.

Katalog No: 210 (İs SK 60)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00528 Ayasofya

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: 165x109 - 110x65 mm.

Varak Sayısı: 118

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 247

Minyatür: İlk sayfada Harem-i Şerîf, ikincisinde ise Mescid-i Nebevî betimlenmiştir. Harem-i Şerîf yedi minareli, tek sıra mavi kubbeli revaklı avlusu ve İbrahim Kapısı'yla görülür. Minareler, mescide bitişik değil, müstakil olarak gösterilmiştir. Mescidin avlusunda Kâbe, Makamât-ı Erbaa ve minber yer alır. Kâbe siyah örtülü değil, altınla boyalıdır. Kuşağı

ve kapısı siyahtır. Makam binaları turuncu renkte ve mavi kubbeyle örtülmüştür. Minber ise turuncu olarak yandan betimlenmiştir. Revakların her birinden bir kandil sarkıtıldığı fark edilir. Mescid dışında da bazı kubbeli yapılar ile sayfanın alt kısmında iki hurma ağacı vardır.

Mescid-i Nebevî; tek avlulu ve mavi kubbeli revaklarla çevrilidir. Minare sayısı üçtür. Mescidin avlusundaki Ravza, mavi bir kubbeyle kapatılmıştır. İçleri altınla doldurulmuş, ayak ve baş şahideleri belli olan üç sanduka, defin hizasına göre yerleştirilmiştir. Minber-i Nebî, yine ilk sayfadaki gibi yandan tasvir edilmiştir. Ancak farklı olarak altın ve mavi renklerin tercih edildiği anlaşılır. Mescidin alt tarafında, hurma ağaçları arasında, birbirine benzer, ortalarından kandil sarkan üç mavi kubbeli yapı ile mescidin avlusundaki gibi mavi kubbeli, turuncu başka bir yapı mevcuttur.

Siyah kuzulu, altın cedvel çekilen tasvirlerde, perspektif sadece mescidlerin planında vardır. Onun dışındaki öğeler, minyatür tekniklerine uygun yapılmıştır. İşçilik kötüdür. Bu eserin, en erken 18. yüzyıl başlarına ait olabileceği söylenebilir.

Katalog No: 211 (İs SK 61)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 03973 Hâcî Mahmud Efendi

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 17. yy

Ölçüleri: 213x131 - 130x62 mm.

Varak Sayısı: 61

Satır Sayısı: 15

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kırmızı bez cilde sahiptir.

Resim No: 248

Minyatür: Birinci sayfada, bir mezarlık tasviri, ikincisinde ise Mescid-i Nebevî yer almaktadır. Bu mezarlık, Cennetü'l-Baki' olmalıdır. Karşı cepheden betimlenmiş, duvarları kırmızı ve kubbeli on türbe vardır. Türbeler, boyut olarak büyüklü-küçüklüdür. Türbe kapıları farklıdır. Bazıları tek kemerli, bazıları ise çift kemerli girişe sahiptir. Türbelerin arasında baş ve ayak şahideleri kırmızı olarak belirtilmiş, yatay dikdörtgen şeklindeki mezarlar, yandan tasvir edilmiştir. Mezarlığın, sadece alttan ve sağ yandan duvarlarla çevrili olduğu anlaşılır. Tasvire cedvel de çekilmemiştir.

Mescid-i Nebevî, dört minareli ve tek avlulu olarak gösterilmiştir. Minareler, tipik Osmanlı minaresi formundadır. Kûlahından kaide kısmına kadar minarenin bütün bölümleri görülür. Ravzatü'l-Mübarek, kubbeyle örtülüdür. Kubbe kasnağı yedi pencere ve bu kısım kırmızıya boyanmıştır. Beş sıra düzgün kesme taşla örülmüş bir şerit altına yerleştirilmiş kırmızı sandukalar, defin hizasına göre dir. Bunların da ayak ve baş şahideleri bellidir ancak şekil olarak ilk sayfadaki mezarlardan farklıdır. Avluda kırmızı bir mihrap ile minber-i Nebî de bulunur. Minber; kûlahı, köşk kısmı, kırmızı merdivenleri, kırmızı kapısı ve aynalı ile tipik Osmanlı minberlerindedir. Kapısı karşıdan, aynalık ve diğer kısımları ise yandan yapılmıştır. Mescidin beden duvarları da düzgün kesme taştan örülmüştür. Ravza'nın kubbe hizasında sekiz pencere ve Ravza'nın kasnağına benzer bir bölüm dikkat çeker. Bu sayfada da cedvel görülmez.

Sadece kırmızı ve siyah renkler kullanılarak gerçekleştirilmiş minyatürlerin işçiliği itinalıdır. Özellikle minareler ve minber bütün ayrıntılarıyla verilmiştir. Tamamen minyatür kurallarına uygundur. İşçilik de gayet muntazamdır. En erken, 17. yüzyıl dönemi olabilir.

Katalog No: 212 (İs SK 62)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 03986 Hâcî Mahmud Efendi

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: 208x126 - 125x76 mm.

Varak Sayısı: 123

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Tezhipler mülevvendir ve Rokoko tarzında yapılmıştır.

Resim No: 249

Minyatür: Mekke şehri, her zamanki gibi birinci sayfadadır. Tek sıra lacivert kubbeli revaklı avlunun planı, beşgendir. Mescidin yedi minaresi, İbrahim Kapısı, Dârü'n-Nedve ve Safâ Tepesi görülür. Avlu içinde, kırmızı direklerle tam daire şekli verilmiş metafor dairesi ortasında Kâbe, Hicr-i İsmail ve İbrahim Makamı vardır. Ayrıca, yürüme yolları, mezhep makamlarına ait binalar, Kubbeteyn, minber ve Ben-i Şeybe Kapısı mevcuttur. Mescid avlusuna ve doğu cephesinde kapı ve pencerelerin içine, bütünüyle iğne perdahtı uygulanmıştır. Kırmızı damlı, beyaz duvarlı Mekke evleri, doğu cephesi hariç, üç yönden

mescidi kuşatmıştır. Doğu cephesinde ise iki kahverengi dağ arasında bir medrese bulunur. Şehrin dışında da kahverengi sıra dağlar, şehir ile dağlar arasında mescidler yapılmıştır. Gökyüzü kırmızı tonlarında başlayıp, mavi tonlarında tamamlanmıştır.

Medine'deki Mescid-i Nebevî ile onu dört taraftan sarmış evler, surlar içindedir. Mescid, beş minareli, tek sıra lacivert kubbeli revaklarıyla iki avluludur. Önde ve yanda üç kemerle bölünmüş Ravza'nın kasnaklı mavi kubbeyle kapatıldığı görülür. Kubbeden yukarıya doğru çıkan ışık huzmesi dikkat çeker. Bu kısımda, bazı bozulmalar olduğu anlaşılır. İlk avluda, minber, mahfil ve iki küçük kubbeli yapı vardır. İkinci avluda da kuyu, hurma ağaçları ve bir kubbeli yapı mevcuttur. Surların dışında, sayfanın alt kısmında dağlar arasında bir medrese ve yeşil damlı bir yapı bulunmaktadır. Bu yapı ile sur kapısının arasında kıvrımlı bir yol gider. Bu yolun sağına ve soluna beyaz çadırlar yerleştirilmiştir. İki mescid, iki hurma ağacı ve yeşil dağlar, şehirde görülen diğer unsurlardır. İlk sayfadaki gibi mescidin avlusuna tamamen iğne perdahtı uygulanmıştır. Her iki tasvirin zemini altınla boyanıp, üzerine üç nokta iğne perdahtı işlemi yapılmıştır.

Siyah kuzulu altın cedvel çekilmiş tasvirler, resim mantığına göre yapılmıştır. Altının bolca kullanıldığı fark edilir. İşçiliğin başarılı olduğu söylenebilir. Tarih olarak, 18. yüzyıla öncesine ait olamaz.

Katalog No: 213 (İs SK 63)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00031 Hafid Efendi

Müstensih: Muhammed Saîd

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: 173x120 - 116x68 mm.

Varak Sayısı: 92

Satır Sayısı: 9

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Koyu kahverengi deri cildin şemse ve zencerekleri yaldızlıdır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 250

Minyatür: Mekke-i Mükerrreme şehri; Mescid-i Harâm, turuncu damlı, beyaz duvarlı evler ve kahverengi dağlardan müteşekkil olarak ilk sayfada bulunmaktadır. Gökyüzü, dağlar hizasına kadar beyaz, yukarısı ise maviye boyanmıştır. Mescid, altı minareli ve tek sıra

halinde mavi kubbeli revaklı bir avluya sahiptir. İbrahim Kapısı ve Dârü'n-Nedve de avlu biçimindedir. Safâ Tepesi önceki nüshalardan farklı olarak iki sıra kubbeyle kapatılmıştır. Mescidin avlusunda turuncu metafor dairesi içindeki Kâbe-i Muazzama ve mavi kubbeli üç yapıdan başka bir şey gösterilmemiştir. Mescidin kuzeydoğu köşesinden evlere doğru duvar çekilerek bir yol oluşturulmuştur. Doğu cephesindeki evler arasında bir medrese vardır. Mescidin yan duvarları kırmızıya boyanarak, gölge görüntüsü sağlanmıştır. Mescid zemini altına, diğer kısımlar ise yeşile boyanmıştır. Boşluklara, yeşillikler yerleştirilmiştir.

İkinci sayfadaki Medine-i Münevvere, surlar içine alınmıştır. Dört cepheden kuşatılmış evlerin ortasında kalan Mescid-i Nebevî; üç minareli, tek sıra mavi kubbeli revaklarıyla, iki avluludur. Ravza, ilk avluda yer alır ve mavi kubbeyle örtülüdür. İlk avluda mavi kubbeli bir yapı, ikinci avluda da iki kubbeli bir yapı mevcuttur. Surların dışında, sayfanın alt kısmında da evler ile medrese vardır. Surların yan tarafı da kırmızıya boyalıdır. Kahverengi tek bir dağ görülür. Bu dağın üzerinde, gökyüzünde yatay üç sanduka dikkat çekicidir. Ravza'nın içinde gösterilemeyen sandukalar, buraya yerleştirilmiş gibidir. Mescid zemini ve diğer kısımlar, ilk sayfadakiyle aynı renktedir.

Altan ve üstten beşik kemerle oluşturulmuş beyzî form içindeki tasvirlerle, siyah kuzulu altın cedvel çekilmiştir. Kemer alınlıkları, kırmızı zemin üzerine altın bitkisel motiflerle doludur.

Perspektif ve derinliğin fark edildiği minyatürlerin bakış açısı, diğerlerinden farklıdır. Genellikle yukarıdan ve ortadan gördüğümüz şehirler, bu örnekte daha yandan bakılmış izlenimi verir. İşçiliğin pek de iyi olmadığı bu yazmanın minyatürleri, 18. yüzyıla ait olmalıdır.

Katalog No: 214 (İs SK 64)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00039-002 Hüsrev Paşa

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 17.yy

Ölçüleri: 205x130 - 135x70 mm.

Varak Sayısı: 20-91

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Belli Değil

Resim No: 251

Minyatür: Birinci sayfa, Harem-i Şerîf'e; ikincisi ise Mescid-i Nebevî'ye ayrılmıştır. Hilal şeklindeki metafor alanı içinde Kâbe, altın kuşağı, Hicr-i İsmail ve Hacerü'l-Esved taşıyla birlikte gösterilmiştir. Mezhep makamları, ortasından kandil sarkan uzunlamasına dikdörtgen bir form halinde Kâbe'nin üst tarafına ikisi sağda, ikisi solda olacak şekilde yerleştirilmiş ve hangi mezhebe ait oldukları üzerine yazılarak belirtilmiştir. Makamların arasında ve Kâbe'nin tam üstüne denk gelen yerde bir kapı vardır. Kapının tepesi, mihrabiye biçiminde ve tuğlarla bezelidir. Kâbe'nin sol yanında *Kubbe-i Abbas*, şekil itibarıyla mezhep makamlarına benzer. Kâbe'nin altında, Makam-ı İbrahim bulunur. Onun altında da solda, Zemzem Kubbesi, sağ köşede minber yer alır. Zemzem Kubbesi'nin içinde kova vardır. Minberin köşk bölümünün altı çift sıra olarak tasarlanmış ve her birinden kandil sarktığı görülecek şekilde açık bırakılmıştır ki keza minberin kaidesi de bu şekildedir. Minber korkuluğu turuncu, alınlığı pembe, kapısı yeşil, külâhı altın rengindedir.

İkinci sayfanın üst sağ köşesindeki Ravza-i Mutahhara'nın kubbesi, ilk sayfadaki gibi mihrabiye formunda ve bezelidir. Pembe bir kuzuyla dikdörtgen şekli verilmiş Ravza'nın zemini, turkuaz rengindedir. Altınla doldurulmuş yatay dikdörtgen sandukalar, defin hizasındadır. Ravza'ya bitişik bir sanduka daha bulunur ve bunun da Hz. Fatıma'ya ait olduğu yazılıdır. Sayfanın sağ alt köşesine yine minber yerleştirilmiştir. Renk ve form olarak ilk sayfadakine benzer fakat buradaki minber külâhı oldukça uzun tutulmuş ve tepesine kocaman boynuz biçimli bir hilal konmuştur. Ayrıca, burada üçgen şeklinde altından minber sancağı da fark edilir. Kürsi ve hurma ağacı da avlu bulunan unsurlardır.

Siyah kuzulu altın cedvelin dışında iki sayfada da, üç şerefeli minare dikkat çeker. Sayfadaki tüm öğelerin ne olduğu, üzerindeki ifadelerden anlaşılır. Minberlerin yandan verilmesi hariç, hepsi karşı cepheden bir bakış açısıyla betimlenmiştir ki bu da minyatür tekniğine uygundur. İşçiliğin başarılı olduğu söylenebilir. Tasvirler, en erken 17. yüzyıla ait olabilir.

Katalog No: 215 (İs SK 65)**Bulunduğu Yer:** İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi**Envanter No:** 01501 İ. İsmail Hakkı**Müstensih:** Belli Değil**Nakkaş/Müzehib:** Belli Değil**Tahmini Tarihi:** 18. yy ortaları**Ölçüleri:** 167x105 - 120x60 mm.

Varak Sayısı: 76

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Yeşil bez cildi bulunur.

Resim No: 252

Minyatür: Birinci sayfada minber-i şerîf, ikincisinde ise üç sanduka bulunmaktadır. Minber külahı altınla doldurulmuş ve tepesindeki alem hilal biçimlidir. Köşk kısmı ve altı, kısımlara ayrılmıştır. Kaidesi de kemer açıklıkları halindedir. Kırmızı korkuluğu bulunan minberin kapısındaki alem de yine hilal şeklindedir.

Sandukalar, defin hizasına göre yerleştirilmiştir. Yatay dikdörtgen şeklinde ve içleri altınla doldurulmuş sandukaların kime ait oldukları yanlarına siyah mürekkeple yazılıdır. Sandukalardan sadece ortadakinin baş ve ayak şahideleri görülür. Diğer ikisinden yukarıdakinin baş şahidesi, alttakinin ise ayak şahidesi sayfanın cedveline bitişik vaziyettedir.

Minberin de, sandukaların da üstünde beşik kemer vardır. Dikdörtgen bir çerçeve içine alınmış öğelerin üzerinde de ikinci bir beşik kemer yer alır. Bu kısım da cedvel içindedir.

Yandan bir bakış açısıyla tasvir edilmiş minyatürlerin üst kısmı yarım kalmış gibidir. Üzerinde küflenmeler de olmuştur. Vasat bir işçiliğe sahip bu çalışmaya benzer örnekler daha çok 18. yüzyıl ortalarında görüldüğü için bu nüshanın tarihi de o zamana ait olmalıdır.

Katalog No: 216 (İs SK 66)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 01536 Laleli

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy ortaları

Ölçüleri: 137x93 - 103x59 mm.

Varak Sayısı: 121

Satır Sayısı: 9

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi deri cildin yaldızlı zencerekleri vardır.

Resim No: 253

Minyatür: Birbirine benzer formun altına yerleştirilmiş minyatürlerin ilk varağında, büyük altın bir kandil altında defin sırasına göre hizalanmış üç sanduka baş ve ayak

şahideleriyle birlikte görülür. Yatay dikdörtgen şeklindeki sandukaların içi, altınla doldurulmuştur.

İkinci sayfada minber-i şerîf yine aynı kandil altındadır. Minber külahı, kapısının bir yarısı ve korkuluğu altındandır. Aynalıği ise küçük yatay karelere ayrılarak, mavi, kırmızı ve turuncu renklere boyanmıştır. İlk sayfadaki gibi bu kısım kırmızı kuzu içindedir.

Kırmızı zemin üzerine mavi noktalarla hareketlendirilmiş kuzu içindeki dikdörtgen yatay şeritin içi, birbiri içine geçmiş altın kıvrımlı dal ve yapraklarla doludur. Onun üstü ise mihrabiye biçimindedir ve tığlarla sonlandırılmıştır. Çift sıra kırmızı kuzu, altın, mavi ve yine altın cedvel çekilerek, üç taraftan kompozisyon sınırlandırılmıştır.

Minyatür tekniğine uygun yapılmış tasvirlerin işçiliği vasattır. Kompozisyon bakımından 18. yüzyıl ortalarına ait nüshalara benzer.

Katalog No: 217 (İs SK 67)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 1541 Laleli

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy başları

Ölçüleri: 174x112 - 119x67 mm.

Varak Sayısı: 88

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 254

Minyatür: Birinci sayfanın ortasında, Kâbe altınla boyanmış şekilde gösterilmiş ve sadece ön kısmında siyah örtü bulunmaktadır. Kâbe'nin kenarlarına, altından dört minare yerleştirilmiş ve Kâbe tek sıra mavi kubbeli bir dikdörtgen içine alınmıştır. Bu dikdörtgenin içinde iki minare daha vardır ve bütün minarelerin alemi, hilal biçimlidir. Kâbe'nin alt tarafında birbirinden farklı beş farklı yapı yer alırken, üst tarafında da ters şekilde tasvir edilmiş ortasından kandil sarkan revaklar mevcuttur. Kâbe'nin sol üst kısmında ise üzeri kubbeyle örtülü bir kuyu vardır. Sağ alt köşede içinde siyah sanduka bulunan bir yapı dikkat çekicidir.

İkinci sayfada Mescid-i Nebevî'nin avlusu betimlenmiştir. En üstte, sol köşeye minber-i şerîf yerleştirilmiştir. Minberin kapısı, külahı, korkuluk, köşk ve sancağı altındandır.

Köşk ve kapıda ayrıca yeşil de kullanılmıştır. Minberin üstünde, ortasında kandil olan mihraplar fark edilir. Defin hizasındaki sandukaların hepsi ayrı ayrı kubbeyle kapatılmış, dikdörtgen bir yapı içindedir. Kubbelerin tepesinde hilal şeklinde alem bulunur. Hz. Peygamber'e ait olan kubbe, diğerlerinden ayrı tutulmuş ve üzerinden ışık huzmeleri çıkar. Ayrıca burada, kandil sayısı diğer sandukaların üzerindeki kandillerden daha fazladır. Ortadaki sandukanın üzerindeki kubbeden bir hurma ağacı yukarıya doğru gider. Sağ tarafında da bir hurma ağacı yer alır. Altından ayakları olan siyah bir mahfil ve başka yapılar da tasvirde görülen diğer elemanlardır. İlk sayfadaki gibi burada da sağ alt köşede içinde siyah sanduka olan kubbeli ve altın alemlî bir yapı fark edilir. Bu, Hz. Fatıma'nın sandukası olmalıdır.

Siyah kuzulu altın cedvel içindeki unsurların hepsi minyatür tekniğinde tasvir edilmiştir. İtinalı bir işçiliğe sahip bu nüsha, en erken 18. yüzyıl başlarına ait olabilir.

Katalog No: 218 (İs SK 68)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00208-001 Mihrişâh Sultan

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy başları

Ölçüleri: 180x140 - 150x70 mm.

Varak Sayısı: 62

Satır Sayısı: 23

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Belli Değil

Resim No: 255

Minyatür: Tek sayfa halindeki tasvirde, sadece Mescid-i Nebevî yazmanın (a) varağında betimlenmiştir. Dört köşesine dört minare yerleştirilmiş mescidin kapıları da gösterilmiş ve hangi kapılar oldukları üzerindeki yazılarla belirtilmiştir. Ravza üst tarafta altın sivri bir kubbeyle örtülüdür. Ravza hizasındaki avlu, revaklarla dikey bir şekilde ikiye bölünmüştür. Sağdaki avluda üstte ve altta iki mihrap, ortada minber; soldaki avluda ise hurma ağaçları, kuyu ve mahfil bulunmaktadır.

Kırmızı, siyah ve altın kullanılarak yapılmış minyatürün işçiliği vasattır. Klasik minyatür tekniğine uygun olan bu çalışma, 18. yüzyıl başlarından daha erken bir tarihe ait olamaz.

Katalog No: 219 (İs SK 69)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00063 Pertev Paşa

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy ortaları

Ölçüleri: 165x110 - 110x80 mm.

Varak Sayısı: 66

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Tezhipler mülevvendir ve Rokoko tarzındadır.

Resim No: 256

Minyatür: Mekke şehir betimlemesinin yer aldığı ilk sayfada, yedi minareli Mescid-i Harâm düzgün dikdörtgen bir plana sahip değildir. Tek sıra mavi kubbeli revaklı avluya, İbrahim Kapısı ile Dârü'n-Nedve de eklenmiştir. Safâ ve Merve Tepe'leri aslına uygun şekildedir. Safâ Tepesi kemerli ve üzeri düz damla kapatılmışken, Merve Tepesi'nin üzeri açıktır. Mescidin avlusunda Kâbe ve Hicr-i İsmail kırmızı direkli metaf dairesi içindedir. Mezhep makamlarına ait yapılar, İbrahim Makamı, minber-i şerîf, iki tekerlekli merdiven ve Ben-i Şeybe Kapısı görülür. Kırmızı damlı, beyaz duvarlı Mekke evleri, üç cepheden mescidi sarmıştır. Doğu cephesindeki evlerin arasında medrese bulunur. Bu medresenin avlusu, Mescid-i Harâm'ın avlusu, İbrahim Kapısı ile Dârü'n-Nedve'nin avlularının zemini altınla doldurulup, üzerine iğne perdahtı uygulanmıştır. Şehrin dağları ile evler arasında kubbeli yapılar vardır. Ayrıca bir yol da mevcuttur. Gökyüzü de mavi, sayfa zemini toprak tonlarındadır.

Surlar içindeki Medine şehri, genelde olduğu gibi ikinci sayfadadır. Beş minareli ve iki avlulu Mescid-i Nebevî'nin revakları tek sıra mavi kubbeyle örtülüdür. Ravza-i Mutahhara, minber-i Nebî ve mahfille birlikte ilk avluda, kuyu, hurma ağacı ve mavi kubbeli bir yapı da ikinci avludadır. Ravza, sarı kasnaklı mavi bir kubbeyle kapatılmış ve Hz. Peygamber'e hürmeten yüksekçe betimlenmiştir. Bu şekilde betimlenişi, havada durur izlenimi vermiştir. Mescidin avlu zemini, ilk sayfadakiyle aynı şekildedir. Evler, sadece iki cephede mescide bitişik vaziyette iken, diğer iki cephede mesafelidir. Surların dışında, Cennetü'l-Baki', mavi kubbeli yapılar ve yeşil dağlar görülür. Mavi kubbeli yapılardan biri ile evler arasında bir yol gider. Sayfa zemini, yeşile boyanmıştır.

Altından ve arada yaprakların dolandığı beşik kemerle oluşturulmuş beyzî form içindeki tasvirlerle, yeşil-siyah kuzulu altın cedvel çekilmiştir. Kemer alınlıkları, lacivert zemin üzerine penç ve yapraklarla yapılmış motifle bezelidir.

Perspektif, derinlik ve gölgelendirmenin görüldüğü minyatürlerin işçiliği de muntazamdır. Canlı renkler kullanılmıştır. En erken, 18. yüzyıl ortalarına ait olabilir.

Katalog No: 220 (İs SK 70)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00144 Nuri Arlasez

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: 150x100 - 100x53 mm.

Varak Sayısı: 90

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli kahverengi deri cildin şemse, köşebent ve zencerekleri yaldızlıdır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 257

Minyatür: Mescid-i Harâm, mescidin doğu cephesindeki kırmızı damlı, bacalı, beyaz duvarlı evler ile dağlardan ibaret Mekke, birinci sayfada betimlenmiştir. Yedi minareli mescidin lacivert kubbeli revakları, tek sıradır. İbrahim Kapısı ve Dârü'n-Nedve de avlu biçiminde görülür. Safâ Tepesi'nin kemeri, mescidin güneydoğu köşesindedir. Kuzeydoğu köşesinde ise evlere doğru bir duvar örülmüştür. Mescidin avlusunda, kırmızı direkli metafor dairesi içinde Kâbe, minber-i şerîf, kırma çatılı mezhep makamlarına ait yapılar, Kubbeteyn, Ben-i Şeybe Kapısı mevcuttur. Mor renkli hatıllar, dikkat çeker. Mescidin güneyinden, arkadaki dağlara doğru giden bir yol ve bu üzerinde mîller vardır.

Mescid-i Nebevî; evler, Cennetü'l-Baki' ve dağlardan müteşekkil Medine de ikinci sayfada tasvir edilmiştir. Beş minareli ve iki avlulu mescidin revakları, Mescid-i Harâm'a benzer. Ravza-i Mutahhara, yüksekçe beden duvarlara sahip ve mavi bir kubbeyle kapatılmıştır. Ön cephesindeki kırmızı şebekeden, defîn hizasındaki üç sanduka fark edilmektedir. Buranın zemini, sayfa zeminleri gibi altınla boyanmıştır. İkinci avluda hurma ağacı ve mavi kubbeli bir yapı yer alır. Dağlar, ilk sayfayla uyumlu olarak yeşilimtırak, gökyüzü ise gri tonlarındadır.

Siyah kuzulu altın cedvel çekilen minyatürler, perspektif, derinlik ve gölgelendirmeler uygulanmıştır. Sade bir kompozisyona sahip bu nüshada işçilik vasattır. 18. yüzyıl ve sonrasında yapılmış olabilir.

Katalog No: 221 (İs SK 71)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00507-002 Reşid Efendi

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Müstensih: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy ortaları

Ölçüleri: 155x98 - 102x54 mm.

Varak Sayısı: 82-181

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Yeşil bez cilde sahiptir.

Resim No: 258

Minyatür: Birinci sayfada, lacivert dilimli at nalı kemer altından sarkan altın bir kandil altında, Şebeke-i Saâdet bulunmaktadır. Altın şebeke, düzgün olmayan karelere bölünmüş ve burada yatay dikdörtgen şeklindeki sandukalar, defin sırasında göre hizalanmıştır. Altınla doldurulmuş sandukaların etrafı, turkuaz rengine boyalıdır. Sandukalar, şebekenin sağ üst köşesine yerleştirilmiştir. Altta; alttan yukarıya doğru sırasıyla pembe, siyah, turuncu, siyah renkli yatay şeritlerden oluşturulmuş bir kaide üzerine şebekenin oturtulduğu görülür.

Minber-i şerîf, basık kemerden sarkan turkuaz renkli bir kandil altında ve ikinci sayfadadır. Altın külâhın ucunda hilal biçimli bir alemi olan minberin kapısı oldukça büyük yapılmıştır. Kapı kanatları pembe, üst kısmı altındır. Korkuluğu da kapıyla uyumlu olarak altın ve pembe renktedir. Aynalığı ise, turuncu bir üçgen içinde lacivert zemin üzerine renkli pençer konularak yapılmıştır. Minber kapısının sağ tarafında, kapının yarı hizasına denk gelen yere kadar kaidesi olan bir çit üzerinde bir hurma dikkat çekicidir. Bu hurma ağacına, bu tür kompozisyonlarda daha önce rastlanmamıştır.

Kemer alınlıkları, her iki sayfada da turkuaz zemin üzerine kırmızı pençe yapılmış bir motifle doludur. Siyah kuzulu altın cedvel çekilmiştir. İşçiliği pek iyi olmayan bu eser tarih olarak, 18. yüzyıl ortalarında yapılmış olabilir.

Katalog No: 222 (İs SK 72)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 01757 Serez

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: 165x107 - 121x67 mm.

Varak Sayısı: 81

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Vişne rengi deri cildin yaldızlı şemse, köşebent ve zencerekleri vardır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 259

Minyatür: İlk sayfada, Harem-i Şerîf ve dağlardan meydana getirilmiş Mekke şehri, ikincisinde ise Mescid-i Nebevî, dağlar ve boşluklara yerleştirilmiş hurma ağaçlarıyla Medine görülür. İlk sayfanın sağ tarafında bir kısım yırtılmış olduğundan, mescidin kaç minaresi olduğu tam olarak anlaşılamaz. Mescidin tek sıra lacivert kubbeli revaklı avlusunda, metafor dairesi içinde Kâbe, mezhep makamlarına ait yapılar ile Kubbeteyn yer almaktadır. İbrahim Kapısı da avlu şeklinde mescide eklenmiştir.

Mescid-i Nebevî, beş minareli ve iki avluludur. Revak kubbeleri tek sıra halinde ve lacivert renklidir. Ravza, mavi bir kubbeyle örtülü ve turuncu şebekeli olarak betimlenmiştir. Revaklar üzerine oturtulmuş Ravza'nın bu şekilde tasviri, Hz. Peygamber'in makamına hürmetten olabilir. Minber-i Nebî birinci avluda oldukça küçük olarak yapılmış, hurma ağaçları ile bir yapı ikinci avludadır. Beyaz duvarlı beden duvarları olan mescidin revakları da Harem-i Şerîf'teki gibi kırmızıdır.

Kırmızı-siyah kuzulu, altın cedvel çekilen tasvirlerin zemin rengi sarı, dağlar kahverengi, gökyüzü de beyaz-mavi tonlarındadır. Perspektif mescidlerin planında, derinlik ve gölgelendirme dağlarda fark edilir. İşçilik vasattır. En erken, 18. yüzyıla ait olabilir.

Katalog No: 223 (İs SK 73)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 01761 Serez

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: 160x105 - 106x60 mm.

Varak Sayısı: 81

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi deri cild salbek şemselidir.

Resim No: 260

Minyatür: Birinci sayfada, minber-i şerif turuncu zinciri olan altın bir kandil altındadır. Altın külahının tepesinde hilal alemler bulunan minberin köşk kısmı ve korkuluğu turuncu ile altın rengindedir. Köşk bölümünün altı, açık bırakılmıştır. Aynalığında ise turuncu bir penç bulunur. Kapısı da altınla doldurulmuştur. Minber köşk kısmından turuncu sapı olan yeşil bir sancak çıkar. Minberin altın kaidesi cedvelin dışına taşırılmış ve cedvel de onun etrafından çekilmiştir.

Ravzatü'l-Mübarek, ikinci sayfadadır. Kesme taştan bir kasnak üzerine altın kubbesi olan Ravza'nın iç kısmının zemini, yeşildir. Burada, altından üç sanduka defin hizasına göredir. Kasnakta, altınla doldurulmuş beş pencere vardır. Ravza'nın girişi de kırmızı parmaklıklarla gösterilmiş ve zemini sarıya boyanmıştır. Ravza'nın yanlarına ikişer şamdan yerleştirilmiş ve buranın zemini de turuncu üzerine kırmızı geometrik şekillerle bezenmiştir. Kaide kısmı, yine ilk sayfadaki gibidir.

Minber aynalığı ve köşkü ile Ravza'nın sandukaları yandan; minber kapısı ve Ravza karşı cepheden bir bakış açısıyla tasvir edilerek, minyatür kurallarına uygun olarak yapılmıştır. Ayar düşük bir altın kullanılmış ve yer yer küflenmeler olmuştur. Çalışmanın işçiliği de kötüdür ve 18. yüzyılda yapılmış olabilir.

Katalog No: 224 (İs SK 74)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 01760 Serez

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: 159x105 - 117x64 mm.

Varak Sayısı: 76

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi deri cildin yaldızlı şemse, köşebent ve zencerekleri vardır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 261

Minyatür: İlk sayfadaki Mescid-i Harâm'ın mavi kubbeleri sadece iki cephede görülür. Avluda Kâbe; altın kuşaklı siyah örtüsü, kapısı, Hacerü'l-Esved, Altın Oluk ve Hicr-i İsmail ile birlikte yer alır. Kâbe'nin hemen altında iki tekerlekli, üç basamaklı yeşil bir merdiven bulunmaktadır. Üç mavi kubbeli yapıdan ikisi Kubbeteyn, diğeri de Zemzem Kubbesi olmalıdır. Zemzem Kubbesi olduğu, içindeki kuyudan anlaşılır. Sayfanın sağ alt köşesine minber-i şerîf yerleştirilmiştir. Kapısının ve köşkünün üzeri külahla kapatılmış minberin, hilal biçimli alemleri vardır. Korkuluğu kırmızı ve yeşil, aynalığı ise turuncu renktedir. Mescidin batı cephesinde kubbeleri bölen iki büyük mavi kubbeli yapı mevcuttur. Mescid dışında, sayfanın sol üst köşesinde bir yapının sadece beyaz duvarı ve altın kaidesi fark edilir.

Mescid-i Nebevî'nin genel olarak planı, kubbeleri, minberi ilk sayfayla aynı biçimdedir. Avluda Ravza, tepesinde hilal alemleri bulunan mavi bir kubbeyle örtülüdür. Altın şebeke ardında yeşil üç sanduka, defin hizasındadır. Ravza'nın hemen yanında mavi kubbeli ve revaklı bir yapı bulunur. Bu ikisi, ince altın yatay bir şeritle altta bulunan hurma ağacı, mavi kubbeli küçük bir yapı ile minberden ayrı tutulmuştur. İlk sayfada mescid dışında yarım olarak görülen yapı, burada bütünüyle görünür. Yapının yeşil bir kapısı ve mavi kubbesi mevcuttur.

Mescidlerin avlu zeminleri pembe, diğer kısımlar sarıya boyanmıştır. Siyah kuzulu altın cedvel çekilen tasvirlerde, minyatür teknikleri uygulanmıştır. Perspektif sadece mescidin planında biraz verilmeye çalışılmıştır. İşçiliği vasat olan bu eser, en erken 18. yüzyıl dönemi olabilir.

Katalog No: 225 (İs SK 75)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00214 Süleymaniye

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy ortaları

Ölçüleri: 202x132 - 143x82 mm.

Varak Sayısı: 90

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Siyah deri cildin yaldızlı şemse, köşebent ve zencerekleri vardır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 262

Minyatür: Dilimli sivri kemer altındaki minber-i şerif, ilk sayfada yer alır. Kemer alınlıkları, lacivert zemin üzerine altın penç, dal ve yapraklarla bezenmiştir. Minberin külâhı ve korkuluğu altındandır. Külâhın ve kapının alemleri hilal şeklindedir. Köşk kısmı ve alt tarafı dört bölüme ayrılmış, en üstteki ve ortadaki bölüm aynı şekilde, sarı zemin üzerine siyah motiflerle süslüdür. Diğer iki bölüm, renk olarak aynı fakat motif olarak farklıdır. Üstteki bölümde, pembe zemin üzerine geometrik biçimlerin tercih edilmişken; altta bitkisel bezemeler kullanılmıştır. Altta kemer açıklıkları üçe ayrılmış ve her birine mavi zemin üzerine beyaz penç yerleştirilmiştir. Aynalığı da birbiri içine geçmiş sekizgenlerle doludur. Kapısının yarısı altınla, diğer yarısı kırmızı zemin üzerine beyaz S kıvrımlarıyla süslü olarak yapılmıştır. Bu tür kompozisyonlarda minber genelde tam sayfa halinde olurken, bu nüshada küçük tutulduğu fark edilir. Minber kemerle birlikte, aralarda pembe ve kırmızı pençleri olan altın anahtarlı zencerek içindedir.

İkinci sayfada, beşik kemerden sarkan zincirli altın, büyükçe bir kandil altında; defin hizasında yatay dikdörtgen şeklindeki üç sanduka bulunur. Beşik kemer alınlıkları, lacivert zemin üzerine beyaz sarmal rûmîlerle süslenmiştir. En üstteki sandukanın sadece ayak şahidesi, diğerlerinin ise hem ayak hem de baş şahidesi vardır. Hz. Peygamber'e ait sandukanın içi altın zencerek şeklinde yapılarak, diğer ikisinden ayrı tutulmuştur. Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in sandukaları da yeşil zemin üzerine kıvrımlı beyaz rûmîyle bezelidir. Beşik kemerin üstü, sure başı formundadır. Sandukalar, kemer ve sure başı formu, ilk sayfadaki gibi anahtarlı zencerek içindedir.

Sayfalardaki ara suyu; altın üzerine geometrik şekillere bölünerek, aralara kırmızı ve mavi pençlerle yerleştirilmiş bir form biçimindedir. Ara suyundan sonra, anahtarlı zencerek yine tekrar edilmiş ve son olarak da kenar suyu, hançer yapraklı rûmîlerle tamamlanmıştır.

Minyatür tekniklerine uygun yapılmış minyatürlerin işçilik bakımından başarılı olduğu söylenebilir. 18. yüzyılın ortalarında görülen örneklerle benzerlik gösterir.

Katalog No: 226 (İs SK 76)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00202 Tahir Ağa Tekke

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy ortaları

Ölçüleri: 165x105 - 120x65 mm.

Varak Sayısı: 75

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi deri cildin yaldızlı şemse, köşebent ve zencerekleri vardır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 263

Minyatür: Aynı şekilde tasarlanmış kırmızı basık kemer altında ilk sayfada Şebeke-i Saâdet, ikincide ise minber-i şerîf bulunmaktadır. Bu kemerler, sütun başlığı gibi bir form üzerine biner. Bu form, yeşil zemin üzerine altın noktalarla doludur. Kemer alınlıkları, lacivert zemin üzerine pembe çiçek ve yapraklarla doludur. Birinci sayfadaki üç kandilden; kenarlardakiler uzun, ortadaki ise kısadır. Kandillerde ve zincirlerinde, altın, yeşil ve kırmızı renk kullanılmıştır. Kemer alınlıklarında, kandillerde ve kemerin bindiği formda, iğne perdahtı uygulanmıştır. Dilimli at nalı kemerle kapatılmış şebekenin zemini, gridir. At nalı kemerin dilimleri, birbiri içine geçmiş yarım daire şeklindedir. Kesişim yerleri, turuncu zemin üzerine stilize penç motifiyle bezeli iken, diğerleri mavi zemin üzerine beyaz pençlerle süslüdür. At nalı kemerin tepesinde, altın hilal biçimli alemler olan bir tepelik vardır. At nalı kemerden de bir kandil sarkar. Şebeke ardında, defin hizasına göre sıralanmış yatay dikdörtgen şeklinde, altın üç sanduka mevcuttur. Şebekenin iki yanında anahtarlı zencerek şeklinde iki sütun bulunur ve tepesindeki alemler yine hilal biçimindedir. Şebeke, aşağıdan yukarıya doğru sırasıyla mavi, kırmızı ve turuncu kuzulardan oluşturulmuş bir kaide üzerine oturtulmuştur.

Sonraki sayfada minber, kemerden sarkan üç kandil altındadır. Kandillerden ortadaki, diğer ikisine nazaran daha uzun tutulmuştur. Minber, ilk sayfadakiyle aynı kaide üzerine yerleştirilmiştir. Minber külâhı üçgen, köşkü ise uzunlamasına dikdörtgen, pembe bir kuzuyla çevrelenmiştir. Külâhının içi altın zemin üzerine bitkisel motiflerle bezelidir. Köşk ve alt kısmı ise kemer açıklığı şeklinde, açık bırakılmıştır. Korkuluğu altındandır. Aynalığı da kırmızı üçgen kuzu çerçeve içinde, basık kemer alınlıkları ile uyumlu şekilde süslenmiştir. Kapısı yine yeşil bir kuzu çerçeve içindedir ve içi altınla boyalıdır. Kapı üzerinde üç rûmî tepeliğine benzer form bulunur.

Kırmızı-siyah kuzulu altın cedvel içindeki tasvirlerin işçiliği muntazamdır. Bu kompozisyon örneklerine 18. yüzyıl ortalarında sıkça rastlanır.

Katalog No: 227 (İs SK 77)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00332 Yazma Bağışlar

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: 150x100 - 105x60 mm.

Varak Sayısı: 118

Satır Sayısı: 9

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi deri cildin salbek şemse ve köşebentleri vardır.

Resim No: 264

Minyatür: İlk sayfa, yatay olarak betimlenmiştir. Burada üç dilimli sivri kemer açıklığı vardır. Kenarlardaki kemerin içinde mahfil, ortadakinde ise mihrap görülür. Mihrabın üst kısmı, bitkisel bir motifle süslüdür ki benzer süslemele,r sütunların üzerinde de bulunur. Ortadaki kemerin sivri ucunda bir hilal fark edilir. Bahsedilen bu öğeler, sadece pembe renk kullanılarak betimlenmiştir. Aynı sayfada, muhtemelen daha sonradan siyahla yapılmış, bazı eklemeler dikkat çeker. Mihrabın tam üzerine bir minber-i şerif yerleştirilmiştir. Minberin kapısı üzerinde hilal biçimli alem mevcuttur. İki yandaki sivri kemerlerin ucuna ve ortadaki kemerin dilimleri arasına, yaprak şeklinde motifler konmuştur. Daha önceki minyatürlerde böyle bir kompozisyona rastlanmamıştır.

Bir sonraki sayfada, dilimli sivri kemer altında Şebeke-i Saâdet yer alır. Sivri kemer, iki sütun üzerine binmiş şekildedir. Kemer alınlıkları pembe zemin üzerine, çiçeklerle bezelidir. Bu çiçeklerin çıkış yeri, sütun başlıklarıdır. Kemerden büyük ve oldukça süslü bir kandil, şebekeye doğru sarkar. Şebekenin iki yanında ve ortasında, tepesinde hilal şeklinde alem olan çıkıntılar vardır. Onların arasına da çiçek motifleri betimlenmiştir. Şebeke; küçük karelere bölünmüş, bazılarının içi altınla bazıları ise pembe noktayla doldurulmuş, bazıları da boş bırakılmıştır. Yatay dikdörtgen şeklindeki sandukaların etrafı, pembeye boyanmıştır. Sandukalar defin hizasına göredir ancak en alttaki sandukanın diğerlerinden daha büyük olduğu fark edilir. Bu sayfa da pembe ve altın renk kullanılarak, yapılmıştır.

Her iki tasvir de önce siyah kuzulu altın cedvel içine alınmış, daha sonra iki altın cedvel daha çekilerek büyütülmüştür. Minyatür tekniğinde yapılmış kompozisyonların işçiliği çok iyi değildir. 18. yüzyıla ait olabilir.

Katalog No: 228 (İs SK 78)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 01087 Yazma Bağışlar

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 19. yy ortaları

Ölçüleri: 157x99 - 107x60 mm.

Varak Sayısı: 168

Satır Sayısı: 7

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Siyah deri cildin zencerekleri yaldızlıdır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 265

Minyatür: Benzer kubbeli revaklı avluya sahip mescidlerden ilki Mescid-i Harâm, diğer ise Mescid-i Nebevî'dir. Mavi sivri kubbeli revaklar da sırasıyla yeşil, kırmızı ve turuncuyla boyalıdır. Her birinde yuvarlak altın şeklinde kandil bulunur. Mavi kubbelerin ucunda kırmızı damla biçiminde alem yer alır. Kubbelerin araları halkarla doldurulmuştur. Altın kuşaklı siyah örtülü Kâbe, tam daireye yakın metafor alanı içindedir. Daire, mavi zemin üzerine beyaz şekillerle süslüdür. Metafor alanı dairenin dışında da devam eder ve zemini pembe üzerine, kırmızı stilize çiçeklerle süslenmiştir. Makam-ı İbrahim, minber-i şerîf, mihrap, üç sütun ve Makam-ı Şâfiî'nin bir kısmı, bu zemin üzerindedir. Mihrap ile minber, altın kullanılarak yapılmıştır. Sütunlar, altın üzerine siyah sarmal dallarla bezelidir. Aynı bezeme, sütunların solunda bulunan minber aynalığı biçimindeki formun kenarlarında da uygulanmıştır. Diğer mezheplere ait yapılar, Kâbe'nin üç cephesinde yerleştirilmiştir. Metafor alanının altında Kubbeteyn görülür. Mezhep makamlarına ait yapılar, Makam-ı İbrahim ve Kubbeteyn aynı şekilde mavi bir kubbeyle örtülmüştür. Hepsinin ortasında daire şeklinde altın kandil mevcuttur. Aynı kubbeden, mescidin batı duvarındaki büyük altın kubbenin iki yanında da bulunur. Bu duvarda minareye benzer iki altın form dikkat çeker. Avlunun içinde beş minare vardır. Bunlardan biri, kuzeybatı köşesinde, diğeri güneybatı köşesinde, diğer üçü de doğu cephesindedir. Minarelerden sadece bir tanesi mavi, diğerleri pembedir.

Mescid-i Nebevî'nin avlusunun sol üst köşesinde Ravza, uzunlamasına dikdörtgen şeklindedir. Turuncu sivri bir kemer altında, yatay dikdörtgen üç sanduka, defin sırasına göre hizalanmıştır. Kemer alınlıkları, lacivert zemin üzerine beyaz bitkisel motiflerle bezelidir. Sandukalar ise ortasından kandil sarkan kemer açıklıkları biçiminde ve mavidir. Dördüncü bir

beyaz sanduka fark edilir. Bu, Hz. İsa'nın sandukası olabilir.²⁹⁵ Ravza'nın mavi kubbeyle kapatılmış kapısının sadece yarısı görülür. Ravza'nın alt tarafında, turuncu zemin üzerinde altın bir sanduka daha bulunur, bu da Hz. Fatma'nın sandukası olmalıdır. Ravza'nın sağ tarafında, ilk sayfadaki metafor alanının zeminiyle aynı zemin üzerinde, ilk sayfadaki minberin aynısı vardır. Altından yapılmış minberin aynalığı, basamak şeklindedir. Minberin alt kısmında iki sıra revaklar yer alır. Mescidin avlusunda hurma ağacı, kuyu, kubbeli bir yapı ile iki minare betimlenmiştir. Bir minare de mescid dışındadır. Mescidin üst duvarında iki altın kubbeyle, diğer mescidle farklılık sağlanmıştır. Mescidlerin avluları her iki sayfada da altına boyalıdır.

Canlı renklerin kullanıldığı bu tasvirlerde, minyatürler tekniklerinin bütün kurallarına riayet edilmiştir. Bu bakımdan önemli bir eserdir. İşçiliği de başarılıdır. Kaşmir'deki Delâilü'l-Hayrât minyatürleriyle kompozisyon renk ve kullanılan teknik olarak çok benzer.²⁹⁶ Bunların, tarih olarak 19. yüzyıla ait olmaları sebebiyle bu eserin de 19. yüzyıla ait olma ihtimali çok yüksektir.

Katalog No: 229 (İs SK 79)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00037 Yazma Bağışlar

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 17. yy

Ölçüleri: 149x97 - bbxbb mm.

Varak Sayısı: 111

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Vişne rengi deri cildi bulunur.

Resim No: 266

Minyatür: Basık kemerden, üç iple sarkıtılmış bir kandil altındaki üç sanduka, ilk sayfadadır. Yatay dikdörtgen biçimli sandukalar, defin hizasına göre sıralanmıştır. Sandukaların içi sarıya boyanmış ve üzerine kırmızı motifler yerleştirilmiştir. Sandukaların baş ve ayak şahideleri bulunur. Hangi sandukanın kime ait olduğu, kırmızı mürekkeple

²⁹⁵ “İsa Mesih yeryüzüne indikten sonra vefat ettiği zaman, benim yanına gömülür.” hadis-i Şerifi her ne kadar zayıf bir hadis olarak kabul edilse de hadis kitaplarında geçmektedir. Bkz. Buharî, Tarihü'l-Kebir, 6/009, Tirmizî, 3617.

²⁹⁶ Rusli, *Dala'il al-Khayrat: Prayer Manuscripts From The 16th To 19th Centuries*, s. 139, 141.

yazılarak belirtilmiştir. Sayfanın sağ alt köşesine ters üçgen formunda bitkisel bezeme yapılmıştır.

Minber-i Nebî aynı kemer ve kandil altında, ikinci sayfadadır. Kemer alınlıkları, sarı zemin üzerine kırmızı basit penç ve yaprakla süslüdür. Minber külahının ucundaki alem, hilal biçimlidir. Köşk kısmının alt tarafı beş bölüme ayrılmış, dördü kare şeklinde, en alttaki ise kemer açıklığı biçimindedir. Karelerin içi, kırmızı çizgilerle hareketlendirilmiştir. Aynalığı, sarı zemin üzerine kırmızı bitkisel motifle bezelidir. Aynalığın altında, küçük beş kemer açıklığı mevcuttur.

Kırmızı-siyah kuzulu gri cedvelin dışına, iki kırmızı kuzu daha çekilmiştir. Tasvirlerde ağırlıklı olarak sarı, kırmızı ve siyah renk tercih edilmiştir. İşçilik vasattır. Bu nüsha, en erken 17. yüzyıla ait olabilir.

Katalog No: 230 (İs SK 80)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 02223 Yazma Bağışlar

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 17. yy

Ölçüleri: 163x105 - 116x69 mm.

Varak Sayısı: 107

Satır Sayısı: 9

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi deri cildin salbek şemseleri vardır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 267

Minyatür: Aynı tasarımın içinde ilk sayfada üç sanduka, ikincisinde ise minber-i Nebî bulunmaktadır. Sandukalar, defin hizasındadır. Baş ve ayak şahideleri bulunan sandukaların ortasına damla şeklinde bir motif yerleştirilmiştir. Sandukalar, altınla doldurulmuştur.

Minber-i Nebî'nin küçük bir külahı ve kapısının üzerinde sivri bir kubbe vardır. Aynalığı, üç altın çerçeveli kare halindedir. Karenin içinde, stilize penç motifi bulunur. Karelerden ikisinin zemini yeşil, biri turuncudur. Turuncu, yeşil ve altın köşk kısmında da kullanılmıştır.

Sandukalar da minber de, ortasından altın sarkan sivri kemer altındadır. Kemer alınlıkları, altınla boyalıdır. Alt kısımda, yine altınla boyanmış koltuk yer alır. Öğelerle,

koltuğu, içi turuncu +'larla hareketlendirilmiş yatay bir şerit böler. Aynı şerit, cedvel halinde tekrarlanmış ve en son siyah kuzulu altın cedvel çekilerek, kompozisyon tamamlanmıştır.

Daha çok altın ve turuncu rengin ön plana çıktığı tasvirde, ayarı düşük altın kullanılmıştır. İşçiliği çok iyi değildir. Bu tarz kompozisyonlar 17. yüzyıldan sonra görülmeye başlandığı için, bu çalışma da en erken bu tarihlere ait olabilir.

Katalog No: 231 (İs SK 81)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 04181 Hâcı Mahmud Efendi

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 17. yy

Ölçüleri: 116x83 - 85x48 mm.

Varak Sayısı: 143

Satır Sayısı: 8

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Yeşil bez cilde sahiptir. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 268

Minyatür: Yazmanın (b) varağında, tek sayfa halindeki tasvirin üst kısmında altın şebeke, altta ise yatay dikdörtgen şeklinde, içi altınla doldurulmuş üç sanduka görülmektedir. En üstteki iki sanduka hemen hemen aynı hizada, alttaki de sola doğru kaymıştır. Bu kısmın zemini, kahverengiyle boyanmıştır. Bu tasvirde, üstteki iki sandukanın sol yanlarında ve altta, bir de üçüncüsünün altında bulunan, toplam beş adet daire betimlenmiştir. Bunların ne olduğu anlayamamış, daha önce de böyle bir şeye rastlanmamıştır. Şebeke ve sandukalar, üç siyah kuzu ve altın cedvel içindedir.

Sade bir kompozisyonu olan bu minyatürün işçiliği de iyi değildir. Tarih olarak 17. yüzyıldan sonrasına ait olmalıdır.

Katalog No: 232 (İs SK 82)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00437 Atıf Efendi

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: Belli Değil

Varak Sayısı: 69

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli kahverengi deri cildin şemse ve zencerekleri yaldızlıdır. Sırtı kırmızı bezdir. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 269

Minyatür: Mekke-Medine şehir betimlemelerinin yer aldığı minyatürlerinden ilki, Mekke'dir. Çift sıra lacivert kubbeli revaklı avlusu olan mescidin minare sayısı, yedidir. İbrahim Kapısı ile Dârü'n-Nedve de görülür. Avluda, direklerle oluşturulmuş metaif dairesi içinde Kâbe, Kubbeteyn, Makam-ı İbrahim ve iki yapı bulunur. Kırmızı damlı, beyaz duvarlı evler, güneyden ve batıdan mescidi sarmış vaziyettedir. Doğudaki evler arasında medrese vardır. Ayrıca, mescidin kuzeydoğusundan çapraz şekilde, kubbeyle kapatılmış bir ek dikkat çeker. Sayfanın üst tarafında, kahverengi dağlar, iki mescid ve harem sınırlarını belirleyen mîller betimlenmiş; mavi tonlarındaki gökyüzü ile tasvir tamamlanmıştır. Mescid avlusunun ve şehrin zemini, sarıya boyanmıştır.

Mescid-i Nebevî; Medine şehrinin merkezinde ve ikinci sayfadadır. Tek sıra lacivert kubbeli revaklarıyla iki avlulu ve beş minareli olarak gösterilmiştir. Ravza-i Mutahhara, çift katlı kasnaklı mavi bir kubbeyle örtülü şekilde ilk avludadır. İkinci avluda sadece bir yapı ile hurma ağacı mevcuttur. Evler, mescidin etrafında ilk sayfadaki gibi konumlandırılmıştır. Tasvirin üst tarafında hurma ağaçları ve yeşil dağlar betimlenmiştir. Sayfa ve avluların zemini yeşil renktedir.

Kırmızı-siyah kuzulu altın cedvel içindeki minyatürler, resim tekniklerine uygun biçimde tasvir edilmiştir. Vasat bir işçiliği olduğu anlaşılan bu eserin tarihi, 18. yüzyıldan öncesine ait olamaz.

Katalog No: 233 (İs SK 83)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 01703 Atıf Efendi

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy başları

Ölçüleri: Belli Değil

Varak Sayısı: 110

Satır Sayısı: 9

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli kahverengi deri cildin salbek şemse ve zencerekleri yaldızlıdır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 270

Minyatür: Minyatürlerin birinci sayfasında Harem-i Şerîf, ikincisinde Mescid-i Nebevî bir sure başı formundan sarkan kandil altına yerleştirilmiştir. Sure başlarının yanları, pençerle bezelidir. Kandil, önceki tasvirlerde görülen kandillerden değişiktir. Harem-i Şerîf, düz mavi çatıyla kapatılmış ve yedi minarelidir. Altın külâhı bulunan minarelerin bazıları avlu içinde, bazıları dışındadır. İbrahim Kapısı ile Dârü'n-Nedve, avlu biçimindedir. Mescidin sadece doğu cephesinde beden duvarı görülür. Düzgün kesme taşla örülmüş duvarda, altın dört pencere yer alır. Mescidin avlusunda altın kuşağı ile Kâbe, yandan betimlenmiş minber-i şerîf, Makamât-ı Erbaa ve Kubbeteyn vardır. Mezhep makamlarına ait yapılar sarı duvarlı ve mavi kırma çatıyla örtülüdür. Kubbeteyn de aynı şekilde tasvir edilmiştir.

Mescid-i Nebevî'nin beş minaresi, altın külâhlıdır. Mescid, altın düz bir çatıyla örtülü ve tek avlulu olarak gösterilmiştir. Avluda, yalnızca Ravzatü'l-Mübarek, minber-i Nebî ve mavi kubbeli bir yapı mevcuttur. Ravza'nın tepesinde nokta şeklinde hilal biçimli alemler olan mavi kubbesinin altında gri renkli üç sanduka fark edilir. Minber-i Nebî'nin kapısı ve külâhı ilk sayfadaki gibi altındadır. Mescidin beden duvarı da ilk sayfadakiyle benzerlik gösterir.

Kırmızı-siyah kuzulu altın cedvel içine alınmış betimlemelerin mescidlerin planında perspektif uygulanmıştır. İşçilik vasattır. 18. yüzyıl başlarına ait olabilir.

Katalog No: 234 (İs SK 84)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00803 Nûr-ı Osmaniye

Müstensih: Derviş Mehmed

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy başları

Ölçüleri: Belli Değil

Varak Sayısı: 97

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kırmızı deri cildin salbek şemse ve zencerekleri yaldızlıdır. İç kapaklar ebruludur. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 271

Minyatür: Altta ve üstte revakları sıraları arasına, ilk sayfaya Mescid-i Harâm'ın, ikincisine ise Mescid-i Nebevî'nin avlusu yerleştirilmiştir. Yarım daire şeklinde mavi kubbelerle çevrilmiş Mescid-i Harâm'ın avlusunun dışında, yedi minare bulunur. Kâbe; zikzaklı altın ve siyah renkli bir örtüyle kapatılmıştır. Kâbe'nin iki yanında bazı yapılar görülür. Alt tarafında ise sancaklı minber-i şerîf mevcuttur. Minberin alt köşesinde, Kubbeteyn fark edilir. Minarelerin arasına ve metaf dairesinin boş kalan yerlerine, laleye benzer çiçekler yerleştirilmiştir. Bu çiçekler, sanki bir rüzgârla sağa doğru yatmış vaziyettedir.

Bu sayfanın da alt ve üst kısımlarında revak sırası vardır ama bunların kontur çizgilerinin çekilmediği anlaşılır. Mescidin avlusunda Ravza, dikdörtgen altın çerçeve içindedir. Altın şebeke ardında, içi altınla doldurulmuş üç sanduka defin hizasındadır. Avlunun alt tarafına ilk sayfadaki minberin aynısı oturtulmuştur. Minberin içinden bir hurma ağacı çıkar. Ayrıca avluda, bir takım yapılar betimlenmiştir. Avlunun boş kalan yerleri, ilk sayfadaki gibi çiçeklerle doldurulmuştur.

Siyah kuzulu altın cedvel içindeki tasvirlerde altın çok kullanılmış ve minyatür mantığında yapılmıştır. Vasat bir işçilik görülen bu nüsha, 18. yüzyıl başlarına ait olabilir. Eserin hattatı olan Derviş Mehmed'in vefat tarihi H. 1229 (M. 1717)²⁹⁷ de bu görüşü destekler.

Katalog No: 235 (İs SK 85)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00805 Nûr-ı Osmaniye

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 17. yy

Ölçüleri: Belli Değil

Varak Sayısı: 125

Satır Sayısı: 9

Yazı Türü: Nesih

²⁹⁷ Uğur Derman, "Derviş Mehmed", *DİA*, C. 9, İstanbul, 1994, s. 193.

Özellikler: Miklepli açık kahverengi deri cildin salbek şemse ve zencerekleri yaldızlıdır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 272

Minyatür: Dört taraftan revaklarla çevrilmiş form içinde ilk sayfada minber-i Nebî yer alır. Kemer alınlıkları maviye boyanmış, kemerler altın sütunlar üzerine binmiş ve her bir kemerden kırmızı kandil sarkmaktadır. Revaklardan sonra, kırmızı kuzu şekilde bir çerçeve içinde minber ve altta koltuk betimlenmiştir. Minber, iki altın üzerine bindirilmiş beşik kemerden sarkan altın bir kandil altındadır. Sütunlar, anahtarlı zencerek şeklindedir. Beşik kemer alınlıkları, lacivert zemin üzerine kırmızı penç ve altın yapraklarla bezelidir. Minberin köşk kısmı, sütunlardan birini kapatmıştır. Burada bir kandil vardır. Minber aynalığı ise dikdörtgen paftalara ayrılmış ve basamaklı biçimdedir. Minber, altınla boyanarak yapılmıştır. Beşik kemerin bindiği sütunlardan soldakinden, minber aynalığının üst kısmına denk gelecek şekilde yerleştirilmiş bir yatay vaziyette duran bir mihrap çıkar. Mihrabın ortasından kandil sarkar. Minber ile kemer arasında kalan boşluklar, kırmızı penç ve altın dal, yapraklarla doldurulmuştur. Altta koltuk bölümü ise kemer alınlığıyla aynı şekilde süslenmiştir.

İlk sayfadaki revaklar ve kırmızı kuzudan sonra, burada Ravzatü'l-Mübarek tasvir edilmiştir. Altta ve üstte ikişer olmak üzere toplam dört minarenin bulunduğu tasvirde, Ravza minareler arasına yerleştirilmiştir. Üstteki minarelerinin külahları hizasında, aşağıdaki minarelerin ise kaideleri hizasında birer yatay biçimde mihrap fark edilir. Mihraplardan kandil sarkar. Ravza, tepesinde büyük altın hilal şeklinde alemler olan mavi bir kubbeyle kapatılmıştır. Ayak ve baş şahideleriyle yatay dikdörtgen biçimli altın sandukalar, defin hizasına göre, altın basık kemer altındadır. Sandukaların yer aldığı zemin, lacivert üzerine altın ve kırmızı pençlerle bezenmiştir. Yine burada da ilk sayfadaki gibi boş kalan yerler, kırmızı ve mavi pençlerle doldurulmuştur.

Kırmızı-mavi kuzulu altın cedvel içindeki betimlemelerde minyatür tekniği uygulanmıştır. Oldukça karmaşık ve gözü yoran kompozisyonun işçiliğinin de çok iyi olduğu söylenemez. Tarih itibariyle en erken 17. yüzyıla ait olabilir.

Katalog No: 236 (İs SK 86)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00806 Nûr-ı Osmaniye

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: Belli Değil

Varak Sayısı: 100

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli kırmızı deri cildin salbek şemse ile zencerekleri kırmızı ve yaldızlıdır. Sırtı kırmızı bezdir. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 273

Minyatür: Mekke şehri; dağlar, Mescid-i Harâm, bir mescid, az sayıda ev ve ön taraftaki dağlar arasında mavi kubbeli bir yapı ile birinci sayfada görülür. Yedi minareli, tek sıralı mavi kubbeli revaklı avlusu olan mescidin İbrahim Kapısı, Dârü'n-Nedve, Safâ ve Merve Tepeleri de betimlenmiştir. Mescidin avlusunda, aşağıdan yarıya kadar beyaz, yarıdan yukarıya kadar siyah örtüyle kaplı Kâbe metafor dairesi içindedir. Kâbe ince, uzun bir şekilde, olduğundan farklı olarak gösterilmiştir. Makamât-ı Erbaa, Makam-ı İbrahim, minber-i şerîf ve Ben-i Şeybe Kapısı da avluda yer verilen öğelerdir. Mescidin üç basamaklı kapıları, doğu cephesindedir.

Medine şehri surlar içinde, ikinci sayfada bulunur. Dört minareli Mescid-i Nebevî, tek sıra mavi kubbeli revaklarıyla tek avlu halindedir. Ravza'nın bulunduğu cephede kubbe sırası, ikiye çıkmıştır. Ravza, beyaz kasnaklı mavi bir kubbeyle örtülmüştür. Mescidin avlusunda hurma ağacı, bir kuyu ve mavi çatılı bir yapı mevcuttur. Mescidin ön tarafında sadece bir kapısı vardır. Surlar içinde hurma ağaçları, Osmanlı tarzında bir mescid ve kırmızı damlı, beyaz duvarlı birkaç ev yer alır. Yeşil dağlar, sayfanın hem alt tarafında hem de üst tarafında tasvir edilmiştir. Gökyüzü ilk sayfadaki gibi mavi tonlarında, mescidlerin avlusu altına, sayfa zeminleri ise sarıya boyanmıştır.

Kırmızı-siyah kuzulu altın cedvel çekilmiş tasvirler, resim kurallarına riayet edilerek gerçekleştirilmiştir. Bu tür kompozisyonlarda görmeye alışkın olduğumuz evlerin burada az sayıda yapılmış olması dikkat çekicidir. İşçiliğin iyi olduğu söylenebilir. 18. yüzyıl sonrasına ait olmalıdır.

Katalog No: 237 (İs SK 87)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00808 Nûr-ı Osmaniye

Müstensih: Şeyh Halil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: Belli Değil

Varak Sayısı: 72

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli kahverengi deri cildin salbek şemse, köşebent ve zencerekleri yaldızlıdır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 274

Minyatür: Harem-i Şerîf, dördü altta, üçü üstte olmak üzere toplam yedi minareli olarak ilk sayfada betimlenmiştir. Osmanlı tarzındaki minarelerin altın külahlarının ucundaki altın alemler, hilal biçimindedir. Alt sıradaki minareler arasında bir hurma ağacı ve mavi kubbeye örtülü pembe bir kapı yer alır. Altın kuşaklı siyah örtüsü ve Altın Oluk'la gösterilmiş Kâbe, iki mihrap nişi, mavi kubbeye örtülü iki turuncu revak sırası, üst sıradaki minarelerin altındadır. Sayfanın orta kısmında ise, minber-i şerîf ve mahfil bulunur. Minber, turuncu korkuluğu hariç altın kullanılarak yapılmıştır.

Mescid-i Nebevî, beş minaresi ile ikinci sayfadadır. Alt sıradaki üç minare, hurma ağacı ve kapı ilk sayfadaki gibi yerleştirilmiştir. Farklı olarak burada kapı rengi, kırmızıdır. Üst sıradaki iki minare, revakların üzerindedir. Ravza-i Mutahhara her zamanki gibi, sayfanın sol üst köşesinde durur vaziyettedir. Mavi kubbeye kapatılmış Ravza'nın turuncu kaidesi vardır. Gri şebekeden, defin hizasına göre üç siyah sanduka görülür. Sandukaların bulunduğu zemin altınla boyanmıştır. Mahfil ile minber, Harem-i Şerîf'inkilerle aynıdır.

Siyah kuzulu altın cedvel çekilmiş iki tasvir, aynı hizada değildir. İlk sayfa, ikincisine göre daha uzun tutulmuştur. Minyatür tekniğindeki çalışmanın işçiliği orta düzeydedir. En erken, 18. yüzyıla ait olabilir.

Katalog No: 238 (İs SK 88)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00809 Nûr-ı Osmaniye

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 17. yy

Ölçüleri: Belli Değil

Varak Sayısı: 53

Satır Sayısı: 15

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli kahverengi deri cildin şemselidir.

Resim No: 275

Minyatür: Dilimli kemerden sarkan zincirli kandil altında birinci sayfada, üç sanduka bulunur. Sandukalar, defin hizasına göre sıralanmış ve içleri altınla doldurulmuştur.

İkinci sayfada yer alan minber de aynı kemer ve kandil altındadır. Minber aynalı, yedi basamaklı ve kare paftalara ayrılmış olarak betimlenmiştir. Karelerin her birine altın daire yerleştirilmiştir. Köşk kısmının ucunda hilal şeklinde alem vardır. Kapısından da bir kandil sarkmakta ve üzerinde bitkisel motifler yer almaktadır. Minberin korkuluğu da görülür.

Altın cedvel içindeki öğelerin dışına kırmızı bir çerçeve çekilmiştir. Tamamen altın kullanılarak yapılmış tasvirlerin işçiliğinin de iyi olduğu söylenebilir. Bu nüsha, en erken 17. yüzyıla ait olabilir.

Katalog No: 239 (İs SK 89)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00033 Mehmed Asım Bey

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy ortaları

Ölçüleri: 195x115 - 130x70 mm.

Varak Sayısı: 109

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi derin cildin salbek şemse ve köşebentleri yaldızlıdır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 276

Minyatür: Tek sayfa olarak yapılmış tasvir, yazmanın (a) varağında görülmektedir. Mihrabiye formunun altındaki kısımda, defin hizasında içleri altınla doldurulmuş üç sanduka, realist üslupta yapılmış gül motifi ile minber-i Nebî vardır. Sandukalardan en üsttekinin üzerine kırmızı bir daire konarak, diğerlerinden ayrıldığı fark edilir. Bu sanduka, Hz. Muhammed'e ait olan sandukadır. Sayfanın sağ alt köşesine yerleştirilen kırmızı ve mavi gül ve yaprakları oldukça gerçekçi betimlenmiştir. Minber, sayfanın sol alt köşesindedir. Yedi basamaklı minberin aynalı, kare paftalara ayrılmıştır. Bu kareler, turuncu ve yeşile boyanmış, en üstteki sıradakiler ise kırmızıdır. Bu kısmın boş kalan yerleri, altından kullanılarak yapılmış bitkisel bezemelerle doldurulmuştur. Sure başı formunda olan kısmın

zemini, altındır. Üzerinde renkli pençer bulunur. Mihrabiyeinin zemini ise lacivettir ve üzeri yine renkli pençerle süslüdür. Lacivert tığlarla kompozisyon tamamlanmış, en son altın cedvel çekilmiştir.

Eserin işçilik bakımından iyi olduğu söylenebilir. Tezhibi klasik anlayışla yapılmıştır. Minberi ise erken dönem minberlerine benzer. Ancak, realist tarzda yapılmış gül motifi bu çalışmanın çok da erken döneme ait olamayacağını düşündürür. Bu sebeple, 18. yüzyıl ortalarından sonra yapıldığı anlaşılır.

Katalog No: 240 (İs SK 90)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 0003 el-Hâc Mustafa Efendi

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: 149x98 - 101x60 mm.

Varak Sayısı: 83

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Açık kahverengi deri cildi bulunur.

Resim No: 277

Minyatür: İlk sayfada, sivri kemerden sarkan kandil altında defin sırasına göre hizalanmış üç kırmızı sanduka ve minber-i Nebî görülmektedir. Sivri kemer, iki sütun üzerine biner. Kemer alınlıklarına, sekiz kollu birer yıldız motifi yerleştirilmiştir. Kemerin, sayfanın üst tarafındaki koltuk bölüme doğru çıkan bir tepeliği vardır. Dördüncü bir kabir daha vardır ki diğer sandukalardan şekil itibariyle farklı yapılmış ve altına '*kabrü'n min zeheb min riyadü'l cenneh*'²⁹⁸ yazılmıştır. Sandukaların kime ait olduğu bilgisi siyah mürekkeple yanlarına yazılarak verilmiştir. Minber, tasvirin en alt kısmındadır. Aynalıği kare paftalara bölünmüş şekilde, kapısı ve köşk kısmı külahla kapatılmıştır. Karelerin içine, kırmızı nokta konmuştur.

Tasvirin merkezinde kırmızı kuşaklı siyah örtüsü, kırmızı yapılmış Altın Oluk'uyla Kâbe-i Muazzama yer alır, ama bu kısım silinmiştir. Hicr-i İsmail de yine kırmızı olarak betimlenmiş, Kâbe'nin dört tarafına, dört mezhep makamına ait yapı yerleştirilmiştir. Hangi

²⁹⁸ "Altından ve cennet bahçelerinden bir kabir"

yapının hangi makama ait olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, Zemzem Kuyusu, minber-i şerif ve bir yapı da tasvir edilen diğer unsurlardır. Minber, ilk sayfadaki minbere benzer.

Turuncu bir cedvel çekilen tasvirlerde ağırlıklı olarak turuncu, kırmızı ve siyah renk kullanılmıştır. Minyatür tekniğine uygun yapılan bu çalışmanın amatörce yapıldığı ortadadır. 18. yüzyıla ait olmalıdır.

Katalog No: 241 (İs SK 91)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00316 Nuri Arlasez

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: 158x105 - 153x55 mm.

Varak Sayısı: 100

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Tezhipleri mülevvendir.

Resim No: 278, 279

Minyatür: Üç sayfa halindeki tasvirlerden ilki (a) varağında, üç sandukanın dört farklı şekilde sıralanışı gösterilmiştir. Rivayetlere istinaden betimlenmiş sandukaların yanına, kime ait olduğu bilgisi kırmızı mürekkeple izah edilmiştir. Sandukalar, yandan gösterilmiş ve içleri altına boyalıdır. Sandukanın orta kısmında, yeşil-siyah örtü vardır. Her üç sanduka; yeşil kuzu içine alınmış, üstteki iki grup ile alttakiler arasında boşluk bırakılmıştır. Sayfanın bütününe, kırmızı-siyah kuzulu altın cedvel çekilmiştir.²⁹⁹

Diğer iki sayfada, Mekke-Medine şehir görüntüleri bulunur. Mescid-i Harâm, ikinci sayfanın bütününe kapsamış vaziyettedir. Tek sıra mavi kubbeli revaklı avlusuna, İbrahim Kapısı ve Dârü'n-Nedve'nin eklendiği mescid, yedi minarelidir. Safâ ve Merve Tepeleri de üzeri kubbeli olarak tasvir edilmiştir. Altın kuşaklı siyah örtüsü, Altın Oluk ve kapısı ile gösterilmiş Kâbe, Hicr-i İsmail, Makam-ı İbrahim ve minber-i şerif, düzgün kesme taşlarla döşenmiş metafor dairesi içindedir. Makamât-ı Erbaa ve Kubbeteyn de avlu içinde yer alır. Mescidin dört tarafındaki boşluklar, evler yerine çok sayıda kubbeli mescidlerle doldurulmuştur. Sayfanın üst tarafında iki dağ fark edilir. Birinin tepesinde kubbeli bir yapı

²⁹⁹ Sandukaların dizilişlerini gösteren başka Delâil'ül-Hayrât örnekleri de vardır. Bkz. Rusli, *Dala'il al-Khayrat: Prayer Manuscripts From The 16th To 19th Centuries*, s. 109.

vardır. Dağların eteklerinde mîller görülür. Bu sebeple, Arafat Dağı olduğu anlaşılır. Mescid avlusunun zemini yeşil, diğer kısımlar altınla boyanmıştır.

Medine’de Mescid-i Nebevî; beş minareli, tek sıra mavi kubbeli revaklarıyla tek avluludur. Ravza-i Mutahhara iki katlı kasnak üzerine mavi kubbeyle kapatılmıştır. Ön cephesinde tek kemerli kısım, altın şebeke halindedir. Ravza’nın sağ tarafında iki mihrap nişinin ortasında, minber-i Nebî mevcuttur ve avlu zemini burada beyazdır. Avluda ayrıca, hurma ağaçları, mahfil ve bazı yapılar vardır. Burada da, ilk sayfadaki gibi diğer kısımlarda çok sayıda mescid ve hurma ağaçları ile kompozisyon tamamlanmıştır.

Tasvirlerle genel olarak bakıldığında, Ravzatü’l-Mübarek’in Kâbe’den daha büyük durduğu fark edilir. Mekke şehri de Medine’ye nispetle daha küçük görünür.

Kırmızı-siyah kuzulu altın cedvelden sonra pembe kuzu çekilmiş tasvirlerde, kenar suyu hançer yapraklarıyla bezelidir. Perspektif kullanılmıştır. Minareler ve mescidler, Osmanlı tarzındadır. İşçiliğin iyi olduğu söylenebilir. 18. yüzyılda yapılmış olma ihtimali yüksektir.

Katalog No: 242 (İs SK 92)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00019 Şeyhülislam Esad Efendi

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: 173x110 - 125x67 mm.

Varak Sayısı: 91

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kırmızı deri cildin salbek şemse ve zencerekleri yaldızlıdır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 280

Minyatür: İlk sayfada, Mekke şehri yer almaktadır. Tek sıra mavi kubbeli, revaklı avlusu bulunan Mescid-i Şerîf’in; yedi minaresi, Safâ ve Merve Tepeleri, İbrahim Kapısı ve Dârü’n-Nedve ilavesi görülür. Avluda, Kâbe ile minber-i şerîf turuncu direklerle yapılmış beyaz metaf dairesi içindedir. Makamât-ı Erbaa, Kubbeteyn ve Ben-i Şeybe Kapısı da avluda yer alır. Mescidin dört tarafındaki kırmızı damlı, beyaz duvarlı evlerden sadece doğu cephesinde mescid ile evler arasında mesafe bulunur ki burada da sa’y yapılır. Güney

cephesindeki evlerden, arkadaki kahverengi dağlara doğru yol gider ve burada harem hududlarını belirleyen mîller vardır. Kırmızıdan, mavi tonlarına doğru giden gökyüzü de betimlenmiştir. Sayfanın zemini, toprak tonlarındadır.

İkinci sayfadaki Medine şehrinde, Mescid-i Nebevî, evlerle birlikte surlar içindedir. Sur dışında, hurma ağaçları, Cennetü'l-Baki' ve yeşil dağlar tasvir edilmiştir. Gökyüzü ise aynıdır. Beş minareli Mescid-i Nebevî, düz pembe bir çatıyla örtülü ve iki avlulu olarak gösterilmiştir. İlk avludaki mavi kubbeli Ravza ile minber-i Nebî'nin bulunduğu zemin, pembeye boyanarak, farklılık yaratılmıştır. İkinci avluda ise kuyu, hurma ağaçları ile mavi kubbeli bir yapı vardır. Mescidin ikinci avlusunun ve sayfanın zemini, yeşildir.

Tasvirilere, siyah kuzulu altın cedvel çekilmiştir. Perspektif, derinlik ve gölgelendirme yapılmış minyatürlerin işçiliği vasattır. Bu eser, 18. yüzyıla ait olabileceği söylenebilir.

Katalog No: 243 (İs SK 93)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00099-002 H Şemsi F Güneren

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 19. yy

Ölçüleri: 150x100 - 96x60 mm.

Varak Sayısı: 23-124

Satır Sayısı: 10

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Siyah deri cildin salbek şemse ve köşebentleri yaldızlıdır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 281

Minyatür: Mekke şehri, birinci sayfadadır. Mavi kubbeli kırmızı, revaklı avlusu bulunan Mescid-i Harâm'ın minareleri, yedi adettir. Avlusunda, sadece kırmızı kuşaklı siyah örtüsüyle Kâbe yer alır. Mescidin etrafında, mescide bitişik nizamda mavi kubbeli yapılar görülür. Mescidin batı cephesindeki bu yapıların kubbe tepelerinde hilal biçimli alemler, dikkat çekicidir. Gökyüzünde mavi bulutlar, kırmızı bir güneş ışıklarıyla birlikte tasvir edilmiştir.

Medine şehrinde, Mescid-i Nebevî ilk sayfadaki gibi betimlenmiş yapılar arasında kalmıştır. Tek avlulu olarak gösterilmiş mescidin minare sayısı, üçtür. Ravza-i Mutahhara mavi bir soğan kubbeyle örtülüdür. Gökyüzü ile güneş, aynı renk ve formdadır.

Siyah kuzulu altın cedvel çekilmiş minyatür sayfalarının cedvel dışındaki boşlukların sadece kenarlarına, altınkırımlı yaprak motifleriyle süslenmiştir. Amatör bir işçiliğe sahip bu çalışmanın, kompozisyon bakımından başarılı olduğu söylenemez. Çok karmaşık ve gözü yoran bir görüntü vardır. Bulutların, güneşin, yaprak motiflerinin bu kadar gerçekçi yapılmış olması, eserin 19. yüzyıla ait olabileceğini düşündürmektedir.

Katalog No: 244 (İs SK 94)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00111 Mehmed Nuri Efendi

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: 125x80 - 90x45 mm.

Varak Sayısı: 103

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Siyah deri cildin şemse ve zencerekleri yaldızlıdır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 282

Minyatür: Sayfanın alt kısmında, yeşil dağlar arasında kırmızı damlı, beyaz duvarlı evler ile Harem-i Şerîf ilk sayfada yer almaktadır. Beş minareli mescidin, tek sıra mavi kubbeli revaklı avlusuna İbrahim Kapısı ile Dâr'ün-Nedve eklenmiştir. Revak kemerleri, siyah ve beyaz taşlarla örülmüştür. Mescidin avlusunda Kâbe ortada değil, mescidin batı cephesinde durur vaziyettedir. Pembe zemin üzerine kırmızı üç noktayla bezenmiş avlu zemininde, mavi kubbeli Makamât-ı Erbaa ile minber-i şerîf bulunur. Sayfanın üst kısmında da üç tepe vardır. En soldakinin zirvesinde, bir yapı fark edilir. Mescidin güneybatı köşesinde bir ev daha mevcuttur. Sayfa zemini, yeşile boyanmıştır.

Medine şehri, Mekke şehrine çok benzer şekilde betimlenmiştir. Mescid-i Nebvî beş minareli ve tek avlulu olarak gösterilmiştir. Ravza-i Mutahhara, mavi bir kubbeyle kapatılmış; şebekesi ardından defin hizasındaki üç yeşil sanduka görülür. Ravza'nın yan tarafında anahtarlı zencerek şeklinde bir şerit yapılmış ve bu kısım avlu zemininden farklı boyanarak, ayrılmıştır. Avluda ayrıca, minber-i Nebî ve dört mavi kubbeli yapı tasvir edilmiştir.

Kırmızı-siyah kuzulu altın cedvel çekilen minyatürlerde, perspektif kurallarına uyulmaya çalışılmıştır. İşçilik bakımından başarılı değildir. Bu çalışma, 18. yüzyıl ürünü olabilir.

Katalog No: 245 (İs SK 95)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00007 Muğla Hoca Mustafa Efendi

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 17. yy

Ölçüleri: 186x120 - 124x63 mm.

Varak Sayısı: 78

Satır Sayısı: 15

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi deri cildin salbek şemse, köşebent ve zencerekleri yaldızlıdır.

Resim No: 283

Minyatür: Bir sayfaya yapılmış tasvir, yazmanın (a) varağındadır. Minber-i Nebî ile Ravza-i Mutahhara yer almaktadır. Minber, stilize edilmiştir. Korkuluğu fark edilir. Minber, bir çerçeve içine alınmıştır. Ravza, mavi bir kubbeyle örtülüdür. Tepesinde altın alem vardır. Altın şebeke ardında, üç sanduka defin hizasına göre yerleştirilmiş ve sandukaların içi boş bırakılmıştır. Hücrenin planının uç kısmı üçgen biçimindedir. Aslının bu şekilde olduğu bilinmektedir.

Ravza ve minberin üstünde, kubbe şeklinde bir tepelik görülür. Onun üstünde de sure başı formu mevcuttur. Turuncu kuzu çerçeve içine alınmış formun zemini, altınla boyanmıştır. Sayfaya, kırmızı kuzulu altın cedvel çekilmiştir.

Minyatür kurallarına göre betimlenmiş tasvirin işçiliği, vasattır. En erken 17. yüzyıla ait olabilir.

Katalog No: 246 (İs SK 96)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00266 Galata Mevlevihanesi

Müstensih: Ali Turâbî Reyhanzâde

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 19. yy

Ölçüleri: 151x97 - 79x41 mm.

Varak Sayısı: 137

Satır Sayısı: 8

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kırmızı deri cildin çiçek bezemesi ve zencerekleri yaldızlıdır.

Resim No: 284

Minyatür: Benzer tasarım içinde ilk sayfada Mekke, ikincisinde ise Medine şehri tasvir edilmiştir. Yedi minareli Harem-i Şerîf'in tek sıra gri kubbeli revaklı avlusunda, sadece tam daire şeklinde beyaz metafor alanın merkezinde yarıya kadar siyah örtüyle kapatılmış Kâbe-i Muazzama görülür. Avlu zemini, altına boyanmıştır. Pembe damlı, beyaz duvarlı evler; güney ve batı cephesinden birbirlerine, mescide bitişik nizamdadır. Doğu cephesindeki evler ise üç sıra dağ önündedir. Şehir dışında bir mescid ve üç kubbeli yapı ile bu yapılarla, evler arasında yol bulunur. Arkada kahverengi dağlar ve mavi tonlarında gökyüzü vardır. Sayfa zemini, toprak rengindedir.

Beş minareli ve iki avlulu Mescid-i Nebevî'nin revakları, ilk sayfadaki mescidle uyum içindedir. Evler, üç cepheden mescidi kuşatmış sadece sayfanın alt kısmındakiler, ayrı tutulmuştur. Ravza-i Mutahhara, ilk avluda ve kasnaklı büyük gri bir kubbeyle örtülü olarak betimlenmiştir. Kubbesinden ışık huzmesi çıkar. İkinci avluda, kuyu ve hurma ağaçları mevcuttur. Avlu zemini, yine altınla doldurulmuştur. Mescid-i Nebevi ve evler, sur içindedir. Sur dışında, bir mescid, iki yapı ve bunlara giden yollar bulunur. Arkadaki dağlar yeşil ve sayfa zemini, turkuazdır.

Alta ve üstteki kırmızı beşik kemerlerden yapılmış beyzî form içindeki betimlemelere, siyah kuzulu altın cedvel çekilmiştir. Kemer alınlıkları turkuaz zemin üzerine yeşil yapraklarla süslüdür. Muntazam bir işçiliğe sahip minyatürler, 19. yüzyıla ait olmalıdır. Eserin hattatı olan Ali Turabî Reyhanzâde'nin H. 1261 (M. 1845)'de yazdığı bir Kur'an-ı Kerim³⁰⁰ de bu görüşü desteklemektedir.

Katalog No: 247 (İs SK 97)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 06581-002 Yazma Bağışlar

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 17. yy

Ölçüleri: 170x115 - 95x60 mm.

Varak Sayısı: 96 - 185

Satır Sayısı: 9

³⁰⁰ www.artamonline.com/267-muzayede-degerli-tablolar-ve-antikalar/6488-ali-turabi-reyhanzade-kur-an-i-kerim (27. 02. 2017)

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Belli Değil

Resim No: 285

Minyatür: Yazmanın (a) varağında, yazılar arasında bulunan tasvirde; Hücre-i Saâdet, minber-i Nebî ve onların altında, üç hurma ağacı bulunmaktadır. Hücre, sol üst köşededir. Kırmızı bir kubbeyle örtülü hücrenin içinde defin hizasındaki üç kırmızı kabir yer alır. Kabirlerin kime ait olduğu, üzerlerine siyah mürekkeple belirtilmiştir. Hücrenin beden duvarları zikzaklarla hareketlendirilmiştir. Minber-i Nebî'nin köşk ve kapısının tepesinde hilal biçimli alem vardır. Korkuluğu ve aynalığı kırmızıdır. Hücre ve minber yatay bir şeritle, alttaki hurma ağaçlardan ayrılmıştır. Ağaçlardan ortadaki, diğer ikisine nispetle daha uzundur. Kırmızı kuzulu siyah cedvel çekilmiş tasvirin üstünde, dört kırmızı nokta fark edilir.

Tamamen kırmızı ve siyah renk kullanılarak yapılmış tasvirin işçiliği pek iyi değildir. Minyatür tekniğinde yapılmış minyatürün tarihi eski olmalıdır. 17. yüzyıl eseri olabilir.

Katalog No: 248 (İs SK 98)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00692 Tercüman

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: 142x85 - bbxbb mm.

Varak Sayısı: 128

Satır Sayısı: 15

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi deri cildi bulunur.

Resim No: 286, 287

Minyatür: Eserin (a) varağında Şebeke-i Saâdet, (b) varağında ise minber-i Nebî aynı form içine yerleştirilmiştir. İlk sayfada küflenmeler olduğu için, renkler ve betimleme çok net anlaşılamamaktadır. İkinci sayfa, daha nettir. İlk betimlemede, sadece şebeke fark edilir. İkincisinde ise minberin sadece yeşil aynalığı bulunur. Alttan ve üstten beşik kemerler, düz sarı renkli sütunlar üzerine biner. Şebeke de minber de bu kemerlerin içinde kalır. Üstteki kemerden bir kandil sarkar. Kemerle cedvel arasında kalan kısımlar, maviye boyanmıştır. Kalitesiz altın, cedvelde dökülmeler meydana gelmiştir. İkinci tasvirde, ilk sayfanın izi çıktığı için, bir karmaşa söz konusudur.

Şebeke ve minberin stilize edilerek yapıldığı bu çalışmanın işçiliği başarılı değildir.
18. yüzyıla ait olabilir.

Katalog No: 249 (İs SK 99)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 06589 Yazma Bağışlar

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: 165x103 - 105x65 mm.

Varak Sayısı: 99

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi deri cildin salbek şemse ve zencerekleri yaldızlıdır.

Resim No: 288

Minyatür: Birinci sayfada Mescid-i Harâm'ın avlusu, ikincisinde de Mescid-i Nebevî'nin avlusu betimlenmiştir. İlk sayfanın merkezinde, mavi kaide üzerinde, altın kuşaklı siyah örtüsü, altın kapısı ve Altın Oluk'la gösterilmiş Beytullah vardır. Onun üstünde, sağda *Mahfil-i Şam*, ortada *Makam-ı Malikî*, solda ise *Mahfil-i Mısır* yer alır. *Makam-ı Malikî*'nin ortasından kandil sarkar. Mahfil-ı Şam ve Mahfil-i Mısır sade altınla doldurulmuş yapılar şeklindedir. Kâbe'nin sağında *Makam-ı Haneî*, altında *Makam-ı İbrahim*, solunda *Makam-ı Hanbelî* bulunur. Makam-ı İbrahim'in solunda *Zemzem-i şerîf*, sağında *minber* mevcuttur. Bu yapılar, mavi kubbeyle örtülüdür. Minber külâhı, kapısı ve aynalığı altına boyanmıştır. Kapısı ve külâhı üzerindeki alem, hilal biçimlidir. Köşkünün alt tarafı yeşil, kırmızı, siyah ve pembe dikdörtgenlere bölünmüştür. En altta sağ köşede '*hazine kubbesi*', solda '*ferraşhane*' olarak belirtilmiş yapılar tasvir edilmiştir.

İkinci sayfada, sol üst köşede, her zamanki gibi Ravza bulunur. Ravza'nın kubbesi, cedvel dışına taşırılmış vaziyettedir. Şebekesinin ardındaki üç altın sanduka, defin hizasına göredir. Aynı şekilde tasvir edilmiş iki mihrap, hemen Ravza'nın sağındadır. Biri '*mihrab-ı cedîd*', diğeri '*mihrab-ı atîk*' dir. Sayfanın ortasındaki minber, ilk sayfadakiyle benzerdir. Minberin altında, '*kubbe-i ferraşhane*', '*kubbetü'l-şeyhi'l-harem*', '*kubbe-i garbiye*'³⁰¹ ve

³⁰¹ Bunlar hakkında bilgi bulunamamıştır.

hurma ağaçları mevcuttur. Yapılar, mavi kubbeye kapatılmıştır. Hurma ağaçları, pembe çit içindedir. Bütün öğelerin ne olduğu altlarına siyah mürekkeple belirtilmiştir.

Siyah kuzulu, altın cedvel çekilmiş çalışmanın işçiliği, vasattır. Minyatür tekniğinde, karşıdan bakış açısıyla yapılmıştır. Kâbe’de biraz perspektif kullanılmıştır. Minber aynalığı da yandan verilmiştir. 18. yüzyılda buna benzer örnek çok görülür.

Katalog No: 250 (İs SK 100)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00036 Pertevniyal

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: 185x123 - 103x50 mm.

Varak Sayısı: 96

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 289

Minyatür: İlk sayfadaki Mekke şehrinde, tek sıra lacivert kubbeli revaklı avlusuyla Mescid-i Harâm, yedi kubbelidir. İbrahim Kapısı ile Dârü’n-Nedve avlu şeklinde, Safâ ve Merve Tepeleri ise kemerli olarak görülür. Safâ Tepesi’nin üzerin kubbeliyken, Merve Tepesi’nin üzeri açıktır. Mescidin avlusunda, metaf dairesi içinde Kâbe, Makam-ı İbrahim ve minber-i şerîf bulunur. Makamât-ı Erbaa, Kubbeteyn ve Ben-i Şeybe Kapısı da avluda yer alır. Evler, mescidi güney ve batı cephesinden sarmış şekildedir. Doğu cephesindeki evler arasında bir medrese vardır. Kahverengi dağlarla evler arasında da mavi kubbeli bir yapı mevcuttur. Kızıl tonlarında başlayan gökyüzü, mavi tonlarında biter.

Medine’de Mescid-i Nebevî; tek sıra lacivert kubbeli revaklarıyla iki avlulu ve beş minarelidir. Ravza, kasnaklı mavi kubbeye örtülüdür. Ön cephesindeki kemerin zemini, yeşile boyalıdır. İkinci avluda, iki yapı arasında hurma ağacı bulunur. Mescidi iki cepheden kuşatmış evlerle birlikte mescid, surlar içindedir. Cennetü’l-Baki’ surların dışında betimlenmiştir. İlk sayfadaki dağlarla ve gökyüzü burada da görülür. Sadece Medine dağları daha alçaktır. Her iki şehrin de zemini, sarıdır.

Siyah kuzulu altın cedvel çekilmiştir. Resim kurallarına uygun yapılan çalışmanın işçiliğin iyi olduğu söylenebilir. 18. yüzyıl çalışması olabilir.

Katalog No: 251 (İs SK 101)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00007 Hekimoğlu Camii

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: 283x190 - 197x128 mm.

Varak Sayısı: 30

Satır Sayısı: 9

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli kahverengi deri cildin yaldızlı salbek şemse ve zencerekleri mevcuttur. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 290

Minyatür: Birinci sayfada, dilimli at nalı kemerden sarkan büyük kandil altında, yatay dikdörtgen biçimli, içi altınla doldurulmuş üç sanduka defin hizasındadır. At nalı kemer, yeşil-kırmızı kuzu üzerine binmiştir. At nalı kemer, birbiri içine geçmiş yarım daireler şeklindedir. Kesişim noktaları yeşil; dairelerin diğer kısımları, turuncudur. Kemerin tepesindeki alem, hilal biçimlidir.

İkinci sayfadaki minber-i şerîf, köşebentlerin arasından çıkmış büyük ve süslü bir kandil altındadır. Altın külahın ucunda hilal şeklinde alem vardır. Köşk kısmı ve kapısı yeşil bir çerçeve içindedir. Köşkün altında, pembe bir penç motifi görülür. Aynalığı, kırmızı bir üçgen içine alınmış ve altın zemin üzerine siyah bitkisel bezemelerle süslüdür. Altınla boyanmış kapının tokmakları dikkat çeker.

Her iki sayfada da altın zemin üzerine pembe pençlerle doldurulmuş köşebentler bulunmaktadır. Köşebentler, kırmızı kuzu çerçeve şeklindedir. Anahtarlı zencerekten sonra kırmızı-siyah kuzulu altın cedvel çekilmiştir.

Minyatür mantığında yapılmış tasvirlerin işçiliği zengin ve başarılıdır. Bu tarz kompozisyonlar, daha çok 18. yüzyılda görülür.

Katalog No: 252 (İs SK 102)

Bulunduğu Yer: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 00072-001 Darü'l-Mesnevî

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: 163x107 - 110x60 mm.

Varak Sayısı: 72

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 291

Minyatür: Birbirine çok benzer şekilde yapılmış tasvirlerin ilk sayfası, Mekke şehrine ayrılmıştır. İbrahim Kapısı ve Dârü'n-Nedve'nin de avlu olarak eklemiş olduğu Mescid-i Harâm'ın beş minaresi, tek sıra mavi kubbeli revaklı, dikdörtgen bir avlusu bulunur. Avlu içinde, sadece metaf dairesi içinde Beytullah ile Makamât-ı Erbaa gösterilmiştir. Safa Tepesi kubbeli, Merve Tepesi'nin ise üzeri açıktır. Mescidin kapılarının üzeri üçgen tac biçiminde, Osmanlı tarzındadır. Evler, kırmızı damlı ve beyaz duvarlı vaziyette mescide güney ve batı cephesinden bitişiktir. Doğu cephesindeki evler, mescide mesafelidir. Arkada dağlar ve mavi gökyüzü mevcuttur. Sayfa zemini ve dağlar aynı renge, sarıya boyanmıştır.

Medine şehrindeki Mescid-i Nebevî iki avlulu olmasıyla, Mescid-i Harâm'dan farklıdır. Mavi kasnaklı kubbeli Ravza ilk avluda, hurma ağacı ile kuyu ikinci avludadır. Evler, dağlar, gökyüzü ilk sayfadaki gibidir. Mescid dışında iki cami daha fark edilir.

Siyah kuzulu altın cedvel çekilmiş tasvirler, resim mantığında yapılmıştır. 18. yüzyıl Mekke-Medine şehir betimlemeleriyle benzerlik gösterir.

Katalog No: 253 (İs TSM K 18)³⁰²

Bulunduğu Yer: İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: E. H. 1025

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy ortaları

Ölçüleri: 160x105 - bbxbb mm.

Varak Sayısı: 72

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

³⁰² Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu*, s. 267.

Özellikler: Miklepli kırmızı deri cildin salbek şemse, köşebent ile zencerekleri siyah ve yaldızlıdır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 292, 293

Minyatür: Mekke-i Mükerreme, ilk sayfada betimlenmiştir. Sayfanın büyük çoğunluğunu tek sıra mavi kubbeli revaklı avlusu ve yedi minaresi ile Mescid-i Harâm kaplar. İbrahim Kapısı ile Dârü'n-Nedve de avlu olarak mescide eklenmiştir. Mescidin avlusunda, zikzaklı örtüsüyle Kâbe metafor dairesi içindedir. Turuncu kubbeye örtülü Makamât-ı Erbaa ile minber-i şerîf de avluda yer alan diğer elemanlardır. Mescidin doğu cephesinde altın, siyah şebekeli pencereler bulunur. Sayfanın alt ve üst kısmında gri dağlar, aralarda da mavi kubbeli bazı yapılar görülür. Avlu zemini ve sayfa zemini, altına boyanmıştır. Bu sayfada dağların üzerinde bir bölüm altına boyandıktan sonra, mavi gökyüzü betimlenmiştir.

Medine-i Münevvere, sonraki sayfada tasvir edilmiştir. Mescid-i Nebevî, beş minareli ve tek sıra mavi kubbeli revaklarıyla iki avluludur. Ravza-i Mutahhara, beşik kemerler arasından görülen şebekesi üzerinde, mavi bir kubbeye örtülüdür. Minber-i Nebî de ilk avludadır. İkinci avluda ne oldukları anlaşılamayan yapılar mevcuttur. Mescid dışında şehirde Cennetü'l-Baki' ile mavi kubbeli bazı yapılar mevcuttur. Tasvirin alt ve üst kısmında yan yana dizilmiş sıra dağlardan üsttekiler gri, alttakiler ise yeşildir. Yine ilk sayfadaki gibi sayfanın ve mescid avlusunun zemini altındır.

Siyah kuzulu altın cedvel çekilmiş minyatürlerde, perspektif ve derinlik esas alınmıştır. İşçilik bakımından başarılı bir çalışma değildir. 18. yüzyıl ortalarından sonra yapılmış olma ihtimali yüksektir.

Katalog No: 254 (İs TSM K 19)³⁰³

Bulunduğu Yer: İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: E. H. 1026

Müstensih: Mehmed

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 19. yy

Ölçüleri: 155x100 - bbxbb mm.

Varak Sayısı: 62

Satır Sayısı: 15

Yazı Türü: Nesih

³⁰³ Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu*, s. 267.

Özellikler: Miklepli kırmızı deri cildin salbek şemse, köşebent ile zencerekleri siyah ve yaldızlıdır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 294, 295

Minyatür: Yedi minaresi, tek sıra mavi kubbeli revaklı avlusuyla Harem-i Şerîf, birinci sayfadaki Mekke şehrinde. Mescidin İbrahim Kapısı ile Dârü'n-Nedve ilavesi de gösterilmiştir. Mescidin avlusunda, taşlarla örülmüş metaf dairesi içinde Kâbe, Makam-ı İbrahim ve minber-i şerîf yer alır. Makamât-ı Erbaa ile Kubbeteyn, mavi kubbelidir. Bunlar, revak kubbelerinin, minarelerin tepesinde olduğu gibi turuncu hilal alemlere sahiptir. Avluda, beyaz tekerlekli bir merdiven de vardır. Avlu zeminine, üç nokta iğne perdaht uygulanmıştır. Mescidin doğusundaki Safâ ve Merve Tepeleri, kubbeyle örtülü olarak görülür. Hervele yapılan kısımlar da yeşil mîllerle belirtilmiştir. Şehirde bir tepe, aralarda hurma ağaçları, mescid ve mavi kubbeli yapılar mevcuttur.

Beş minareli, tek sıra mavi kubbeli revaklarıyla iki avlulu Mescid-i Nebevî, ikinci sayfadaki Medine şehrinde. Ravzatü'l-Mübarek, iki mihrap ortasındaki minber-i Nebî ile ilk avludur. Mihrapların ve minberin bulunduğu zemin, pembedir. Ravza, tepesinde hilal şeklinde altın alem olan kasnaklı mavi bir kubbeyle örtülüdür. Kemerli şebekesi ardında yeşil üç sanduka, defin hizasına göre yerleştirilmiştir. İkinci avluda ise, mahfiller, hurma ağaçları ve mavi kubbeli bir yapı bulunur. İkinci avlunun zemininde de üç nokta iğne perdaht uygulanmıştır. Mescid dışında hurma ağaçları ile mescidler betimlenmiştir. İlk sayfadaki gibi zemin altına boyanmış ve gökyüzü mavidir.

Kırmızı-siyah kuzulu altın cedvel içindeki betimlemelerde, perspektif uygulanmıştır. İşçilik vasattır. Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki 19. yüzyıl nüshalarıyla kompozisyon bakımından benzerlik gösterdiği için, bu yüzyıla ait olduğu söylenebilir.

Katalog No: 255 (İs TSM K 20)³⁰⁴

Bulunduğu Yer: İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: E. H. 1032

Müstensih: Mehmed Hıfzî min telâmîz Abdullah Râzî

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: 163x110 - bbxbb mm.

Varak Sayısı: 94

³⁰⁴ Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu*, s. 268 – 269.

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli bej rengi deri cildin salbek şemse, köşebent ile zencerekleri kahverengi ve yaldızlıdır. İç kapaklar ebruludur. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 296

Minyatür: Tek sayfa halindeki minyatürde, sadece Hücre-i Saâdet tasvir edilmiştir. Beş pencereleli turuncu bir kasnak üzerinde mavi kubbeyle örtülü Hücre'nin tepesindeki altın alem, hilal şeklindedir. Kubbenin alemi, sayfa cedvelinin dışında kalacak biçimde yapılmıştır. Alemin iki yanında, altın çarkıfelek motifinden yukarıya ışık huzmesi çıkar. Çarkıfelekte, iğne perdahtı uygulanmıştır. Kubbe kasnağının pencerelerinin zemini, altına boyanmış, pencere şebekeleri ise kırmızı renktedir. İki beyaz sütun üzerine bindirilmiş basık kemerin ortasından, altın bir kandil sarkar. Sütun başlıkları ve kaideleri zikzak biçiminde motifle hareketlendirilmiş, altın sütun bileziklerinde iğne perdahtı uygulanmıştır. Basık kemerin alınlıkları, pembe zemin üzerine kırmızı sarmal bitkisel motiflerle bezelidir. Hücre'nin şebekesi gümüştenidir. Şebeke ardında üç sanduka, defin hizasına göre gösterilmiştir. Sandukalar, altın işlemeli yeşil örtüyle kaplıdır. Ravza'nın üç basamakla çıkılan kırmızı korkuluklarla çevrili bir girişi vardır. Girişteki duvarlar, düzgün beyaz kesme taşlarla örülmüştür. Sarı zeminli bu girişte, bir sanduka daha fark edilir. Bu sanduka Hz. Fatıma ya da Hz. İsa'ya ait olabilir.

Kırmızı-siyah kuzulu altın cedvel içindeki tasvir, tam cepheden gösterilmiştir. Hücre-i Saâdet'in bu şekilde betimlenmesi, İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Tercüman 597'deki³⁰⁵ tasvirin ikinci sayfasındaki tasvire çok benzer. Hattatın vefat tarihi H. 1166 (M. 1753)³⁰⁶ olmasından ötürü, 18. yüzyıl eseri olmalıdır.

Katalog No: 256 (İs TSM K 21)³⁰⁷

Bulunduğu Yer: İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: H. 111

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: 240x165 - bbxbb mm.

³⁰⁵ Katalog No: 166, Resim No: 198.

³⁰⁶ Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul, Kubbealtı Neşriyat, 1999, s. 143.

³⁰⁷ Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu*, s. 272.

Varak Sayısı: 148

Satır Sayısı: 8

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Belli Değil

Resim No: 297, 298, 299

Minyatür: Üç sayfa halindeki minyatürlerin ilkinde, minber-i şerîf bulunur. Osmanlı tarzındaki bu minberin külâhı ve korkuluğu altınla boyanmış ve külâhın tepesinde, hilal biçimli alem vardır. Kapısının üzerinde bitkisel motiflerle süslü bir tepelik mevcuttur. Minber aynalığı ise rûmîlerle ve bu rûmîlerin arası noktalarla doldurulmuştur. Minberin alt kısmı ile köşk bölümü, kemer açıklıkları şeklindedir. Minber tamamen altın kullanılarak yapılmıştır. Aynalığı ve köşkü yandan, kapısı da karşıdan tasvir edilmiştir.

İkinci sayfa, Mekke şehrine ayrılmıştır. Harem-i Şerîf; yedi minareli, tek sıra lacivert kubbeli revaklı avlusuyla şehrin merkezindedir. İbrahim Kapısı ve Dârü'n-Nedve de gösterilmiştir. Minarelerin ve kubbelerin alemleri, altın nokta şeklindedir. Mescid avlusunda, kırmızı metafor dairesi içinde Kâbe, minber-i şerîf ve mavi kubbeleriyle Makamât-ı Erbaa yer alır. Kırmızı damlı, beyaz duvarlı evler, mescide güney ve batı cephesinde bitişik vaziyettedir. Sayfanın alt kısmındaki beşik kemer boşluğu da tamamen evlerle doldurulmuştur. Mescid ile arkadaki kahverengi dağlar arasında, üç mavi kubbeli yapı ve bir yol vardır. Dağlardan birinden, mavi gökyüzüne doğru bir ışık huzmesi çıkar. Burası Nur Dağı olabilir.

Sonraki sayfada, surlar içinde Medine şehri bulunur. Mescid-i Nebevî tek sıra lacivert kubbeli revaklarıyla iki avlulu ve beş minarelidir. Ravzatü'l-Mübarek, ilk avluda ve revakların üzerindedir. Mavi bir kubbeye örtülü ve altın şebekelidir. Ravza'nın bulunduğu revakların iç zemini yeşile boyanarak, farklılık sağlanmıştır. Minber de ilk avludadır. İkinci avluda iki mavi kubbeli yapı arasında, hurma ağacı mevcuttur. Evler, üç cepheden mescidi sarmıştır. Sadece ön taraftaki evlerle arasında mesafe vardır ki mescid kapısı da bu cephededir. Kahverengi ve yeşil dağlar arasından, yine altın ışık huzmesi çıkar.

Sayfa zeminleri, her ikisinde de altın rengindedir. İki şehir de alttan ve üstten altın beşik kemerlerle yapılmış bir form içindedir. Kemer alınlıkları, mavi zemin üzerine lacivert dal ve yapraklarla süslüdür. Şehir betimlemelerinde perspektif ve gölgelendirme uygulanmıştır. Üç sayfaya da kırmızı-siyah kuzulu altın cedvel çekilmiştir.

İşçilik vasattır. Bu çalışma en erken 18. yüzyıla ait olabilir. Hem şehir betimlemesi hem de minberin tasvir edilmesi, bir geçiş aşaması eseri olduğunu da düşündürür.

Katalog No: 257 (İs TSM K 22)³⁰⁸

Bulunduğu Yer: İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: M. 407

Müstensih: Mehmed min telâmîz Seyyid Abdullah

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: 167x100 - bbxbb mm.

Varak Sayısı: 100

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli siyah deri cildin zencerekleri yaldızlıdır. İç kapaklar ebruludur. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 300, 301

Minyatür: İlk sayfada, sadece Harem-i Şerîf ile tepesinde kubbeli bir yapı bulunan yeşil bir dağ vardır. Bu dağdan, aşağıya doğru bir yol iner. Yedi minareli, tek sıra mavi kubbeli revaklı avlulu mescide, İbrahim Kapısı ve Dârü'n-Nedve de eklenmiştir. Mescidin beden duvarları ve minareleri, altına boyalıdır. Altın direklerden oluşturulmuş daire şeklindeki metafor alanının ortasında, Beytullah ve Hicr-i İsmail bulunur. Buranın zemini altın ve kırmızı noktalarla hareketlendirilmiştir. Beytullah'ın altın kuşaklı siyah örtüsü, kapısı, Hacerü'l-Esved taşı ve Altın Oluk'u görülür. Beytullah'ın damı siyah noktalarla doldurulmuştur. Minber-i şerîf, Makam-ı İbrahim, üç basamaklı ve iki tekerlekli bir merdiven, Makamât-ı Erbaa ve Kubbeteyn de avludadır. Makamât-ı Erbaa, kırmızı korkuluklu ve mavi kubbeyle örtülüdür.

İkinci sayfada, sadece Mescid-i Nebevî betimlenmiştir. Beş minareli mescidin tek sıra mavi kubbeli revaklara sahip iki avlusu mevcuttur. Mavi kubbeyle örtülü Ravza-i Mutahhara'nın, rûmî biçiminde alemleri vardır. Sivri kemer altında, kırmızı korkulukla çevrilmiş Ravza'nın içinde, yatay dikdörtgen şeklindeki üç sanduka, defin hizasındadır. Sivri kemerden bir kandil sarkar. Birinci avluda iki mihrap, ikinci avluda ise minber-i Nebî, hurma ağaçları ve mavi kubbeli küçük bir yapı betimlenmiştir. Buradaki minber, Mescid-i Harâm'ın minberinden gösteriliş tarzı bakımından farklıdır. Bu sayfadaki minber, minyatür tekniğine göre yapılmışken, diğerinde perspektif uygulanmıştır. Minberlerde sancak da görülür.

³⁰⁸ Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu*, s. 274.

Altın cedvel çekilmiş minyatürlerin işçiliğinin başarılı olduğu söylenebilir. Diğer örneklerle nazaran daha yukarıdan bir bakış açısına sahiptir. Daha realist bir üslubun fark edildiği bu çalışma, 18. yüzyıldan sonraya ait bir eser olabilir. Hattatın vefat tarihi H. 1166 (M. 1753)³⁰⁹ de bu görüşle uyuşur.

Katalog No: 258 (İs TSM K 23)³¹⁰

Bulunduğu Yer: İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: M. 409

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: 150x100 - bbxbb mm.

Varak Sayısı: 96

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli kırmızı deri cildin salbek şemse, köşebent ile zencerekleri yaldızlıdır. İç kapakları hatip ebruludur. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 302, 303

Minyatür: Tasvirlerin altında ve üstündeki koltuk formunun içine ilk sayfaya, minber-i şerif ile Kâbe, ikincisine ise minber-i Nebî ile Ravza yerleştirilmiştir. Üstten sarkan altın bir kandil altındaki minberler, iki sayfada da aynıdır. Minberlerin köşk ve korkuluğu, altın anahtarlı zencerek biçiminde ve bu kısımlara iğne perdahtı uygulanmıştır. Minber kapısı ve külahı altınla doldurulmuştur. Aynalığında sarmal rûmîler, siyah renkle yapılmıştır. Kâbe, yarıya kadar siyah örtüyle örtülüdür. Altın kuşağı, anahtarlı zencerek biçimindedir. Altın Oluk, kapısı ve Hicr-i İsmail de gösterilmiştir. Kâbe'nin yarıya kadar açık kısmından, kesme düzgün beyaz taşlarla örülü olduğu anlaşılır. Ravza-i Mutahhara altın bir tepelikle kapatılmış ve tepelikte iğne perdahtı görülür. Yatay dikdörtgen şeklindeki üç sanduka, defn hizasına göre sıralanmış ve içleri altınla doldurulmuştur.

Altta ve üstte yer alan koltuklar, aynı renk ve formda oluşturulmuştur. Koltuğun ortasında altınla yapılmış bir kartuşun etrafı, lacivert zemin üzerine çiçek motifleriyle bezelidir. Köşeleri ise sarı zemin üzerine, altın rûmîlerle süslenmiştir. Koltuklar gri bir kuzu

³⁰⁹ Bkz. dipnot 290.

³¹⁰ Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu*, s. 274.

çerçevede yer alır. Koltuklar ile arasındaki öğeler, tümüyle ince altın bir cedvel içindedir. En son siyah kuzulu altın cedvel çekilerek, kompozisyon tamamlanmıştır.

Minberlerin köşk ve aynalığı yandan, kapısı ve Ravza ise karşı cepheden tasvir edilmiştir. Kâbe’de ise perspektif fark edilir. İşçilik muntazamdır. Kompozisyon olarak Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi GE 4361 envanter numaralı, 1763 tarihli³¹¹ eserle benzerlik gösterir fakat bu nüshanın daha özenli tasvir edildiği ortadadır.

Katalog No: 259 (İs TSM K 24)³¹²

Bulunduğu Yer: İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: M. 415

Müstensih: Mehmed Sâdık

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: 190x110 - bbxbb mm.

Varak Sayısı: 91

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli kırmızı deri cildin salbek şemse ve köşebentleri yaldızlıdır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 304, 305

Minyatür: Birinci sayfada, Mescid-i Harâm ve Mekke’nin dağları görülmektedir. Altın külahlı, Osmanlı tarzında, yedi minareli mescidin altı minaresi, mescidin dışında, bir tanesi avlusunun içindedir. Tek sıra mavi kubbeli revaklı avluya, İbrahim Kapısı ve Dâr’ün-Nedve de eklidir. Kubbelelerin tepesinde, damla şeklinde alemler bulunur. Revaklardaki basık kemerleri sıralı siyah ve beyaz taşlarla örülüdür. İçleri yeşile boyanmış kemerlerden kandil sarkar. Mescidin avlusunda, altın daire şeklinde ve zemini düzgün kesme beyaz taşlarla döşenmiş metafor alanı içinde Kâbe, minber-i şerîf, Makam-ı İbrahim ve üç basamaklı merdiven mevcuttur. Mezhep makamlarına ait binalar, mavi kubbeyle örtülüdür. Avluda yürüme yolları, bir mahfil, Ben-i Şeybe Kapısı ve Kubbeteyn de görülmektedir. Avluda bir de uzun dikdörtgen biçiminde hasırlar mevcuttur. Avlu zemini, pembeye boyalıdır. Kâbe’nin damı, Ben-i Şeybe Kapısı’nın zemini, minberin ve mahfilin korkuluğu turuncudur. Mescidin doğu cephesinde, beden duvarı fark edilir. Bu cephede ayrıca Safâ ve Merve Tepeleri, hervele

³¹¹ Bkz. Katalog No: 73 Resim No: 88.

³¹² Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu*, s. 276.

sınırlarını belirten altın sütunlar ile kahverengi dağlar vardır. Bu dağ, Kubeys Dağı olmalıdır. Sayfanın üst kısmında ise Arafat Dağı ile Müzdelife betimlenmiştir.

Sonraki sayfa bütünüyle Mescid-i Nebevî'ye ayrılmıştır. Üçü, avlu dışında; ikisi avlu içinde olmak üzere toplam beş minareli mescid, tek sıra mavi kubbeli revaklarıyla iki avluludur. Ravza-i Mutahhara, kasnağında dört pencere bulunun mavi bir kubbeyle örtülüdür. Tepesindeki hilal biçimli alem, sayfanın cedvelinden taşar vaziyettedir. Altın şebeke ardında baş ve ayak şahideleri olan üç altın sanduka, defin hizasındadır. Onların altında, zemin rengi farklı tutularak ayrılmış olan bir sanduka daha görülür. Sandukaların iki yanında, iki şamdan bulunur. Ravza'nın girişi sarı zeminli ve kırmızı korkulukludur ve bu giriş ile avlu arasında üç beyaz basamak vardır. Ravza'nın yan tarafındaki revaklar, karşıdan tasvir edilmiştir. Bu revak sırası ile altındaki üç kemer arasında, Ravza'nın da içinden geçen yatay anahtarlı bir zencerek geçer. Basık kemerin ortasında, minber-i Nebî yer alır. Bu bölümle, avlu arasında da kırmızı zemin üzerine altın bitkisel motiflerle işlenmiş bir kartuş yapılmıştır. Avluda, kuyu ve iki sütun arasında bir şamdan, mahfil, hurma ağacı ve mavi kubbeli bir yapı tasvir edilmiştir. Bu kısmın zemini de pembedir. Ravza kubbesinin yanında üç sıra kahverengi dağ mevcuttur.

Tasvirilere, kırmızı-siyah kuzulu altın cedvel çekilmiştir. Minyatür tekniklerine uygun yapılan minyatürlerin işçiliği iyi denilebilir. Kompozisyon olarak, Topkapı Sarayı'nda bulunan E. H. 1038 ve YY 875 envanter numaralı eserlerle³¹³ benzerlik göstermesi bakımından, 18. Yüzyıla ait olduğu söylenebilir.

Katalog No: 260 (İs TSM K 25)

Bulunduğu Yer: İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: YY 948

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: Belli Değil

Varak Sayısı: Belli Değil

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli kahverengi deri cildin salbek şemse, köşebent ile zencerekleri yaldızlıdır. Tezhipler mülevvendir.

³¹³ Bkz. Katalog No: 53 Resim No: 66, 67; Katalog No: 55, Resim No: 69.

Resim No: 306, 307

Minyatür: Mekke şehri, ilk sayfadadır. Tek sıra kubbeli revaklı avlusuna İbrahim Kapısı ile Dârü'n-Nedve de avlu olarak eklenmiş Harem-i Şerîf'in minare sayısı, yedidir. Zikzaklı örtüsüyle Beytullah, metaf dairesi içindedir. Makamât-ı Erbaa, Makam-ı İbrahim, minber-i şerîf, Kubbeteyn, Ben-i Şeybe Kapısı ve yürüme yolları da avluda görülen diğer öğelerdir. Safâ Tepesi kubbeyle örtülü, Merve Tepesi'nin üzeri ise açıktır. Mekke'de evler, güney ve batı cephesinden mescidi kuşatmıştır. Güney cephesindeki evler arasından, arkada mîllerle çevrilmiş dağ arasında bir yol gider. Bu dağ, Arafat Dağı olmalıdır. Bu yol üzerinde iki mescid de bulunur. Arkada, yeşil dağlar da betimlenmiştir.

Surlar içindeki Medine şehri, ikinci sayfadadır. Dört taraftan evlerle sarılmış Mescid-i Nebevî beş minareli, tek sıra kubbeli revaklarıyla iki avlulu olarak gösterilmiştir. Ravzatü'l-Mübarek, kasnaklı bir kubbeyle örtülü olarak minber-i Nebî ile birlikte birinci avludadır. Altın şebekesi ardında üç sanduka, defin hizasına göredir. İkinci avluda, bir hurma ağacı ve kubbeli bir yapı bulunur. Surların dışında, hurma bahçesi, mescidler, kahverengi ve yeşil dağlar betimlenmiştir. Sayfanın alt köşelerine, tepesinde kubbeli yapı bulunan dağlar yerleştirilmiştir.

Kırmızı-siyah kuzulu altın cedvel çekilmiş tasvirlerde mescid ve evler, altın ve kırmızı renk kullanılarak yapılmıştır. Sayfa zeminleri ve gökyüzünde iğne perdaht uygulanmıştır. Perspektif ve derinlik görülür, işçilik de itinalıdır. 18. yüzyıl veya sonrasına ait olabilir.

Katalog No: 261 (İs ÜK 4)

Bulunduğu Yer: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi

Envanter No: A 475

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: Belli Değil

Varak Sayısı: 100

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Belli Değil

Resim No: 308, 309

Minyatür: Bu nüshada, üç sayfa minyatür tasvir edilmiştir. Aynı biçimde tasarlanmış iki form içine ilk sayfada minber-i Nebî, ikincisine ise defin sırasına göre hizalanmış üç

sanduka, bulunmaktadır. Tasvirin tepelik bölümünde, mavi renkli dilimli kubbe ve onun altında basık kemer ortasından sarkan zincirli kandil mevcuttur. İlk sayfadaki kandilin solunda, yatay olarak '*kandil-i şerif*' siyah mürekkeple yazılıdır. Kemer alınlıkları, penç ve dallarla bezelidir. Kubbelerin ucunda boynuz şeklinde alem yer alır ve kubbeler üç taraftan kırmızı kuzu içine alınarak alttaki tasvirlerden ayrı tutulmuştur.

Birinci sayfadaki minber-i şerifin altın külâhı ve bu külâhının ucunda, boynuz biçimli alem vardır. Kapısının üzerindeki alem de aynıdır. Minberin kaide ve köşk kısmı, kemer açıklıkları halindedir ve her birinin içi kırmızı motiflerle hareketlendirilmiştir. Minber aynalıği küçük kare paftalara ayrılmıştır. Aynalığin tam ortasındaki daire şekli dikkat çeker. Minber kapısının üzerine denk gelen kısma, yatay şekilde '*minber-i şerif*' ibaresi siyah mürekkeple belirtilmiştir. Minber yandan, kapısı ise karşı cepheden gösterilmiştir.

Hz. Peygamber'e ait olan sandukanın sağ tarafı, sayfanın cedveli ile birleştirilmiştir. Aynı uygulama, Hz. Ömer'in sandukasının sol tarafında da görülmektedir. Hz. Ebu Bekir'in sandukası ortada kalmakta, bu haliyle sadece Hz. Ebu Bekir'in sandukasının ayak ve baş şahideleri görünmektedir. Şahideler, rûmî tepelik şeklindedir. Hz. Peygamber'in şahidesi ile kemerden sarkan kandil birleşmiştir. Sandukalar, altınla doldurulmuştur. Sandukaların sol taraflarına kime ait olduklarına dair bilgiler, siyah mürekkeple ifade edilmiş ve sandukalar, yandan tasvir edilmiştir. Her iki sayfa da siyah kuzulu çift altın cedvel içindedir.

15 (a) varağına, Mescid-i Nebevî yerleştirilmiştir. Dört minareli ve iki avlulu mescidin beden duvarları beyazdır. Soğan kubbeli Ravza ve minber, ilk avludadır. İkinci avluda, kuyu fark edilir. İlk avlunun zemini, kırmızıya boyanmıştır. Mescid, cedvel dışına taşırılmış ve tasvir yarım bırakılmış gibidir. Bu şekilde olması sonradan yapılmış olabileceğini düşündürür.

İlk iki tasvir klasik minyatür tekniğinde yapılmıştır. Minber de Osmanlı tarzındadır. Sonradan yazma esere yapıldığı düşünülen Mescid-i Nebevî'de, perspektif uygulanmıştır. İşçilik pek iyi değildir. İlk iki minyatür, kompozisyon bakımından, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Nadir Eserler Bölümü'nde yer alan Bel-Yz-K 001236 envanter numaralı ve İzmir Milli Kütüphane 898-2 ve İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi İzmir 787 envanter numaralı eserlerle³¹⁴ benzerlik gösterir. Bu sebeple tarih olarak 18. yüzyıla ait olmalıdır.

Katalog No: 262 (İs ÜK 5)

Bulunduğu Yer: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi

³¹⁴ Katalog No: 23 R.esim No: 29; Katalog No: 26 Resim No: 32, Katalog No: 49 Resim No: 61.

Envanter No: A 4200

Müstensih: Hâfız Mehmed Emin Rüşdî

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 19. yy başı

Ölçüleri: Belli Değil

Varak Sayısı: 96

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Belli Değil

Resim No: 310

Minyatür: Çift sayfa halindeki Mekke-Medine şehir tasvirlerinden ilki, Mekke'dir. Tek sıra lacivert kubbeli revaklı avlusu, altı minareli ve dikdörtgen planıyla Mescid-i Harâm, şehrin merkezindedir. İbrahim Kapısı, Dârü'n-Nedve ilavesi avlu şeklinde, Safa Tepesi kubbelerle örtülü, Merve Tepesi ise üzeri açık betimlenmiştir. Mescidin avlusunda, kırmızı direklerle oluşturulmuş metaf dairesinin ortasında Kâbe, onun dışında mezhep makamlarına ait yapılar, minber-i şerîf, Kubbeteyn ve Ben-i Şeybe Kapısı fark edilir. Kırmızı damlı, beyaz duvarlı Mekke evleri, mescidi güney ve batı cephesinden sarmış durumdadır. Doğu cephesindeki evler arasında medrese vardır. Sayfanın alt ve üst tarafında koyu kahverengi dağlar mevcuttur. Alt taraftaki dağlar yan yana iken, üsttekiler arka arkaya verilmiş ve böylece derinlik duygusu oluşturulmuştur. Doğu cephesindeki evlerden, üstteki dağlara doğru yol gider. Mescidin ve medresenin avlu zemini sarı, sayfanın diğer kısımlarında zemin rengi, koyu kahvedir. Gökyüzü, beyazdan maviye giden tonlardadır.

Medine şehri, surlar içindedir. Mescid-i Nebvî, beş minareli, düz kırmızı çatılı ve iki avluludur. Mavi kubbeli Ravza ile minber-i Nebî ilk avluda, hurma ağacı, kuyu ve bir yapı ikinci avludadır. Ravza'nın ön cephesinde ortasından kandil sarkan iki kemer mevcuttur. Evler, dört cepheden mescidi kuşatmıştır. Evlerle, sur dışındaki bir yapı arasında yol bulunur. Bu yapının ne olduğu pek belli değildir, ama Cennetü'l-Baki' olabilir. Üstteki dağlar, ilk sayfadakiyle aynı şekilde konumlandırılmıştır. Buradaki dağlar ve sayfa zemini ise yeşile boyalıdır.

Yeşil kuzu içindeki tasvirler, resim kurallarına göredir. İşçilik vasattır. Hem kompozisyon hem de hattatın H. 1218li (M. 1803)³¹⁵ yıllarda yaşadığı bilinir. Bu sebeple, eserin 19. yüzyıla ait olduğu düşünülür.

³¹⁵ Mehmet Memiş, *Süleyman bin Ahmed'in "Mirât-ı Hattâtın" Adlı Eseri*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1993, s. 86.

Katalog No: 263 (İs ÜK 6)

Bulunduğu Yer: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi

Envanter No: A 5740

Müstensih: Mehmed Şakîr

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy sonları

Ölçüleri: Belli Değil

Varak Sayısı: 93

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Belli Değil

Resim No: 311

Minyatür: Birinci sayfaya, Mekke-i Mükerreme yerleştirilmiştir. Harem-i Şerîf; yedi minareli, tek sıra mavi kubbeli revaklı bir avluya sahip ve dikdörtgen planlıdır. Kubbelemin alemleri, altındır. İbrahim Kapısı ile Dârü'n-Nedve avlu şeklinde mescide bitişiktir. Kırmızı direklerden oluşturulmuş metaf dairesinin ortasında, altın kuşaklı, siyah örtülü Beytullah bulunur. Avluda yürüme yolları ve Kubbeteyn fark edilir. Diğer öğeler, görülemez. Düz damlı Mekke evleri, mescidi üç cepheden sarmışken, doğu cephesindekiler ayrı vaziyettedir. Üstteki kahverengi dağlar ile evler arasında harem sınırlarını gösteren mîller yer alır. Gökyüzü mavi, mescid avlusu ve sayfa zemini ise kahverengi tonlarındadır.

Surlar içindeki Medine-i Münevvere, ikinci sayfadadır. Mescid-i Nebevî de tek sıra mavi kubbeli revaklarıyla çift avlulu ve beş minarelidir. Ravza-i Mutahhara, mavi kubbeyle örtülmüş ve altın şebekesinin zemini yeşildir. İkinci avluda, küçük mavi kubbeli bir yapı ve hurma ağaçları görülür. Sur içindeki evler, mescidi tamamen kuşatmıştır. Surlar dışındaki evler, sayfanın alt kısmındadır. Ayrıca, sur dışında hurma ağaçları, Cennetü'l-Baki', kahverengi, yeşil ve mavi dağlar mevcuttur. Mescid avlusunun zemini kahverengi, sayfa zemini ise yeşildir.

Yavruağzı beşik kemerler, alttan ve üstten birleştirilerek beyzî bir form oluşturulmuştur. Kemer alınlıkları, penç ve dallarla bezelidir. Dallarda, iğne perdahtı uygulanmıştır. Minyatürler, kırmızı kuzulu altın cedvel içindedir. İşçilik vasattır. Resim tekniğinde yapılmış ve beyzî formu tablo etkisi yaratılmaya çalışılmıştır. Nüşhanın hattatı

Mehmed Şakîr'in hocası Mehmed Saîd Berberzâde'nin vefat tarihi H. 1192 (M. 1778)³¹⁶ olması sebebiyle, 18. yüzyıl eseri olduğu söylenebilir.

Katalog No: 264 (İs ÜK 7)

Bulunduğu Yer: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi

Envanter No: A 5761

Müstensih: Hâfız Mehmed Emin Rüşdî

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy sonları

Ölçüleri: Belli Değil

Varak Sayısı: 88

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Belli Değil

Resim No: 312

Minyatür: Mekke şehri, ilk sayfada tasvir edilmiştir. İkişer şerefeli altı minaresi bulunan Mescid-i Harâm'ın, tek sıra mavi kubbeli revaklı avlusu ve dikdörtgen planı vardır. Avluda, altın kuşaklı, siyah örtülü Kâbe metafor dairesi içindedir. Makamât-ı Erbaa ve Kubbeteyn de avluda yer alır. İbrahim Kapısı, Dârü'n-Nedve ve kubbeye örtülü Safa Tepesi de gösterilmiştir. Mekke evleri, mescide güney ve batı cephesinden bitişik şekildedir. Doğu cephesindeki evler arasında bir medrese ve onların ardında kahverengi dağlar bulunur. Tasvirin üst kısmında sır dağlar ile beyaz ve mavi arasındaki gökyüzü mevcuttur.

Medine şehri, ikinci sayfada betimlenmiştir. Surlar içindeki şehrin merkezinde, beş minareli, tek sıra mavi kubbeli revaklarıyla iki avlulu Mescid-i Nebevî görülmektedir. Mescid, surlar içindeki evler arasındadır. Ravza, ilk avluda ve çift mavi kubbeye kapatılmış şekildedir. Bu şekilde gösterilmesi ilk defa karşımıza çıkar. İkinci avluda, bir hurma ağacı betimlenmiştir. Sayfanın alt tarafındaki medrese, surlar dışındaki evler arasındadır. Sur dışında Cennetü'l-Baki', hurma ağaçları ve tek bir dağ tasviri mevcuttur. Gökyüzü ilk sayfadaki gibidir.

Altta ve üstte altın basık kemerlerden beyzî form içine yerleştirilmiş şehir tasvirleri, Batı etkisiyle yapılmış örneklerdendir. Kemer alınlıkları, kırmızı zemin üzerine altın dal ve

³¹⁶ Koç, *Tuhfe*, s. 366.

yapraklarla süslüdür. İşçilik muntazamdır. Resim tekniği, kompozisyon düzeni ve hattatın vefat tarihi³¹⁷ 18. yy sonlarını işaret eder.

Katalog No: 265 (İs ÜK 8)

Bulunduğu Yer: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi

Envanter No: A 6923

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: Belli Değil

Varak Sayısı: 67

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Belli Değil

Resim No: 313

Minyatür: Birinci tasvirde, Harem-i Şerîf yer almaktadır. Dikdörtgen planlı mescidin avlusu, tek sıra lacivert kubbeli revaklarla çevrilidir. Kubbelerin tepesinde, rûmî biçimli alemler bulunur. Beytullah, yarım daire şeklindeki metafor alanı içindedir. Avluda Makamât-ı Erbaa, Kubbeteyn, Zemzem Kuyusu, minber-i şerîf ve üç minare vardır. Avludaki yapıların hepsi lacivert kubbeyle örtülmüştür ve ortalarında yuvarlak kandiller mevcuttur. Avlu zemini, altına boyanmıştır. Avlu dışında, sayfanın sağ tarafında da şekil olarak avludaki yapılara benzeyen üç yapı betimlenmiştir. Altta ise ne oldukları anlaşılamayan bazı şekiller ile bir yapı daha fark edilir. Sayfanın üst kısmında lacivert zemin üzerine beyaz noktalarla doldurulmuş bir tepelik formu ile dikdörtgen şekil görülür.

İkinci sayfa, Mescid-i Nebevî'ye ayrılmıştır. Dört minareli, iki avlulu mescidin tek sıra lacivert kubbeli revakları vardır. Sayfanın sol tarafındaki kubbelerin alemlerinden, kırmızı-mavi renkli tığlar çıkar. İlk avluda Ravza-i Mutahhara, ucunda tığlar olan mihrabiye formu ile örtülüdür. Mihrabiyenin içi, büyük pençerle bezelidir. Mihrabiye, alttaki bölümden üç tarafına yapılmış turuncu kuzu ile ayrılır. Siyah-beyaz taşlarla örülmüş basık kemer altında, üç kabir defîn sırasına göre hizalanmış vaziyettedir. Basık kemer, iki turuncu sütun üzerine biner ve basık kemerden üç altın kandil sarkar. Altınla doldurulmuş, yatay dikdörtgen şeklindeki kabirler, yandan görülür. Bu kısmın zemini, gridir. Ravza'nın yanındaki bölümde

³¹⁷ Bkz. dipnot 299.

minber-i Nebî tasvir edilmiş ve üst kısmı dört kemer açıklığından sonra, yine bir mihrabiye formu ile kapatılmıştır. Bu mihrabiye ile Ravza'nın üstündeki mihrabiye, renk ve form açısından birbirinden farklıdır. Buradaki mihrabiye, iç içe geçmiş turuncu yarım dairelerle dolu ve tepesinde hilal şeklinde alem fark edilir. Minber-i Nebi, yandan gösterilmiştir. Minber aynalığı altın, minberin diğer kısımları yeşil, pembe gibi farklı renklerle boyanarak hareketlendirilmiştir. Minber aynalığının üstünde, üç altın kandil bulunur ve bu bölümün zemin rengi, pembedir. Ravza'nın alt kısmı yatay anahtarlı zencerek, minberin alt kısmı ise kemer açıklıkları ile ikinci avludan ayrılmıştır. İkinci avluda, ortasında bir kandilin görüldüğü kubbeli bir yapı ile dalları yanlara doğru açılmış bir hurma ağacı tasvir edilmiştir. İkinci avlunun zemini altındır.

Tamamen minyatür kuralları göz edilerek gerçekleştirilmiş tasvirlerin işçiliği vasattır. Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi 4226/2 envanter numaralı eserle³¹⁸ kompozisyon bakımından benzerlik gösterir. Bu sebeple, tarih olarak 18. yüzyıla ait olmalıdır.

Katalog No: 266 (İz MK 5)³¹⁹

Bulunduğu Yer: İzmir Milli Kütüphane

Envanter No: 1957

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 17. yy

Ölçüleri: 150x100 - 110x60 mm.

Varak Sayısı: 96

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Belli Değil

Resim No: 314

Minyatür: İki sayfa halindeki betimlemelerden ilk sayfadaki tasvirlerin, ne olduğu anlaşılamamıştır. İkiye bölünmüş ilk sayfanın üst kısmında, ortada kubbeli bir yapı bulunur. Bu yapının iki yanına, siyah sarmal dal motifleri konulmuştur. Alt bölümde ise altın bir çerçeve içinde minbere benzer bir öge vardır. Minberin yanında kırmızı dal motifi yine tekrarlanmıştır. Altın çerçevenin dışında bir sütun ve siyah dal süslemesi vardır. En altta

³¹⁸ Katalog No: 34 Resim No: 42.

³¹⁹ Yardım, *İzmir Milli Kütüphanesi Kataloğu*, s. 703.

sayfanın cedveline dik bir şekilde yerleştirilmiş, birbirine yapışık yedi öge mevcuttur. Bunların da ne olduğu belli değildir.

İkinci sayfa da iki bölüme ayrılmıştır. Üst tarafta sanduka olduğunu düşündüren üç yatay dikdörtgen yer alır. Üstteki iki sanduka boyut olarak aynıdır ve birbirine bitişik vaziyettedir. Üçüncüsü ise onlardan biraz daha uzun ve uzaktır. Sayfayı ortadan bölen yatay şeritten, ilk sayfanın altındaki ögelere benzer şekil aşağıya doğru sarkar. Alt bölümde, iki siyah dal arasında bir sütun ve üç basamak üzerine yerleştirilmiş iki sütun tasvir edilmiştir. Kubbe, ilk sayfadaki sütun, üçüncü sanduka ve basamakların en alttaki aynı şekilde bezenmiştir. Siyah üzerine, altın noktalarla doldurulmuştur.

Siyah kuzulu, altın cedvel içinde alınmış tasvirlerin işçiliği vasattır. Kompozisyon olarak daha önce örneğine rastlanmamıştır. Bu sebeple tarih tespit etmek güçtür. Ancak, en erken 17. veya 18. yüzyıl başlarına ait olabilir.

Katalog No: 267 (Ka REK 5)³²⁰

Bulunduğu Yer: Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi

Envanter No: 26138

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: 170x125 - 115x60 mm.

Varak Sayısı: 170

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli kırmızı deri cildi vardır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 315

Minyatür: Altın beşik kemerden sarkan Mühr-i Süleyman şeklindeki kandil altında, defin hizasına göre yerleştirilmiş üç sanduka bulunur. Yıldızın her kolundan sarkan beş küçük kandil daha vardır. Yıldızın tam ortasında, bir nokta mevcuttur. Sandukalardan en üstteki ve en alttaki, sayfa cedveline yapışık biçimdedir. İçleri altınla doldurulmuş sandukaların her birinde, farklı renkte dikdörtgen vardır. Üstteki turkuaz, ortadaki mor, alttaki ise yeşildir. Sayfanın alt kısmında, sandukalarla aynı formda koltuk bulunur. Diğer sayfaya bakıldığında,

³²⁰ Karabulut, *Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi'ndeki Yazmalar Kataloğu*, s. 238.

aynı koltuk formunun orada da olduğu görülür. Ancak koltuğun aynı zamanda sandukalarla aynı formda olması, dördüncü sandukanın tasvir edilmiş olabileceğini düşündürür.

İkinci sayfada, aynı kemerden sarkan altın kandil altında, minber-i Nebî görülür. Kemer alınlıkları, mor zemin üzerine basit yaprak ve dalla bezelidir. İlk sayfada, bu kısım silinmiştir. Minber külahı ve kemer alınlıkları aynı renkte, mora boyanmıştır. Minber kaidesi ve korkuluğu dik şeritler halinde ve farklı renklerle boyalıdır. Minber aynalığı da üçgen bir çerçeve içinde, korkuluk ve kaideyle aynı renklerde yatay şeritlere ayrılmıştır. Minber kapısı ise altınla doldurulmuştur. Kapısının üzerindeki tepelik, minber külahıyla aynı formdadır. Sayfanın alt kısmında, ilk tasvirdeki sandukalara benzeyen koltuk formu betimlenmiştir.

Kırmızı-siyah kuzulu altın cedvel çekilmiş tasvirlerin işçiliği vasattır. Düşük ayardaki altın kimi yerlerde dökülmüş, boyalar da silinmiştir. Mühr-i Süleyman şeklindeki kandil dikkat çekicidir. 18. yüzyıla kompozisyonlarına benzer.

Katalog No: 268 (Ka YEK 3)

Bulunduğu Yer: Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi

Envanter No: KHK 1809

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy başları

Ölçüleri: 200x120 - 145x71 mm.

Varak Sayısı: 59

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi deri ayyıldız desenli kâğıt kaplı mukavva miklebli cildi vardır. Tezhipleri mülevven, kâğıdı üzüm salkımı filigranlıdır.

Resim No: 316

Minyatür: Tek sayfa halinde görülen tasvir, el yazmasının (a) varağında ve burada sadece minber-i şerîf betimlenmiştir. Sayfanın üst kısmındaki, kırmızı üçgen çerçeve içindeki köşebentlerin ortasından sarkan altın kandil altındaki minberin altın külahının tepesinde, damla biçimli alem vardır. Köşebentlerin içi altın zemin üzerine renkli bitkisel motiflerle bezelidir. Minberin köşk kısmı ve altı, dikdörtgen bölümlere ayrılmıştır. Minberin kapısı, korkuluğu ve aynalığı da altınla boyalıdır. Fakat altın bu kısımlarda döküldüğü için, üzerinde süsleme var mı yok mu tam olarak anlaşılamamaktadır. Tasvir, altın cedvel içindedir.

Minberin köşkü ve aynalığı yandan, kapısı ise karşı cepheden betimlenerek, minyatür tekniği uygulanmıştır. İşçiliğin vasat olduğu bu nüsha, 18. yüzyıl başlarına ait olabilir.

Katalog No: 269 (Ka YEK 4)

Bulunduğu Yer: Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi

Envanter No: KHK 2153

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: 160x105 - 105x60 mm.

Varak Sayısı: 97

Satır Sayısı: 9

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi miklebli deri cildin zencerekleri yaldızlıdır. Tezhipler de yaldızlıdır. Kâğıdı, marka filigranlıdır.

Resim No: 317

Minyatür: Şehir tasvirlerinin yer alığı minyatürlerden ilki, Mekke şehrine ayrılmıştır. Harem-i Şerîf'in tek sıra kubbeli revaklı avlusuna eklenmiş İbrahim Kapısı ve Dârü'n-Nedve ve yedi minaresi bulunur. Revaklardaki kemerlerden bir kandil sarkar. Avlusunda, beyaz olarak bırakılmış Kâbe ile Makamât-ı Erbaa vardır. Avlu dışında, bazı yapılar ve mescidler yer alır. Arkadaki dağlar da boyanmamıştır. Gökyüzü beyazdan mavi tonlarına doğrudur. Şehir, basık kemer altına yerleştirilmiştir. Kemer alınlıkları siyah tahrirle yapılmış bitkisel motiflerle doldurulmuştur. Bu sayfadaki çalışma, yarım kalmış izlenimi verir. Ayrıca, sonradan yapıştırılmış, yapıştırılan kısım da zamanla yukarıya kaymış gibidir.

Sonraki tasvirde, Medine şehri görülür. Mescid-i Nebevî beş minaresi, tek sıra revaklarıyla iki avluludur. İlk avluda, mavi bir kubbeyle örtülü Ravzatü'l-Mübarek ve minber-i Nebî, ikinci avluda ise ne olduğu tam anlaşılamayan iki öge betimlenmiştir. Ravza'nın ön cephesindeki kemerin zemini, yeşile boyalıdır. Mescidin dışında Cennetü'l-Baki' ve kubbeli yapılar mevcuttur. Buradaki dağlar da beyazdır. Sayfa zemini ve gökyüzüne geçiş dendanlar şeklindedir. Sayfa zemini, ilk sayfadaki gibi sarıdır ve gökyüzü de aynıdır. Basık kemer alınlıkları siyah tahrirli kırmızı pençerle süslüdür.

Siyah kuzulu altın cedvel çekilmiş tasvirlerde perspektif uygulanmıştır. İşçiliğin iyi olduğu pek söylenemez. 18. yüzyıldan sonra yapılmış olmalıdır.

Katalog No: 270 (Ka YEK 5)

Bulunduğu Yer: Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi

Envanter No: KHK 3883

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy başı

Ölçüleri: 155x95 - 120x65 mm.

Varak Sayısı: 78

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Sırtı siyah deri, bordo pandizot miklebli cildi vardır. Cedveller yaldızlıdır. Kâğıdı, suyolu filigranlıdır.

Resim No: 318

Minyatür: Bir sayfa olarak yapılmış minyatür, yazmanın (b) varağındadır. Tasvirdeki Mescid-i Nebevî'nin biri avlu dışında olmak üzere, dört minaresi ve tek avlusu görülür. Avluda, sadece hurma ağaçları minber-i Nebî ve kubbeli bir yapı bulunur. Ravza-i Mutahhara avlunun sol üst köşesinde ancak mescidin dışına yapılmıştır. Mavi kubbeyle örtülü Ravza'nın altın şebekesi ardında ayak ve baş şahideleri bulunan üç altın sandukası, defin hizasına göre sıralanmıştır. Ravza'nın dışında bir sanduka daha fark edilir. Renk ve biçim olarak diğeriyle aynıdır. Ravza'nın sağ yanında dört tane kırmızı şebekeli yapı, sayfanın alt kısmında da ikişer mavi kubbeli yapı ortasında mavi sivri kubbeli yapı ve hurma ağaçları betimlenmiştir. Alttaki mavi sivri kubbeli yapının rûmî biçimli alemleri fark edilir. Sayfa zemini, yavruağzı rengindedir.

Siyah kuzulu altın cedvel çekilmiş tasvirde, perspektif mescidin planında ve Ravza'nın beden duvarlarında uygulanmıştır. İşçilik vasattır. Ravza'nın bu şekilde mescidin avlusu dışında gösterilmesi, daha önceki örneklerde görülmemiştir. Tarih olarak, 18. yüzyıl başlarına ait olabilir.

Katalog No: 271 (Ka YEK 6)

Bulunduğu Yer: Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi

Envanter No: KHK 675

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: Belli Değil

Varak Sayısı: 110

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli siyah deri cildi, şemselidir. Kâğıdı, lekeli kartal filigranlıdır.

Resim No: 319

Minyatür: Aynı tasarım içine birinci sayfaya üç sanduka, ikinci sayfaya ise minber-i Nebî yerleştirilmiştir. Altın beşik kemerden sarkan altın bir kandil altında, defin hizasına göre sırlanmış üç sanduka bulunur. Sandukalar, üç basamaklı merdiven şeklinde ve altınla doldurulmuştur. Sandukalar biçim olarak, bugün British Library’de bulunan Hindistan’ın Deccan şehrinden 17. yüzyıla ait bir Delâilü’l-Hayrât örneğinde de karşımıza çıkar.³²¹ Minber de aynı kemer ve kandil altındadır. Minber kapısı ile köşk kısmı benzer biçimde tasvir edilmiş, üzerinde altın bir kubbe yer alır. Minber aynalığı altı basamaklı ve küçük kare paftalara ayrılmış vaziyettedir. Minber kaidesi de görülür.

Beşik kemer alınlıkları, mavi tahrirle yapılmış bitkisel motiflerle bezelidir. Sayfa zemini ise altın sarmallar üzerine mavi, kırmızı ve altından pençerle doldurulmuştur. Tasvirlerle, çift altın cedvel çekilmiştir.

Sandukalar, minber kapısı karşı cepheden; aynalığı ise yandan betimlenmiştir. İşçiliğin vasat olduğu bu çalışma, 18. yüzyıl eseri olabilir.

Katalog No: 272 (Ka YEK 7)

Bulunduğu Yer: Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi

Envanter No: KHK 4075

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 19. yy

Ölçüleri: Belli Değil

Varak Sayısı: 170

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi deri cildin salbek şemseleri yaldızlıdır. Tezhipleri mülevvendir. Kâğıdı, filigranlı Avrupa kâğıdıdır.

Resim No: 320

³²¹ Porter, *Hajj Journery to the Hearth Of Islam*, s. 55.

Minyatür: İlk sayfadaki Mekke şehrinde, Mescid-i Harâm'ın tek sıra lacivert revaklı avlusuna İbrahim Kapısı ve Dâr'ün-Nedve de avlu olarak eklenmiştir. Yedi minaresi bulunan mescidin avlusunda, siyah direklerden oluşturulmuş beyaz zeminli metafor dairesinin ortasında yarıya kadar örtülü altın kuşaklı siyah örtüsüyle Beytullah bulunur. Turuncu merdivenli altın minber-i şerîf ve kırma mavi çatılı Makamât-ı Erbaa da avlu içindedir. Safâ Tepesi'nin kubbeye örtülü kemerleri, sayfa cedvelini böler vaziyettedir. Merve Tepesi'nin üzeri ise açıktır. Beyaz duvarlı evler, mescidin güneyinde birkaç tane görülürken, doğu cephesinde daha yoğunluktadır. Evlerin damındaki mavi bacalar dikkat çeker. Mescidin güneyindeki evler ile arkadaki koyu gri dağlar arasında bir yol ve bu yolun üzerinde harem hududlarını belirten mîller yer alır. Mavi gökyüzünde beyaz bulutlar resmedilmiştir. Sayfa zemini, sarı renktedir.

Surlar içindeki Medine şehri, ikinci sayfadadır. Beş minareli ve tek avlulu Mescid-i Nebevî'nin revakları tek sıra halinde ve kubbeleri laciverttir. Ravza-i Mutahhara'nın bulunduğu cephede revak sırası üçe çıkmıştır. Ravza, beyaz kasnaklı siyah bir kubbeye örtülü ve tepesinde altın alem vardır. Ravza'nın kubbesi altında, revaklar arasından altın zemin üzerinde, siyah ve beyaz örtülü üç sanduka, defin hizasına göre sıralanmıştır. Revakların arasında minber-i Nebî biraz görünür. Bu kısmın zemini, yeşile boyanmıştır. Mescidin avlusunda, kuyu, hurma ağacı, mahfil ve mavi çatılı bir yapı fark edilir. Mescidin kırmızı şebekeli pencereleri vardır. Evler, mescidin etrafına ilk sayfadaki gibi konumlandırılmıştır. Şehrin dağları, surlar dışında kalmıştır. Gökyüzü ve sayfa zemini de ilk sayfayla aynıdır.

Siyah kuzulu altın cedvel çekilmiş minyatürlerin işçiliği vasattır. Resim kurallarına riayet edilerek yapılmıştır. Mescid-i Nebevî'nin revakları arasından minberin gösterilişi dikkat çekicidir. Medine şehrinin surlarının bu şekilde görülmesi bakımından da farklıdır. 19. yüzyılda yapılmış olabilir.

Katalog No: 273 (Ka YEK 8)

Bulunduğu Yer: Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi

Envanter No: KHK 2141

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy ortaları

Ölçüleri: 150x100 - 90x50 mm.

Varak Sayısı: 1b-11b yk

Satır Sayısı: 9

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli kahverengi deri cildi, şemseli ve köşebentlidir. Tezhipleri mülevvendir. Kâğıdı filigranlıdır.

Resim No: 321

Minyatür: İlk tasvirde, basık kemer altından sarkan iki kırmızı kandil altında, at nalı kemer şeklindeki kubbeyle örtülü Şebeke-i Saâdet yer alır. Kemer alınlıkları, koyu griye boyanmıştır. At nalı kemer, birbiri içine geçmiş yarım dairelerden müteşekkildir. Yarım dairelerin kesişim noktaları lacivert üzerine beyaz noktalarla doldurulmuşken, diğer kısımları gri üzerine kırmızı noktalıdır. At nalı kemerin üzerinde, kırmızı zemini beyaz noktalarla boyanmış ve hilal biçimli alemler olan bir tepelik vardır. Şebeke-i Saâdet, kırmızı renktedir ve sandukalar görülmez. Şebekenin iki yanında, ucunda hilal şeklinde alem bulunan sütunlar mevcuttur. Şebeke, üç sıra yatay kuzu üzerine oturtulmuştur. Kuzuların rengi, aşağıdan yukarıya doğru lacivert, gri ve kırmızıdır. Kuzular, + motifleriyle hareketlendirilmiştir.

İkinci tasvirdeki minber-i Nebî, beşik kemerden sarkan üç kırmızı kandil altındadır. Minber, tamamen kırmızı renk kullanılarak yapılmıştır. Külâhındaki alem, hilal biçimindedir. Minber de şebekeyle aynı form üzerine yerleştirilmiştir.

Siyah kuzulu altın cedvel içindeki tasvirlerin işçiliğinin iyi olduğu söylenemez. 18. yüzyılın ortalarında sıkça görülen at nalı kemerli kompozisyonlara benzediği için, bu dönemde yapıldığı tahmin edilmektedir.

Katalog No: 274 (Ko BYEK 16)³²²

Bulunduğu Yer: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: By 617

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy ortaları

Ölçüleri: 171x115 - 115x62 mm.

Varak Sayısı: 87

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Salbek şemseli, zencerekli, köşebentli vişne rengi meşin cildi vardır.

³²² Solak, *Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'nde Bulunan Bazı Delâilü'l-Hayrât'lardaki Tasvirler*, s. 94 – 95.

Resim No: 322

Minyatür: Benzer tasarım içine ilk sayfada, minber-i Nebî, ikinci sayfada ise üç kabir bulunmaktadır. Minberin mavi külahı, altın korkulukları vardır. Minber köşkünün alt tarafı ile minber kaidesi kemer açıklıkları biçimindedir. Bu kemer açıklıkları farklı renk ve motiflerle bezenmiştir. Minber aynalığı, kırmızı kuzu şeklinde üçgen bir çerçeve içinde ve bu çerçevenin içinde altıgenlerin birleşmesiyle oluşturulmuş geometrik bir düzen görülür.

İkinci sayfadaki sandukalar, defin hizasına göre yerleştirilmiştir. Sandukalar, altın üzerine farklı motiflerle bezelidir. Hz. Peygamber' ait olanın içi geçme zincir şeklinde, Hz. Ebu Bekir'in geometrik tarzda, Hz. Ömer'inki ise bitkisel biçimdedir. Ayrıca her sandukanın üzerinde, yine farklı renklerde boylamasına şeritler halinde betimlenmiş bir bölüm mevcuttur. Onun üzerinde de altınla ince oval bir çizgi yapılarak sandukalara farklı bir form verilmiştir.

Öğeler, beşik kemerden sarkan zincirli altın bir kandil altındadır. Kemer alınlıkları, kırmızı üzerine beyaz dal ve yapraklarla doldurulmuştur. Tepesinde hilal biçimli alemler olan mavi bir kubbeyle örtülüdür. Kemer ile kubbe arasında, altın bir şerit yer alır. Önce lacivert bir kuzu, sonra altın cedvel çekilmiş tasvirin kenar suyu sarmal halkâriyle süslüdür. Halkârielerin sadece sayfa kenarında ve altında, sayfanın üst kısmı boş kalacak şekilde cedvelin sadece üç tarafta olduğu fark edilir.

Kompozisyon olarak 18. yüzyılın ortalarında sıkça görülen bu çalışmanın işçiliği vasattır.

Katalog No: 275 (Ko BYEK 17)

Bulunduğu Yer: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: By 2375/2

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy ortaları

Ölçüleri: 205x155 - 160x75 mm.

Varak Sayısı: 8b - 61a

Satır Sayısı: 15

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Siyah meşin cilt salbek şemseli ve mikleplidir.

Resim No: 323

Minyatür: Birinci sayfada, iki kahverengi sütun üzerine binen at nalı kemerden sarkmış büyükçe bir altın kaldım altına, üç sanduka yerleştirilmiştir. Kemer alınlıklarında,

çiçek motifleri vardır. Ayak ve baş şahideleri görülen sandukalar, defin sırasına göre hizalıdır. Sandukaların içleri altınla doludur ancak yer yer dökülmeler meydana geldiği fark edilir.

İkinci sayfadaki minber-i Nebî, sayfa cedvelinden sarkan kandil altındadır. İlk sayfadakine nispetle daha küçük ve biçim olarak daha farklıdır. Minber kapısı ile köşk kısmı kahverengiye boyanarak, ilk sayfadaki sütunlarla hem renk hem de form olarak uyum sağlanmıştır. Kapı ve köşkün kısmının üzerindeki daire şeklindeki altın tepelik dikkat çeker. Minber aynalığı, yatay dikdörtgenlere bölünmüş ve dikdörtgenlerin köşelerine kahverengi noktalar konmuştur. Minber kaidesi de kahverengidir.

Öğeler, çift altın cedvel içine alınmıştır. İşçilik bakımından başarılı değildir. Kompozisyon düzenine bakarak, 18. yüzyıl sonrasına ait olduğu söylenebilir.

Katalog No: 276 (Ko BYEK 18)³²³

Bulunduğu Yer: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: By 2771

Müstensih: Seyyid Muhammed

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: 145x95 - 97x55 mm.

Varak Sayısı: 98

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Yıldız şemse ve zencerekli kahverengi meşin cildi vardır.

Resim No: 324

Minyatür: Çift sayfa halindeki bu çalışmanın ilk sayfası Harem-i Şerîf'e, ikincisi ise Mescid-i Nebevî'ye ayrılmıştır. Tek sıra kubbeli revaklı avlusuyla Harem'in yedi tane altın külahlı gri minaresi, Osmanlı tarzındadır. İbrahim Kapısı ile Dârü'n-Nedve de avlu şeklinde mescide eklenmiştir. Mescidin avlusunda, beyaz zeminli metaf dairesi içinde altın kuşağı ve siyah örtüsüyle Beytullah, beyaz yürüme yolları, Makamât-ı Erbaa, İbrahim Makamı, minber-i şerîf, iki tekerlekli merdiven ve Kubbeteyn yer alır. Mescidin batı cephesinde tepesinde altın kubbeli bir yapı bulunan bir dağ vardır ve bu kubbe sayfa cedveli böler şekildedir.

³²³ Solak, *Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'nde Bulunan Bazı Delâilü'l-Hayrât'lardaki Tasvirler*, s. 101 – 102.

Mescid-i Nebevî beş minareli ve tek avlulu olarak betimlenmiştir. Ravzatü'l-Mübarek, turuncu kasnaklı pembe bir soğan kubbe ile örtülüdür. Kubbenin üzerindeki hilal biçimli altın alem ve minarelerden ikisinin külahı, cedvel dışına taşırılmıştır. Ravza'nın altın şebekesi ardında, içleri altınla doldurulmuş üç sanduka defin hizasındadır. Ravza'nın avluya bakan girişinin turuncu korkuluğu ve beyaz basamakları bulunur. Ravza'nın bulunduğu cephe iki katlı revak halindedir. İkinci kattaki revaklardan ortadakinin üzeri altın bir kubbeyle kapatılmıştır. Birinci kattaki kemerlerin ortadakinde minber-i Nebî, kenarlarda ise mihraplar mevcuttur. Avluda birbirinin aynı iki mahfil, kuyu, hurma ağaçları ve pembe kubbeli bir yapı vardır. Mescidin ön cephesi, üç sıra düzgün kesme taşlar örülmüş olarak gösterilmiştir.

Siyah kuzulu altın cedvel içindeki tasvirlerde mescidlerin beden duvarları, Kâbe, minberler ve bazı yapılar perspektifle gösterilmiştir. Ravza ve sandukalar ise karşıdan verilmiştir. Böylelikle hem perspektif hem de minyatür teknikleri uygulanmıştır. İşçilik bakımından vasat bir çalışmadır. Tarih olarak da 18. yüzyıl eseri olabilir.

Katalog No: 277 (Ko BYEK 19)³²⁴

Bulunduğu Yer: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: By 2934

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 17. yy

Ölçüleri: 175x135 - 120x70 mm.

Varak Sayısı: 82

Satır Sayısı: 9

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Siyah deri, salbek şemseli, miklepli cildi vardır.

Resim No: 325

Minyatür: Birinci tasvirde, sayfanın cedvelinden sarkan kırmızı ve sarı renkli bir kandil altında, minber-i Nebî gösterilmiştir. Altın külahlı minberin kapısında ve külahının ucunda, hilal biçimli alem bulunur. Minber aynalığı, korkuluğu, köşk ve kaidesi karelere bölünmüştür. Minber aynalığındakilerin içi boş bırakılmış, köşk kısmındakiler kırmızı, kaidesindekiler ise kırmızı, siyah renkte motiflerle doldurulmuştur. Korkuluğunda da benzer kırmızı motifler görülür, fakat aralarda yeşile boyanmış kareler vardır. Aynalık kısmının

³²⁴ Solak, *Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'nde Bulunan Bazı Delâilü'l-Hayrât'lardaki Tasvirler*, s. 103 – 104.

üzerinde, kırmızı mürekkeple '*minber-i şerîf*' yazılıdır. Tasvire, siyah kuzulu bir altın cedvel çekilmiştir.

İkinci sayfada, baş ve ayak şahideleri görülen ve içleri altınla boyanmış üç sanduka defin ediliş sırasına göre konumlandırılmıştır. Üstündeki kandil ile sandukalar, dikdörtgen bir çerçeve içindedir. Kandilin zinciri bu çerçeve dışında kalmış ve sayfa cedvelinden sarkar vaziyettedir. Kabirlerin kimlere ait olduğu, sandukaların üstlerine kırmızı mürekkeple belirtilmiştir. Önce yeşil bir cedvel sonra siyah kuzulu altın cedvel çekilmiştir.

Minber aynalığı ve sandukalar yandan, minber kapısı ile kandiller, karşıdan tasvir edilmiştir. İşçiliğin çok da iyi olmadığı bu çalışma, en erken 17. yüzyıla ait olabilir.

Katalog No: 278 (Ko BYEK 20)³²⁵

Bulunduğu Yer: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: By 5122

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy başı

Ölçüleri: 180x120 - 128x68 mm.

Varak Sayısı: 106+II

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Salbek şemseli, zencerekli, siyah meşin cilde sahiptir. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 326

Minyatür: Aynı şekilde tasarlanmış form içine ilk sayfaya üç sanduka, ikincisine ise minber-i Nebî yerleştirilmiştir. Kaş kemerden sarkan altın kandil altındaki sandukaların hizalanışı daha önceki minyatürlerde görüldenden farklıdır. Genellikle, alttaki iki sanduka sola doğru kaydırılmışken burada sağa doğru kaydırılmış olmaları bakımından dikkat çekicidir. İkinci sayfadaki minberin kapı ve köşk kısmı benzer renk ve formdadır. Aynalık kısmı da altınla boyalıdır. Korkuluğu, kapı ve köşkle renk açısından uyumludur. Minber de kaş kemerden sarkan kandil altındadır fakat buradaki kandil, ilk sayfadakinden şekil itibarıyla farklıdır.

³²⁵ Solak, *Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'nde Bulunan Bazı Delâilü'l-Hayrât'lardaki Tasvirler*, s. 113 – 114.

Kaş kemerin alınlıkları ve yanları mavi renge boyanmış ve bu kısmın altında üç kemer açıklığı vardır. Kemer açıklıkları da sırasıyla mavi, sarı ve pembeye boyanarak, ortalarına altın nokta yapılmıştır. Sayfa cedveli ile öğelerin bulunduğu çerçeve arasında kalan boşluklar iki tarafta dikey sure başı formundadır. Sure başının yazıldığı kartuş altınla doldurulmuş, diğer kısımlar ise lacivert zemin üzerin beyaz ve pembe pençerle bezenmiştir. Sayfanın altında ve üstündeki turuncu çerçeve içindeki koltuklarda ise altın üzerine renkli çiçek motifleri görülür.

Siyah kuzulu altın cedvel çekilmiş tasvirlerin işçiliği iyi değildir. Minyatürlerin, 18. yüzyıl başlarına ait olabileceği söylenebilir.

Katalog No: 279 (Ko BYEK 21)

Bulunduğu Yer: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: By 9173

Müstensih: Eskişehir Müftüsü Seyyid Hüseyin

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: 167x113-105x60 mm.

Varak Sayısı: I+68+I

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Belli Değil

Resim No: 327

Minyatür: Sivri bir kemer altındaki üç kabir ve bu kemerden sarkan altın kandil, ilk sayfada betimlenmiştir. Altın dikdörtgen şeklindeki bu kabirler, defin sırasına göredir. Kemer alınlıkları, mavi üzerine beyaz nokta ve altın çiçek motifleriyle bezelidir. Tasvirde boş kalan kısımlar, yeşil yapraklı pembe çiçeklerle doldurulmuştur.

Yine aynı kemer ve kandil altındaki minber-i Nebî sonraki sayfada yer alır. Minber külahı ve tepesindeki hilal alem, kapısı ve korkuluğu altındır. Köşk kısmının altı ve kaidesi benzer şekilde süslenmiştir. Mavi üzerine altın basit rûmîler görülür. Turuncu üçgen şeklindeki bir çerçeve içinde olan minber aynalığı da altın ve mavi zemin üzerine yavruağzı pençerle doldurulmuştur. Minber kapısının üzerinde bir hurma ağacı vardır. Kandilin iki yanında ve hurma ağacının solunda ise, ilk sayfanın boş kalan kısımlarında görülen çiçeklerin aynısı mevcuttur.

Kırmızı-siyah kuzulu altın cedvel içindeki tasvirler, minyatür tekniğine uygun şekilde yapılmıştır. İşçiliği iyi değildir. Kompozisyon olarak 18. yüzyıl eserleriyle benzerlik gösterir.

Katalog No: 280 (Ko BYEK 22)³²⁶

Bulunduğu Yer: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: Bor 1436

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy ortaları

Ölçüleri: 180x110 - 115x65 mm.

Varak Sayısı: 109

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Siyah deri cildin salbek şemse ile köşebentleri kırmızı ve yaldızlıdır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 328

Minyatür: Şehir betimlemelerinden ilki, Mekke şehridir. Şehrin merkezinde, tek sıra mavi kubbeli revaklı dikdörtgen avlusu ile Mescid-i Harâm yedi minarelidir. İbrahim Kapısı ile Dârü'n-Nedve avlu şeklinde, Safâ Tepesi'nin kemerleri kubbeliyle örtülü, Merve Tepesi'nin üzeri ise açık bırakılmıştır. Mescidin avlusunda, metaf dairesi içinde yarıya kadar siyah örtüyle kapatılmış Kâbe ve minber-i şerîf yer alır. Kâbe'nin etrafında Makamât-ı Erbaa bulunur. Ayrıca, Kubbeteyn ve Ben-i Şeybe kapısı da avluda görülen diğer unsurlardır. Mescidi, güney ve batı cephesinden evler kuşatmış vaziyettedir. Bu beyaz duvarlı, kırmızı damlı evler, doğu cephesinde de mevcuttur. Güney cephesindeki evler ile arkadaki kahverengi dağlar arasında bir yol ve bu yol üzerinde mescidler vardır. Sayfa zemini sarıdır ve gökyüzü beyazdan, mavi tonlarına doğru gider.

Medine şehrinde, Mescid-i Nebevî beş minareli ve iki avluludur. İlk avluda, Ravza-i Mutahhara beyaz kasnaklı mavi bir kubbeyle örtülüdür. Kubbesinden altın ışık huzmesi çıkar. Ravza'nın ön cephesindeki kemerlerden, yeşil zeminli altın şebeke görülür. Altın külahlı minber-i Nebî de ilk avludadır. İkinci avluda da, bir kuyu, hurma ağaçları ve bir yapı tasvir edilmiştir. Mescid ve onu üç taraftan kuşatmış evlerle birlikte surlar içindedir. Surlar dışında,

³²⁶ Solak, *Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'nde Bulunan Bazı Delâilü'l-Hayrât'lardaki Tasvirler*, s. 121 – 123.

Cennetü'l-Baki', mescidler, evler ve hurma ağaçları görülür. Dağlar ile gökyüzü, ilk sayfadaki gibidir. Sayfa zemini, yeşildir.

Her iki şehir de, altta ve üstteki beşik kemerlerle oluşturulmuş beyzî form içine yerleştirilmiştir. Beşik kemer alınlıkları, lacivert zemin üzerine renkli penç ve altın dallarla süslüdür. Tasvirlere, kırmızı-siyah kuzulu altın cedvel çekilmiştir.

Resim kurallarına riayet edilerek yapılmış bu minyatürlerin işçiliği vasattır. 18. yüzyıl ortalarından sonra yapılmış olmalıdır.

Katalog No: 281 (Ko BYEK 23)³²⁷

Bulunduğu Yer: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: Kahramanmaraş 12

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy başları

Ölçüleri: 170x115 - 115x65 mm.

Varak Sayısı: 76

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Belli Değil

Resim No: 329

Minyatür: Birinci sayfada Mescid-i Harâm'ın avlusu, ikinci sayfada ise Mescid-i Nebevî'nin avlusu tasvir edilmiştir. Küçük karelere ayrılmış Beytullah, altın kuşaklı gösterilmiştir. Etrafında daire şeklinde metaf alanı bulunur. Her birinden kandil sarkan direklerin zemini, kırmızıdır. Kâbe'nin alt tarafında iki minber vardır. Minberler, mavi bir zemin üzerindedir. Kâbe'nin dört cephesine, Makamât-ı Erbaa yerleştirilmiştir. Bunlar, dikey pembe ve mavi şeritler halindedir. Altın kaideli makamlar, altın kubbeye kapatılmıştır. Sayfanın alt köşelerine iki altın sütun yerleştirilmiştir.

Ravzatü'l-Mübarek, ikinci sayfanın sağ üst köşesindedir. Pembe zemin üzerine üç sanduka altınla boyalıdır. Baş ve ayak şahideleri olan sandukalar, defin hizasındadır. Sandukaların şahideleri, rûmî tepeliği biçimindedir. Alttaki iki sanduka burada sağa doğru kaydırılmış vaziyettedir. Altın soğan kubbeden, ışık huzmeleri çıkar. Ayrıca, Ravza'nın altın

³²⁷ Solak, *Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'nde Bulunan Bazı Delâilü'l-Hayrât'lardaki Tasvirler*, s. 124 – 125.

kaidesi vardır. Ravza'nın altında, külahı, kaidesi, kapısı ve korkuluğu altından olan minber-i Nebî yer alır. Avluda mahfil, kubbeli bir yapı ve ne olduğu anlaşılamayan bir şekil vardır.

Siyah kuzulu altın cedvel içindeki öğeler, minyatür tekniğinde gerçekleştirilmiştir. İşçiliğin iyi olduğu söylenemez. Bu eser, 18. yüzyıl başlarına ait olabilir.

Katalog No: 282 (Ko BYEK 24)

Bulunduğu Yer: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: By 370/1

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 17. yy

Ölçüleri: 165x105 - 115x55 mm.

Varak Sayısı: 1b-85a

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Ebru cildi vardır.

Resim No: 330

Minyatür: Tek sayfa olarak yapılmış tasvir, yazmanın (b) varağındadır. Kubbeli beden duvarları, sadece üstte ve altta görülen Mescid-i Harâm'ın üstte dört, altta iki, avluda da bir minaresi görülür. Minarelerin, hilal şeklinde alemleri vardır. Alttaki beden duvarları boyanmışken, üstteki boş bırakılmıştır. Beytullah, Altın Oluk'la tasvir edilmiştir. Minber-i şerîf, sayfa cedveline yaslanmış şekildedir. Tasvire, kırmızı bir cedvel çekilmiştir.

Bütün öğeler, altınla ve stilize edilmiş olarak yapılmıştır. İşçiliği kötüdür. 17. yüzyıldan sonra yapılmış olmalıdır.

Katalog No: 283 (Ko BYEK 25)

Bulunduğu Yer: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: By 3490

Müstensih: es-Seyyid Abdurrahman b. Ali el-Mansûrî

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: 155x105-110x70 mm.

Varak Sayısı: 100

Satır Sayısı: 15

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Belli Değil

Resim No: 331

Minyatür: Harem-i Şerîf, ilk sayfada betimlenmiştir. Yedi minareli mescidin doğu cephesinde üç, diğer cephelerinde iki sıra mavi kubbeli revaklar bulunur. İbrahim Kapısı ve Dârü'n-Nedve ilavesi de bulunan mescidin avlusunda, Kâbe-i Muazzama altın kuşaklı, siyah örtüsü ve Altın Oluk'la görülür. Ayrıca avluda, turuncu damlı, beyaz duvarlı üç yapı ve minber-i şerîf de vardır.

Mescid-i Nebevî; beş minaresi, üç sıra mavi kubbeli revaklı avlusuyla, ikinci sayfadadır. Ravza-i Mutahhara, mavi bir kubbeyle örtülüdür. Turuncu şebeke ardında üç sanduka, defin hizasına göre sıralanmış şekildedir. Avluda Ravza dışında, minber-i Nebî ile bir yapı mevcuttur.

Sayfa ve avluların zemini, sarıdır. Mescidlerin kapı ve pencerelerin görüldüğü cephenin önü ve sağ tarafı, mora boyanmıştır. Gökyüzü ise mavidir. Gökyüzünü kırmızı ince bir şerit böler. Sayfanın alt kısımlarına, kahverengi zemin üzerine yeşil dal ve yapraklı mor çiçekler yerleştirilmiştir. Siyah kuzulu altın cedvel çekilerek, kompozisyon tamamlanmıştır.

Perspektifin uygulandığı minyatürler, işçilik bakımından iyi değildir. Kullanılan renklerin de uyumlu olduğu söylenemez. Tarih olarak, en erken 18. yüzyıla ait olabilir.

Katalog No: 284 (Ko BYEK 26)

Bulunduğu Yer: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: By 8434

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: 172x114-142x78 mm.

Varak Sayısı: 84

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi deri cildi şemse ve köşebentleri yaldızlıdır. Tezhipler mülevvendir.

Resim No: 332

Minyatür: Birinci sayfadaki Mekke şehrinin ortasında yedi minareli, tek sıra lacivert kubbeli dikdörtgen revaklı avlusuna, İbrahim Kapısı ile Dârü'n-Nedve eklemiş Mescid-i

Harâm yer alır. Mescidin avlusunda, turuncu direklerden oluşturulmuş tam daire şeklindeki metaf alanı içinde Beytullah, minber-i şerîf, Makamât-ı Erbaa, İbrahim Makamı, merdiven ile Kubbeteyn betimlenmiştir. Mescide güney ve batı cephesinden bitişik bacalı evler, doğu cephesinde mescide mesafelidir. Arkadaki kahverengi dağlar ve mavi tonlarında gökyüzü görülür. Sayfa zemini, sarıdır.

İkinci sayfada bulunan Medine şehrinde Mescid-i Nebevî, düz pembe çatıyla örtülü beş minareli ve iki avlulu olarak gösterilmiştir. Ravza-i Mutahhara ilk avluda, kasnaklı mavi bir kubbeyle kapatılmıştır. Ön cephesinde kemerler vardır. İkinci avluda, hurma ağaçları ve üç mavi kubbeli yapı mevcuttur. Mescidin kapıları, evlerin mescid etrafındaki konumu, ilk sayfadakiyle aynıdır. Dağlar yeşil, sayfa zemini ise yeşil tonlarındadır.

Şehirler, beşik kemer içine oturtulmuştur. Kemer alınlıkları pembeye boyalıdır. Siyah kuzulu altın cedvel çekilerek, kompozisyon nihayetlenmiştir.

Perspektif mescidlerin planında, derinlik ise dağlarda hissedilir. İşçilik vasattır ve 18. yüzyıl şehir betimlemelerine benzerlikler taşır.

Katalog No: 285 (Ko BYEK 27)

Bulunduğu Yer: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: By 8483

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy başları

Ölçüleri: 220x175-150x103 mm.

Varak Sayısı: 48

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler:

Resim No: 333

Minyatür: Aynı tasarım içinde ilk sayfada, Hücre-i Saâdet, ikincisinde ise Kâbe-i Muazzama betimlenmiştir. Dört taraftan kandillerin sarktığı bir bölüm içinde hücre, tepesinde hilal alem bulunan yeşil bir kubbeyle örtülüdür. Mavi zemin üzerinde üç yeşil sanduka, defin hizasındadır. Turuncu renkte iki sanduka daha fark edilir. Bir tanesi Hz. Peygamber tarafındadır ki Hz. Mesih'in için konulmuş olmalıdır. Diğer turuncu sanduka da Hz. Ömer'in sandukası altındadır, bu da Hz. Fatıma'nın sandukasıdır.

İkinci sayfadaki Kâbe, turuncu direklerden oluşturulmuş metaf dairesi içindedir. Direkler arasında mavi kandiller bulunur. Kâbe, üstten bir bakış açısıyla verilmiştir. Damın ortasında altın bir daire vardır. Altın Oluk ile Hacerü'l-Esved de görülür. Kâbe'nin dört köşesine rükn isimleri kırmızı mürekkeple belirtilmiştir. Cedvel dışında, mavi mâleyn de gösterilmiştir.

Sayfaların alt ve üst kısımlarında, koltuklar mevcuttur. Koltukların içine dikdörtgen kuzu yapılmıştır. Ayrıca, cedvelin dışına doğru çıkmış hilal şeklindeki alemler, dikkat çekicidir. Tasvire, siyah kuzulu altın cedvel çekilmiştir.

Tamamen minyatür tekniğine uygun olarak tasvir edilmiş bu eserin işçiliği, başarılı değildir. 18. yüzyıl başlarında yapılmış olabilir.

Katalog No: 286 (Ko KMK 3)

Bulunduğu Yer: Konya Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: 13599

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: Belli Değil

Varak Sayısı: 115

Satır Sayısı: 8

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi vinlex deri cildi vardır.

Resim No: 334

Minyatür: Birinci sayfada, basık kemerden sarkan bir kandil altındaki üç sanduka, defin hizasındadır. Altın kandilin sağ yanındaki testi dikkat çeker. Sandukalar, altınla boyanmıştır. Kemer, iki kalın altın sütun üzerine biner. Kemer içi üçgenlerle doldurularak, hareketlilik sağlanmıştır. Üstteki köşebentler de altına boyalıdır.

İkinci sayfada, köşebentlerin ortasından sarkan büyük bir kandil motifinin altında, minber-i Nebî yer almaktadır. Kandilin iki yanında, oldukça basit çizilmiş rûmîler bulunur. Minber külâhı, kapısı, köşk kısmı ve aynalığı altınla doldurulmuştur. Korkuluğu ise iki sıra halinde ve içi üçgenlerle bölünmüş şekilde gösterilmiştir. Kapısının Osmanlı tarzındaki üçgen tacı görülür. Minber de ilk sayfadaki gibi üç yatay şeritten oluşmuş bir kaide üzerinde durmaktadır. Öğeler, ilk sayfadaki gibi mavi bir zemin üzerindedir.

Siyah kuzulu altın cedvel içindeki tasvirlerin işçiliği iyi değildir. Minyatür tekniğinde yapılmış bu çalışma, 18. yüzyıla ait olmalıdır.

Katalog No: 287 (Ko KMK 4)

Bulunduğu Yer: Konya Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: 5041-1

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy başları

Ölçüleri: Belli Değil

Varak Sayısı: 75

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Belli Değil

Resim No: 335

Minyatür: Sayfaların yarısını kaplayacak şekilde yapılmış mihrabiye ve sure başı formunun altında, ilk sayfada minber-i Nebî, ikincisinde ise içleri altınla doldurulmuş, defin hizasına göre sıralanmış, baş ve ayak şahideleri rûmî tepelik formunda olan dikdörtgen sandukalar bulunur. Minberin aynalığı, eğimli dikdörtgenlere ayrılmıştır. Kaidesi, kemer açıklıkları şeklindedir. Kapısı, altına boyalıdır. Aynalığın üstündeki sarık motifi dikkat çeker. Minber, stilize edilmiş gibidir.

Öğelerin üzerindeki sure başı formunda ilk sayfada *'heza minber-i şerîf'*, ikincisinde ise *'heza Ravza-i Mutahhara'* altın üzerine üstübeçle yazılmıştır. Mihrabiye ise üç taraftan saran bir kırmızı bir kuzu içindedir. Altın zemin üzerine lacivert ve kırmızı çiçeklerle bezenmiş form, mavi tığlarla son bulur.

Siyah kuzulu altın cedvel, sadece üç cepheden tasviri içine alır, üst kısım boş bırakılmıştır. İşçilik vasattır. 18. yüzyılın başındaki kompozisyonlara benzer.

Katalog No: 288 (Ko MMK 10)

Bulunduğu Yer: Konya Mevlana Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: İhtisas 6765

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 19. yy başı

Ölçüleri: 161x9 - 103x52 mm.

Varak Sayısı: 89

Satır Sayısı: 11

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Kahverengi deri cild, salbek şemseli ve köşebentlidir. Tezhipleri mülevvendir.

Resim No: 336

Minyatür: Beşik kemer altında, ilk tasvirde Ravzatü'l-Mübarek, ikincisinde minber-i Nebî yer almaktadır. Beşik kemer alınlıkları, altın üzerine pembe penç ve dallarla süslenmiş, köşelerin zemini ise laciverte boyanmıştır. Kemerler, rûmî şeklinde sonlanmıştır.

Üç pencerele kasnak üzerine, mavi kubbeyle örtülü Ravza'nın tepesinde hilal alem bulunur. Ön ve yan cephede, sırasıyla mavi ve pembe renkli taşlarla örülmüş gibi gösterilmiş beşik kemer, iki sütun üzerine biner. Kemerden, yeşil zemin üzerindeki defin hizasına göre sıralı üç siyah sanduka ve altın şebeke görülür. Minberin mavi külahı ve hilal alemi, turuncu merdivenleri, kahverengi kapısı ve aynalıği mevcuttur. Minberin sol tarafında, hurma ağaçları vardır.

Ravza da minber de üç basamaklı bir merdiven üzerindedir. Aşağıdan yukarıya doğru renkler turuncu, pembe ve yeşil biçiminde sıralanmıştır. Fakat perspektifle yapıldığı için öğeler, merdivenin üzerine tam oturmaz. Tasvirlere, kırmızı-siyah kuzulu altın cedvel çekilmiştir.

İşçiliğin gayet muntazam olduğu bu el yazmasındaki tasvirler, Konya Bölge Yazma Eserler Müzesi Kütüphanesi By 6435 envanter numaralı eserle³²⁸ kompozisyon bakımından çok benzerlik gösterir. Bu sebeple, tarih olarak 19. yüzyıl başına ait olduğu açıktır.

Katalog No: 289 (Kü VP YEK 3)

Bulunduğu Yer: Kütahya Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: 43 Va 345

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy sonları

Ölçüleri: 165x110 - 115x65 mm.

Varak Sayısı: 145

³²⁸ Katalog No: 115 Resim No: 136.

Satır Sayısı: 7

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Vişneçürüğü meşin cildi vardır. Tezhipleri mülevvendir.

Resim No: 337

Minyatür: Mekke şehri, her zamanki gibi birinci sayfadadır. Tek sıra lacivert kubbeli revaklı dikdörtgen avluya sahip Mescid-i Harâm, yedi minarelidir. İbrahim Kapısı ve Dârü'n-Nedve de gösterilmiştir. Mescidin avlusunda sadece, siyah direklerden müteşekkil metafor dairesi içinde siyah örtüsüyle Beytullah ve Makamât-ı Erbaa mevcuttur. Kırmızı damlı, beyaz duvarlı Mekke evleri, mescidi güney ve batı cephesinden kuşatmışken mescidle doğu cephesindeki evlerle arasında mesafe bulunur ki burası sa'y yapılan bölümdür. Arkada, kahverengi tonlarda dağlar ile mavi gökyüzü yer alır.

Mescid-i Nebevî beş minaresi, tek sıra lacivert kubbeli revaklarıyla iki avlulu olarak ikinci sayfanın merkezindedir. Ravza-i Mutahhara ilk avluda ve mavi bir kubbeyle örtülüdür. İkinci avluda ise sadece hurma ağacı ile kuyu vardır. Evler, dağlar ve gökyüzü ilk sayfayla benzer şekildedir. Sayfa zeminleri, çöl rengi olan sarı tonlarındadır.

Siyah kuzulu altın cedvel içindeki minyatürlerde perspektif, derinlik ve gölgelendirme yapılmıştır. İşçilik oldukça vasattır. 18. yüzyıl sonlarına ait olmalıdır.

Katalog No: 290 (Kü VP YEK 4)

Bulunduğu Yer: Kütahya Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: 43 Va 2874

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy

Ölçüleri: Belli Değil

Varak Sayısı: Belli Değil

Satır Sayısı: 8

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Miklepli kahverengi deri cild, zencerek, köşebent ve salbek şemseleri yaldızlıdır. Tezhipleri mülevvendir.

Resim No: 338

Minyatür: İlk sayfada Mescid-i Harâm, Mekke şehrinin ortasındadır. Tek sıra mavi kubbeli revaklı dikdörtgen avlusuyla altı minaresi bulunan mescidin avlusunda Kâbe, Makamât-ı Erbaa, Kubbeteyn, Makam-ı İbrahim ve minber-i şerîf bulunur. İbrahim Kapısı ve

Dârü'n-Nedve avlu olarak mescide eklenmiştir. Safâ Tepesi'nin kemerlerinin üzeri açık, Merve Tepesi'nin kemerleri kapalı olarak gösterilmiştir ki gerçekte tam tersidir. Pembe damlı, beyaz duvarlı evler, güney ve batı cephesinde mescide bitişik nizamda, doğu cephesinde ise mesafelidir. Doğu cephesindeki evler arasında medrese vardır. Kahverengi dağların ardında beyazdan maviye doğru gökyüzü ile şehir betimlemesi tamamlanır.

İkinci sayfada Mescid-i Nebevî, beş minaresi ve tek sıra mavi kubbeli revaklarıyla iki avluludur. İlk avluda, mavi kubbeli bir yapı ile Ravza-i Mutahhara görülür. Ravza, kasnaklı mavi kubbeyle örtülüdür. Bir kuyu, hurma ağacı ve bir yapı ikinci avludadır. Evlerin mescid etrafındaki durumu ve dağların şehirdeki yerleri, aynı ilk sayfadaki gibidir. Sadece burada dağlar, yeşildir. Mescidlerin ve sayfaların zemini, sarıdır.

Siyah kuzulu altın cedvel içindeki minyatürler, resim kurallarına göre yapılmıştır. İşçilik iyi değildir. Boyaların yer yer döküldüğü fark edilir. 18. yüzyıl şehir betimlemelerine benzer.

Katalog No: 291 (Kü VP YEK 5)

Bulunduğu Yer: Kütahya Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi

Envanter No: 43 Va 3158

Müstensih: Belli Değil

Nakkaş/Müzehhib: Belli Değil

Tahmini Tarihi: 18. yy başları

Ölçüleri: 160x110 - 110x65 mm.

Varak Sayısı: 124

Satır Sayısı: 9

Yazı Türü: Nesih

Özellikler: Koyu kahverengi meşin cildi, salbek şemseli, miklepli, köşebentli ve zencereklidir. Tezhipleri mülevvendir.

Resim No: 339, 340

Minyatür: Benzer tasarım içindeki minber-i Nebî, el yazmasının (b) varağındadır. Minberin külahı ve köşk kısmı aynı renk ve şekildedir. Minberin korkuluğundan çıkan altın sancak, minber kapısına doğru uzar. Minberin kapısı ve köşkü külahla kapatılmıştır. Minber aynalı, turuncu bir çerçeve içindedir ve bu kısım, mavi zemin üzerine turuncu pençlerle bezelidir. Minber kaidesi, iki yatay şerit halindedir. Alttaki şerit, gri zemin üzerine üçgenlerle hareketlendirilmişken, üstteki sadece turuncu renkle boyanmıştır.

Hücre-i Saâdet, el yazmasının (a) varağında ve ilk sayfadakiyle aynı form içine yerleştirilmiştir. Dikdörtgen altın çerçeve içinde, üç sanduka defin hizasındadır. Sandukalar, dikdörtgen şeklinde ve içleri altınla doldurulmuştur. Sandukalar, gri zemin üzerindedir. Hücre, mavi bir kubbeyle örtülüdür.

Hem minber hem de hücre, dilimli kemerden sarkan altın bir kandil altındadır. Kemer, turuncu kaidesi ve başlığı olan gri sütunlar üzerine binmiştir. Kemer alınlıkları, mavi zemin üzerine altın ve turuncu penç, dal ve yapraklarla bezelidir. Kemer ile öğeler arasında kalan boş kısımlar, turuncu dallarla doldurulmuştur. Sayfanın altında ve üstünde sure başı formunda koltuklar bulunur. Burası da kemer alınlığıyla benzer şekilde süslenmiştir. Bütün kompozisyon, turuncu bir cedvel içindedir.

Çift siyah kuzulu altın cedvel çekilmiş tasvirler, minyatür tekniğine uygun tarzda yapılmıştır. İşçiliğin başarılı olduğu söylenemez. Tarih bakımından 18. yüzyıl başlarına ait olabilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
DELÂİL'ÜL-HAYRÂT'LARDAKİ
MİNYATÜRLERİN
DEĞERLENDİRİLMESİ

I. MİNYATÜRLERDEKİ KOMPOZİSYONLAR

Delâilü'l-Hayrât'larla alakalı çalışmalardan, sadece Jan Just Witkam'ın makalesinde görseller üzerinden gruplandırma yapılmış ve bunlar dört başlık altında toplamıştır.³²⁹ Fakat Türkiye Kütüphaneleri'nde toplanan minyatürlerde daha fazla çeşitlilik olduğu fark edildiğinden gruplandırma aşağıdaki şekilde yapılmıştır.

A. MİNBER-İ NEBÎ VE RAVZA

Çoğunlukla iki sayfa halinde hazırlanmış olan bu tasvirlerin bazıları tek bir sayfaya toplanmıştır. İki sayfa olanların arasında bazı farklılıklar olduğu tespit edilmiş ve bunlar da alt başlıklara ayrılmıştır.

1. İki Sayfa Halinde Olanlar

a) Minber-i Nebî ve Ravza

Bu gruba ait 7 adet minyatür bulunur. (Katalog No: 13, 15, 115, 175, 223, 235, 288) Minyatürlerin ilk sayfasında Ravza, ikinci sayfasında ise minber-i Nebî tasvir edilmiş, sandukaların³³⁰ üzeri, kubbe ile kapatılmıştır. İki tanesinde (Resim No: 260, 272) minber-i Nebî ilk sayfada, Ravza ise ikinci sayfada görülür. Hücre içine yerleştirilmiş sandukaların hepsi, defin sırasına göre hizalanmıştır. Minberlerden bir tanesi hariç, (Resim No: 272) diğerlerinin hepsi Osmanlı minberi formundadır.³³¹ Resim No: 272'deki, 4 basamaklıdır.

Tarih olarak en erkeni, M. 1716 (Katalog No: 13) tarihini taşır. Teknik bakımından çoğunda, minyatür tekniği uygulanmıştır. Minber köşk ve aynalıkları yandan, kapılar ise karşı cepheden gösterilmiştir. Sadece Konya Mevlana Müzesi Kütüphanesi'ndeki eserlerde (Resim No: 157, 336) perspektif özellikle minberde açıkça görülür.

b) Minber-i Nebî ve Şebeke-i Saâdet

14 adet örnek, bu kompozisyon düzeninde yapılmıştır. (Katalog No: 42, 62, 64, 78, 85, 91, 104, 191, 193, 198, 221, 226, 227, 273) Minyatürlerin ilk sayfasında, Şebeke-i Saâdet

³²⁹ Bu gruplar şöyledir; Resimsiz El Yazmaları, Sadece Ravza, Ravza ve Minber, Mekke ve Medine. Bkz. Witkam, "The Battle of Images", s. 71 – 73. Resimsiz olan Delâilü'l-Hayrât'lar bizim konumuz dışında kaldığından, bizim gruplandırılmamızda yer almamaktadır.

³³⁰ Sandukaların farklı formlardaki çizimleri için bkz. Ek: 7.

³³¹ Minberin dönemlere göre farklı formlardaki çizimleri için bkz. Ek: 8.

ardında üç sanduka, ikinci sayfada ise minber-i Nebî yer alır. Bir örnek (Resim No: 264) bu kuralın dışında kalmıştır. Burada minber (aslında sonradan yapıldığını düşünülür) ilk sayfada, Şebeke-i Saâdet ikinci sayfaya yerleştirilmiştir. Minber ile Şebeke-i Saâdet, ortasından bir kandilin sarktığı bir kemer altındadır. Bu gruptaki örneklerin çoğunda görülen şebekenin at nalı kemerli bir formla kapatılmış olması, dikkat çekicidir. Ancak 4 örnekte, bu at nalı kemer görülmez. (Resim No: 123, 224, 226, 264)

Grubun en erken örneği 1747 senesine aittir. (Katalog No: 42) Minberlerin hepsi aynı teknikle yapılmış ve Osmanlı minberi şeklindedir.

c) Minber-i Nebî ile Kemer/Koltuk/Mihrabiye Altında Olan Sandukalar

42 minyatür örneği bu şekildedir. Bu gruba ait nüshalarda, minber-i Nebî ile sandukalar; kemer, köşebent, koltuk ya da mihrabiye gibi bir form içindedir. Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi GE608-1 envanter numaralı eser (Katalog No: 189) ile Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi By 2934 envanter numaralı eser (Katalog No: 277) hiçbir form içinde değildir, sadece cedvel içine alınmıştır. Bunların bazılarında, minber-i Nebî ilk sayfada, (Resim No:15, 23, 29, 32, 61, 199, 252, 262, 322, 325, 335) çoğunda ise ikinci sayfadadır. Minber-i Nebî ile sandukaların üzerinde, mutlaka yukarıdan sarkıtılmış bir kandil motifi

Bir kemer altında olan örnekler, 31 tanedir. Genellikle basık kemerin tercih edildiği görülür. Dilimli, sivri ve beşik kemer de kullanılmıştır. Resim No: 29, 32, 61 ve 322'deki minyatürlerde ise kemerlerin üzerine kubbe yerleştirilmiştir.

Alttan ve üstten koltuk içine alınmış 5 nüsha bulunur. (Resim No: 22, 75, 77, 267, 326) Hem alttaki hem de üstteki bütün koltuklar, sure başı formunda tasarlanmıştır. Bunlardan İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Nûr-ı Osmaniye 804 envanter numaralı (Resim No: 22) olan biraz daha farklıdır, üstteki koltukların üzerine mihrabiye formu yapılmıştır. Resim No: 23'de ise sadece üstte koltuk bulunur.

Mihrabiye biçiminin altında bulunan örneklerin sayısı 3'tür. (Resim No: 214, 253, 335)

Bu şekilde yapılmış örnekler içinde tarih olarak en eskisi 1601'e aittir. (Katalog No: 1) Bu nüsha aynı zamanda Türkiye'de Delâilü'l-Hayrât'ların bilenen en erken tarihlisidir.

2. Tek Sayfa Halinde Olanlar

Minber-i Nebî ile sandukalar bir sayfa içine toplanmış şekilde tasarlanmış örnekler, 11 adettir. Bunların 5 tanesi, Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi bünyesindedir ve tasarım

olarak birbirinin tekrarı gibidir. Bu gruptaki örneklerin hepsi, minyatür tekniğinde yapılmıştır. Minberlerden İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Nafiz Paşa 00763-002 (Resim No: 27) ile İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi 00033 Mehmed Asım Bey'deki (Resim No: 276) minberler, form olarak diğerlerinden farklıdır. Bu minberlerin aynalık kısmı, kare paftalara ayrılmış şekilde ve basamaklı bir biçimdedir. Tek sayfa halindeki örneklerin en eskisi de 1728 tarihlidir. (Katalog No: 21)

B. KÂBE VE RAVZA

Bir sayfada Kâbe-i Muazzama, diğer sayfada Ravza'nın tasvir edildiği bu kompozisyonlar 11 tanedir. Çoğunda hem Kâbe'nin olduğu sayfada hem de Ravza'nın bulunduğu sayfada minber-i şerîf de yer alır. Minberin olmadığı 2 örnek vardır. (Resim No: 50, 333) 4 tanesi Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi'ndedir ve bunlar, kompozisyon olarak birbirine benzer.

Genellikle ilk sayfada Kâbe, ikinci sayfada Ravza gösterilmiştir. Konya Bölge Yazma Eserler By 8483'te (Resim No: 333) ise tam tersidir.

Kâbe, çoğunda perspektif kurallarına uygun bir teknikle yapılmıştır. İstanbul Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi YZ0640 envanter numaralı eserde, (Resim No: 235) karşıdan bir bakış açısıyla gösterilen Kâbe-i Muazzama, Konya Bölge Yazma Eser Kütüphanesi By 8483 envanter numaralı nüshada (Resim No: 333) ise kuş bakışı görüntüsüyle tasvir edilmiştir.

Hücre-i Saâdet içindeki kabirlerin hepsi, defin hizasında yerleştirilmiştir. Farklı formlarda yapılmış kabirler, altın ve yeşil renk ile boyanmıştır. Bir tek, İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi 0003 El-Hâc Mustafa Efendi envanter numaralı eserdeki (Resim No: 277) kabirlerde, kırmızı renk tercih edildiği görülür.

Minberler; minyatür kurallarına uygun biçimde, aynalığı ve köşkü yandan, kapısı karşı cepheden betimlenmiştir. Minberlerin hepsi, tipik Osmanlı minberi formundadır.

Bu gruba ait, tarih belli olan en eski örnek, 1745 tarihini taşır. (Katalog No: 37) Ancak, tarihi belli olmayanların üslup ve teknik açıdan daha eski olabileceği düşünülür.

C. SADECE MİNBER-İ NEBÎ

Tek sayfada sadece Minber-i Nebî'nin yer aldığı örnekler, 4 tanedir. (Katalog No: 6, 20, 110, 268) Bütün minberler, aynı şekilde betimlenmiştir. Minber aynalığı yandan, kapısı ise karşı cepheden bir bakış açısına göre tasvir edilmiştir. Hepsinde, minber; köşebent ya da bir kemer formu altındadır ve minber aynalığının üstüne denk gelen yerde bir kandil motifi

görülür. Bunlar arasında, 1686 yılına ait olan Konya Koyunoğlu Müzesi 7320 envanter numaralı el yazmasındaki tasvir, en erken tarihlisidir. (Katalog No: 6)

D. SADECE RAVZA

6 eser bu şekilde, sadece üç sandukadan oluşur. Bu eserlerden 3 tanesinde (Resim No: 60, 110, 296) sandukalar defin sırasına göre hizalanmıştır. Diğer üçünde ise farklı şekillerde sıralanmışlardır. Sandukaların formları da birbirinden farklıdır. İşçilik bakımından en itinalı çalışma, İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi E. H. 1032'deki (Resim No: 296) Ravza çalışmasıdır. Diğerlerinin özensiz şekilde yapıldığı fark edilir.

Sandukalar, yandan görünüşleriyle gösterilmişlerdir. Üç tanesinin içi altınla (Resim No: 60, 110, 267), bir tanesi siyahla doldurulmuş (Resim No: 11), bir tanesi de sadece kırmızı tahrir çizgileriyle (Resim No: 3) yapılmıştır. En erken tarihli nüsha, 1650 yılına aittir. (Katalog No: 3)

E. SADECE MESCİD-İ HARÂM

Bir sayfada sadece Mescid-i Harâm'ın gösterildiği minyatür örnekleri 4 adettir. (Katalog No: 128, 182, 183, 282) Bu minyatürlerde Kâbe, Makamât-ı Erbaa ile minber-i şerîf bulunur. İstanbul Sadberk Hanım Müzesi Y 141 (Resim No: 152) ile Balıkesir Halk Kütüphanesi 10 Hk 1255 (Resim No: 215) numaralı eserlerde, mescidin avlusundaki öğeler sayfa cedvelinin içindedir. Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi OR 5900'de (Resim No: 216) mescidin beden duvarları, minareleri ve avlusu bütünüyle görülür. Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi 370/1'de (Resim No: 330) ise mescidin avlusunda sadece Kâbe ile minber-i şerîf vardır.

Resim No: 152 ve 215'de perspektif, 216 ve 330'da ise minyatür tekniği uygulanmıştır. Bu gruptaki eserlerden sadece Katalog No: 128'in tarihi bellidir, o tarih de 1824'tür.

F. SADECE MESCİD-İ NEBEVÎ

Mescid-i Nebevî'nin tek başına betimlendiği bu minyatürlerin sayısı 7'dir. (Katalog No: 29, 51, 75, 131, 138, 218, 270) İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda yer alan 000845 envanter numaralı eser (Resim No: 163) hariç, hepsi tek sayfa halindedir.

Bütün örneklerde Ravza'nın üzeri, kubbe ya da bir formla kapatılmış olarak betimlenmiştir. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Mihrişâh Sultan 00208-001 numaralı eser (Resim No: 255) hariç diğerlerinde sandukalar da görülür. Balıkesir Halk Kütüphanesi 10 Hk

962 (Resim No: 35), Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesi KHK 3883 (Resim No: 318) ve Resim No: 35, 64, 163 ve 318'de Mescid-i Nebevî'nin minare sayısı 4 iken, diğerlerinde 5'tir. Minber-i Nebî, hurma ağacı ve avludaki kubbeli yapı, bütün nüshalarda görülen öğelerdir.

Resim No: 35 ve 64'te Mescid-i Nebevî plan olarak birbirine benzer ancak, Resim No: 64'te perspektif uygulanmıştır. Resim No: 163 ile Resim No: 255'deki eser tamamen minyatür tekniği uygulanarak yapılmıştır. Bu grubun bilinen en erken tarihli örneği, 1740 yılında yapılmıştır. (Katalog No: 29)

G. MESCİD-İ HARÂM VE MESCİD-İ NEBEVÎ

Mescidlerin iki sayfa olarak tasvir edildiği bu gruba ait örnekler, 34 tanedir. Bütün eserlerde, Mescid-i Harâm ilk sayfada, Mescid-i Nebevî ise ikinci sayfada tasvir edilmiştir. Sadece İstanbul Bayezid Yazma Eserler Kütüphanesi V569 (Resim No: 41) ve İstanbul Süleymaniye Küt. 00006 Muğla Hoca Mustafa Efendi (Resim 193) bu kuralın dışında kalmıştır.

Kompozisyon olarak bazı örneklerin birbirine benzediği fark edilir. İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi E. H. 1038 (Resim No: 66, 67) , YY 875 (Resim No: 69), M. 415 (Resim No: 304, 305), İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar 7580 (Resim No: 147) ile Kütahya Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi 43 Va 2875 (Resim No: 148) aynı elden çıkmış gibidir.

İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar 1087 (Resim No: 265) ile İstanbul Bayezid Yazma Eserler Kütüphanesi 1267 envanter numaralı eserler (Resim No: 174, 175) de farklı kompozisyon, renk ve teknikleriyle hem birbirlerine benzerler hem de diğer minyatürlerden oldukça farklıdır.

Bu betimlemelerin 18 tanesi minyatür (Resim No: 24-25, 41, 42, 51, 92, 174-175, 193, 209, 212, 251, 254, 261, 265, 271, 274, 288, 313, 329), 6'sı perspektif (Resim No: 49, 73, 167, 247, 270, 300-301), 9'u (Resim No: 30, 36, 66-67, 69, 97, 147, 148, 304-305, 324) ise hem minyatür hem de perspektif tekniği uygulanarak yapılmıştır. Ankara Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 8153/3 envanter numaralı eserde (Resim No: 74) ise daha farklı bir teknik fark edilir. Üç farklı noktadan bakış açısının bir ara kullanıldığı bu çalışmada, Ravza karşı cepheden, mescidin avlusu kuşbakışı, sayfanın alt kısmındaki kemer açıklıkları ise karşıdan gösterilmiştir.

1726 tarihi nüsha (Katalog No: 19) bu grubun bilinen en eski tarihli örneğidir.

H. MEKKE VE MEDİNE ŞEHİRLERİ

Çift sayfa olarak tasarlanmış minyatürlerin hepsinde Mekke ilk sayfaya, Medine ise ikinci sayfaya yerleştirilmiştir. Sadece Resim No: 122, istisnadır. Şehir kompozisyonlarının hepsinde mescidler, tasvirin merkezindedir. Mescid-i Harâm ile Nebevî'nin beden duvarları, revak kubbeleri genel olarak birbiriyle aynı şekilde gösterilmiştir. Mescidlerin etrafında ise evler, başka mescidler ve dağlar konumlandırılmıştır. Evlerin genellikle duvarları ve damları görülür. Bazılarında ise pencere üzerinde gölgelikler fark edilir. Mekke şehrinde Cennetü'l-Mualla, Nur Dağı, Arafat, Müzdelife gibi diğer kutsal mekânlar ve Medine şehrinde ise Cennetü'l-Baki' ve hurma bahçelerinin gösterildiği çalışmalar da bulunur. Medine şehri genellikle, surlar içindedir.

Şehirlere belli bir yükseklikten bakılmış şekilde betimlenmiş bu minyatürlerde, tamamen resim tekniği uygulanmıştır. Perspektif, gölgelendirme ve üç boyut kullanılmıştır. Tarih olarak bu tasvirlerin Osmanlı Devleti'nin Avrupa'dan etkilendiği dönemlere ait olması, minyatür sanatının Batı etkisinde kaldığının açık bir göstergesidir.

Mekke ve Medine şehirlerinin yan yana tasvir edildiği bazı örneklerde, minyatürlere bütün olarak bakıldığında Ravza'nın boyut olarak Kâbe'den daha büyükçe betimlendiği fark edilmektedir.

Şehir betimlemeleri de iki grupta toplanabilir. Bunlar;

1. Bir Form İçinde Olanlar

Mekke ve Medine şehir betimlemelerinin bir form içine yerleştirildiği bu örneklerin sayısı 69'tür. Toplanan minyatürler arasında, sayı olarak en fazla olan çalışma bu şekilde yapılmış nüshalardır.

Bu örnekler, genellikle alttan ve üstten kemerlerle oluşturulmuş dikey beyzî form içine yerleştirilmişlerdir. Kemer alınlıkları, tezhipte süslüdür. Şehirlerin böyle bir form içine yerleştirilmiş olmaları, onlara duvara asılacak bir tablo etkisi verir. Hem bu tablo etkisi yaratma isteği hem de şehirlerin tamamen resim tekniğinde yapılmış olmaları, Batı etkisidir. Bu grubun en erken tarihli örneğinin 1748'e (Katalog No: 46) ait olması da bu görüşü destekler.

2. Bir Form İçinde Olmayanlar

Sadece Mekke ve Medine şehir tasvirlerinden ibaret olan bu gruptaki örnekler, 59 adettir. Bunlar da resim kurallarına göre, Batı etkisiyle yapılmış olduğu belli olan

çalışmalarıdır, ancak herhangi bir form içine alınmamışlardır. Bu şekilde yapılmış en tarihli minyatür, 1741 (Katalog No: 31) senesine aittir.

I. KARMA NÜSHALAR

Bu gruptakiler, iki farklı kompozisyonu da içinde barındıran örneklerdir ve 13 tanedir. Bunlar arasında kompozisyon bakımından bir benzerlik olduğu söylenemez. Sadece üç örnek, (Resim No: 31, 53, 278) sandukaların farklı rivayetlerden yola çıkarak, farklı şekillerdeki dizilişlerinin gösterilmesi bakımından benzerlik gösterir.

Katalog No: 4'te toplam üç kompozisyon bulunur. Birincisinde minber-i Nebî ile Hücre-i Saâdet, ikincisinde na'1-i şerîf, üçüncüsünde ise kadem-i şerîf tasvir edilmiştir.

Resim No: 31'de iki sayfa halindeki tasvirlerin ilkinde kabirlerin farklı dizilişleri, ikincisinde ise Mescid-i Nebevî gösterilmiştir.

Katalog No: 32'de Mekke ve Medine şehir tasvirlerinden başka müstakil olarak Hücre-i Saâdet de gösterilmiştir.

Katalog No: 35'de hem Mekke-Medine şehirleri hem de minber-i Nebî ile Şebeke-i Saâdet betimlenmiştir. Şebeke-i Saâdet, 18. yüzyılın ortalarında karşımıza çıkan at nalı kemerli form biçimindedir.

Katalog No: 41'de Mescid-i Harâm, Mescid-i Nebevî'den başka ayrıca kabirlerin farklı şekillerdeki dizilişleri ile kubbeli bir yapı da görülür.

Katalog No: 119'da kutsal şehir betimlemelerinden sonra sancak biçiminde '*Ya Hazret-i Halid*' yazısı, realist tarzda çiçeklerle müstakil bir sayfa hali yapılmıştır.

Katalog No: 120'de Mekke- Medine şehirlerinin akabinde kubbeli bir yapı da müstakil bir sayfada yer almaktadır.

Resim No: 157'de birinci sayfada Mekke şehri perspektif kurallarına uygun şekilde yapılmışken, ikinci sayfada Şebeke-i Saâdet at nalı kemerli form halinde minyatür tekniğinde gerçekleştirilmiştir.

Katalog No: 153'te Mekke-Medine şehir tasvirlerinden başka, tamamen perspektif kurallarına uygun şekilde Mescid-i Nebevî'nin içinde, şebeke-i şerîfenin önünde duruyormuş gibi bir bakış açısıyla gösterilmiş bir tasvir mevcuttur. Böyle bir tasvir, sadece bu nüshada karşımıza çıkar.

Resim No: 198'de ilk tasvirde Mekke şehri tasvir edilmiş, ikincisinde ise Hücre-i Saâdet mevcuttur. Şehir perspektife göre resmedilmiş ancak Hücre minyatür mantığındadır.

Katalog No: 241'de Mekke-Medine şehirleri ile kabirlerin farklı şekillerdeki dizilişleri görseller üzerinden anlatılmıştır.

Katalog No: 256'da tam sayfa halindeki minber-i Nebî'den sonra Mekke ve Medine şehirleri beyzî bir form içine alınarak betimlenmiştir.

Katalog 261'de çift sayfa olarak hazırlanmış minyatürde, minber-i Nebî ile sandukalar tasvir edilmiştir. Sonra Mescid-i Nebevî tek sayfaya perspektifle yapılmıştır. Mescid-i Nebevî'nin sonradan ilave edildiği ve yarım bırakıldığı anlaşılır.

İ. FARKLI NÜSHALAR

Şimdiye kadar görmeye alışkın olduğumuz örnekler dışında kalan bu çalışmalar, 10 tanedir. Bunlardan 5 tanesi kompozisyon bakımından birbirine benzer şekildedir. 5 tanesi ise hem birbirinden hem de diğerlerinden farklıdır.

Benzer biçimde yapılmış bu örneklerde, Hz. Peygamber'e ait muhallefat gösterilmiştir. Bunlardan üçü, (Katalog No: 145, 146, 149) İstanbul Bayezid Yazma Eserler Kütüphanesi'ndedir ve vakıf eseridir. Aynı elden çıktıkları bellidir. İstanbul Sabancı Müzesi Kütüphanesi 103-0182 envanter numaralı eserde (Resim No: 161) eşyalar gubarî formunda ortaya çıkarılmıştır. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki (Resim No: 196) çalışma ise eşyaların daha stilize edilmiş halidir.

Katalog No: 9'da, üç tasvir yer alır. İlkinde Mescid-i Nebevî, ikincisinde Medine şehri, üçüncüsünde de Cennetü'l-Baki' tamamen minyatür tekniğine uygun şekilde gösterilmiştir.

Resim No: 166'daki kompozisyon çok açık şekilde anlaşılabilir. Ancak, ilk sayfada yarım bırakılmış bir mihrap ile başka öğeler, ikinci sayfada ise kabirler bulunmaktadır.

Resim No: 168'deki çalışmanın da ne ifade ettiği belli değildir. İki sayfa halindeki tasvirler birbirinin aynısıdır. Diğer minyatürde karşımıza sıkça çıkan ışık huzmesi burada da fark edilir.

Resim No: 248'de ilk önce Cennetü'l-Baki', sonra da Mescid-i Nebevî tasviri yer alır. Minyatür tekniğine yapılmıştır.

Resim No: 314'daki tasvirlerde de ne olduğu hemen anlaşılabilen öğeler tasvir edilmiştir. Minber-i şerif ile kabirlerin olduğu anlaşılır.

J. IŞIK HUZMELİ OLANLAR³³²

Toplanan minyatürler arasında, bazı çalışmalarda karşımıza çıkan ışık huzmeleri dikkat çekicidir. Bu ışık huzmelerinin daha çok Medine şehrinde Ravza-i Mutahhara'nın kubbesinde çıktığı görülür. Çoğunlukla ışık huzmesi, kubbenin üstünden yukarıya çıkarken, bazılarında kubbenin aleminde bir duman şeklinde süzülür. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar 7580 envanter numaralı eserde (Resim No: 147), ışık huzmesinden ziyade alev şeklindedir.

İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi E. H. 1032'deki (Resim No: 296) nüshada ışık huzmeleri, Hücre-i Saâdet'in kubbe aleminin her iki yanında yer alan çarkıfeleklerden çıkmaktadır. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H. 111'de (Resim No: 299) ise ışık huzmesinin Mekke ve Medine'deki dağlardan çıktığı fark edilir. Resim No: 41'de ise mihraptan ışıklar saçılır.

Işık huzmesinin renklendirilmesinde altın tercih edilmiştir. Sadece, İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi E. H. 1038'de (Resim No: 67) gri renk kullanıldığı görülür.

Işık huzmesi, Hz. Peygamber'in nurunu simgeler. Hz. Muhammed'in hayatının anlatıldığı Siyer-i Nebî kitaplarında da Hz. Peygamber'in etrafında da alevi andıran altın yıldız şeklinde kutsal bir ışık mutlaka yer alır.³³³ Bu kutsallık simgesi sadece Hz. Muhammed'in değil, onun nuru taşıyan peygamberler ile akrabalarında da karşımıza çıkar.³³⁴

II. MİNYATÜRLERDE KULLANILAN TEKNİKLER

A. ÇİZİM TEKNİĞİ

1. Minyatür Tekniği

Batı sanatı etkisiyle yapılmış Mekke ve Medine şehir betimlemeleri dışındaki örneklerde çoğunlukla, minyatür tekniğine uygun betimlemeler yapılmıştır ve bu tasvirlerin daha çok erken dönemlere ait olduğu görülür. Minber aynalık ve köşkeri yandan, kapıları ise karşı cepheden bakılmış gibi gerçekleştirilmiştir. Sandukaların da yandan görünüşü mevcuttur. Mimari eserlerde ise derinlik ve perspektif yoktur. Figür kullanılan hiçbir örnek

³³² Diğer gruplar içindeki eserlerin bazılarında görülür. Şimdiye kadar Delâilü'l-Hayrât'la alakalı yapılan akademik çalışmaların hiçbirinde bu hususa değinilmediği için, ayrı bir başlık altında söz etme gereği duyulmuştur.

³³³ Ayrıntılı açıklama ve resim için bkz. Bağcı ve diğerleri, *Osmanlı Resim Sanatı*, s. 156 – 163.

³³⁴ Ayrıntılı açıklama ve resimler için bkz. Melek Dikmen, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H. 1221 Nolu Siyer-i Nebî'de Metin Minyatür İlişkisi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2009, s. 137 – 141.

görülmez. Ancak, hayvan figürü olarak kuşların betimlendiği üç örnek bulunur. Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi 4226/2'deki (Resim No: 42) ile İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler A 6923'teki (Resim No: 313) kuşlar stilize edilmiş formda, teller üzerinde durur.

Delâilü'l-Hayrât'lardaki minyatürler, topografik özellikler de taşır. Yavuz Sultan Selim ve Kanunî Sultan Süleyman dönemlerinde tarihî konulu eserleri hem yazıp hem de resimleyen Matrakçı Nasuh, yaptığı bu eserlerle Osmanlı minyatür sanatında *Topografik Ressamlık* adı verilen yeni bir anlayışın yaratıcısı olarak kabul edilir.³³⁵ Matrakçı Nasuh'un tasvirlerinde şehirler, tüm gerçekliğiyle görülür. Şehirlerin önemli cami, türbe gibi kutsal mekânları, meydanları, su kemerleri ve harabelerinin tasvir edilmiş olması bize o dönem bu şehirlerin yapısıyla alakalı da bilgiler verir. Aynı yıllarda hazırlanan *Hac Vekâletnâmesi*, *Futüh el- Harameyn* gibi kutsal toprakları anlatan eserlerde, Mekke ve Medine tasvirleri görülmektedir. Fakat bunlar, Matrakçı Nasuh'un topografik yaklaşımlarından farklı olarak plan ve kroki şeklindedir. Gerçekçilik, kullanılan canlı renkler, insan figürüne kesinlikle yer verilmemiş olması ve tasvir edilen yerlerin isimlerinin yazılmış olması da Matrakçı Nasuh etkileri olarak kabul edilmektedir.³³⁶ Matrakçı etkileri Delâilü'l-Hayrât örnekleri arasında Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi E. H. 1018'de (Resim No: 12-13-14) çok bariz şekilde görülür. Üzerinde mimarî öğeler hakkında bilgi bulunan çalışmalar (Resim No: 92, 216, 251, 255, 277, 288) da vardır.

2. Geçiş Dönemi

Batı sanat anlayışından etkileme yavaş yavaş gerçekleşmiştir. Tasvirlerdeki bazı öğeler, perspektife göre yapılmışken; bazıları ise minyatür geleneğini devam ettirmiştir. Mekke ve Medine şehir betimlemelerinde, şehir çoğunlukla resim kurallarına uygun olarak gerçekleştirilmişken, mescidlerin avlu içindeki minberlerin veya başka öğelerin klasik minyatür anlayışına göre tasvir edildiği fark edilir. Ayrıca, karma nüshalar olarak isimlendirilen gruptaki örneklere bakıldığında, bir taraftan yeniliklerin uygulanmaya başlandığı, ancak diğer taraftan da var olan gelenekten hemen kopmadıkları anlaşılır.

3. Resim Tekniği

Diğer İslam sanatlarında olduğu gibi minyatür sanatı da Batı'dan etkilenmiş ve klasik anlayışla yapılan tasvirler, tamamen geride bırakılmıştır. Delâilü'l-Hayrât'larda bu etkilenme Mekke ve Medine şehir betimlemelerinde kendini çok fazla gösterir. Şehirler, genellikle

³³⁵ Mahir, *Osmanlı Minyatür Sanatı*, s. 51.

³³⁶ Tanındı, 'İslam Resminde Kutsal Kent ve Yöre Tasvirleri', s. 407 – 408.

belli, sabit bir noktadan bakılarak yapılmıştır. Bazı nüshalarda bakış açısının, daha yukarıya çıktığı fark edilir. Bu şekilde, şehrin görüntüsüne daha hâkim bir noktadan bakıyormuş hissi verilir. İstanbul Marmara İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi 12286/YZ0473 envanter numaralı eser (Resim No: 233) buna örnektir. Bu örnekte, şehre bakılan nokta diğer nüshalardan farklıdır.

Derinlik hissi, şehirlerdeki dağların konumlandırılışında, mescidlerin revaklarında verilmiştir. Gölgelelendirmeler, yine daha çok dağlarda karşımıza çıkar. Gökyüzünde de renk tonlamaları resim tekniklerine uygun şekilde gerçekleştirilmiştir. Şehir betimlemelerinde gökyüzü aydınlıktır ve gündüzdür. Bazı örneklerde ise ufuk çizgisindeki kızılıklarla, güneşin yeni doğduğu hissi verilmiştir. (Resim No: 57, 118, 176) Sadece bir nüshada, mavi gökyüzündeki yıldızlarla gece (Resim No: 242-243) görüntüsü sağlanmıştır.

İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi 01500 Yazma Bağışlar'daki (Resim No: 57) realist biçimde resmedilmiş kuşlar, ise gökyüzünde uçuşur.

B. BOYAMA TEKNİĞİ

Toplanan tasvirlerde, ilk önce zemin rengi atılmış, daha sonra boyama tekniklerine geçilmiştir. Minyatür sanatında kullanılan farklı boyama tekniklerinden, daha çok düz ya da akıtma boyama tekniklerinin tercih edildiği görülür. Kademeli boyama tekniği ise bazı örneklerde karşımıza çıkar. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Bel-Yz-K 001236 envanter numaralı eserde (Resim No: 29) bu tekniğin kubbelerde kullanıldığı anlaşılır. Tasvirlere, mutlaka cedvel çekilmiştir. Çoğunda altın cedvel ve etrafında tek ya da çift kuzu bulunur.

Figür ve figüre bağlı ritmik hareketler olmadığı için nüanslı boyama; kumaş, giysi gibi öğeler de kullanılmadığı için noktalama tekniği görülmez.

III. MİNYATÜRLERDEKİ İŞÇİLİK

Delâilü'l-Hayrât'lar çok okunduğu ve dolayısıyla çok sayıda istinsah edildiği için, toplanan eserlerin çoğunda işçilik, vasattır. Bazılarında ise, işçilik oldukça kötüdür. Gelişigüzel yapılmış, özensiz çalışmalar da vardır. Bunların, sanatsal bir kaygı taşımaktan uzak daha çok işlevsel amaçlı yapıldığı düşünülür.

Sanatsal değeri yüksek, usta bir elden çıktığı belli olan eserlerin sayısı, diğerlerine nispeten daha azdır. Bunların, saray nakışhanesinden çıktığı tahmin edilmektedir. Zaten bu

nüshaların daha çok İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi ve Yıldız Sarayı'na ait eserlerinin nakledildiği İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde yer alması, bu görüşü destekler.

Müzehhib imzası görülen çalışmalar bulunmaktadır. Ali (Resim No: 141), Seyyid Muhammed Salih Efendi (Katalog No: 132), El- Hac Ahmed İslambolî (Katalog No: 169), Mehmed Şevkî (Katalog No: 150), Hüseyin Hüsnî (Katalog No: 154), Hâfız Ali (Katalog No: 174) imzası bulunan müzehhiblerdir.

Eserlerdeki işçiliğin hat, tezhip, cild bakımından da bir bütünlük içinde olduğu gözlenir. İcazetli bir hattat tarafından yazılmış bir nüshanın, minyatür, tezhip ve cild bakımından da iyi bir işçiliği bulunmaktadır.

IV. MİNYATÜRLERDE KULLANILAN RENKLER

Minyatürlerde en çok kullanılan renk, altındır. Müstakil olarak sadece altınla yapılmış örnekler bulunduğu gibi (Resim No: 34, 60, 68, 196, 218, 219, 222, 234, 275, 330), altının sandukalarda, minare ve kubbe alemlerinde, Hücre-i Saâdet'ten çıkan ışık huzmelerinde, cedvel ve tezhip süslemelerinde de tercih edildiği görülür. Minyatürün genelinde altın yıldız kullanılıp, sadece Kâbe'nin örtüsünde siyah rengin tercih edildiği nüshalar da fark edilir. (Resim No: 80, 88, 132, 209, 235) Altın yıldızın bu kadar çok tercih edilmesi, kutsal ışığın bir ifadesi olarak yorumlanmıştır.³³⁷

Sadece kırmızı (Resim No: 3, 17, 33, 81) veya sadece siyah renk kullanıldığı nüshalar (Resim No: 11, 137, 233) dışında, kırmızı ve siyahın birlikte kullanıldığı çalışmalar (Resim No: 2, 7, 26, 27, 93, 248, 277, 285) da mevcuttur. Resim No: 17'de genel olarak kırmızı renkle kompozisyon gerçekleştirilmişse de kandillerde yeşil kullanılması dikkat çeker.

Sadukalarının tamamen siyaha boyandığı 7 örnek mevcuttur. (Resim No: 79, 105, 114, 157, 181, 274, 336)

Kullanılan renkler arasında dikkat çeken bir diğer renk de mavidir. Özellikle, mescidlerin kubbesi çoğunlukla mavi yapılmıştır. Bunun sebebi, Türklerin gök kubbe inancının bir devamı olarak düşünülebilir. Ayrıca, mavi sonsuzluğun rengidir ve Allah'ın rahmetine işarettir.³³⁸

Mekke ve Medine şehir tasvirlerine baktığımızda; Mekke şehrinde zemin rengi olarak sarı ve toprak rengi, Medine'de ise yeşilin daha çok tercih edildiği fark edilir. Keza dağlarda

³³⁷ Bağcı ve diğerleri, *Osmanlı Resim Sanatı*, s. 158.

³³⁸ Turan Koç, *İslam Estetiği*, İstanbul, İSAM Yayınları, 2009, 148.

da aynı şekildedir. Bu durum, Mekke'nin çöl ikliminin etkisiyle daha kurak, Medine'nin ise daha yeşillik olmasının minyatürlere renk olarak, gerçekçi bir şekilde yansımadır.

Mescid-i Nebevî'nin ilk avlusunda (Resim No: 40), Ravza'nın bulunduğu kısmın revak içlerinde, Cennetü'l Baki'nin zemininde (Resim No: 58) ve Hücre-i Saâdet'in zemininde (Resim No: 92) de yeşil renk kullanılmıştır. Burada yeşil renk, cenneti ifade eder. Özellikle, Mescid-i Nebevî'nin ilk avlusunun yeşile boyanması, burasının Cennet Bahçesi olmasına bir vurgudur.

V. MİNYATÜRLERİN ASLINA UYGUNLUĞU

Minyatürlerin bazılarında realiyete bağlılık, bazılarında ise yöresel etkiler fark edilmektedir. Minber-i Nebî'lerin basamak ve paftalara ayrılmış hali (Resim No: 1, 2, 4, 7, 8, 16, 19, 21, 27, 93, 151, 267, 271, 275, 276, 319), kaynaklardan edinilen bilgiye göre, erken Emevi minberlerine benzer. Bu basamaklı ve paftalara ayrılmış minberlerin daha çok erken tarihlerde tercih edildiği fark edilir. Minyatürlerin büyük bir çoğunluğunda minberler, klasik Osmanlı minberi tarzındadır. Minber-i Nebî'yle birlikte tasvir edilen Şebeke-i Saâdet'te at nalı kemerin tercih edilmesi de Fas etkisidir.

Ravza-i Mutahhara içindeki sandukalar çoğunlukla en yaygın rivayete göre gösterilmiştir. Resim No: 53 ve 278'de farklı şekillerdeki nakillere göre de yerleştirmeler, yanlarında açıklamalarıyla birlikte verilmiştir. Resim 31'de ise sadece üç farklı diziliş şekli betimlenmiştir. Sadukaların defin hizası genellikle sola doğru kaydırılırken iki örnekte sadukaların sağa doğru meyil ettirildikleri fark edilir. (Resim No: 326, 338)

Hücre-i Saâdet'in planın aslına uygun olarak gösterildiği iki minyatür bulunur. (Resim No: 193, 283)

Mekke ve Medine şehir tasvirlerinde ne derece gerçeğe bağlı kalındığı, Mekke-Medine tarihiyle alakalı kitaplar, seyahatnameler, makale ve tezlere bakılarak, anlaşılmaya çalışılmıştır.³³⁹ Bu bilgiler, bazı minyatür örneklerindeki yazılı ifadelerle de desteklenmiştir.

Minyatürlerin ilk sayfasında gösterilen Mekke şehrindeki Mescid-i Harâm, plan itibariyle uzunlamasına dikdörtgen biçimindedir. Bazı nüshalarda, planın beşgen olduğu fark edilir. (Resim No: 9, 129, 135, 153, 156, 164, 169, 179, 184, 189, 207, 249, 256) Mescidin avlusunun merkezinde Kâbe, direklerden oluşturulmuş metaf dairesi içindedir. Bu direklerde en çok kullanılan renkler; kırmızı, siyah ve turuncudur. Genelde bu direkler kuş bakışı

³³⁹ Bu bilgiler, dipnotlarda kısaca verilmeye çalışıldığı için burada tekrar edilmemiştir.

betimlenmiştir. Böylece metafor alanına, yarım daire veya tam daire şekli verilmiştir. Metafor alanının değişik formda gösterilmiş örnekleri de bulunur. (Resim No: 52, 66, 69, 92) Bunlarda metafor alanının zemini düzgün kesme taşlarla döşelidir ve minber-i şerif, İbrahim Makamı ile Zemzem Kuyusu da bu alanın içindedir. Bu örnekler, Kaşmir'deki Delâilü'l-Hayrât'larıyla bu açıdan benzer gösterirler.

Kâbe, altın kuşaklı siyah örtüsü, Altın Oluk ve kapısıyla gösterilir. Bazı örneklerde, Hacerü'l-Esved taşı da belirtilmiştir. Metafor dairesi içindeki Hicr-i İsmail'in de hilal biçiminde tasvir edildiği görülür. Ancak, her minyatürde görülmez. Kâbe şekil itibariyle, çoğunlukla aslına uygun betimlenmiştir. İki nüsha bu kuralın dışındadır. Resim No: 273'te Kâbe olduğunda daha uzun bir şekilde gösterilmişken, Resim No: 200'de ise üçgen çatılıdır. Ayrıca Kâbe, Mescid-i Harâm'ın tam merkezindedir. Ancak, Resim No: 118, 203, 206 ve 207'de Kâbe'nin yeri, avlu içinde farklı noktalara kaydırılarak gerçeklikten uzaklaştırılmıştır.

Mezhep makamlarına ait yapılar, Kâbe'nin dört tarafında yerleştirilmiştir. Mezhep makamları şekil itibariyle kırma çatılı ve maksure şeklindedir. Bunlardan bir tek Makam-ı Hanefî iki katlı, diğerleri ise tek katlıdır. Minyatürlerde genellikle bu yapılar, mavi kubbeyle örtülüdür. Bunlarla birlikte, avluda minber-i şerif, Makam-ı İbrahim, yürüme yolları, Zemzem Kuyusu, Kubbeteyn ile merdiven bulunur. Üç basamaklı, iki tekerlekli bu merdiven de çoğunlukla turuncu renkte gösterilmiştir. Kanunî Sultan Süleyman tarafından hediye edilmiş minber-i şerif, Osmanlı minberi tarzındadır. Mescidin revak kubbelerinin Mimar Sinan tarafından yapıldığı ve soğan kubbe formunda olduğu bilinir. Fakat minyatürlerde kubbeler, bu formda değildir. Kubbelerde renk olarak da lacivert veya mavi tercih edilmiştir. Revaklarda kubbelerin üç sıra halinde olduğu 20. yüzyıla ait fotoğraflarda ve bu dönemde yazılmış kitaplardaki bilgilerde bulunur. Genelde revaklı kubbeler tek sıra veya iki sıra halinde gösterilmiştir. Aslına Sâdik kalınarak yapılmış örnek sayısı azdır. (Resim No: 37, 45, 59, 70, 71, 83, 111, 112, 118, 178, 195, 211, 233, 240, 242, 331)

Mescid-i Harâm'ın Osmanlı dönemindeki minare sayısı da 7'dir. Gerçekte minareler farklı dönemlerde yapıldığı için hepsi Osmanlı tarzında değildir ama minyatürlerde minarelerin hepsi aynı sayıda betimlenmiştir. Mescidin batısında İbrahim Kapısı ve kuzeyindeki Dârü'n-Nedve ilavesi de avlu şeklinde mescide ekli olarak minyatürlerin çoğunda gösterilmiştir. Safâ ve Merve Tepeleri de minyatürlerde çoğunlukla yapılmıştır. Bazılarında Safâ Tepesi sayfa cedvelini böler. (Resim No: 39, 83, 86, 100, 198, 204, 211, 320)

Bazı örneklerde, Mescid-i Harâm avlusunda zemzem testileri tasvir edilmiştir. (Resim No: 66, 69, 147, 187, 336) Mescidin avlusundaki testiler, Niğde Murat Paşa Camii ile İstanbul Rüstem Paşa Camii çini panosundaki Mescid-i Harâm tasvirlerinde de karşımıza çıkar.

Mekke evlerinin plan tiplerinin gerçekte nasıl olduğuna dair pek bilgi yoktur ama evlerin yüksekliğinin Kâbe'yi geçmediği bilinir. Fakat bazı örneklerde evlerin daha yüksek tutulduğu görülür. (Resim No: 194, 200, 201, 203, 204 gibi) Minyatürlerin hemen hemen hepsinde evler, kırmızı veya pembe damlı ve beyaz duvarlı olarak tasvir edilmiştir. Evler, plan olarak çoğunlukla aynıdır. Farklı planda yapılmış ev örneklerinin sayısı azdır. (Resim No: 57, 115) Mescid-i Harâm'ın doğu cephesindeki evler arasında, bir medrese bulunur. Bazı nühalarda evler ile dağlar arasında giden bir yol fark edilir. Bu yol, Hz. Peygamber'in Nur Dağı'na gittiği güzergâh olabilir.

Mekke'de betimlenen ögeler arasında, mescidin batı cephesindeki Arafat ile Nur Dağı ve bu dağların tepesindeki mescidler vardır. Harem-i Şerîf'in doğu cephesinde Kubey's Dağı, bazı örneklerde Müzdelife (Resim No: 69, 148, 304), Cennetü'l-Mualla, Harem'in hudud sınırlarını gösteren mîller, su kanalları ve şehirdeki bazı mescidler de Mekke şehrinde görülür.

Mekke şehir tasvirlerinin bazılarında çadırları görürüz. (Resim No: 201, 233, 249) Bunların bazıları yeşil, bazıları yeşil renktedir. Çadırlar, İstanbul Cezerî Kasım Paşa Camii'deki Mekke şehrinin gösterildiği çini levhada da mevcuttur.

Medine şehri, genellikle aslına uygun olarak surlar içinde gösterilmiştir. Osmanlı Dönemi'nde evlerin, surlara bitişik olduğu bilinir. Mescid-i Nebevî, uzunlamasına dikdörtgen planlıdır. Bir kısmında tek avlulu, çoğunda ise iki avlulu olarak betimlenmiştir. Ravza-i Mutahhara, mescidin her zaman sol üst köşesinde, kasnaklı bir kubbeyle örtülüdür. Kubbenin rengi genellikle mavidir. Altın da kullanılmıştır. Sadece Resim No: 9, 82, 140, 192, 202, 203'te kubbe bugünkü rengine uygun olarak, yeşil renktedir. Ravza'nın altın şebekesi ardında sandukalar, görünür şekilde yapılmıştır. Hz. Fatıma'ya ait kabir de gösterilmiştir. Sahihliği zayıf olsa da, dördüncü kabir olarak Hz. İsa'nın kabrinin de belirtildiği olmuştur. İlk avluda mutlaka minber-i Nebî de vardır. Bazı örneklerde mihrap da avluda bulunur. Minber-i Nebî ve mihrap, sanki izleyiceye gösterilmek için avluya çıkarılmış gibidir. İkinci avluda hurma ağacı, bir kuyu ve kubbeli bir yapı yer alır. Bu yapının Kubbetü'z-Zeyt olduğu tahmin edilir. Mescidin revak sırası genellikle, Harem-i Şerîf'le uyumludur. Resim No: 9, 71, 83, 100, 102, 119, 121, 126, 127, 146, 150, 154, 178, 205, 206, 210, 232, 245, 280, 310, 328, 332'de Mescid-i Nebevî düz çatılıdır. Bu çatıda kullanılan renkler, mavi ve kırmızıdır. Medine şehrinde; Cennetü'l Baki', hurma bahçeleri, mescidler ile evler arasında medrese, karşımıza çıkan unsurlardır. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi E. H. 1018'de (Katalog No: 9) Medine

şehrindeki dağlar, kaleler de yapılmıştır. Cennetü'l-Baki' ise müstakil bir sayfa halindedir. İçindeki türbe ve kabirler, bilgilendirmelerle birlikte gösterilmiştir.

Minyatürler arasında gerçeğe en yakın olarak gösterildiği düşünülen örnek, İstanbul Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Nadir Eserler Bölümü YZ0473 envanter numaralı (Resim No: 233) eserdir. Minyatür adeta bir fotoğraf gibidir.

VI. MİNYATÜRLERİN KARŞILAŞTIRILMASI

Toplanan minyatürlerin arasında bazılarının diğer ülkelere ait Delâilü'l-Hayrât'larla benzerlikler gösterdiği fark edilir. Bunlar şu şekildedir;

İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi 00142 Amcazâde (Katalog No: 4 Resim No: 5)'deki minyatürde bulunan na'l-i şerîf gibi Fas'ta ve Özbekistan'da bulunan Delâilü'l-Hayrât nüshalarında da na'l-i şerîf formu mevcuttur.³⁴⁰ İstanbul Üsküdar Solak Sinan Camii'ndeki çini pano da na'l-i şerîf mevcuttur.

İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi 01546-001 Laleli (Katalog No: 11 Resim No: 16)'deki minyatür ile Malezya Müzesi'nde bulunan nüshalar kompozisyon bakımından benzerlik gösterir.³⁴¹ Bunlar, daha çok Kuzey Afrika'da karşımıza çıkan kompozisyon örneğidir.

İstanbul Sadberk Hanım Müzesi Kütüphanesi S.H.M.H.K Yaz 141 (Katalog No: 128 Resim No: 152)'daki Kâbe'nin perspektifle betimlenmiş kırmızı direklerin ortassındaki hali, 1582 tarihli kibleyi gösteren bir pusulada³⁴² da görülmektedir.

İstanbul Bayezid Yazma Eserler Kütüphanesi Veliyyüddin Efendi 569 (Katalog No: 33 Resim No: 41), Bayezid 1267 (Katalog No: 147 Resim No: 174-175) ile İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi 01766 Serez (Katalog No: 77 Resim No: 92), 01087 Yazma Bağışlar (Katalog No: 228 Resim No: 265)'daki minyatürler kompozisyon ve kullanılan teknik bakımından Kaşmir'deki nüshalarla benzerlik gösterir.³⁴³

Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi KHK 675 (Katalog No: 271 Resim No: 319)'deki minyatürün sandukaları biçim olarak, bugün British Library'de bulunan Hindistan'ın Deccan şehrinden 17. yüzyıla ait bir Delâilü'l-Hayrât örneğinde de karşımıza çıkar.³⁴⁴

³⁴⁰ Rusli, *Dala'il al-Khayrat: Prayer Manuscripts From The 16th To 19th Centuries*, s. 38, 75.

³⁴¹ Rushli, *Dala'il al-Khayrat: Prayer Manuscripts From The 16th To 19th Centuries*, s. 113 – 119.

³⁴² Porter, *The Art of Hajj*, s. 15.

³⁴³ Rusli, *Dala'il al-Khayrat: Prayer Manuscripts From The 16th To 19th Centuries*, s. 138, 139, 141.

³⁴⁴ Porter, *Hajj Journey to the Hearth Of Islam*, s. 55.

SONUÇ

Türkiye'deki 27 farklı kütüphaneden toplanan 291 el yazması Delâilü'l-Hayrât minyatürü üzerinden hazırlanan bu çalışma, tarih olarak 17. yüzyıl ve 20. yüzyıllar arasındaki bir dönemi kapsar. Türkiye Kütüphanelerindeki en eski Delâilü'l-Hayrât nüshası, İstanbul Bayezid Kütüphanesi'ne, 570 envanter numarasıyla kayıtlı olan eserdir. Tarihi H. 1003'tür (M. 1594-1595) ve bu nüshanın minyatürü yoktur. Minyatürü olan ve tarihi bilinen en eski örnek, İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki 00410 Şehid Ali Paşa envanter numaralı Delâilü'l-Hayrât'tır. Tarihi ise H. 1010 (M. 1601)'dur. Türkiye Kütüphanelerindeki tarihi bilinen en geç nüsha da yine İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi'ne 00621 Tahir Ağa Tekke envanter numarasıyla kayıtlı ve H. 1308 (M. 1890) tarihli olan el yazmasıdır.

Tezin katalog kısmında yüzyıllara göre ayrılmış minyatürlerden 7 tanesi, 17. yüzyıla; 103 tanesi, 18. yüzyıla; 60 tanesi, 19. yüzyıla aittir. 121 tanesinin tarihi ise bilinmemektedir. Bunlar da, diğer nüshalardaki minyatürlerin kompozisyon, teknik ve renklerine bakılarak tarihlendirilmiştir. Tarihlendirmede el yazmasının hattatının yaşadığı yıllar veya vefat tarihi de belirleyici bir etken olmuştur.

Tezin değerlendirme kısmında, minyatürler; kompozisyon bakımından 11 gruba ve bu gruplardan bazıları da alt gruplara ayrılmıştır. Bu gruplardan ilki, Minber-i Nebî ile Ravza'nın yan yana çift sayfa halinde tasvir edildiği kompozisyondur. En erken tarihli nüshalarda bu kompozisyonun tercih edildiği görülür. Diğer ülkelerdeki nüshalarda da benzer kompozisyonun en çok görüldüğü betimleme budur. Bu kompozisyonun yapılma sebebi, Hz. Peygamber'in "*Kabrimle minberim arası cennet bahçelerinden bir bahçedir*" hadis-i şerîfine dayandırılır. Sadece Ravza veya sadece Medine şehrinin yer aldığı örneklerle Hz. Peygamber'in "*Kim kabrimi ziyaret ederse, şefaâtım ona vacip olur*" hadisi arasında bağlantı kurmak mümkündür. Zaten minyatürün yer aldığı sayfaya bu hadis-i şerîflerin de yazılmasıyla, hadislerin tasvirle olan ilişkisi vurgulanmış olmaktadır.

Bir dua kitabı olarak nitelendirilen Delâilü'l-Hayrât'ların içinde minyatürlerin bulunması, eseri okuyanın konsantrasyonunu arttırmak amacıyla olmalıdır. Hz. Peygamber'in yukarıda bahsi geçen hadisleri de yine minyatürlerin yapılmasında önemli bir etken olmuştur.

Ayrıca bu minyatürler, her Müslüman için farz olan hac ibadetini yerine getiremeyen ve bunun özlemini duyanlar için de görsel bir zemin hazırlamaktadır.

17. yüzyıldan 18. yüzyıl ortalarına kadar ait Delâilü'l-Hayrât minyatürlerinde Mescid-i Harâm ile Mescid-i Nebevî içindeki mimari unsurların ne olduklarına dair yazılı ifadeler yer alır. Gerçekçilik, kullanılan canlı renkler, insan figürüne kesinlikle yer verilmemiş olması ve tasvir edilen yerlerin isimlerinin yazılmış olması da Delâilü'l-Hayrât minyatürlerinde Matrakçı Nasuh etkileri olarak karşımıza çıkar.

Mekke-Medine şehir tasvirleri, 18. yüzyıl ortalarından sonra görülmeye başlamıştır. Bu dönemde Osmanlı minyatüründe klasik düzen anlayışının değişmeye başladığı bir dönemdir. Minyatürlere perspektif, derinlik, gölge-ışık girmiştir. Levnî, Abdullah Buhârî gibi nakkaşlar klasik Osmanlı minyatür üslubuna uygun tasvirler yapmayı bırakıp, realist tarzda eserler yapmaya başlamışlardır. Levnî'nin mekânları ele alışı Delâilü'l-Hayrât minyatürlerinde de etkili olmuştur. Ancak, bu dönemde ön plana çıkan figür anlayışı, Delâilü'l-Hayrât minyatürlerine yansımamıştır. İnsan figürünün kesinlikle görülmediği Delâilü'l-Hayrât minyatürlerinin sadece birkaçında gökyüzünde kuşlar fark edilir. Tamamıyla resim kurallarına uygun olarak gerçekleştirilmiş bu şehir kompozisyonlarının, Batı sanat anlayışının etkisiyle yapıldığı ortadadır. Sadece teknik olarak değil, tablo gibi bir form içine yerleştirilmesi de yine kitap içindeki minyatürlere, duvara asılmış bir tablo görüntüsü verme çabası da yine Batı anlayışının klasik Osmanlı kitap sanatları üzerindeki yansımasıdır. Mekke-Medine şehirlerinin bu şekilde gösterilmesi sadece Osmanlı'ya ait Delâilü'l-Hayrât minyatürlerinde görülmesi, Osmanlı Devleti'nin yaşadığı değişimin sanat eserlerine nasıl yansıdığına bir ifadesi olması bakımından önemlidir.

Mekke-Medine şehir tasvirlerinde, Kâbe ve etrafındaki mimari unsurları görmek, tarihsel açıdan önemlidir. Özellikle Osmanlı Devleti'nin bu kutsal topraklara yapmış olduğu hizmetleri, minyatürler üzerinden izleme imkânına sahibiz. Bugün yerinde olmayan birçok mimari unsur, minyatürlerde adeta bir fotoğraf gibi tasvir edilmiştir.

Karma nüshalarda konu olarak birçok kompozisyon bir arada görülür. Genellikle çift sayfa halinde tasarlanan minyatürlerin, karma nüshalarda 3,4 sayfaya çıktığı fark edilir. Bunun sebebi de gelenek ile Batı sanat anlayışı etkisi arasında bir geçiş döneminin yaşanması olarak yorumlanabilir. Bir yandan Minber-i Nebî ile Ravza minyatür tekniğinde yapılırken, akabinde Mekke ve Medine şehirleri resim kurallarına uygun bir tarzda resmedilmiştir. Bu durum, gelenekle yenilik arasında kalmış olan nakkaşın yaşadığı sıkışıklıktan

kaynaklanmaktadır. Nakkaşın bir yandan gelenekten vazgeçemediği diğer yandan da yenileğe kayıtsız kalamadığı anlaşılıyor.

Delâilü'l-Hayrât minyatürlerinde kompozisyon olarak diğer minyatürlere benzemeyen bazı farklı kompozisyonlarla da karşılaşılır. Bunların büyük kısmında Hz. Peygamber'e ait eşyalar gösterilmiştir. Osmanlı Devleti'ne Yavuz Sultan Selim'in Haremeyn fethiyle birlikte intikal eden Mukaddes Emanetler içinde mevcut olan bu muhellefat, Hz. Peygamber'e olan yoğun muhabbetin bir neticesidir. Bu şekilde yapılmış beş nüshadan sadece bir tanesinin tarihi bellidir. O da 1870 yılına aittir ve İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir. Bu kompozisyonların da yalnızca Osmanlı Delâilü'l-Hayrât minyatürlerinde yer aldığı görülür. Sadece na'l-i şerîfin betimlendiği bazı örnekleri Fas, Özbekistan ve İstanbul Üsküdar Solak Sinan Camii'ndeki çini panoda mevcuttur.

Minyatürlerde dikkat çeken önemli bir husus da Ravza-i Mutahhara'nın kubbesinden çıkan ışık huzmeleridir. Bu ışık huzmesi genellikle kubbenin üstünden yukarıya doğru çıkarken, bazılarında kubbenin aleminden bir duman şeklinde süzülür. Mihraptan veya Nur Dağı'ndan çıkan ışık huzmeleri de mevcuttur. Altın kullanılarak yapılmış bu ışığın, Hz. Peygamber'in nurunu simgelediği düşünülmektedir. Bu durumu Ahzab Suresi 46. Âyetle de ilişkilendirmek mümkündür.³⁴⁵ Hz. Peygamber'in aydınlatıcı bir kandile benzetilmesi ve ışık saçan bir nur olarak ifade edilmiş olabileceği akla gelir. Katalog ve değerlendirme kısmında da açıklandığı üzere, bu ışık huzmelerinin sadece Osmanlı minyatürlerinde karşımıza çıkması da önemli bir husustur.

Osmanlı Devleti'nin sınırları içinde yer alan bu Delâilü'l-Hayrât minyatürlerinin büyük çoğunluğunda Osmanlı izlerini görmek mümkündür. Özellikle minber formunda ve Mescid-i Harâm'ın mimarî öğelerinde Osmanlı etkisi çok açık biçimdedir. Bu şekilde olması, bu nüshaların Anadolu'da yapıldığını düşündürür. Bunun yanında, oldukça geniş bir coğrafyaya hâkim olan Osmanlı Devleti'nde diğer ülkelerle kitap alış-verişlerinin yapıldığı, kütüphane kayıtlarında bulunan, farklı tekniklerle veya etkilerle yapılmış örneklerden anlaşılır.

Toplanan eserler arasında, Fas, Kaşmir, Özbekistan gibi yerlerde yapılmış nüshalarla kompozisyon, kullanılan teknik ve renk bakımından benzerlik gösteren örnekler vardır. Özellikle Fas/Endülüs etkisi at nalı kemer ve erken tarihli minber-i Nebî ile sandukaların yer aldığı kompozisyon düzeninde çok hissedilir. Bunun sebebi, Delâilü'l-Hayrât'ın Fas'ta

³⁴⁵ Ey Peygamber! Biz seni bir şahit, bir müjdeleyici, bir uyarıcı; Allah'ın izniyle kendi yoluna çağıran bir davetçi ve aydınlatıcı bir kandil olarak gönderdik.

yazılmış olmasıdır. Ayrıca at nalı kemerin bu kadar çok kullanılmış olması, ilk Delâilü'l-Hayrât minyatürlerini yapan nakkaşın gerçeklikten çok hayal gücüne dayanarak eseri yapmış olması ve akabinde de bu nüshanın sürekli tekrar edilmiş olduğunu düşündürür. Diğer İslam ülkelerine ait Delâilü'l-Hayrât minyatürleri, Osmanlı'da yapılmış nüshalardan daha farklıdır. Bunlar, kompozisyon ve teknik bakımından benzer gibi görünseler de, yöresel etkiler kendini ortaya koyar.

Delailül Hayrat'lar, yazıldığı dönemden günümüze kadar oldukça yoğun ilgi görmüş ve çok sayıda istinsah edilmiştir. Bu yoğun alakanın neticesi olarak, hem sanatsal değeri yüksek eserler ortaya çıkmış hem de gelişi güzel hazırlanmış örneklerle de rastlanmaktadır. Sanatsal açıdan usta bir elden çıktığı anlaşılan eserlerin, cild, tezhip ve hat sanatı bakımından da değerli oldukları anlaşılır. Toplanan minyatürler arasında en başarılı nüshaların Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Sadberk Hanım Müzesi Kütüphanesi, Sakıp Sabancı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nden çıktığı fark edilir. İstanbul Üniversitesi'ndeki nüshaların da Yıldız Sarayı Koleksiyonu olduğu göz önünde bulundurulunca, bu eserlerin saray işi olduğunu söylemek mümkündür. Minyatür açısından sanatsal değeri yüksek eserlerin hat, tezhip ve cild yönünden de uyumlu oldukları fark edilir. Bu durum, kitap sanatlarının birbirinden ayrılamayacağını göstermektedir.

Genelikle nesih hattıyla yazılmış Delâilü'l-Hayrât'ların Osmalı'nın meşhur hattatları tarafından da yazıldığı görülür. Bunlarda bazıları şunlardır; İbrahim Rodosî, Mustafa Kütâhî, Ahmed Nâilî, İsmail Zühdî, Esmâ İbret Hanım, Mustafa Râkım Efendi'dir. Talikle yazılmış nüshalar da mevcuttur.

Delâilü'l-Hayrât'ların tezhip ve cildleri yapıldıkları dönemlerle uyum içindedir. Eski tarihli nüshalarda klasik anlayışa uygun çalışmalar yapılmışken, 18. yüzyıldan sonra Batı etkisine bağlı olarak tezhip ve cild motiflerinde daha realist bir hâkim olmaya başlamıştır.

Delâilü'l-Hayrât dışındaki Mekke-Medine tasvirleri ile Delâilü'l-Hayrât minyatürlerinin hem kompozisyon hem de tercih edilen teknikler bakımından uyum içinde olduğu anlaşılır. Bunlar arasındaki benzerlikler, tezin katalog kısmında ifade edilmiştir.

Delâilü'l-Hayrât, İslam coğrafyasında Kur'an-ı Kerîm'den sonra en çok okunan ve en çok benimsenen eserdir. Aradan geçen 6 asıra rağmen etkisini hiçbir zaman kaybetmemiş bu eser, Hz. Muhammed'e olan aşkın bir neticesidir. Günümüzde de basılmaya devam eden bu eseri, artık Mekke-Medine veya Ravzatü'l-Mübarek fotoğrafları süslemektedir.

KAYNAKÇA

- ACAR Abdurrahman, “*Minber-i Nebî Hakkında Bazı Notlar*”, Diyanet İlmî Dergi, S. Özel Sayı, 2003, s. 589 – 616.
- ACAR M. Şinasi, *Tavşanlı Zeytinoğlu Halk Kütüphanesi*, İstanbul, Zeytinoğlu Eğitim, Bilim ve Kültür Vakfı Yayınları, 2007.
- AÇIKGÖZOĞLU A. Sacit, “*Edirne Selimiye Kütüphanesinde Minyatürlü Eserler*”, Minyatürde Yüzleşme, İstanbul, Pendik Belediyesi Yayınları, 2016, s. 97 – 105.
- ALGÜL Hüseyin, “*Mescid-i Kubâ*”, DİA, C. 29, Ankara, 2004, s. 279 – 280.
- Alif Art, *Osmanlı ve Karma Sanat Eserleri Müzayede Kataloğu*, İstanbul, 2009.
- AL-SALEH Yasmin, “*An Introductory Analysis of Dala’il al-Khayirat: LNS 3 MS From The al-Sabah Collection*”, Hadeeth ad-Dar, V. 31, Kuwait, 2009, s. 14 – 16.
- APA Gülay, “*Erken Dönem Osmanlı Selâtin Cami Minberleri*”, İSTEM, S. 11, Konya, 2008, s. 249 – 277.
- ARIK Rüçhan, *Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı*, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988.
- ARPAGUŞ KELPETİN Hatice, “*Kara Dâvud*”, DİA, C. 24, İstanbul, 2001, s. 359 – 360.
- AŞKAR Mustafa, “*Delâilü’l-Hayrât*”, Aşina, Sayı 25, 2007, s. 107 – 111.
- ATALAR Münir, , “*Türklerin Kâbe’ye Yaptıkları Hizmetler*”, Ankara İlâhiyat Fakültesi Dergisi, C. 30, Ankara, 1998, s. 287 – 292.
- ATASOY Nurhan, *Derviş Çeyizi - Türkiye’de Tarikat Giyim-Kuşam Tarihi*, İstanbul, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000.
- ATEŞ İbrahim, “*Mescid-i Nebvî’nin Yapıldığı Günden Bu Yana Geçirdiği Genişletme Girişimleri*”, Vakıflar Dergisi, S. 24, Ankara 1974, s. 5 – 50.
- AYNUR Hatice, “*Türkiye Yazmalar Toplu Kataloğu*”, DİA, C. 41, Ankara, 212, s. 597 – 598.
- BAĞCI Serpil, *Konya Mevlana Müzesi Resimli El Yazmaları*, İstanbul, 2003.

- _____, Filiz ÇAĞMAN, Günsel RENDA, Zeren TANINDI, *Osmanlı Resim Sanatı*, İstanbul, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2012.
- BAKAR İsmail, Sadberk Hanım Müzesi Kütüphanesi Hüseyin Kocabaş Yazmaları Kataloğu, İstanbul, 2001.
- BANAZ Şaban, *Hız. Peygamber'e Salavât Getirmek*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas, 2006.
- BİLGE Mustafa L. , “*Aynizübeyde*”, DİA, C. 4, 1991, s. 279 – 280.
- BOKS Abdullah, “*Arafat*”, DİA, C. 3, İstanbul, 1991, s. 261 – 263.
- BOZKURT Nebi, “*Kadem-i Şerif*”, DİA, C. 24, İstanbul, 2001, s. 57 – 58.
- _____, “*Makam-ı İbrahim*”, DİA, C. 27, Ankara, 2003, s. 412 – 413.
- _____, “*Mukaddes Emanetlerin Tarihi ve Osmanlı Devleti'ne İntikâli*”, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 15, İstanbul, 1997, s. 7 – 26.
- _____, “*Na 'l-i Şerif*”, DİA, C. 32, İstanbul, 2006, s. 346 – 347.
- _____, “*Ravza-i Mutahhara*”, DİA, C. 34, İstanbul, 2007, s. 475.
- BOZKURT Nebi, Mustafa KÜÇÜKAŞÇI, “*Mescid-i Harâm*”, DİA, C. 29, Ankara, 2004, s. 273 – 277.
- _____, “*Mescid-i Nebvî*”, DİA, C. 29, Ankara, 2004, s. s. 281 – 290.
- BOZKURT Tolga, Osmanlı Selâtin Cami Mihrapları, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya, 2007.
- BROCKELMANN Carl, *Geschichte Der Arabischen Litteratur*, C. 2, Leiden, 1949.
- BURSALI Mehmed Tâhir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul, 1925.
- CAN Yılmaz, *İslâmın Kutsal Mabedleri – Kâbe, Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebî*, Samsun, Sidre Yayınları, 1999.
- CAN Yılmaz, “*Minberin Cami Mimarisine Katılımı*”, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, C. 8, S. 3, 2008, s. 9 – 30.

- CANTONE Cleo, “Robert Edward Hart’s Intriguing Collection of Islamic Manuscripts”, İslam Today, Issue 28, 2015, s. 34 – 37.
- CEBECİOĞLU Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, İstanbul, Ağaç Kitapevi, 2009.
- CHATELIER A. Le, *Les Confreries Musulmanes*, Paris, 1887.
- CHENEB Muhammed Ben, “Cezûlî”, MEB İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1988, C. 3, s. 155 – 156.
- CORNELL Vincent J. , “The Logic of Analogy and the Role of the Sufi Shaykh in Post-Marinid Morocco”, *International Journal of Middle East Studies*, C. 15, Cambridge, 1983, s. 67 – 93.
- ÇELEBİ Evliya, *Seyahatnâme Hac Kitabı*, (Haz. Asiye Yılmaz Yıldırım, Zeynep Süslü Berktaş), İstanbul, Yeditepe Yayınları, 2010.
- ÇELEBİ Kâtip, *Keşfü’z-zünûn an esâmi’l-kütübi ve’l-fünûn*, C. 1, İstanbul, 1971.
- ÇELEBİ Süleyman, *Vesiletü’n- Necât*, (Haz. Mehmet Akkuş – Uğur Derman), Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı, 2009.
- ÇELEBİ Zehra, *Tasavvuf Tarihinde Vird-Hizb Geleneği ve İsmail Hakkı Bursevî’nin “Şerh-i Salavât-ı Meşîyye” İsimli Eseri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2007.
- ÇİFTÇİ Mehdi, “XVII. Asırda Kütahya (Dinî-Sosyal ve Tarihi Yapı)”, *Kütahyalı Bilge Şâir Sun’ullâh-ı Gaybî ve Dönemi Sempozyum Bildirileri*, Bursa, 2016, s. 67 – 88.
- ÇOBANOĞLU Ahmet Vefa, “Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi”, *DİA*, C. 17, İstanbul, 1998, s. 169 – 173.
- DEMİRİZ Yıldız, *Osmanlı Kitap Sanatlarında Doğal Çiçekler*, İstanbul, Yorum Sanat ve Yayıncılık, 2005.
- _____, “Topkapı Kütüphanesi’ndeki Y.1122 Sayılı Kur’an-ı Kerim ve Kitap Süslemelerinde Rokoko Hakkında Notlar”, *Aslanapa Armağanı*, İstanbul, Bağlam Yayınları, 1996, s. 77 – 94.

- DEMİRTAŞ Banu, Tire Necip Paşa Kütüphanesi'nde Bulunan Şeyh Zeynel Âbidin'e Ait Tarih-i Medine-i Münevvere Adlı Yazmadaki Tezhip ve Minyatürlerin Türk Sanatı Açısından İncelenmesi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2001.
- DERMAN Uğur, “*Derviş Mehmed*”, DİA, C. 9, İstanbul, 1994, s. 193.
- _____, *Siegel Des Sultans*, Deutsche Guggenheim, Berlin, 2001.
- DİLAVER Sadi, “*Osmanlı Sanatında Kâbe Tasvirli Bir Fresk*”, Belleten, S. 134, Ankara, 1970, s. 255 – 257.
- DİHLEVÎ Şâh Veliyullah, *Hüccetullâh'il-Bâliğa*, (Çev. Mehmet Erdoğan), İstanbul, İz Yayıncılık, 2002.
- DİKMEN Melek, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H. 1221 Nolu Siyer-i Nebî'de Metin Minyatür İlişkisi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2009.
- DÖNMEZ Emine Naza, “*Nevşehir Müzesi'nde Bulunan Medine Camii Tasvirli Bir Çini Levha*”, Şerare Yetkin Anısına Çini Yazıları, İstanbul, Sanat Tarihi Derneği Yayınları, 1996, s. 109 – 114.
- DÖRDÜNCÜ Mehmet Bahadır (Hazırlayan), *II. Abdülhamid Yıldız Albümleri Mekke – Medine*, İstanbul, Numune Matbaacılık, 2006.
- DÜNDAR Abdülkadir, “*16. Yüzyılda Suriye, Mısır ve Suudî Arabistan'daki İmar ve İnşa Faaliyetlerine Katkıda Bulunan Bazı Osmanlı Mimarları*”, Orta Doğu'da Osmanlı Dönemi Kültür İzleri Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri, C. 1, Ankara, 2001, s. 219 – 226.
- EL-FÂSÎ Muhammed Mehdi, *Mümtiu'l-esmâ fi zikri'l-Cezûlî ve't-Tebbâ'*, Fas, 1994.
- EL-HATÎP Esad, *Sufiler ve Aksiyon*, (Çev. Halil İbrahim Kaçar, Özgür Kavak, Yasin Günaydın), İstanbul, İnsan Yayınları, 1999.
- ELKABASHÎ An'am Mohamed Osman, *Osmanlı Medinesi: XVI. yy'da Mukaddes Bir Şehrin İdarî, Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2006.

- ERASLAN Sâdik, “*Kâbe ve Mescidü'l-Harâm*”, Hz. İbrahim Sempozyumu Bildirileri, Şanlıurfa, Şurkav Yayınları, 2007, s. 217 – 221.
- ERKEN Sabih, “*Türk Çiniciliğinde Kâbe Tasvirleri*”, Vakıflar Dergisi, S. 9, Ankara, 1971, s.297 – 338.
- EYİCE Semavi, “*Ayasofya*”, DİA, C. 4, İstanbul, 1991, s. 206 – 210.
- _____, “*Cezerî Kasım Paşa Camii*”, DİA, C. 7, İstanbul, 1993, s. 507 – 508.
- Eyüp Sabri Paşa, *Mirâtü'l-Harameyn*, İstanbul, Bahriye Matbaası, H. 1301.
- EZRAKÎ Ebu'l-Velîd Muhammed, *Kâbe ve Mekke Tarihi*, (Çev. Y. Vehbi Yavuz), İstanbul, Feyiz Yayınları, 1980.
- FAKİH Ahmed, *Kitâbu Evsâfi Mesâcidi'sh-Şerife*, (Haz. Hasibe Mazıoğlu), Ankara, Türk-Dil Kurumu Yayınları, 1994.
- FAYDA Mustafa, “*Cennetü'l-Baki'*”, DİA, C. 7, İstanbul, 1993, s. 387.
- _____, “*Cennetü'l-Muallâ*”, DİA, C. 7, İstanbul, 1993, s. 387 – 388.
- GENCER Yasemin, “*İbrahim Müteferrika and the Age of the Printed Manuscript*”, The Islamic Manuscript Tradition, (Ed. Christiane Gruber), Indiana, Indiana University Press, 2009, s. 155 – 193.
- GÜNAY Ünver, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dinî Hayat*, İstanbul, 1999.
- GÜNDÜZ Hüseyin, “*Hat, Tezhip ve Tasvir Sanatının Görkemli Buluşması Delâil'ül Hayrât*”, El Sanatları Dergisi, S. 5, İstanbul, 2008, s. 134 – 145.
- GÜNDÜZ Mahmut, “*Matbaanın Tarihçesi ve İlk Ku'an-ı Kerim Basmaları*”, Vakıflar Dergisi, S. 12, 1978, s. 335 – 350.
- GÜNEL Fuat, “*Hicr*”, DİA, C. 17, İstanbul, 1998, s. 455 – 456.
- _____, “*Hira*”, DİA, C. 18, İstanbul, 1998, s. 121 – 122.
- GÜVEN Mustafa Salim, *Ebü'l Hasan Şâzili ve Şâziliyye*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1999.
- GÖLPINARLI Abdülbâki, *Mevlâna Müzesi Yazmalar Kataloğu*, C. 4, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1994.

HAREKÂT İbrahim, *el-Mağrib abra't-tarih*, C. 12, Fas, 1984.

HARÎRÎZÂDE Muhammed Kemaleddin b. Abdurrahman, *Tibyanu Vesaili'l –Hakaik fi Beyani Selasi't-Taraik*, Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi 430, H. 1297, v. 218b.

HARMAN Ömer Faruk, “Hârûn”, *DİA*, C. 16, İstanbul, 1997, s. 254 – 256.

HARMANCI İLHAN Başak, “*Türk Din Mûsikîsi'nde Salâ (Salât) Formu ve Salâ Besteleri*”, *Rast Müzikoloji Dergisi*, C. 1, S. 1, 2013, s. 154 – 195.

HÜSREV Nâsır-ı, *Sefernâme*, (Çev. Abdülvehab Tarzi), İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1967.

İŞİK Hidâyet, “*H. Peygamber (s)'e Salât ve Selâm Getirme ile İlgili Bir Araştırma*”, *Diyanet Dergisi*, C. 25, S. 4, 1989, s. 264 – 286.

İBN BATTÛTA Ebû Abdullah Muhammed, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, (Çev. A. Sait Aykut)C. 1, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2000.

İbn'ül-Kadî, *Cezvetü'l-ikibâs*, Rabat, 1973 – 74.

İbrahim Rifat Paşa, *Mir'atü'l Haremeyn*, (Ter. Lütfullah Yavuz), İzmir, Işık Yayınları, 2010.

İNAL Mahmut Kemal İbnülemin, *Son Hattatlar*, Maarif Basımevi, İstanbul, 1955.

İPEK Zehra, *Muhammed B. Süleyman El-Cezûlî'nin Delâilü'l Hayrât Adlı Eserindeki Hadislerin Tahrici*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1998.

İNCE Aslıhan, *Ankara Milli Kütüphane Yazma Eserler Koleksiyonundaki Delailü'l Hayrat'larda Yer Alan Mekke ve Medine Minyatürleri*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2015.

KARA Mustafa, “*Evrâd*”, *DİA*, C. 11, İstanbul, 1995, s. 533 – 535.

KARABULUT Ali Rıza, *Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi'ndeki Türkçe, Farsça, Arapça Yazmalar Kataloğu*, Kayseri, Emek Matbaacılık, 1982.

KARATAY Fehmi Edhem, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça Yazmalar Kataloğu*, C. 3, İstanbul, Topkapı Müzesi Yayınları, 1996.

- KOÇ Mustafa (Hazırlayan), *Tuhfe-i Hattâtîn*, Klasik Yayınları, İstanbul, 2014.
- KOÇ Turan, *İslam Estetiği*, İstanbul, İSAM Yayınları, 2009.
- KONINGSVELD Pieter van, “*The Tomp of the Prophet*”, *Islamic University of Europa Journal of Islamic Research*, C. V, S. 1, Rotterdam, 2012, s. 109 – 125.
- KÜÇÜKAŞÇI Mustafa Sabri, “*Safâ ve Merve*”, *DİA*, C. 35, İstanbul, 2008, s. 441 – 442.
- MAHİR Banu, *Osmanlı Minyatür Sanatı*, İstanbul, Kabcacı Yayınevi, 2005.
- MARZOLPH Ulrich, “*From Mecca to Mashhad: The Narrative of an Illustrated Shiite Pilgrimage Scroll from the Qajar Period*”, *Shangri La Working Papers in Islamic Art*, No. 5, 2013, s. 1 – 33.
- MEMİŞ Mehmet, *Süleyman bin Ahmed'in “Mirât-ı Hattâtîn” Adlı Eseri*, *Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, İstanbul, 1993.
- MENÛFÎ Mahmud Ebu'l Feyz, *Cemheratü'l Evliya ve A'lamı Ehli't Tasavvuf*, C. 2, Kahire, 1967.
- MERTOĞLU Mehmet Suat, “*Salât ü Selâm*”, *DİA*, C. 36, İstanbul, 2013, s. 23 – 24.
- Muhammed Mesud b. Muhammed Saîd Paşa en-Nakşbendî el-Muradî, *Nübzetü'l-Menâsik*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, H. 116.
- NEBHÂNÎ Yusuf b. İsmail, *Câmiu Kerâmâti'l-evliyâ*, Mısır, Matbaatu Mustafa'l-Babi'l-Halebi, 1974.
- OKÇUOĞLU Tarkan, *18. ve 19. Yüzyıllarda Osmanlı Duvar Resimlerinde Betimleme Anlayışı*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2000.
- OVALIOĞLU İlhan, Raşit GÜNDOĞDU, Cevat EKİCİ, Ebul Faruk ÖNAL (Hazırlayanlar), *Belgelerle Osmanlı Devrinde Hicaz*, İstanbul, Çamlıca Basım Yayın, 2008.
- ÖĞÜT Salim, “*Hacerülesved*”, *DİA*, C. 14, İstanbul, 1996, s. 433 – 435.
- _____, “*Makamât-ı Erbaa*”, *DİA*, C. 27, Ankara, 2003, s. 415 – 417.

- _____, “Sa’y”, DİA, C. 36, İstanbul, 2009, s. 206 – 207.
- ÖNKAL Ahmet, “Hücre-i Saâdet”, DİA, C. 18, İstanbul, 1998, s. 456 – 458.
- ÖZCAN Meryem, *Rüstem Paşa Camii Çinilerinden Örnekler*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2007.
- ÖZCAN Nuri, “Salât-ı Ümmiye”, DİA, C. 36, İstanbul, 2009, s. 20 – 21.
- ÖZEL Ahmet (Editör), *Fotoğraflarla Kutsal Topraklar Hicaz Albümü*, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008.
- ÖZEL Ali Murat, “Şâzeliyye”, DİA, C. 38, İstanbul, 2010, s. 387 – 390.
- ÖZTUNA Yılmaz, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Büyük Türkiye Tarihi*, C. 14, İstanbul, Ötüken Yayınevi, 1979.
- PALA İskender, “Mühr-i Süleyman”, DİA, C. 31, İstanbul, 2006, s. 524 – 526.
- POLAT Süleyman, 17. Yüzyılda Mühimme Defterlerine Göre Kütahya, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya, 2005.
- PORTER Venetia, *The Art of Hajj*, London, The British Museum Press, 2012.
- _____, (Ed.), *Hajj Journery to the Hearth Of Islam*, London, The British Museum Press, 2012.
- RADO Şevket, *Türk Hattatları*, İstanbul, 1984.
- RINN Louis, *Marabouts et khouan*, Cezayir, 1884.
- RUSLİ Nurul Iman, *Dala’il al-Khayrat: Prayer Manuscripts From The 16th To 19th Centuries*, Malaysia, Islamic Arts Museum, 2016.
- SARGIN Süleyman, *Muhammed b. Süleyman el-Cezûlî'nin Hayatı (ö.870-1465) ve Eserleri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2010.

- SARI Ali, Medine’de Osmanlı Dinî İmar Faaliyetleri: Mescid-i Nebevî Örneği (1818 – 1861), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2012.
- SEMHÛDÎ Nureddin Ali b. Ahmed, *Vefâü’l-vefâ bi-ahbâri dâri’l-Mustafa*, Beyrut, 1997.
- SERİN Muhittin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul, Kubbealtı Neşriyat, 1999.
- SERİNSU Ahmet Nedim, , “33/Ahzâb Suresi 56. Âyeti Çerçevesinde Hz. Peygambere Salât ve Selâm Getirmenin Anlamı”, Dinî Araştırmalar, C. 4, S. 11, 2001, s. 121 – 139.
- SERTYÛZ Nurcan, *Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi’nde Bulunan Bazı Yazma Eserlerin Tezhiplerinin İncelenmesi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2009.
- SOLAK Osman Nuri, *Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi’nde Bulunan Bazı Delâilü’l-Hayrât’lardaki Tasvirler*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2008.
- ŞAHİN Caner, *Bursa Türk-İslam Eserleri Müzesi’nde Sergilenen Tezhipli Yazmalar*, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2011.
- ŞEKER Dursun Ali, “Müzdelife”, DİA, C. 32, İstanbul, 2006, s. 239.
- TANINDI Zeren, , “İslam Resminde Kutsal Kent ve Yöre Tasvirleri”, Orhan Şaik Gökyay Armağanı, C. 2, İstanbul, 1983, s. 407 – 411.
- _____, “Resimli bir Hac Vekâletnamesi”, Sanat Dünyamız, S. 5, 1983, s. 2 – 5.
- TANMAN M. Baha, “Hırka-i Şerif Camii”, DİA, C. 17, İstanbul, 1998, s. 378 – 382.
- TRIMINGHAM J. Spencer, *The Sufi Orders in Islam*, Oxford, 1971.
- ULUDAĞ Süleyman, “Cezûlî”, DİA, C. 7, İstanbul, 1993, s. 515 – 516.
- _____, “Delâilü’l-Hayrat”, DİA, C. 9, İstanbul, 1994, s.113 – 114.
- _____, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2005.

- ULUENGİN Bülent, Nihal ULUENGİN, “*Mekke’de Koruma ve Kaybedilen Mimari Miras*”, Vakıf Haftası Dergisi, Sayı 11, 1994, s. 127 – 34.
- ÜLKER Muammer, “*Delâilü’l-Hayrât*”, Antik ve Dekor, S. 38, İstanbul, 1997, s. 128 – 130.
- ÜNAL Sadettin, “*Kâbe*”, DİA, C. 24, İstanbul, 2001, s. 14 – 21.
- ÜNVER Süheyl A. , *Hezargradlızâde Ahmed Ataullah Hayatı ve Eserleri*, İstanbul, Kemal Matbaası, 1955.
- VASSÂF Hüseyin, *Sefîne-i Evliyâ*, C. 1, (Çev. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz) İstanbul, Seha Neşriyat, 1990.
- WİTKAM Jan Just, “*The Battle of Images: Mecca vs. Medina In The Iconography Of The Manuscripts Of al-Jaluzi’s Dalâ’il al Khayrât*”, Theoretical Approaches to the Transmission and Edition of Oriental Manuscripts, (Ed. Judith Pfeiffer, Manfred Kropp), Beirut, 2007, s. 67 – 82.
- _____, “*Images of Makkah and Medina in an Islamic Prayer Book*”, Hadeeth ad-Dar, V. 30, Kuwait, 2009, s. 27 – 32.
- YAHYA Farouk, A Dala’il al-Khayrat manuscript in the Perpustakaan Negara Malaysia, University of London (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Londra, 2006.
- YAMAN Zühtü, “*Kâbe Tasvirli Çini Pano*”, Şerare Yetkin Anısına Çini Yazıları, İstanbul, Sanat Tarihi Derneği Yayınları, 1996, s. 187 – 196.
- YARDIM Ali, *İzmir Milli Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu*, C. 1, İzmir, İzmir Milli Kütüphane Vakfı Yayınları, 1992.
- YAZIR Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dinî Kur’an Dili*, C. 6, İstanbul, 1935.
- YENİTERZİ Emine, *Dîvan Şiirinde Na’t*, Ankara, Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- YÜCER Hür Mahmut, “*Tarikat Geleneğinde Salavât-ı Şerîfe ve Müstakimzâde’nin Şerh-i Evrâd-ı Kâdirî Adlı Eseri*”, Tasavvuf: İlmî ve Araştırma Dergisi, S. 15, 2005, s. s. 253 – 288.
- m.y. , *İhyaü’l Hacc*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, A. 3547.
- y.y. , *Precious Manuscripts of the Kairouan Heritage*, Tunus, 2009.

<http://hattatlarimiz.blogspot.com.tr/2016/01/hattat-hafz-mehmed-tosyevi.html> (27.12.2016)

www.artamonline.com/267-muzayede-degerli-tablolar-ve-antikalar/6488-ali-turabi-reyhanzade-kur-an-i-kerim (27. 02. 2017)

EKLER

EK 1: KATALOG ENVANTERİ

Katalog No	Resim No	Bulunduğu Yer	Envanter No	Tarih
1	1	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 1	00410 Şehid Ali Paşa	1010 (1601)
2	2	İstanbul Millet Kütüphanesi - 1	FE 324	1061 (1650)
3	3	İstanbul Millet Kütüphanesi - 2	FE 325	1061 (1650)
4	4, 5, 6	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 2	00142 Amcazâde	1086 (1675)
5	7	Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi - 1	188/2	1097 (1685)
6	8	Konya Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi - 1	7320	1098 (1686)
7	9, 10	Konya Mevlana Müzesi Kütüphanesi - 1	İhtisas Kütüphanesi 6828	1106 (1694)
8	11	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 3	03223 Yazma Bağışlar	1112 (1700)
9	12, 13, 14	İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - 1	E. H. 1018	1120 (1708)
10	15	Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi - 1	By 9163	1124 (1712)
11	16	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 4	01546-001 Laleli	1125 (1713)
12	17	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 5	00021 Şeyhülislam Esad Efendi	1128 (1715)
13	18	İzmir Milli Kütüphane - 1	1539	1129 (1716)
14	19	Konya Mevlana Müzesi Kütüphanesi - 2	İhtisas Kütüphanesi 4017	1132 (1719)
15	20	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 6	00055 Kemankeş	1133 (1720)
16	21	Manisa Halk Kütüphanesi - 1	45 Ak Z 1533	1134 (17 21)
17	22	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 7	00804 Nûr-1 Osmaniye	1134 (1721)
18	23	Ankara Milli Kütüphane - 1	06 Hk 4794	1135 (1722)
19	24, 25	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 8	00106-001 Şâzelî Tekkesi	1139 (1726)
20	26	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 9	04045 -001 Hâcı Mahmud Efendi	1141 (1728)
21	27	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 10	00763-002 Nafız Paşa	1141 (1728)
22	28	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 11	00192 İbrahim Efendi	1142 (1729)
23	29	İstanbul Atatürk Kitaplığı Nadir Eserler Bölümü - 1	Bel-Yz-K 001236	1146 (1733)
24	30	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 12	02855-005 Nûr-1 Osmaniye	1147 (1734)

25	31	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 13	04368 Yazma Bağışlar	1149 (1736)
26	32	İzmir Milli Kütüphane - 2	898-2	1152 (1739)
27	33	Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi - 1	UC 1005-2	1152 (1739)
28	34	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 14	00529 Ayasofya	1153 (1740)
29	35	Balıkesir Halk Kütüphanesi - 1	10 Hk 962	1153 (1740)
30	36	Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi - 2	By 378	1153 (1740)
31	37	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 15	01540 Laleli	1154 (1741)
32	38, 39, 40	İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - 2	E. H. 1020	1154 (1741)
33	41	İstanbul Bayezid Yazma Eserler Kütüphanesi - 1	Veliyyüddin Efendi 569	1154 (1741)
34	42	Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi - 3	By 4226/2	1154(1741)
35	43, 44, 45, 46	İstanbul Sabancı Müzesi Kütüphanesi - 1	103-0359	1155 (1742)
36	47	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 16	00752 Fatih	1155 (1742)
37	48	Ankara Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi - 1	2000	1156 (1743)
38	49	Ankara Milli Kütüphane - 2	06 Hk 4541	1158 (1745))
39	50	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 17	01535 Laleli	1158 (1745)
40	51	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 18	01543-001 Laleli	1160 (1747)
41	52, 53	Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi - 2	OR 367	1160 (1747)
42	54	İstanbul Atatürk Kitaplığı Nadir Eserler Bölümü - 2	Bel-Yz-K 000556	1160 (1747)
43	55	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 19	00054 Çelebi Abdullah	1161 (1748)
44	56	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 20	00215 Süleymaniye	1162 (1748)
45	57	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 21	01500 Yazma Bağışlar	1162 (1748)
46	58	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 22	00046 -001 Aşir Efendi	1162 (1748)
47	59	Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi - 3	UC 1000	1163 (1749)
48	60	Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi - 4	GE 4527	1164 (1750)
49	61	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 23	00787-001 İzmir	1164 (1750)
50	62, 63	İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - 3	YY 19	1164 (1750)
51	64	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 24	00069-001 Hâlet Efendi	1165 (1751)

52	65	Konya Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi - 2	9969	1165 (1751)
53	66, 67	İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - 4	E. H. 1038	1165 (1751)
54	68	Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi - 5	HO 1224	1166 (1752)
55	69	İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - 5	YY 875	1166 (1752)
56	70	Kütahya Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphanesi - 1	TZK 71	1167 (1753)
57	71	Bursa Türk-İslam Eserleri Müzesi - 1	344	1167 (1753)
58	72	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 25	00034 Pertevniyal	1167 (1753)
59	73	Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesi - 1	KHK 2043	1168 (1754)
60	74	Ankara Milli Kütüphane - 3	06 Mil Yz A 8153/3	1169 (1755)
61	75	Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi - 4	By 7552	1170 (1757)
62	76	Konya Mevlana Müzesi Kütüphanesi - 3	İhtisas Kütüphanesi 5917	1171 (1758)
63	77	Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi - 5	By 1967/1	1171 (1758)
64	78	Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi - 6	By 3999	1173 (1759)
65	79	Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesi - 2	KHK 3756	1174 (1760)
66	80	Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi - 6	GE 4875	1174 (1760)
67	81	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 26	04070 Hacı Mahmud Efendi	1174 (1760)
68	82	Konya Mevlana Müzesi Kütüphanesi - 4	İhtisas Kütüphanesi 6467	1175 (1762)
69	83	İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - 6	E. H. 1031	1176 (1762)
70	84, 85	İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - 7	E. H. 1037	1176 (1762)
71	86	Kütahya Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi - 1	43 Va 3156	1176 (1762)
72	87	Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi - 7	Yusuf 43/2	1176 (1762)
73	88	Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi - 7	GE 4361	1177 (1763)
74	89, 90	İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - 8	M. 414	1177 (1763)
75	91	Ankara Milli Kütüphane - 4	06 Mil Yz A 7281	1178 (1764)
76	92	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 27	01766 Serez	1179 (1765)
77	93	Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi - 8	By 1172	1179 (1766)
78	94	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 28	02572 Yazma Bağışlar	1181 (1767)

79	95	Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi - 2	7925	1181 (1767)
80	96	Ankara Milli Kütüphane - 5	26 Hk 1100	1183 (1769)
81	97	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 29	01140 Yazma Bağışlar	1183 (1769)
82	98	Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi - 3	7924	1183 (1769)
83	99	İstanbul Türk-İslam Eserleri Müzesi - 1	1441	1184 (1770)
84	100	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 30	00268 Nuri Arlasez	1184 (1770)
85	101	Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi - 9	By 160	1185 (1771)
86	102	Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi - 10	By 1928	1186 (1772)
87	103, 104	İstanbul Sabancı Müzesi Kütüphanesi - 2	103-0004	1186 (1772)
88	105	İstanbul Sadberk Hanım Müzesi Kütüphanesi - 1	S.H.M.H.K Yaz 139	1188 (1774)
89	106	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 31	04039 Hâcı Mahmud Efendi	1189 (1775)
90	107, 108	İstanbul Sabancı Müzesi Kütüphanesi - 3	103-0181	1190 (1776)
91	109	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 32	00328 İzmir	1192 (1778)
92	110	Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi - 11	By 4895	1192 (1778)
93	111	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 33	00067-001 Hâlet Efendi	1194 (1780)
94	112	Ankara Milli Kütüphane - 6	06 Hk 1651	1200 (1785)
95	113	İzmir Milli Kütüphane - 3	1956/2	1200 (1785)
96	114	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 34	00196 Tahir Ağa Tekke	1200 (1785)
97	115, 116	İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - 9	E.H. 1013	1201 (1787)
98	117	Ankara Milli Kütüphane - 7	06 Hk 2445	1202 (1787)
99	118	İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - 10	YY 141	1203 (1788)
100	119	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 35	00032 Pertevniyal	1205 (1790)
101	120	Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi - 12	By 5484	1205 (1790)
102	121	Konya Mevlana Müzesi Kütüphanesi - 5	İhtisas Kütüphanesi 4781	1207 (1792)
103	122	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 36	01496 Yazma Bağışlar	1209 (1794)
104	123	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 37	00571-001 Tercüman	1209 (1794)
105	124, 125	İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - 11	M. 411	1209 (1794)

106	126	İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Nadir Eserler - 1	A 5566	1213 (1798)
107	127	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 38	03272 Yazma Bağışlar	1213 (1798)
108	128	Konya Mevlana Müzesi Kütüphanesi - 6	Müze 1542	1213 (1798)
109	129, 130	İstanbul Sabancı Müzesi Kütüphanesi - 4	103-0287	1214 (1799)
110	131	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 39	05768 Yazma Bağışlar	1214 (1799)
111	132	Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi - 8	UC 999	1215 (1800)
112	133	Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi - 9	OR 365	1215 (1800)
113	134	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 40	04719 Yazma Bağışlar	1217 (1802)
114	135	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 41	00139 Nuri Arlasez	1218 (1803)
115	136	Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi - 13	By 6435	1219 (1804)
116	137	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 42	00014-001 Arslan Kaynaradağ	1220 (1805)
117	138	İstanbul Marmara Üniversitesi İlahiyat Fak. Kütüphanesi - 1	11937/YZ0203	1220 (1805)
118	139	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 43	00019 Ağa Efendi Tanacan	1220 (1805)
119	140, 141	İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - 12	YY 1191	1222 (1807)
120	142, 143	Konya Mevlana Müzesi Kütüphanesi - 7	İhtisas Kütüphanesi 9145	1222 (1807)
121	144	İstanbul Atatürk Kitaplığı Nadir Eserler Bölümü - 3	Bel-Yz-K 000240	1223 (1808)
122	145, 146	İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - 13	E.H. 1016	1227 (1812)
123	147	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 44	07580-003 Yazma Bağışlar	1229 (1813)
124	148	Kütahya Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi - 2	43 Va 2875	1229 (1813)
125	149	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 45	00821-001 İzmir	1233 (1817)
126	150	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 46	00068 Hâlet Efendi	1234 (1818)
127	151	İzmir Milli Kütüphane - 4	513	1237 (1821)
128	152	İstanbul Sadberk Hanım Müzesi Kütüphanesi - 2	S.H.M.H.K Yaz 141	1240 (1824)
129	153	Ankara Milli Kütüphane - 8	06 Mil Yz A 3834	1243 (1827)
130	154	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 47	00041-002 Yazma Bağışlar	1246 (1830)
131	155	Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi - 14	By 6544	1249 (1833)
132	156	İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Nadir Eserler - 2	A 5559	1251 (1835)

133	157	İstanbul Millet Kütüphanesi - 3	AEMTF8147	1256 (1840)
134	158, 159	İstanbul Sabancı Müzesi Kütüphanesi - 5	103-0185	1257 (1841)
135	160	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 48	06819 Yazma Bağışlar	1257 (1841)
136	161	İstanbul Sabancı Müzesi Kütüphanesi - 6	103-0182	1258 (1842)
137	162	İstanbul Atatürk Kitaplığı Nadir Eserler Bölümü - 4	Bel-Yz-K 000923	1259 (1842)
138	163	İstanbul Atatürk Kitaplığı Nadir Eserler Bölümü - 5	Bel-Yz-K 000845	1259 (1842)
139	164, 165	İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - 14	H. 113	1261 (1845)
140	166	İstanbul Atatürk Kitaplığı Nadir Eserler Bölümü - 6	Bel-Yz-K 001557	1262 (1846)
141	167	Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi - 4	26192	1264 (1847)
142	168	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 49	01763 Serez	1264 (1847)
143	169	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 50	00033 Pertevniyal	1265 (1848)
144	170, 171	İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - 15	YY 878	1265 (1848)
145	172	İstanbul Bayezid Yazma Eserler Kütüphanesi - 2	Bayezid 1265	1266 (1849)
146	173	İstanbul Bayezid Yazma Eserler Kütüphanesi - 3	Bayezid 1266	1266 (1849)
147	174, 175	İstanbul Bayezid Yazma Eserler Kütüphanesi - 4	Bayezid 1267	1266 (1849)
148	176	İstanbul Bayezid Yazma Eserler Kütüphanesi - 5	Bayezid 1268	1266 (1849)
149	177	İstanbul Bayezid Yazma Eserler Kütüphanesi - 6	Bayezid 1269	1266 (1849)
150	178	İstanbul Bayezid Yazma Eserler Kütüphanesi - 7	Bayezid 1270/1	1266 (1849)
151	179, 180	İstanbul Sabancı Müzesi Kütüphanesi - 7	103-0297	1268 (1851)
152	181	Konya Mevlana Müzesi Kütüphanesi - 8	Müze 45	1269 (1852)
153	182, 183	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 51	00035 Pertevniyal	1270 (1853)
154	184	İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Nadir Eserler - 3	A 5768	1271 (1854)
155	185, 186	İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - 16	M. 406	1271 (1854)
156	187	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 52	00323-001 İzmir	1272 (1855)
157	188	İstanbul Atatürk Kitaplığı Nadir Eserler Bölümü - 7	Bel-Yz-K 001567	1272 (1855)
158	189	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 53	06502 Yazma Bağışlar	1273 (1856)
159	190	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 54	04159 Yazma Bağışlar	1275 (1858)

160	191, 192	Konya Mevlana Müzesi Kütüphanesi - 9	İhtisas Kütüphanesi 1122-1129	1279 (1862)
161	193	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 55	00006 Muğla Hoca Mustafa Efendi	1279 (1862)
162	194	Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi - 15	By 3582/2	1280 (1863)
163	195	İstanbul Atatürk Kitaplığı Nadir Eserler Bölümü - 8	Bel-Yz-K 001558	1286 (1869)
164	196	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 56	00194 H Hayri - Abd - Ef	1287 (1870)
165	197	Balıkesir Halk Kütüphanesi - 2	10 Hk 537	1290 (1873)
166	198	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 57	00597 Tercüman	1291 (1874)
167	199	Balıkesir Halk Kütüphanesi - 3	10 Hk 601	1292 (1875)
168	200	Ankara Milli Kütüphane - 9	06 Hk 4538	1295 (1877)
169	201, 202	İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - 17	YY 122	1306 (1888)
170	203	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 58	00621 Tahir Ağa Tekke	1308 (1890)
171	204	Ankara Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi - 2	3093	Belli Değil
172	205	Ankara Milli Kütüphane - 10	06 Mil Yz A 470/4	Belli Değil
173	206	Ankara Milli Kütüphane - 11	06 Mil Yz A 6726	Belli Değil
174	207	Ankara Milli Kütüphane - 12	06 Mil Yz A 6770	Belli Değil
175	208	Ankara Milli Kütüphane - 13	06 Mil Yz A 10024	Belli Değil
176	209	Ankara Milli Kütüphane - 14	06 Hk 4687/1	Belli Değil
177	210	Ankara Milli Kütüphane - 15	06 Mil Yz A 6691	Belli Değil
178	211	Ankara Milli Kütüphane - 16	06 Mil Yz A 9397	Belli Değil
179	212	Ankara Milli Kütüphane - 17	06 Mil Yz FB 508	Belli Değil
180	213	Ankara Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi - 1	Y 263	Belli Değil
181	214	Balıkesir Halk Kütüphanesi - 4	10 Hk 194	Belli Değil
182	215	Balıkesir Halk Kütüphanesi - 5	10 Hk 1255	Belli Değil
183	216	Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi - 10	OR 5900	Belli Değil
184	217	Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi - 11	HO 1223	Belli Değil
185	218	Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi - 12	HO 1225	Belli Değil

186	219	Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi - 13	HO 1226	Belli Değil
187	220	Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi - 14	HO 1227	Belli Değil
188	221	Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi - 15	UC 1004	Belli Değil
189	222	Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi - 16	GE 608-1	Belli Değil
190	223	Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi - 17	GE 3943	Belli Değil
191	224	Edirne Selimiye Kütüphanesi - 1	22 Sel 471	Belli Değil
192	225	Edirne Selimiye Kütüphanesi - 2	22 Sel 4722	Belli Değil
193	226	Erzurum Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi - 1	SA 13	Belli Değil
194	227	Erzurum Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi - 2	SA 13 -1	Belli Değil
195	228	İstanbul Atatürk Kitaplığı Nadir Eserler Bölümü - 9	Bel-Yz-K 001178	Belli Değil
196	229	İstanbul Bayezid Yazma Eserler Kütüphanesi - 8	Veliyyüddin Efendi 567	Belli Değil
197	230	İstanbul Bayezid Yazma Eserler Kütüphanesi - 9	Veliyyüddin Efendi 568	Belli Değil
198	231	İstanbul Marmara Üniversitesi İlahiyat Fak. Kütüphanesi -2	12988/Y107	Belli Değil
199	232	İstanbul Marmara Üniversitesi İlahiyat Fak. Kütüphanesi - 3	11995/YZ0258	Belli Değil
200	233	İstanbul Marmara Üniversitesi İlahiyat Fak. Kütüphanesi - 4	12286/YZ0473	Belli Değil
201	234	İstanbul Marmara Üniversitesi İlahiyat Fak. Kütüphanesi - 5	12294/YZ0479	Belli Değil
202	235	İstanbul Marmara Üniversitesi İlahiyat Fak. Kütüphanesi - 6	12507/YZ0640	Belli Değil
203	236	İstanbul Marmara Üniversitesi İlahiyat Fak. Kütüphanesi - 7	12593/YZ0717	Belli Değil
204	237	İstanbul Marmara Üniversitesi İlahiyat Fak. Kütüphanesi - 8	12740/YZ0824	Belli Değil
205	238, 239	İstanbul Sabancı Müzesi Kütüphanesi - 8	103-0184	Belli Değil
206	240, 241	İstanbul Sabancı Müzesi Kütüphanesi - 9	103-0180	Belli Değil
207	242, 243	İstanbul Sabancı Müzesi Kütüphanesi - 10	103-0294	Belli Değil
208	244, 245	İstanbul Sabancı Müzesi Kütüphanesi - 11	103-0295	Belli Değil
209	246	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 59	00045 Aşir Efendi	Belli Değil
210	247	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 60	00528 Ayasofya	Belli Değil
211	248	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 61	03973 Hacı Mahmud Efendi	Belli Değil
212	249	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 62	03986 Hacı Mahmud Efendi	Belli Değil

213	250	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 63	00031 Hafid Efendi	Belli Değil
214	251	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 64	00039-002 Hüsrev Paşa	Belli Değil
215	252	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 65	01501 İ.İsmail Hakkı	Belli Değil
216	253	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 66	01536 Laleli	Belli Değil
217	254	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 67	1541 Laleli	Belli Değil
218	255	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 68	00208-001 Mihrişâh Sultan	Belli Değil
219	256	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 69	00063 Pertev Paşa	Belli Değil
220	257	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 70	00144 Nuri Arlasez	Belli Değil
221	258	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 71	00507-002 Reşid Efendi	Belli Değil
222	259	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 72	01757 Serez	Belli Değil
223	260	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 73	01761 Serez	Belli Değil
224	261	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 74	01760 Serez	Belli Değil
225	262	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 75	00214 Süleymaniye	Belli Değil
226	263	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 76	00202 Tahir Ağa Tekke	Belli Değil
227	264	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 77	00332 Yazma Bağışlar	Belli Değil
228	265	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 78	01087 Yazma Bağışlar	Belli Değil
229	266	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 79	00037 Yazma Bağışlar	Belli Değil
230	267	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 80	02223 Yazma Bağışlar	Belli Değil
231	268	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 81	04181 Hâcı Mahmud Efendi	Belli Değil
232	269	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 82	00437 Atıf Efendi	Belli Değil
233	270	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 83	01703 Atıf Efendi	Belli Değil
234	271	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 84	00803 Nûr-1 Osmaniye	Belli Değil
235	272	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 85	00805 Nûr-1 Osmaniye	Belli Değil
236	273	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 86	00806 Nûr-1 Osmaniye	Belli Değil
237	274	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 87	00808 Nûr-1 Osmaniye	Belli Değil
238	275	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 88	00809 Nûr-1 Osmaniye	Belli Değil
239	276	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 89	00033 Mehmed Asım Bey	Belli Değil

240	277	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 90	0003 El-Hâc Mustafa Efendi	Belli Değil
241	278, 279	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 91	00316 Nuri Arlasez	Belli Değil
242	280	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 92	00019 Şeyhülislam Esad Efendi	Belli Değil
243	281	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 93	00099-002 H Şemsi F Güneren	Belli Değil
244	282	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 94	00111 Mehmed Nuri Efendi	Belli Değil
245	283	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 95	00007 Muğla Hoca Mustafa Efendi	Belli Değil
246	284	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 96	00266 Galata Mevlevihanesi	Belli Değil
247	285	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 97	06581-002 Yazma Bağışlar	Belli Değil
248	286, 287	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 98	00692 Tercüman	Belli Değil
249	288	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 99	06589 Yazma Bağışlar	Belli Değil
250	289	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 100	00036 Pertevniyal	Belli Değil
251	290	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 101	00007 Hekimoğlu Camii	Belli Değil
252	291	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi - 102	00072-001 Dar'ül-Mesnevi	Belli Değil
253	292, 293	İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - 18	E. H. 1025	Belli Değil
254	294, 295	İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - 19	E. H. 1026	Belli Değil
255	296	İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - 20	E. H. 1032	Belli Değil
256	297, 298, 299	İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - 21	H. 111	Belli Değil
257	300, 301	İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - 22	M. 407	Belli Değil
258	302, 303	İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - 23	M. 409	Belli Değil
259	304, 305	İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - 24	M. 415	Belli Değil
260	306, 307	İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - 25	YY 948	Belli Değil
261	308, 309	İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Nadir Eserler Bölümü - 4	A 475	Belli Değil
262	310	İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Nadir Eserler Bölümü - 5	A 4200	Belli Değil
263	311	İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Nadir Eserler Bölümü - 6	A 5740	Belli Değil
264	312	İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Nadir Eserler Bölümü - 7	A 5761	Belli Değil
265	313	İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Nadir Eserler Bölümü - 8	A 6923	Belli Değil

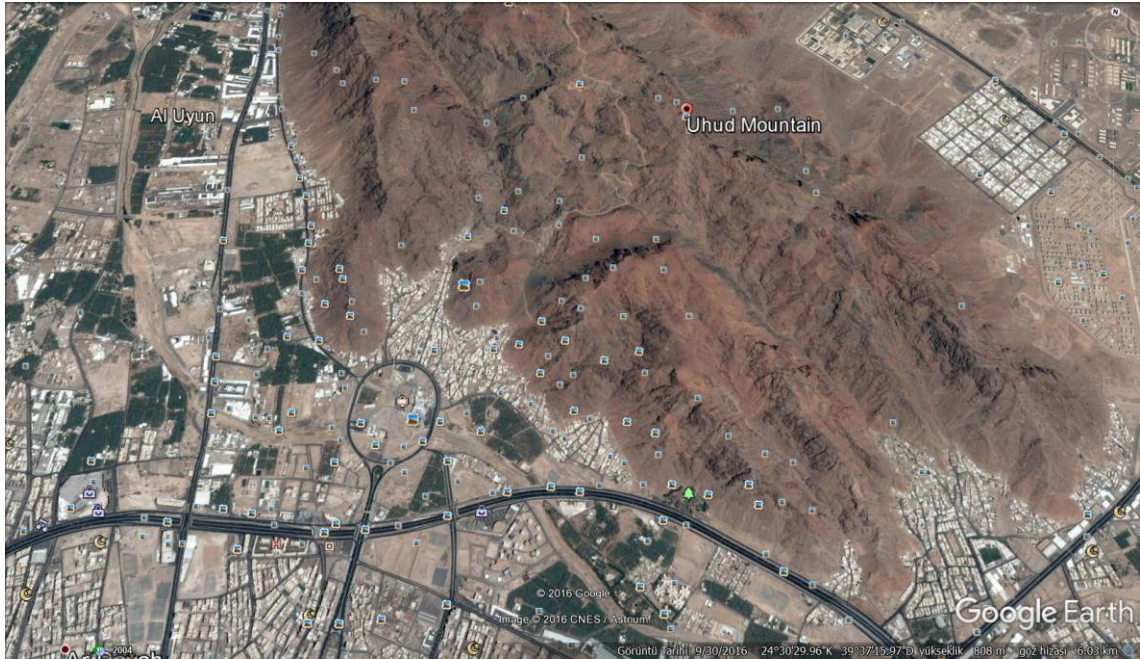
266	314	İzmir Milli Kütüphane - 5	1957	Belli Değil
267	315	Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi - 5	26138	Belli Değil
268	316	Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesi - 3	KHK 1809	Belli Değil
269	317	Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesi - 4	KHK 2153	Belli Değil
270	318	Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesi - 5	KHK 3883	Belli Değil
271	319	Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesi - 6	KHK 675	Belli Değil
272	320	Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesi - 7	KHK 4075	Belli Değil
273	321	Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesi - 8	KHK 2141	Belli Değil
274	322	Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi - 16	By 617	Belli Değil
275	323	Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi - 17	By 2375/2	Belli Değil
276	324	Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi - 18	By 2771	Belli Değil
277	325	Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi - 19	By 2934	Belli Değil
278	326	Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi - 20	By 5122	Belli Değil
279	327	Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi - 21	By 9173	Belli Değil
280	328	Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi - 22	Bor 1436	Belli Değil
281	329	Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi - 23	Kahramanmaraş 12	Belli Değil
282	330	Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi - 24	By 370/1	Belli Değil
283	331	Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi - 25	By 3490	Belli Değil
284	332	Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi - 26	By 8434	Belli Değil
285	333	Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi - 27	By 8483	Belli Değil
286	334	Konya Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi - 3	13599	Belli Değil
287	335	Konya Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi - 4	5041-1	Belli Değil
288	336	Konya Mevlana Müzesi Kütüphanesi - 10	6765	Belli Değil
289	337	Kütahya Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi - 3	43 Va 345	Belli Değil
290	338	Kütahya Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi - 4	43 Va 2874	Belli Değil
291	339, 340	Kütahya Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi - 5	43 Va 3158	Belli Değil

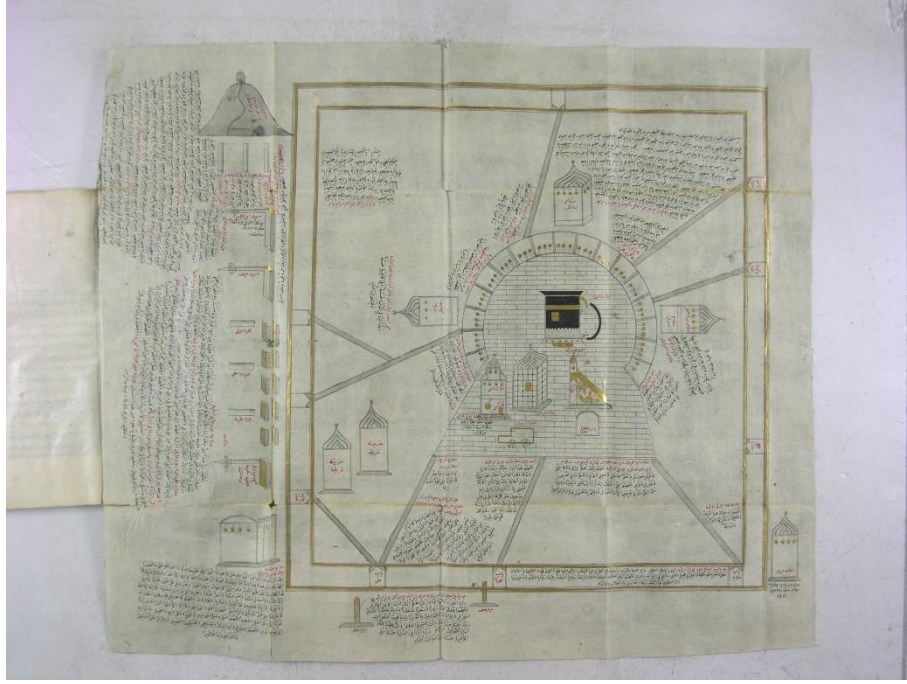
EK 2: Kayravan Müzesi Delâilü'l-Hayrât (19. Yüzyıl)

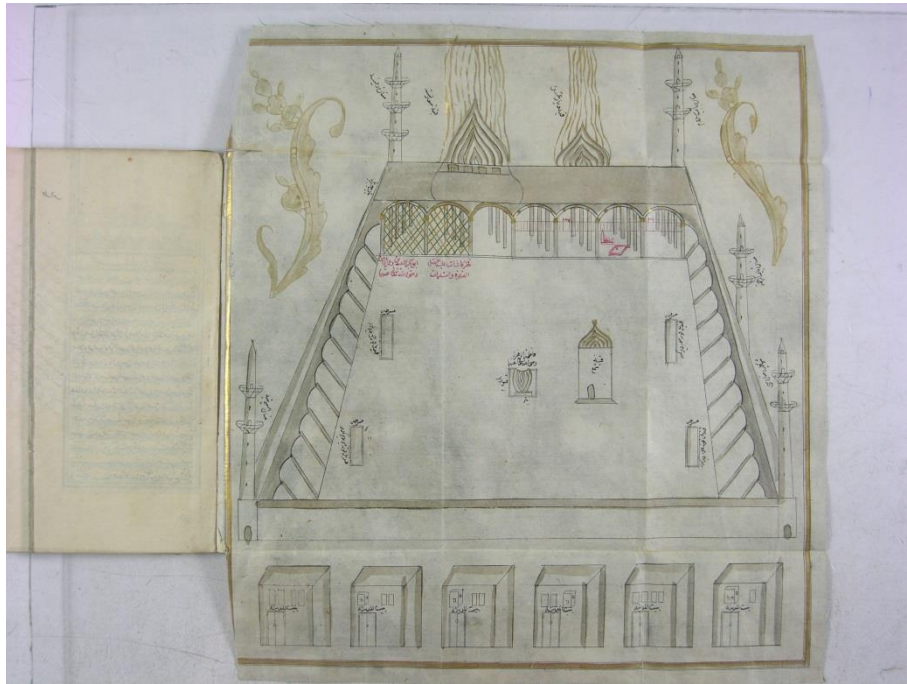
EK 3: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi A.3547, İhyâü'l-Hacc

EK 4: Medine'nin uzaydan çekilmiş fotoğrafı

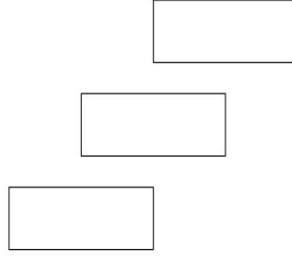

EK 5: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H. 116, Nübzetü'l-Menâsik,
Mescid-i Harâm

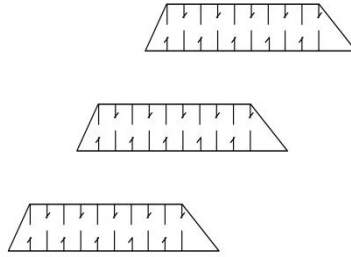

EK 6: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H. 116, Nübzetü'l-Menâsik,
Mescid-i Nebevî

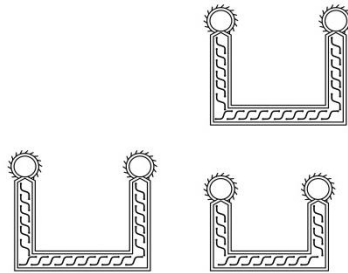
EK 7: SANDUKA FORMLARI

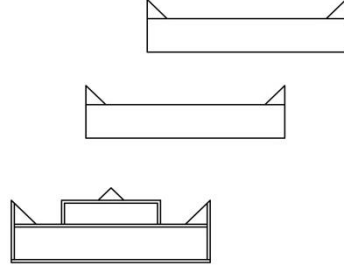
1) İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa 410 (1601)

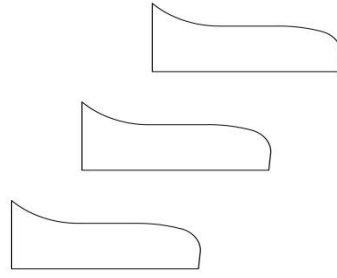
2) İstanbul Millet Kütüphanesi FE 324 (1650)

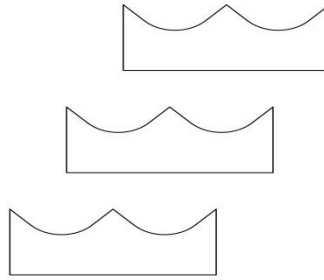
3) İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Amcazade Hüseyin 14 (1650)

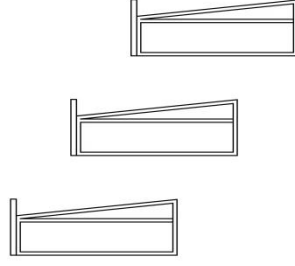
4) İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi E. H. 1018 (1708)

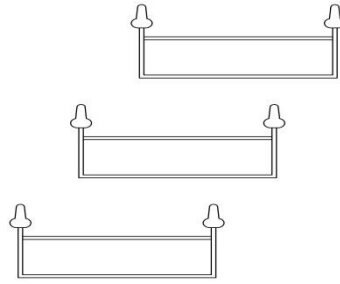
5) İzmir Milli Kütüphane 1539 (1716)

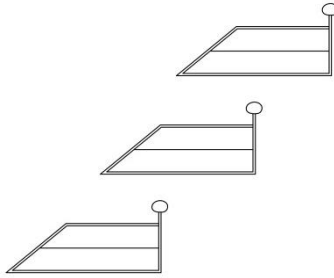
6) Manisa İl Halk Kütüphanesi Ak Ze 1533 (1721)

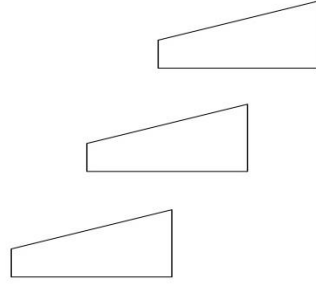
7) Ankara Milli Kütüphane 06 Hk 4794 (1722)

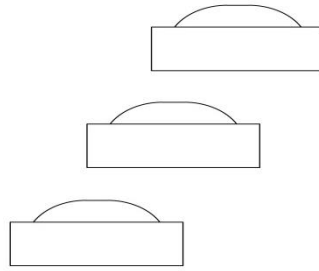
8) İstanbul BB Atatürk Kütüphanesi Bel_Yz_K1236 (1733)

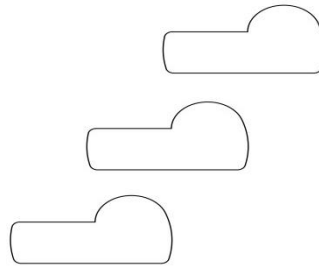
9) İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Laleli 1535 (1745)

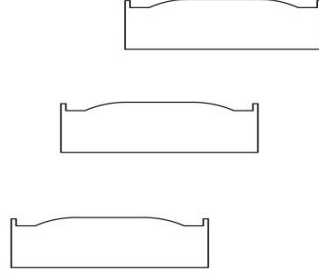
10) Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi OR 367 (1747)

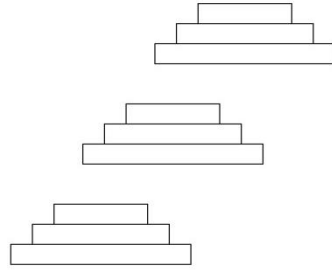
11) İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Laleli 1543 (1747)

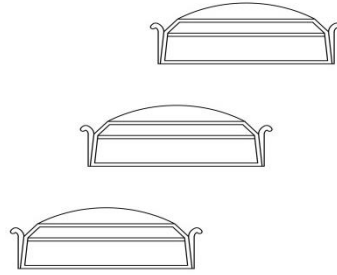
12) Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesi 26192 (1847)

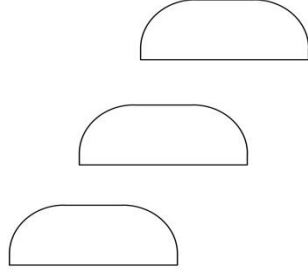
13) Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi HO 1224 (1752)

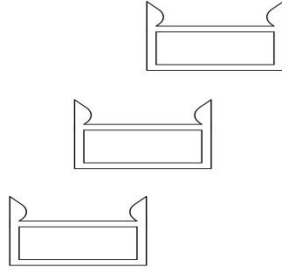
14) Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesi KHK 675 (Tarih Belli Değil)

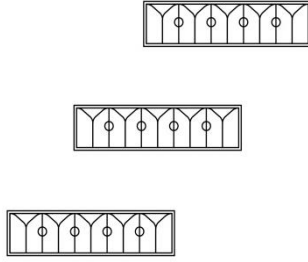
15) Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi By 617 (Tarih Belli Değil)

16) İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar 6589 (Tarih Belli Değil)

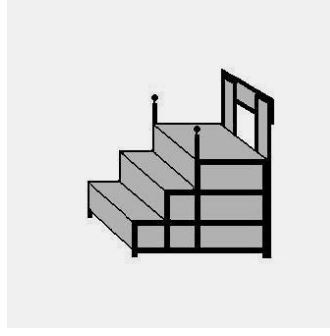

17) İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar 2223 (Tarih Belli Değil)

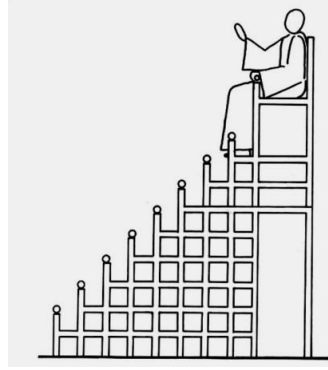

18) İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar 1087 (Tarih Belli Değil)

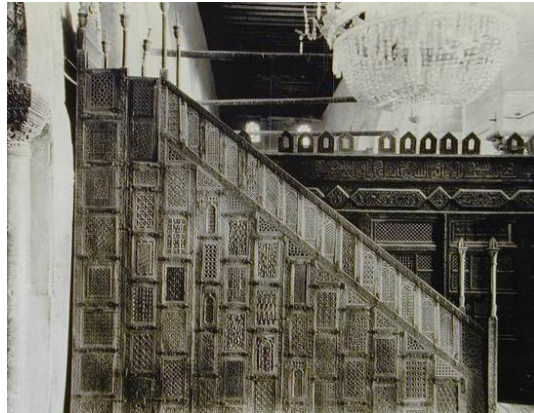
EK 8: MİNBER FORMLARI

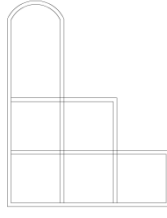
1) Mescidü'n-Nebi'nin Hz. Muhammed zamanındaki minberi (Y. Can, 2008)

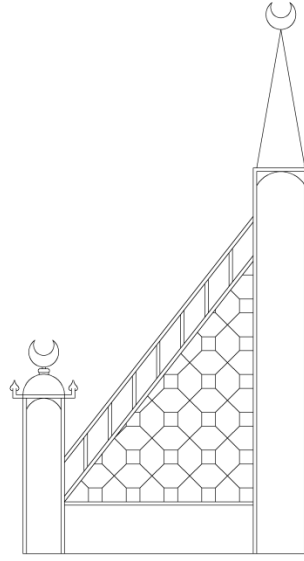
2) Emeviler döneminde Mescidü'n-Nebi'nin minberi (Y. Can, 2008)

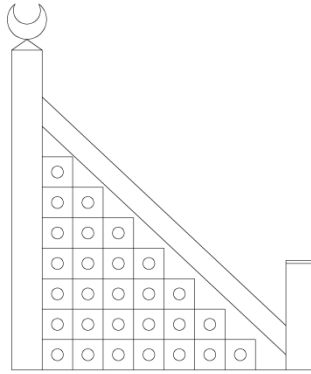
3) Günümüze ulaşabilmiş en eski minber örneği,
Kayravan/Tunus, Seydi Ukba Camii

4) İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Laleli 1546 (1713)

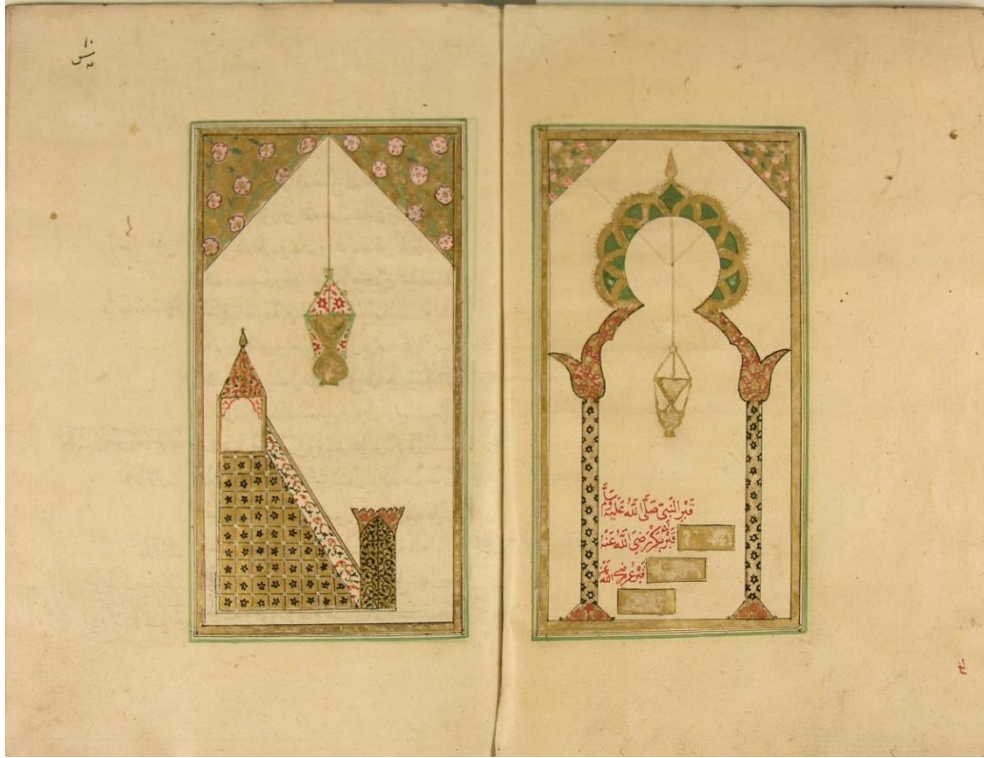

5) İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi İzmir 787 (1750)

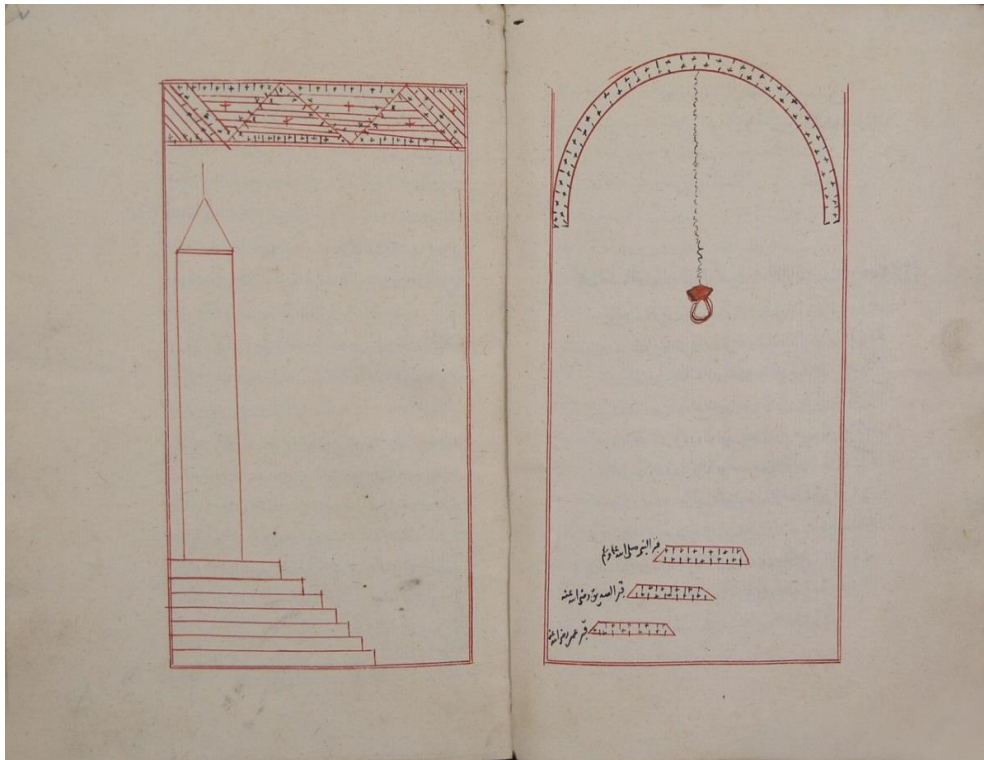

6) İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Nûr-ı Osmaniye 809 (Tarihi Belli Değil)

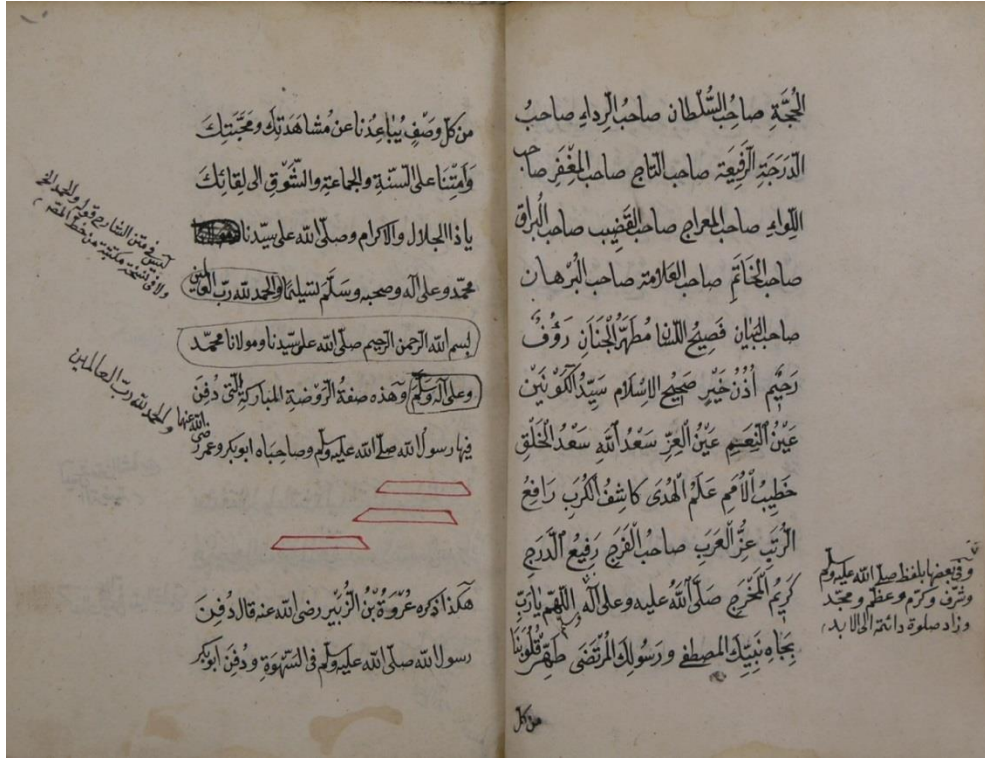
EK 9: RESİMLER

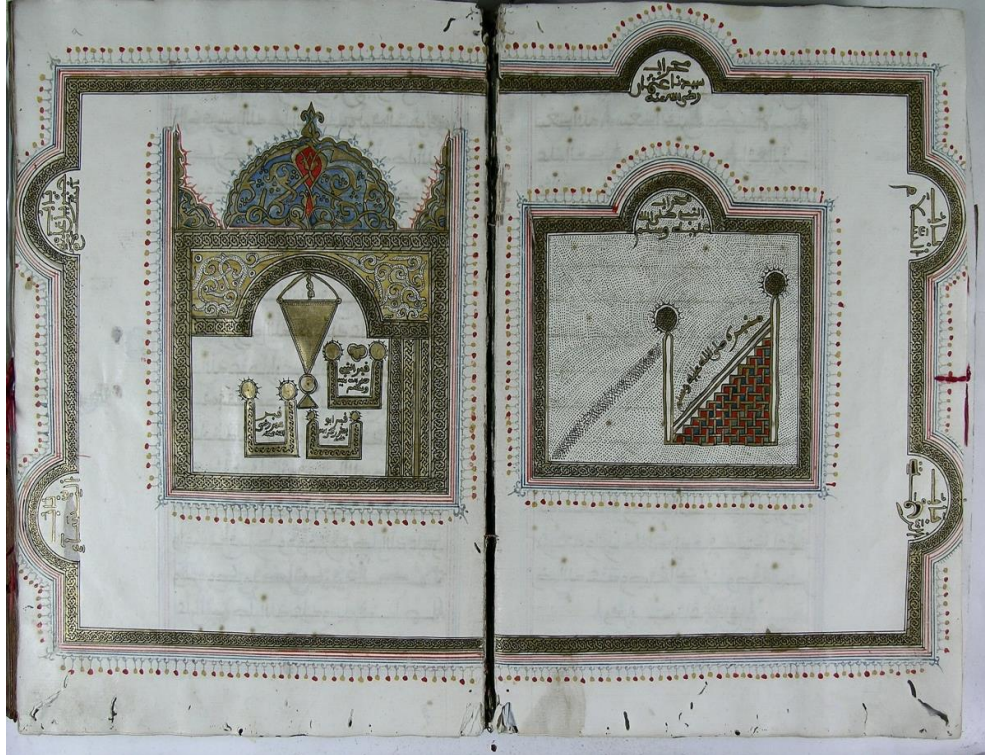
Resim 1: 1601 - İstanbul Süleymaniye Küt. 00410 Şehid Ali Paşa

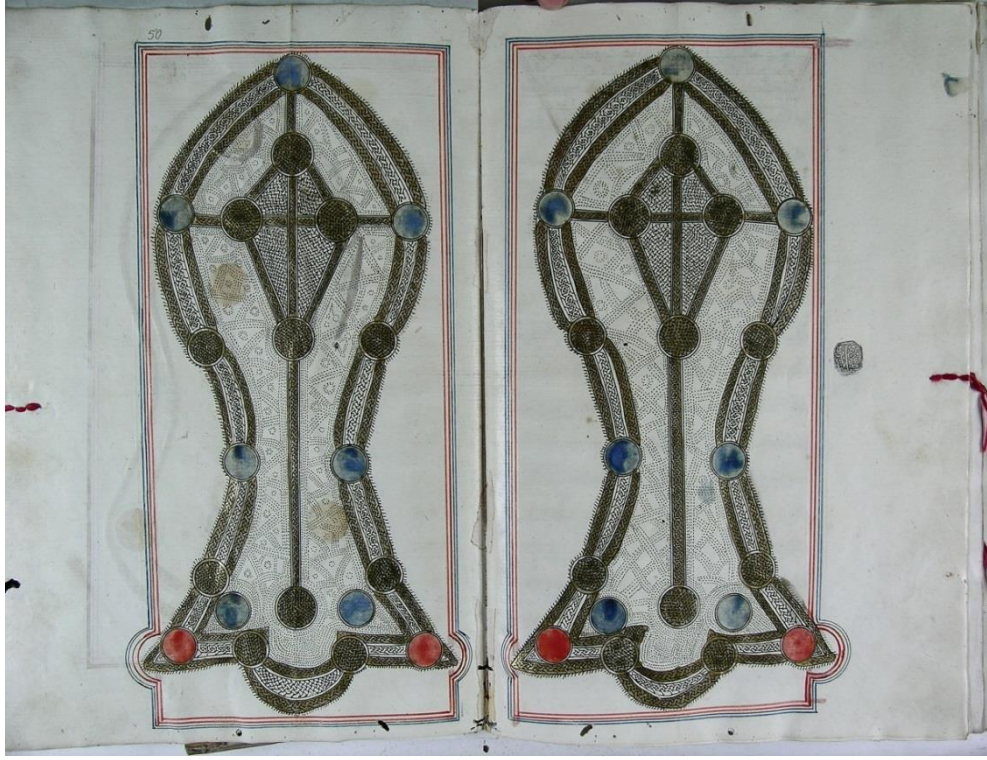
Resim 2: 1650 - İstanbul Millet Küt. FE 324

Resim 3: 1650 - İstanbul Millet Küt. FE 325

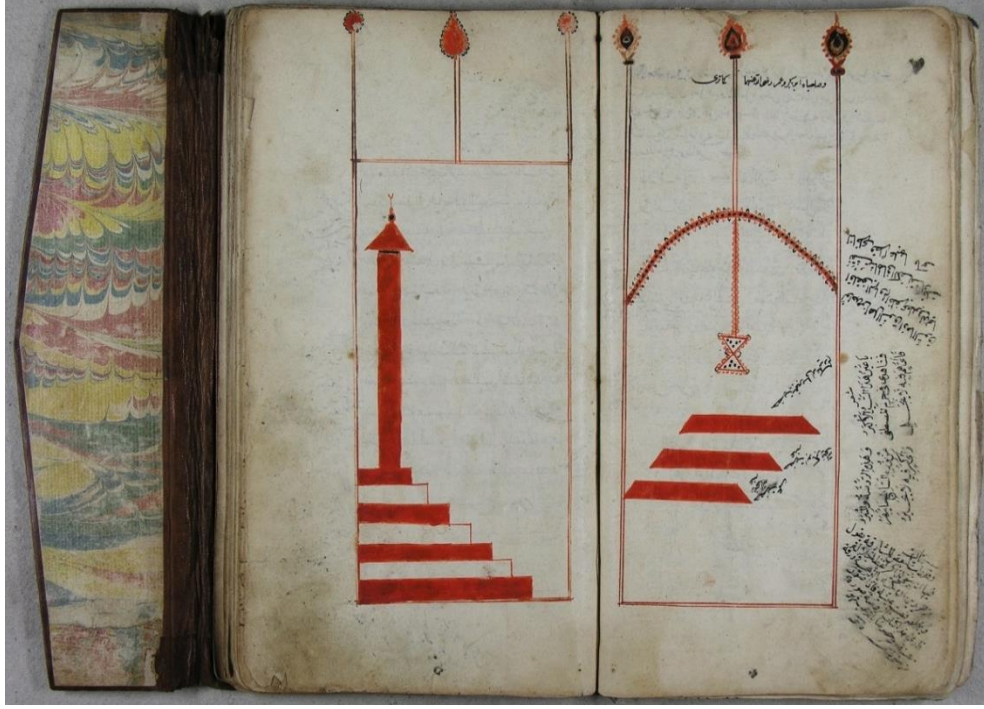
Resim 4: 1675 - İstanbul Süleymaniye Küt. 00142 Amcazâde Hüseyin

Resim 5: 1675 - İstanbul Süleymaniye Küt. 00142 Amcazâde Hüseyin

Resim 6: 1675 - İstanbul Süleymaniye Küt. 00142 Amcazâde Hüseyin

Resim 7: 1685 - Kayseri Râşid Efendi Küt. 188/3

Resim 8: 1686 - Konya Koyunoğlu Müzesi Küt. 7320

Resim 9: 1694 - Konya Mevlana Müzesi Küt. İhtisas 6828

Resim 10: 1694 - Konya Mevlana Müzesi Küt. İhtisas 6828

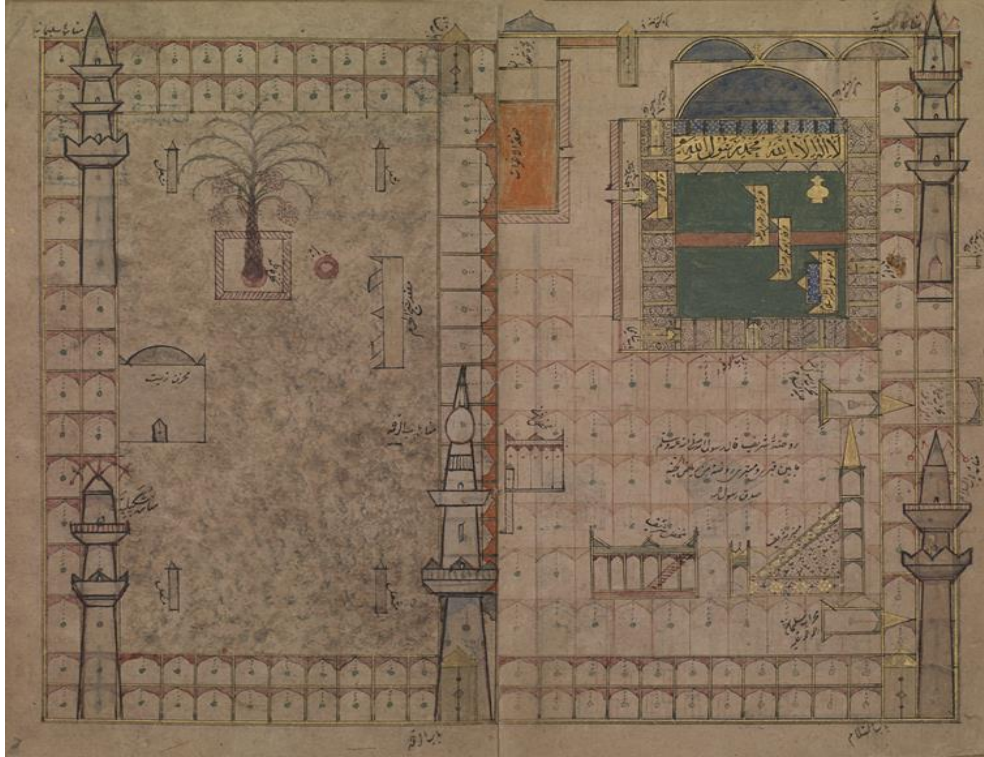
Resim 11: 1700 - İstanbul Süleymaniye Küt. 03223 Yazma Bağışlar

Resim 12: 1708 - İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Küt. EH 1018

Resim 13: 1708 - İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Küt. EH 1018

Resim 14: 1708 - İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Küt. EH 1018

Resim 15: 1712 – Konya Bölge Yazma Eserler Küt. By 9163

Resim 16: 1713 – İstanbul Süleymaniye Küt. 01546-001 Laleli

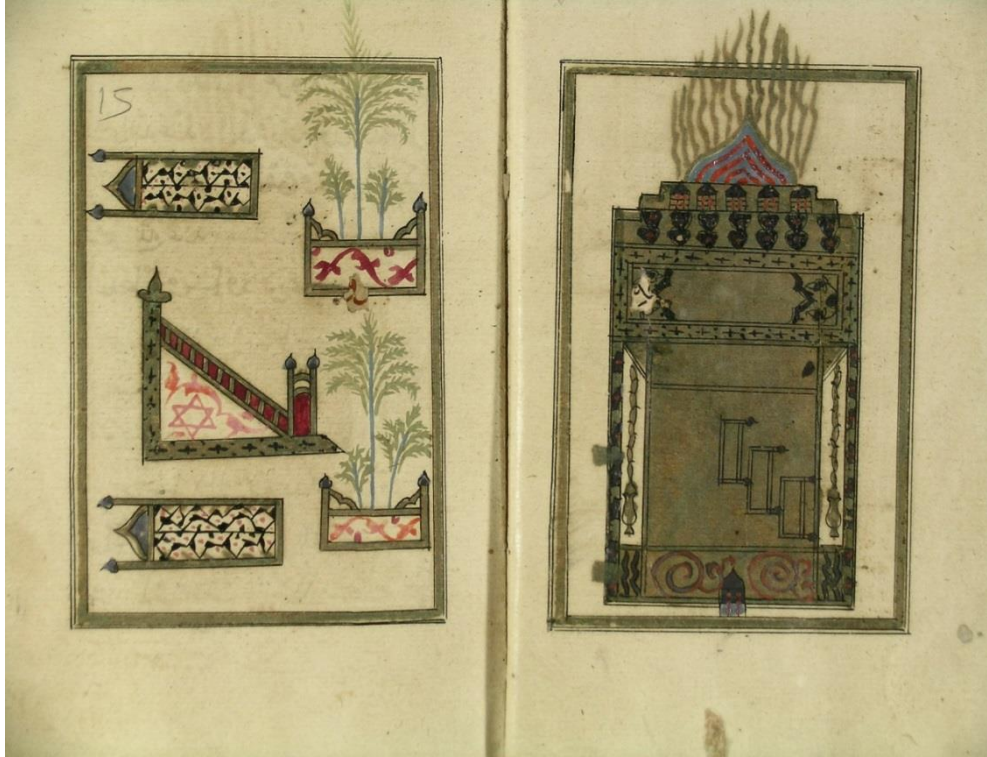
Resim 17: 1713 – İstanbul Süleymaniye Küt. 00021 Şeyhülislam Esad Efendi

Resim 18: 1716 – İzmir Milli Küt. 1539

Resim 19: 1719 – Konya Mevlana Küt. 4017

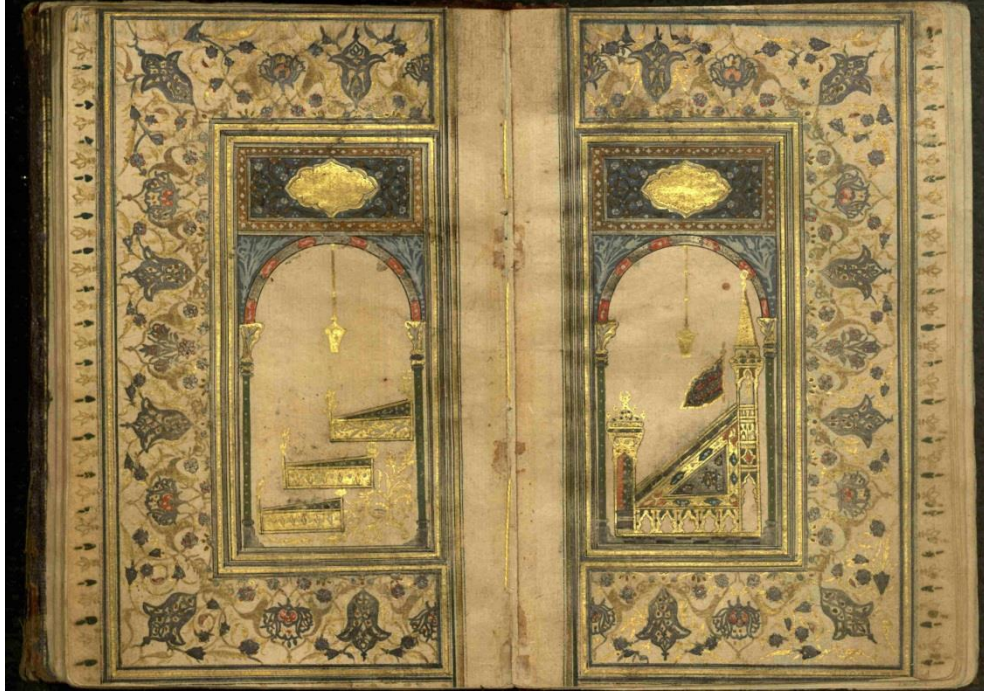
Resim 20: 1720 – İstanbul Süleymaniye Küt. 00055 Kemankeş

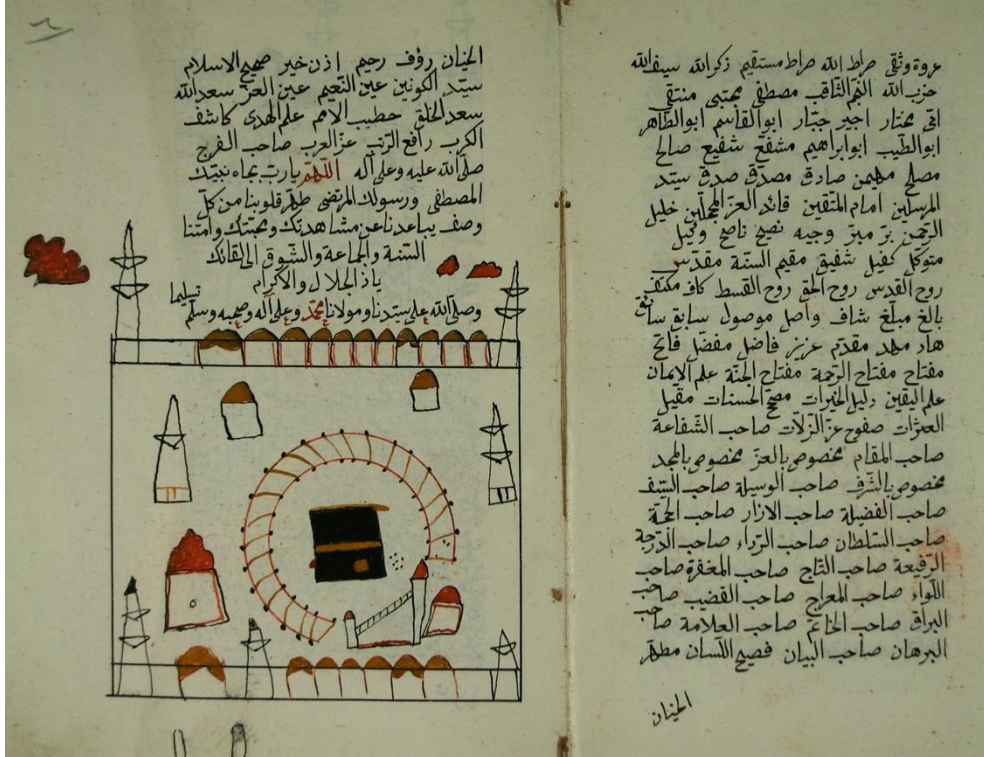
Resim 21: 1721 – Manisa Halk Küt. 45 Ak Z 1533

Resim 22: 1721 – İstanbul Süleymaniye Küt. 00804 Nûr-ı Osmaniye

Resim 23: 1722 – Ankara Milli Küt. 06 Hk 4794

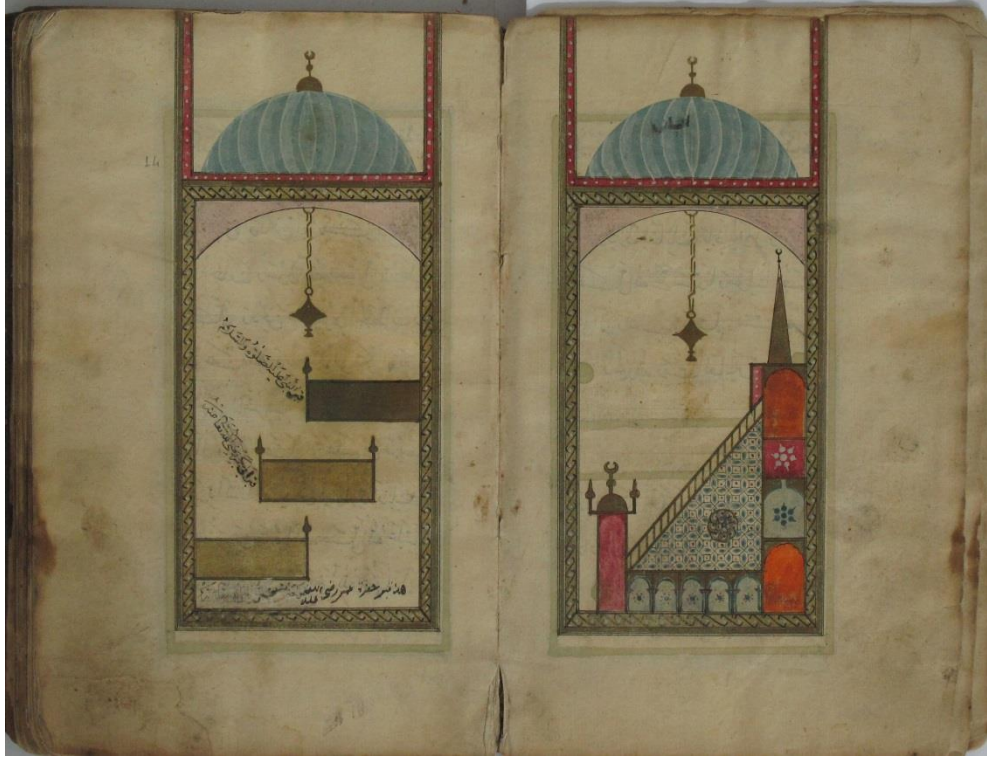
Resim 24: 1726 – İstanbul Süleymaniye Küt. 00106-001 Şazeli Tekkesi

Resim 27: 1728 – İstanbul Süleymaniye Küt. 00763-002 Nafiz Paşa

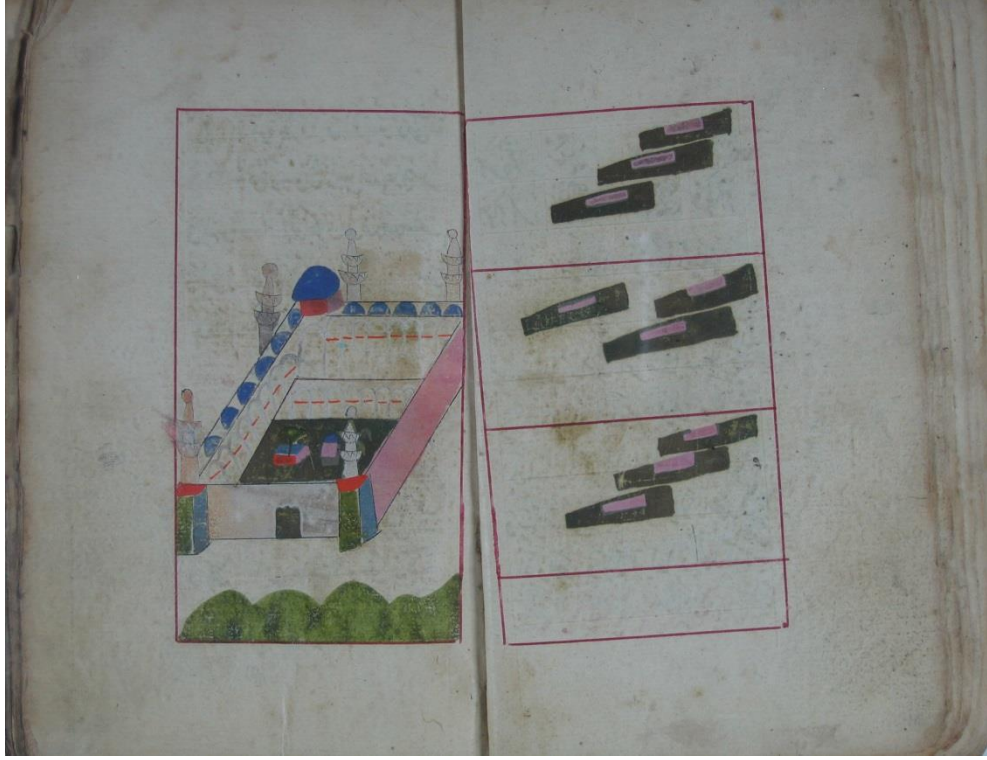
Resim 28: 1729 – İstanbul Süleymaniye Küt. 00192 İbrahim Efendi

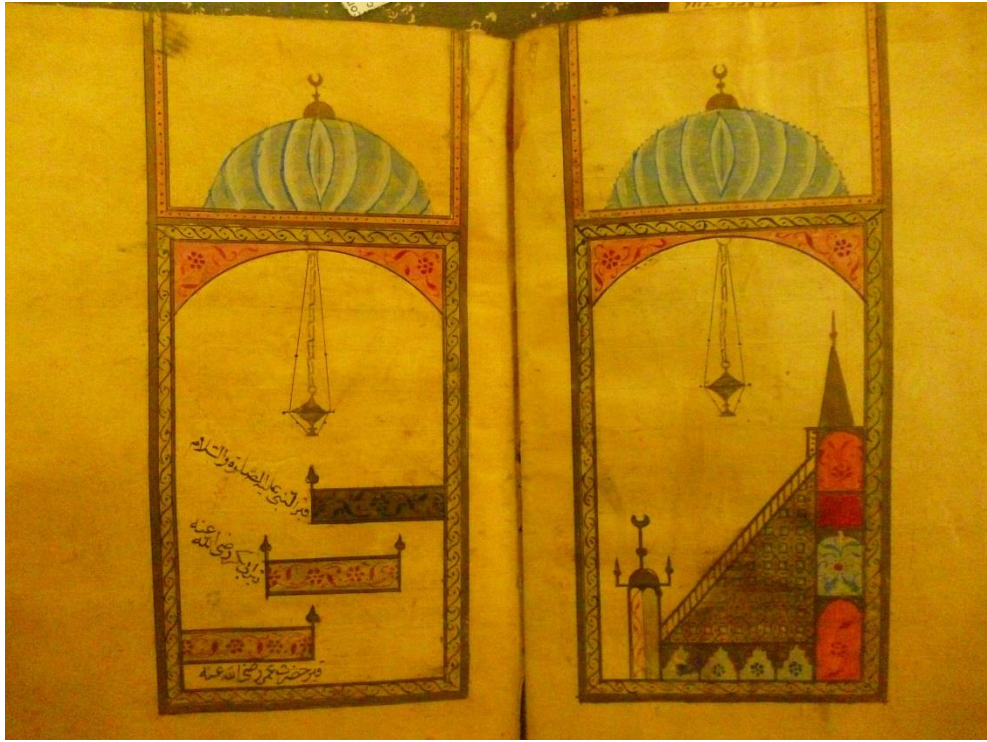
Resim 29: 1733 – İstanbul Atatürk Küt. Bel-Yz-K 001236

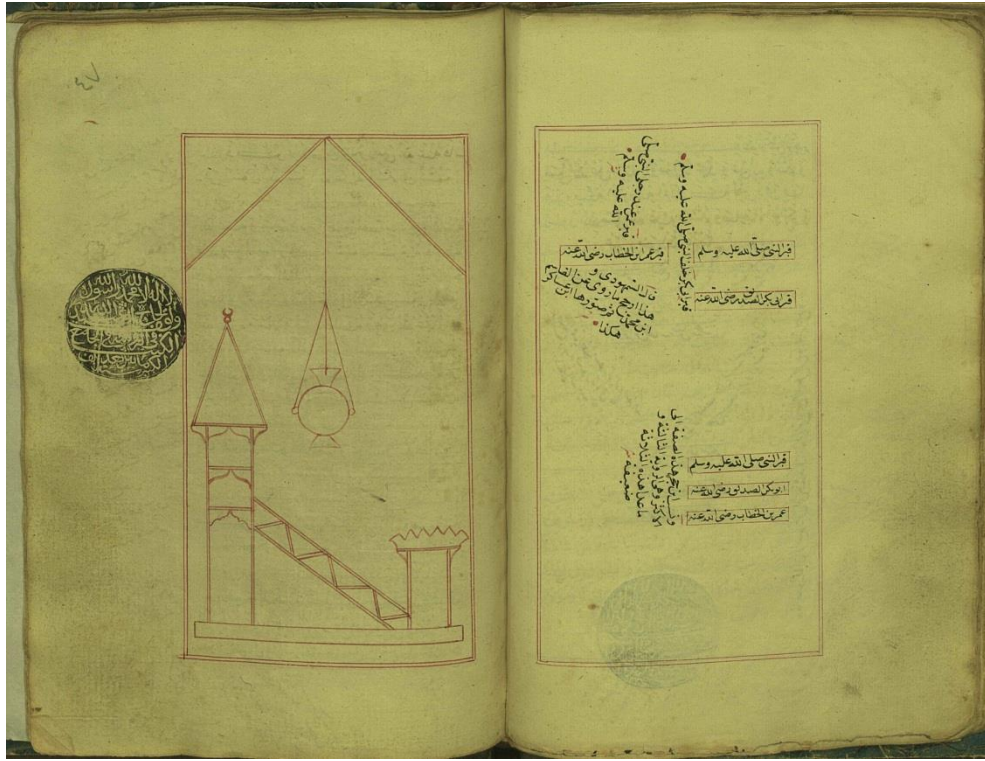
Resim 30: 1734 – İstanbul Süleymaniye Küt. 02855-005 Nûr-ı Osmaniye

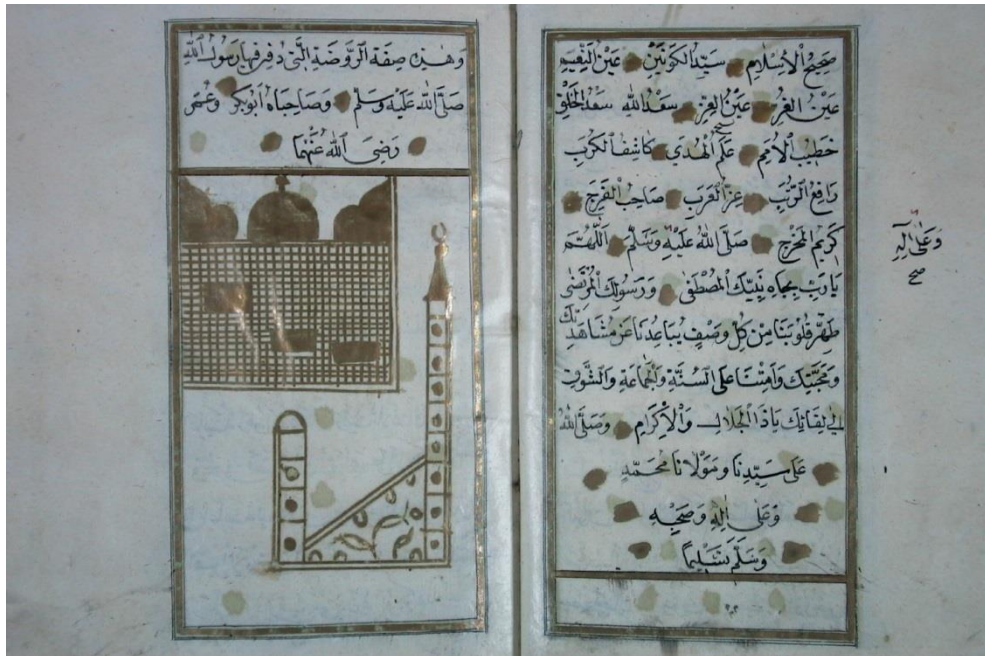
Resim 31: 1736 – İstanbul Süleymaniye Küt. 04368 Yazma Bağışlar

Resim 32: 1739 – İzmir Milli Küt. 898-2

Resim 33: Bursa İnebey Yazma Eserler Küt. UC 1005-2

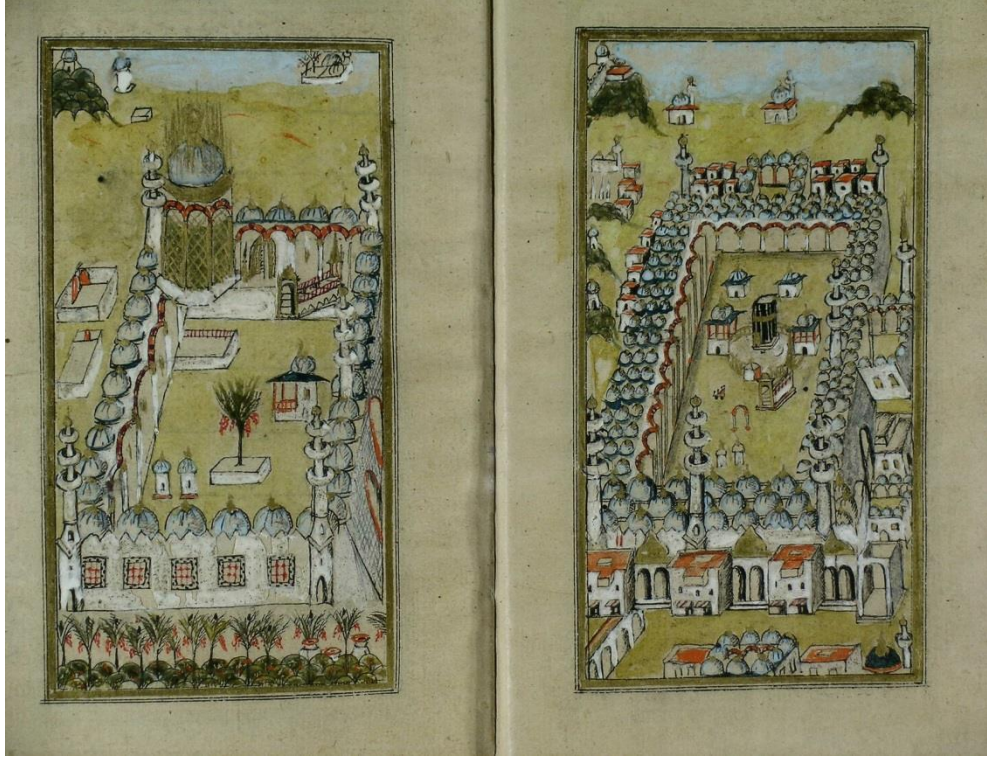
Resim 34: 1740 – İstanbul Süleymaniye Küt. 00529 Ayasofya

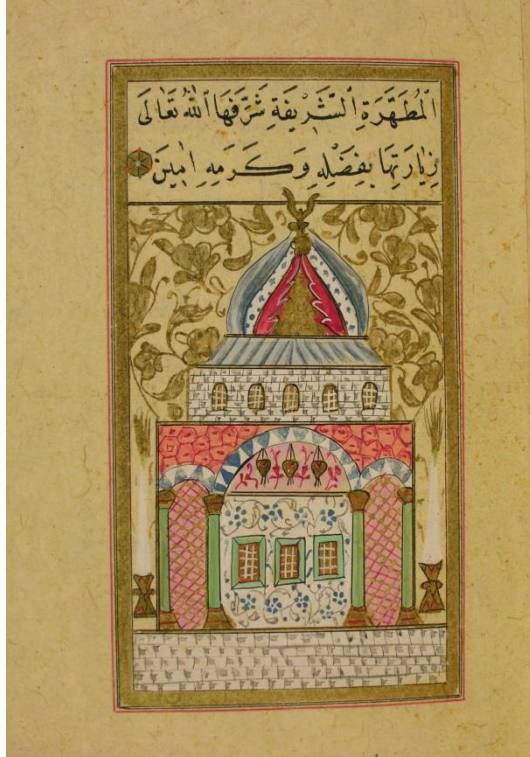
Resim 35: 1740 – Balıkesir Halk Küt. 10 Hk 962

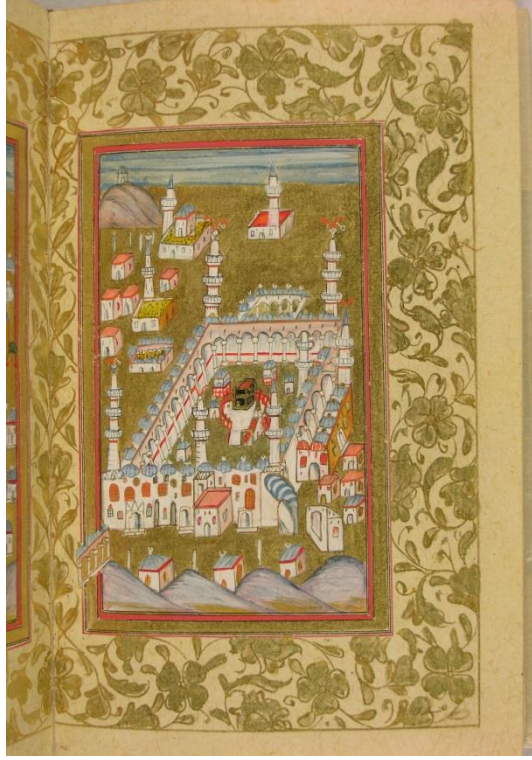
Resim 36: 1740 – Konya Bölge Yazma Eserler Küt. By 378

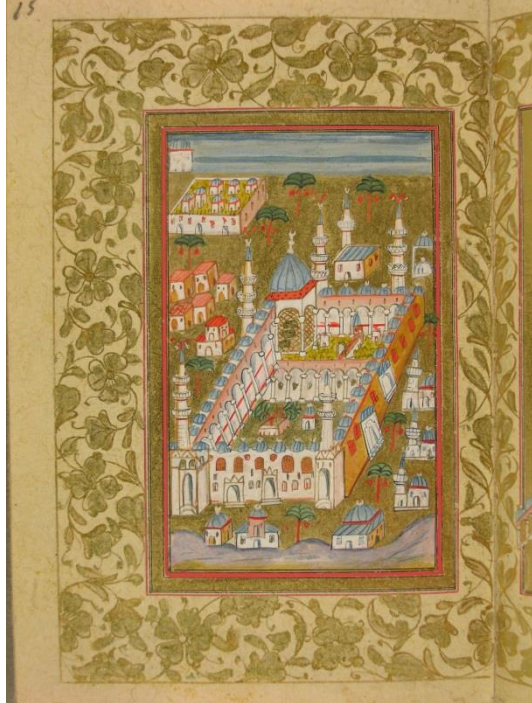
Resim 37: 1741 – İstanbul Süleymaniye Küt. 01540 Laleli

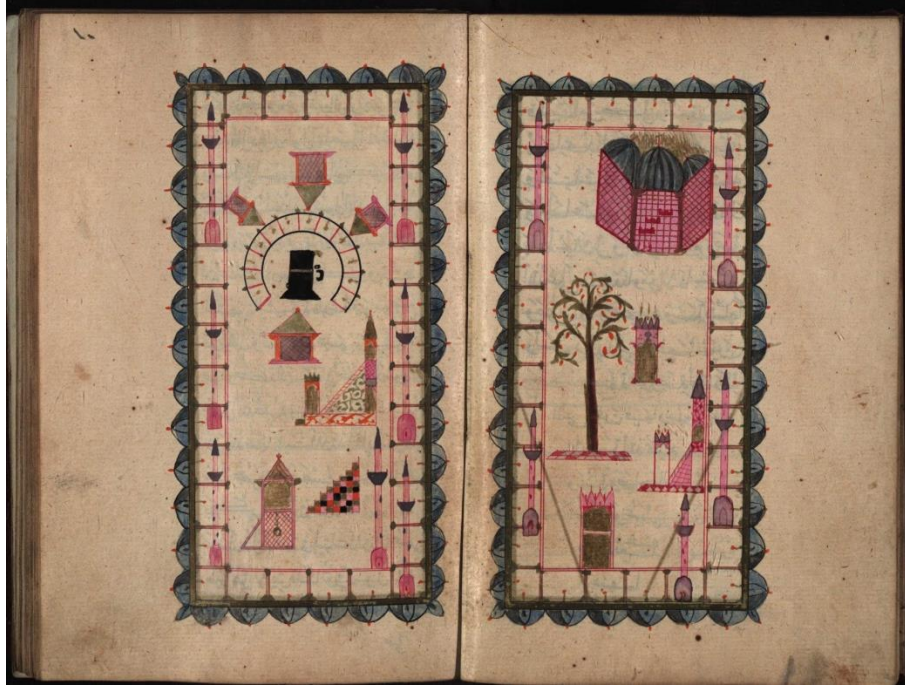
Resim 38: 1741 – İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Küt. E. H. 1020

Resim 39: 1741 – İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Küt. E. H. 1020

Resim 40: 1741 – İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Küt. E. H. 1020

Resim 41: 1741 – İstanbul Bayezid Yazma Eserler Küt. V.E. 569

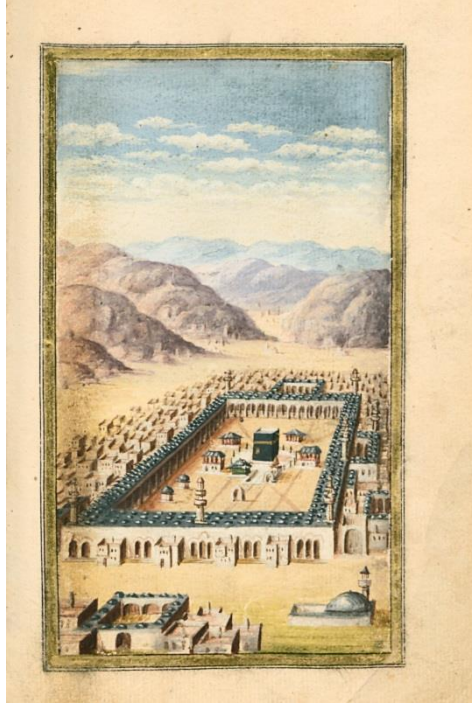
Resim 42: 1742 – Konya Bölge Yazma Eserler Küt. By 4226/2

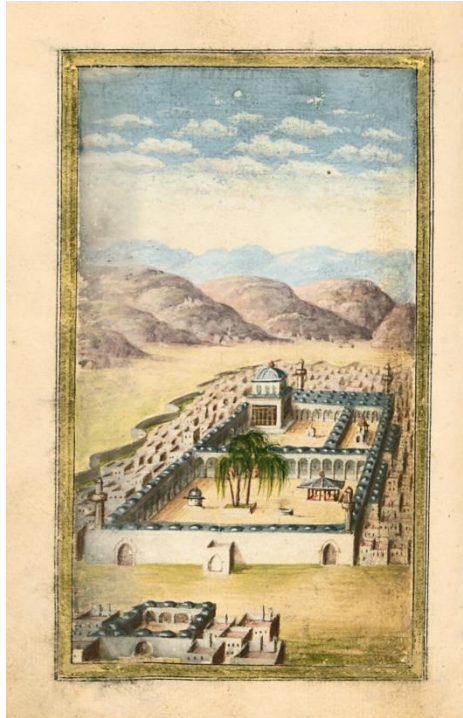
Resim 43: 1742 – İstanbul Sabancı Müzesi Küt. 103-0359

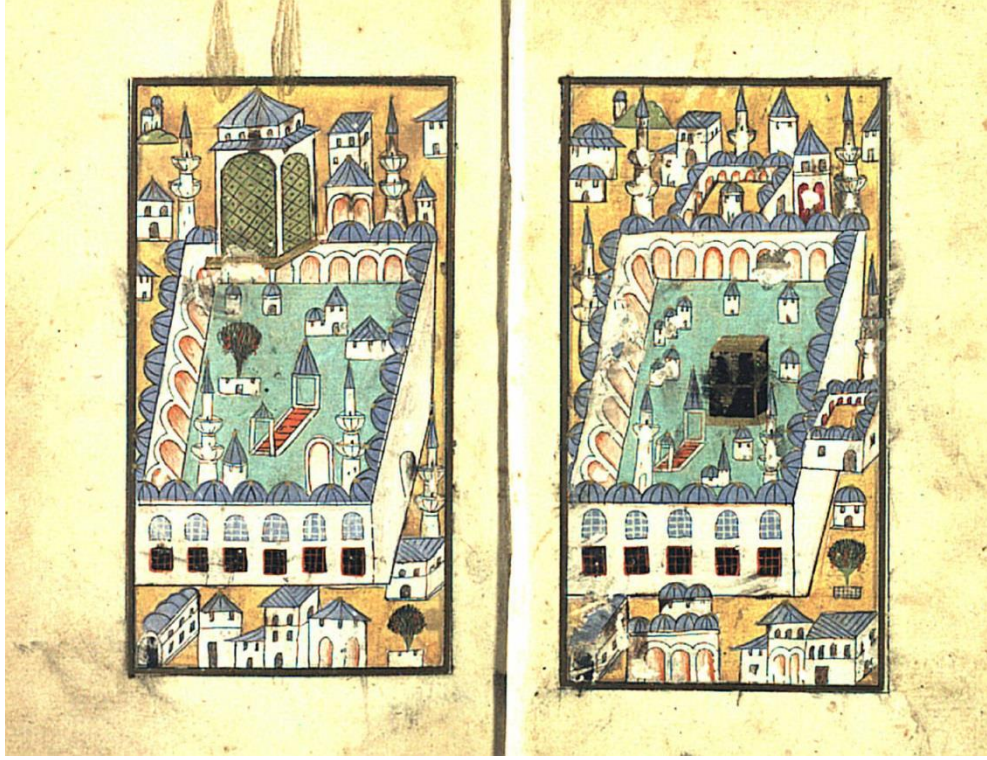
Resim 44: 1742 – İstanbul Sabancı Müzesi Küt. 103-0359

Resim 45: 1742 – İstanbul Sabancı Müzesi Küt. 103-0359

Resim 46: 1742 – İstanbul Sabancı Müzesi Küt. 103-0359

Resim 47: 1742 – İstanbul Süleymaniye Küt. 00752 Fatih

Resim 48: 1743 – Ankara Diyanet İşleri Başkanlığı Küt. 2000

Resim 49: 1745 – Ankara Milli Küt. 06 Hk 4541

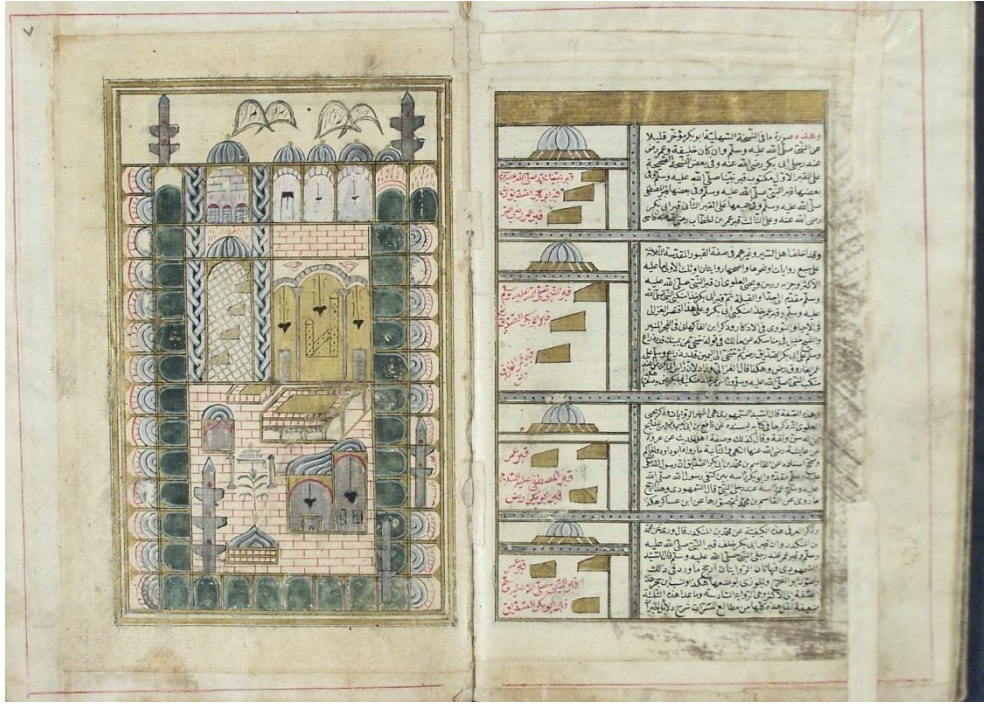
Resim 50: 1745 – İstanbul Süleymaniye Küt. 01535 Laleli

Resim 51: 1747 – İstanbul Süleymaniye Küt. 01543-001 Laleli

Resim 52: 1747 – Bursa İnebey Yazma Eserler Küt. OR 367

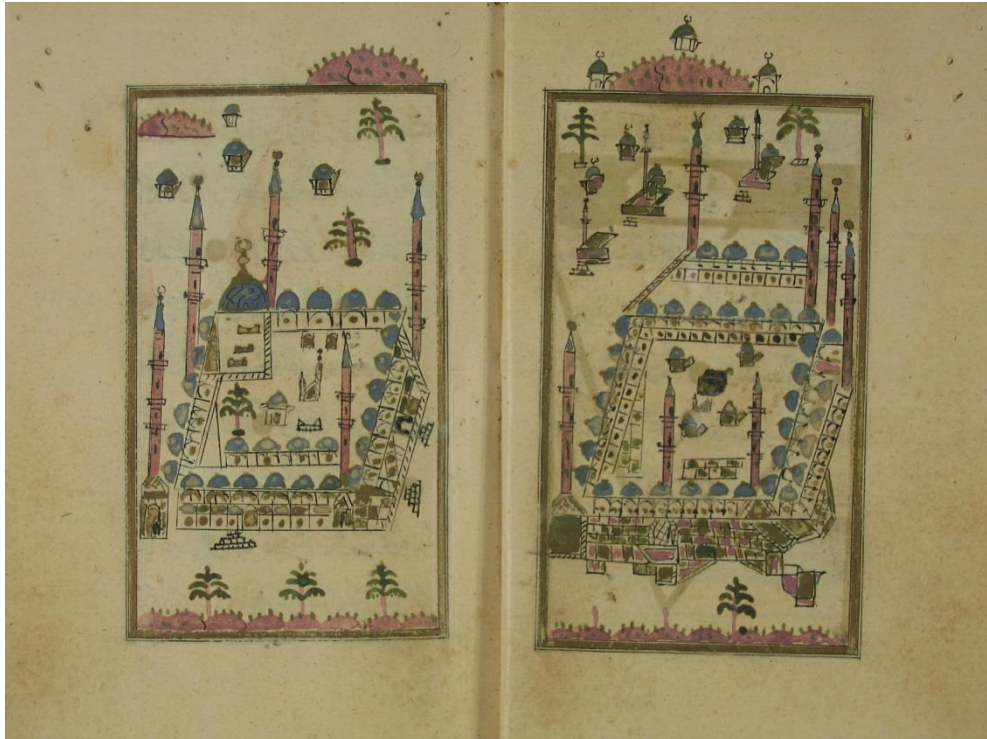
Resim 53: 1747 – Bursa İnebey Yazma Eserler Küt. OR 367

Resim 54: 1747 – İstanbul Atatürk Küt. Bel-Yz-K 000556

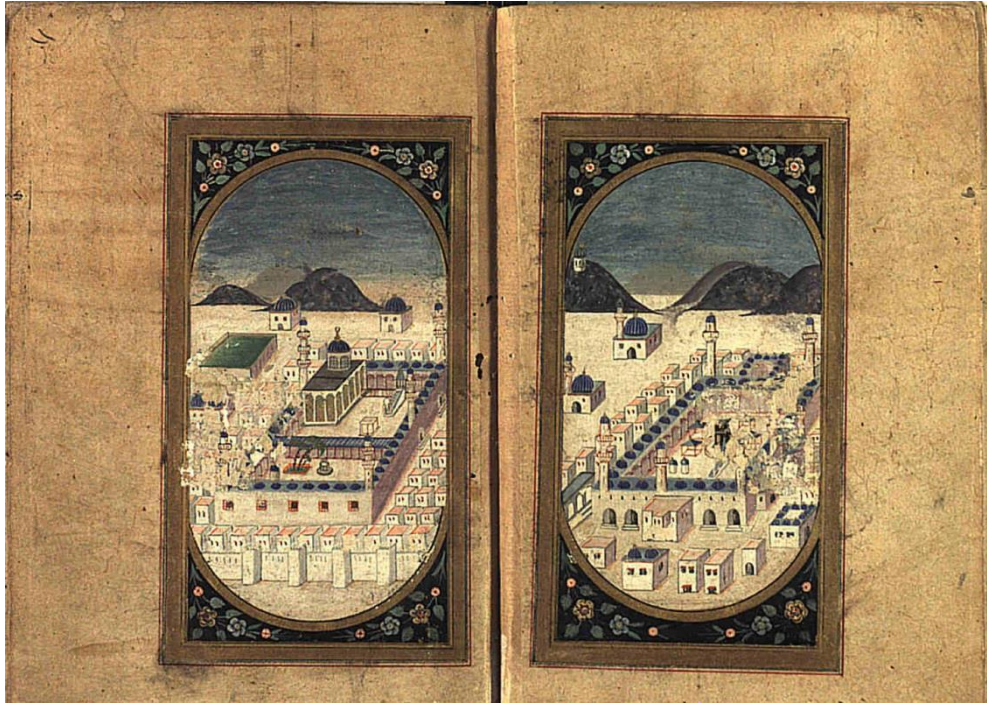
Resim 55: 1747 – İstanbul Süleymaniye Küt. 00054 Çelebi Abdullah

Resim 56: 1748 – İstanbul Süleymaniye Küt. 00215 Süleymaniye

Resim 57: 1748 – İstanbul Süleymaniye Küt. 01500 Yazma Bağışlar

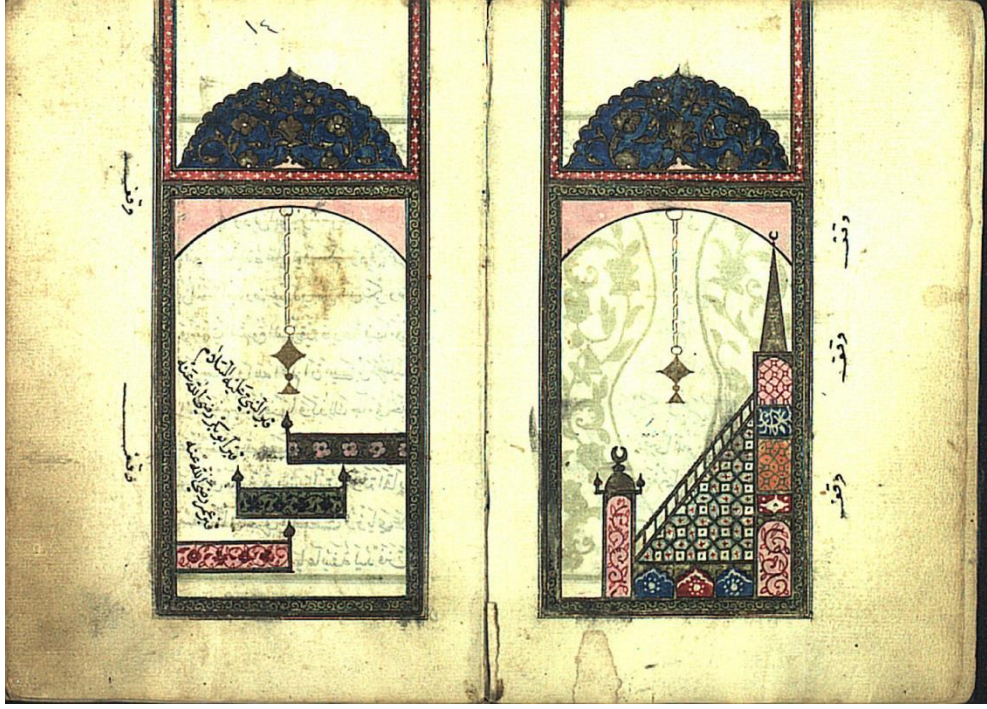
Resim 58: 1748 – İstanbul Süleymaniye Küt. 00046-001 Aşir Efendi

Resim 59: 1749 – Bursa İnebey Yazma Eserler Küt. UC 1000

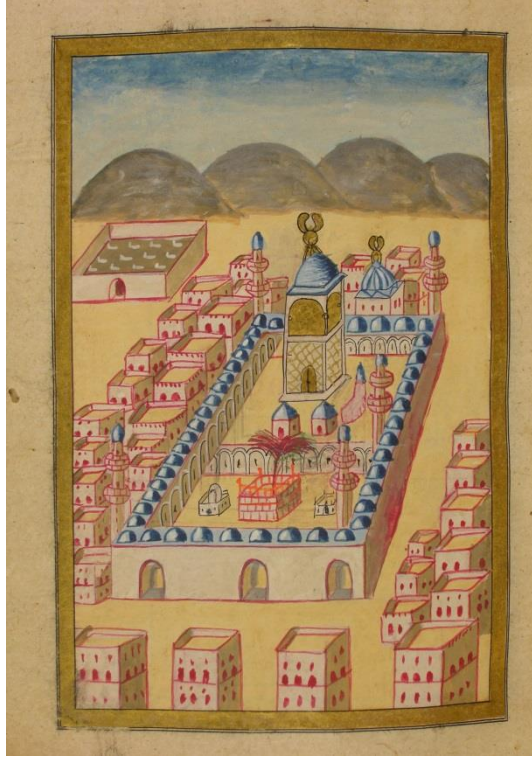
Resim 60: 1750 – Bursa İnebey Yazma Eserler Küt. GE 4527

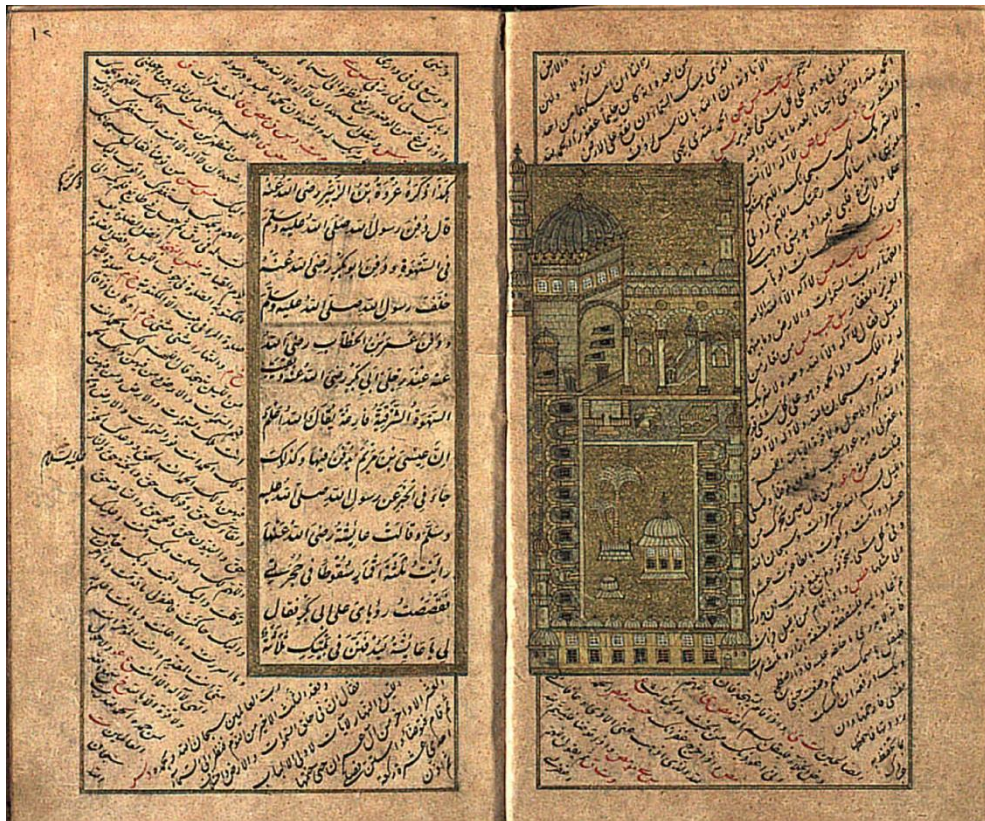
Resim 61: 1750 – İstanbul Süleymaniye Küt. 00787-001 İzmir

Resim 62: 1750 – İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi YY 19

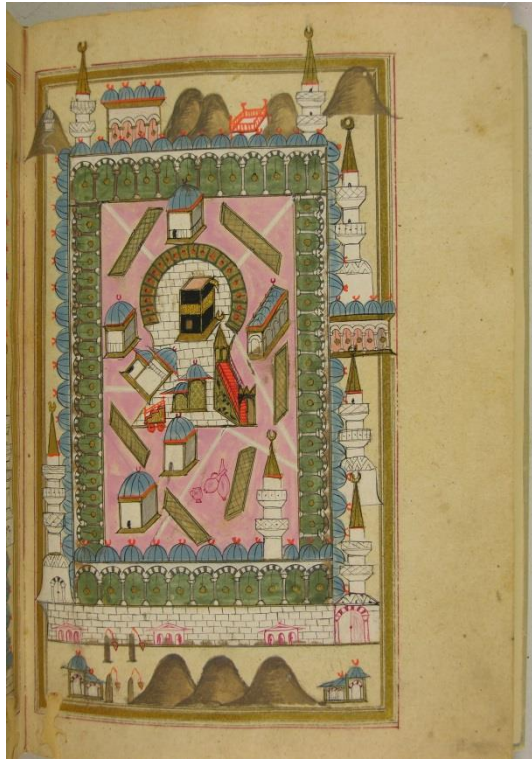
Resim 63: 1750 – İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi YY 19

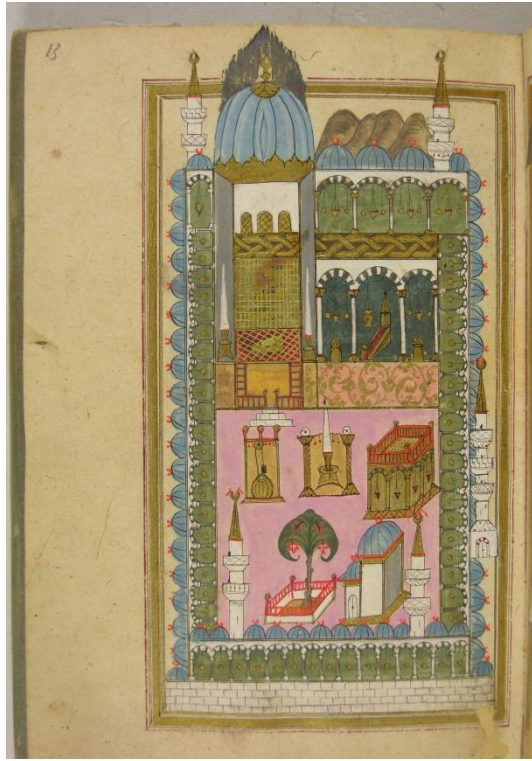
Resim 64: 1751 – İstanbul Süleymaniye Küt. 00069-001 Hâlet Efendi

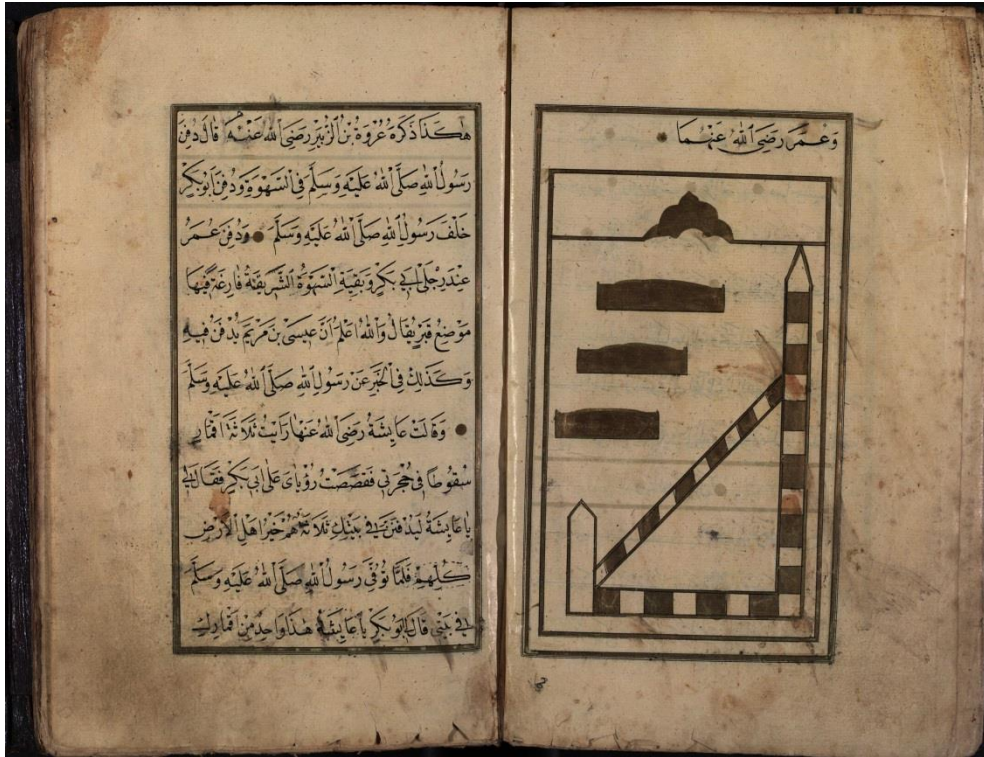
Resim 65: 1751 – Konya Koyunoğlu Müzesi Küt. 9969

Resim 66: 1751 – İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Küt. E. H. 1038

Resim 67: 1751 – İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Küt. E. H. 1038

Resim 68: 1752 – Bursa İnebey Yazma Eserler Küt. HO 1224

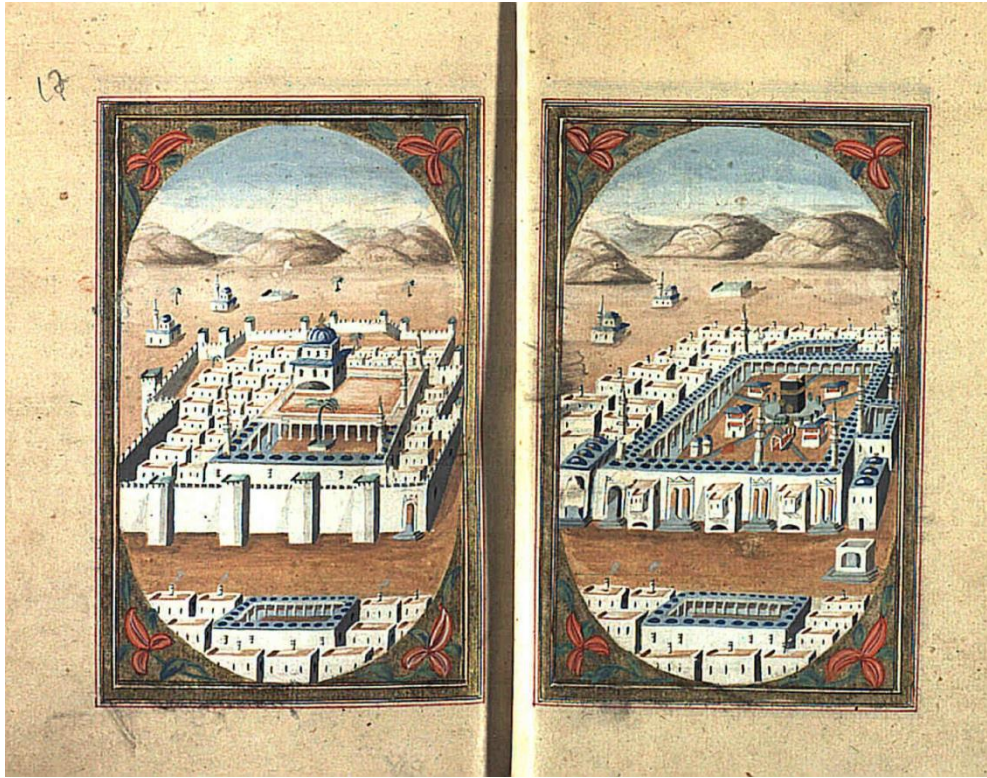
Resim 69: 1752 – İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Küt. YY 875

Resim 70: 1753 – Kütahya Tavşanlı Zeytinoğlu Küt. TZK 71

Resim 71: 1753 – Bursa Türk-İslam Eserleri Müzesi 344

Resim 72: 1753 – İstanbul Süleymaniye Küt. 00034 Pertevniyal

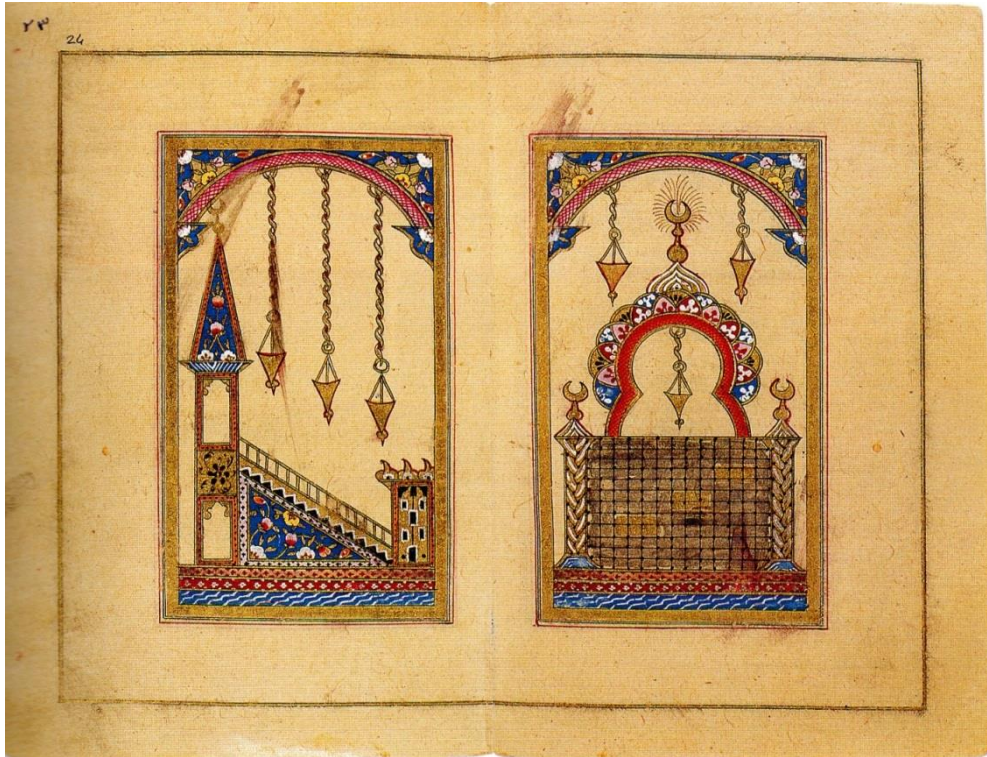
Resim 73: 1754 – Kastamonu Yazma Eserler Küt. KHK 2043

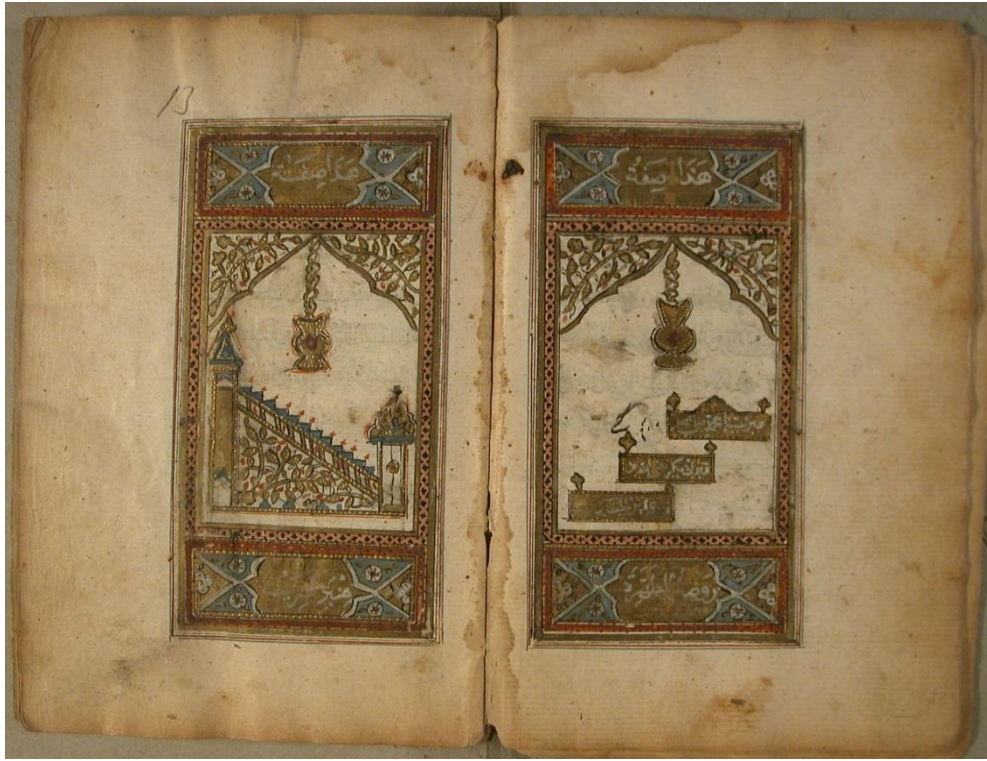
Resim 74: 1755 – Ankara Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 8153/3

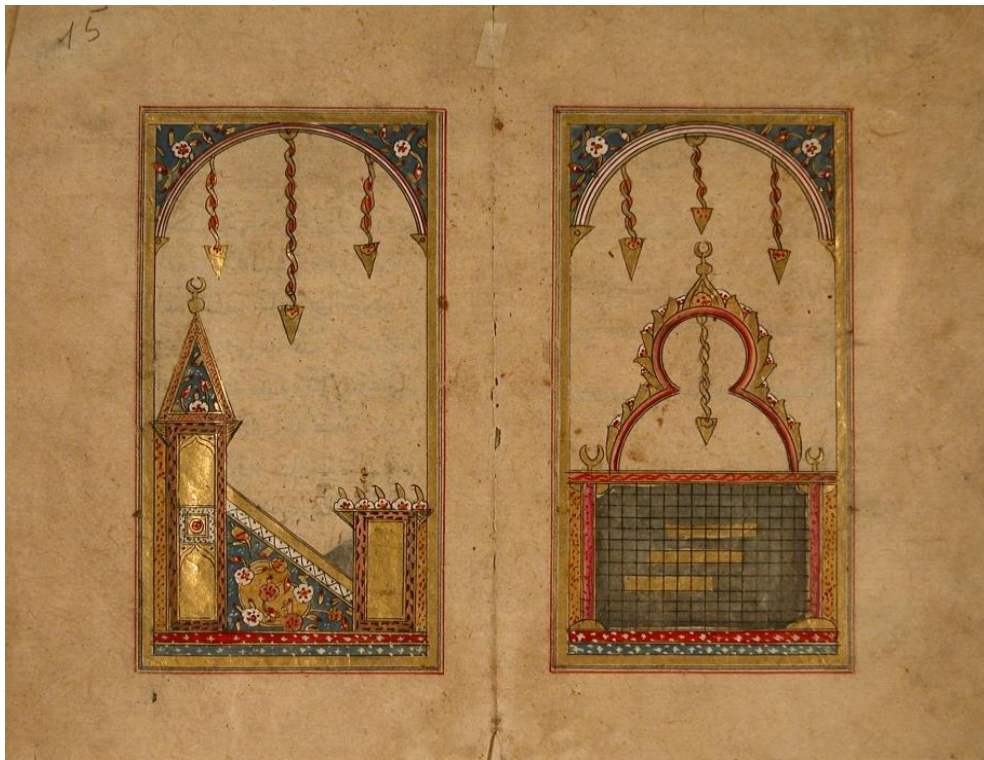
Resim 75: 1757 – Konya Bölge Yazma Eserler Küt. By 7552

Resim 76: 1758 – Konya Mevlana Müzesi Küt. İhitas Küt. 5917

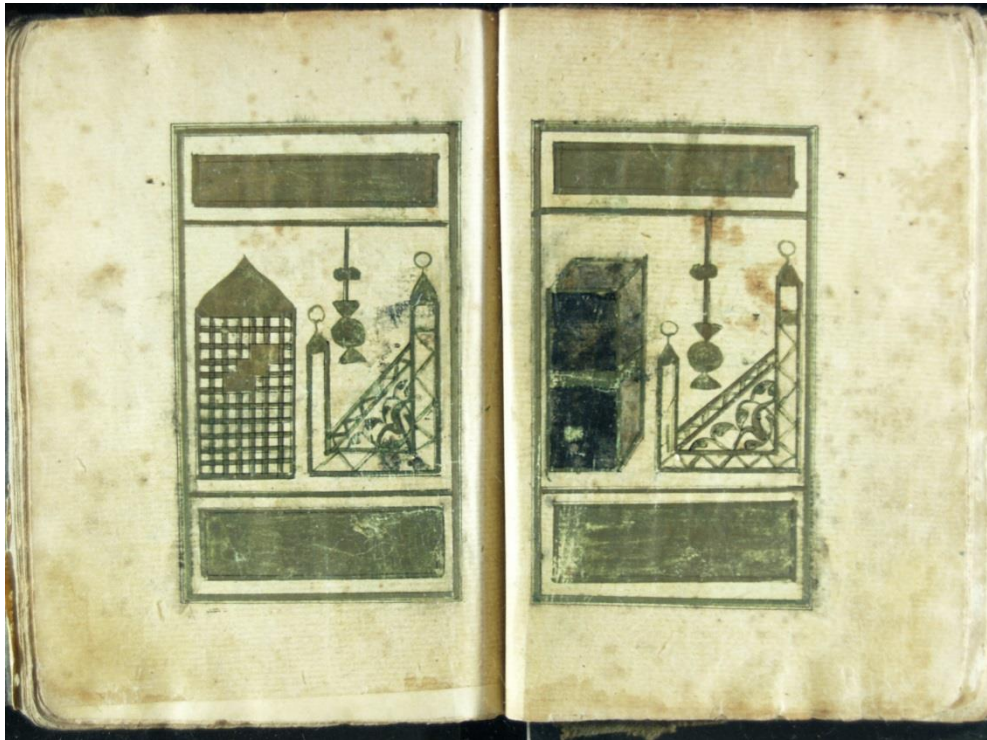
Resim 77: 1758 – Konya Bölge Yazma Eserler Küt. By 1967/1

Resim 78: 1759 – Konya Bölge Yazma Eserler Küt. By 3999

Resim 79: 1760 – Kastamonu Yazma Eserler Küt. KHK 3756

Resim 80: 1760 – Bursa İnebey Yazma Eserler Küt. GE 4875

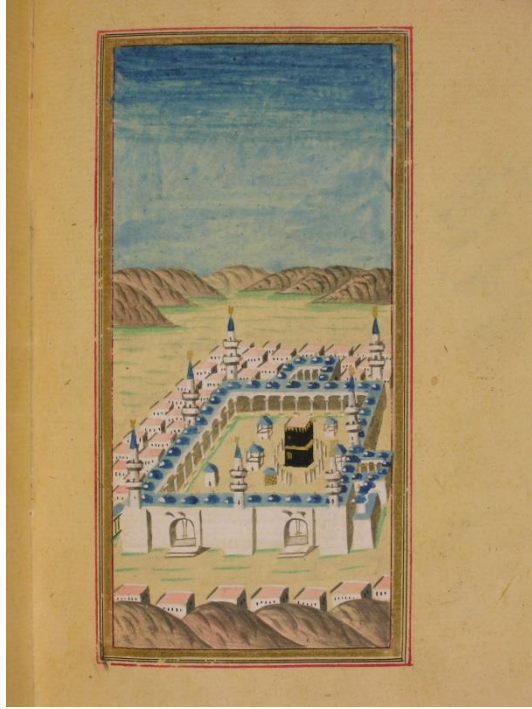
Resim 81: 1760 – İstanbul Süleymaniye Küt. 04070 Hâcî Mahmud Efendi

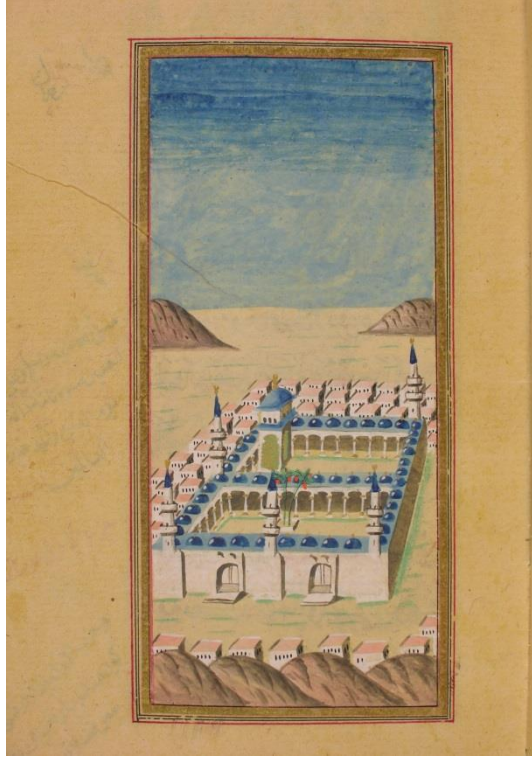
Resim 82: 1762 – Konya Mevlana Müzesi Küt. İhtisas Küt. 6467

Resim 83: 1762 – İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Küt. E. H. 1031

Resim 84: 1762 – İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Küt. E. H. 1037

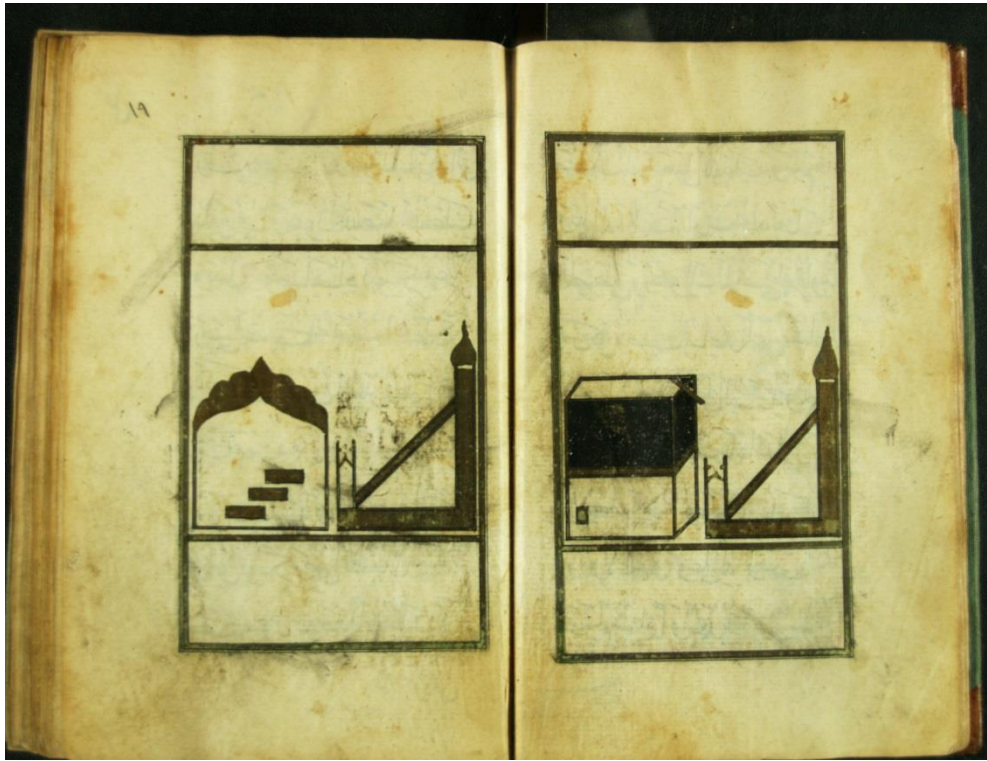
Resim 85: 1762 – İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Küt. E.H. 1037

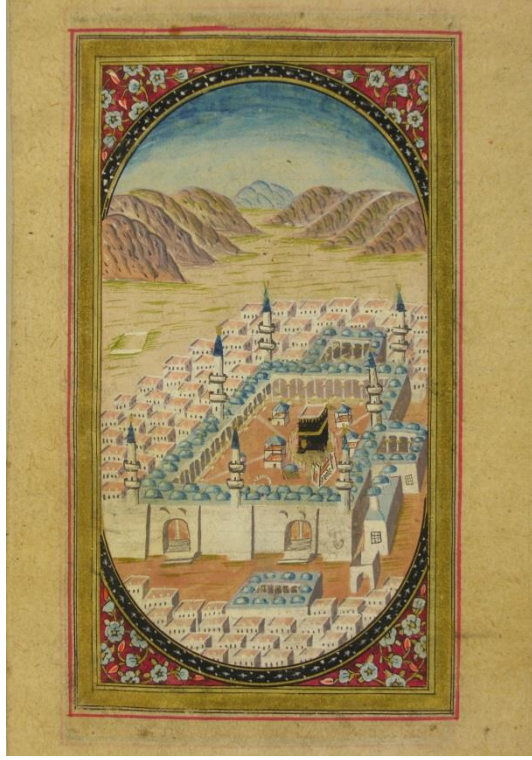
Resim 86: 1762 – Kütahya Vahid Paşa Yazma Eserler Küt. 43 Va 3156

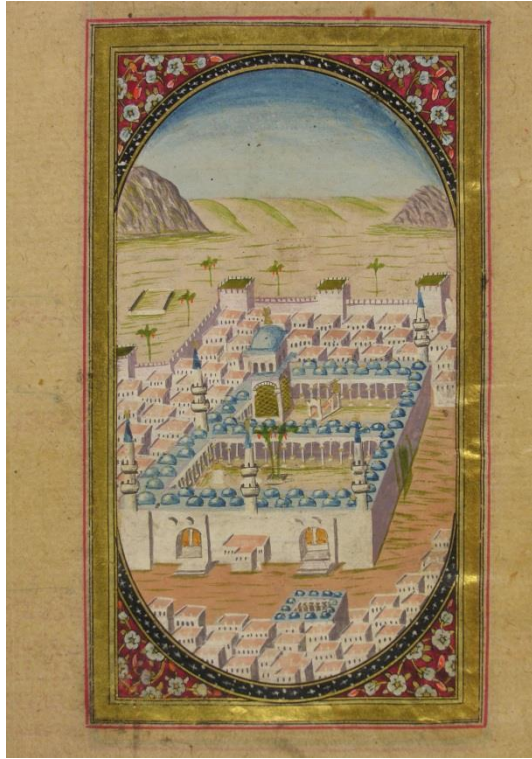
Resim 87: 1762 – Konya Bölge Yazma Eserler Küt. Yusuf 43/2

Resim 88: 1763 – Bursa İnebey Bölge Yazma Eserler Küt. GE 4361

Resim 89: 1763 – İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Küt. M. 414

Resim 90: 1763 – İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Küt. M. 414

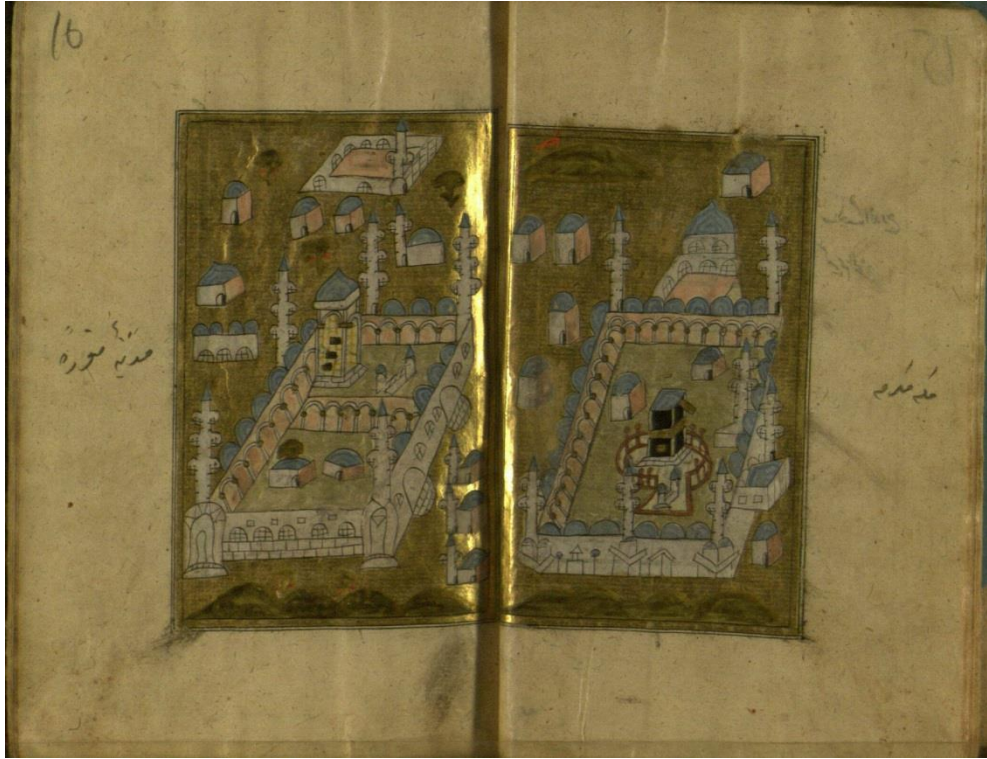
Resim 91: 1764 – Ankara Milli Küt. 06 Mil Yz A 7281

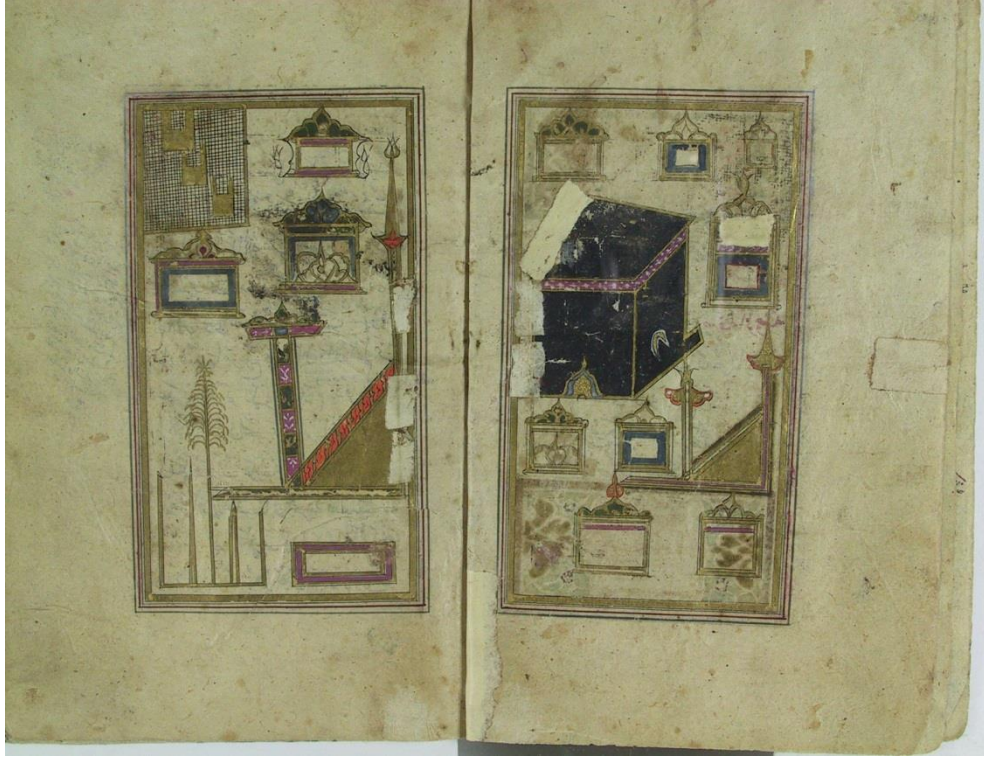
Resim 92: 1765 – İstanbul Süleymaniye Küt. 01766 Serez

Resim 95: 1767 – Kayseri Râşid Efendi Küt. 7925

Resim 96: 1769 – Ankara Milli Küt. 26 Hk 1100

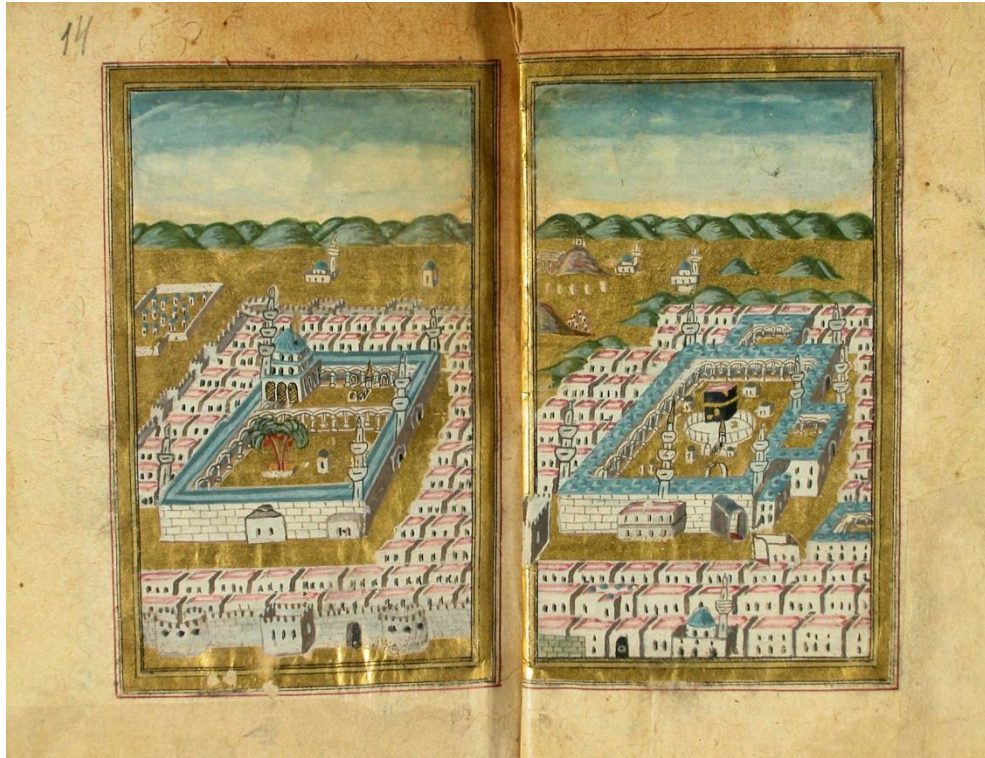
Resim 97: 1769 – İstanbul Süleymaniye Küt. 01140 Yazma Bağışlar

Resim 98: 1769 –Kayseri Râşid Efendi Küt. 7924

Resim 99: 1770 – İstanbul Türk-İslam Eserleri Müzesi 1441

Resim 100: 1770 – İstanbul Süleymaniye Küt. 00268 Nuri Arlasez

Resim 101: 1771 – Konya Bölge Yazma Eserler Küt. By 160

Resim 102: 1772 – Konya Bölge Yazma Eserler Küt. By 1928

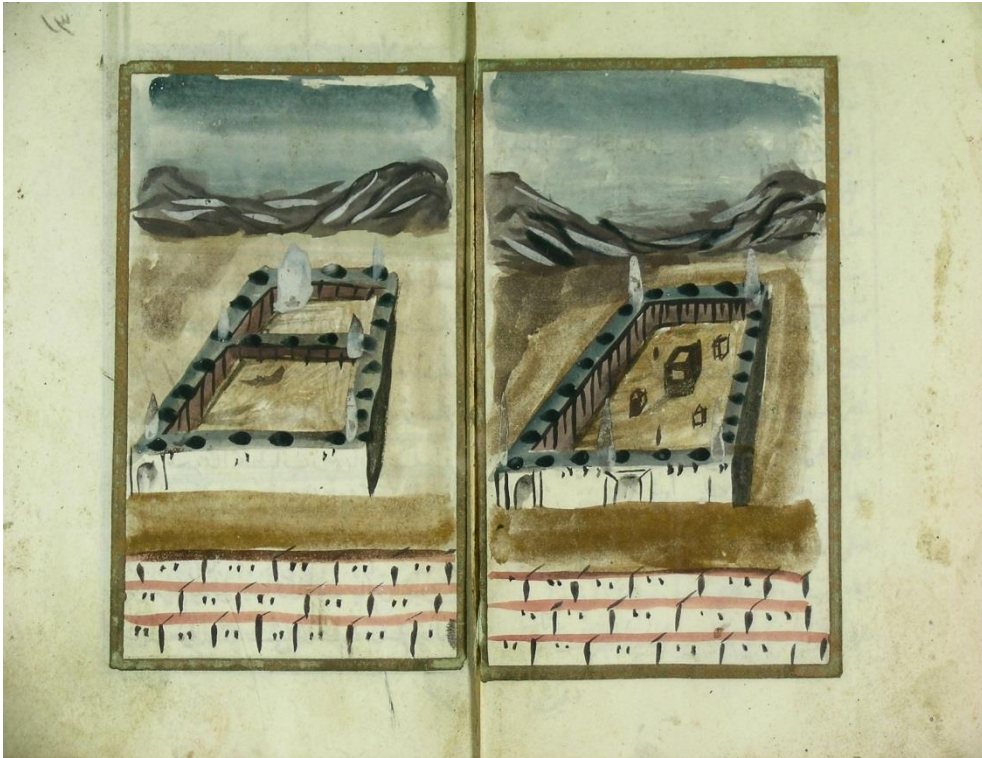
Resim 103: 1772 – İstanbul Sabancı Müzesi Küt. 103-0004

Resim 104: 1772 – İstanbul Sabancı Müzesi Küt. 103-0004

Resim 105: 1774 – İstanbul Sadberk Hanım Müzesi Küt. Yaz 139

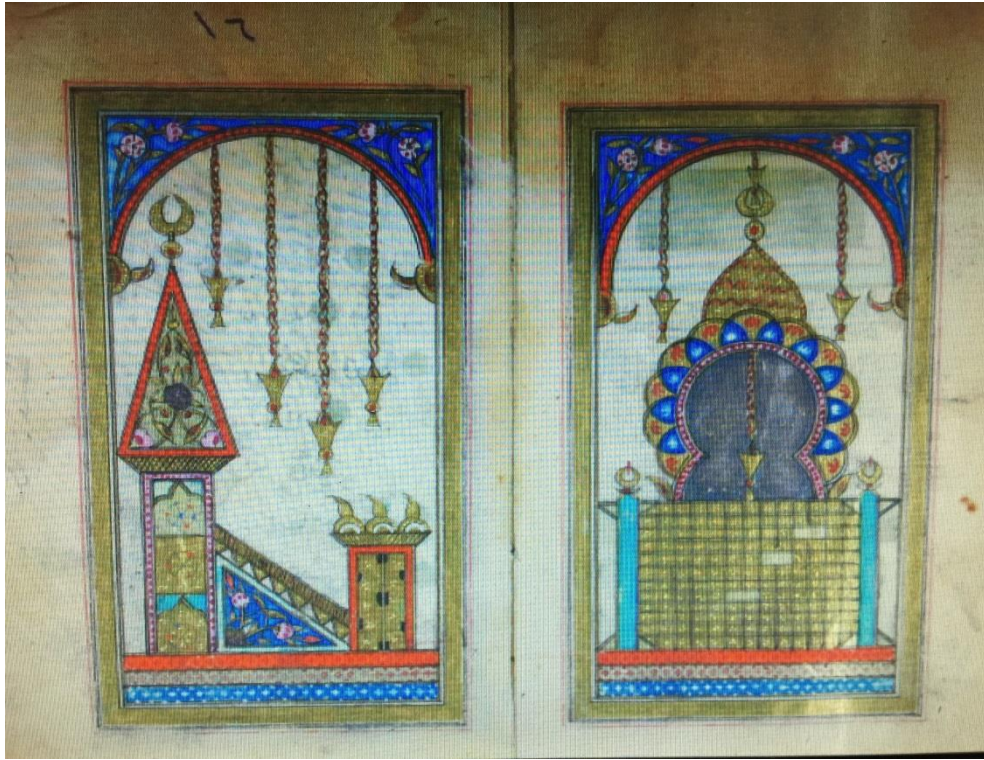
Resim 106: 1775 – İstanbul Süleymaniye Küt. 04039 Hacı Mahmud Efendi

Resim 107: 1776 – İstanbul Sabancı Müzesi Küt. 103-0181

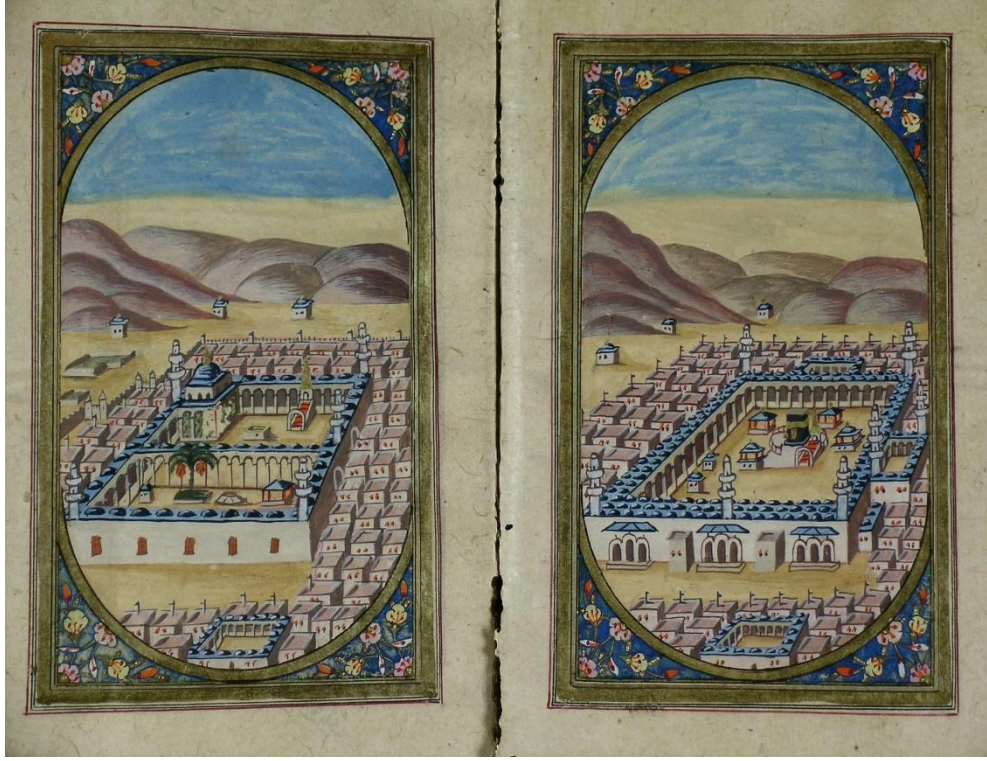
Resim 108: 1776 – İstanbul Sabancı Müzesi Küt. 103-0181

Resim 109: 1778 – İstanbul Süleymaniye Küt. 00328 İzmir

Resim 110: 1778 – Konya Bölge Yazma Eserler Küt. By 4895

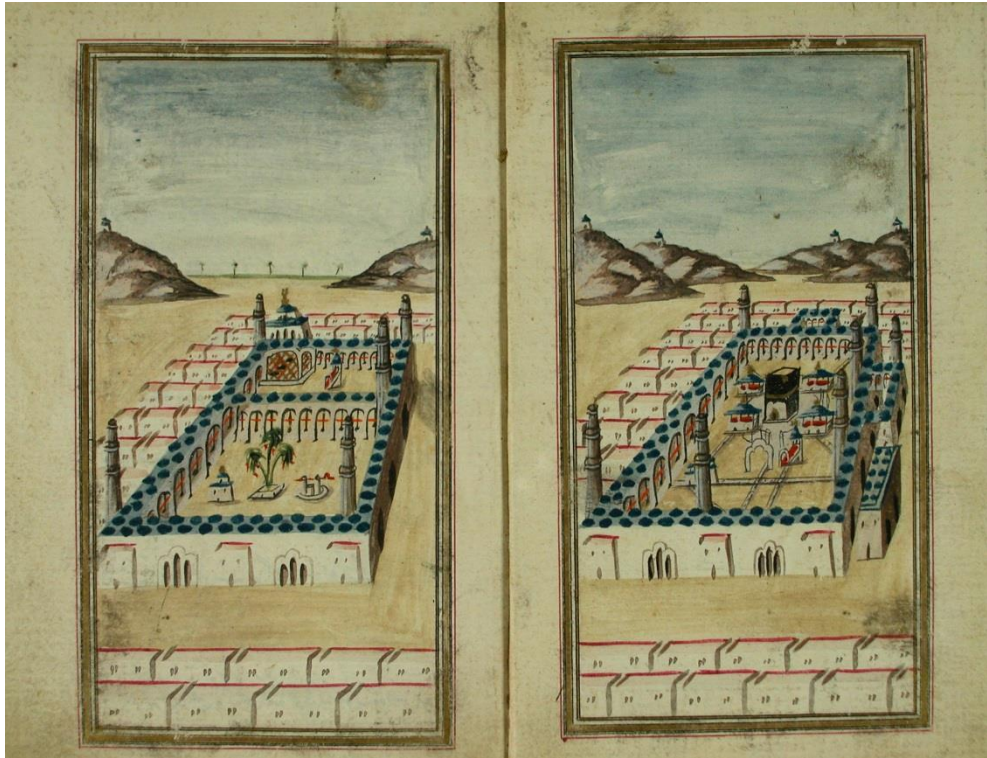
Resim 111: 1780 – İstanbul Süleymaniye Küt. 00067-001 Hâlet Efendi

Resim 112: 1785 – Ankara Milli Küt. 06 Hk 1651

Resim 113: 1785 – İzmir Milli Küt. 1956/2

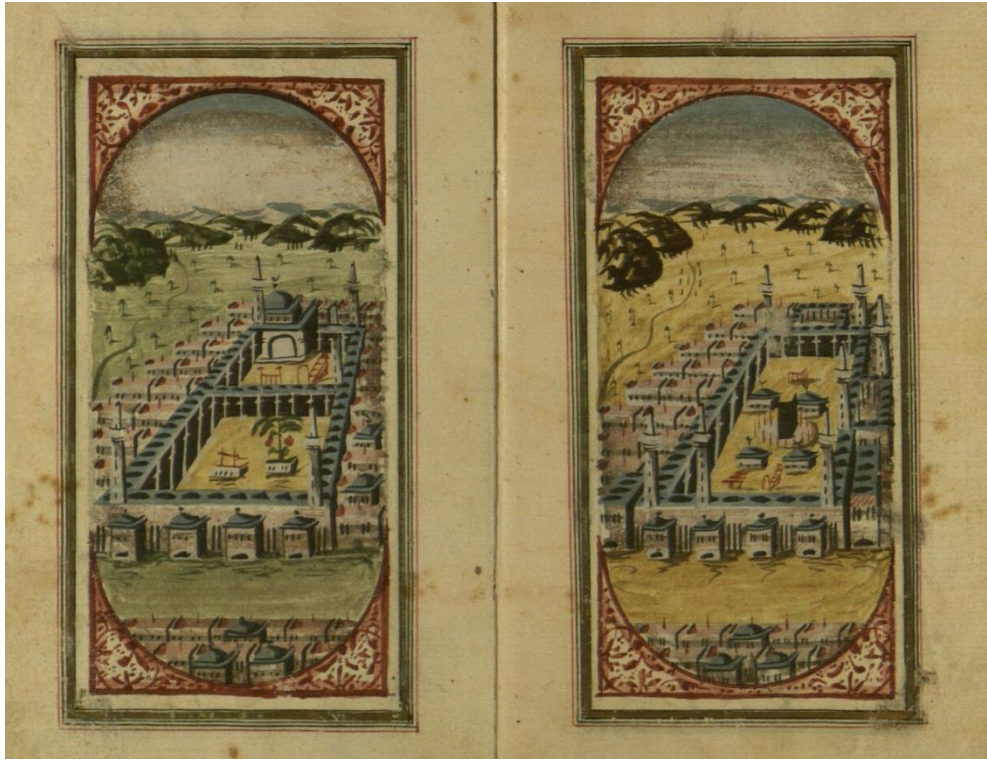
Resim 114: 1785 – İstanbul Süleymaniye Küt. 00196 Tahir Ağa Tekke

Resim 115: 1787 – İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Küt. E.H. 1013

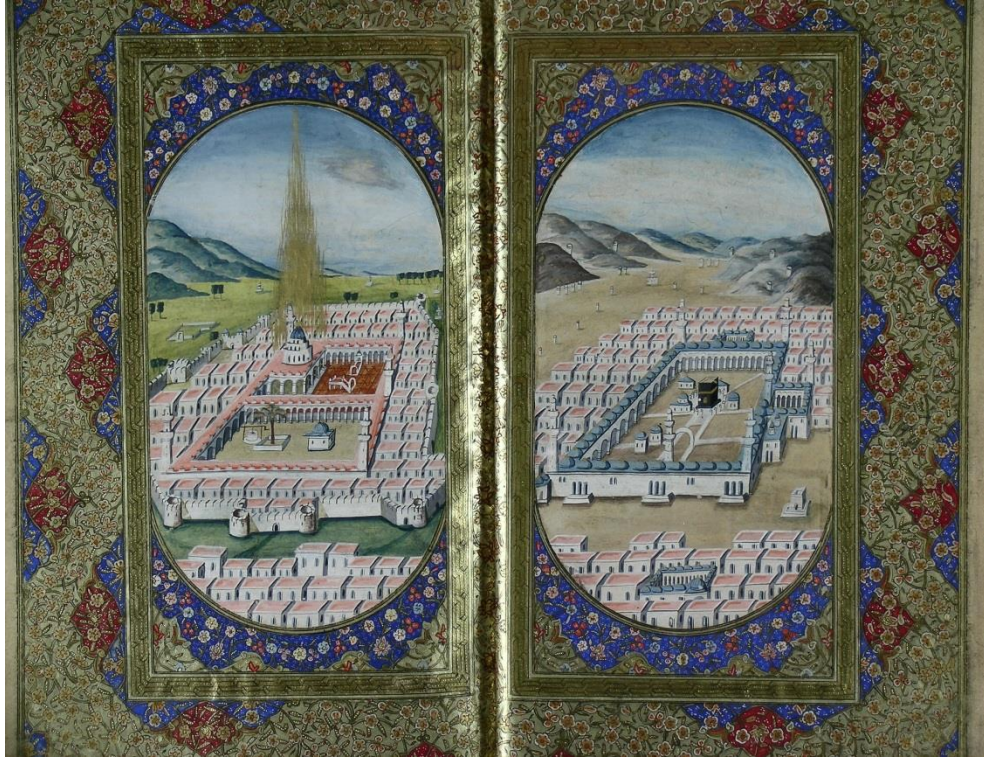
Resim 116: 1787 – İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Küt. E.H. 1013

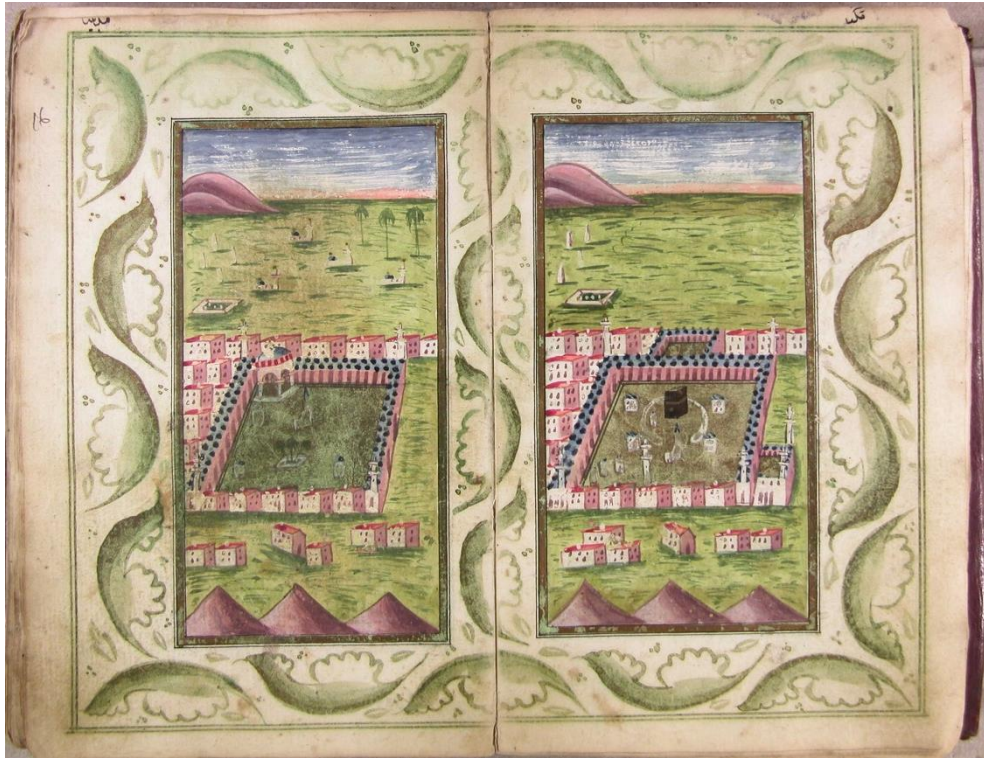
Resim 117: 1787 – Ankara Milli Küt. 06 Hk 2445

Resim 118: 1788 – İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Küt. YY 141

Resim 119: 1790 – İstanbul Süleymaniye Küt. 00032 Pertevniyal

Resim 120: 1790 – Konya Bölge Yazma Eserler Küt. By 5484

Resim 121: 1792 – Konya Mevlana Müzesi Küt. İhtisas Küt. 4781

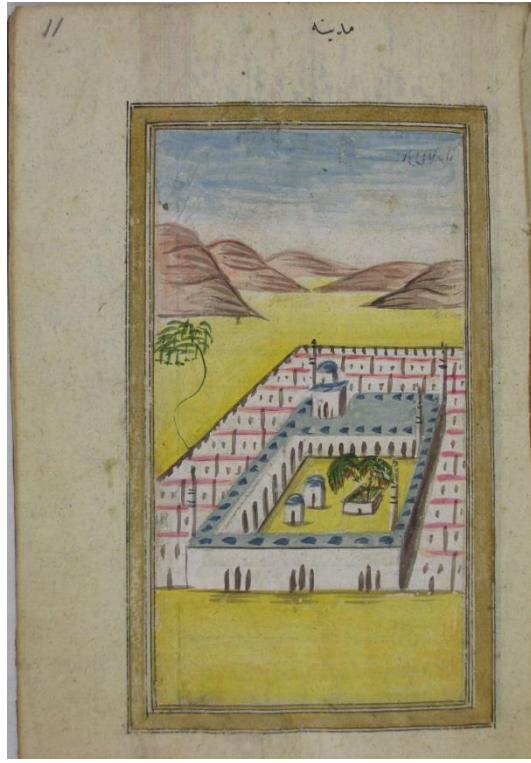
Resim 122: 1794 – İstanbul Süleymaniye Küt. 01496 Yazma Bağışlar

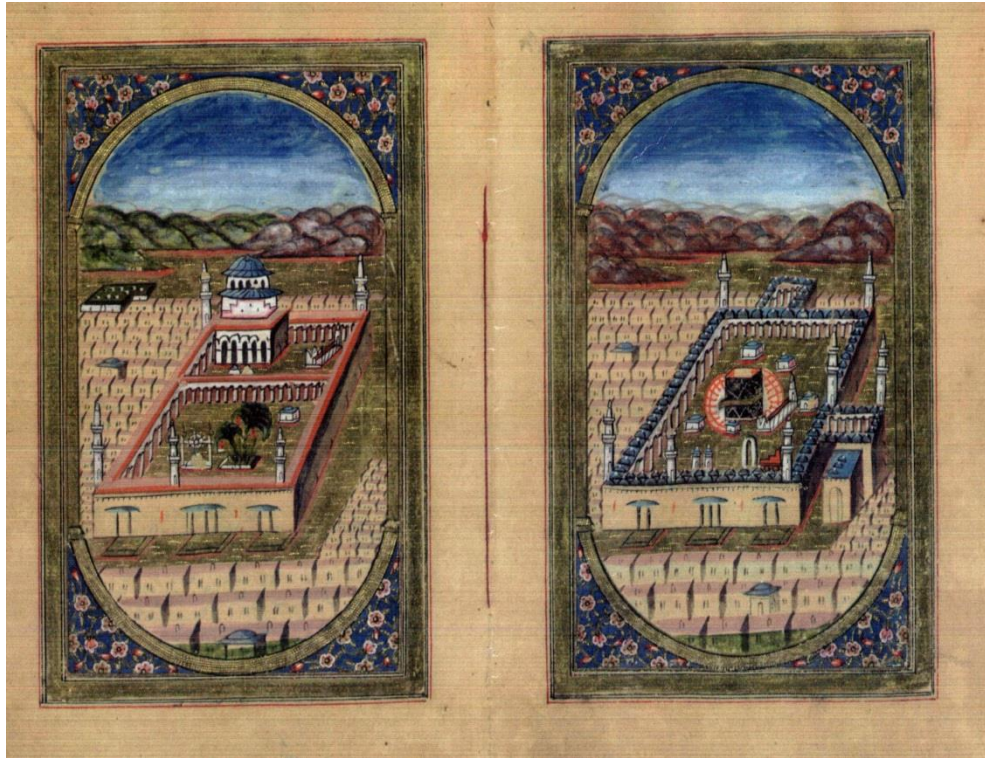
Resim 123: 1794 – İstanbul Süleymaniye Küt. 00571-001 Tercüman

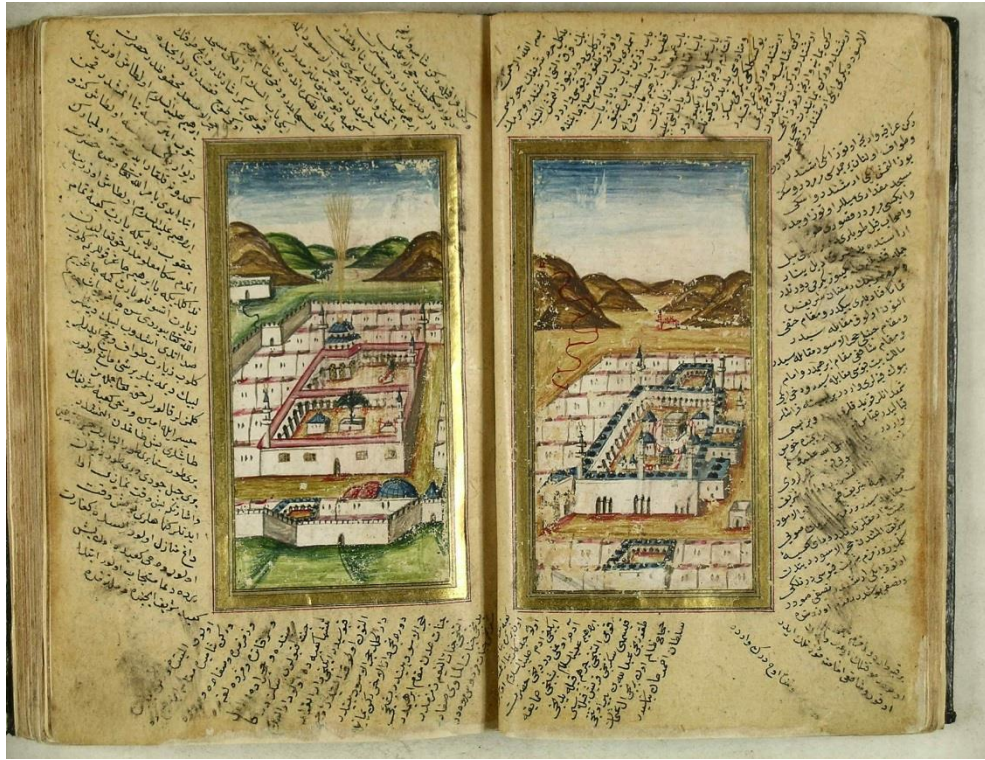
Resim 124: 1794 – İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Küt. M. 411

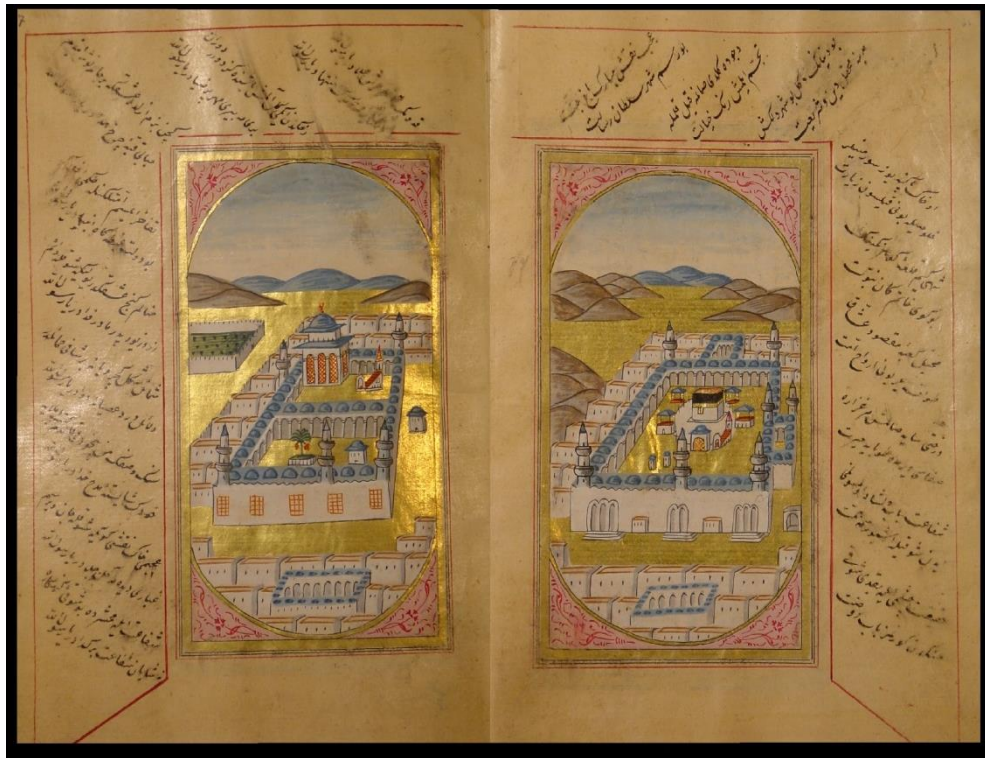
Resim 125: 1794 – İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Küt. M. 411

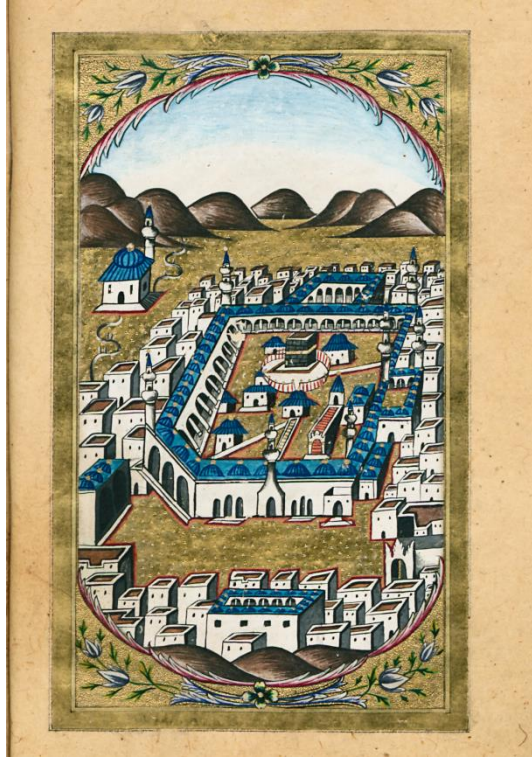
Resim 126: 1798 – İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Küt. A 5566

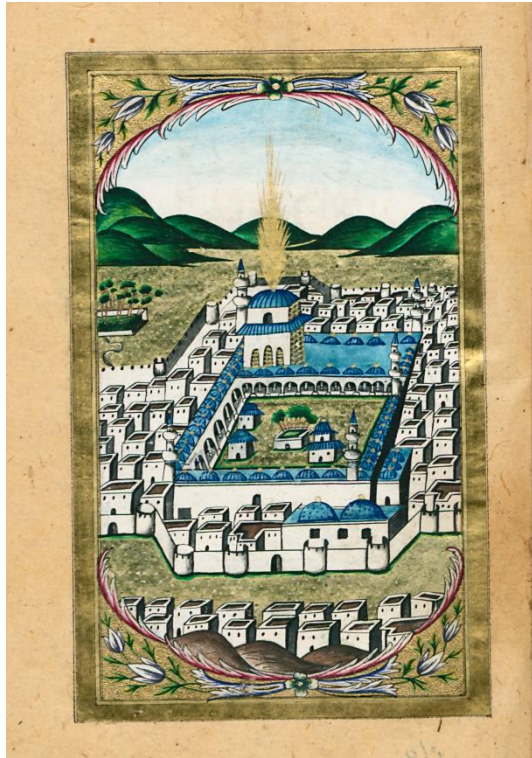
Resim 127: 1798 – İstanbul Süleymaniye Küt. 03272 Yazma Bağışlar

Resim 128: 1798 – Konya Mevlana Müzesi Küt. Müze 1542

Resim 129: 1799 – İstanbul Sabancı Müzesi Küt. 103-0287

Resim 130: 1799 – İstanbul Sabancı Müzesi Küt. 103-0287

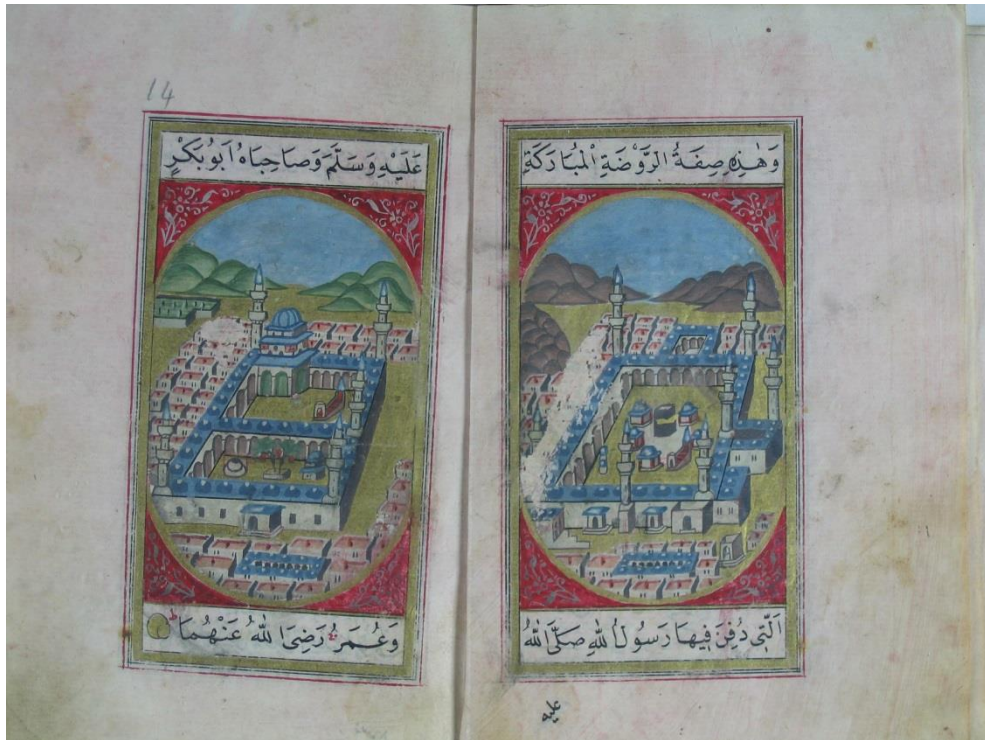
Resim 131: 1799 – İstanbul Süleymaniye Küt. 05768 Yazma Bağışlar

Resim 132: 1800 – Bursa İnebey Yazma Eserler Küt. UC 999

Resim 133: 1800 – Bursa İnebey Yazma Eserler Küt. OR 365

Resim 134: 1802 – İstanbul Süleymaniye Küt. 04719 Yazma Bağışlar

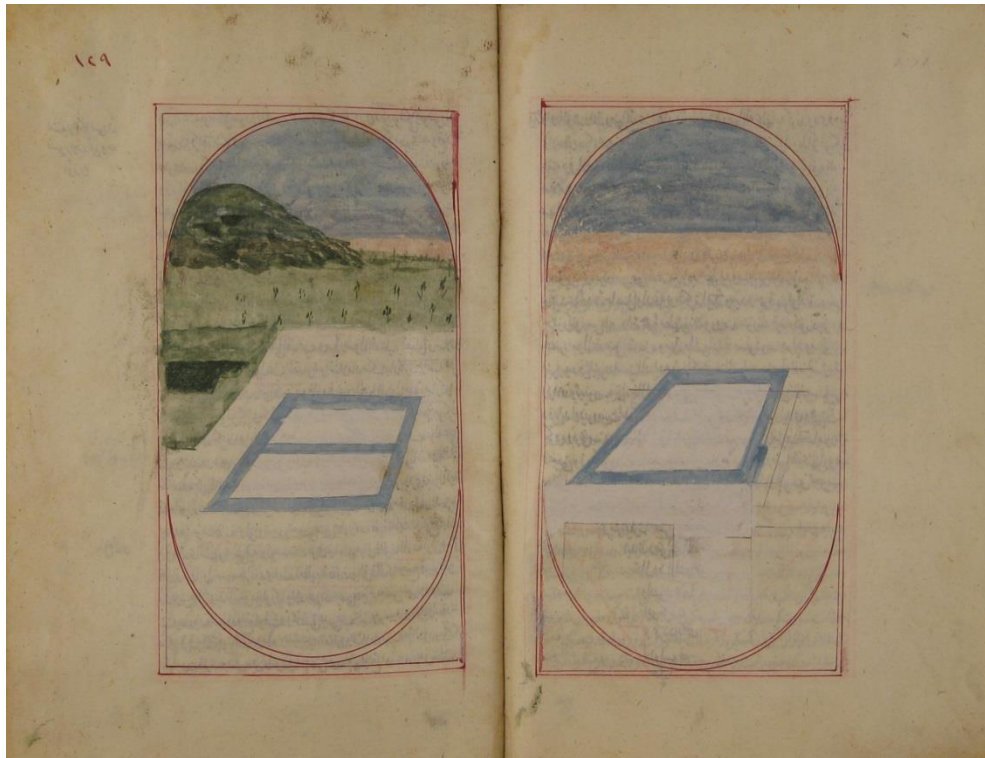
Resim 135: 1803 – İstanbul Süleymaniye Küt. 00139 Nuri Arlasez

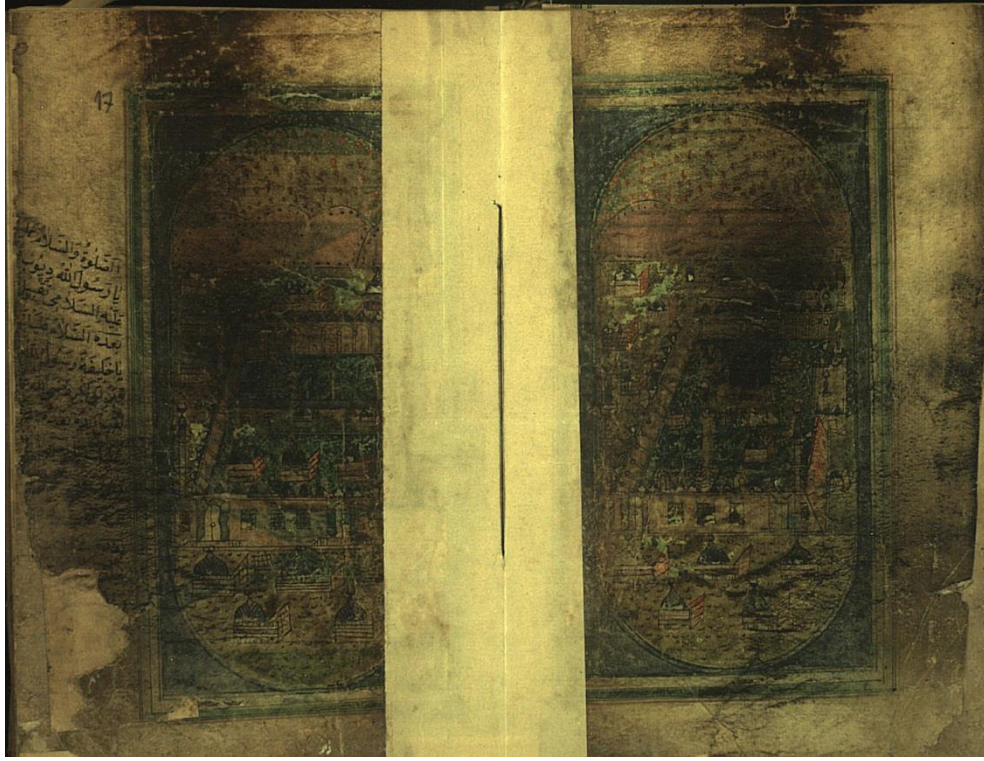
Resim 136: 1804 – Konya Bölge Yazma Eserler Küt. By 6435

Resim 137: 1805 – İstanbul Süleymaniye Küt. 00014-001 Arslan Kaynardağ

Resim 138: 1805 – İstanbul Marmara Üni. İlahiyat Fak. Küt. 11937/YZ0203

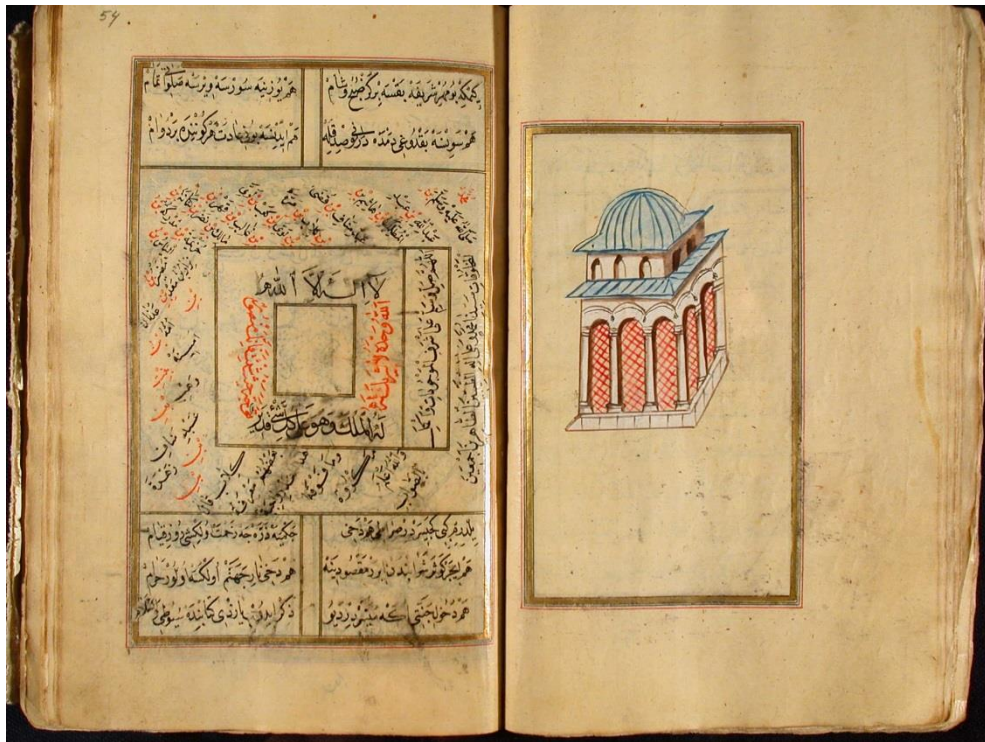
Resim 139: 1805 – İstanbul Süleymaniye Küt. 00019 Ağa Efendi Tanacan

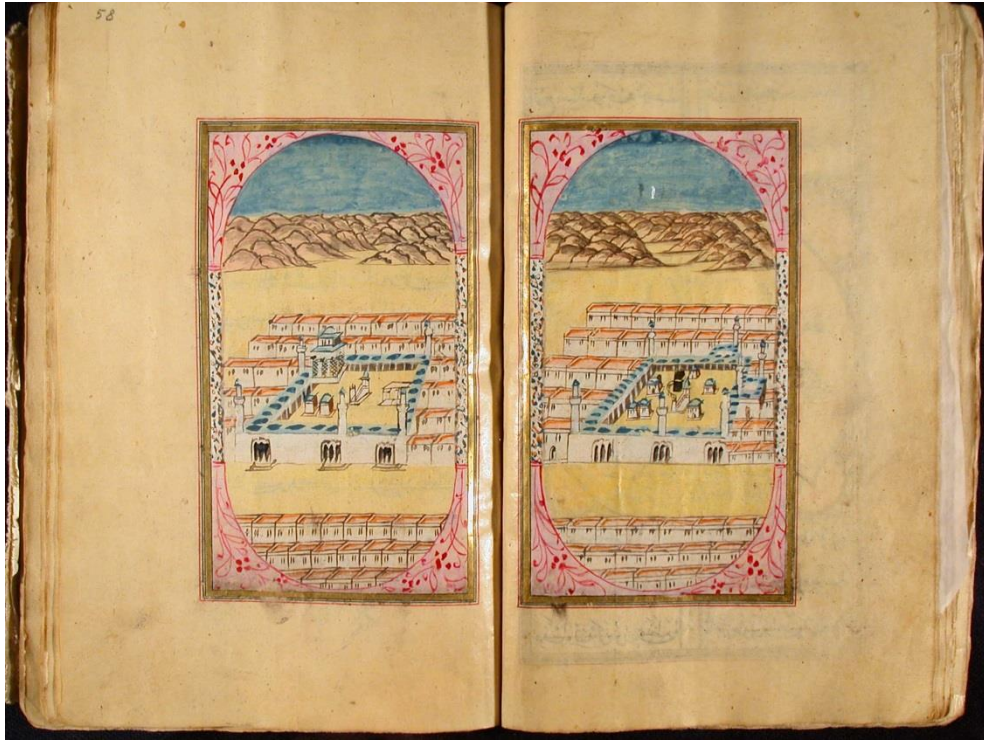
Resim 140: 1807 – İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Küt. YY 1191

Resim 141: 1807 – İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Küt. YY 1191

Resim 142: 1807 – Konya Mevlana Müzesi Küt. 9145

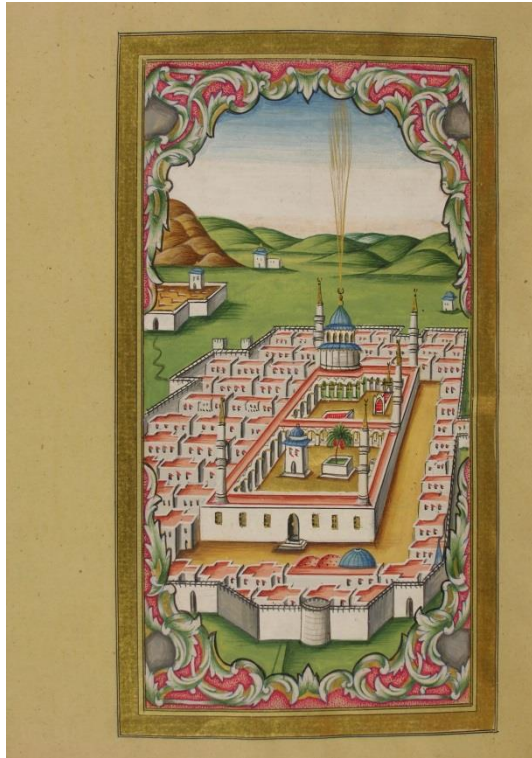
Resim 143: 1807 – Konya Mevlana Müzesi Küt. 9145

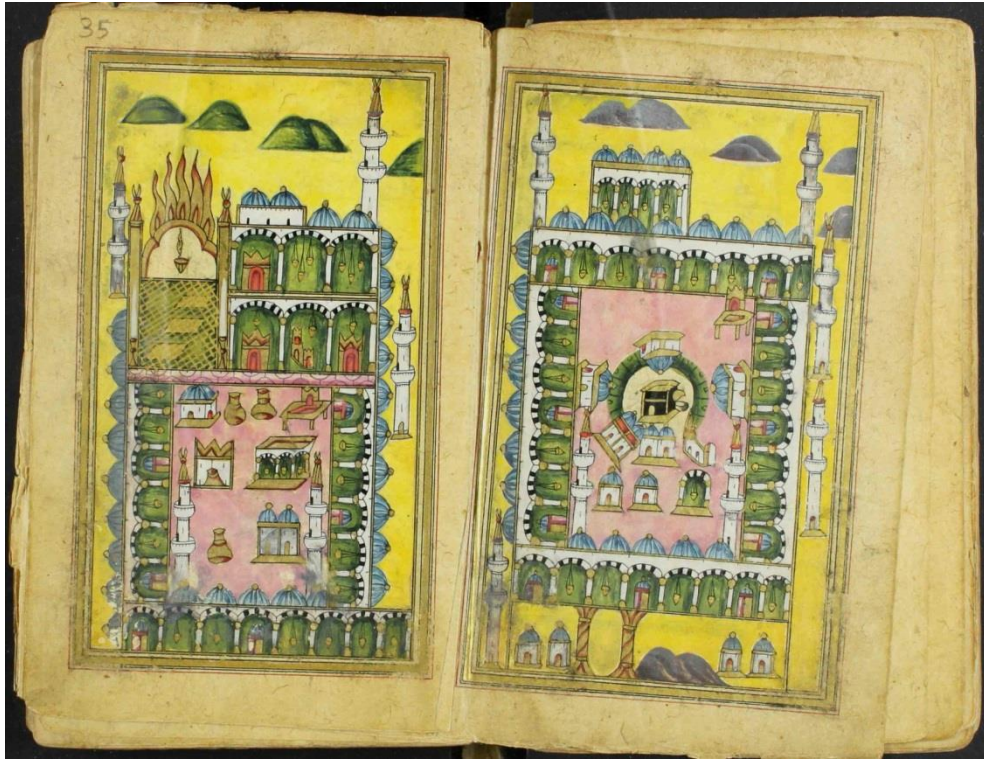
Resim 144: 1808 – İstanbul Atatürk Küt. 000240

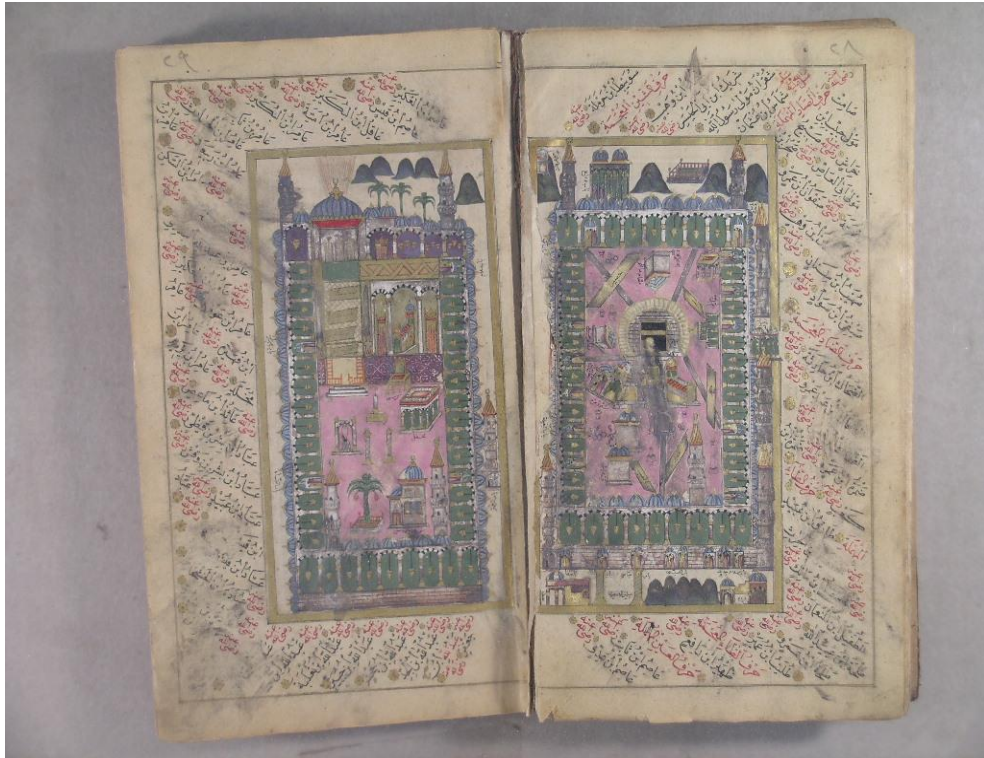
Resim 145: 1812 – İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Küt. E. H. 1016

Resim 146: 1812 – İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Küt. E. H. 1016

Resim 147: 1813 – İstanbul Topkapı Süleymaniye Küt. 07580-003 Yazma Bağışlar

Resim 148: 1813 – Kütahya Vahid Paşa Yazma Eserler Küt. 43 Va 2875

Resim 149: 1817 – İstanbul Süleymaniye Küt. 00821-001 İzmir

Resim 150: 1818 – İstanbul Süleymaniye Küt. 00068 Hâlet Efendi

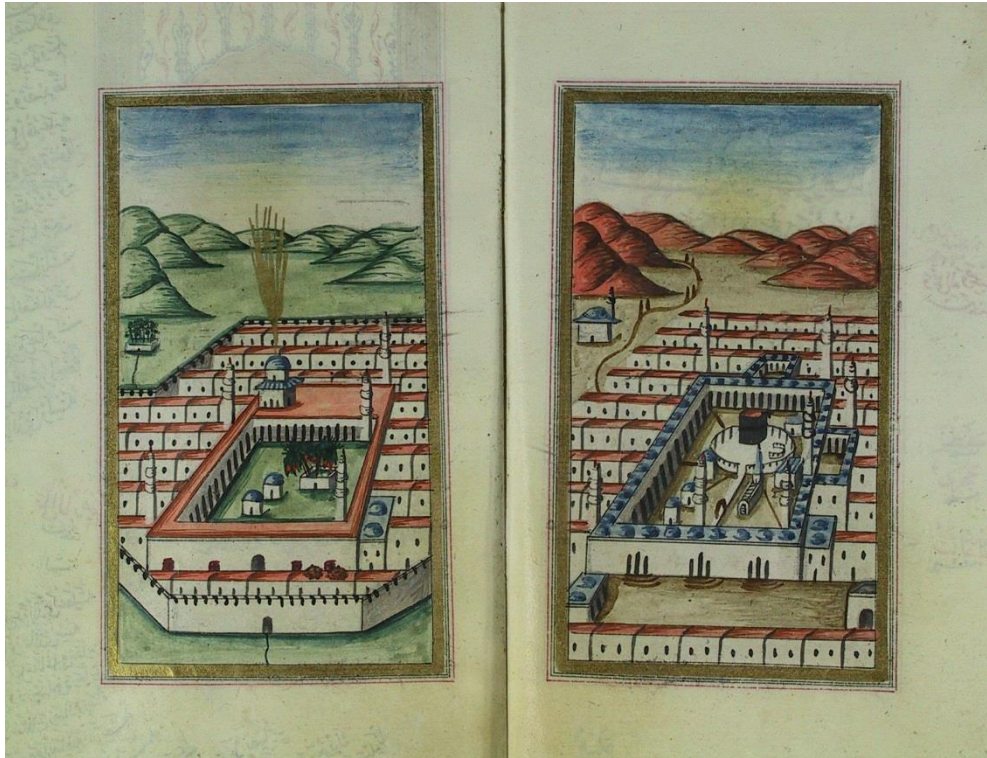
Resim 151: 1821 – İzmir Milli Küt. 513

Resim 152: 1824 – İstanbul Sadberk Hanım Müzesi Küt. Yaz 141

Resim 153: 1827 – Ankara Milli Küt. 06 Mil Yz A 3834

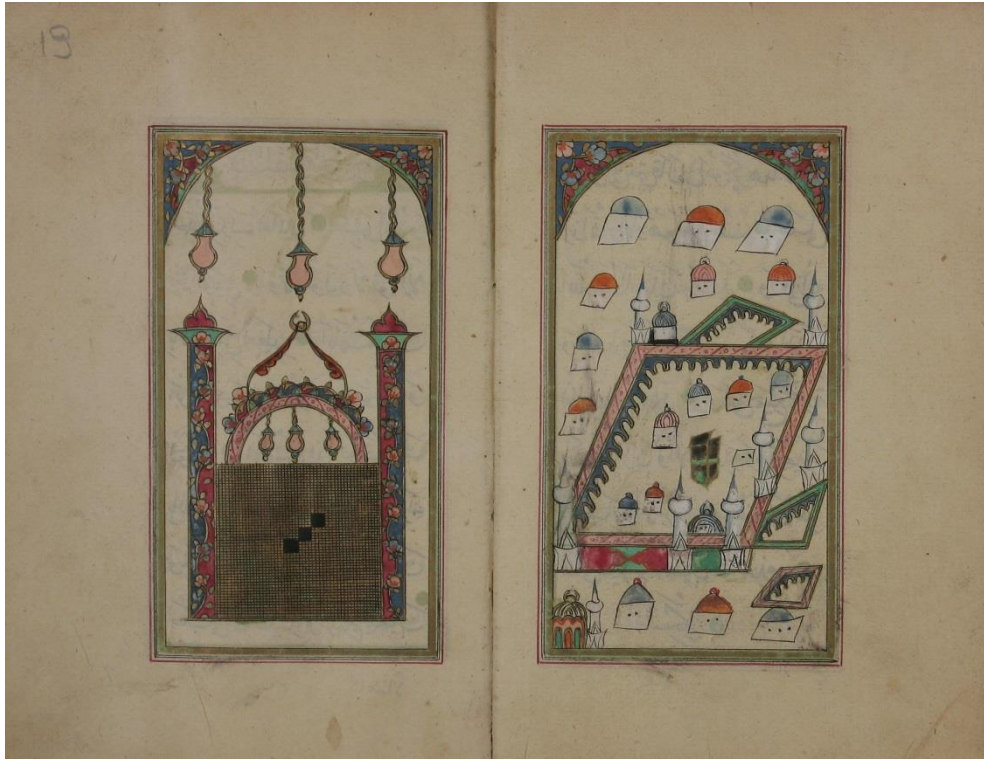

Resim 154: 1830 – İstanbul Süleymaniye Küt. 00041-002 Yazma Bağışlar

Resim 155: 1833 – Konya Bölge Yazma Eserler Küt. By 6544

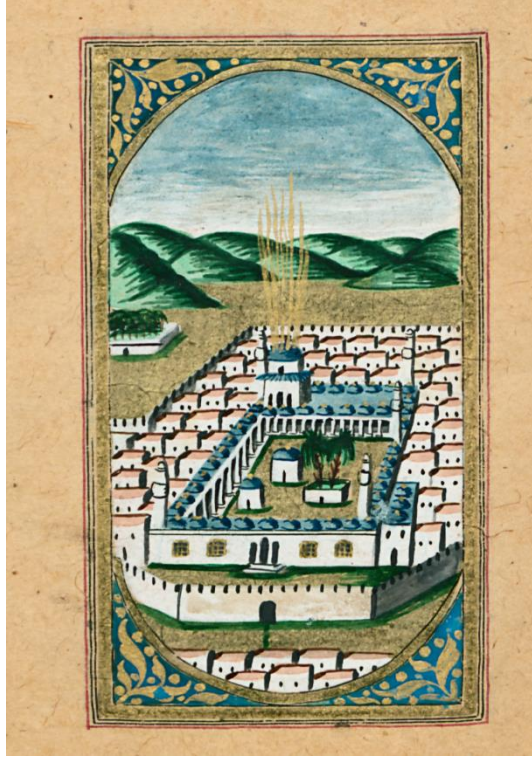

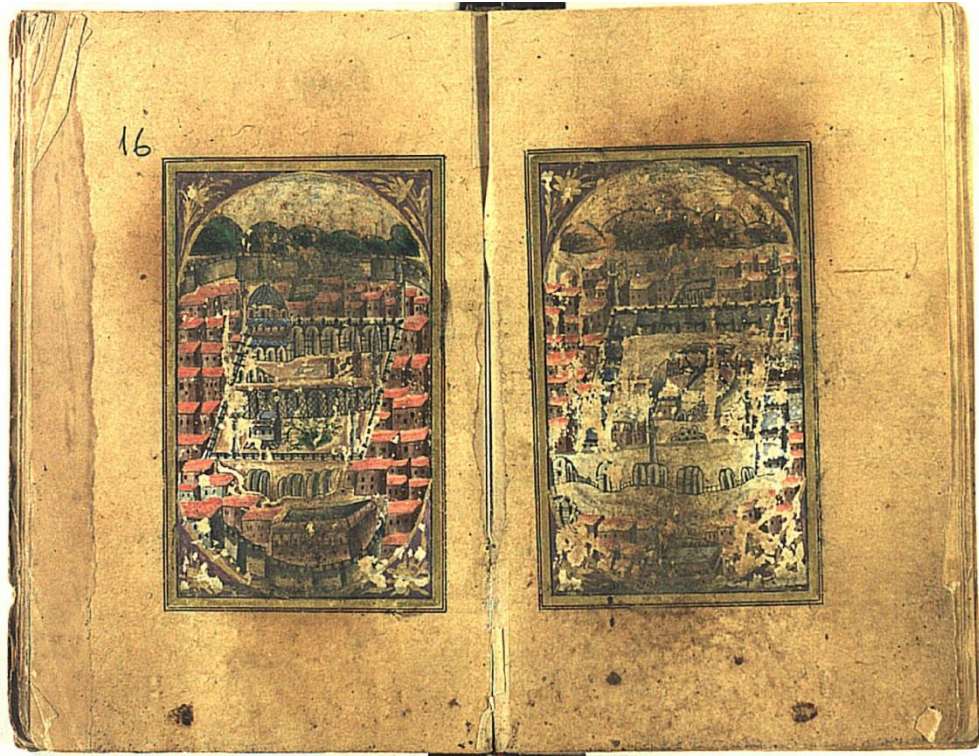
Resim 157: 1840 – İstanbul Millet Küt. AEMTF 8147

Resim 158: 1841 – İstanbul Sabancı Müzesi Küt. 103-0185

Resim 159: 1841 – İstanbul Sabancı Müzesi Küt. 103-0185

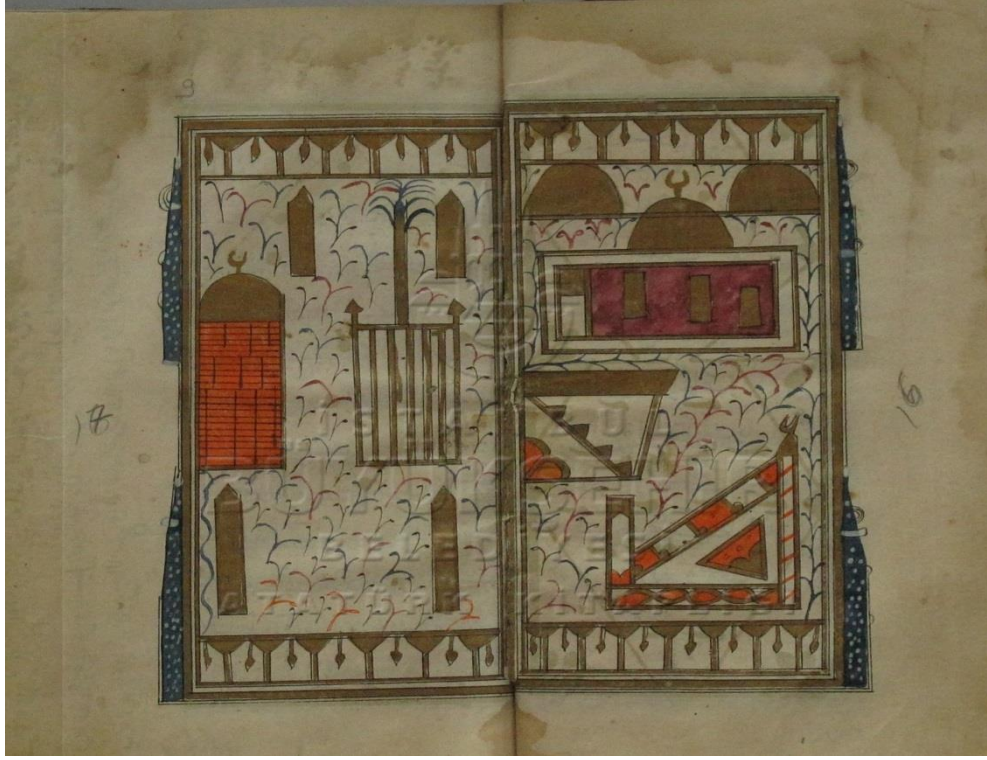
Resim 160: 1841 – İstanbul Süleymaniye Küt. 6819 Yazma Bağışlar

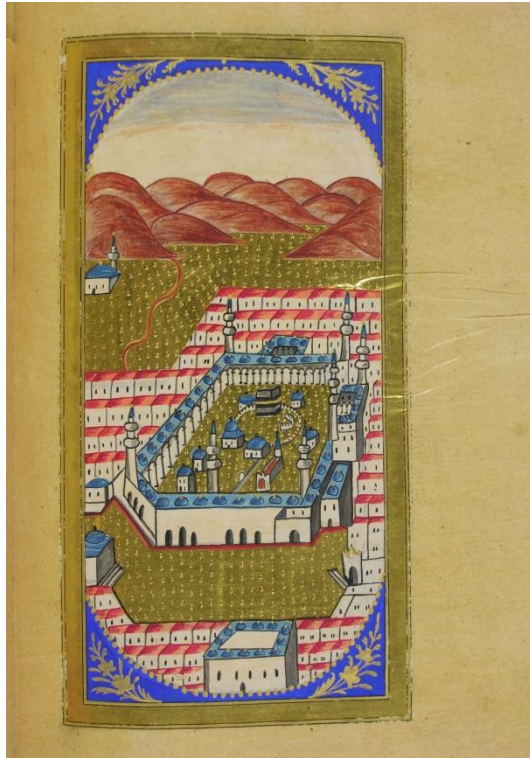
Resim 161: 1842 – İstanbul Sabancı Müzesi Küt. 103-0182

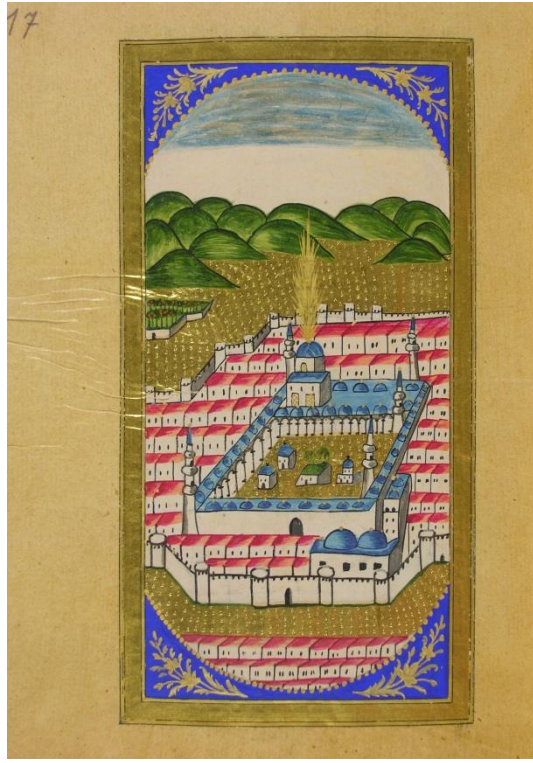
Resim 162: 1842 – İstanbul Atatürk Küt. 000923

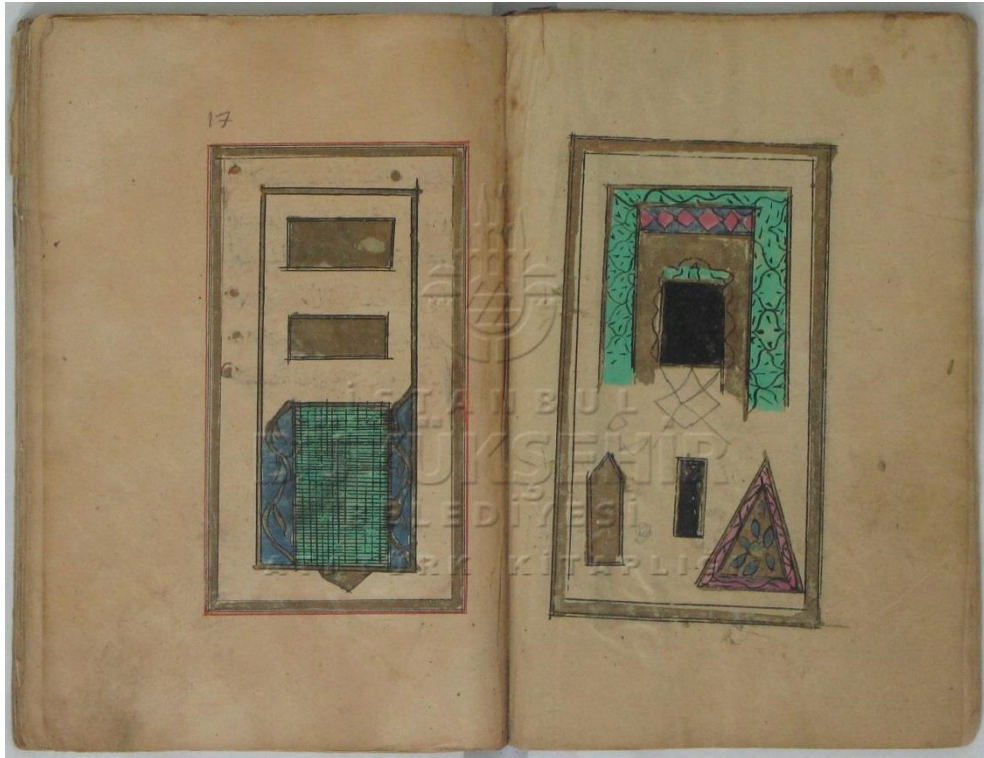
Resim 163: 1842 – İstanbul Atatürk Küt. 000845

Resim 164: 1845 – İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Küt. H 113

Resim 165: 1845 – İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Küt. H 113

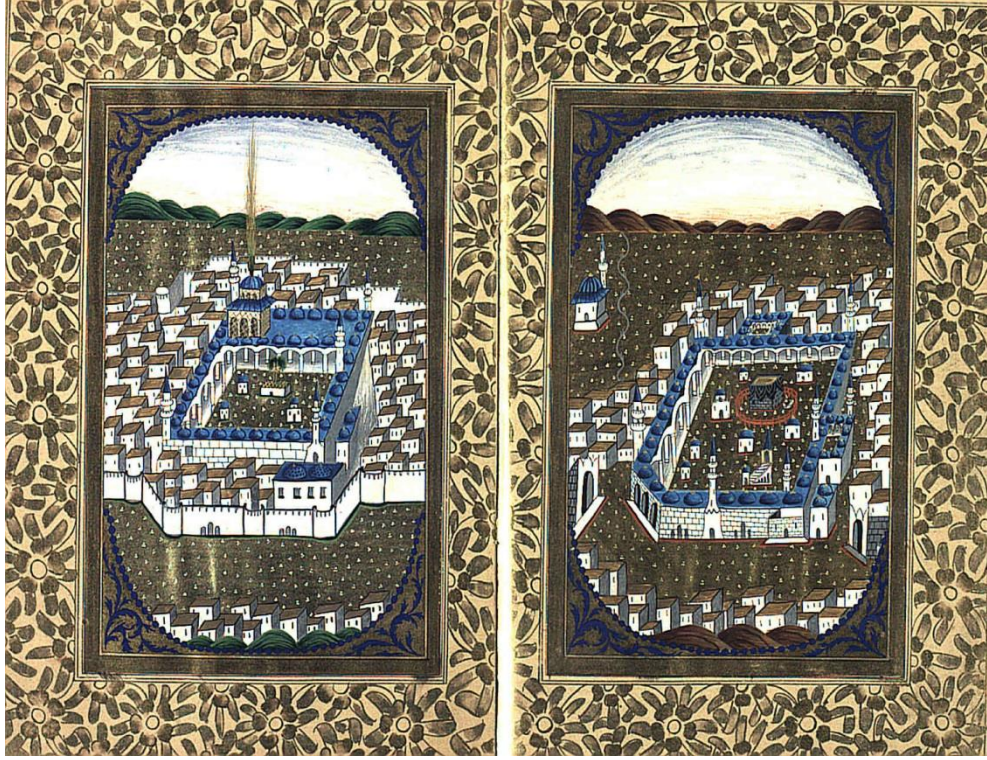
Resim 166: 1845 – İstanbul Atatürk Küt. 001557

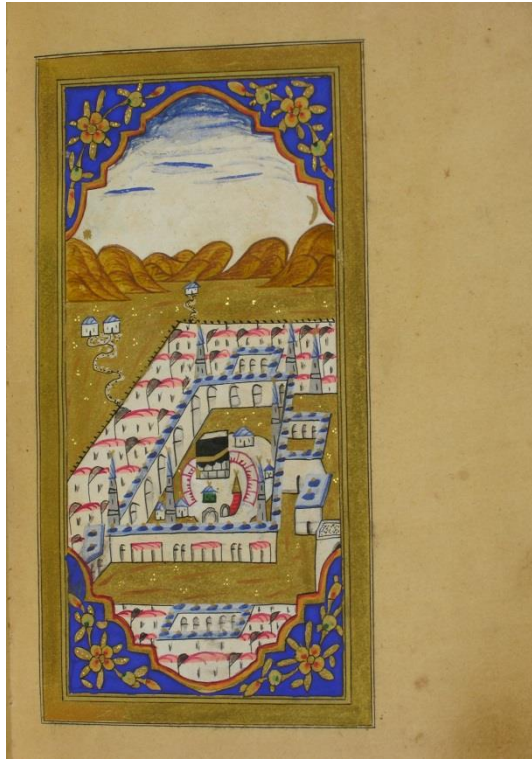
Resim 167: 1847 – Kayseri Râşid Efendi Küt. 26192

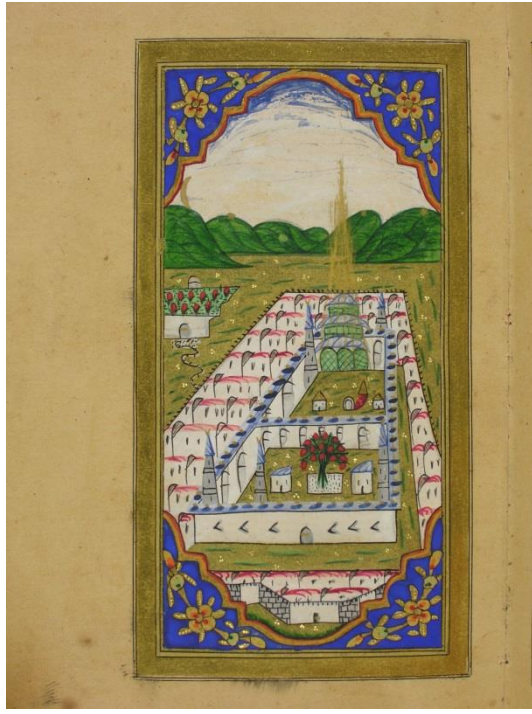
Resim 168: 1847 – İstanbul Süleymaniye Küt. 01763 Serez

Resim 169: 1848 – İstanbul Süleymaniye Küt. 00033 Pertevniyal

Resim 170: 1848 – İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Küt. YY 878

Resim 171: 1848 – İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Küt. YY 878

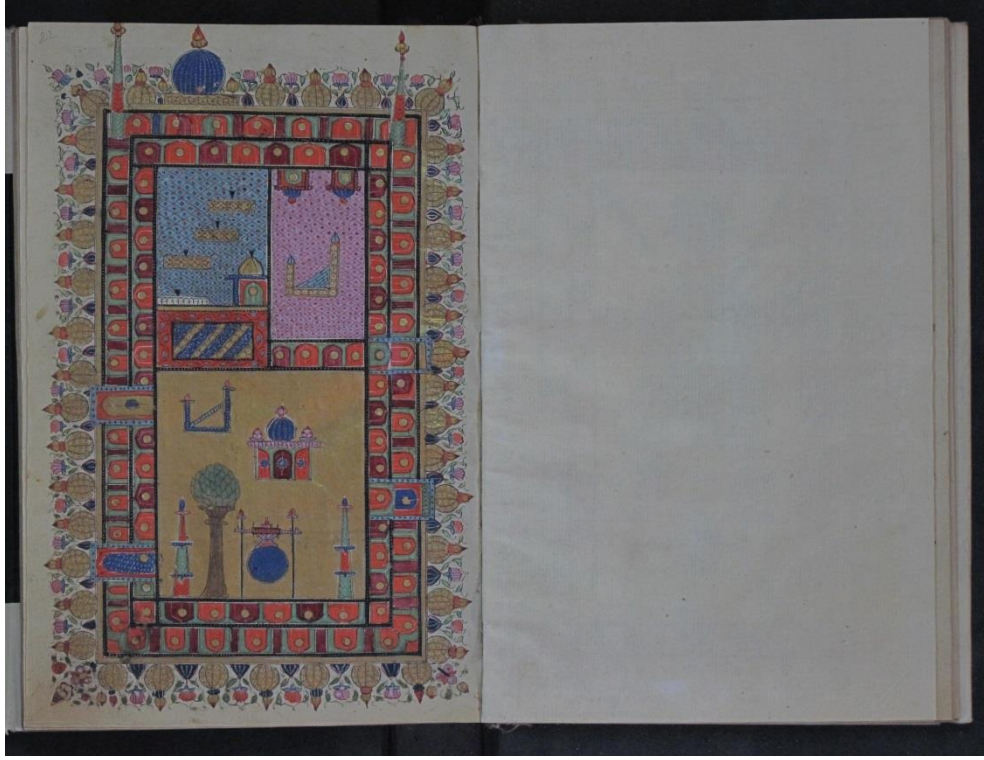
Resim 172: 1849 – İstanbul Bayezid Yazma Eserler Küt. Bayezid 1265

Resim 173: 1849 – İstanbul Bayezid Yazma Eserler Küt. Bayezid 1266

Resim 174: 1849 – İstanbul Bayezid Yazma Eserler Küt. Bayezid 1267

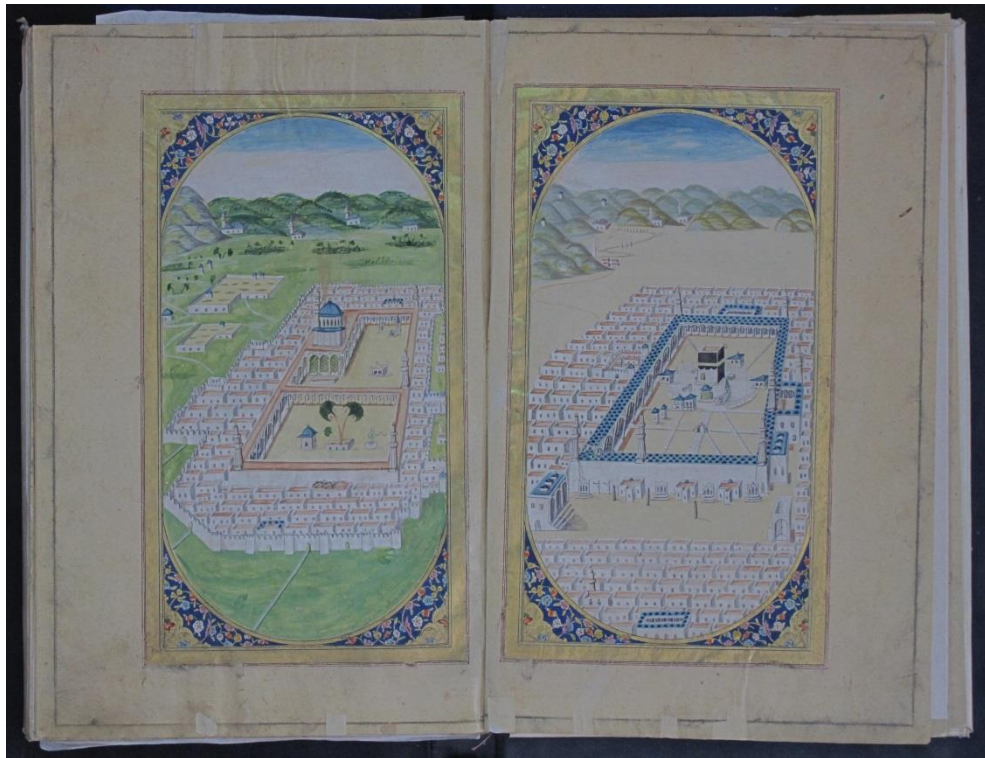
Resim 175: 1849 – İstanbul Bayezid Yazma Eserler Küt. Bayezid 1267

Resim 176: 1849 – İstanbul Bayezid Yazma Eserler Küt. Bayezid 1268

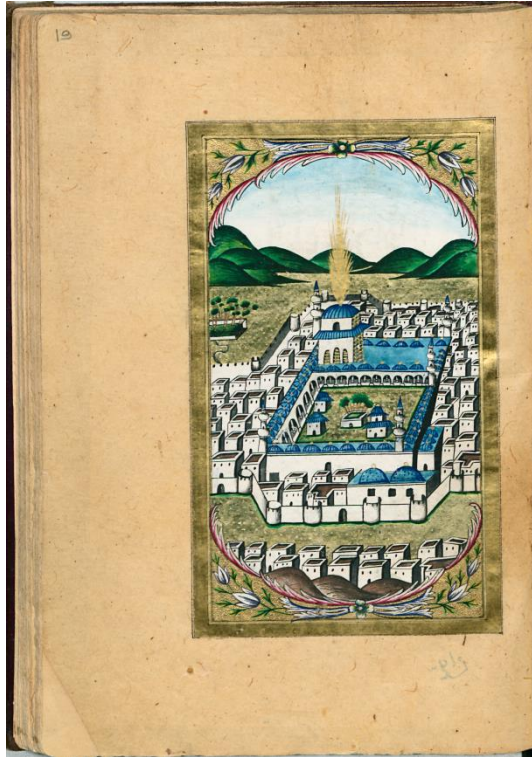
Resim 177: 1849 – İstanbul Bayezid Yazma Eserler Küt. Bayezid 1269

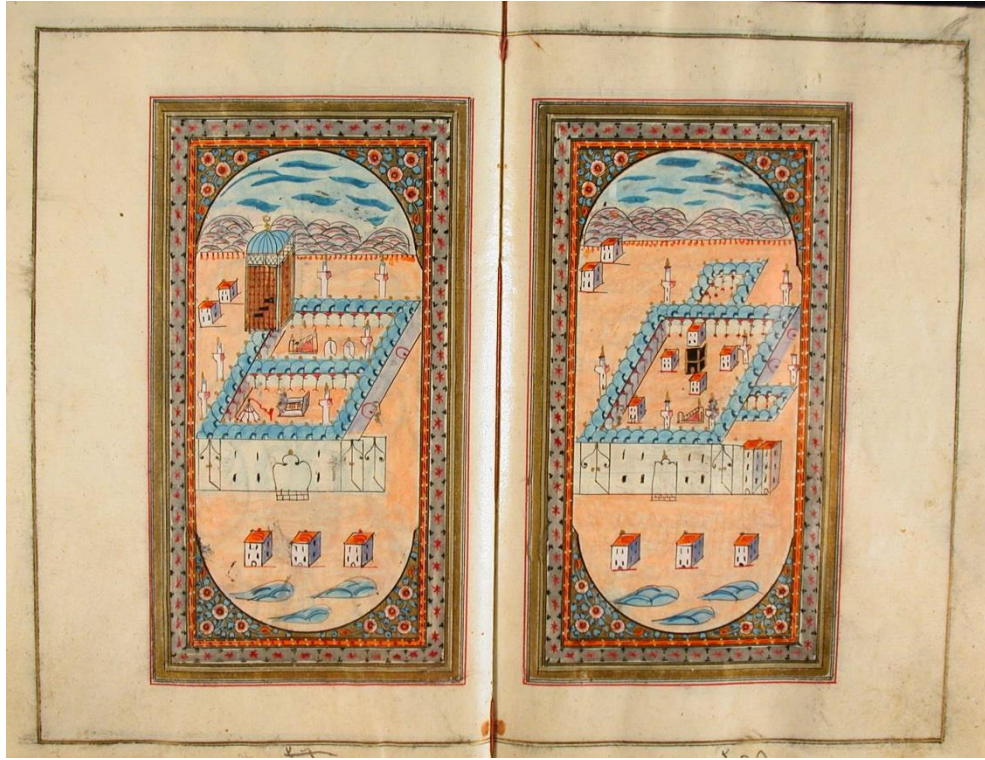
Resim 178: 1849 – İstanbul Bayezid Yazma Eserler Küt. Bayezid 1270/1

Resim 179: 1851 – İstanbul Sabancı Müzesi Küt. 103-0297

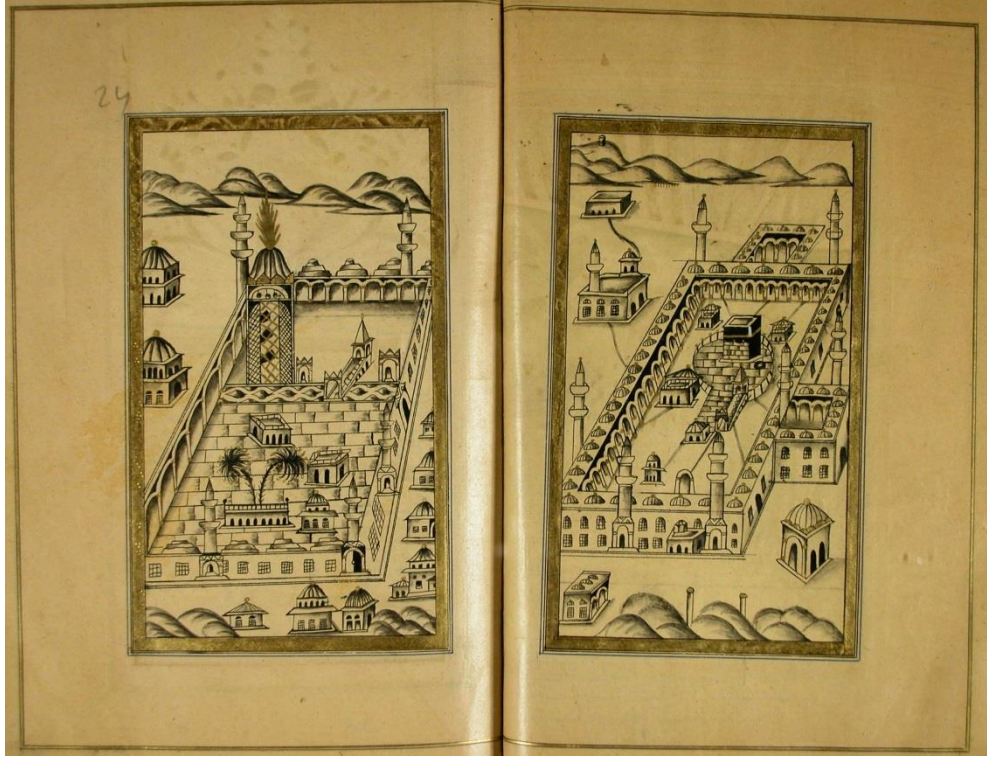
Resim 180: 1851 – İstanbul Sabancı Müzesi Küt. 103-0297

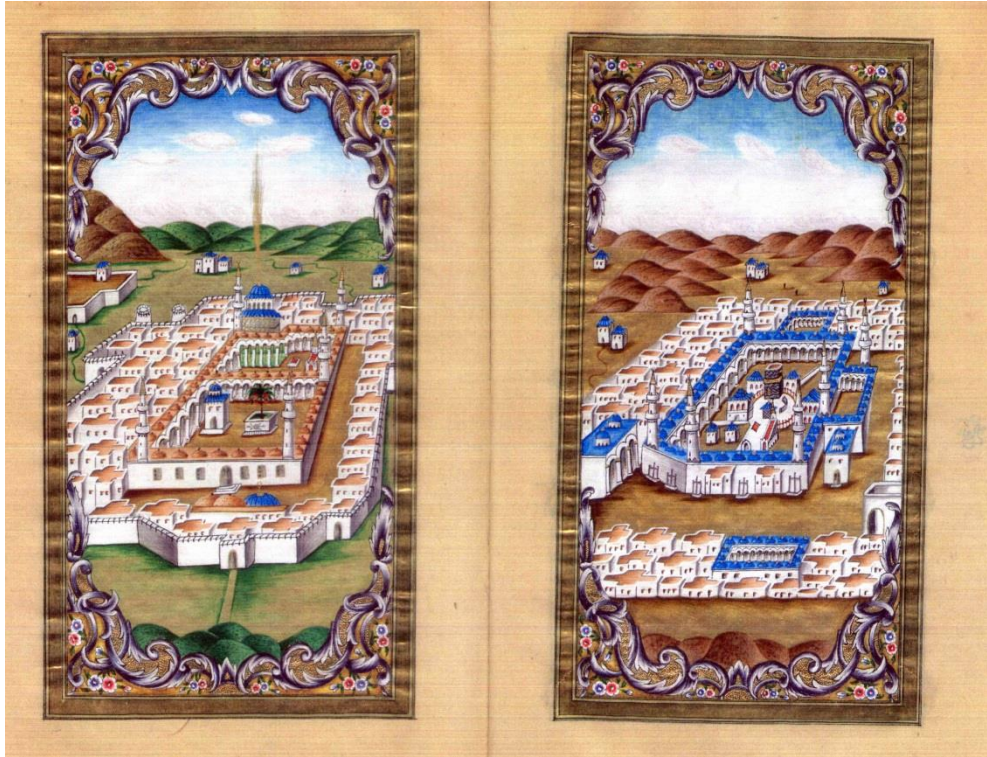
Resim 181: 1852 – Konya Mevlana Müzesi Küt. Müze 45

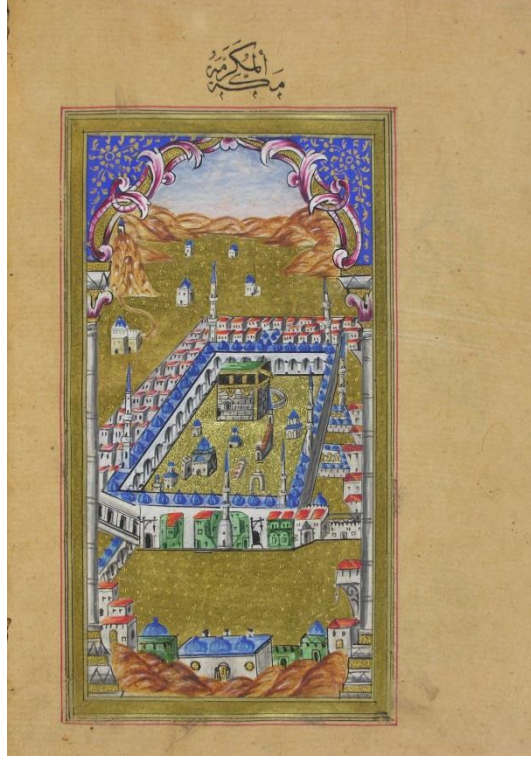
Resim 182: 1853 – İstanbul Süleymaniye Küt. 00035 Pertevniyal

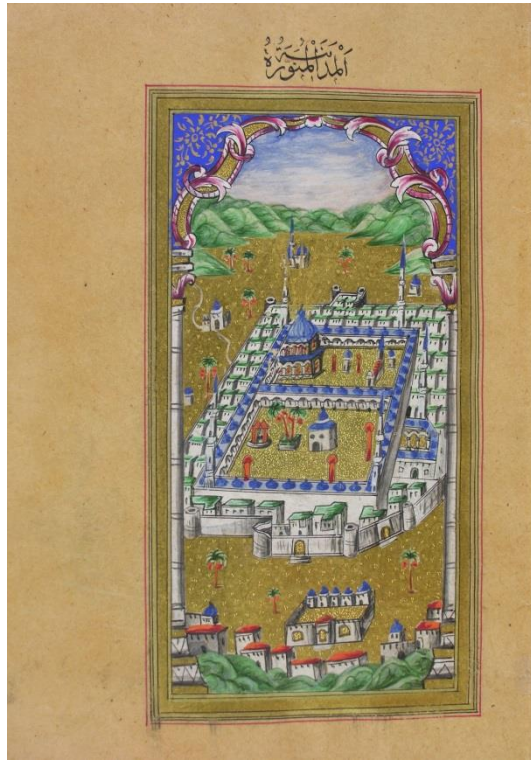
Resim 183: 1853 – İstanbul Süleymaniye Küt. 00035 Pertevniyal

Resim 184: 1854 – İstanbul Üni. Nadir Eserler Küt. A 5768

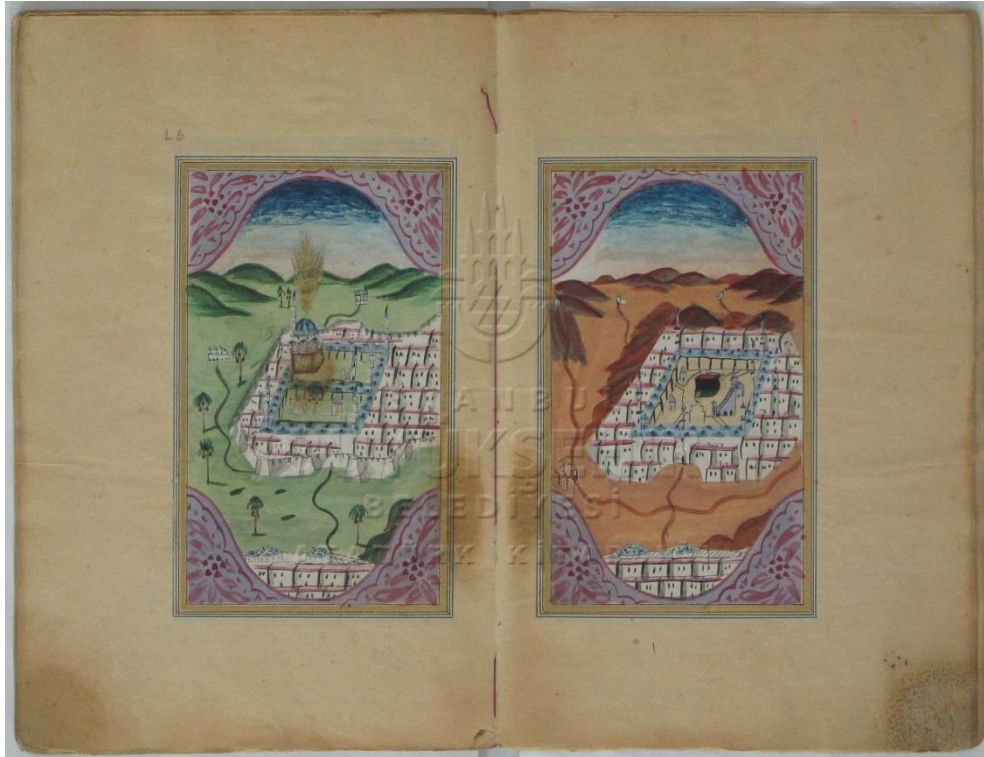
Resim 185: 1854 – İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Küt. M. 406

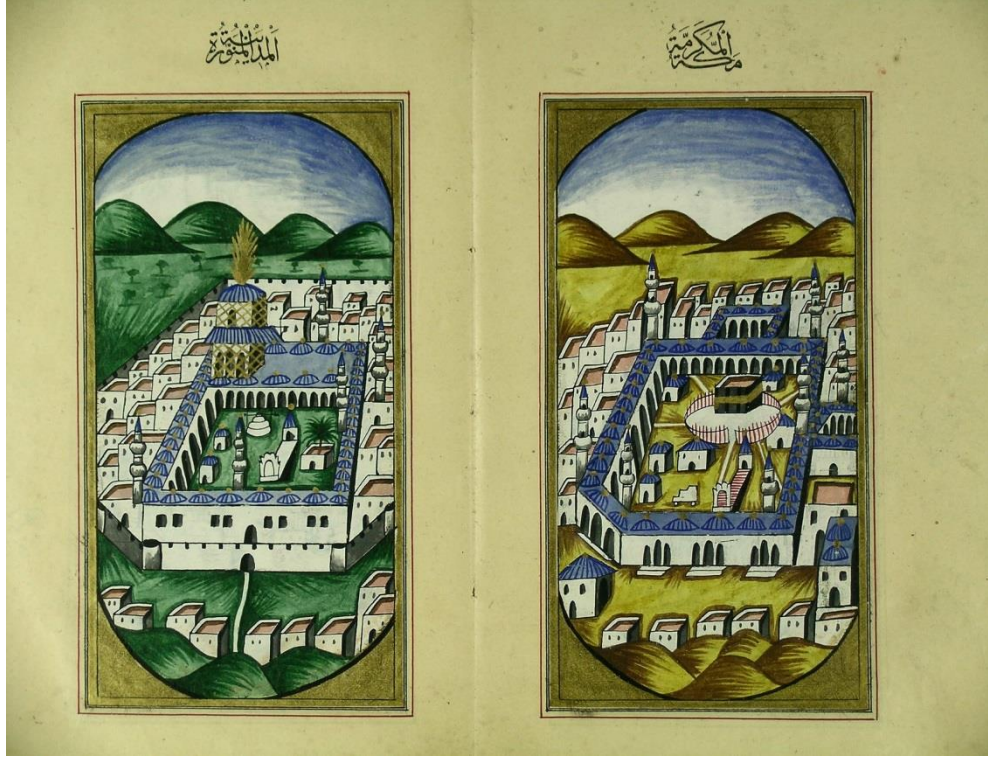
Resim 186: 1854 – İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Küt. M. 406

Resim 187: 1855 – İstanbul Süleymaniye Küt. 00323-001 İzmir

Resim 188: 1855 – İstanbul Atatürk Küt. 001567

Resim 189: 1856 – İstanbul Süleymaniye Küt. 06502 Yazma Bağışlar

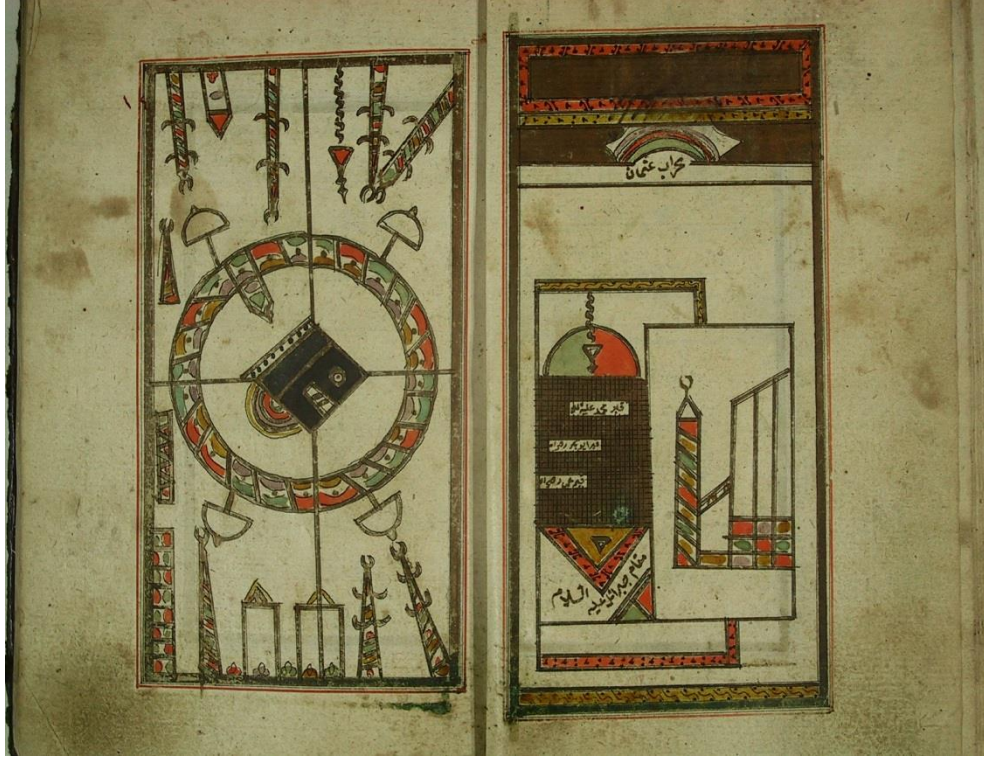
Resim 190: 1858 – İstanbul Süleymaniye Küt. 04159 Yazma Bağışlar

Resim 191: 1862 – Konya Mevlana Müzesi Küt. İhtisas Küt. 1122-1129

Resim 192: 1862 – Konya Mevlana Müzesi Küt. İhtisas Küt. 1122-1129

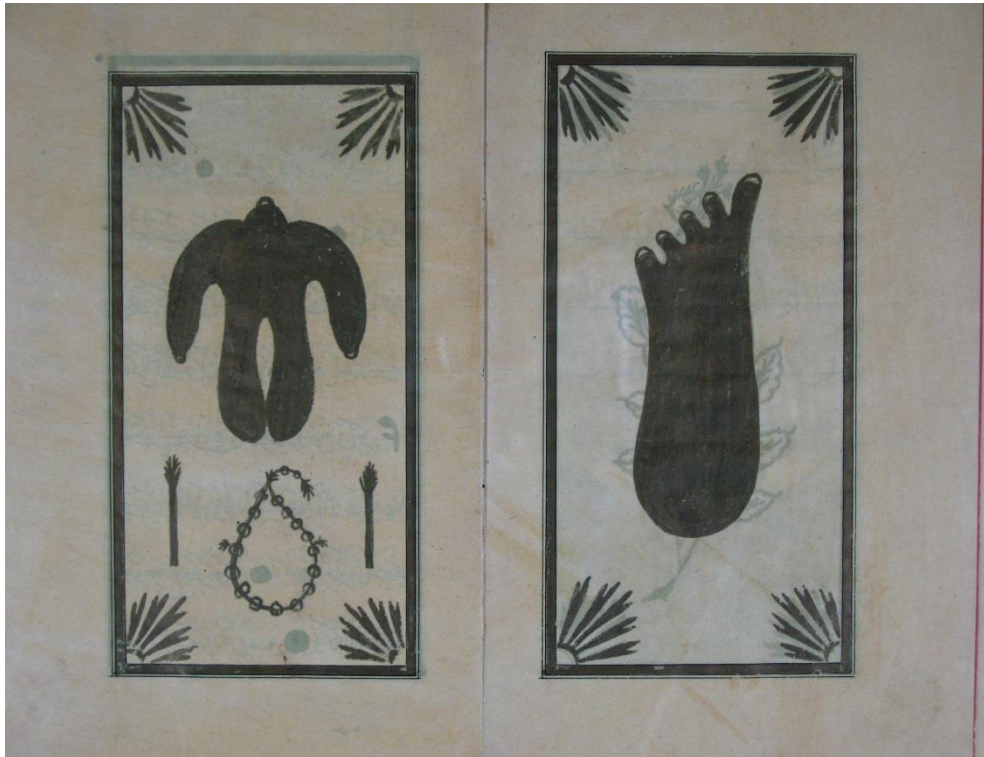
Resim 193: 1862 – İstanbul Süleymaniye Küt. 00006 Muğla Hoca Mustafa Efendi

Resim 194: 1863 – Konya Bölge Yazma Eserler Küt. By 3582

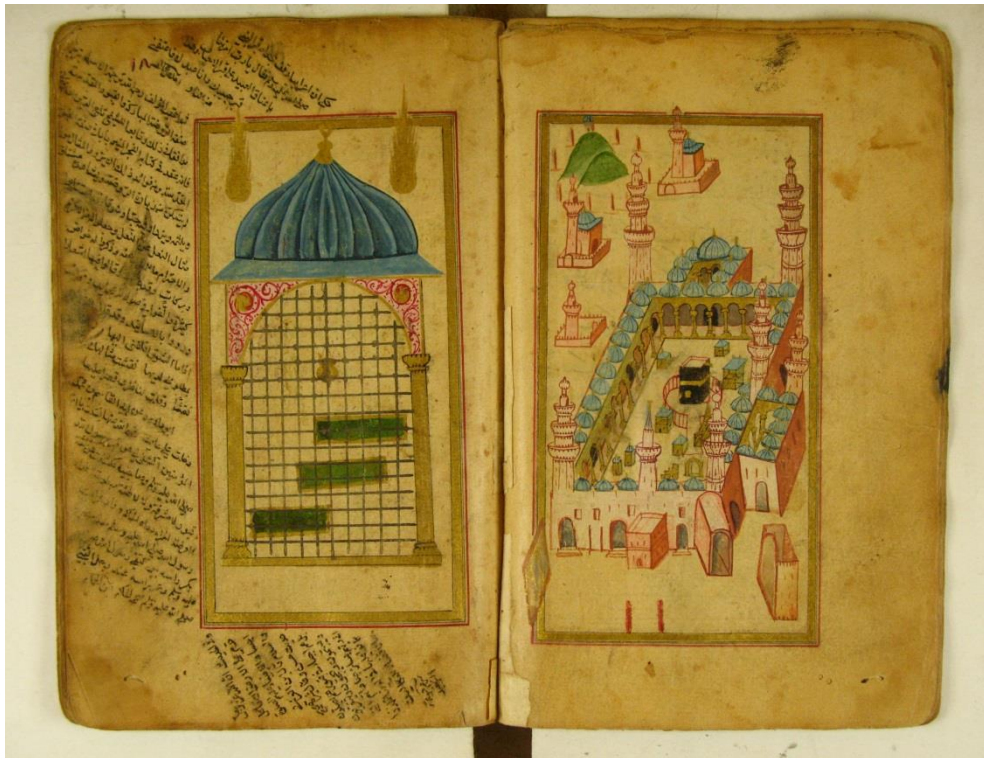
Resim 195: 1869 – İstanbul Atatürk Küt. 001558

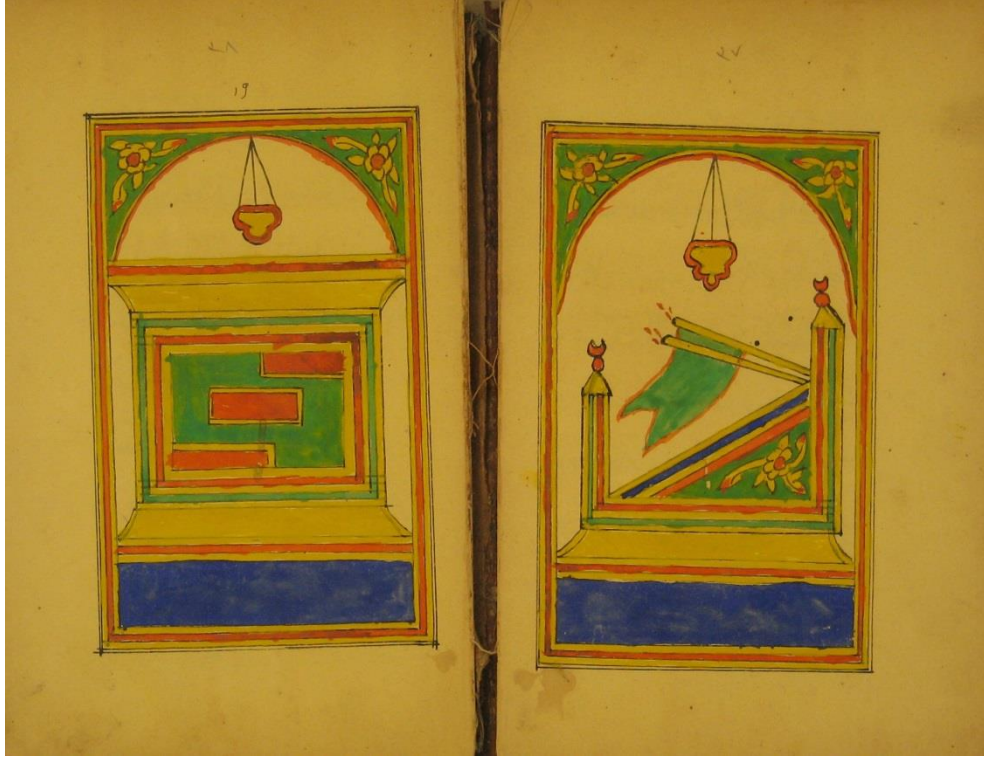
Resim 196: 1870 – İstanbul Süleymaniye Küt. 00194 H Hayri - Abd – Ef.

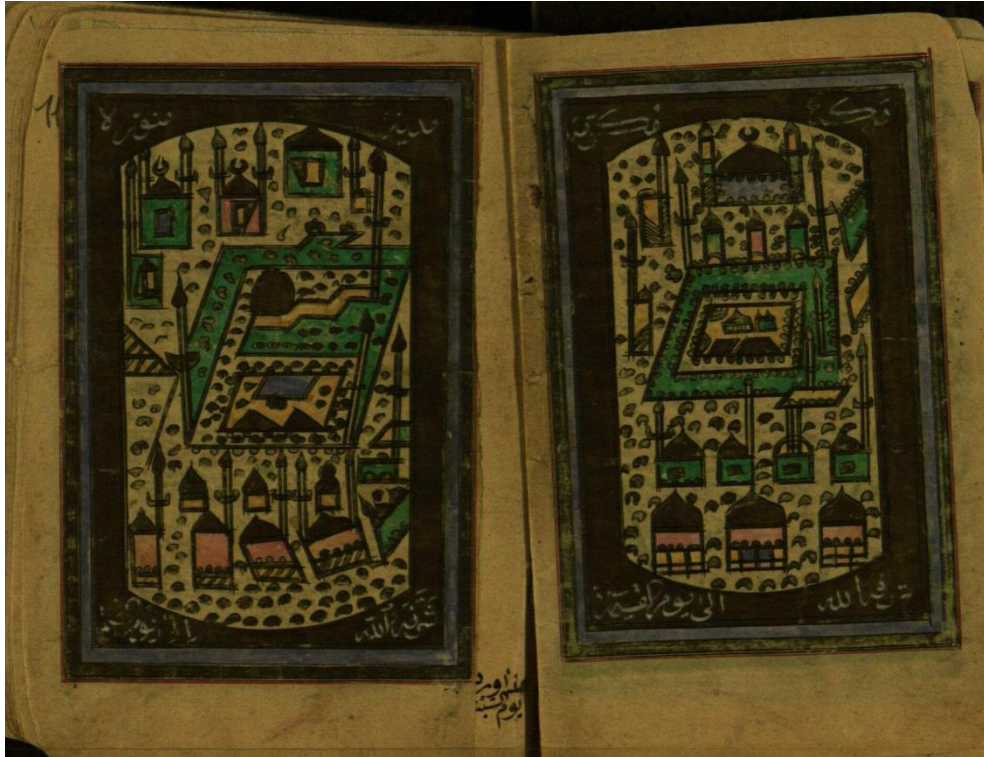
Resim 197: 1873 – Balıkeseri Halk Küt. 10 Hk 537

Resim 198: 1874 – İstanbul Süleymaniye Kütüp. 00597 Tercüman

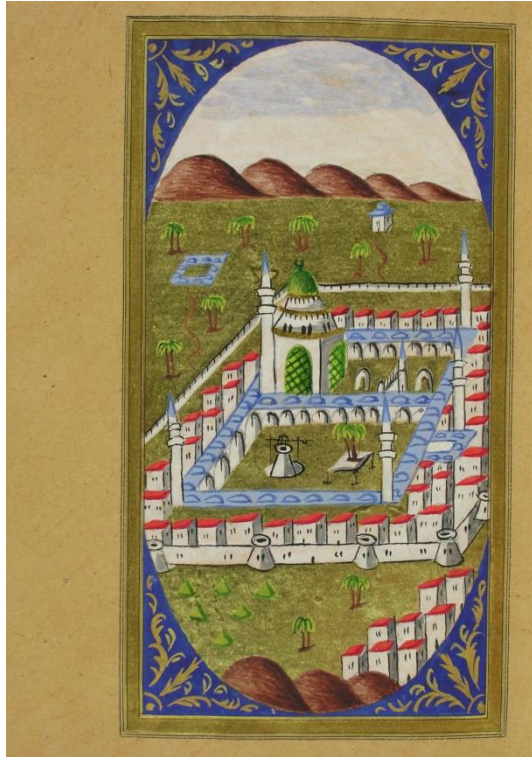
Resim 199: 1875 – Balıkeseri Halk Küt. 10 Hk 601

Resim 200: 1877 – Ankara Milli Küt. 06 Hk 4538

Resim 201: 1888 – İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Küt. YY 122

Resim 202: 1888 – İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Küt. YY 122

Resim 203: 1890 – İstanbul Süleymaniye Kütüp. 00621 Tahir Ağa Tekke

Resim 204: Ankara Diyanet İşleri Başkanlığı Küt. 3093

Resim 205: Ankara Milli Küt. 06 Mil Yz A 470/4

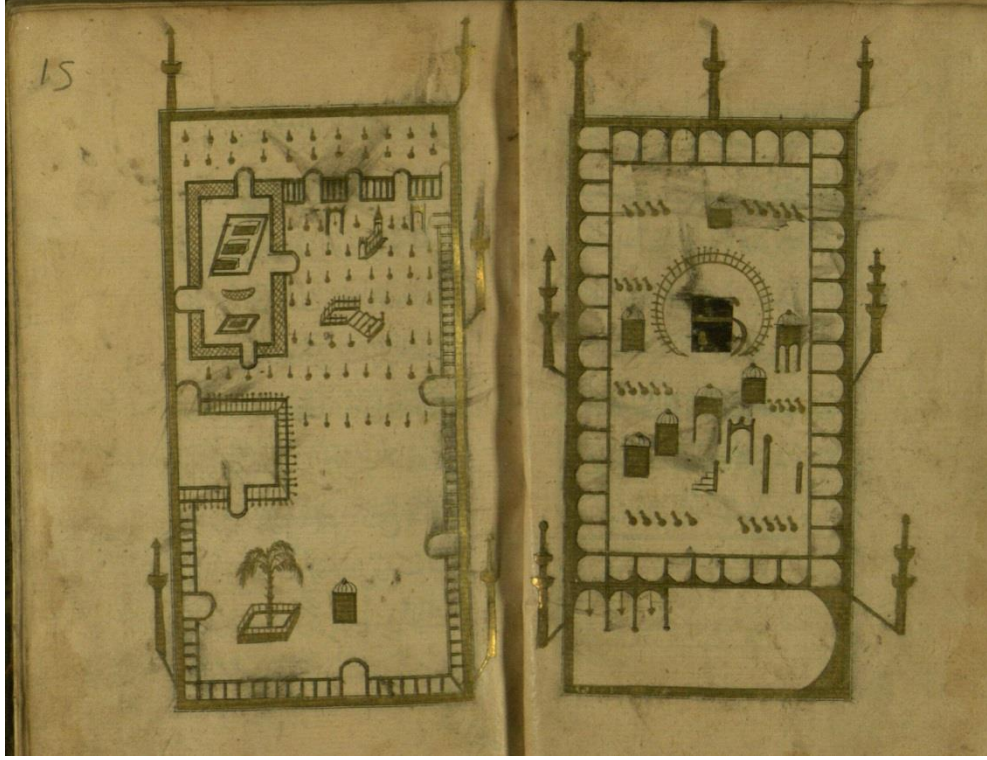
Resim 206: Ankara Milli Küt. 06 Mil Yz A 6726

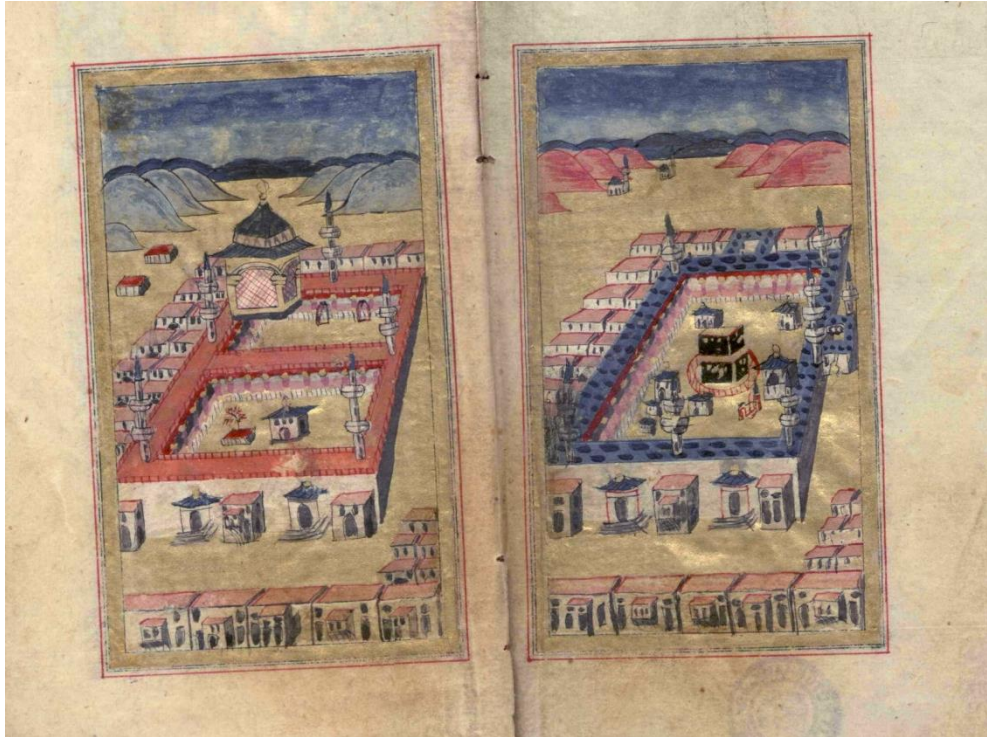
Resim 207: Ankara Milli Küt. 06 Mil Yz A 6770

Resim 208: Ankara Milli Küt. 06 Mil Yz A 10024

Resim 209: Ankara Milli Küt. 06 Hk 4687/1

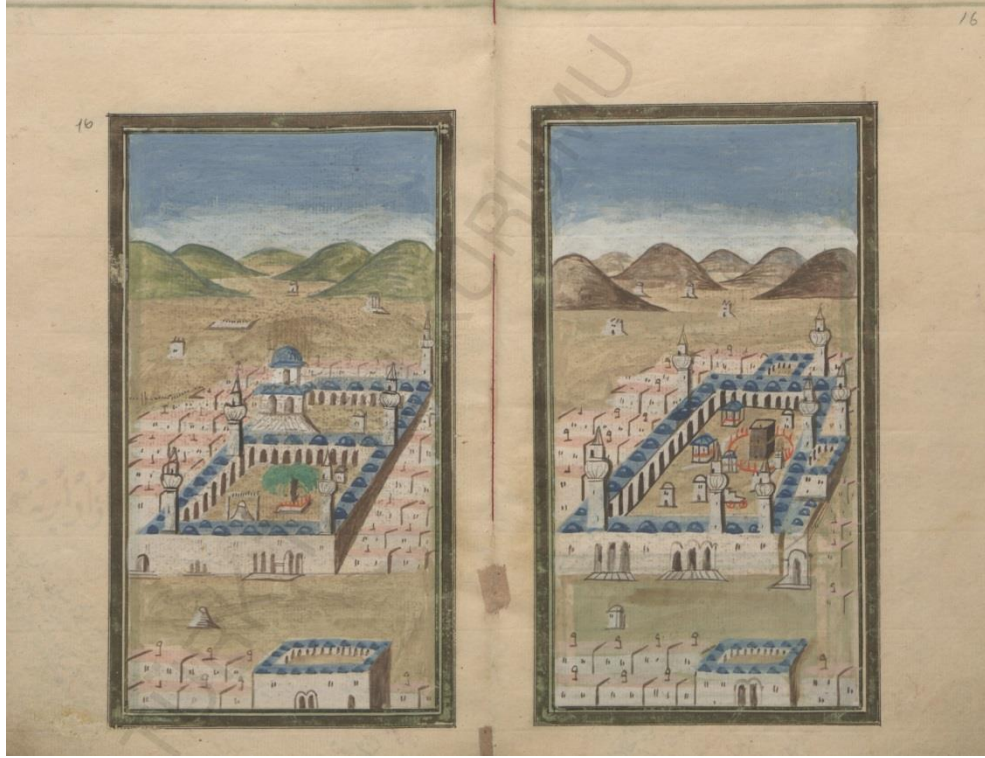
Resim 210: Ankara Milli Küt. 06 Mil Yz A 6691

Resim 211: Ankara Milli Küt. 06 Mil Yz A 9397

Resim 212: Ankara Milli Küt. 06 Mil Yz FB 508

Resim 213: Ankara Türk Tarih Kurumu Küt. Y 263

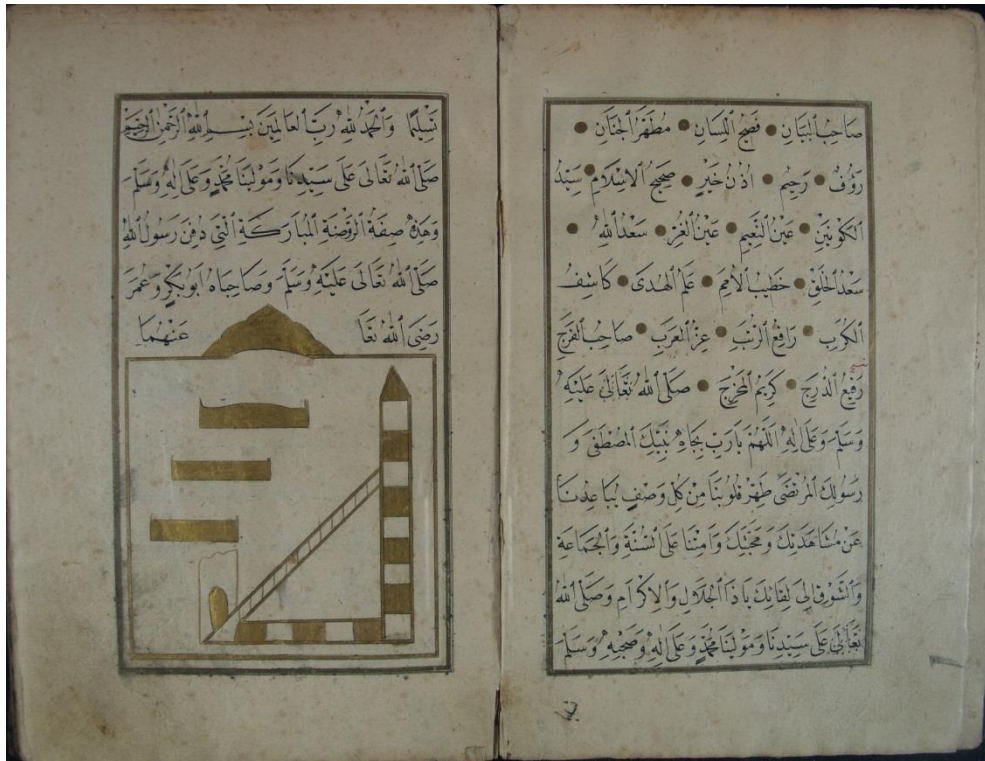
Resim 214: Balıkesir Halk Küt. 10 Hk 194

Resim 215: Balıkesir Halk Küt. 10 Hk 1255

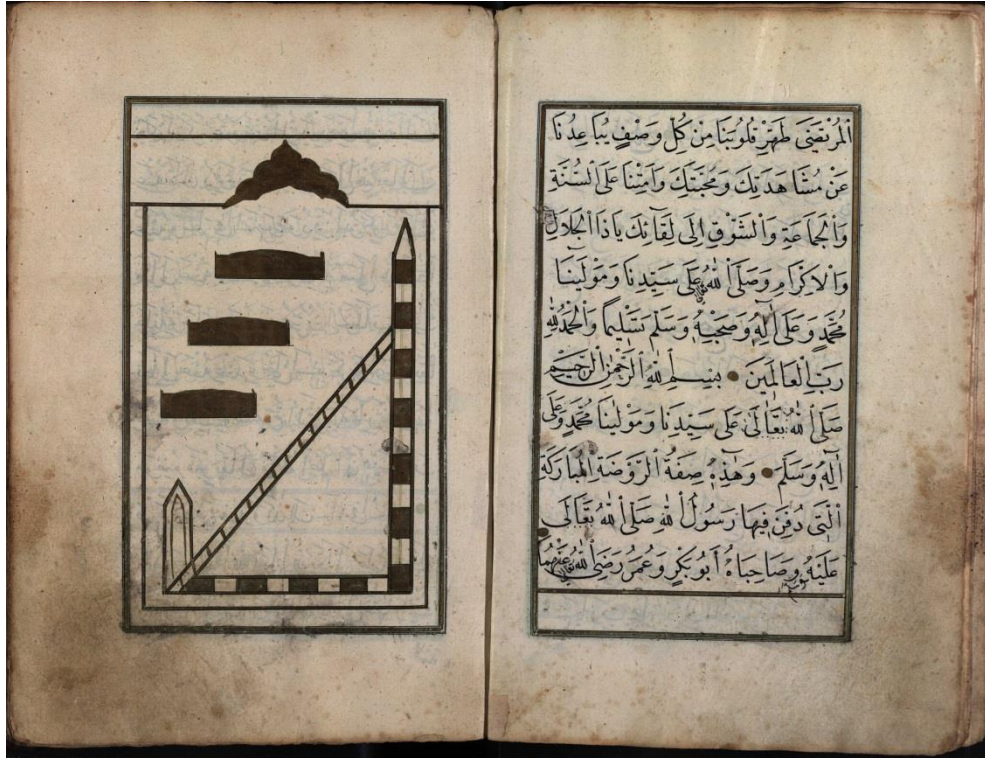
Resim 216: Bursa İnebey Yazma Eserler Küt. OR 5900

Resim 217: Bursa İnebey Yazma Eserler Küt. HO 1223

Resim 218: Bursa İnebey Yazma Eserler Küt. HO 1225

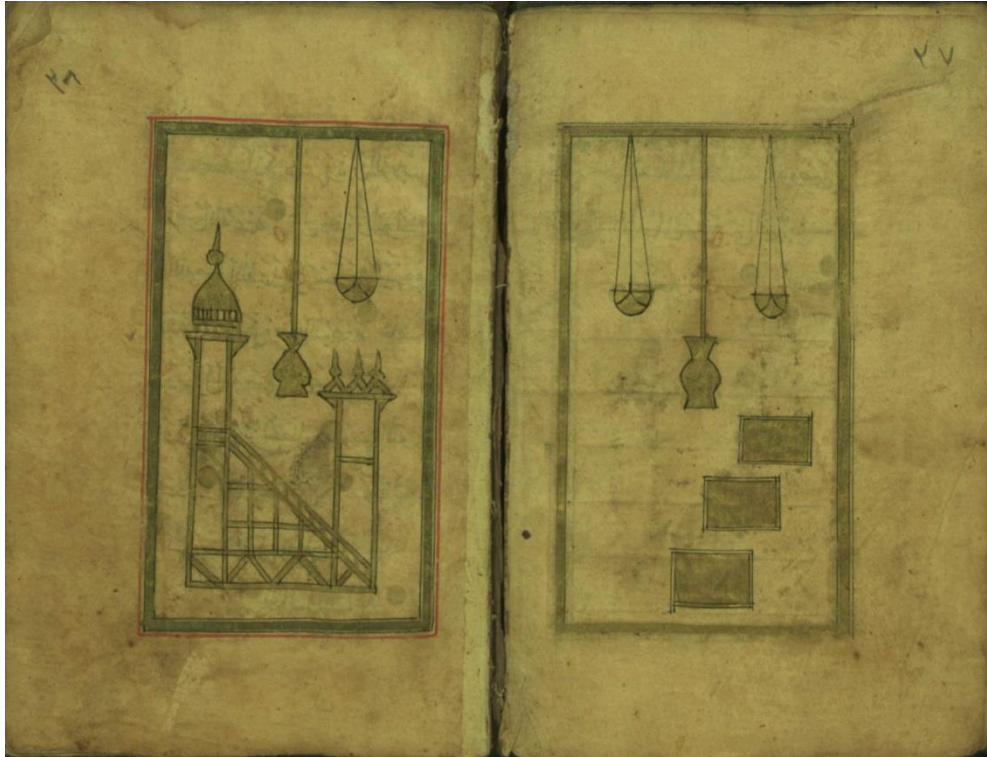
Resim 219: Bursa İnebey Yazma Eserler Küt. HO 1226

Resim 220: Bursa İnebey Yazma Eserler Küt. HO 1227

Resim 221: Bursa İnebey Yazma Eserler Küt. UC 1004

Resim 222: Bursa İnebey Yazma Eserler Küt. GE 608-1

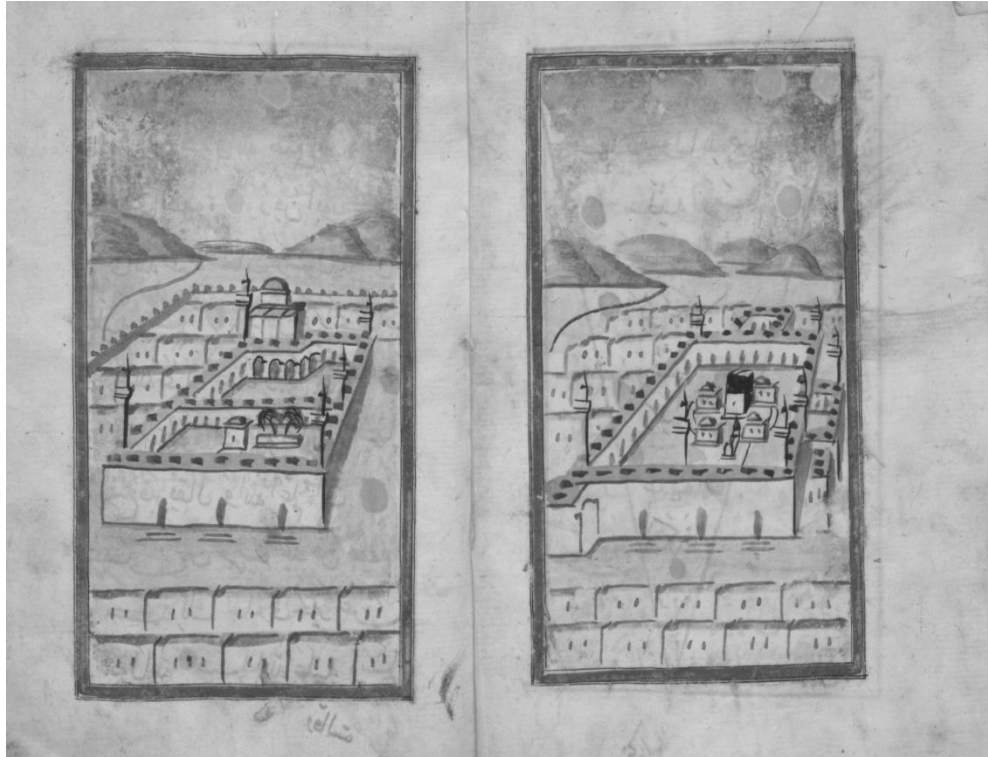
Resim 223: Bursa İnebey Yazma Eserler Küt. GE 3943

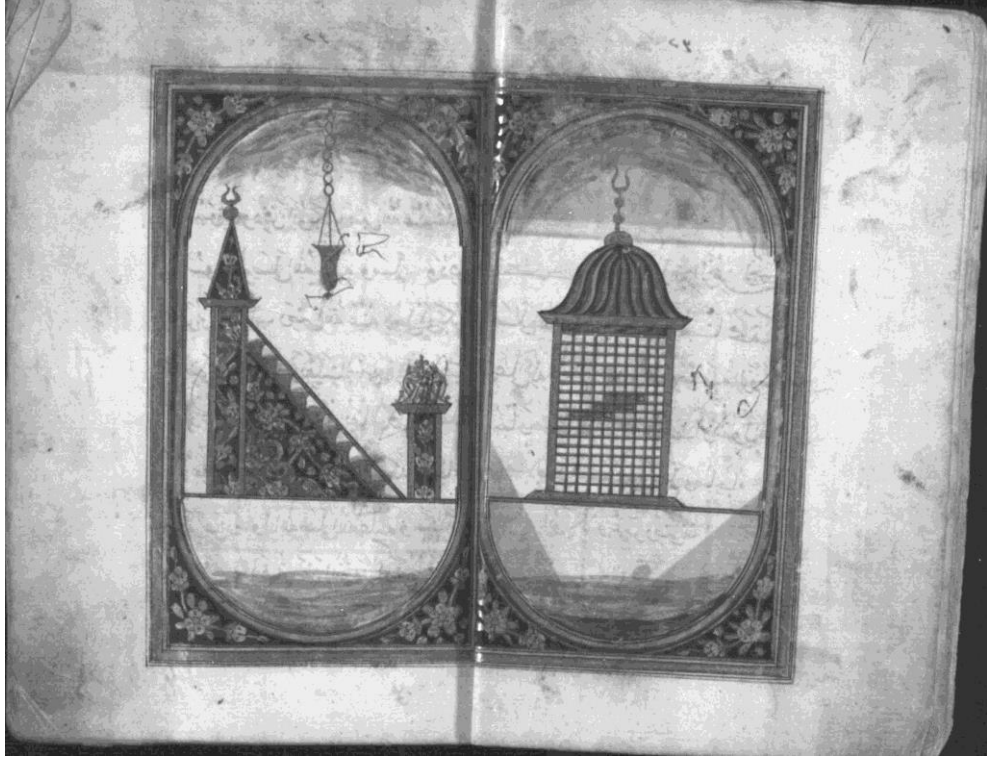
Resim 224: Edirne Selimiye Küt. 22 Sel 471

Resim 225: Edirne Selimiye Küt. 22 Sel 4722

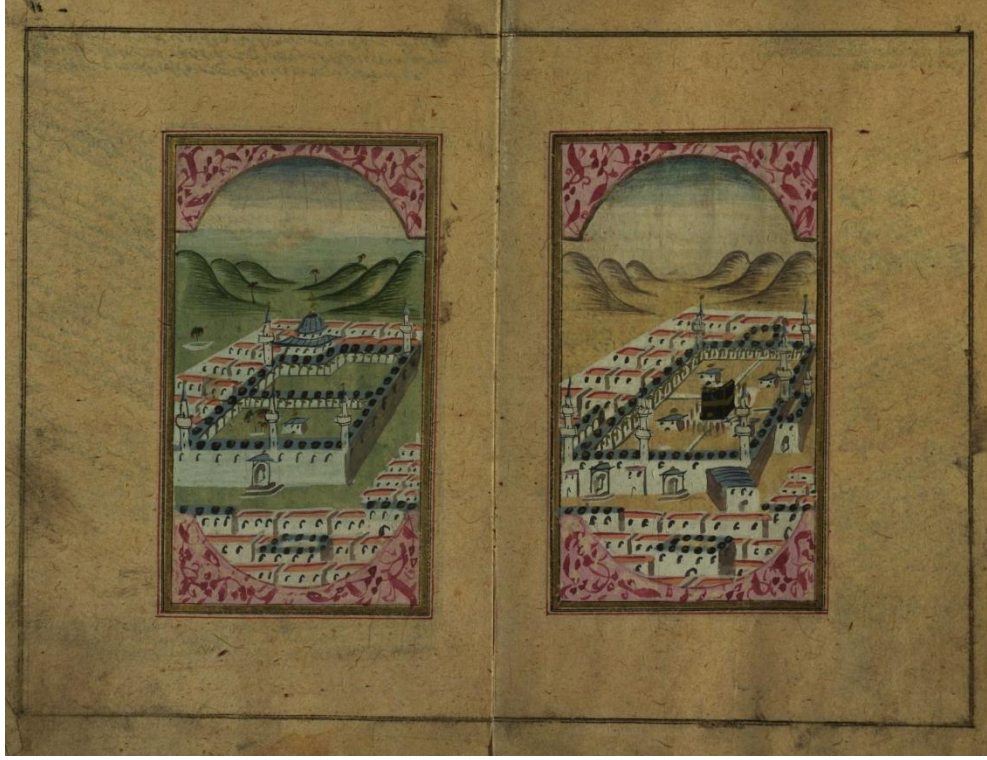
Resim 226: Erzurum Atatürk Üni. Küt. SA 13

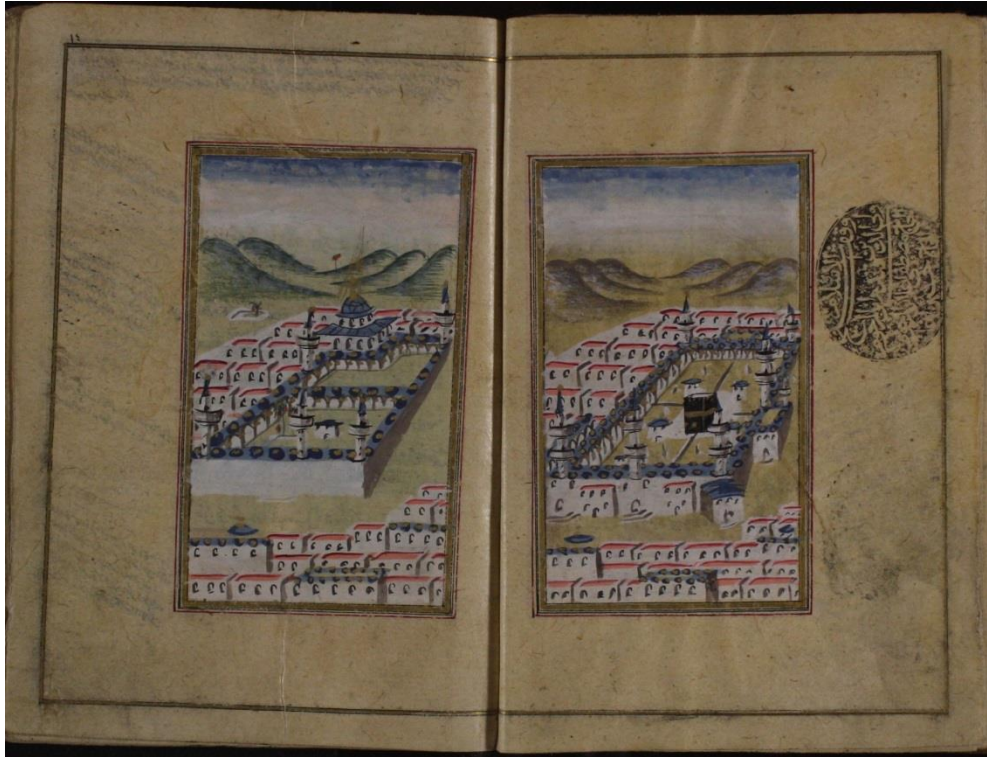
Resim 227: Erzurum Atatürk Üni. Küt. SA 13-1

Resim 228: İstanbul Atatürk Küt. 001178

Resim 229: İstanbul Bayezid Yazma Eserler Küt. V E 567

Resim 230: İstanbul Bayezid Yazma Eserler Küt. V E 568

Resim 231: İstanbul Marmara Üni. İlahiyat Fak. Küt. 12988/Y107

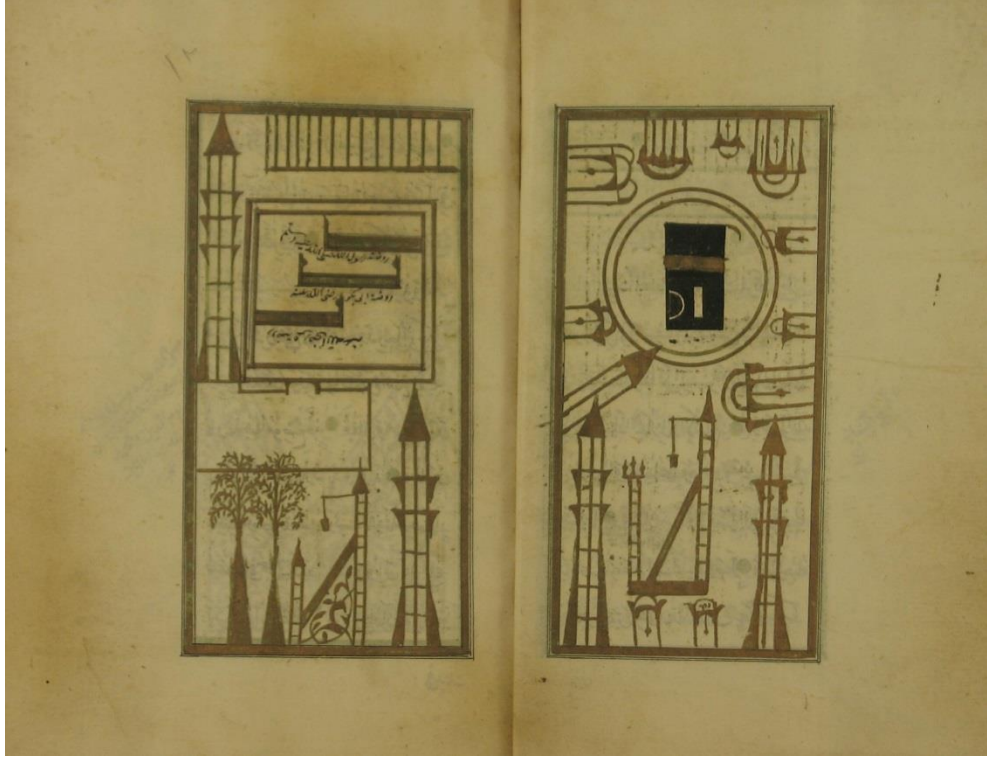
Resim 232: İstanbul Marmara Üni. İlahiyat Fak. Küt. 11995/YZ0258

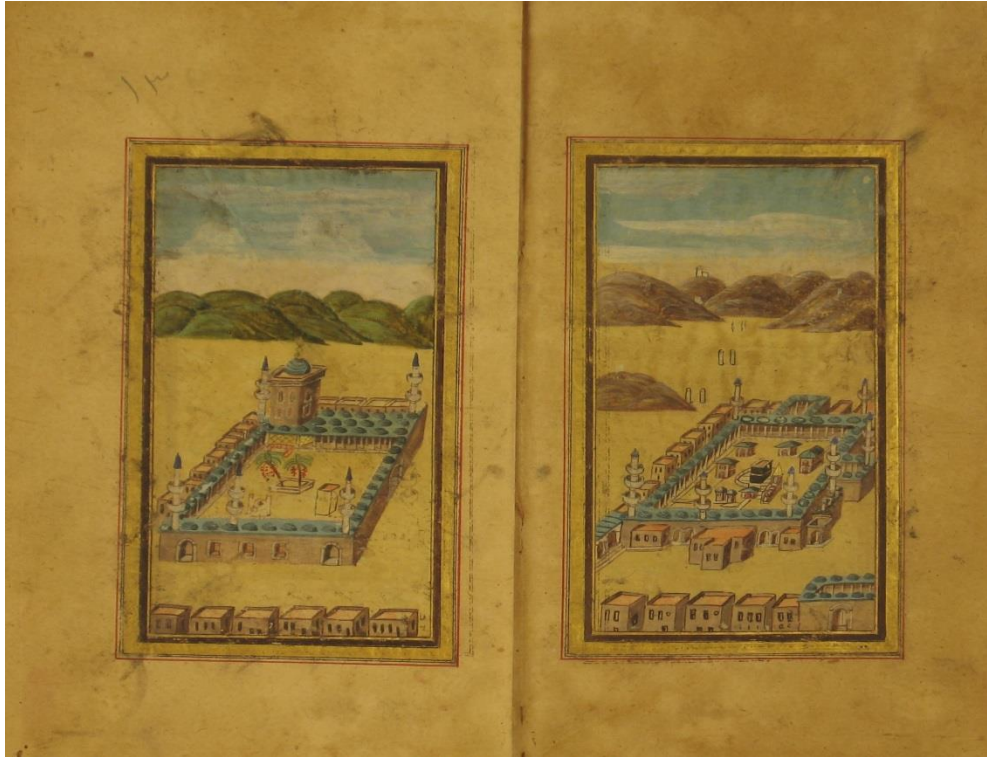
Resim 233: İstanbul Marmara Üni. İlahiyat Fak. Küt. 12286/YZ0473

Resim 234: İstanbul Marmara Üni. İlahiyat Fak. Küt. 12294/YZ0479

Resim 235: İstanbul Marmara Üni. İlahiyat Fak. Küt. 12507/YZ0640

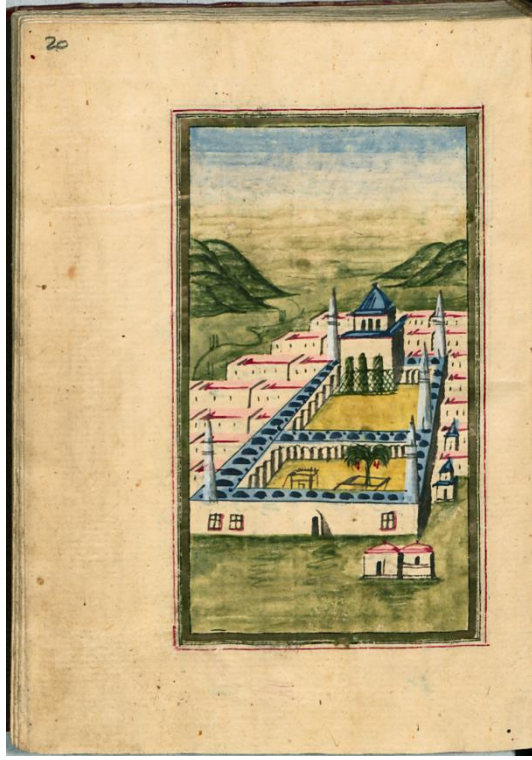
Resim 236: İstanbul Marmara Üni. İlahiyat Fak. Küt. 12593/YZ0717

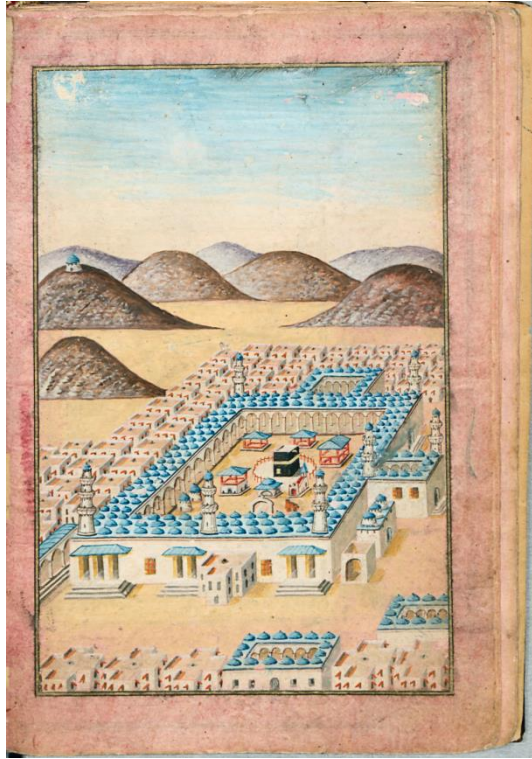
Resim 237: İstanbul Marmara Üni. İlahiyat Fak. Küt. 12740/YZ0824

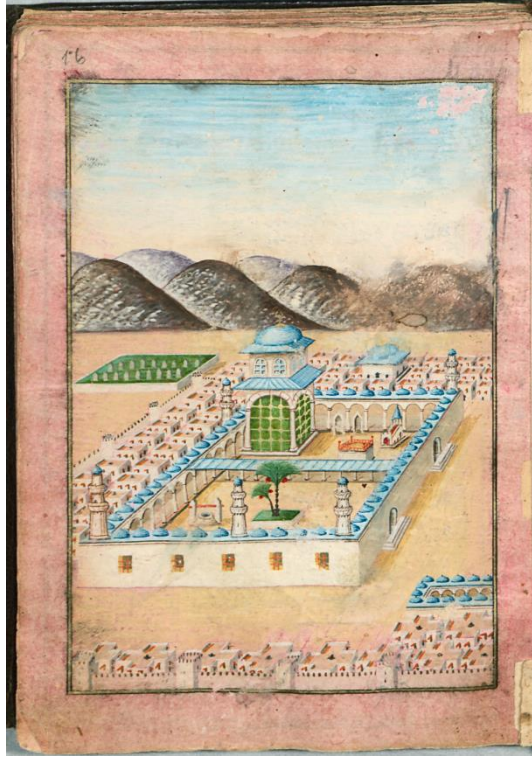
Resim 238: İstanbul Sabancı Müzesi Küt. 103-0184

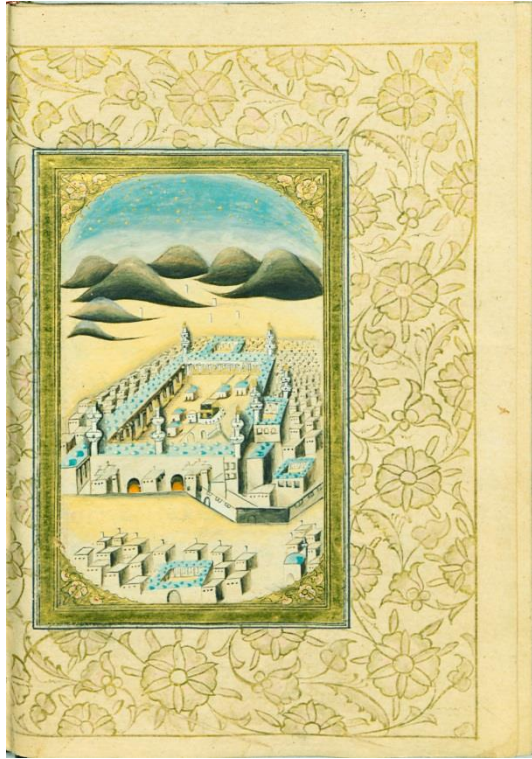
Resim 239: İstanbul Sabancı Müzesi Küt. 103-0184

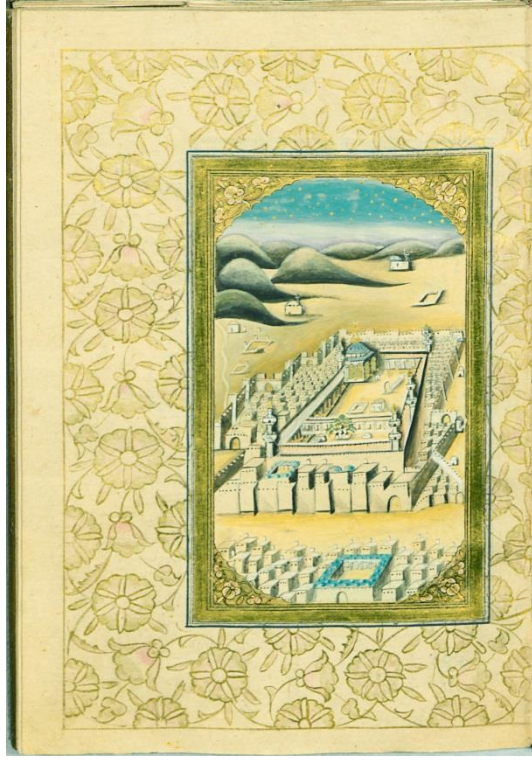
Resim 240: İstanbul Sabancı Müzesi Küt. 103-0180

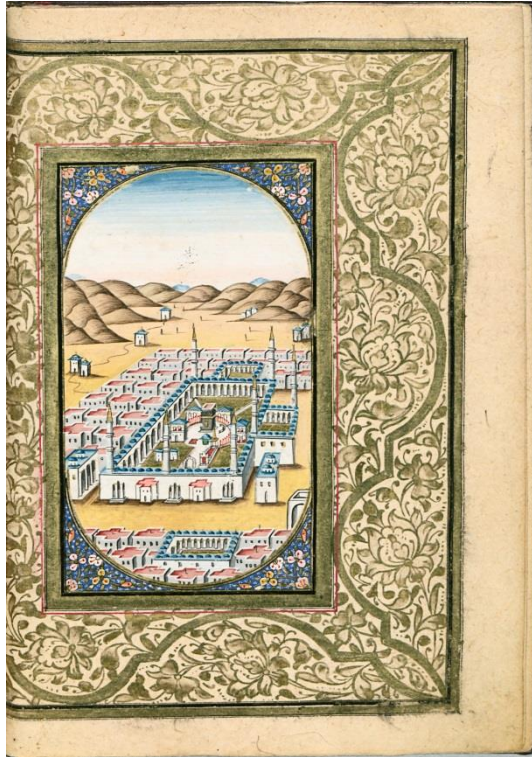
Resim 241: İstanbul Sabancı Müzesi Küt. 103-0180

Resim 242: İstanbul Sabancı Müzesi Küt. 103-0294

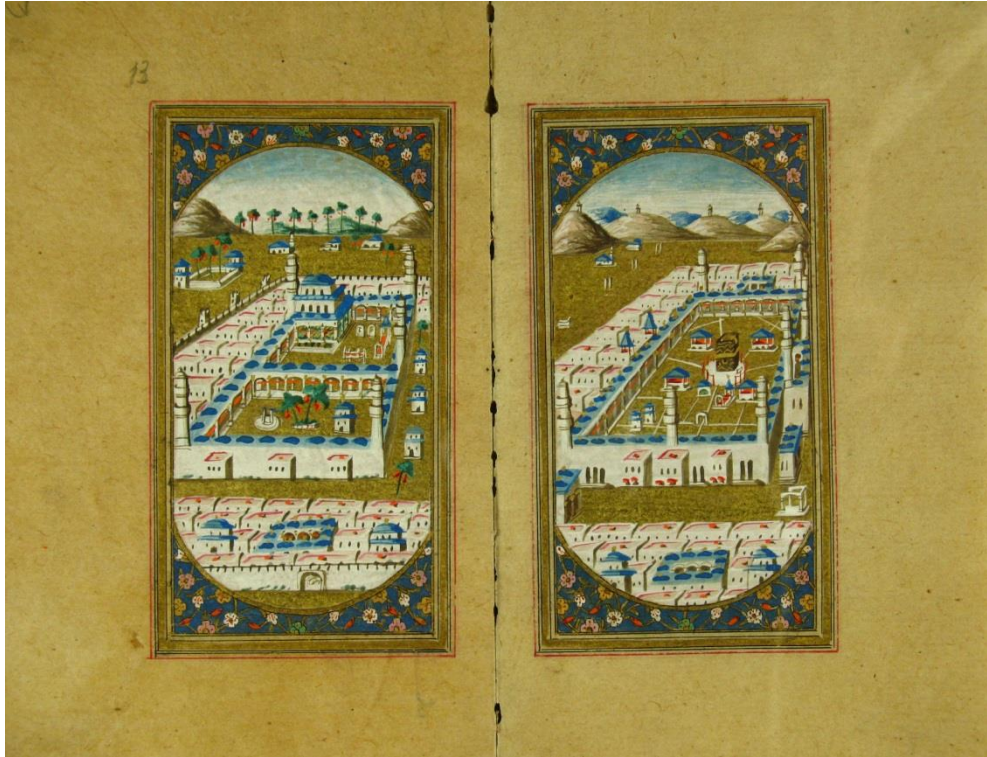
Resim 243: İstanbul Sabancı Müzesi Küt. 103-0294

Resim 244: İstanbul Sabancı Müzesi Küt. 103-0295

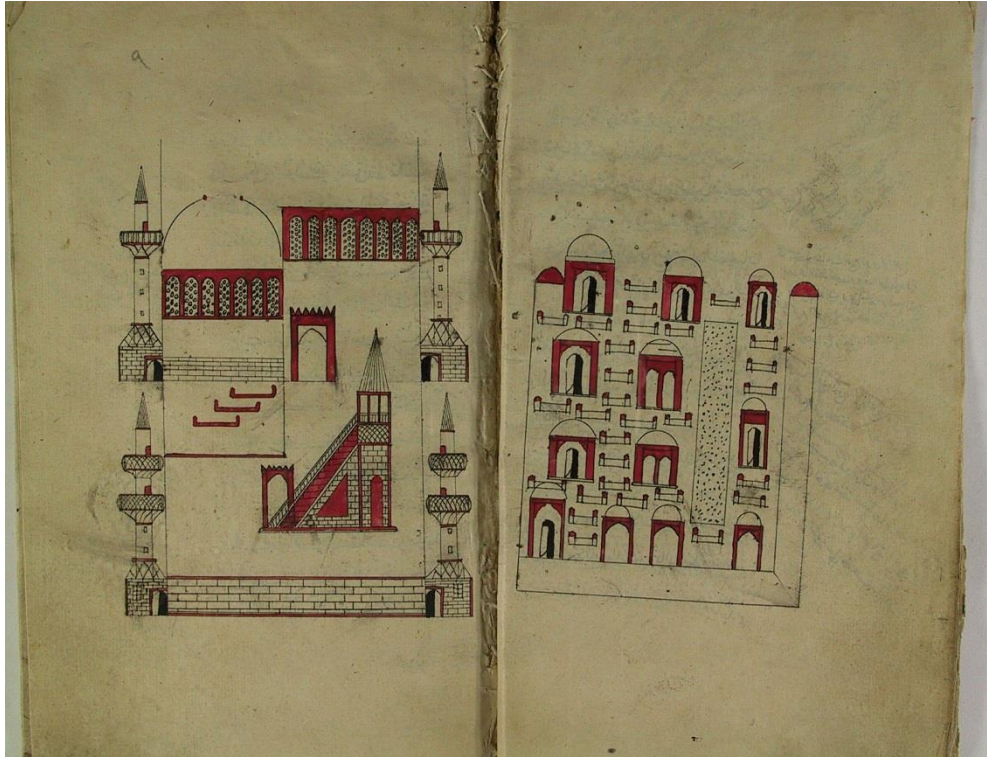
Resim 245: İstanbul Sabancı Müzesi Küt. 103-0295

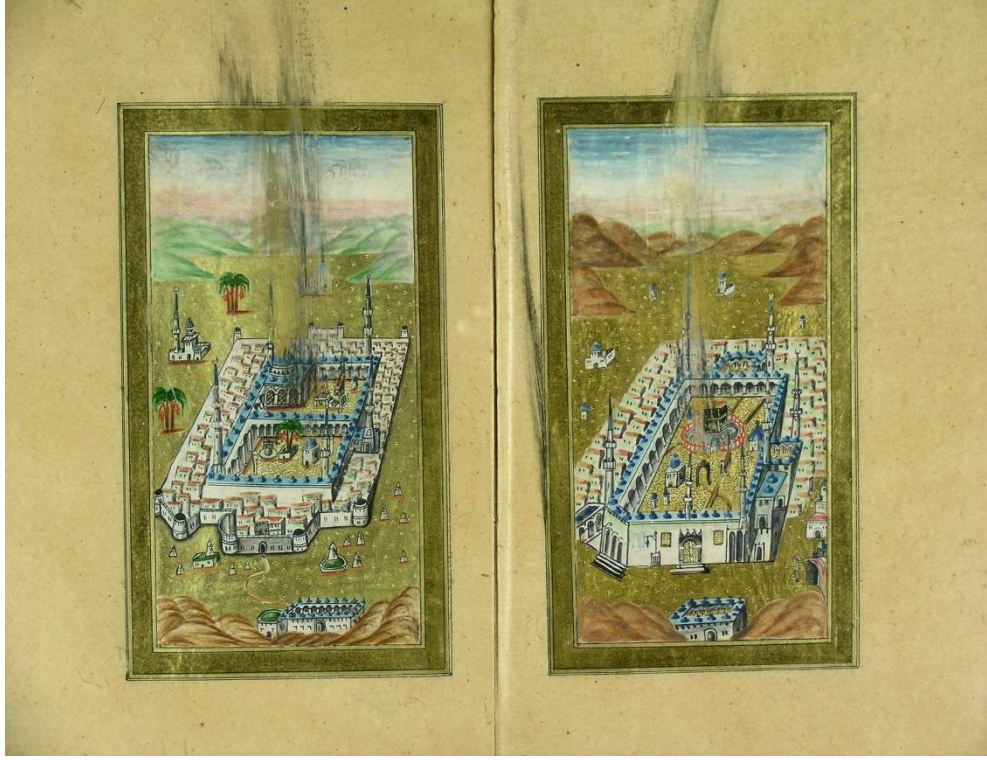
Resim 246: İstanbul Süleymaniye Küt. 00045 Aşir Efendi

Resim 247: İstanbul Süleymaniye Küt. 00528 Ayasofya

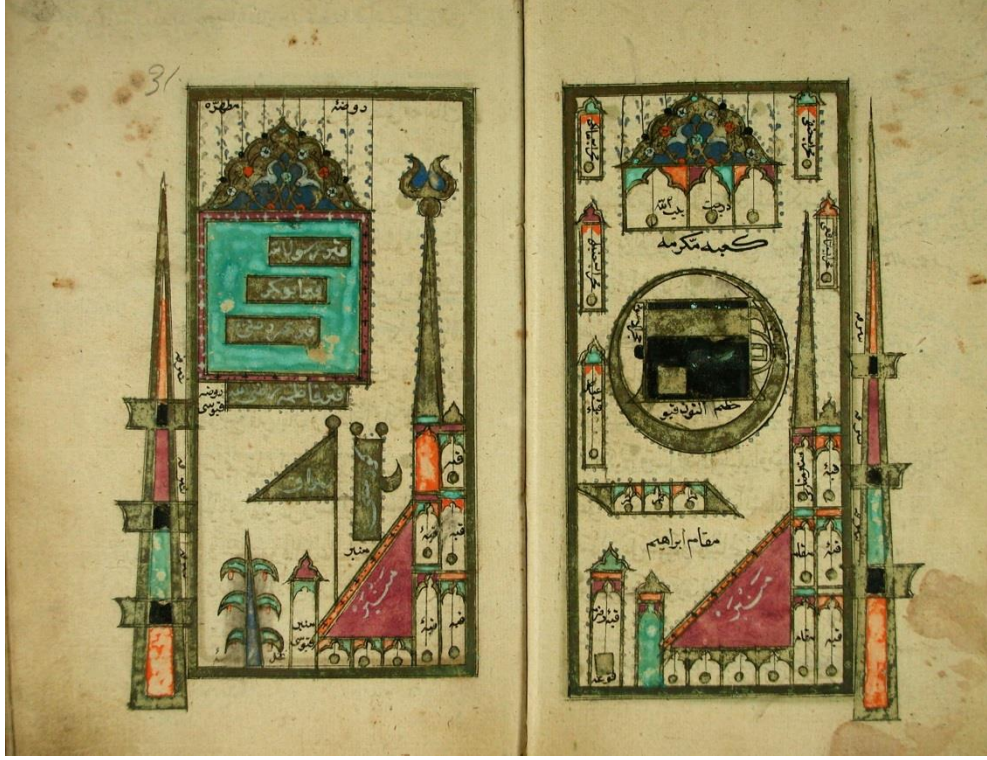
Resim 248: İstanbul Süleymaniye Küt. 03973 Hâcî Mahmud Efendi

Resim 249: İstanbul Süleymaniye Küt. 03986 Hacı Mahmud Efendi

Resim 250: İstanbul Süleymaniye Küt. 00031 Hafid Efendi

Resim 251: İstanbul Süleymaniye Küt. 00039-002 Hüsrev Paşa

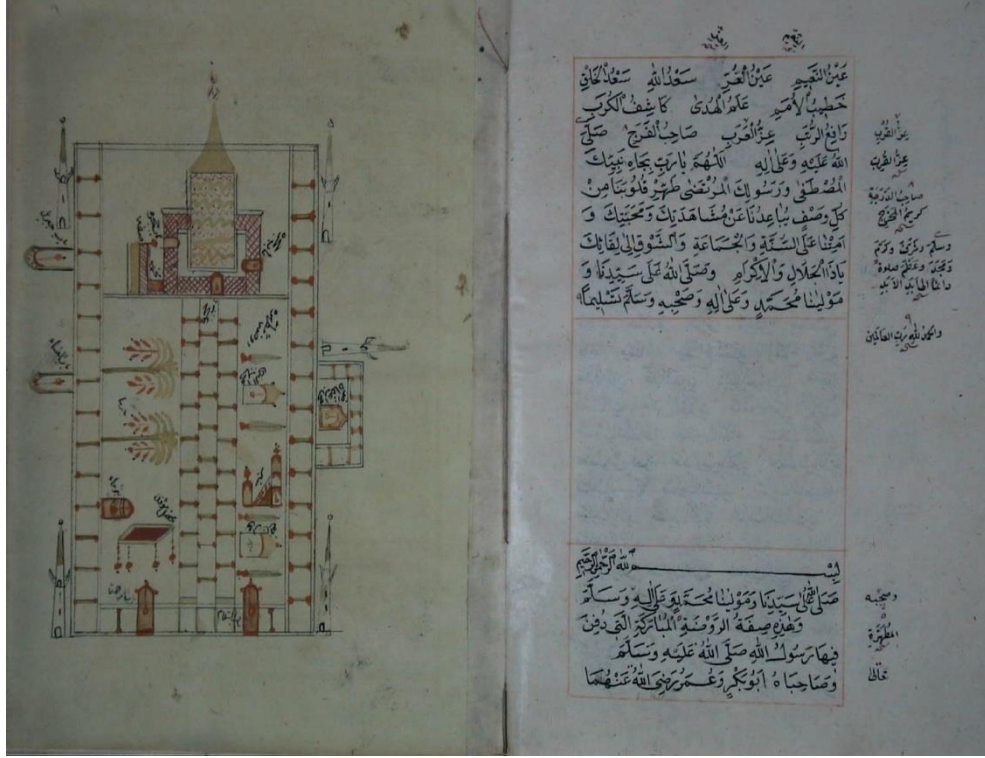
Resim 252: İstanbul Süleymaniye Küt. 01501 İ. İsmail Hakkı

Resim 253: İstanbul Süleymaniye Küt. 01536 Laleli

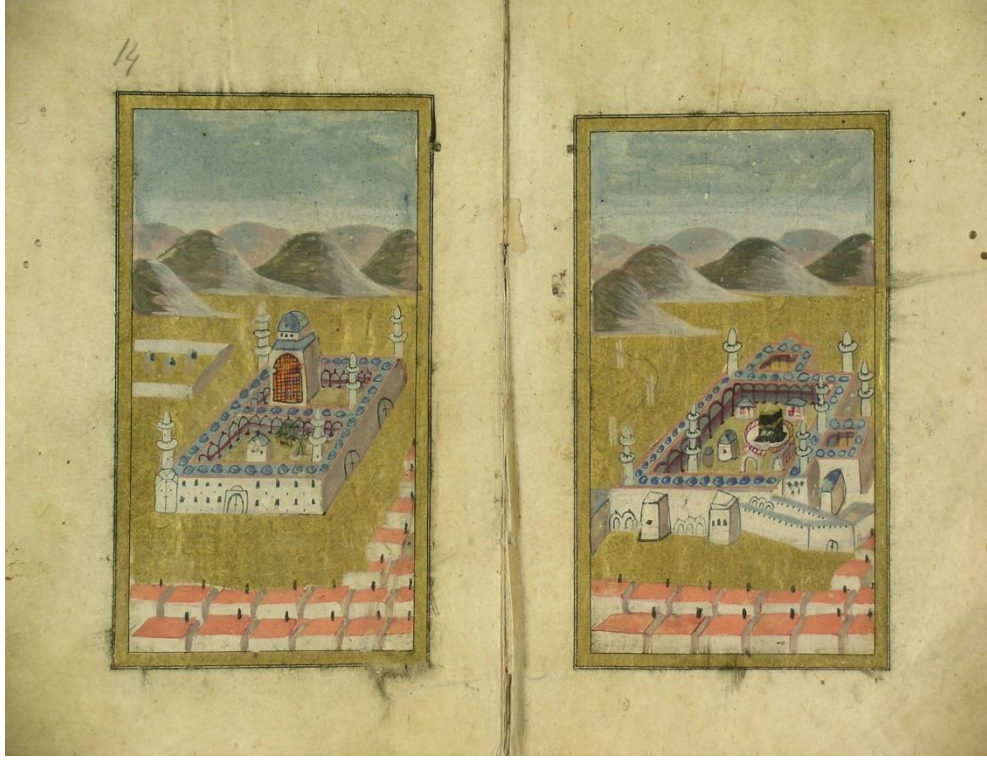
Resim 254: İstanbul Süleymaniye Küt. 1541 Laleli

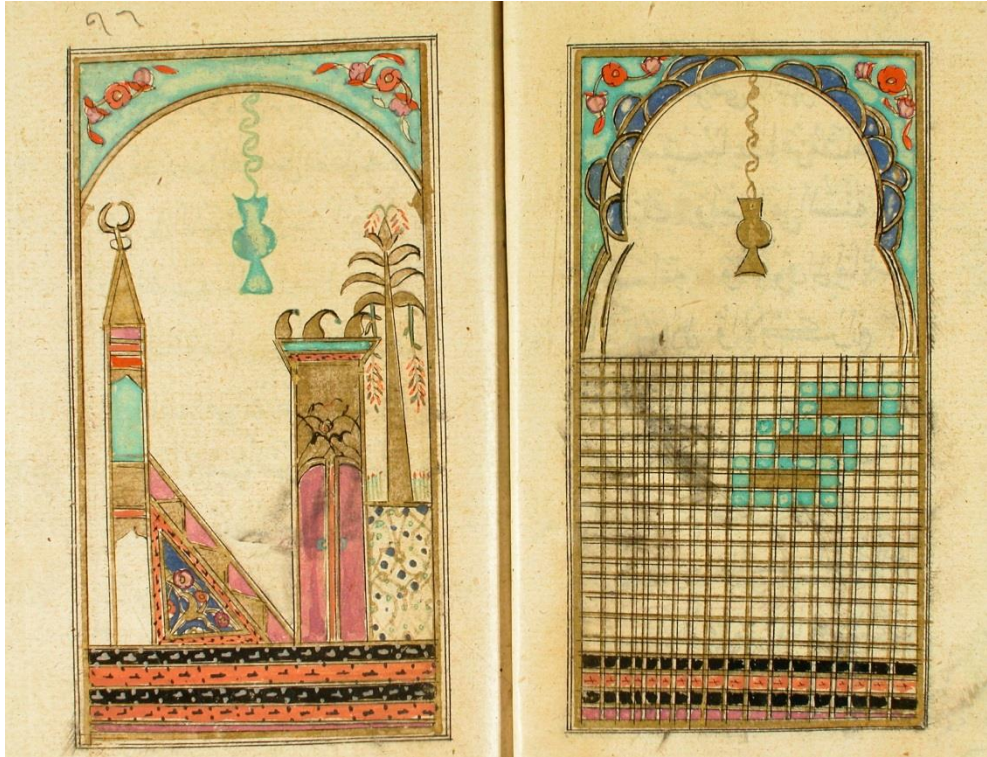
Resim 255: İstanbul Süleymaniye Küt. 00208-001 Mihrişâh Sultan

Resim 256: İstanbul Süleymaniye Küt. 00063 Pertev Paşa

Resim 257: İstanbul Süleymaniye Küt. 00144 Nuri Arlasez

Resim 258: İstanbul Süleymaniye Küt. 00507-002 Reşid Efendi

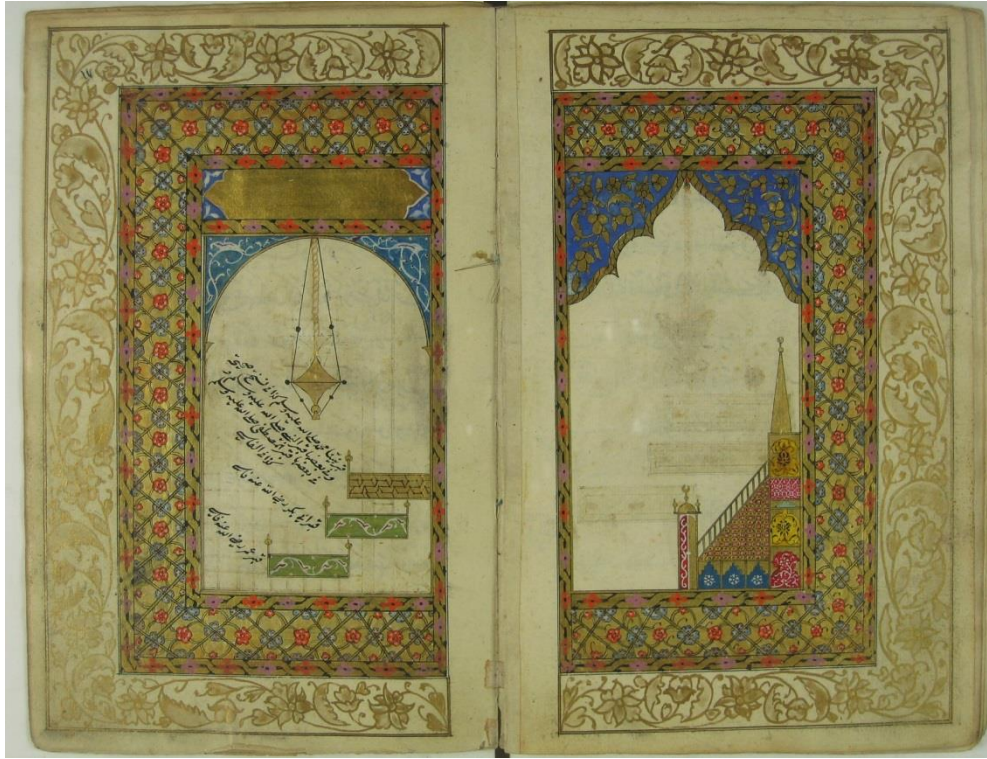
Resim 259: İstanbul Süleymaniye Küt. 01757 Serez

Resim 260: İstanbul Süleymaniye Küt. 01761 Serez

Resim 261: İstanbul Süleymaniye Küt. 01761 Serez

Resim 262: İstanbul Süleymaniye Küt. 00214 Süleymaniye

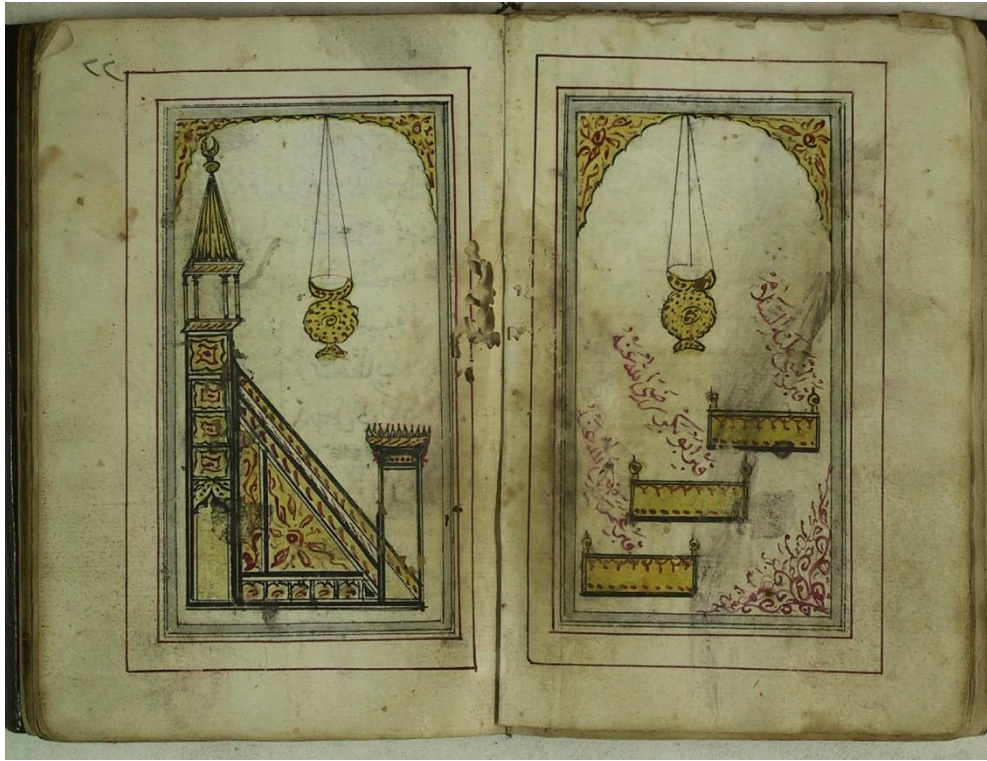
Resim 263: İstanbul Süleymaniye Küt. 00202 Tahir Ağa Tekke

Resim 264: İstanbul Süleymaniye Küt. 00332 Yazma Bağışlar

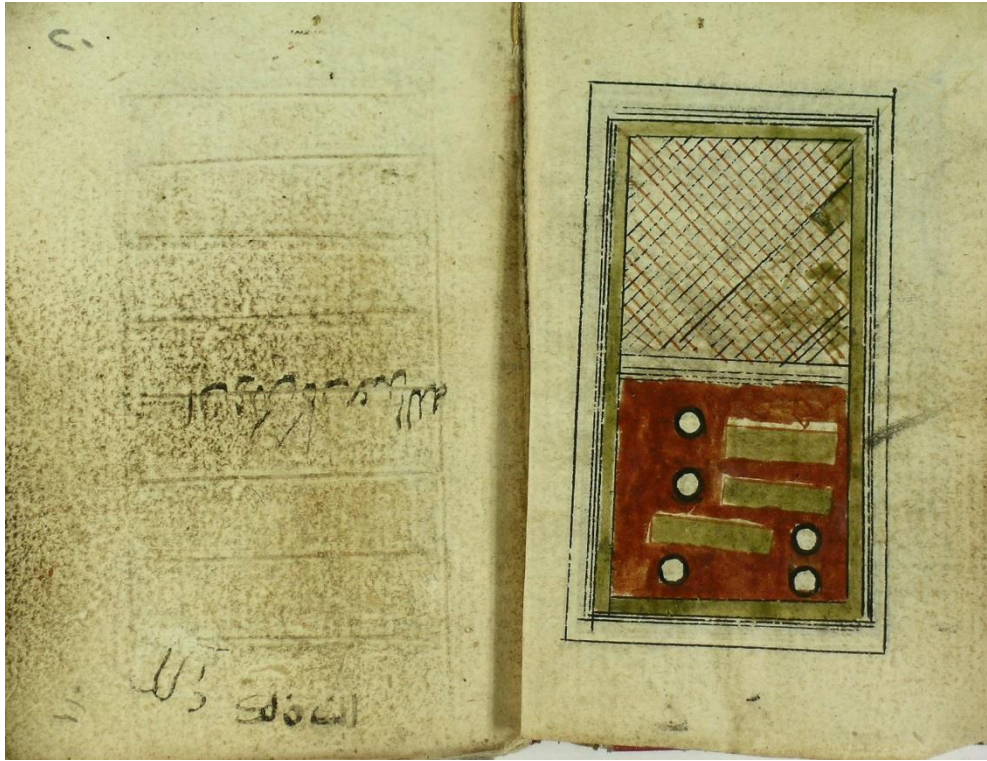
Resim 265: İstanbul Süleymaniye Küt. 01087 Yazma Bağışlar

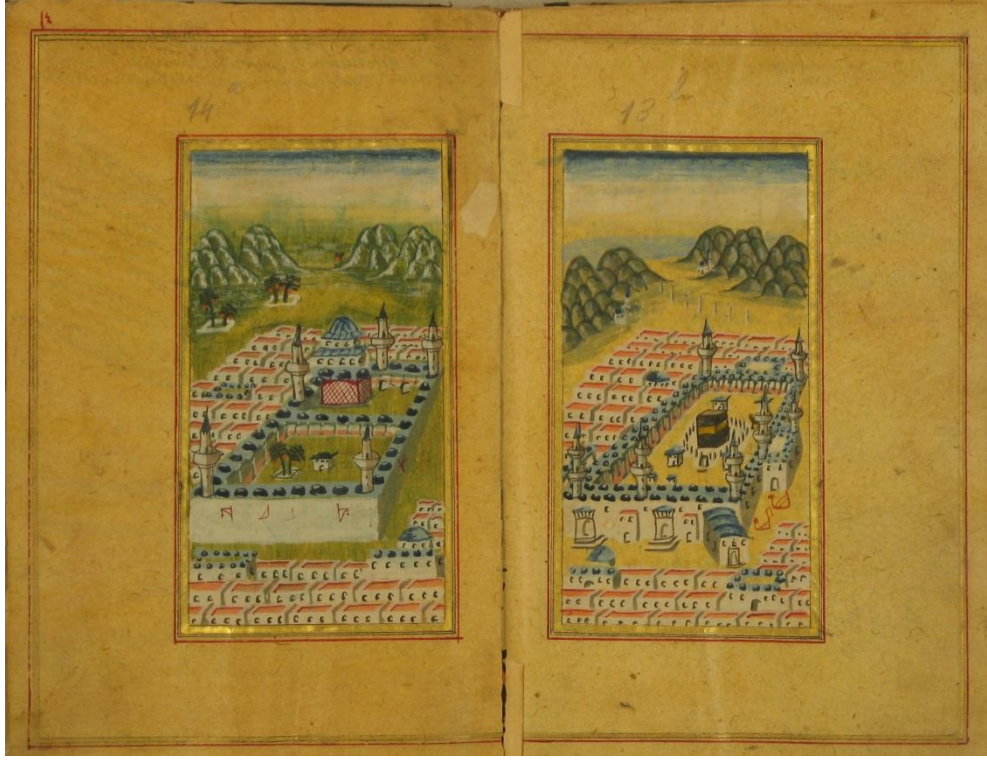
Resim 266: İstanbul Süleymaniye Küt. 00037 Yazma Bağışlar

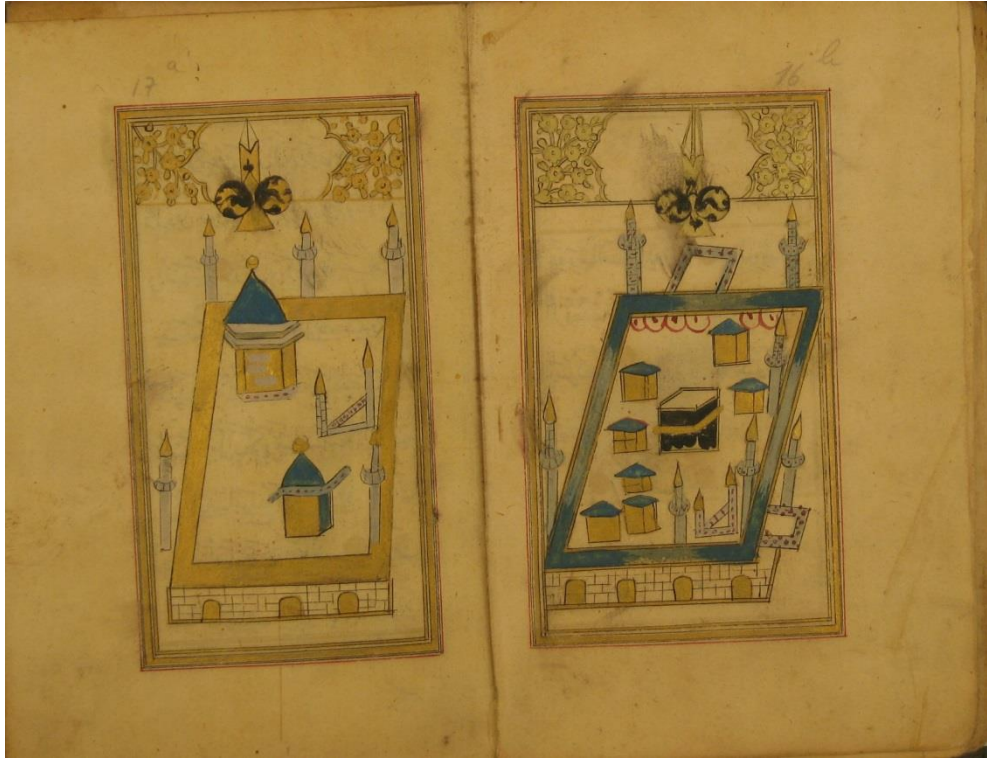
Resim 267: İstanbul Süleymaniye Küt. 02223 Yazma Bağışlar

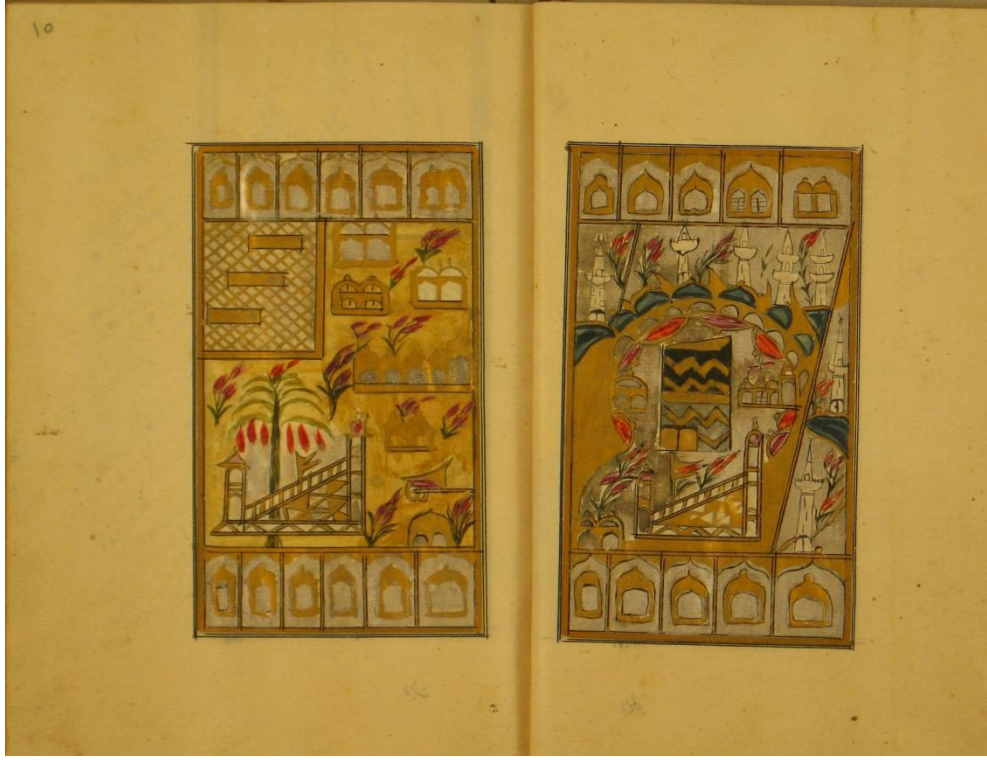
Resim 268: İstanbul Süleymaniye Küt. 04181 Hâcî Mahmud Efendi

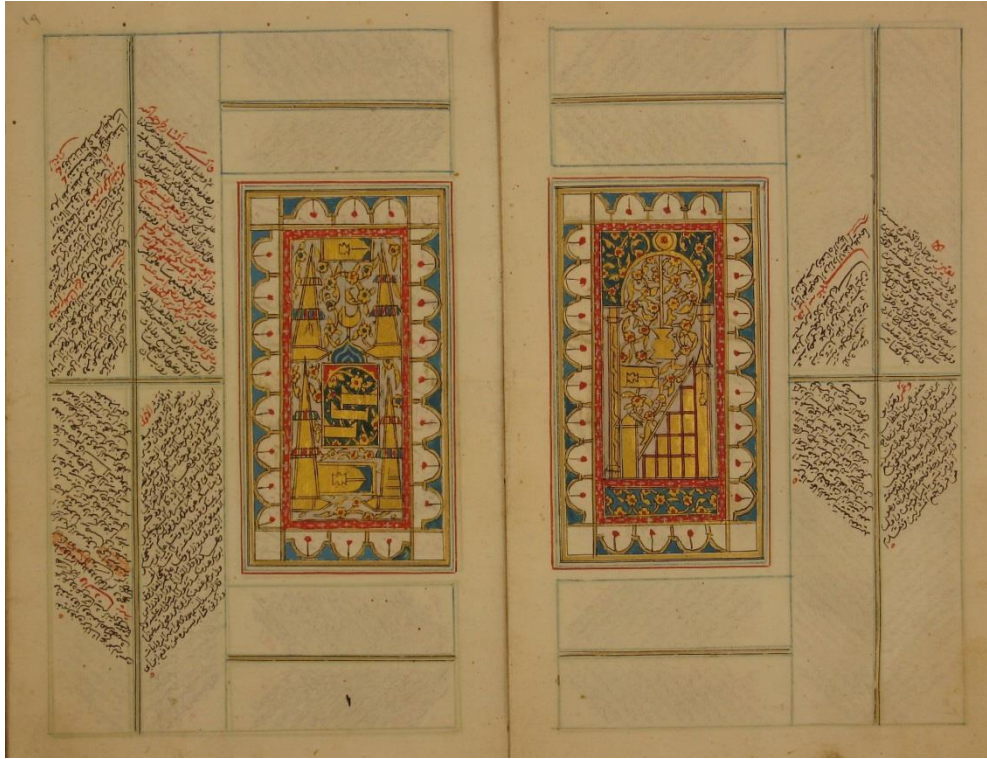
Resim 269: İstanbul Süleymaniye Küt. 00437 Atıf Efendi

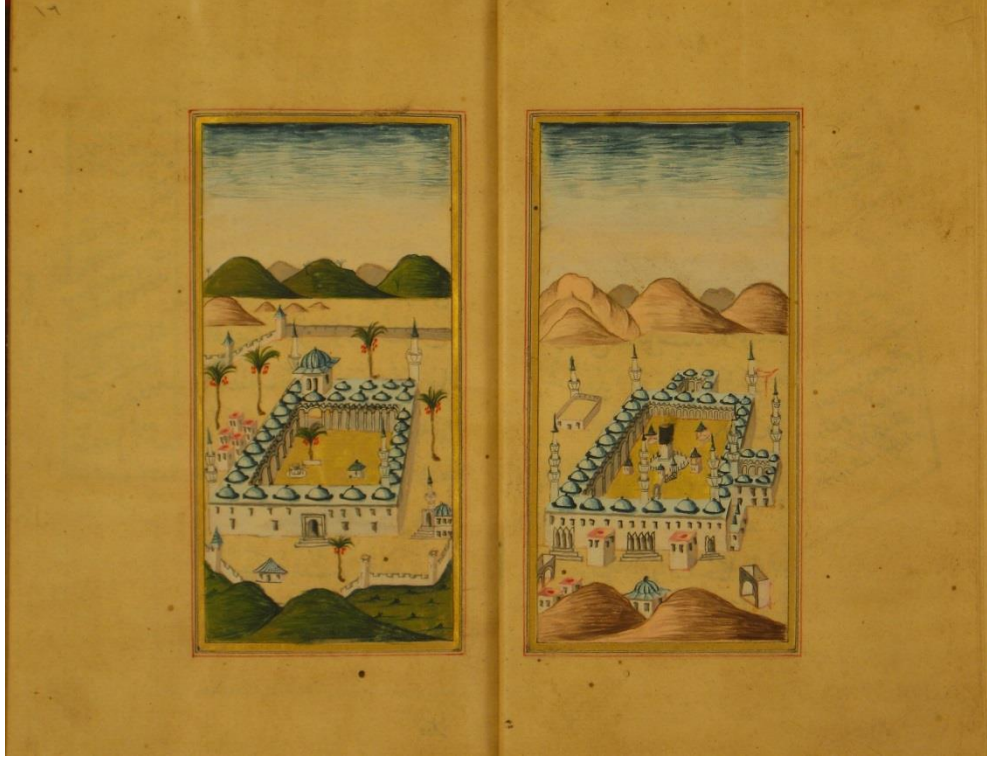
Resim 270: İstanbul Süleymaniye Küt. 01703 Atıf Efendi

Resim 271: İstanbul Süleymaniye Küt. 00803 Nûr-ı Osmaniye

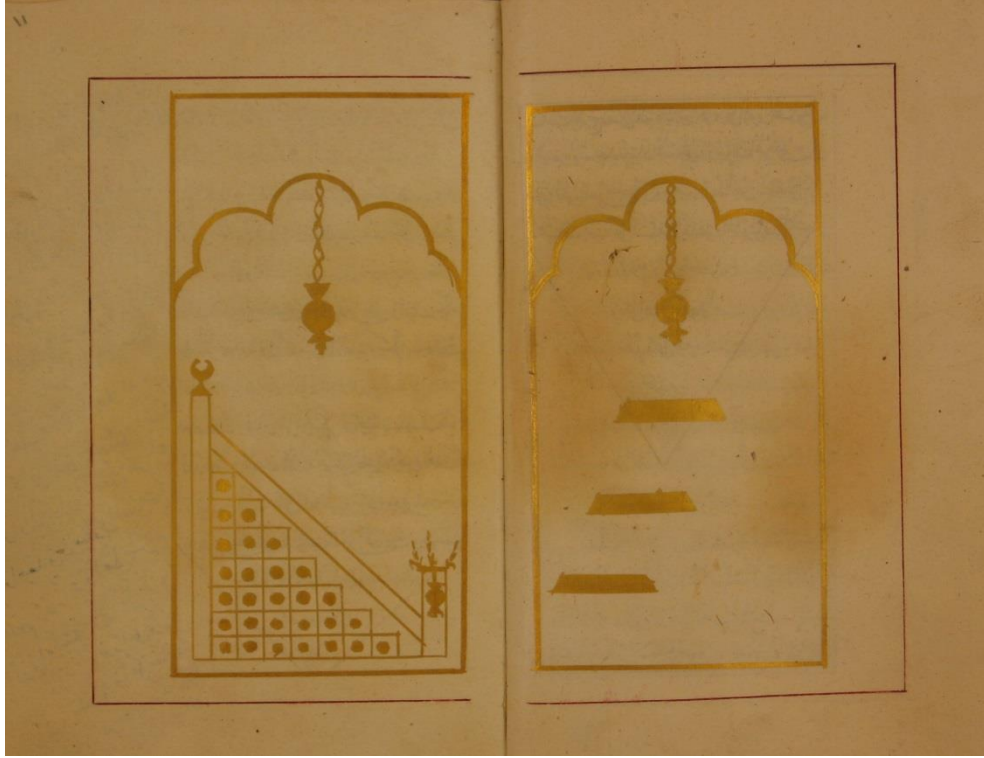
Resim 272: İstanbul Süleymaniye Küt. 00805 Nûr-ı Osmaniye

Resim 273: İstanbul Süleymaniye Küt. 00806 Nûr-ı Osmaniye

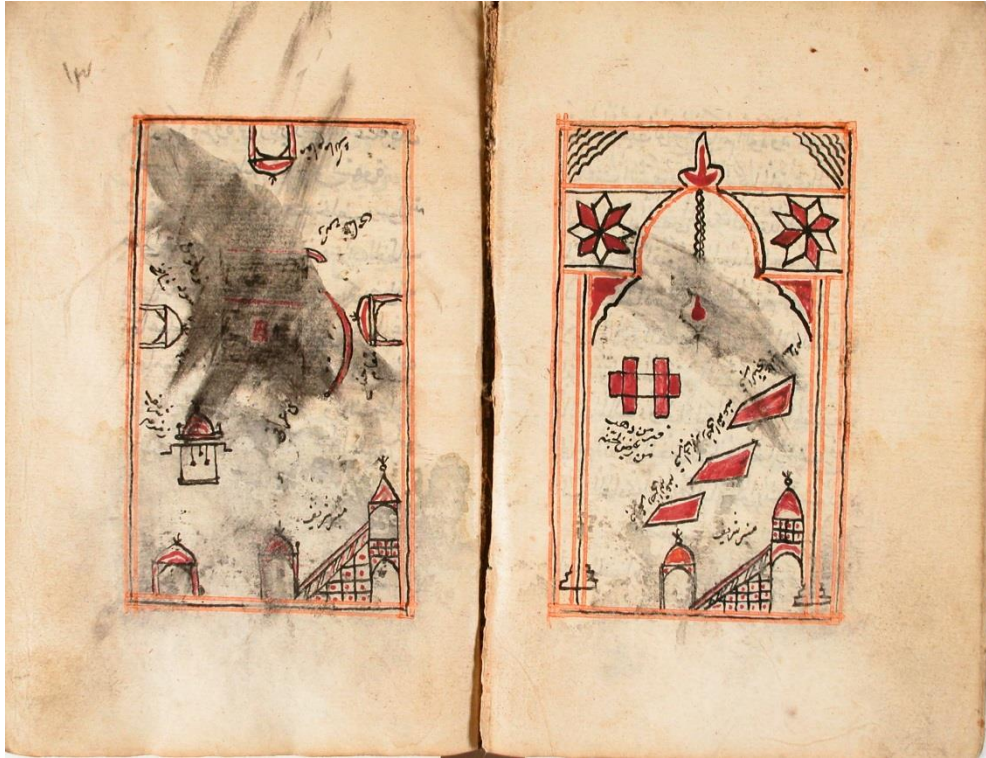
Resim 274: İstanbul Süleymaniye Küt. 00808 Nûr-ı Osmaniye

Resim 275: İstanbul Süleymaniye Küt. 00809 Nûr-ı Osmaniye

Resim 276: İstanbul Süleymaniye Küt. 00033 Mehmed Asım Bey

Resim 277: İstanbul Süleymaniye Küt. 0003 El-Hâc Mustafa Efendi

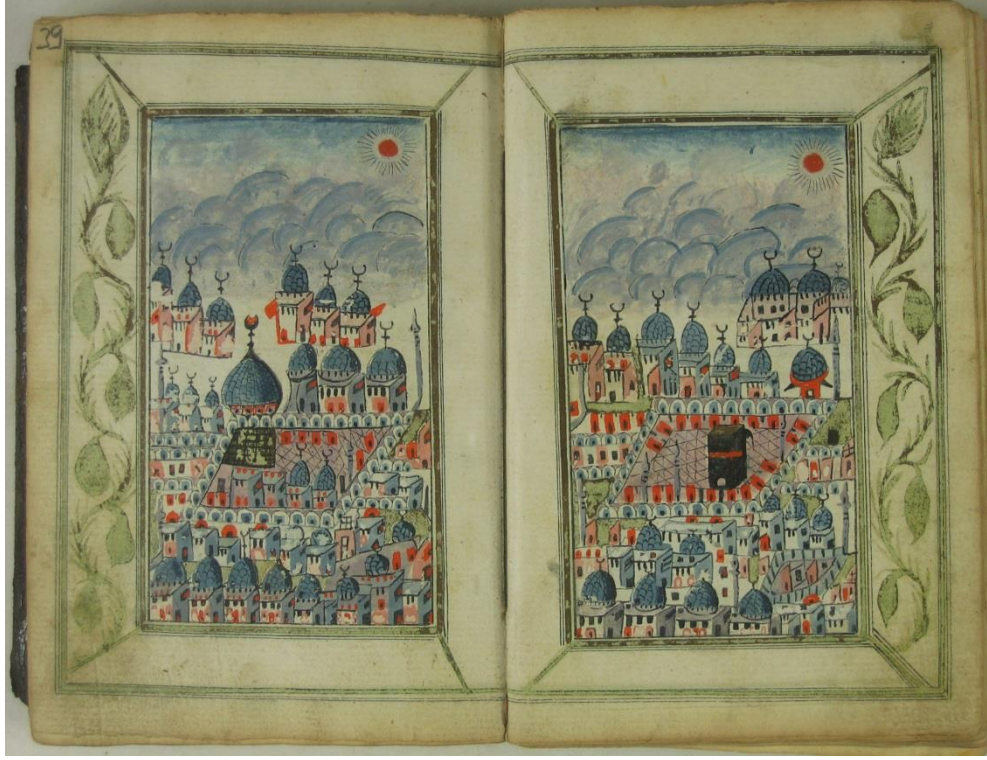
Resim 278: İstanbul Süleymaniye Küt. 00316 Nuri Arlasez

Resim 279: İstanbul Süleymaniye Küt. 00316 Nuri Arlasez

Resim 280: İstanbul Süleymaniye Küt. 00019 Şeyhülislam Esad Efendi

Resim 281: İstanbul Süleymaniye Küt. 00099-002 H Şemsi F Güneren

Resim 282: İstanbul Süleymaniye Küt. 00111 Mehmed Nuri Efendi

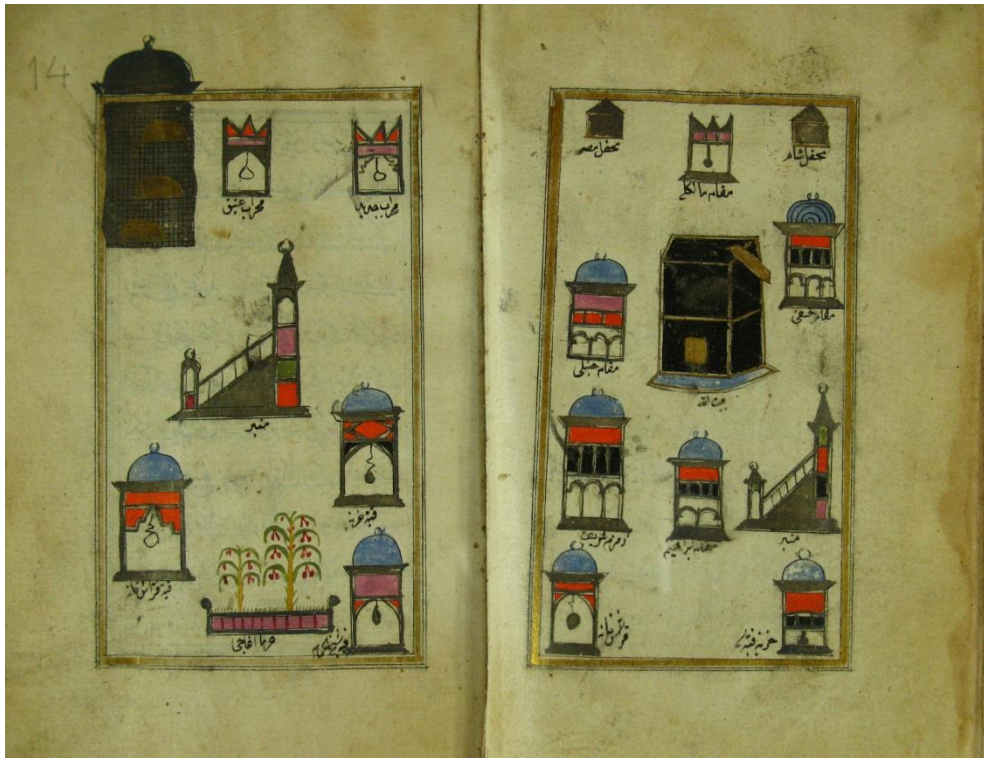
Resim 283: İstanbul Süleymaniye Küt. 0007 Muğla Hoca Mustafa Efendi

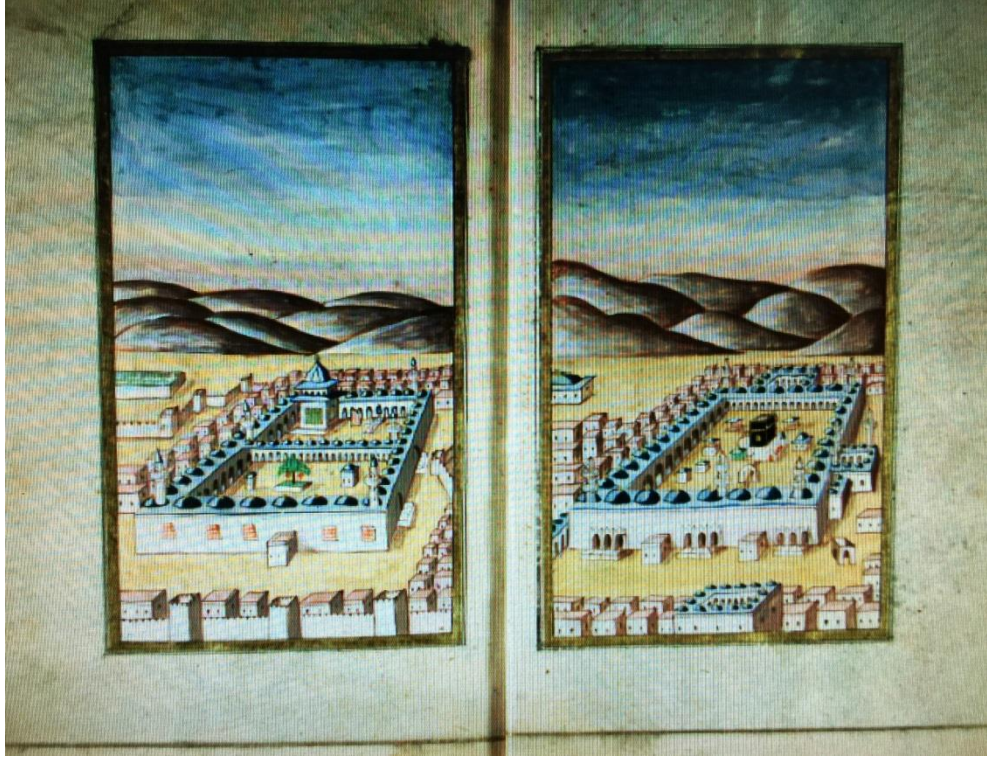
Resim 284: İstanbul Süleymaniye Küt. 00266 Galata Mevlevihanesi

Resim 287: İstanbul Süleymaniye Küt. 00692 Tercüman

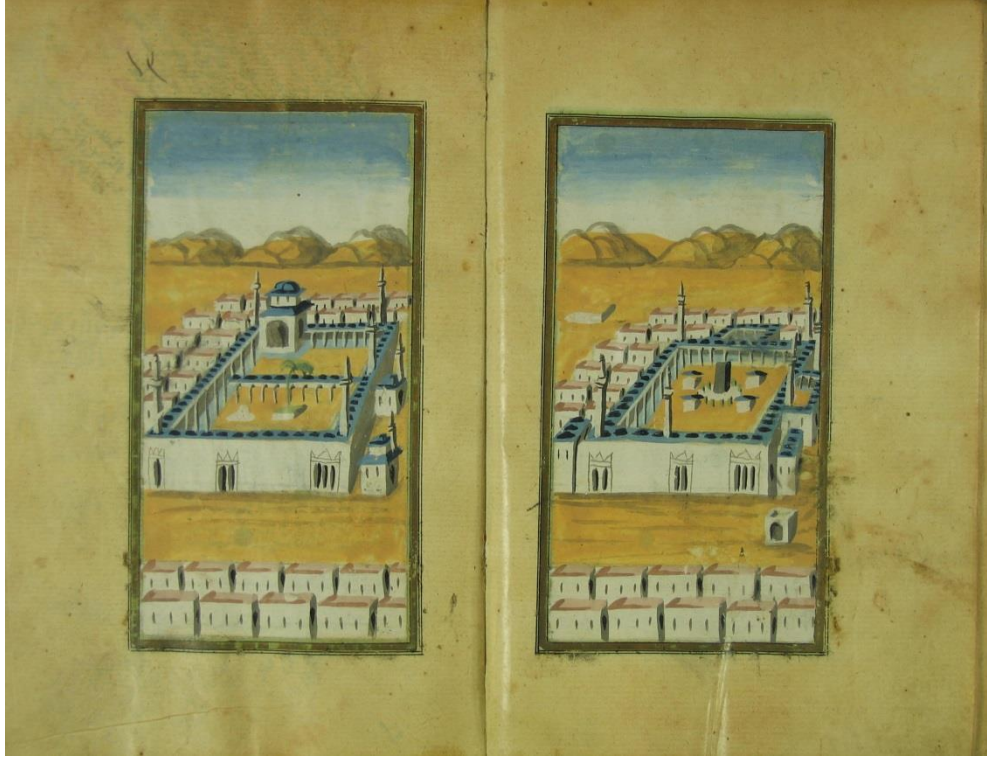
Resim 288: İstanbul Süleymaniye Küt. 06589 Yazma Bağışlar

Resim 289: İstanbul Süleymaniye Küt. 00036 Pertevniyal

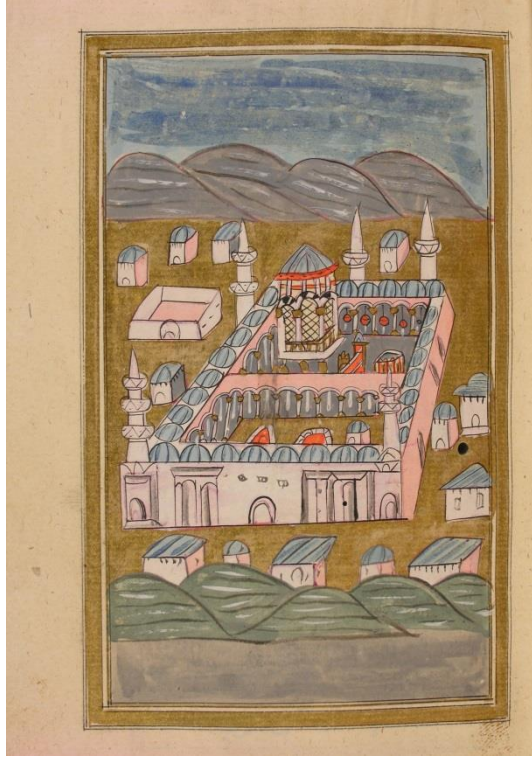
Resim 290: İstanbul Süleymaniye Küt. 00007 Hekimoğlu Camii

Resim 291: İstanbul Süleymaniye Küt. 00072-001 Darü'l-Mesnevî

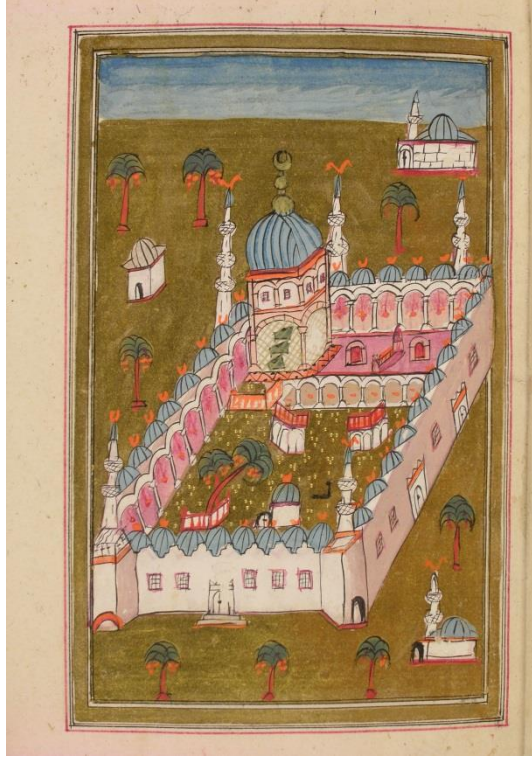
Resim 292: İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Küt. E. H. 1025

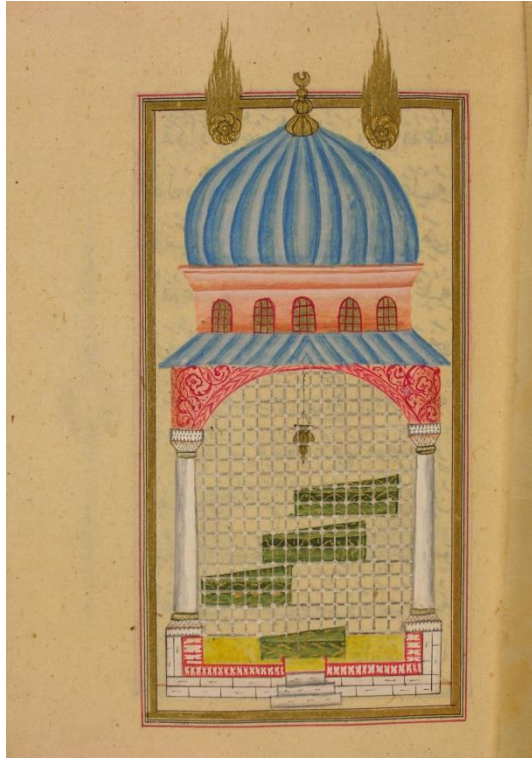
Resim 293: İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Küt. E. H. 1025

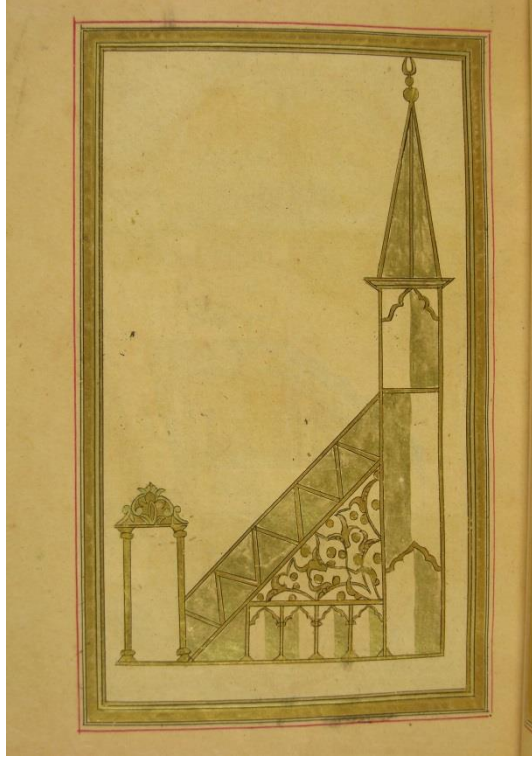
Resim 294: İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Küt. E. H. 1026

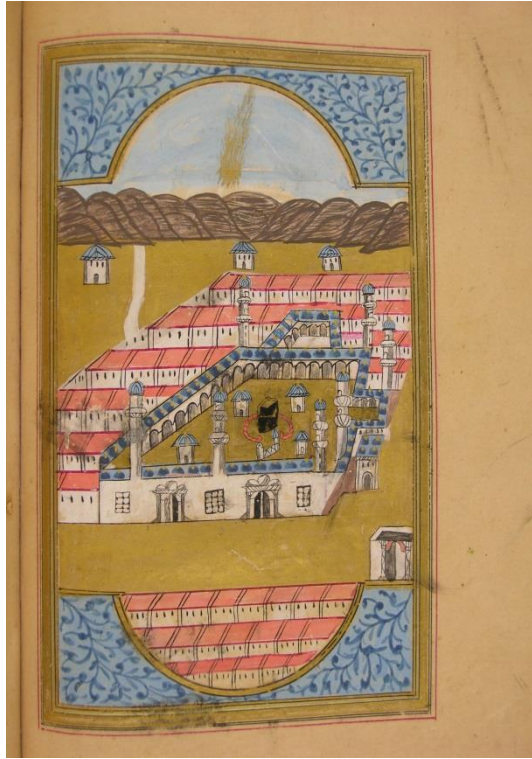
Resim 295: İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Küt. E. H. 1026

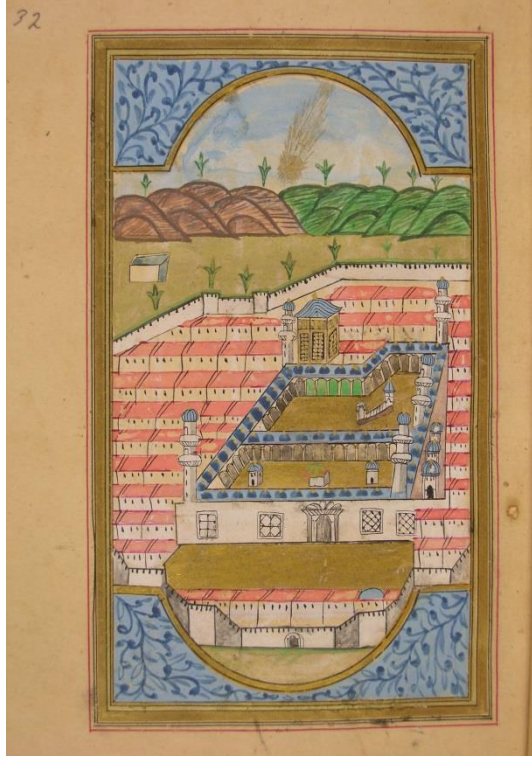
Resim 296: İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Küt. E. H. 1032

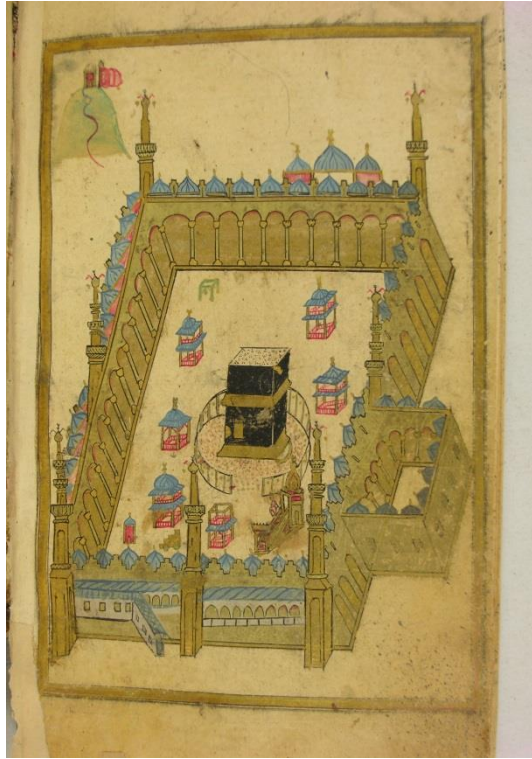
Resim 297: İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Küt. H. 111

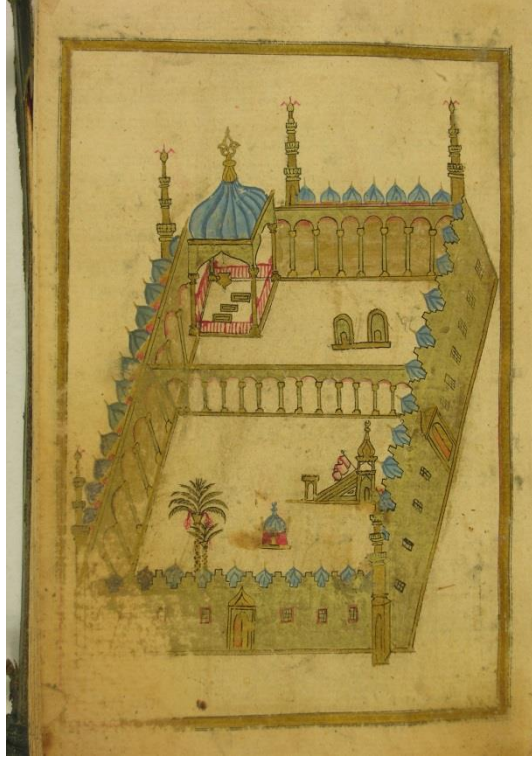
Resim 298: İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Küt. H. 111

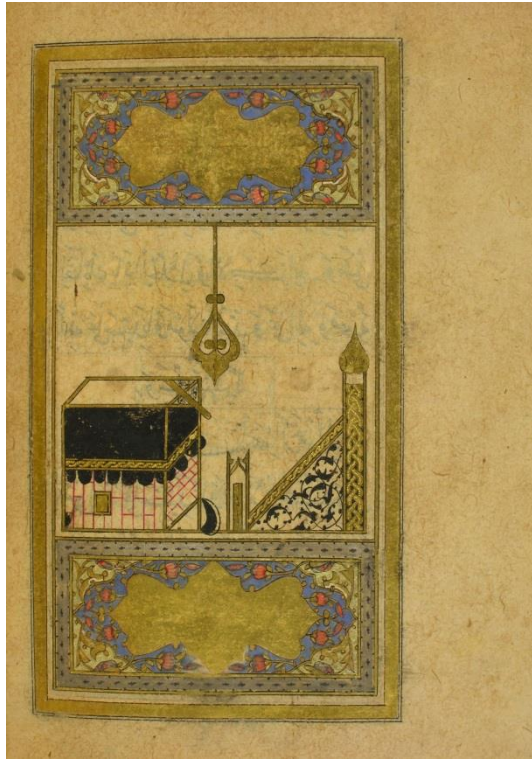
Resim 299: İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Küt. H. 111

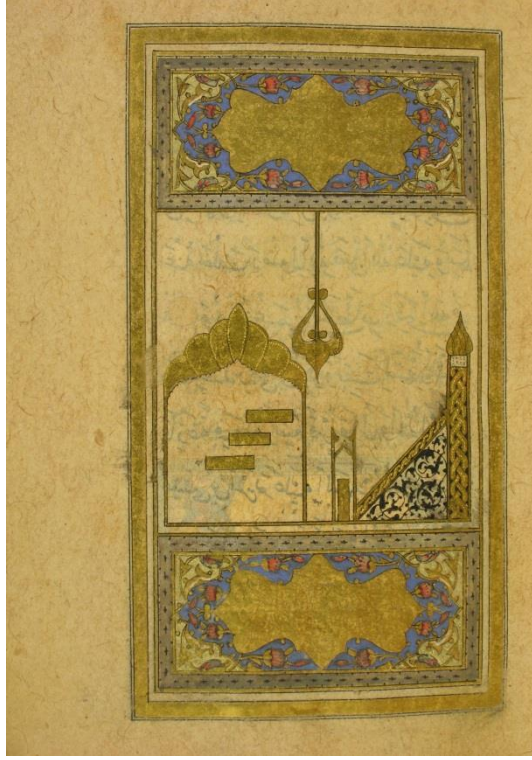
Resim 300: İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Küt. M. 407

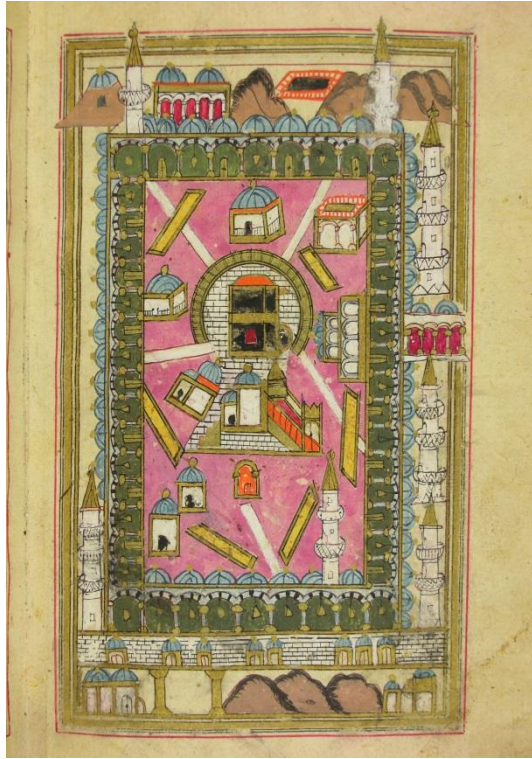
Resim 301: İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Küt. M. 407

Resim 302: İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Küt. M. 409

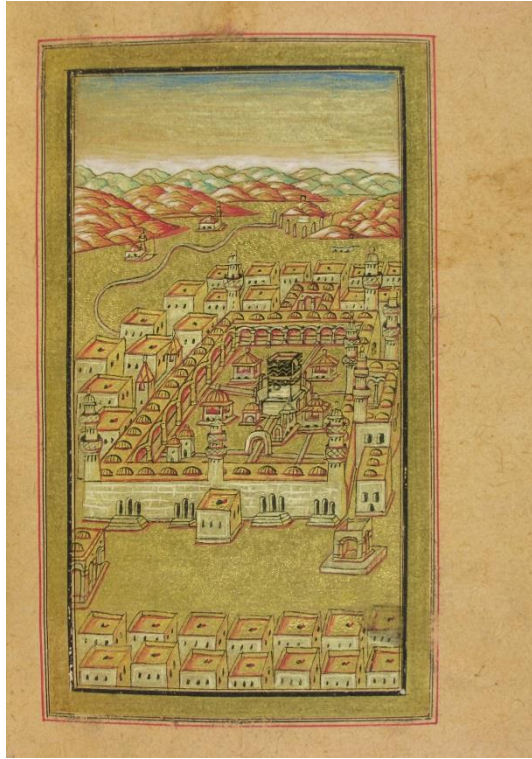
Resim 303: İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Küt. M. 409

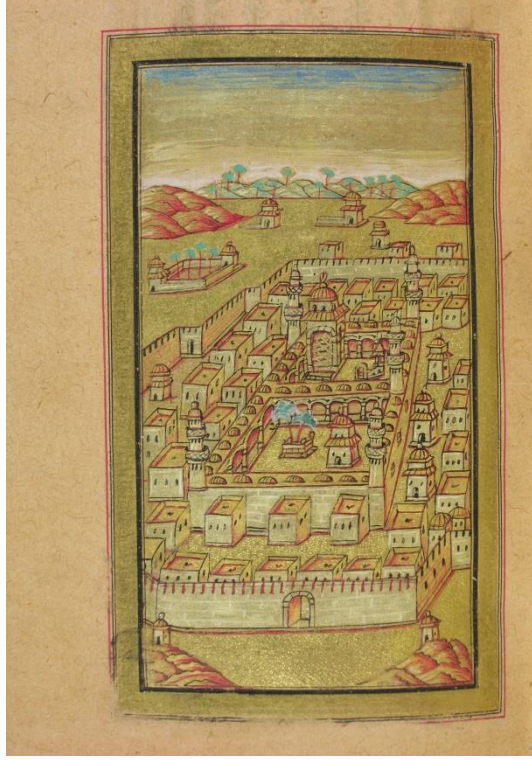
Resim 304: İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Küt. M. 415

Resim 305: İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Küt. M. 415

Resim 306: İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Küt. YY 948

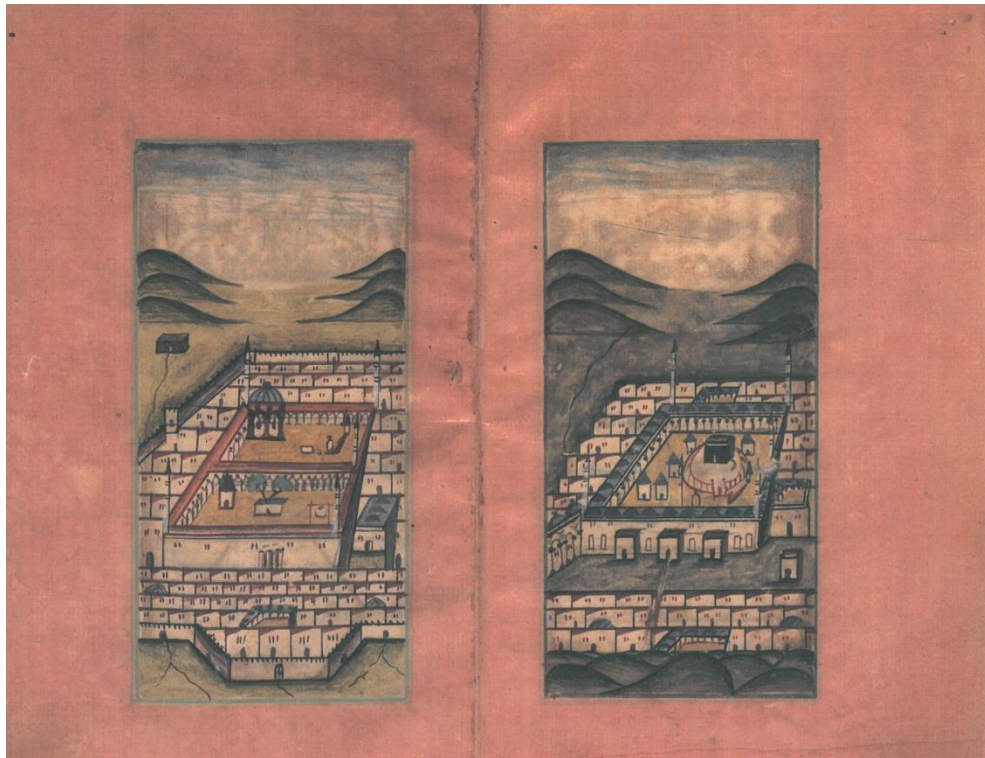
Resim 307: İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Küt. YY 948

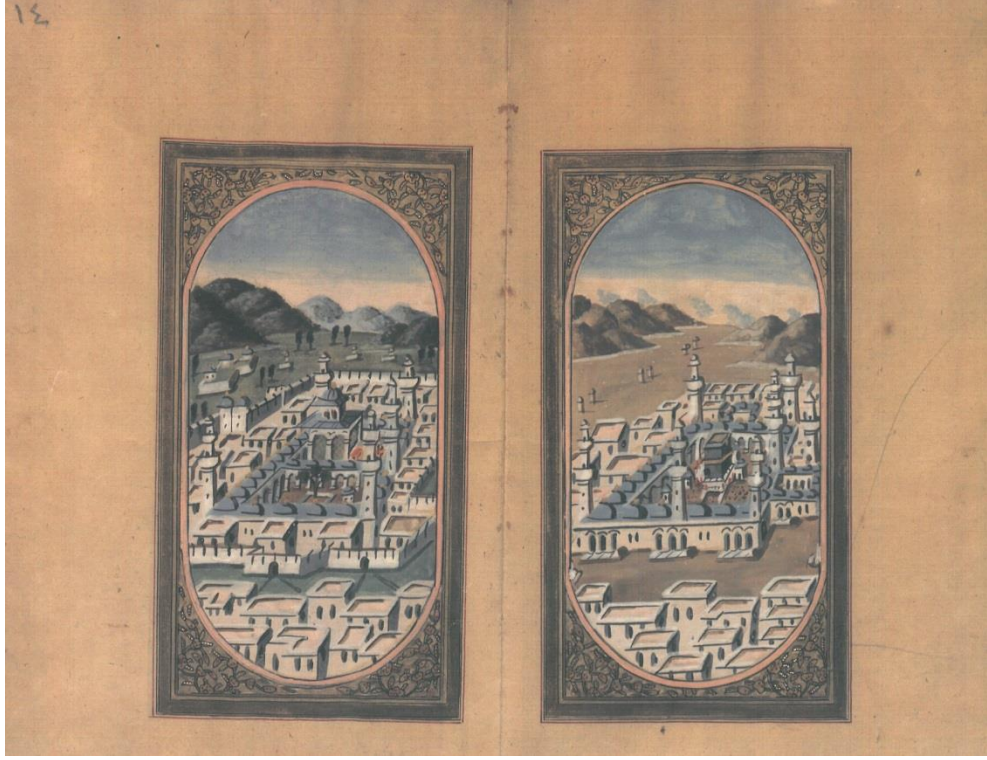
Resim 308: İstanbul Üni. Nadir Eserler Küt. A 475

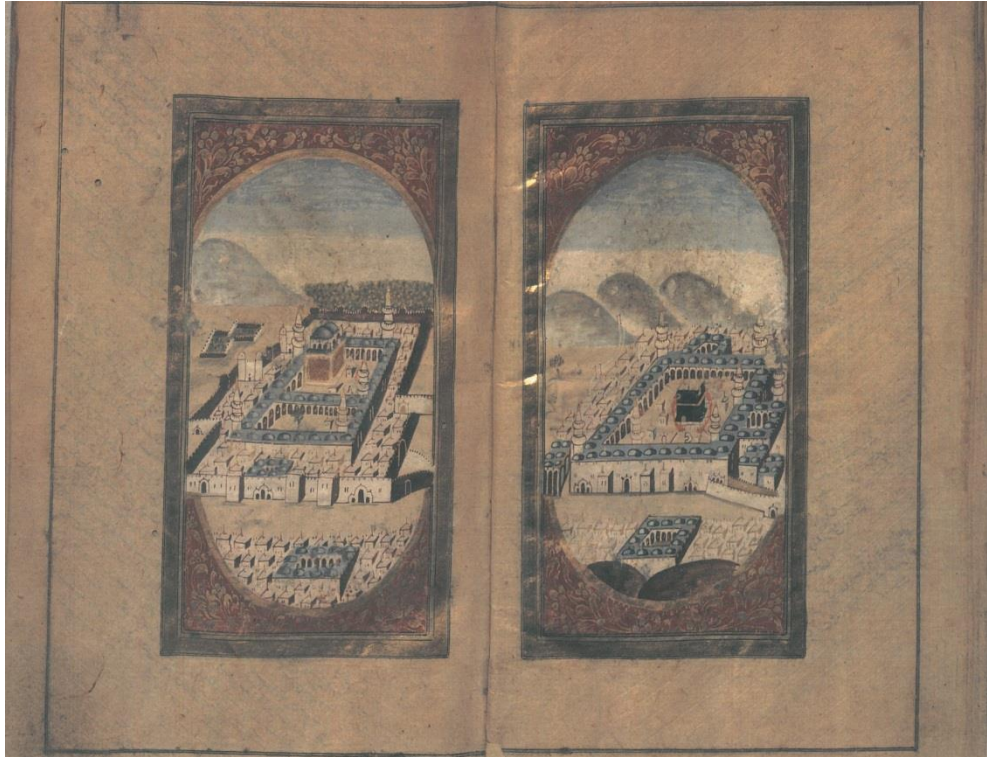
Resim 309: İstanbul Üni. Nadir Eserler Küt. A 475

Resim 310: İstanbul Üni. Nadir Eserler Küt. A 4200

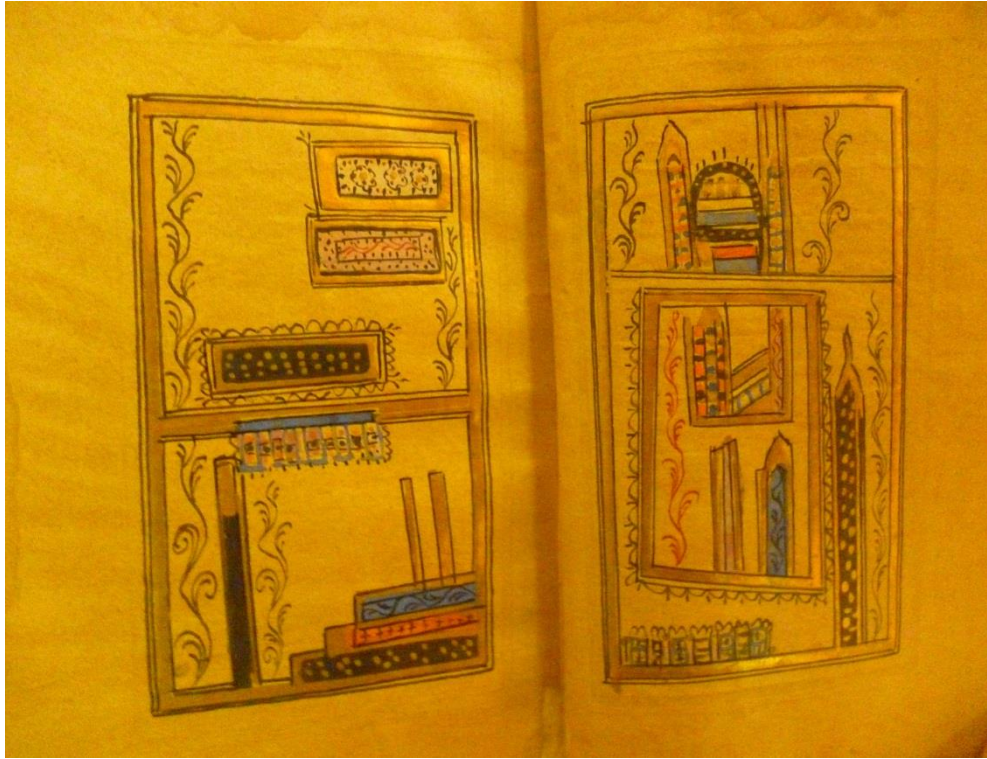
Resim 311: İstanbul Üni. Nadir Eserler Küt. A 5740

Resim 312: İstanbul Üni. Nadir Eserler Küt. A 5761

Resim 313: İstanbul Üni. Nadir Eserler Küt. A 6923

Resim 314: İzmir Milli Küt. 1957

Resim 315: Kayseri Râşid Efendi Küt. 26138

Resim 316: Kastamonu Yazma Eserler Küt. KHK 1809

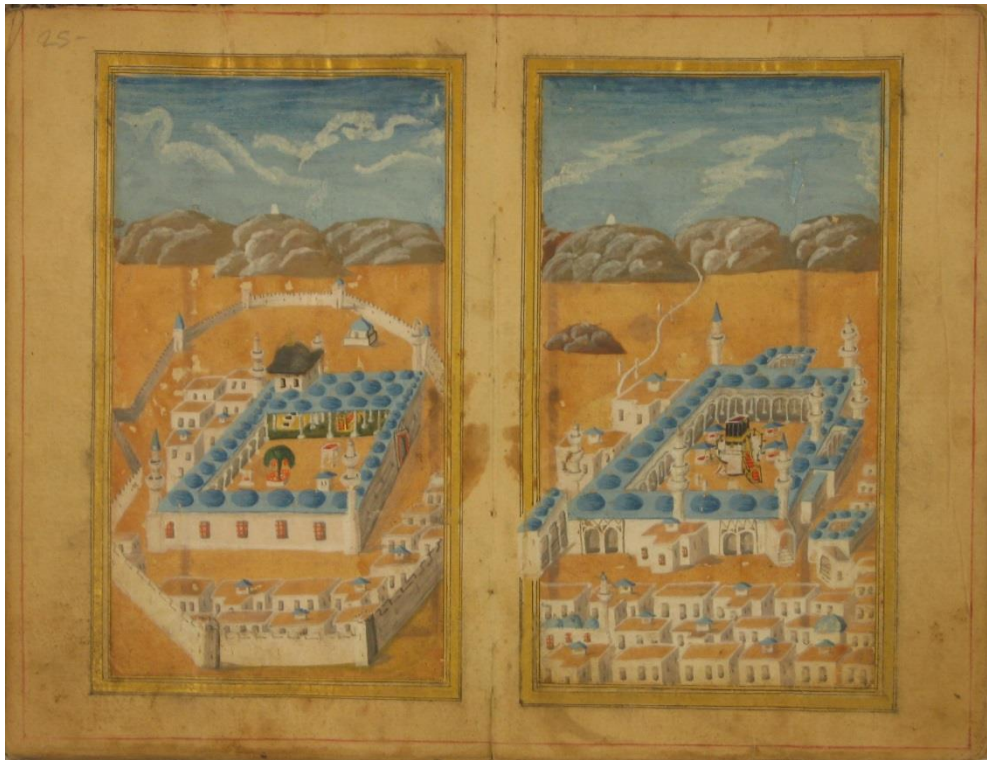
Resim 317: Kastamonu Yazma Eserler Küt. KHK 2153

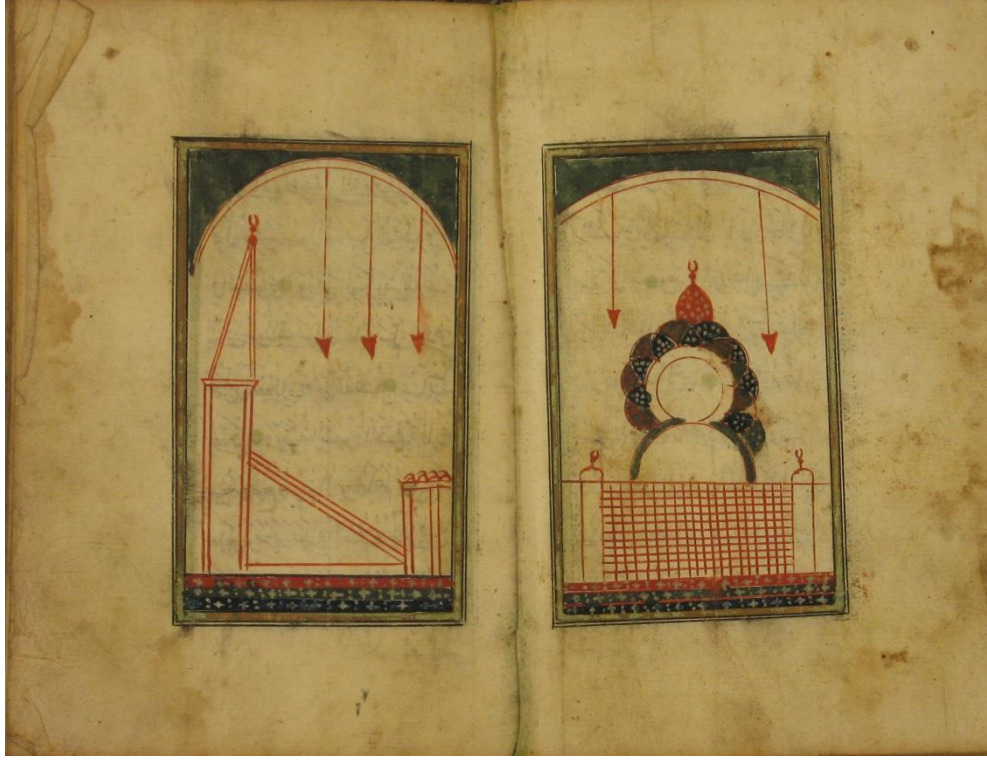
Resim 318: Kastamonu Yazma Eserler Küt. KHK 3883

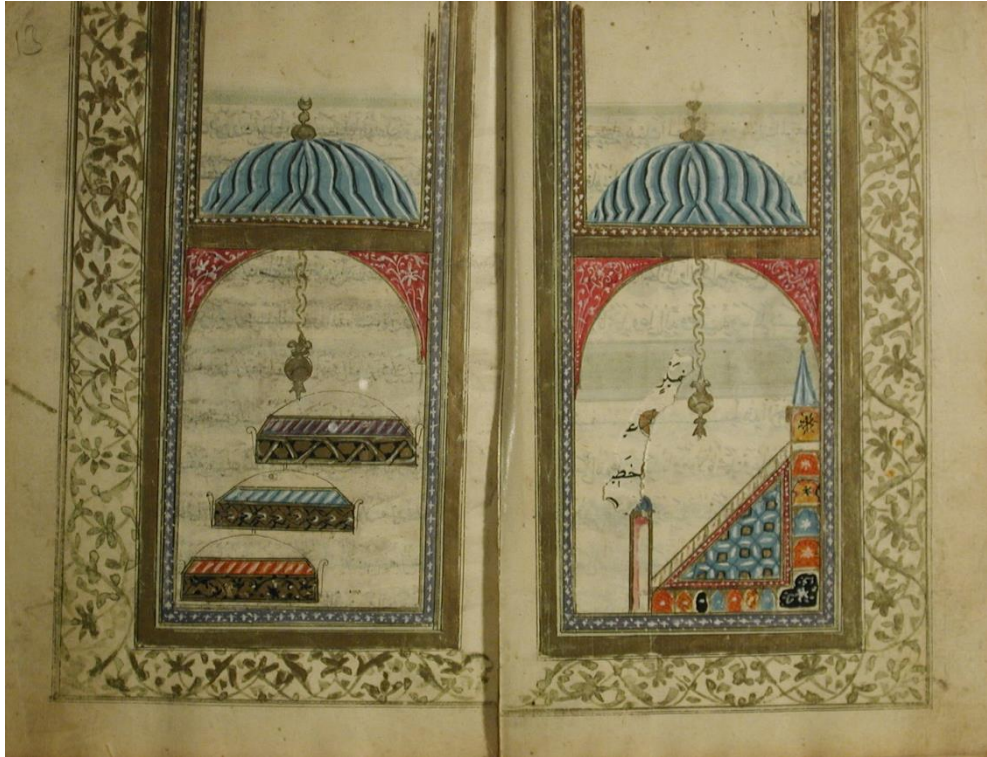
Resim 319: Kastamonu Yazma Eserler Küt. KHK 675

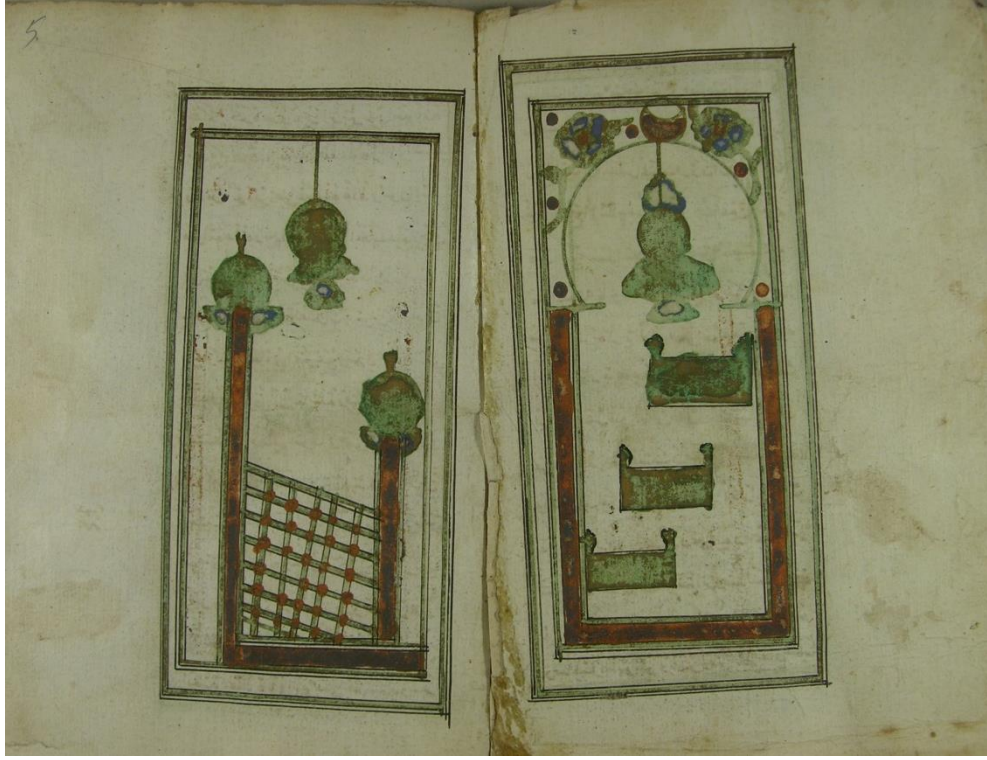
Resim 320: Kastamonu Yazma Eserler Küt. KHK 4075

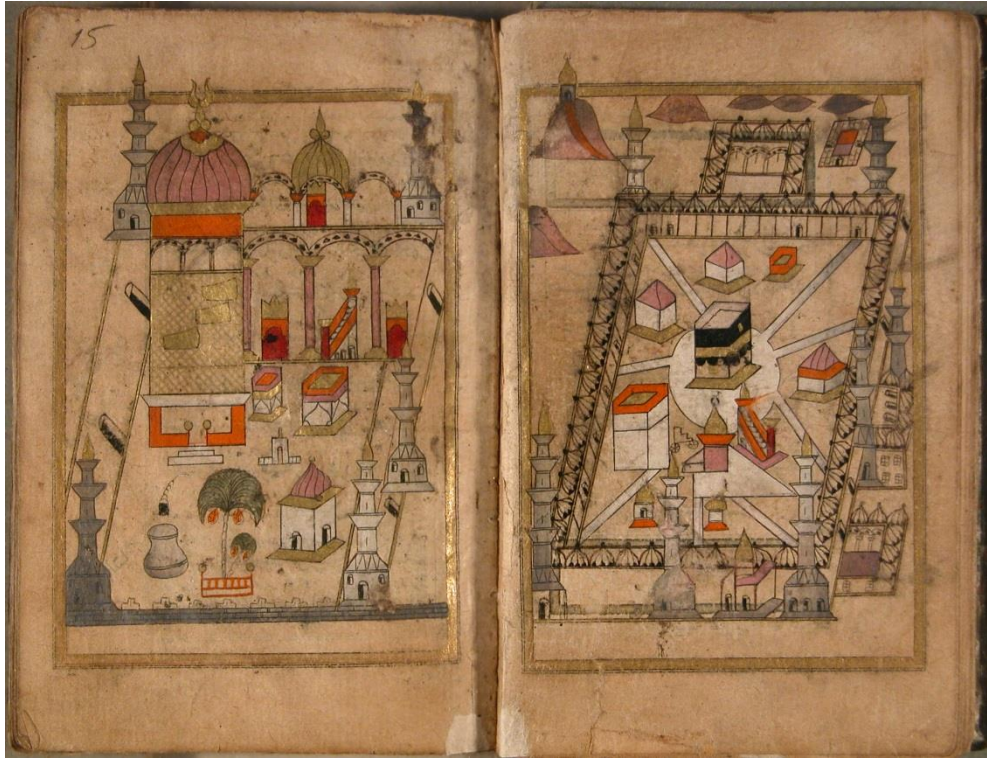
Resim 321: Kastamonu Yazma Eserler Küt. KHK 2141

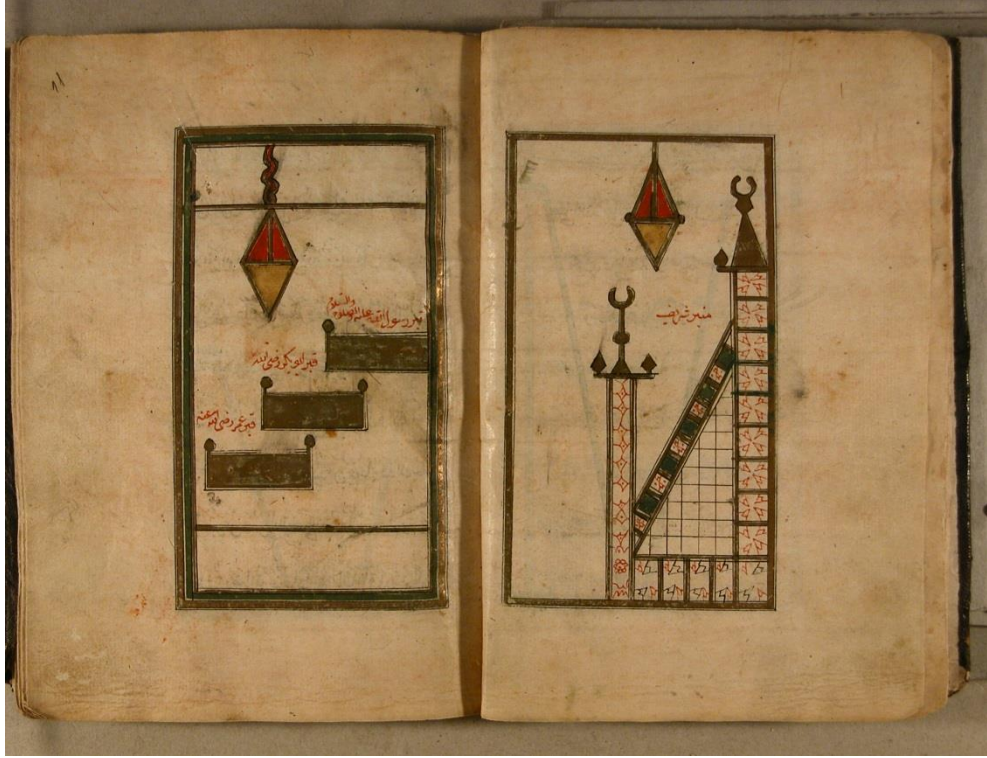
Resim 322: Konya Bölge Yazma Eserler Küt. By 617

Resim 323: Konya Bölge Yazma Eserler Küt. By 2375/2

Resim 324: Konya Bölge Yazma Eserler Küt. By 2771

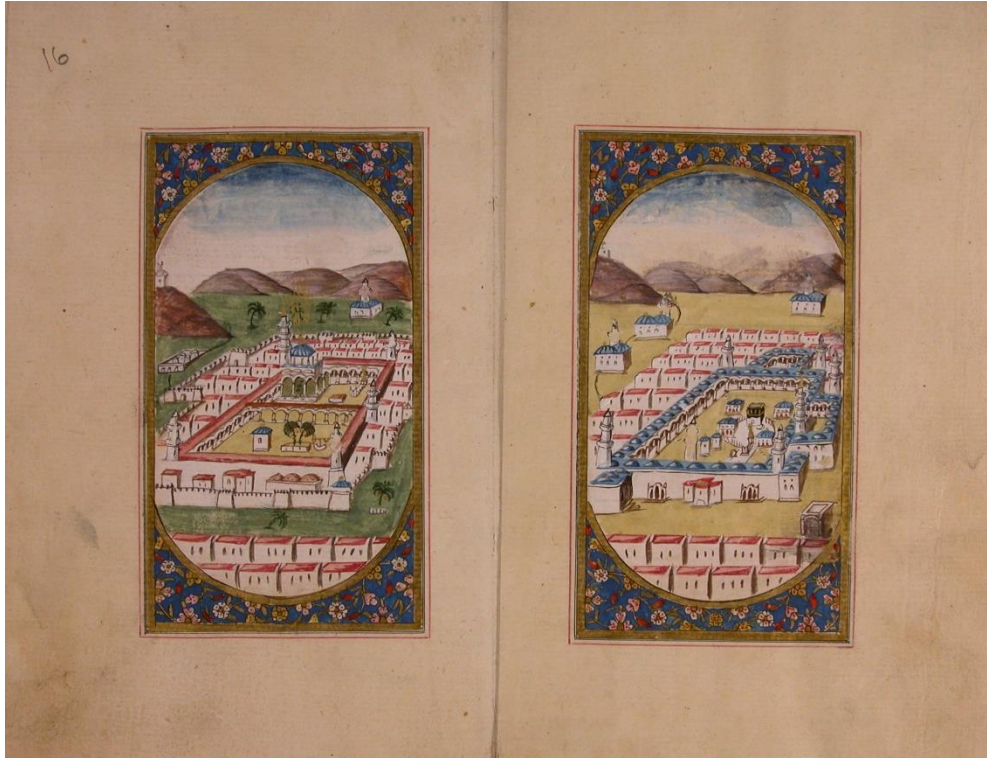
Resim 325: Konya Bölge Yazma Eserler Küt. By 2934

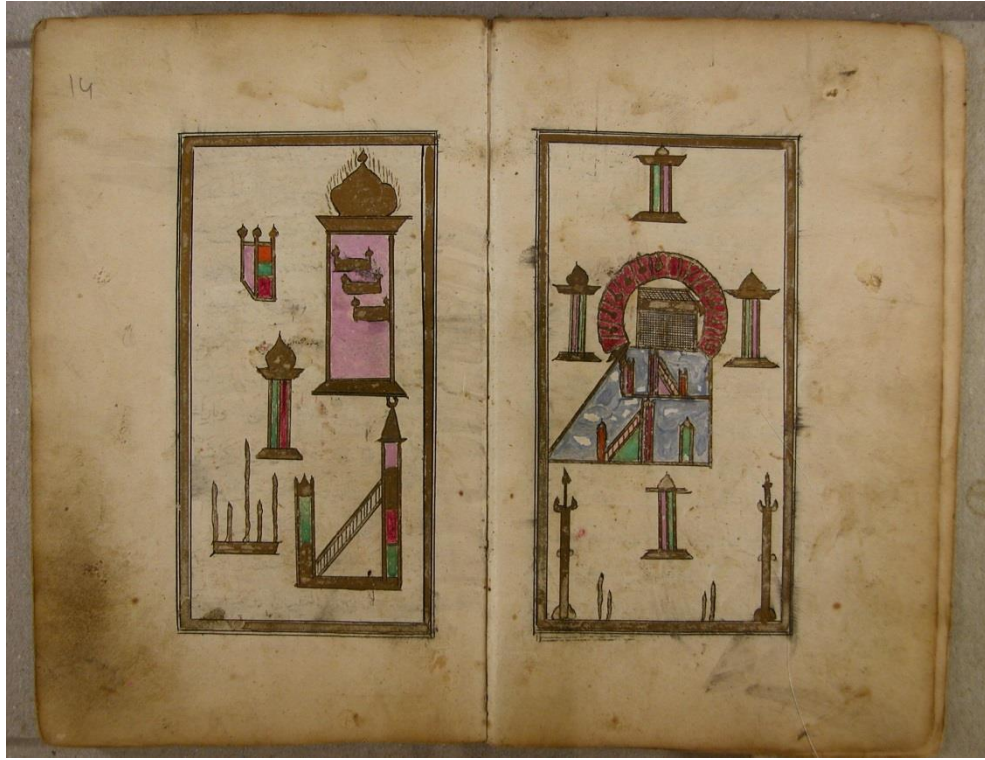
Resim 326: Konya Bölge Yazma Eserler Küt. By 5122

Resim 327: Konya Bölge Yazma Eserler Küt. By 9173

Resim 328: Konya Bölge Yazma Eserler Küt. Bor 1436

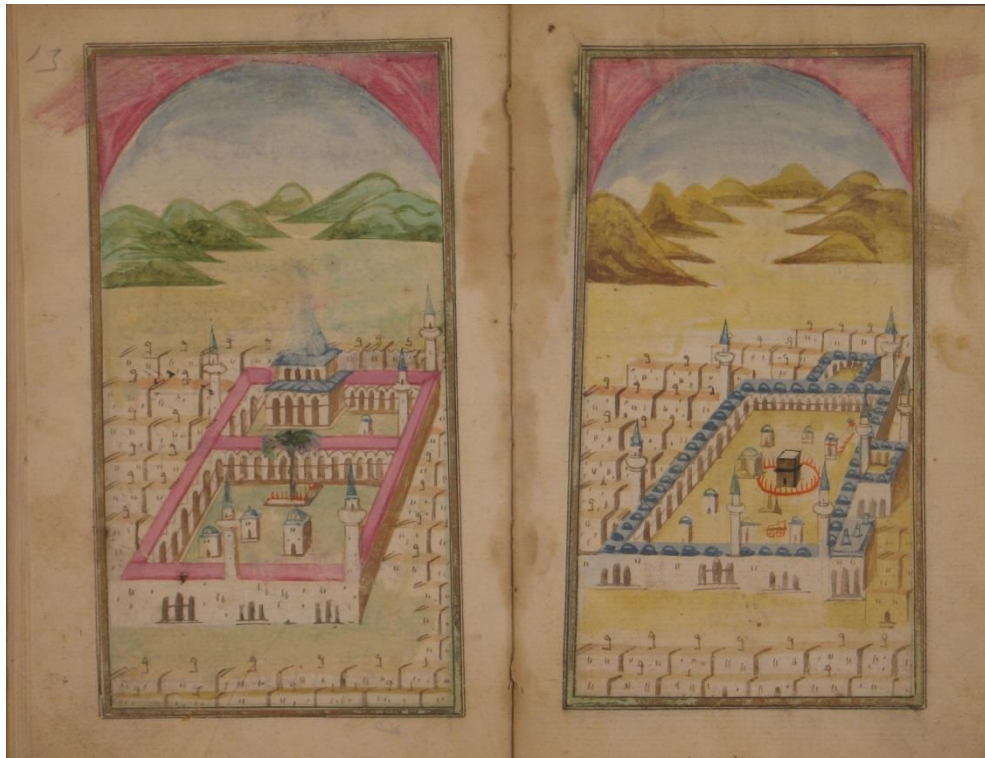
Resim 329: Konya Bölge Yazma Eserler Küt. Kahramanmaraş 12

Resim 330: Konya Bölge Yazma Eserler Küt. By 370/1

Resim 331: Konya Bölge Yazma Eserler Küt. By 3490

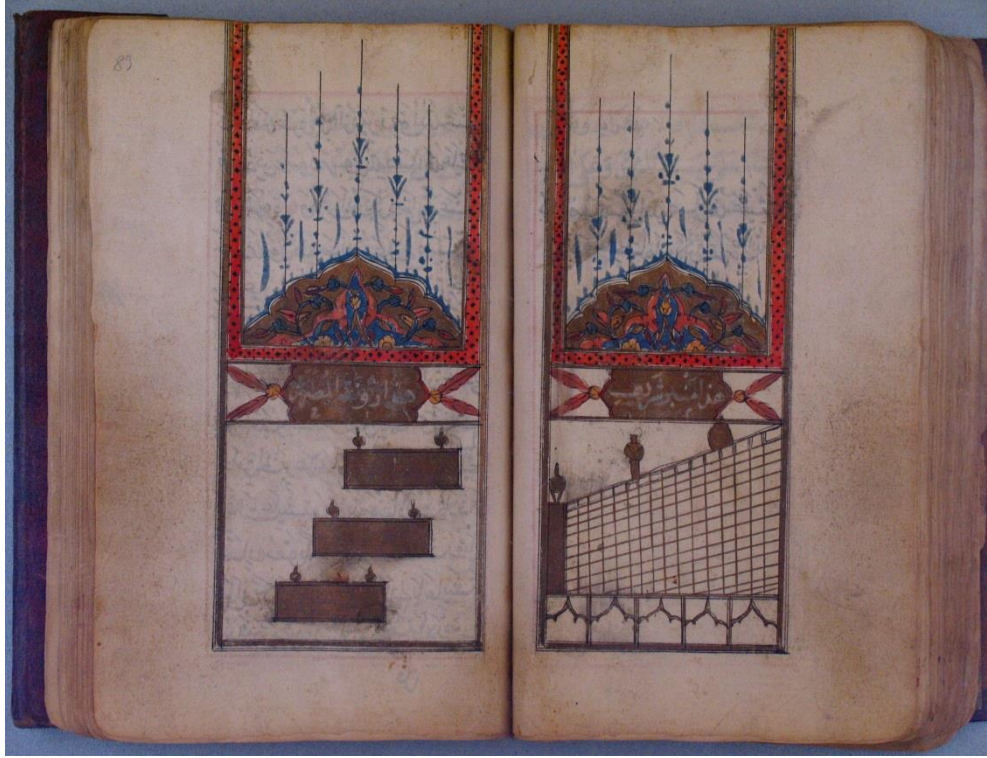
Resim 332: Konya Bölge Yazma Eserler Küt. By 8434

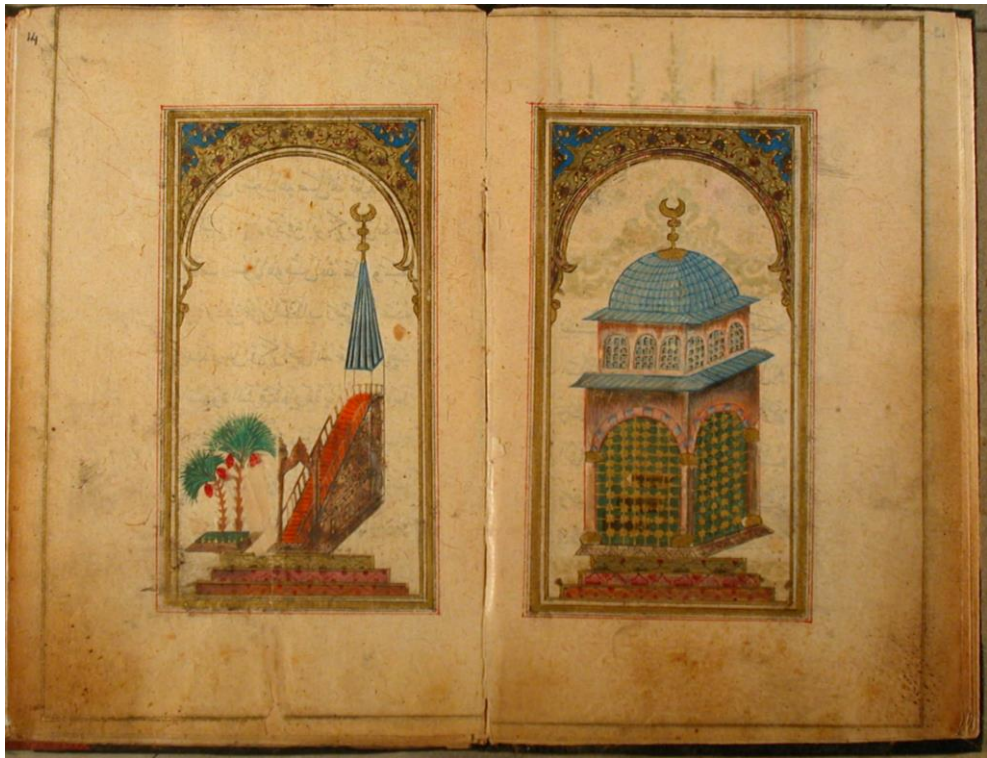
Resim 333: Konya Bölge Yazma Eserler Küt. By 8483

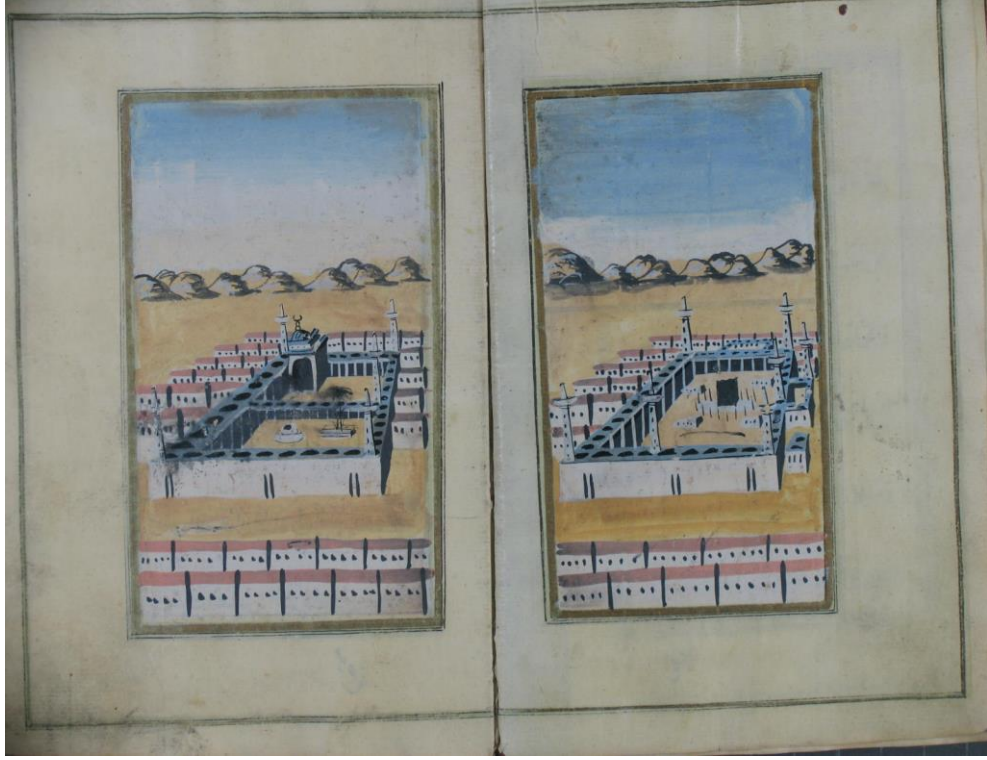
Resim 334: Konya Koyunoğlu Müzesi Küt. 13599

Resim 335: Konya Koyunoğlu Müzesi Küt. 5041-1

Resim 336: Konya Koyunoğlu Müzesi Küt. 6765

Resim 337: Kütahya Vahid Paşa Yazma Eserler Küt. 43 Va 345

Resim 338: Kütahya Vahid Paşa Yazma Eserler Küt. 43 Va 2874

Resim 339: Kütahya Vahid Paşa Yazma Eserler Küt. 43 Va 3158

Resim 340: Kütahya Vahid Paşa Yazma Eserler Küt. 43 Va 3158

ÖZGEÇMİŞ			
Adı, Soyadı	Semra		GÜLER
Doğum Yeri ve Yılı	Bursa		02/06/1982
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme	Kurum Adı	
Lise	1993	2000	Bursa Şükrü Şankaya Anadolu Lisesi
Lisans	2000	2004	Uludağ Üniversitesi / Sanat Tarihi
Yüksek Lisans	2009	2011	Uludağ Üniversitesi / İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı
Doktora	2011	2017	Uludağ Üniversitesi / İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı
Çalıştığı Kurum(lar)	Başlama - Ayrılma Yılı	Çalışılan Kurumun Adı	
1. Kamu	2007	2012	Bursa İl Özel İdaresi / Kültür ve Turizm Daire Başkanlığı – Sanat Tarihcisi
2. Kamu	2013	Devam Ediyor	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi / İslami İlimler Fakültesi – Öğretim Görevlisi
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar	Bursa Bab-ı Nun Geleneksel Sanatlar ve Kültür Derneği KADEM Bursa Temsilciliği Kültür- Sanat Komisyonu Üyesi		
Katıldığı Proje ve Toplantılar	“Türkiye Kütüphanelerindeki Delâilü'l-Hayrât'larda Minyatür” Uludağ Üniversitesi Bilimsel Araştırma Proje Birimi (BAP) KUAP (D) 2013/68 Nolu Küçük Ölçekli Proje Proje Çalışanı		
Yayımlar:	“Kütahya Erguniye Mevlevihanesi'nde Bulunan Hatlar”, Ulusal Ergun Çelebi ve Kütahya Mevleviliği Sempozyumu (Bildiri Kitabı), Kütahya, 2015, s. 141-160. “Hattat Mustafa Kütâhi”, İMAD (Uluslararası Akademik-Hakemli Dergi), Cilt 2, Sayı 1, Kütahya, 2016, s. 51 - 72.		
Diğer:			
İletişim (e-posta):	garmes82@gmail.com		
Tarih İmza Adı Soyadı	24 / 05 / 2017 Semra GÜLER		

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Semra GÜLER
Tez Adı	Türkiye Kütüphanelerindeki Delâilü'l-Hayrât'larda Minyatür
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	İslam Tarihi ve Sanatları
Tez Türü	Doktora
Tez Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. Hicabi GÜLGEN
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) izni	Tezimden fotokopi çekilmesine izin veriyorum. Tezimin sadece içindekiler, özet, kaynakça ve içeriğinin % 10 bölümünün fotokopi çekilmesine izin veriyorum. Tezimden fotokopi çekilmesine izin vermiyorum.
Yayımlama izni	Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin veriyorum.

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih : 22.06.2017

İmza : S. Güler